EVGHENIA GHINZBURG

OCNA...
CE BINECUVÂNTARE!

JURNAL

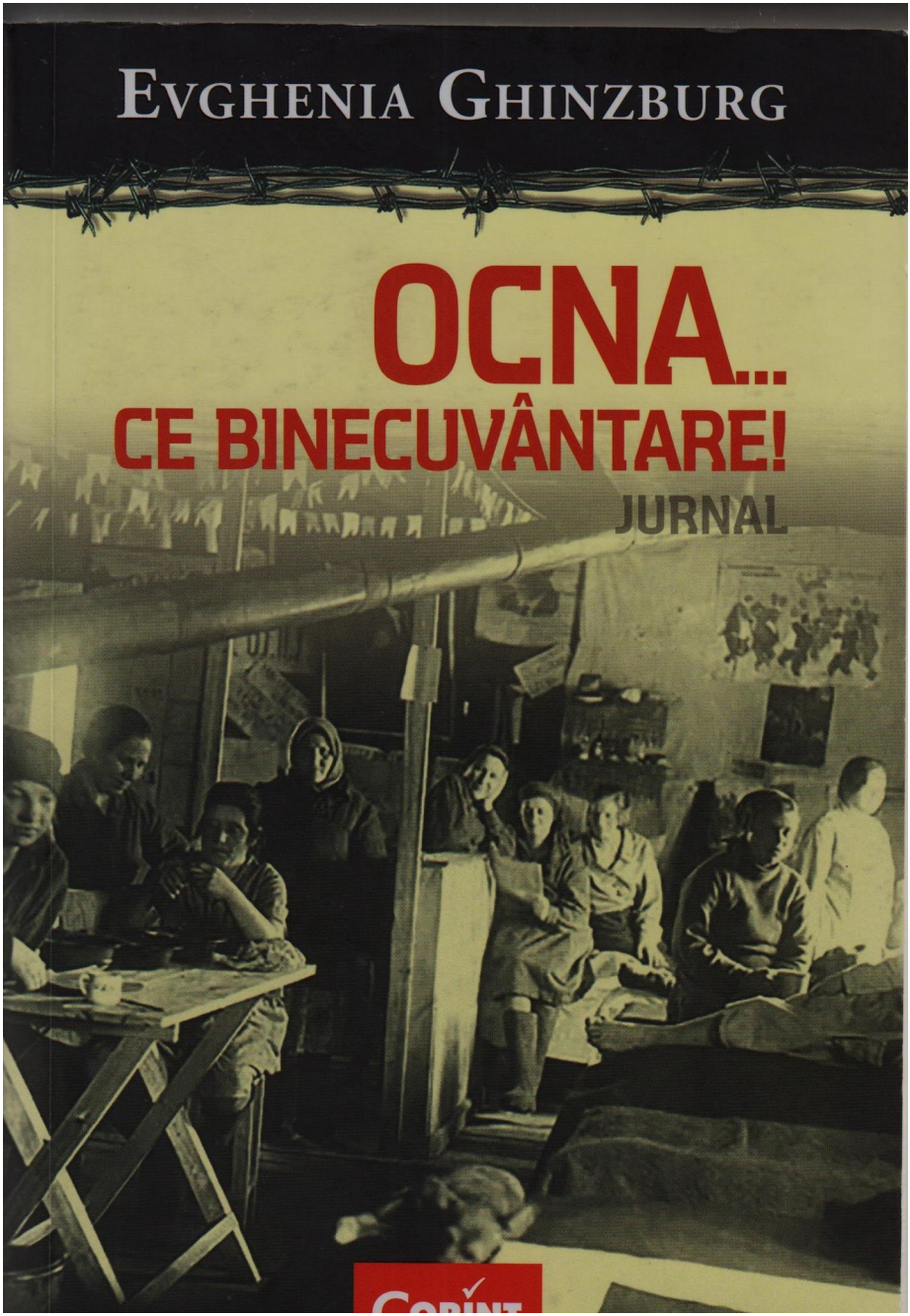

CORINT

EVGHENIA GHINZBURG

OCNA...
CE BINECUVÂNTARE!
JURNAL

Partea a doua

Traducere din limba rusă de Antoaneta Olteanu
Prefață de Alin Mureșan

CORINT ISTORIE
Colecția Corint Istorie
Editura Corint,

București, 2015

Colecție coordonată de
LAVINIA BETEA

Redactare: Antonia Kacsó
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustrație copertă: *Femei trăind în barăci supraaglomerate în Gulag.* Fotografie oferită gratuit de International Memorial Society.

EVGENYA GINZBURG
Journey into the Whiriwind
Evgenya Ginzburg's Russian texts Copyright © 2012 by Antonina Aksenova
Translation rights into Romanian language are acquired via FTM Agency, Ltd., Russia, 2012.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT

ISBN 978-606-793-045-0
Volumul II – ISBN 978-606-793-044-3

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
GHINZBURG, EVGHENIA
Jurnal / Evghenia Ghinzburg; trad.: Antoaneta Olteanu. - Bucureşti: Corint Books, 2015-2016
2 vol.
ISBN 978-606-793-045-0
Vol. 2: Ocna... ce binecuvântare! / pref.: Alin Mureşan. - 2016.
ISBN 978-606-793-044-3

I. Olteanu, Antoaneta (trad.)
II. Mureşan, Alin (pref.)

821.161.1-94=135.1

Această carte a apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Conținutul volumului nu reprezintă obligatoriu poziția oficială a Institutului.

Scriitoarei EVGHENIA SEMIONOVNA GHINZBURG (1904–1977) îi datorăm una dintre cele mai complexe și dureroase mărturii legate de experiența trăită în închisorile staliniste și lagărul de muncă din Gulag. Profesoară la Universitatea din Kazan (capitala Republicii Tatarstan), este anchetată din 1935 și i se interzice munca la catedră. În 1937, în cadrul Marii Terori, este arestată pentru activitate contrarevoluționară. Refuzând să mintă și să depună false mărturii împotriva colegilor, este condamnată la zece ani de detenție. Urmează munca forțată în lagărele din Kolîma. Calvarul se prelungește, însumând la final 18 ani de privare de libertate, dureri și suferințe de neimaginat. A fost reabilitată în anul 1955. Opera sa autobiografică a fost tradusă în numeroase limbi, continuând să reprezinte un reper și un valoros document istoric.

VARIANTA V 1.0
AUGUST 2022
steluș

Prefaţă

Pentru cititorul român, în ciuda a numeroase similitudini între sistemul carceral bolşevic şi replica sa autohtonă, precum munca forţată, sistemul arbitrar de acordare şi graţiere a pedepselor, dispreţul pentru fiinţa umană, organizarea lagărelor şi prezenţa unor educatori politici etc., există şi o diferenţă majoră între cele două. Dacă memorialistica de la noi vorbeşte aproape exclusiv despre deţinuţii politici anticomunişti, în cartea de faţă e vorba, în proporţie majoritară, de comunişti prinşi în „maşina de tocat" a sistemului. Nu lipsesc nici alte categorii: culacii, deţinuţii de drept comun, mai târziu prizonierii de război de alte naţionalităţi, însă categoria politicilor este reprezentată aproape în totalitate de comunişti. Faptul e explicabil dacă ne gândim că epoca în care a fost arestată autoarea se circumscrie Marii Terori din 1937–1938, îndreptată împotriva membrilor propriului partid. Explicaţia răfuielii interne este simplă: după două decenii de existenţă a regimului bolşevic, anticomuniştii fuseseră deja neutralizaţi.

Nu este lipsit de importanţă să amintim că Gulagul a fost dezvoltat de către Lenin încă din 1918, iar în câţiva ani existau deja 84 de lagăre. Stalin – singurul împotriva căruia se exprimă nu doar Ghinzburg, ci şi mulţi analişti ai comunismului – doar a extins şi perfecţionat sistemul: din 1929 l-a folosit pentru a grăbi industrializarea URSS şi a exploata resursele naturale. Două decenii mai târziu, Gulagul furniza o treime din producţia de aur a ţării şi o mare parte din cea de cărbune şi cherestea. Dimensiunile la care a ajuns sunt impresionante: în întreaga perioadă de funcţionare, au fost înfiinţate aproape 500 de puncte administrative (unele puteau avea numeroase puncte de

lucru sau unităţi), ceea ce a condus la un număr de aproximativ 2 milioane de deţinuţi politici, la care s-au adăugat deţinuţii de drept comun (mult mai numeroşi) şi membrii administraţiei. Doar că, în ciuda convingerilor lui Stalin, sistemul a fost cât se poate de neperformant din punct de vedere economic.

Câteva particularităţi despre locul în care se desfăşoară cele mai multe evenimente din carte – Kolîma făcută celebră de povestirile lui Varlaam Şalamov. Bogăţia resurselor naturale din zonă (aur, argint, cupru, platină, cărbune, petrol, mercur, printre altele) este depăşită numai de asprimea condiţiilor de viaţă, căci, parte din regiune fiind situată după Cercul Polar, temperatura medie a iernii se situează între -19° C şi -38° C. Magadanul în care a locuit Ghinzburg, cel mai mare oraş din zonă, fusese construit începând din 1932 de către chiar deţinuţii aduşi în zonă. Două decenii mai târziu, în toate punctele de lucru din Kolîma trăiau, de pe o zi pe alta, 200.000 de condamnaţi. Lagărul nu putea scăpa de nebunia Marii Terori, mai mulţi comandanţi ai săi fiind arestaţi sub pretextul spionajului şi a atitudinii prea indulgente faţă de deţinuţi (ce însemna această „indulgenţă” cititorul poate vedea de unul singur din relatările lui Ghinzburg...). Este şi cazul lui Eduard Berzin, fondatorul Kolîmei, fost comandant al gărzilor lui Lenin şi om de încredere al brutei Feliks Dzerjinski (creatorul CEKA), răsplătit pentru serviciile sale cu condamnarea la moarte şi executarea la Lubianka, în august 1938. Dar victimele Kolîmei nu au fost trecute cu totul sub tăcere de statul rus: în 1996, pe unul din dealurile din împrejurimile Magadanului a fost ridicată o impresionantă statuie din beton închinată deţinuţilor, *Masca tristeţii*. Acesta e un capitol la care statul român a rămas, încă, restant.

Revenind la volum, două din principalele calităţi ale sale – perfect ignorate de către filmul inspirat de el, *Within the*

Whirlwind, în regia olandezei Marleen Gorris, cu o Ghinzburg jucată destul de monocrom de Emma Watson – le reprezintă spiritul remarcabil de observaţie şi capacitatea de interpretare a autoarei. Momentele de reflecţie şi analiză raţională par mai curând ulterioare trăirii evenimentelor, dar asta nu le diminuează cu nimic din acuitate. Ghinzburg realizează că suferinţa nu este altceva decât lentila prin care viaţa poate fi percepută în profunzimile ei. Ajunge şi la concluzia că omul, dacă nu moare, se obişnuieşte cu orice, chiar şi cu durerea permanentă. Când analizează în detaliu chinurile din Kolîma, constată că iadul lor nu se asemăna cu cel dantesc, ci, dimpotrivă, era alimentat de faptul că speranţa şi, deci, şi teama difuză, erau întâlnite la tot pasul. Pentru că o trimitere la carceră, o nouă anchetă, o nouă condamnare (chiar şi la moarte) erau oricând posibile: moartea nu era neapărat deznodământul inevitabil.

Alteori, blocarea ei într-un materialism total, în ciuda evidenţelor care i se dezvăluie prin suferinţă, este frustrantă. Scena autopsiei realizate de doctorul Walter îi ridică o singură întrebare Evgheniei: unde e sufletul? Walter îi răspunde plin de tact, bucurându-se de preocuparea ei şi arătându-i că sufletul nu se poate găsi în vreunul din „organele imperfecte ale trupului nostru”, dar scepticismul lui Ghinzburg aminteşte de siguranţa de sine a lui Alexandru Nicolschi din interviul luat de către Lucia Hossu Longin, în care fostul şef al Securităţii refuza existenţa lui Dumnezeu prin argumentul „imbatabil” al lipsei întâlnirii cosmonauţilor cu El. Ceva mai devreme, tot ea se arăta surprinsă de constatarea că spiritul uman biruieşte trupul, dar nu atât de mult cât să aprofundeze problema. Rămâne totul la nivel de curiozitate, ba chiar o mică bizarerie, dat fiind faptul că revelaţia i-a venit printr-un citat care conţinea „ceva biblic, despre trupul neputincios şi spiritul vioi. Da, oricât de ciudat ar fi, dar spiritul, dacă este vioi, în

orice caz, e activ”.

De altfel, doctorul Anton Walter e un personaj remarcabil, care personifică triumful încăpăţânat al bunătăţii şi răbdării în ciuda tuturor obstacolelor, ce aduce aminte de un Iov modern şi care o cucereşte pe Ghinzburg prin calmul şi atitudinea sa pozitivă. Deşi nu este explicită în text, contrapunerea tăriei şi optimismului lui Walter cu negativismul cvasi-permanent al Evgheniei accentuează considerabil plăcerea lecturii.

Dincolo de textul propriu-zis al autoarei, un merit important în cursivitatea lecturii îl are fără îndoială şi experienţa traducătoarei: cartea se citeşte ca o poveste, frumoasă – dacă n-ar fi tragică, sensibilă (chiar dacă uneori în exces), plăcută. Nu e puţin lucru să povesteşti fără ură şi încrâncenare episoade atât de dramatice, dar este o calitate comună a tuturor cărţilor valoroase despre suferinţă. De altfel, faptele vorbesc de la sine şi trezesc empatia în cititor, fără să fie necesare epitetele bombastice. Pe de altă parte, Ghinzburg stăpâneşte foarte bine arta redării tulburărilor interioare pe care le avea în epocă, legate invariabil de dramele din familie, fie că e vorba (mai ales) de despărţirile de copii, fie de partenerul de viaţă. Excepţie face – în mod curios, poate – raportarea la soţul ei, Pavel Aksionov, cu totul absent din relatările ei până într-un moment decisiv.

Deşi de-a lungul ambelor volume ironiile acide la adresa lui Stalin sunt omniprezente (chiar dacă nu îl numeşte ca atare), nu acelaşi lucru se poate spune despre sistemul comunist în sine. Sigur, trebuie luat în considerare faptul că Ghinzburg scrie în plin comunism, gest încă riscant, dar lucrul acesta nu explică orbirea faţă de trăsăturile *regimului* şi cu atât mai puţin lăudarea unor trăsături umane cel puţin discutabile în plin marasm. Atunci când este însărcinată la Elghen cu îngrijirea copiilor mici ai deţinuţilor, de pildă, ea menţionează că erau atât de mulţi, încât pentru a schimba

scutecele tuturor aveau nevoie de o oră jumătate. Copiii, ca şi adulţii, mureau pe capete, hrana din lagăr fiind nu doar nepotrivită pentru vârsta lor, ci şi complet insuficientă. Concluzia Evgheniei este, însă, demnă de cele mai bune jurnale de propagandă comunistă: soarta copiilor este infinit mai bună decât a copiilor evrei din imperiul lui Hitler, care îi trimitea la moarte şi nu le oferea hrană şi îngrijire! E adevărat că Ghinzburg nu a cunoscut toată viaţa altceva decât un regim totalitar, dar oare sensibilitatea în faţa suferinţelor celor mici nu ar trebui să ţină de structura intimă a personalităţii, şi nu de contextul social? Cu atât mai mult cu cât, per total, sensibilitatea feminină a Evgheniei este una din trăsăturile cele mai luminoase ale cărţii.

Pare că fascinaţia celor prinşi în mrejele ideologiei de extremă stânga nu cunoaşte prea multe îndreptări, în ciuda evidenţelor. După lecturarea primului volum al *Destinului...* m-am întrebat cu voce tare dacă Ghinzburg se va trezi din acest somn al raţiunii în ceea ce priveşte raportarea la comunism sau nu. Concluzia îi va aparţine fiecărui cititor, desigur. Ceea ce putem remarca şi la alţi autori importanţi care au scris despre regim de pe poziţii (foste) angajate este că critica pe care o fac aşa-zişii apostaţi este mai degrabă una punctuală, iar nu principială. Pe George Orwell, de pildă, nu-l emoţionau deloc imaginile cu biserici folosite ca latrine, ba chiar spune că faptul de a nu arunca în aer Sagrada Familia i se pare o dovadă de prost gust din partea anarhiştilor. Şi mai explicit de atât: „Dacă am fi putut să-i azvârlim pe Franco şi pe mercenarii lui străini în mare, aceasta ar fi însemnat o imensă îmbunătăţire a situaţiei mondiale, chiar dacă Spania s-ar fi ales cu o dictatură sufocantă şi cu toţi oamenii ei cei mai buni în temniţă. Numai pentru atâta şi războiul (Războiul civil din Spania – n.m.) merita să fie câştigat.” Ciudată distanţare de ororile extremei stângi...

Sunt multe lucruri remarcabile în volumul lui Ghinzburg: dilema morală a sorei medicale care se vede nevoită să facă eforturi pentru a salva viaţa unui canibal, povestea tânărului Griţiko, furat de pe stradă de trupele nemţeşti şi trimis mai târziu în lagăr de către ai lui, ca şi cum ar fi plecat de bunăvoie cu naziştii (pe deasupra, toate acestea fără ca mama lui să afle vreodată ce s-a întâmplat cu băiatul ei ieşit la joacă), momentul tulburător în care unul dintre agenţii celei de-a doua condamnări a doctorului Walter ajunge să moară sub îngrijirile Evgheniei implorând iertarea, bucuria fetiţei Evgheniei atunci când descoperă că doica de la grădiniţă o minţise când i-a spus, exasperată de strigătele celei mici, că mama ei a murit, ori candoarea copilei care le reproşează ofiţerilor veniţi să le ridice profesoara că nu ştiu că nu au voie să intre la ora de muzică... Dar meritul principal al unui astfel de volum îl reprezintă întotdeauna varietatea câştigurilor pe care ţi le oferă lectura: de la reflecţiile ideologice ale autoarei (sau lipsa lor) la valoarea literară a textului, de la sensibilitatea autoarei la destinul manuscrisului publicat fără voia ei în străinătate, şansele ca cititorul să rămână impasibil la finalul cărţii sunt la fel de mici precum acelea de a întâlni urme de logică şi sens în malaxorul represiunii bolşevice.

Alin Mureşan

PARTEA A DOUA
(continuare)

Capitolul 10

Aici au trăit copii

Centrul pentru copii este şi el tot zonă. Cu gheretă de pază, cu poartă, cu barăci şi sârmă ghimpată. Dar la uşile barăcilor obişnuite de lagăr există inscripţii neaşteptate. „Grupa de sugari.” „Bebeluşi.” „Grupa mare”...

În primele zile, nimeresc la grupa mare. Acest fapt îmi readuce capacitatea de mult timp pierdută de a plânge. Deja de peste trei ani disperarea seacă mi-a ars ochii. Dar uite, acum (în iulie 1940) stau pe o băncuţă scundă în colţul acestei încăperi ciudate şi plâng. Plâng fără oprire, gemând, ca doica noastră Fima, care scâncea şi-şi trăgea nasul ca la ţară. Este un şoc. El este cel care mă scoate din împietrirea ultimelor luni. Da, fără îndoială, este o baracă penitenciară, de lagăr. Dar în ea miroase a griş cald şi a pantalonaşi umezi. Fantezia sălbatică a cuiva a reunit toate atributele lumii penitenciare cu lucrurile acelea simple, omeneşti şi emoţionant de cotidiene care rămăseseră dincolo de linia de accesibilitate, încât părea pur şi simplu un vis.

Prin baracă se agitau, şontâcăind, ţipând, hohotind şi murind de râs vreo 30 de copii de vârsta pe care o avusese Vasika al meu când am fost separaţi. Fiecare îşi apăra locul sub soarele din Kolîma în lupta neobosită cu ceilalţi. Unii se pocneau nemilos peste cap, se trăgeau de păr, se muşcau...

Ei au stârnit în mine instincte atavice. Voiam să-i adun pe toţi în jurul meu, să-i strâng cât mai tare, ca nici unul să nu ajungă sub loviturile fulgerelor. Şi voiam să bocesc deasupra lor... Ca o doică. Păi voi, frumoşii mei... Păi voi, căpşoarele astea bolnave...

Mă scoate din starea aceasta Ania Şolohova, perechea mea în noul serviciu. Ania este o întrupare a bunului-simţ şi a priceperii. Şolohova e numele ei după soţ. Dar altfel e nemţoaică, menonită[1], obişnuită din copilărie cu punctualitatea. Unele ca ea sunt numite în lagăr „perfecţioniste”.

— Ascultaţi, Jenia, mi-a spus ea punând pe masă un ceaun care răspândea minunat aroma nepământească a unei mâncări cu carne, dacă o să vă vadă astfel careva dintre şefi, chiar mâine o să vă trimită din nou la tăiatul copacilor. O să spună că sunteţi bolnavă de nervi... Iar aici nu e nevoie de nervi, ci de funii. Stăpâniţi-vă. Mai mult, e timpul să dăm de mâncare copiilor. Nu mă descurc singură.

Nu, e păcat să spun că mureau de foame. Erau hrăniţi pe săturate şi, după aprecierile mele de atunci, mi se pare că mâncarea era chiar gustoasă. Dar, nu ştiu de ce, toţi mâncau ca nişte mici deţinuţi: concentraţi, grăbiţi, ştergându-şi cu grijă gamelele de fier cu o bucată de pâine sau pur şi simplu cu limba, îţi săreau în ochi mişcările lor coordonate, nepotrivite vârstei. Dar când i-am spus Anei despre asta, a dat îndurerată din mână.

— Ce spuneţi! Asta e numai la masă! Lupta pentru supravieţuire. Dar uite, la oală sunt puţini cei care se cer. Nu sunt învăţaţi. Şi în general nivelul lor de dezvoltare... Ei, o să vedeţi şi dumneavoastră...

Am înţeles asta a doua zi. Da, în exterior ei îmi aminteau chinuitor de Vasika la vârsta la care a fost separat de mine. Dar numai la exterior. Vasika, la cei patru ani ai lui, turuia

[1] Adeptă a unei secte anabaptiste, întemeiată de preotul de origine olandeză Menno Simons (1496–1561), răspândită astăzi mai ales în Olanda, S.U.A. Şi Germania (n. red.).

pe dinafară fragmente uriaşe din Ciukovski[2] şi Marşak[3], ştia care sunt mărcile de maşini, desena vapoare militare minunate şi turnul Kremlinului cu steaua. Iar ăştia...

— Ce-i asta, Ania? Încă nu vorbesc?

Da, numai unii copii de patru ani rosteau cuvinte separate, nelegate. Predominau urletele nearticulate, mimica, încăierările.

— Păi de unde să vorbească? Cine i-a învăţat? De cine au ascultat? îmi explică Ania cu o intonaţie nepătimaşă. În grupa celor care trebuie alăptaţi doar stau tot timpul culcaţi în pătuţurile lor. Nimeni nu-i ia în braţe, chiar dac-ar crăpa ţipând. E interzis să-i iei în braţe. Putem numai să le schimbăm scutecele ude. Dacă, desigur, ajung. La grupa bebeluşilor toţi se înghesuie în ţarcuri, se târăsc, trebuie să ai grijă numai să nu se omoare unul pe altul sau să-şi scoată ochii. Iar acum, vedeţi şi dumneavoastră. Să dea Domnul să apucăm să le dăm tuturor de mâncare pe săturate şi să-i punem pe oliţă.

— Trebuie să facem activităţi cu ei. Cântece... Poezii... Să le povestim basme...

— Încercaţi! Oricum până la sfârşitul zilei abia de am putere să mă urc pe prici. Nu am timp de basme...

Chiar că munca era de nu-ţi vedeai capul. Să duci apă de patru ori pe zi de la bucătărie – şi ea se afla în capătul opus al zonei –, de acolo să aduci şi ceaunele grele cu mâncare. Ei şi, desigur, să le dai de mâncare, să-i pui pe oală, să schimbi pantalonii, să-i salvezi de ţânţarii uriaşi albi... Şi, lucrul cel mai important, podelele. În lagăr în general curăţenia podelelor constituia un obiect al nebuniei şefilor.

---

2 Kornei Ivanovici Ciukovski (1882–1969), poet, jurnalist, critic literar, traducător şi profesor de literatură rusă. A scris numeroase poeme pentru copii şi este autor al cunoscutului *Doctor Aumădoare* (n. red.).

3 Samuil Iakovlevici Marşak (1887–964), scriitor, poet şi traducător evreu rus. Autor de literatură pentru copii şi tineret (n. red.).

Aşa-numita „stare sanitară” era determinată numai de albeaţa podelelor. Orice miros greu sau de arsură din barăci, orice zdrenţe împietrite de mizerie treceau pe lângă privirile apărătorilor curăţeniei şi igienei. Dar să nu dea Dumnezeu să nu strălucească suficient podelele. La fel de sever era respectată şi „problema sexuală” şi în centrul pentru copii. Dar podelele nu erau vopsite şi trebuia să le răzui cu cuţitul până străluceau.

Odată am încercat totuşi să-mi pun în practică planul de activităţi pentru dezvoltarea vorbirii. După ce am făcut rost de un rest de creion şi o bucăţică de hârtie, le-am desenat copiilor o căsuţă clasică cu două ferestruici şi un horn din care ieşea fumul.

Primii au reacţionat la intenţia mea Stasik şi Verocika, nişte gemeni de patru ani, care aminteau cel mai mult de copiii de pe „continent”. Ania îmi spusese că mama lor, Sonia, este o deţinută de drept comun curată, nu e interlopă, ci o contabilă care socotise prost, o femeie liniştită, frumoasă, de vârstă mijlocie – lucra la spălătoria noastră din lagăr, adică într-una din muncile cele mai privilegiate de acolo. De vreo două, trei ori pe lună, folosindu-se de cunoştinţa cu supraveghetorii cărora le spăla hainele pe ascuns, se strecura în centru. Aici ea, suspinând încet, îi pieptăna cu un rest de pieptăn pe Stasik şi Verocika şi le băga în gură, scoţându-le din buzunar, nişte dropsuri de un roz ţipător. În libertate, Sonia nu avusese copii, dar aici, dintr-o legătură întâmplătoare, a făcut deodată doi.

— Aşa că ea îşi adoră copiii. Dar uite, chiar înainte de sosirea dumneavoastră a păţit-o, sărmana. A fost prinsă având o legătură cu unul din libertate. Aşa că acum a fost trimisă la cea mai îndepărtată etapă, la cosit fân. A fost despărţită de copii, povesteşte Ana cu vocea sa imparţială, de menonit.

Iar eu îmi aduc aminte imediat că Stasik şi Verocika sunt

singurii din toată grupa care ştiu cuvântul enigmatic „mama”. Iar acum, când mama a fost trimisă de aici, ei repetă uneori acest cuvânt cu o intonaţie tristă, întrebătoare, privind nedumeriţi în jur.

— Ia uite, i-am spus eu lui Stasik arătându-i căsuţa desenată de mine, ce-i asta?

— O baracă, a răspuns destul de clar băiatul.

Cu câteva mişcări de creion am desenat lângă casă o pisică. Dar nu a recunoscut-o nimeni, nici măcar Stasik. Nu văzuseră niciodată un asemenea animal rar. Atunci am înconjurat casa cu un gard tradiţional, idilic.

— Iar ăsta ce e?

— Zona! Zona! a început să strige bucuroasă Verocika şi să bată din palme.

Odată am remarcat că portarul de la ghereta de pază a centrului pentru copii se juca cu doi pui de câine. Ei se chirciseră pe un preşuleţ chiar pe masa portarului, alături de telefon. Gardianul nostru îi scărpina pe căţeluşi ba în spatele urechilor, ba pe gât, şi pe chipul lui de ţăran se citea o asemenea încântare, o asemenea bună dispoziţie, că m-am hotărât:

— Cetăţene gardian de serviciu! Daţi-mi-i mie! Pentru copii... Fiindcă nu au văzut niciodată, da, n-au văzut niciodată nimic... O să le dăm de mâncare... În grupă mai rămâne uneori...

Tulburat de rugămintea neaşteptată, el nici nu a apucat să-şi şteargă de pe faţă trăsăturile umane şi şi-a pus masca obişnuită de vigilenţă. Îl luasem prin surprindere. Şi el, după ce a întredeschis uşa gheretei, mi-a dat câinii cu preşuleţ cu tot.

— Doar pentru vreo două săptămâni... Până mai cresc puţin... Şi după aceea să mi-i daţi înapoi. Doar sunt câini de serviciu!

În antreul de la intrarea în baraca grupei mari am creat acest „colţişor viu”. Copiii tremurau de entuziasm. Acum

cea mai straşnică pedeapsă era ameninţarea: „N-o să mergi la căţeluşi!” Iar cea mai mare favoare: „O să mergi cu mine să dăm de mâncare la căţeluşi!” Copiii cei mai agresivi şi lacomi îşi rupeau cu bucurie o bucăţică din porţia lor de pâine albă pentru Baciok[4] şi Cerpaciok[5]. Aşa le-au spus câinilor, chiar cu acele cuvinte care erau bine cunoscute copiilor, care se repetau în viaţa lor de zi cu zi. Şi copiii au înţeles caracterul glumeţ al acestor porecle şi râdeau veseli.

Toate astea s-au încheiat însă peste vreo cinci zile. Şi cu o mare neplăcere. Medicul-şef al centrului pentru copii, Evdokia Ivanovna, angajat liber, a descoperit „colţişorul nostru viu” şi s-a agitat teribil.

E un focar de infecţie! Nu, degeaba a fost prevenită că asta, cu 58, e în stare de orice!

A poruncit să fie imediat daţi căţeii la pază, iar noi câteva zile am mers ca opărite, aşteptând represalii: demiterea din această muncă uşoară şi trimiterea la cositul fânului sau la tăiatul copacilor.

Dar în acest timp a început o epidemie de diaree la grupa celor mai mici şi, din cauza marilor griji, în mod evident, medicul-şef a uitat de noi.

— Bine, a spus Ania Şolohova, am scăpat! N-o să ne întristăm. Mai ales că într-adevăr câinii erau „de serviciu”. Chiar acei câini ciobăneşti care vor creşte şi vor merge cu noi la muncă. Iar în caz de ceva, îl apucă de gât pe orice deţinut...

Da, dar asta este atunci când vor creşte! Dar deocamdată... Ce normal le zâmbeau copiii noştri! Cum le lăsau mâncare, spunând: „Asta este pentru Baciok! Asta este pentru Cerpaciok!”

Şi-au dat seama pentru prima oară că se pot gândi nu

---

[4] Butoiaş (l. rusă) (n. tr.).

[5] Polonic (l. rusă) (n. tr.).

numai la ei...

...Epidemia de diaree se încăpăţâna să nu se potolească. Copiii mici mureau pe capete, deşi erau trataţi cu sârguinţă şi de angajaţii liberi, şi de medici deţinuţi. Dar condiţiile în care erau crescuţi aceşti copii, închisorile, amăreala laptelui matern şi clima din Elghen, toate acestea şi-au spus cuvântul. Problema cea mai mare era că şi acest lapte matern amar din cauza durerii era puţin şi, de la o zi la alta devenea şi mai puţin. Rarii fericiţi se bucurau de laptele matern două, trei luni. Restul erau hrăniţi artificial. Iar pentru lupta cu dispepsia toxică nu era nimic mai important decât măcar câteva picături de lapte uman.

Am fost nevoită să mă despart de cei mari. Medicul deţinut Petuhov, invitat la consiliu, a sfătuit să fiu transferată, în calitate de „soră cu pregătire", la copii de vârstă mică. S-a apucat singur să mă instruiască. Câteva zile am mers la spitalul deţinuţilor, unde lucra Petuhov, şi el, extrem de repede, m-a învăţat tot ce trebuie să fac. Am studiat sârguincioasă *Îndreptarul felcerului.* Am învăţat să pun ventuze şi să fac injecţii. Chiar şi intravenos. M-am întors la centrul pentru copii ca „personal medical" perfecţionat, încurajată de laudele lui Petuhov.

(Pentru bunătate, minte şi onoare doctorul Petuhov a avut parte de o fericire mare, cu adevărat unică în acea perioadă: în acelaşi an 1940, a fost reabilitat pe neaşteptate şi a plecat la Leningrad. Se spune că celebrul pilot Molokov, fratele soţiei lui, l-a implorat personal pe Stalin în legătură cu ruda sa.)

...Pătuţurile bebeluşilor stau unul lângă altul. Sunt aşa de multe, că dacă ar trebui să-i înfăşezi neîncetat pe toţi de-a rândul, la primul nu ajungi din nou decât peste vreo oră şi

jumătate. Şi toţi se spuziseră, slăbiseră, erau epuizaţi de plânsete. Unii piuie jalnic şi subţirel, nemaiaşteptând nici un rezultat. Alţii urlă disperaţi şi curajoşi, se apără activi. Iar unii deja nu mai strigă. Numai gem, ca nişte adulţi.

Parcă suntem roboţi. Le dăm să mănânce cu biberonul, le punem perfuzii, le facem injecţii şi, lucrul cel mai important, le schimbăm scutecele. Învârtim fără încetare scutecele de pânză, prost uscate. Din cauza acestei alergături de 14 ore de stat în picioare, din cauza mirosului greu ce vine de la grămada uriaşă de scutece murdare, vedem o ceaţă în faţa ochilor. Nici măcar nu avem chef de mâncare, suntem mereu flămânde. Grişul lichid rămas de la copii îl înghiţim cu repulsie, numai pentru a subzista.

Dar lucrul cel mai îngrozitor este faptul că, la fiecare trei ore, cu un alt transport, vin „la alăptat" doicile. Printre ele sunt de-ale noastre, politice, care au riscat să aducă pe lume un copil la Elghen. Cu o expresie îndurerată, întrebătoare pe faţă ele se uită la uşile noastre. Şi nu-ţi dai seama de ce se tem mai mult: de faptul că pruncul născut la Elghen va supravieţui sau de faptul că va muri.

Totuşi marea majoritate a doicilor sunt borfaşe. La fiecare trei ore, fac un pogrom faţă de personalul medical. Sentimentele materne sunt un motiv minunat de a-şi face de cap. Pătrund în grup, cu înjurături de nedescris, blestemându-ne şi ameninţându-ne că ne omoară sau ne mutilează în ziua în care va muri Alfredik sau Eleonorocika. (Mereu le dădeau copiilor nişte nume elegante, străine.)

...Când am fost mutată să lucrez la izolator, mai întâi chiar eram mulţumită. Totuşi acolo sunt mai puţini copii, numai că reprezintă cazuri mai complexe sau sunt bolnavi extrem de contagioşi. Acolo ai posibilitatea fizică de a-i acorda fiecăruia atenţie. Dar, după ce am rămas prima dată în schimbul de noapte, am simţit în suflet o presiune de

nesuportat.

Uite-i, stau întinşi, nişte mucenici mici născuţi numai pentru suferinţă. Acel copil de un an, cu o faţă plăcută, rotundă, are deja început de edem pulmonar. E răguşit şi-şi trage febril mânuţele cu unghii vineţii. Cum să-i spun mamei? Este Marusia Uşakova din baraca noastră...

Sau uite, ăsta plăteşte pentru păcatele părinţilor. O progenitură a blestematei lumi interlope. Sifilis congenital.

Cele două fetiţe din margine o să moară probabil azi, când o să fiu încă aici. Mai rezistă numai cu camfor. Medicul deţinut Polina Lvovna, când a plecat în zonă, m-a rugat multă vreme să nu-mi fie milă să le mai fac o injecţie.

— Să reziste măcar până la 9 dimineaţa... Ca sfârşitul să nu fie în tura noastră.

Polina Lvovna este din Polonia. A apucat să stea la noi numai doi ani înainte să fie arestată. Nefiind obişnuită cu regulile noastre, sau fiindcă asta-i firea ei, ea este extrem de temătoare, sărăcuţa, extrem de temătoare. Temătoare şi împrăştiată. Pune stetoscopul pe pieptul unui copil de două luni şi-i porunceşte profesionist: „Bolnav, respiraţi! Acum ţineţi-vă respiraţia!” E neuropatolog. Nu e obişnuită cu pediatria.

Am reţinut în mod deosebit o noapte la izolator. Nu una simplă, ci albă. Una din ultimele nopţi albe din acel an. Nu semăna deloc cu cea din Leningrad. Nici un fel de cer auriu şi, firesc, nici o clădire mare adormită. Dimpotrivă, ceva primordial, ceva extrem de ostil omului se simţea în această irizare albă, rece, în care se legănau formele obişnuite. Şi colinele, şi vegetaţia, şi clădirile. Sunetul ţi se înfigea nu numai în urechi, dar şi în inimă.

Şi nici o plasă de ţânţari nu te salva de înţepăturile otrăvitoare ale acestor demoni zburători care semănau cu nişte ţânţari obişnuiţi de pe continent aşa cum un tigru furios seamănă cu o pisică de casă.

Lumina, aşa cum se întâmpla adesea, s-a stins deodată.

Numai o lampă mică de veghe licărea slab într-un colţ şi la lumina ei pâlpâitoare făceam injecţii din oră în oră unei fetiţe muribunde. Fetiţa aceasta de cinci luni a unei mame, deţinute de drept comun de 20 de ani, stătea aici deja de multă vreme, în izolator, şi fiecare soră, la predarea gărzii, spunea: „Ei, probabil că azi...”

Dar ea încă rezista. Un schelet mic, acoperit de o piele ridată ca de om bătrân. Iar faţa... faţa acestei fetiţe era astfel încât i se spusese Dama de pică. O faţă de 18 ani, inteligentă, ironică. De parcă înţelegea tot, tot, ea, care fusese aruncată pentru o clipă în zona noastră. În zona răutăţii şi a morţii.

Îi făceam injecţie cu un ac mare şi ea nu plângea. Gemea numai încetişor şi se uita fix la mine cu ochii ei de bătrân, atotştiutori. A murit chiar înainte de venirea zorilor, foarte aproape de acea graniţă când, pe fondul lipsit de viaţă al nopţii albe din Elghen, încep să licărească nişte vagi sclipiri rozalii.

Moarta a devenit din nou un bebeluş. Ridurile i s-au întins, s-au închis ochii care au aflat aşa de timpuriu toate tainele. Rămăsese un copil mort, epuizat.

— Svetocika s-a stins, i-am spus eu înlocuitoarei mele, când am predat garda.

— Care Svetocika? Ah, Dama de...

S-a oprit după ce a privit trupuşorul întins.

— Aşa e, nu mai seamănă deloc cu Dama de pică. Şi mama nu e... E în etapă, a fost trimisă la Mîlga...

Nu poţi să-i uiţi, copiii din Elghen. Nu, nu, aici nu poate fi nici o comparaţie cu copiii, să spunem, evrei din imperiul lui Hitler. Copiii din Elghen nu numai că nu au fost omorâţi în camere de gazare, ci mai erau şi trataţi. Erau hrăniţi pe săturate. Trebuie să subliniez asta, să nu ne îndepărtăm deloc de adevăr.

Şi totuşi, când îmi aduc aminte de peisajul din Elghen plat, cenuşiu, atins de melancolia nefiinţei, cea mai

imposibilă, satanică născocire mi se par acolo tocmai aceste barăci cu inscripţiile „Grupa de sugari”, „Bebeluşi”, „Grupa mare”...

Capitolul 11

„O adiere în tufele de agriş”

De unde au apărut ei, copiii ăştia? De ce sunt aşa de mulţi? Oare în lumea asta de sârmă ghimpată, cu turnuri de pază, plecări la muncă, apeluri, stingeri, carcere, etape, cineva mai poate încerca sentimentul de iubire sau măcar de atracţie primitivă?

Ţin minte, în tinereţe (care, din fericire, a avut loc înainte de epoca revoluţiei sexuale) mă tulburase o definiţie a iubirii dată de Hamsun[6]. „Ce este iubirea? Oare o adiere ce foşneşte în tufele de agriş, sau furtuna ce rupe catargele corăbiilor? Este o iluminare aurie a sângelui...”

Ei i se opunea un aforism cinic al unuia din personajele timpurii ale lui Ehrenburg[7]: „Iubirea este atunci când oamenii dorm împreună...”

Pentru Kolîma anilor ’40 chiar şi definiţia asta era mult prea idealizată. Când dorm împreună... Dar asta înseamnă că au un acoperiş deasupra capului, un acoperiş comun. Şi un pat pe care pot să doarmă, în somn aparţinându-şi numai unul altuia.

Iubirea în lagărele din Kolîma înseamnă nişte întâlniri extrem de periculoase, pe fugă, în nişte unghere de la „locul de muncă”, în taiga, în spatele unei perdele murdare a vreunei „barăci de oameni liberi”. Şi mereu cu groaza de

---

6 Knut Hamsun (1859–1952), scriitor, poet şi dramaturg norvegian (n. red.).

7 Ilia Grigorievici Ehrenburg (1891–1967), scriitor şi jurnalist sovietic, autor al romanului *Dezgheţul,* în care prezintă procesul de liberalizare desfăşurat în Uniunea Sovietică după moartea lui Stalin (n. red.).

a fi prins şi expus ruşinii publice, iar mai apoi să ajungi într-un batalion de pedeapsă, într-o „delegaţie” periculoasă pentru viaţă, adică să plăteşti pentru această întâlnire nu cu altceva, ci cu viaţa.

Multe tovarăşe de-ale noastre au soluţionat problema aceasta nu numai pentru sine, ci şi, în principiu, pentru toţi, cu acea logică implacabilă a unor urmaşi adevăraţi ai lui Rahmetov[8]. În Kolîma, spuneau ele, nu poate fi vorba de iubire, pentru că ea apare aici în forme înjositoare pentru demnitatea omenească. În Kolîma nu trebuie să existe nici o legătură personală, pentru că aici e aşa de uşor să aluneci spre prostituţie.

Din principiu aici s-a părea că nu ai de ce să protestezi. Dimpotrivă, poţi ilustra numai ideea aceasta prin scene cotidiene din Kolîma de vânzare-cumpărare de marfa vie. Iată asemenea scene.

(Trebuie să fac o precizare: vorbesc numai despre femeile intelectuale, care sunt închise aici din motive politice. Penalele sunt dincolo de limitele umanului. Orgiile lor în nici un caz nu vreau să le descriu, deşi am fost nevoită să suport destule, fiind un martor forţat al lor.)

Punctul forestier aflat la 7 kilometri depărtare de Elghen. Brigadierul nostru Kostik Actorul merge prin taiga nu singur, ci însoţit de vreo doi „amici”. Ei examinează profesionist femeile noastre care mânuiesc fâerăstraiele şi topoarele.

— Nişte muribunde! spune dând din mână un amic.

— Le dai ceva de mâncare! Oase să fie, că o să ai şi carne, îi ţine isonul Kostik. Uite, hai la aia tinerică, la fătuca aia!

Prinzând un moment când supraveghetorii se încălzesc la foc, ei se apropie de cele două tinere fete din brigada

---

8 Personaj din romanul *Ce-i de făcut?* al scriitorului rus Nikolai Cernîşevski (n. red.).

noastră.

— Ei, frumoaso! Uite, un amic al meu vrea să schimbe o opinie cu tine...

„A schimba o opinie” este o formulă de politeţe, cum să spun, un tribut al manierelor din societate. Fără ea nu începe nici o negociere nici chiar cel mai învederat bandit. Dar tot cu ea se termină şi orice „poveste”. După aceea părţile înalte contractante trec la un limbaj liber de orice convenţionalitate.

— Sunt expeditor la Burhala. (Una dintre cele mai îngrozitoare exploatări miniere.) Aşa că-ţi dau tot ce vrei. Îţi dau cizme, pâslari, o pufoaică de calitatea-ntâi... Ştiu că eşti deţinut politic... Nu-i nimic, o să ne înţelegem cu paza. Sigur, o să coste mai mult. Am şi o colibă. Aici, la vreo trei kilometri... Nu-i nimic, o să vii pe jos...

Cel mai adesea, aceşti negustori plecau punându-şi pofta-n cui. Ei, dar uneori se mai încheia şi câte o afacere. Oricât de dureros ar fi fost. Şi uite aşa se făcea. Treptat. Mai întâi lacrimi, groază, indignare. Apoi apatie. Apoi vocea din ce în ce mai puternică a stomacului, şi nu numai a stomacului, ci a întregului trup, a muşchilor, pentru că vorbim de o înfometare trofică, până la pierderea proteinelor. Şi, din când în când, era şi vocea sexului, care se trezea în pofida condiţiilor. Dar, cel mai adesea, era un exemplu al vecinei de prici care se înzdrăvenise, îşi schimbase hainele, îşi înlocuise pâslarii mici, umezi, rupţi, cu unii noi, adevăraţi.

E greu de urmărit cum un om hăituit de formele neumane ale vieţii îşi pierde treptat noţiunile obişnuite de bine şi rău, de acceptabil şi neacceptabil. Altfel de unde să fie la centrul pentru copii asemenea prunci a căror mamă e doctor în ştiinţe, iar tata un hoţ de locuinţe extrem de cunoscut din Rostov!

Unele dintre acele femei care avuseseră pedepse mici şi care apucaseră să iasă din lagăr încă înainte de război, dar

fără dreptul de a pleca pe continent (cel mai adesea foste comuniste cu articolul KRTD[9], care primiseră în 1935 numai cinci ani!), după ce au trecut pragul lagărului, au început rapid să se căsătorească în Kolîma, fără să se ruşineze absolut deloc de mezalianţe. O ţin minte pe una, Nadia, care, în ajunul eliberării sale, le arunca provocator în faţă fostelor ei oponente din baracă:

— Ei, n-aveţi decât să vă uscaţi aşa, neatinse, cinstitelor! Eu oricum o să mă mărit cu el, orice aţi spune voi! Da, el joacă popa-prostu', da, el spune „numile mieu"... Iar eu am terminat Facultatea de Limbi Străine, am făcut limbi scandinave. Numai că acum cine mai are nevoie de ele, de limbile mele scandinave? Am obosit. Vreau şi eu casa mea şi soba mea. Şi copiii mei. Unii noi... Doar pe cei care sunt pe continent n-o să-i mai vedem niciodată. Aşa că să nasc mai repede, cât încă mai pot...

Uneori, în locul unei explozii de tragism apăreau aspecte absolut comice. Uite, de exemplu, povestea despre cum Sonia Bolţ „s-a măritat pe loc".

Sonia, liniştită, nepretenţioasă, o croitoreasă dintr-un orăşel bielorus, a reuşit să prindă un articol serios – KRTD, lucru de care nu înceta să se tot minuneze. Din cei opt ani primiţi, Sonia făcuse deja cinci, când deodată, de la Moscova, a venit o hârtie în care crimele Soniei erau recalificate de la „contrarevoluţionare" la „neglijenţă criminală" şi, prin urmare, pedeapsa s-a redus la trei ani.

Nebună de bucurie, Sonia nu remarcase faptul că hârtia ajunsese la ea abia peste doi ani. Lucrul cel mai important era că ea trebuia să se ducă imediat, fără întârziere, la Iagodnoe, unde era eliberată. Acolo se făcea „completarea" acelui formular sacru numit „formularul A", care-l trecea pe deţinut în categoria „foştilor deţinuţi", a celor lăsaţi în libertate.

---

9 Abreviere de la activitate contrarevoluţionară troţkistă (n. tr.).

La Iagodnoe, la administraţia lagărelor, în anumite zile se deschidea un ghişeu ca la casierie. Prin acest ghişeu, fostul deţinut (deja fostul!) primea cu mâini tremurătoare de fericire binecuvântatul „formular A”. La minele din jur se ştia mereu când are loc eliberarea unui alt grup de femei de la Elghen şi, la momentul respectiv, se adunau aici peţitorii.

Când Sonia Bolţ, după ce a împăturit „formularul A”, l-a legat cu mare emoţie în şal, s-a apropiat de ea un copilandru bine făcut, cu o căciulă lăţoasă de blană şi a spus cu o voce răguşită:

— Îmi cer iertare, cetăţeană... V-aţi eliberat? Ei, foarte bine... Eu sunt de la „Djelgala”. Sunt un om independent, întrebaţi pe cine vreţi. Doresc să schimbăm o opinie...

Sonia l-a examinat cu o privire critică pe pretendent şi a pus o întrebare cam neaşteptată:

— Spuneţi-mi, nu sunteţi evreu?

— Nu, cetăţeană, dacă nu-i, nu-i... N-o să mint... Noi suntem siberieni, de lângă Kansk...

— Şi de ce întreb asta, a oftat Sonia, ce să caute un evreu liber pe acest pământ blestemat! Bine măcar că nu sunteţi acest... karakalpak... Ştiu eu? Şi, după o mică pauză, a spus limpede: sunt de acord.

Lucrul cel mai amuzant e că acest cuplu a trăit mai apoi mulţi ani în bună armonie, iar în 1956, după reabilitare, soţii au plecat împreună la Kansk.

Uite, asemenea lucruri, şi amuzante, şi tragice, ne înconjurau în viaţa noastră ciudată, primordială.

Ei, dar iubirea? Acea iubire a lui Hamsun, care este „o iluminare aurie a sângelui”? Eu afirm că uneori şi ea apărea printre noi. Oricât ar nega unii, rigoriştii noştri (şi ei erau extrem de mulţi printre menşevici şi eseri), posibilitatea unei iubiri pure în Kolîma, dar iubirea exista. Uneori se instala şi în barăcile noastre, neştiută de cei din jur, dar, de fapt, ea, oricum EA era chiar acea „adiere în tufele de

agriş”.

Uite, de exemplu, una dintre manifestările ei tainice.

...Apelul. După numărarea efectivului, ni se citeşte un ordin al comandantei de lagăr Zimmerman despre sancţiuni. Zimmerman însăşi este o persoană cultă, dar ea doar semnează ordinele, ele sunt redactate de şeful de regim. Tot se repetă formule: „cinci zile şi cinci nopţi de carceră cu scoatere la muncă”, „cinci zile şi cinci nopţi de carceră fără scoatere la muncă...”

Şi, în fine, auzim un punct al ordinului care stârneşte râsul chiar şi în rândurile noastre, ale unor oameni care ascultă umiliţi, cu inima strânsă, care dintre ei în noaptea ce vine va fi lipsit de binecuvântarea priciului din baracă, pentru care noaptea aceasta va lua înfăţişarea scândurilor urât mirositoare, îngheţate din carceră.

„Pentru legătura unui deţinut cu o deţinută”, citeşte gardianul de serviciu, „care s-a manifestat ca un cal simplu pe termen de două ore... cinci zile şi cinci nopţi fără scoatere...”

Mai târziu, expresia asta „legătura unui deţinut cu o deţinută care s-a manifestat ca un cal simplu” va deveni foarte mult folosită în lagărul nostru. Dar acum râsetele se sting repede, se răcesc, le ia locul groaza. Acum EI sunt pierduţi...

EL a fost actor, de-al lui Meyerhold[10], EA – balerină. Fostele lor profesii le-au creat pentru o vreme o poziţie privilegiată în lagăr. La Magadan amândoi au fost incluşi în componenţa aşa-numitei brigăzi culturale. Acest teatru de iobagi, care dădea reprezentaţii în faţa şefilor care se

10 Vsevolod Emilevici Meyerhold (1874–1940), actor, teoretician, director de teatru şi regizor rus. În anul 1939, a fost arestat şi torturat, fiind acuzat de spionaj şi troţkism, urmând condamnarea la moarte în anul următor (n. red.).

plictiseau în locurile acestea uitate de lume, îşi hrănea deţinuţii actori şi, sub diverse pretexte, le dădea o oarecare libertate de mers nesupravegheat.

Ei reuşesc să se întâlnească în afara lagărului. Ce fericire! Fericirea e extrem de puternică, poate din cauza conştiinţei faptului că e fragilă, în orice clipă poate fi rănită. Fericirea aceasta durează exact cinci luni. Apoi se descoperă sarcina EI. Iar pentru femeile însărcinate din lagăr există o cale bătută: etapă la Elghen, mai aproape de doici, de centrul pentru copii.

Despărţirea. Mama pedepsită primeşte acum pâslari şi o jachetă de categoria a treia în locul „tutuului" şi a pantofilor de balet. Micuţul fiu moare în centrul pentru copii, fără să trăiască nici jumătate de an.

Pentru a se întâlni cu EA, El simulează pierderea vocii. EL „nu mai poate" să joace pe scenă şi un brigadier pe care-l cunoaşte, după ce-l califică drept măgar, totuşi îl „aranjează" într-o etapă la Burhala, o mină aflată în apropiere de Elghen.

Acum, în locul vieţii libere de actor la teatrul de iobagi, EL îndură de bunăvoie toate ororile de la Burhala. „Îşi rupe spatele" în abataj. E bolnav, abia se mai ţine pe picioare. Peste un timp, reuşeşte să ajungă în brigada culturală din taiga a Sevlag[11]-ului, care din când în când vine la noi, la Elghen, şi alină cu repertoriul ei de estradă pe şefii din Elghen care mor de atâta plictiseală. În rândurile din spate sunt admise, ca o favoare, şi deţinuţi din rândul „şmecherilor" şi al fruntaşilor în producţie.

S-au întâlnit! S-au întâlnit! Sufocată de durerea fierbinte şi de fericire, EA stă alături de EL în culisele clubului de lagăr din Elghen. Îmbătrânită la cei 26 de ani ai săi, epuizată, deloc frumoasă, unica, în fine, din nou

---

11 Abreviere pentru Lagărul de reeducare şi muncă din Nord-Est (n. tr.).

descoperita.

Sufocându-se, ea repetă acelaşi lucru: ce mult semăna cu EL micul lor fiu, până şi unghiuţele de la degeţele erau exact ca ale tatălui. Şi cum la trei zile băiatul a făcut o dispepsie toxică, pentru că EA nu mai avea lapte şi băiatul era hrănit numai cu lapte artificial. EA tot vorbeşte întruna, iar EL îi tot sărută mâinile EI, cu unghii murdare, rupte şi O imploră să se liniştească, pentru că EI o să mai aibă şi alţi copii. Şi EL îi strecoară în buzunarul jachetei bucăţi de pâine economisită şi de zahăr.

EL are legături mari în cercurile influente ale „şmecherilor”. EL va reuşi s-o plaseze şi pe EA într-o muncă „aranjată”, după noţiunile din Elghen, cărăuş la baza hipo. Asta e aproape o fericire. Primeşte regulat bilete de la EL. Şi ce speră ei? Amândoi au o pedeapsă de câte zece ani şi cinci ani de privare de drepturi. Dar oare trebuie neapărat să speri? Citeşte biletul de o sută de ori şi râde de fericire.

Şi de ce deodată „cinci zile şi cinci nopţi fără scoatere”? Se dovedeşte că EL, cu ajutorul unor persoane importante din lagăr, pe care le cunoştea, care patronau arta, a reuşit să primească o misiune fictivă la Elghen şi a pândit-o pe EA cu căluţul ei lângă Volciok, la 4 kilometri de zonă. Şi desigur că ei au legat de un copac acest căluţ, unul iakut, scund, cu un picior strâmb. Şi nu ştiu care individ i-a zărit şi i-a turnat şefilor. Uite, şi aşa a apărut o întâmplare pedepsită cu carcera: „legătura unui deţinut cu o deţinută care s-a manifestat ca un cal simplu pe termen de două ore”.

Apelul s-a încheiat. Acum o să apară escorta, pentru a-i lua pe cei pedepsiţi la carceră.

— Numai să nu se atingă şi de EL, spune EA, punându-şi zdrenţele, anticipând umezeala pătrunzătoare a carcerei, numai să nu se atingă de EL! După mină are pleurită cronică...

— Unde e EA? Uite biletul!

Katia Rumianţeva, nesupravegheată, cară apă cu o

căruţă trasă de un boulean. Bravo ei: totuşi a reuşit să treacă biletul peste cei ce la pază!

— Slavă Domnului! Totul este în ordine! exclamă bucuroasă EA, citind repede biletul. Mâine şi poimâine au un spectacol pentru şefii din Iagodnoe. De aceea nu este luat la carceră, i s-a citit numai condamnarea... Au nevoie de el! Iar eu, ce să fac... O să rezist...

Şi EA, prima dintre cei condamnaţi la carceră, merge spre uşile barăcii, pornind pentru cinci zile şi cinci nopţi în iad cu mersul ei elegant de balerină.

Oameni, să-i invidiaţi!

Capitolul 12

Între URC[12] şi KVC[13]

Anul în care am lucrat la centrul pentru copii reprezintă o adevărată perioadă de răgaz în lagăr. În fiecare dimineaţă, îi mulţumesc soartei şi doctorului Petuhov care m-a făcut „personal medical”. Pufoaica mea e călduroasă. Dimineaţa ies din zona centrală din Elghen cu brigada a doua. Şi nu mă duc în ceaţa pătrunzătoare a taigalei îngheţate de decembrie sau ianuarie, ci în baraca centrului pentru copii, caldă şi care miroase liniştitor a scutece murdare. În fiecare zi, primesc o porţie serioasă de mană cerească – griş cam lichid, rămas de la copii. În fine, trăiesc într-o baracă în care şef de baracă e Maria Sergheevna Dogadkina, unde seara duduie cazanul de fier şi apa caldă fierbe într-un rezervor mare. Am mereu posibilitatea de a mă feri de ger, iar înainte de a mă culca pot chiar să-mi permit un lux – să citesc nişte versuri, să citesc pe îndelete, urcată pe priciul al doilea, în vizită la Lena Iakimeţ.

Uite azi, de exemplu, într-o şoaptă de complotiste, ni-l DESTĂINUIM una alteia pe Gumiliov[14]. Ce mult ne alină aici!

Ce plăcut e să ne amintim aici, în Elghen, că departe, departe, pe lacul Ciad, hoinăreşte elegantă o girafă. Şi hoinăreşte aşa, draga de ea, plină de pete, de parcă nu s-a

---

12 Abreviere pentru Filiala autonomă de lagăr (n. tr.).

13 Abreviere pentru Unitatea cultural-educativă (n. tr.).

14 Nikolai Stepanovici Gumiliov (1886–1921), poet rus. Arestat de autorităţile sovietice sub falsa acuzaţie de participare la un complot antirevoluţionar, a fost împuşcat fără a fi judecat şi condamnat (n. red.).

întâmplat nimic. Apoi, întrerupându-ne una pe alta, ne aducem aminte de la început până la sfârşit versuri despre cum un corb bătrân discuta despre ENTUZIASM cu un sărac jerpelit. Acesta e lucrul cel mai important: să ştii să ţii minte lucrurile care te entuziasmează chiar şi pe priciul de sus de la Elghen...

Corbul bătrân, cuprins de neliniştea obişnuită,
Spunea, fremătând de emoţie,
Avea nişte vedenii nemaivăzute
Pe ruinele turnului...

Lena face acoperişuri. Toată ziua acoperă barăci cu draniţă finlandeză. Preţuieşte foarte mult munca pe care o face. Nu e ca la muncile comune. Lucrul cel mai important e că locuinţa e mereu aproape. Poate să dea mereu fuga în baracă, dacă îi îngheaţă foarte tare mâinile şi picioarele. Nu în taiga. Dar totuşi îngheaţă atât de tare în timpul zilei, că încheie versurile bolborosind, aproape prin somn:

Că în zborul liber şi curajos
El nu cunoştea dorul locuinţei lor
Şi era o lebădă, delicată şi albă...

Lena adoarme, iar eu termin de spus:

A fost prinţ cerşetorul respingător...

Mie îmi e bine: eu plec cu brigada a doua. Iar Lena cu prima. Asta înseamnă la şase şi jumătate dimineaţa. În dimineaţa plumburie din Elghen. Cu prima brigadă pleacă cei care lucrează la acoperiş, lucrătorii de la baza agricolă, de la baza hipo.

Iar centrul pentru copii, spitalul, administraţia sovhozului – cu brigada a doua. Cu o întreagă oră mai târziu. Şi ce

dulce este ea, această oră matinală de moţăială, când auzi tot, dar, în acelaşi timp, prin fiecare celulă a trupului care se încălzeşte sub jachetă te delectezi cu clipele de linişte efemeră.

— Brigada întâi! rosteşte Maria Sergheevna. Fetelor, sculaţi, cele care pleacă cu brigada întâi!

Uite, ele deja, scrâşnind, îşi înfăşoară obielele, zornăie polonicele, turnându-şi apă caldă în căni. Iar noi ne întoarcem pe partea cealaltă şi ruşinea vagă pentru acest privilegiu nu poate să ne depăşească marea bucurie – de a lipi pleoapele şi de a mai amâna cu încă o oră începutul noii zile.

Există şi brigada a treia. Dar asta e deja aristocraţia, care nu locuieşte cu noi, ci în baraca de deservire. Acolo sunt „şmecherii”: brigadierii, şefii de barăci, lucrătorii de la cantină şi din regiunea administrativă. Ei, în baracă, în loc de priciuri, au paturi separate din lemn şi noptiere pentru fiecare loc de dormit. Masa din mijlocul barăcii e acoperită cu o faţă de masă dantelată din pânză de sac spălată frumos, iar becul de deasupra mesei luminează aşa de tare, că seara poţi să citeşti şi să brodezi foarte bine.

Lucrul cel mai îngrozitor este când răutatea intră în cotidian, devine mod de viaţă. Deja ne obişnuisem cu acest, să-i spunem aşa convenţional, mod de viaţă, şi vorbim despre detaliile existenţei noastre ca despre ceva normal. Dispar tot mai mult în trecut tablourile vieţii de odinioară, de dinainte de închisoare, se repetă din ce în ce mai des, cu o convingere sinceră, zicala spirituală a interlopilor: „Asta a fost demult şi e o minciună!”

Aproape nimeni nu-şi aminteşte despre cine fusese în libertate, de exemplu, Elena Nikolaevna Sulimova, soţia fostului preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului al RSFSR. Cercetător ştiinţific, medic, ea e considerată acum de toţi un mort viu. Şi nici măcar un mort viu, ci o lumânare. Nu se mai desparte de jacheta scorţoasă de la

mizerie, fuge de baie şi merge prin cantină cu o căldare mare în care adună din toate castroanele resturile de zeamă. Apoi se aşază pe scări şi lacom, ca un pescăruş, înghite lăturile astea direct din căldare. E inutil să încerci s-o convingi să nu facă asta. Şi ea s-a uitat pe sine, cea de dinainte.

Dar Marusia Ostreiko, şefa zonei, care şi aici reuşise să-şi păstreze culoarea oxigenată a părului, aleargă prin zonă cu un cojocel cochet din blană şi strigă sonor? „Femei, haideţi! Haideţi, femei!” Marusia e în mod clar o făptură superioară, indiferent de ce a fost ea înainte.

Oricât de ciudat ar fi, şi aici s-a format o categorie de muncitori nomenclaturişti. Cei care fuseseră deja brigadieri, diverşi şefi, lucrători la KVC ajung de regulă din nou în rândul „şmecherilor”, chiar dacă, din cauza vreunei greşeli, fuseseră suspendaţi temporar din funcţie.

Baraca noastră nr. 7, unde şefa era Maria Sergheevna, era destinată celei de-a treia stări din lagăr. Nu pentru „şmecheri”, dar nici pentru muncitorii de la muncile comune din exterior. Aici locuiesc cei care au deja o specialitate de lagăr stabilită şi este apreciată în producţie. Muncitoarele de la serele bazei agricole, cărăuşii şi grăjdarii de la baza hipo, sanitarele, surorile medicale, femeile de serviciu.

Maria Sergheevna cere cu severitate ca fiecare să aducă în fiecare zi de la lucru măcat câte o bucată de lemn. Ia şi tu de unde vrei! Deşi uneori este destul de greu să furi lemnul ăsta şi să-l treci, pe sub jachetă, de pază, totuşi solicitarea e justă.

Însă în baraca noastră e mereu cald. Şi sunt ceaunaşe (Maria Sergheevna făcuse rost de ele) în care seara se pot face, ferindu-ne de supraveghetori, feluri de mâncare din nap îngheţat. Şi raţiile de seară sunt puse cu grijă pe o tavă de placaj, şi suplimentele sunt prinse cu nişte aşchiuţe, iar la colţurile de pâine se respectă o ordine strictă. În timpul

nopţii, Maria Sergheevna se scoală nu o dată, pentru a întoarce pe partea cealaltă încălţămintea care se usucă pe soba de fier. Astfel că, spre dimineaţă, toate lucrurile noastre sunt uscate.

E bine la noi în baracă! Mai ales seara, când miroase aşa de paşnic a nap fiert, a haine spălate, iar uneori chiar a untură de peşte pe care reuşesc s-o aducă lucrătoarele de la spital.

Dar tot acest confort se află la vârful unui vulcan adormit. Pentru că există URC – principala putere executivă a statului nostru fantastic. Şi în orice moment uşa barăcii se poate trânti, poate intra un brigadier cu liste lungi de hârtie în mână. Sunt listele etapelor făcute la URC. Cu o voce deosebită, de etapă, nemiloasă şi care dinainte respinge toate întrebările, el va striga numele celor trimise în punctele de lucru. Şi toate vom sta pe priciuri, nemişcate ca nişte sculpturi, iar cele care-şi vor auzi numele vor scoate încet o exclamaţie şi se vor chirci, de parcă ar fi atinse de un glonte.

Multe credeau că şocurile produse de aceste chemări în etapă sunt la fel de grele ca primul arest. Chiar, mă rog, mai grele. Acolo încă mai era speranţa unei greşeli, a unei neînţelegeri. Dar aici nu poate fi vorba de nici o neînţelegere, pentru că aşa a decis chiar URC. Eşti scos fără greş şi cu precizie din colţişorul în care te ascunseseşi în speranţa că o să uite de tine. Nu, şi-au amintit. Şi uite, te împing din nou în negura îngheţată.

Extrem de dureros prezentau apariţia în baracă a emisarilor de la URC şi a ordinelor acei deţinuţi care se aflau la Elghen încă din 1938, pe când noi, deţinuţii politici de închisoare, ne aflam în izolatoarele din Iaroslavl.

— Deşi voi, deţinuţii de închisoare, vă consideraţi cei mai-cei mai periculoşi infractori politici, voi, mă rog, nu aţi văzut încă grozăvenia cea mare, cât aţi tot stat în Iaroslavka voastră, ne spun vechile locuitoare ale

Elghenului, posesoarele articolului KRTD – Sonia Tucina, Maşa Ionovici, Liusia Djaparidze, fiica comisarului din Baku executat.

Din cuvintele lor aflăm ce însemna apariţia în baracă a unui emisar de la URC în 1937, în toiul „garaninşcinei”[15] . Mai ales dacă emisarul venea noaptea.

La Serpantinka![16]

Şi de acolo nimeni nu se întorsese încă...

Colonelul Garanin, reprezentantul lui Stalin pe acest pământ îngheţat din Kolîma, împărat şi autocrat atotkolîmian la sfârşitul anilor ’30. Colonelul era credincios cu tot sufletul intereselor producţiei. Suferea aşa de mult pentru planul de exploatare a aurului, că nu-şi putea reţine furia justă dacă vedea că vreun duşman al poporului, simulând boală sau slăbiciune din cauza foamei, mânuieşte apatic roaba sa. Şi pentru că colonelul Garanin era o fire impulsivă şi aprinsă, adesea îşi scotea revolverul şi-l punea jos pe simulant chiar în abataj, lângă locul de muncă.

De fapt, cel mai adesea colonelul manifesta o abţinere demnă de lăudat şi trecea iniţial numele sabotorilor în agendă. Mai târziu, a doua zi, el dădea un ordin: cutare şi cutare, pentru sabotaj contrarevoluţionar, manifestat în neîndeplinirea sistematică a planului, este condamnat la pedeapsa maximă.

Asemenea liste se citeau la plecarea la lucru şi la apel. Erau citite şi se adăuga: sentinţa a fost dusă la îndeplinire.

Uneori, oamenii nimereau în listele lui Garanin şi fără a avea ciocniri personale cu colonelul, în mod evident, pur şi

---

15 Perioadă de mari represiuni în Kolîma (1937–1938), legată de numele comandantului Sewostlag (Lagărul de reeducare şi muncă din Nord-Est), colonelul S.N. Garanin (n. tr.).

16 Secţiune a lagărului de Nord-Est (Sevvostlag) şi închisoare de anchetă a NKVD, în apropiere de Iagodnoe, deschisă la jumătatea anilor ’30, locul unde erau puse în practică execuţiile (n. tr.).

simplu prin natura treburilor lor. Şi din nou apărea în baracă un emisar de la URC, înconjurat de soldaţi din trupele de interne şi de pază.

— Cutare, cu lucrurile! Şi cutare, cu lucrurile!

Oamenii săreau de pe priciuri şi începeau febril, cu o perseverenţă maniacală, să-şi caute obielele ude ce se uscau pe sobă. Cei de la URC îi grăbeau, făcând aluzie destul de transparent că puţin probabil că vor avea nevoie de obiele.

Printre numele celor care nu s-au mai întors l-am reţinut în mod special pe cel al unei vechi comuniste, Nuşik Zavarian. Gestul ei s-a transmis din gură-n gură încă mulţi ani. Maria Sergheevna a noastră a povestit istoria lui Nuşik fiecărei noi chiriaşe din baraca sa.

— Se vede că se săturase de viaţă... Era mândră... A îndurat foamea, frigul, dar uite, umilinţele au pus-o jos. S-a apucat şi a scris o cerere comandantului de la Dalstroi[17]. Până când, zicea ea, mai domnesc acest bun plac şi nelegiuiri? Şi, lucrul cel mai important, este cum şi-a adresat cererea: „Guvernatorului general al Kolîmei, din partea deţinutei bolşevic-leniniste Nuşik Zavarian”... Ei, şi au dus-o la Serpantinka...

Unii fericiţi dintre cei care intraseră în sfera justiţiei lui Garanin au reuşit să primească numai încă o pedeapsă. Aşa se şi numea, pedeapsa lui Garanin. În baraca noastră, de exemplu, un asemenea termen nou, de zece ani, care se adăuga la cel vechi, l-a primit Liza Kevşi, rudă cu Nikolaev, ucigaşul oficial al lui Kirov.

Noi, deţinuţii politici de închisoare, care am ajuns în Kolîma în anul 1939, deja nu l-am mai apucat pe Garanin. Nu ne e cunoscută soarta lui. Dar, mai târziu, am aflat că în

---

17 Acronim devenit legendar pentru Trustul de Construcţii din Nordul îndepărtat – organizaţie sovietică înfiinţată în anul 1931 de NKVD, care administra construcţia de drumuri şi exploatarea minelor de aur în regiunea Kolîma şi ajungând până la peninsula Ciukotsk (n. red.).

Peciora a existat un oarecare Kaşketin, o dublură a lui Garanin în privinţa stilului şi a metodelor de lucru. Aşa că e clar: asemenea colonei iritaţi, temperamentali, care „o luau înaintea autorităţilor”, care ajutau justiţia stalinistă să se descurce cu masele mari de sabotori nu erau deloc nişte excepţii, ci constituiau o parte a unui plan general bine elaborat.

Acum, după 1939, activitatea acestor oameni deja se părea că rămăsese în trecut. Pe vremea noastră, sosirile de la URC puteau însemna numai trimiterea la nişte munci în care era aproape imposibil să supravieţuieşti. Iar dosarele noi, soluţionate cu execuţie, se făceau acum individual, conform materialelor colaboratorilor secreţi, prin intermediul ofiţerilor operativi.

Mai mult, acum, alături de URC, de noi se ocupa serios şi KVC, unitatea cultural-educativă. Aceasta era, la drept vorbind, o notă de progres, pentru că activitatea la KVC, în mod evident, pornea de la admiterea faptului că duşmanii înrăiţi ai poporului pot totuşi să cedeze în faţa eforturilor educative nobile.

KVC punea pancarte şi lozinci. În cantină – „Spălaţi-vă mâinile înainte de a mânca!” şi „Pinul siberian previne scorbutul!” La clubul lagărului – „Prin muncă plină de abnegaţie o să ne întoarcem în familia oamenilor muncii”. La poarta zonei – „Vom îndeplini şi vom depăşi planul de producţie al sovhozului pe nu ştiu care trimestru!”

Educaţia politică se reducea în principal la cititul cu voce tare al ziarelor vechi de jumătate de an. Dar la noi, la centrul pentru copii, medicii deţinuţi şi surorile medicale erau primite la învăţământul politic care îl ţinea cu angajaţii liberi medicul-şef Evdokia Ivanovna.

Evdokia Ivanovna a devenit medic la peste 40 de ani, începând ca sanitar. Acum avea peste 50, dar încă nu înceta să se minuneze în sinea sa şi de coafura sa permanentă, şi de capacitatea sa uimitoare de a prescrie

reţete în latină. Credincioasă fără margini sistemului şi crezând fanatic în marxism-leninism, ea, fără nici o umbră de îndoială, lua de bun tot ce i se spunea despre terorişti şi diversionişti când fusese angajată în sistemul Dalstroi. Totuşi sentimentul ţărănesc al realităţii o făcea pur şi simplu să se uite fix la noi şi chiar să înceapă să facă tot felul de consideraţii obscure despre agenţii vicleni ai imperialismului internaţional care au reuşit să-i ameţească şi să atragă în treburile lor murdare tineri şi, în principal, nişte muieruşti destul de frumoase.

Pornind de la această teorie a sa, Evdokia Ivanovna a fost cea care a şi propus KVC-ului nostru să ne primească şi pe noi – muncitoarele deţinute de la centrul pentru copii – la şedinţele ei de învăţământ politic. Sentimentul înăbuşit cu grijă de umanitate şi compătimire se reflectă la ea în dorinţa fierbinte de a ne reeduca pe noi, duşmanii poporului, care ne dovedeam, invariabil, în comunicarea cotidiană a fi nişte lucrători cu conştiinţă şi chiar, la naiba, oameni de treabă. Medicul-şef hotărâse ferm să ne ajute să revenim în familia oamenilor muncii. Tocmai în acest scop s-a şi implicat ca activist voluntar la KVC-ul nostru.

Sentimentele mele faţă de medicul-şef erau la fel. Şi eu voiam tare mult să mă ocup de reeducarea ei. Pentru că, în ciuda tuturor discursurilor ei ample despre măreţia lui Stalin şi a duşmanilor răi care se strecuraseră în posturile de comandă din partidul nostru, în ciuda episodului din primăvară cu căţeluşii, eu simţeam o simpatie faţă de această absolventă tipică de facultate muncitorească şi de activistă în munca cu femeile, care învăţase să scrie reţete în latină. Nu ştiu de ce, mi se părea că şi eforturile mele de odinioară au stat la baza transformării sanitarei Dusia în medicul-şef Evdokia Ivanovna. Uneori, mi-o imaginam aşa de clar pe Dusia asta ascultându-mi supusă cursul, stând în prima bancă a marelui auditoriu de la facultatea muncitorească.

Dar întrucât eu, o soră medicală extrem de răutăcioasă, puţin probabil că aş fi putut să mă ocup de educaţia ei, am acceptat cu plăcere să mă duc să ascult cum mă va reeduca ea pe mine. Măcar să se chinuie şi ea, cât de cât, într-o comunicare directă cu oamenii: dacă, zice-se, aceştia sunt duşmani, atunci care mai sunt oamenii cuviincioşi? Începutul e greu. Într-un cuvânt, la modul cel mai serios, chiar şi după schimbul de noapte, mergeam la învăţământul politic organizat de Evdokia Ivanovna, mai ales că ea ne oferea măcar nişte informaţii fragmentare din ziarele proaspete care erau inaccesibile pentru noi.

Ţin minte clar o întâlnire. Studiam raportul lui Molotov. În raport se spunea despre importanţa progresistă a regimului hitlerist în consolidarea economiei germane. A fost lichidat şomajul. Au fost construite noi autostrăzi. În opt ani de conducere naţional-socialistă, Germania, dintr-o ţară săracă, strivită de Tratatul de la Versailles, s-a transformat într-unul dintre cele mai importante state europene.

Evdokia Ivanovna a scăzut puţin vocea şi, confidenţial, ne-a sfătuit să nu folosim termenul „fascişti”, ci să folosim expresia „naţional-socialişti germani”. Zicând asta, ne-a zâmbit viclean şi ne-a făcut bonom cu ochiul, lăsându-ne să înţelegem că o asemenea formă de politeţe ne va aduce acum mari avantaje la care hitleriştii naivi, ca să vezi, nici nu se gândeau.

...Şi aşa a trecut un an, mă rog, anul cel mai liniştit din existenţa mea în lagăr. Într-o muncă epuizantă, dar totuşi suportabilă. În căldura urât mirositoare, avantajoasă, a minunatei noastre barăci nr. 7. În fricile nocturne dinaintea etapelor. Sub egida a două acvile importante: URC şi KVC.

Iar timpul zbura din ce în ce mai repede. Se apropia iunie 1941.

Capitolul 13

Război! Război! Război!

Vestea războiului s-a răspândit precum incendiul în taiga.

— Germanii! Fasciştii! Au trecut graniţa...

— Ai noştri se retrag...

— Nu se poate! De câţi ani se repeta: „Nu dăm nici o palmă din pământul nostru!”

Până în zori nu dorm, vuiesc barăcile din Elghen. Parcă ne trezisem dintr-un somn aiurea, chinuitor. Lovitura neaşteptată parcă ne-a trezit şi noi ne uităm în jur nedumerite.

De ce suntem aici? De ce jucăm cu o înfăţişare aşa de serioasă acest joc diavolesc? Repetăm la apeluri: „Articolul, durata pedepsei...” Ne aşezăm la rând ca să trecem pe la postul de pază. Şi cum de s-a întâmplat asta, de am decăzut atât? Deci cu adevărat au început să stabilească o ordine de primire a raţiei de pâine?

Nu, acum nu mai tăiem cu fierăstrăul, nu mai suntem cărăuşi de la baza hipo, nu mai suntem doici la centrul pentru copii. Cu o claritate neobişnuită ne-am adus aminte cine eram... Ţipăm până răguşim. Încercăm să prindem perspectivele. Nu ale noastre, ci cele generale. Oameni umiliţi, epuizaţi de patru ani de suferinţe, ne dăm seama deodată că suntem cetăţeni ai ţării noastre. Pentru ea, pentru Patria noastră, tremurăm acum noi, copiii ei renegaţi. Cineva a făcut deja rost de nişte hârtie şi, cu un capăt de creion, scrie: „Vă rog să mă trimiteţi în sectorul cel mai periculos al frontului. Sunt membru al Partidului comunist de la vârsta de 16 ani...”

De parcă între barăcile noastre din Kolîma şi Pământul

Oamenilor nu se află 13.000 de kilometri şi tone de răutate, calomnii, chinuri...

— Poate că EL şi-a venit în fire? Doar a spus „Fraţi şi surori”[18]... înainte nu a mai fost aşa ceva... Poate că în sfârşit i-a tresărit şi lui inima?

— Puţin probabil ca o ASEMENEA inimă să poată tresări... Dar raţiunea... Raţiunea îi spune că nu are nici un rost să arunci în închisoare milioane de oameni gata să se năpustească cu mâinile împotriva fasciştilor. Doar în adâncul sufletului el ştie cine suntem noi...

În asemenea zile şi nopţi febrile, o invidiam din ce în ce mai tare pe Maşa Mironovici. Termenul ei de cinci ani se încheia chiar în câteva zile. Şi sigur că Maşa se va grăbi să se ducă pe front. Numai că eram neliniştite dacă va apuca oare să ajungă până în Belorusia ei cuprinsă de flăcări.

— O să mă strecor... Sunt de acolo... Când prin pădure, când pe malul apei...

Dar o dată, într-o seară, când ne-am întors de la muncă, am găsit-o pe Maşa Mironovici stând pe priciul de sus. Avea ochii inflamaţi şi aţintiţi într-un singur punct. Maria Sergheevna, responsabila cu curăţenia, ne făcea semne disperate: nu puneţi întrebări, tăceţi, las’ să plece omul...

Apoi am aflat: Maşa fusese chemată la URC şi i s-a dat să semneze că e lăsată în lagăr până la sfârşitul războiului.

Maşa s-a dovedit a fi prima pe lista noii categorii de oameni din lagăr – aşa-numiţii condamnaţi ţinuţi peste soroc. În decursul următorilor şase ani, numărul lor s-a tot mărit. Mai întâi, după ce terminau de ispăşit pedeapsa lor, rămâneau „până la terminarea războiului”, apoi pur şi simplu „până la o dispoziţie specială”.

Şi peste încă o zi, la plecarea de dimineaţă s-a auzit vocea autoritară a ofiţerului cu paza şi regimul. De data

---

18 Este vorba de celebrul discurs de la radio al lui Stalin, prin care făcea apel la unitate în faţa duşmanului extern (n. tr.).

aceasta, ordinul lui nu a fost înţeles imediat de noi.

— Ei, hai, toţi care sunteţi de-alde BERG, BURG şi STEIN, hai la stânga! Cei care în general sunt tot felul de Hin-den-burg sau Diet-gen-stein...

Se organiza o baracă germană cu regim special. Începu panica. Au început, ca de obicei, neînţelegeri curioase, tragice. Strigau la Ania Şolohova. Cum de a îndrăznit să se ascundă sub un nume rusesc! Din moment ce e fascistă! Ce dacă soţul e rus? Tare bun rus mai e, s-a însurat cu o fascistă!

Una dintre borfaşe se zbătea cuprinsă de isterie, jurând că numele Şifmaher îl căpătase odată cu ultimul buletin furat. De unde dracu' să ştie că o să înceapă războiul! Uneori ea nici nu putea să rostească acest nume şi spunea mereu Şaher-Maher. Dar aşa, în natură, are datele ei stabilite, Kariakina Olga Vasilievna. Numai că buletinul acela s-a dus demult la dracu'... Asta a fost când a picat prima oară... Ei, compatrioţi, ce faceţi, mă băgaţi în baraca fasciştilor?

Pentru că şeful regimului formulase precis: „Toţi care sunteţi de-alde BERG şi BURG", atunci, automat, şi eu intram în această categorie. Supraveghetorul de serviciu, cazac, nu prea luminat în problemele naţionale, o ţinea langa:

— Hai, GhinzBURG (accentuând nemilos terminaţia criminală!), hai cu lucrurile în baraca germană!

Bine că am reuşit să dau fuga la URC, s-o conving pe inspectoare „să ridice problema", să stabilească cetăţenia şi naţionalitatea. Abia am scăpat.

Pentru prima dată în istoria naţională s-a dovedit avantajos să fiu evreică!

...Medicul nostru şef Evdokia Ivanovna, riscându-şi reputaţia, a implorat URC să întârzie măcar o săptămână cu

înlăturarea noastră din funcţie. Zadarnic! Era deja clar că, în ciuda iluziilor noastre roz despre unitatea naţională (inclusiv a noastră) pentru apărarea Patriei, duşmanii poporului nu numai că nu făceau parte din popor, ci dimpotrivă, pe timp de război regimul locurilor de detenţie se înăsprea serios. Noi, conform articolelor noastre, trebuia să participăm numai la muncile grele, comune, exterioare, supravegheate. Medicului-şef i s-a propus să se descurce cu serviciile penalilor. Degeaba Evdokia Ivanovna arăta cu lacrimi în ochi că bandiţii ăştia în nici un caz nu trebuie lăsaţi în apropierea copiilor. Angajaţi liberi? Păi în total sunt trei surori medicale libere în tot centrul pentru copii...

Dar URC o ţinea ferm pe-a lui. Teroriştii, diversionişţii, spionii trebuie să stea sub supraveghere strictă! Oare medicul-şef nu înţelege? Doar e război, război!

Adio centrul pentru copii, lăcaşul meu liniştit! Deja a treia zi de la începerea războiului, suntem daţi toţi afară, „conform articolelor”. Urgent, înainte de formarea unor etape în puncte îndepărtate din pădure, din noi formează o brigadă la muncile câmpului. În sensul producţiei, nimeni nu are nevoie de ea, şi brigada agricolă nu ştie ce să ne dea de lucru. Dar asta nu mai are importanţă. E important să fim supravegheate. Vigilenţa supraveghetorilor a crescut sută la sută. Suntem mereu numărate, reaşezate „câte cinci”, sunt verificate datele de identificare. Între pauze, noi prăşim puţin sau plivim sub razele nemiloase ale soarelui din taiga, respingând atacurile regimentelor de ţânţari.

— Să ne daţi plase de ţânţari! Nu mai rezistăm!

— De unde să le luăm? Nu-i nimic, o să vă descurcaţi... Acum nu de voi ne arde... acum câţi oameni buni pier în fiecare zi degeaba, şi voi...

Şi Fedia-tătarul, escorta care mai înainte era renumită prin bunătatea sa, se uită la noi cu o asemenea privire de parcă chiar noi am trimis bandele hitleriste pe câmpurile Belorusiei.

Peste câteva zile de asemenea muncă, dacă putem să-i spunem aşa, la brigada agricolă, mâinile şi feţele noastre se transformă într-o rană întinsă, în nişte umflături groaznice pline de puroi din cauza prafului, şi care produceau asemenea mâncărimi că ne venea să urlăm.

Noaptea se făceau mereu percheziţii. Abia apuci să-ţi închizi pleoapele inflamate, că se trânteşte uşa barăcii şi năvăleşte vocea puternică a Lidkăi, ajutoarea şefei, care umple tot spaţiul:

— Deşteptarea! Alinierea! și deja mai încet, parcă remarcând în paranteză: Haideţi, muierilor, haideţi mai repede... Percheziţie, percheziţie, percheziţie mare...

Noi ne înşirăm de-a lungul priciurilor, iar gardienii şi borfaşele care făceau pe şefii se năpustesc asupra priciurilor noastre, de sus şi de jos. Pogrom! Putem spune că zboară fulgii! Dar aici nu sunt fulgi. Deja de patru ani dormim numai pe boccele şi pe paie. Dar sunt ridicate nemilos aşa-numitele lucruri personale şi chiar cele care sunt trimise oficial în pachete. Zboară la gunoi toate invenţiile geniului nostru tehnic: ceaunaşe artizanale şi tigăi. Uite la ce s-au gândit, să facă aici de mâncare! Este distrus din temelii acel mic lucru manual pe care, cu o inventivitate feminină imposibil de distrus, l-a creat fiecare pe cele trei scânduri ale ei.

— Fotografii? E interzis! Broderii pe sac? Nu sunt permise! Lingura proprie? Păi de unde aţi luat-o? Aici nu aveţi voie să aveţi nimic personal!

Astfel se ciocnesc într-un conflict insolvabil două curente de gândire şi de simţire, două tipuri de reacţii faţă de război.

Noi suntem gata să uităm tot şi să iertăm în faţa nefericirii generale. Vom considera că nouă nu ni s-a făcut nimic nedrept. Dar măcar acum lăsaţi-ne să nu stăm aici la bunul plac al sadicilor, la distracţia paranoicilor. Trimiteţi-ne pe front! Doar e război! Doar sunt fascişti!

Torţionarii noştri spun: să se întărească regimul! Pentru distrugere! Ce mari fineţuri putem avea noi acum cu duşmanii poporului! Doar e război! Doar sunt fascişti!

Aici acţionează, după cum se vede, inerţia formulelor-clişeu, băgate în cap din copilărie. „Ca răspuns la ofensiva cuiva noi întărim altceva” sau: „Nici cea mai mică cruţare faţă de duşmani...” Dar care duşmani, o să se vadă mai târziu... Conform unei argumentări scolastice de neînţeles, ura adresată hitleriştilor se revarsă asupra noastră. Doar acei duşmani care pătrund din ce în ce mai adânc în întinderile Rusiei, de aici, din Kolîma, nu se văd. Iar aceştia, „duşmanii poporului” originari sunt la îndemână. „Dă-i drumul, umărule, întinde-te, mână!”[19]

KVC aproape că şi-a schimbat activitatea. Acum nu ni se mai transmit scrisori de acasă, nu ni se mai citesc nici ziarele de anul trecut. Da, nouă nu ni se comunică nimic, dar, lucru uimitor, de undeva totuşi oricum aflăm de evenimente. Şi lucrul cel mai îngrozitor în viaţa noastră îngrozitoare este denumirea oraşelor. Ele ne aşteaptă în baracă atunci când noi, mai mult moarte decât vii, revenim de la brigada agricolă.

Smolensk, Minsk, Kiev. Doamne, oare vine şi Rostov? Nu se poate! Dar aşa e. Iar o nebunie. Un alt aspect al nebuniei pe care ne-o dăruieşte cu dărnicie secolul acesta care ne-a revenit nouă.

Noaptea, eu şi Lena continuăm să ne recităm una alteia versuri. Şoptim pe priciurile de sus, deşi se strigă la noi din când în când. Acum, cel mai des îl repetăm pe Blok[20]:

Şi ultimul secol, cel mai groaznic,
O să-l vedem dumneavoastră şi eu.

---

19 Vers din poezia *Cosaşul* de A.V. Kolţov (1809–1942) (n. tr.).

20 Aleksandr Aleksandrovici Blok (1880–1921), poet simbolist, dramaturg, traducător şi eseist rus (n. red.).

Tot cerul va ascunde păcatul negru,
Pe toate buzele va îngheţa râsul...
Melancolia nefiinţei...[21]

Blok a presimţit. Iar nouă ne-a fost scris să vedem.

Alături de informaţia corectă ce pătrunde în lagăr nu se ştie de unde, apar şi zvonuri-facături fantastice, aşa-numitele „bombe”.

— Aţi auzit? Kolîma este vândută Americii!

— Cu oameni sau fără ei?

Posibilitatea de a face comerţ cu oamenii, în particular cu noi, nu uimeşte pe nimeni.

— Ar fi bine cu oameni!

— Gata cu prostiile!

— De ce sunt prostii? Doar calea ferată chinezească au vândut-o... Fără oameni, e adevărat.

Şi deja e gata cearta pătimaşă între cei care visează la salvarea cu orice preţ şi cei care, dracu’ să-i ia, chiar dacă crapă, numai s-ajungă acasă... Trage concluzia vocea unui sceptic:

— Nu vă mai certaţi! Oare nu e clar: dacă ar fi fost aşa ceva, înainte de o asemenea acţiune ne-ar fi pus la zid pe toţi... Ştim mult prea multe pentru a ne vinde în străinătate...

În afara durerii generale a ţării pe care noi, renegaţii, o resimţim şi mai acut, şi mai plini de uimire decât alţii, fiecare acum are şi groaza lui proprie. Copiii! Copiii noştri! În situaţia asta o să-i calce în picioare în primul rând pe ei, pe orfanii noştri...

Mulţi au familii în acele oraşe care fuseseră deja cucerite de fascişti. Va trece o vreme şi o să aflăm că hitleriştii au executat în Rostov pe Larocika, de 14 ani, fata vecinei noastre de prici. Tot timpul am admirat fotografia acestei

---

21 Fragment din poezia O *voce din cor* (n. tr.).

fete uimitor de frumoase, iar când mama ne citea cu voce tare scrisorile ei, o ascultam. Cum să nu, cu o asemenea înfăţişare şi să mai aibă şi sufletul de o frumuseţe rară. Larocika – cu origine mixtă, jumătate ucraineană, jumătate evreică – fusese împuşcată în urma informării venite de la colega ei de şcoală, care era geloasă pe Lara din cauza unui coleg din clasă.

Acum din ce în ce mai des printre denumirile oraşelor aud un cuvânt care rezonează în mine cel mai dureros, cel mai sfâşietor. Leningrad. Alioşa. Copilul meu cel mare.

Nu, asta nu mi se pare un gând ulterior. Ştiam că o să-l pierd. Nu mi-am spus niciodată asta în cuvinte, dar mereu simţeam prin convingerea infailibilă a instinctului. El era încă în viaţă în aceste prime luni de război, dar eu deja împietrisem de disperare şi sfredeleam întunericul noaptea, în baracă, cu ochi lipsiţi de somn. Din cauza acestei ameninţări nu eram în stare să mişc nici un deget. Împietrisem, parcă eram moartă. Ştiam.

Ziua încerc să fiu, aşa cum se spune, chibzuită. Doar mereu ni se pare că e chibzuit lucrul care acoperă singura voce adevărată, profetică, interioară. Ascultam alinările tovarăşelor. Desigur, el nu va apuca să ajungă pe front. Doar nu are nici 16 ani. Războiul se va termina. Şi mai adăugam de la mine, cu voce tare, că rudele mele leningrădene care-l adăpostiseră pe Alioşa sunt nişte oameni buni, serioşi. Desigur, ei vor face orice pentru a-l evacua la timp pe băiat. Aşa spuneam şi încercam să mă gândesc ziua. Dar noaptea ştiam clar că şi această tortură cumplită a vieţii mele îmi este pregătită şi, uite, o să vină şi vremea înfăptuirii ei.

...Odată, pe lângă brigada agricolă unde noi pliveam ceva, a venit o soră medicală liberă de la centrul pentru copii. Era Anecika, varianta din Kolîma a căpcăunei Ellocika

Şciukina – care venise aici să facă o grămadă de bani, ca mai apoi să facă de ruşine cu toaletele ei dacă nu pe fiica lui Vanderbild, atunci, în orice caz, pe toate femeile la modă din orăşelul său natal Buzuluk.

În perioada liberală antebelică, Anecika venea uneori la mine când eram în schimbul de noapte, la izolatorul centrului pentru copii, şi mă întreba pătimaşă: acolo, la staţiuni, cum se îmbrăcau oare doamnele importante? Pentru că Anecika nu fusese nicăieri în afară de Buzuluk. Cu toate acestea, Anecika era foarte bună, sensibilă, plângea uşor de milă pentru copiii bolnavi şi mamele lor nefericite, le dădea doicilor bucăţi de zahăr şi bomboane. Mereu îmi făcea un serviciu nepreţuit: îmi trimitea scrisorile către mama „prin libertate”. (Mama era singurul destinatar al meu. Pe copii, soră nu voiam să-i compromit prin „legături cu o persoană reprimată”.)

M-am uitat în jur. Supraveghetorul e departe. M-am năpustit spre Ana.

— Anecika, draga mea! Daţi-i o telegramă mamei! Acum moare acolo de nelinişte. Şi întrebaţi-o unde e Alioşa. Anecika!

— Ce spuneţi! şi face un gest de matroană din Roma antică. Buclele vopsite tremură indignate. Păi ce, eu nu sunt om sovietic, cum aşa? E un asemenea război şi eu să-i ajut pe duşmanii poporului...

Dar, după ce a trecut la câţiva paşi de mine, Ania se întoarce, revine la mine şi... Fătuca simplă din Buzuluk o învinge pe cea din Roma, care tocmai primise la lecţiile de alfabetizare politică o lecţie de înalte virtuţi cetăţeneşti.

— Nu plângeţi! O să trimit! Ţin minte adresa. Ce belea am cu dumneavoastră... Dracu’ mai înţelege acum cine e aici rău şi cine bun...

...La ghereta de la poartă, la plecarea la muncă, borfaşa

Lelika, pe care a împins-o, fără să-şi dea seama de intensitatea loviturii şi a dărâmat-o din picioare un soldat din escortă tânăr, zdravăn, a început să strige, şuierând isteric la notele de sus:

— Serveşti Uniunea Sovietică, lepădătură? Acolo oamenii îşi varsă sângele şi tu aici trosneşti muierile şi le păzeşti fustele, luptătorule! Uite ce faţă a mai făcut, jigodia!

Lelika a fost târâtă imediat la carceră. Dar escorta pur şi simplu tremura de indignare. Faţa i se acoperise de pete. Chiar simţea nevoia să se justifice în faţa unor martori neînsemnaţi ai acestei scene, ca noi.

— Strângeţi rândurile, vă spun! începu el să urle cu o voce animalică, păşind de-a lungul formaţiei noastre. Strângeţi rândurile, vă spun, dracu' v-a pus de gâtul meu. Ce noroc am avut eu, să vă păzesc pe voi, nişte avortoni! De o sută de ori m-am cerut pe front, dar nu mă lasă!

Se apropia toamna, începea sezonul tăiatului copacilor. Dacă înainte de război, la selecţia pentru această muncă grea încă mai putea să joace un rol medicina de lagăr, care uneori îi salva pe cei mai slăbiţi, bolnavi de scorbut, acum erau luaţi toţi la grămadă, numai „pe articole".

De data aceasta, am primit un punct îndepărtat din taiga, Sudar. Se spunea că acolo nu se taie lemne obişnuite, ci de construcţie. Se povestea că acolo, la femeile din fostele etape, din cauza ridicării de greutăţi extrem de mari căderea uterului era boala cea mai obişnuită, un fel de gripă uşoară. Dar printre toate aceste zvonuri rele era şi unul bun: comandant al trupelor de interne de acolo fusese numit Artiomov, un om bun.

— Este unul de la interne, bun?

— Păi ce, oare nu se întâmplă şi aşa?

Dar disputele acum s-au potolit, nu s-au mai aţâţat. Nu mai e vagonul 7. Deja nu mai ai putere să-ţi mişti limba. Nu rostim o vorbă. Ne târâm ca nişte umbre fantomatice, exact aşa cum am scris eu în versurile mele despre Kolîma:

Şi hoinăresc în mulţimea altor deţinute
Ca un personaj din tabloul lui Käthe Kollwitz[22]*,*
O spinare gârbovită şi o privire moartă...

[22] Käthe Koliwitz (1867–1945), graficiană, pictoriţă şi sculptoriţă germană, al cărei fiu a murit în Primul Război Mondial (n. red.).

Capitolul 14

— 49 grade Celsius

49 este lucrul cel mai rău care se poate întâmpla. Pentru că, abia începând cu 50 intră în acţiune umanismul oficial al unităţii sanitare. —50 de grade este deja o zi în care eşti scutit de muncă, nu trebuie să mergi în pădure. Dar să încerci să-l faci să recunoască pe gardianul numit Pistruiatul că da, sunt chiar 50, nu 49!

Termometrul atârnă pe peretele negru, din bârne, al barăcii gardienilor. Pare un anacronism. De parcă o catastrofa mondială generală deja a avut loc, iar pe pământ – din nou primitiv, originar – s-a salvat din întâmplare acest fragment al civilizaţiei dispărute.

— Ei, priviţi! Uite, priviţi de pe partea asta! Se vede clar, 50, spun eu, ridicând un chibrit spre coloana de mercur ce licăreşte.

Pistruiatul, cu noua lui scurtă albă, vătuită, vine mai aproape, aprinzându-şi bricheta.

— Exact 49!

Noiembrie. Decembrie. Ianuarie. Februarie... Zilnic viaţa începe pentru mine chiar cu această dispută: e 49 sau 50? Şi raţia e din ce în ce mai mică. Deja pentru prima categorie, pentru cea mai înaltă muncă de la punctul forestier, sunt 400 de grame. Dar cine poate să îndeplinească norma pentru prima categorie? Abia stăm pe picioare.

Ger şi foame. Foame şi ger. Mă rog, a fost cea mai neagră, cea mai mortală, cea mai blestemată dintre toate iernile mele din lagăr.

Şi doar eu, comparativ cu altele, am avut mare noroc.

Când s-a trimis etapa noastră la Sudar din zona centrală Elghen, chiar în ultimul moment, când Maria Sergheevna cu lacrimi în ochi ne conducea, a venit în fugă Lidka şi mi-a transmis de la URC că acolo o să am numai jumătate de normă. Trebuie să tai lemne doar jumătate de zi, şi asta numai pentru încălzirea barăcilor, încăperilor gardienilor, bucătăriei şi ambulatoriului. Iar în cea de-a doua jumătate a zilei, să tratez. Pentru că printre noi nu e nici un fel de personal medical, iar eu, în anul pe care l-am lucrat la centrul pentru copii, alături de medici, probabil că am învăţat destul ca să fiu felcer. „Uite, şi n-are decât ca seara să consulte bolnavii. Şi să spună mersi, pentru că ea e deţinut politic, iar e vreme de război, nu e nevoie să tot stai prin ambulatorii.”

Uite de ce mi se permite astfel disputa zilnică cu Pistruiatul. Actul prin care deţinuţii nu sunt scoşi la lucru, dacă ziua e declarată nelucrătoare, trebuie să fie semnat de gardian, brigadier şi un cadru sanitar. Iar de starea vremii în unitatea noastră militară cu regim sever, formată din şapte soldaţi, răspunde tocmai Pistruiatul. Comandantul nostru (noi nu-i spunem numele adevărat, Artiomov, pentru că într-adevăr e un băiat bun) ştie şi el că pentru aşa ceva el e puţin cam moale. Şi de aceea l-a numit pe Pistruiat. Şi acesta recunoaşte că e -50 numai dacă vede minimum -53.

Sudar e la 18 kilometri de zona centrală din Elghen. Şi e frumos ca în basme, acest colţişor de taiga virgină. O pădure măreaţă cu lemn de construcţie care îşi ridică coroanele chiar spre stele. Râul din taiga, care s-a răsucit după capul lui în faţa cerului înalt, e puternic chiar şi sub gheaţa care l-a încorsetat. Moviliţele parcă sunt văruite. Noaptea, cerul se aprinde de la constelaţii, unele insuportabil de vechi, care te duc cu gândul la originea tuturor lucrurilor.

Şi, lucrul cel mai important, e plin de combustibil şi hrană, Sudar al nostru, unde noi murim de foame şi de frig, unde noi ne tragem sufletul, ne scoatem ochii, asudăm, tremurăm, dăm ortul popii... Din când în când, pe lângă noi aleargă iute, legănându-se, potârnichi orbitor de albe, din copaci se aude uguitul cocoşilor de munte. Râul e plin de peşte din specii obişnuite locului: lipani, crapi, chiar şi coregon. Acoperite de zăpadă sunt tufe impenetrabile de afine şi zmeură, cedri cu nucile lor benefice. Dacă am şti, dacă am îndrăzni să luăm toată această hrană pe care ne-o oferă taigaua!

Dar noi nu ştim şi nu îndrăznim. Nici gardienii nu au chef să vâneze sau să pescuiască. Au treabă până peste cap. Ei trebuie să alerge, să care, să numere, să dea socoteală, să se teamă de sosirile şefilor. Şi cum să nu te temi? Doar nu poţi să ghiceşti! Dacă găsesc căldură în barăci şi mirosuri plăcute de mâncare, strâmbă din buze şi comentează cu răutate: „Ce plăcut s-au instalat! Pe fronturi pier oamenii cei mai buni, iar aici... e staţiune!” Dar, pe de altă parte, nu e exclus ca, găsind ţurţuri de gheaţă în colţurile barăcilor, câţiva oameni bolnavi care abia-şi duc zilele gemând pe priciuri sub un morman de zdrenţe, să înceapă să urle într-un alt mod: „Aici la voi mor ca muştele! Umpleţi «Arhiva A»! Interesant, atunci cine va îndeplini planul, dacă toţi o să crape? Puşkin?” Şi atunci iar o să fie pomeniţi acei oameni cei mai buni care mor pe fronturi, dar acum cu o aluzie clară la cei „care s-au pus aici la adăpost să apere muieri”, să stea până la sfârşitul războiului în barăcile calde ale gardienilor...

De fapt, despre barăci aici se poate vorbi numai convenţional. Doar casa gardienilor mai seamănă cu aşa ceva. Adăpostul nostru înseamnă două colibe acoperite de gheaţă, presărate cu zăpadă, într-o rână, cu crăpături în tavan. În fiecare zi acoperim aceste crăpături din nou cu zdrenţe de la vechile jachete scoase din inventar. Un mic

bordei care tremură la fiecare rafală de vânt este bucătăria. În ceea ce priveşte ambulatoriul, el a fost construit într-o parte a casei din bârne a gardienilor, dar şi prin el bate vântul zdravăn. Iată toată delegaţia de la Sudar, tabăra pecenegilor...

În ambulatoriu îmi petrec numai trei ore seara, când muncitorii se întorc din pădure. Dezinfectez cu iod rănile, dau aspirină „pentru durere de cap” şi fenilsalicilat „pentru burtă”, pun comprese cu ihtiol pe furuncule şi bandaje cu grăsime de peşte pe locurile degerate. Mai mult, dau câte o linguriţă de untură de peşte pe cale orală. O dau de la mine, o torn cu mâna mea în gurile deschise pline de încântare. Parcă fac un ritual solemn, abia respirând de teamă să nu vărs cumva vreo picătură din licoarea aşa de râvnită în care sunt materializate toate speranţele noastre de viaţă.

Procedura aceasta este sursa unor îndoieli nesfârşite şi a unor gânduri chinuitoare pentru mine. Problema e că grăsimea de peşte se dă numai celor „extrem de slăbiţi”, cam la jumătate din efectiv. Dar cum să-i aleg? De parcă aici sunt şi din cei mai puţin slăbiţi! Şi rezolv această problemă în ciuda dispoziţiilor de partid referitoare la nepermiterea egalizării. Lasă să primească câte o lingură mai puţin plină, dar toţi! Cât ajunge. Iar acolo... Nu va fi cazul să calculăm nici măcar cu o zi înainte.

La asta se limitează practica mea medicală. Dar toată ziua, de la 6 dimineaţa, lucrez cu fierăstrăul. În aer proaspăt, la o temperatură, după Celsius şi Pistruiatul – de -49. Tai, tai, tai... Până şi în somn continuă să-mi licărească bârnele, groase şi subţiri, extrem de grele şi mai uşoare, noduroase şi netede. Trebuie multe lemne. Mai ales pentru gardieni. Lor le place căldura.

Dar oare se poate compara tăiatul copacilor pe care-l fac eu cu cel din taiga? În primul rând, eu am capră, care fixează bine bârna. În al doilea rând, eu trebuie numai să

tai, nu să scot din rădăcină, nu să fac stive. Şi, lucrul cel mai important, eu am locuinţa alături. În orice moment, pot să intru în baracă şi să mă încălzesc nu la un foc care scoate fum negru, ca de smoală, ci lângă soba de fier.

Da, sunt un om privilegiat. Într-adevăr m-a salvat el, dragul doctor Petuhov, când a făcut din mine personal sanitar. Să-i dea Dumnezeu să uite că există pe lumea asta Kolîma!

Cu atât se simte mai acut starea de răspundere morală, de datorie faţă de tovarăşele mele care în acest moment sunt mai nefericite decât mine. Mă lupt cu Pistruiatul până mi se încleştează gâtul pentru a nu ieşi la muncă.

— 50!

— Sunt exact 49!

— 50! O să mă plâng la unitatea sanitară...

— Ho, ho... M-ai speriat! Uite, o să fac eu raport, şi atunci şi tu o să zbori la muncile comune.

Pentru scutirea muncitoarelor de la lucru, pe motiv de boală, felcerul are o normă strictă. A venit de două ori în inspecţie la mine şeful unităţii sanitare, Kucerenko, şi între noi au avut loc dialoguri uimitoare.

— Felcerul care depăşeşte norma de scutiri nu va avea zile multe în unitatea sanitară, spune semnificativ Kucerenko, ridicând la mine pleoapele sale grele, arse de ger. „Totul pentru front” e lozinca (cu accentul pe *o).*

— Păi ce folos are frontul de la nişte oameni aproape morţi, cetăţene-şef? Numai să se umple „arhiva A”. Dar nici pentru asta nu suntem lăudaţi.

— Hm... dar de ce scrieţi tuturor diagnosticul „distrofie alimentară”? Sau aici la voi nu sunt alte boli?

— Păi eu, în general, ştiu puţine alte diagnostice, cetăţene-şef, răspund eu cu toată sinceritatea, în opinia mea, totul e din cauza foamei. Ei, dar în latină asta se numeşte distrofie alimentară.

E ciudat, aşa şi era. Alte boli aproape că nu se observau.

Nici congestie pulmonară, nici bronşite acute, nici gripă, care, se părea, erau fireşti pentru o zi de lucru de 12 ore în ger. Nici un tifos... Numai furuncule şi bube trofice. Numai un mers stângaci, aproape fără un centru de greutate. Numai inflamarea gingiilor şi pierderea dinţilor, care puteau fi scoşi din gură pur şi simplu cu degetele.

Şi eu acţionez primitiv, pornind de la aceeaşi egalizare. Acum ea ni se potriveşte cel mai bine. E în firea lucrurilor, asta e tot. În fiecare seară, după stingere intru în baracă şi, respectând ordinea severă şi consecvenţa, mă aplec deasupra unui trup chircit.

— Nadia, mâine nu lucraţi. Mâine sunteţi bolnavă. Şi dumneavoastră, Katia, la fel.

Apoi duc hârtia cu lista persoanelor scutite de lucru, pentru mâine, la oficiul gardienilor, la comandantul Artiomov. El, după ce se uită la angajaţii săi, tuşeşte cu o severitate prefăcută:

— Cam multe persoane scutite aveţi... Apoi îşi aruncă pe umeri cojocelul şi spune la fel de sever: haideţi să mergem prin barăci. Să verificăm starea sanitară...

Ies cu el din căldura sufocantă a locuinţei lor ce miroase greu a mahorcă, blană de oaie, a mâncare simplă, grasă. Ieşim sub căderea feerică a stelelor, în noaptea de iarnă din taiga. În albeaţa virginală a zăpezilor ei. Mergem încetişor pe aleea făcută de la căsuţa gardienilor la barăcile muncitorilor. Şi începe o discuţie în care doar formulele de adresare „comandant” şi „felcer” ne aduc aminte unde ne aflăm.

— E nenorocire, felcer! Hitler e în apropiere de Moscova!

— Dar n-o să treacă, nu? Spuneţi-mi, comandante, n-o să treacă!

— Dracu’ să-l mai ştie! Ar trebui să nu-l lase să treacă... Dar uite, mă trezesc în toiul nopţii şi îngheţ tot. Oare se poate aşa ceva? Doar 25 de ani de Putere sovietică... Ce crezi, felcer, putem avea încredere în aliaţi?

Nelinişte a lui, tulburarea, durerea ies la suprafaţă şi n-au cum s-o facă în compania Pistruiatului sau a Mongolului care hohoteşte mereu. Şi se întâmplă ceva nemaiauzit, care subminează toate temeiurile: îşi împărtăşeşte neliniştea permanentă cu o femeie din naţia enigmatică a „duşmanilor poporului”. În marea sa spaimă pentru ţară, în faţa ameninţării prăbuşirii a ceea ce părea de neclintit, el, un om simplu, inteligent şi bun, are acum încredere în intuiţia sa mai mult decât în cea oficială.

Păşim încetişor pe poteca îngustă dintre nămeţii înalţi, orbitori, şi observăm deodată că cerul de deasupra noastră parcă a luat foc.

— Priviţi! Aurora boreală!

Părea o proiecţie luminoasă extrem de urâtă, lichidă, roşiatică. Dar pe fundalul ei apar irizări, irizări, luminiţe ce pulsează haotic.

Înainte de a intra în baracă şi a-şi pune pe chip masca impenetrabilă, comandantul gardienilor, Artiomov, rezumă gânditor:

— Aşa cred: cine va rezista iarna asta – fie aici, fie acolo, lângă Moscova –, acela va rămâne în viaţă. Aşa e?

Nu ştiu. Şi eu mă consult zilnic pe această temă – dacă am putea oare să trecem peste iarna asta – cu un medic calificat, cu Olga Stepanovna Semeniak. Ea a venit recent aici în etapă, la noi, la muncile comune. A pedepsit-o sever şeful OLP[23], Zimmerman. Pentru că, în calitate de medic în zona centrală Elghen, Olga Stepanovna a frecventat pe ascuns adunările de rugăciune ale bigotelor în camera boilerelor. Erau sectantele, adventistele de ziua a şaptea.

Asistent la Facultatea de Medicină de la Harkov, Olga Stepanovna este un copil mic în viaţa practică de lagăr. Ea nu poate îndeplini nici măcar a zecea parte din norma de tăiat lemne de la Sudar. Iar asta înseamnă să mori de

23 Abreviere pentru Filială autonomă de lagăr (n. tr.).

foame. O salvăm toate, împreună, cum putem. Cu firimituri de pâine, scutiri mai dese.

— Ei, cum e, Olga Stepanovna? Mai trăim?

— Hm... De fapt... Foame trofică... Tulburarea tuturor funcţiilor... un dezechilibru puternic al schimbului de proteine...

— Dar oricum nu seamănă cu muribunzii. Ascultaţi cum discută, cum gândesc...

Olga Stepanovna îmi citează în schimb ceva biblic, despre trupul neputincios şi spiritul vioi. Da, oricât de ciudat ar fi, dar spiritul, dacă este vioi, în orice caz, e activ. În ciuda tulburării organismului, viaţa internă se desfăşura activ. Se scriau acasă scrisori interesante, pline de conţinut, pe care le ascundeau sub saltele până la sosirea unor vremuri mai bune, când va apărea posibilitatea să le trimitem nu prin intermediul lagărului. Prindeam cu aviditate frânturi de veşti de pe front care ajungeau prin intermediul angajaţilor liberi, foşti deţinuţi, şoferi de tractoare şi cărăuşi. Citam pe de rost şi chiar făceam versuri. Glumeam!

— Fetelor! O ghicitoare! Prin ce se deosebeşte de noi Katia Kuharskaia? Nu ştiţi? Ei, ia uitaţi-vă atent! Noi toate semănăm cu nişte cerşetoare ruse, cu nişte pelerini amărâţi, iar Katia – cu o cerşetoare cehoslovacă. (Katia avea o vestuţă-cojocel fantastică ce-i conferea, nu-i aşa, o „înfăţişare occidentală”.)

...Foame. Raţia de pâine devenea de la o săptămână la alta tot mai miniaturală şi mai ademenitoare. Dacă laşi o jumătate pentru dimineaţă (iar raţiile se dădeau seara), atunci nu te ia somnul toată noaptea. Nu te lasă să dormi, o să te ardă de sub perna de paie. Parcă stai pe dinamită. O să tot aştepţi – de-ar veni mai repede dimineaţa, ca s-o poţi mânca. Iar dacă o mănânci toată seara, atunci dimineaţă,

flămândă, cum o să mai ajungi până la fierăstrăul tău?

Unele dintre noi se obişnuiseră să facă mereu foamea. Parcă se uscaseră. Altele o suportă mai chinuitor, găsindu-şi defularea în scandaluri groaznice legate de „greutatea incorectă a raţiei”, sau în tentative febrile de a găsi ceva comestibil în altă parte.

Uneori se întâmplau lucruri îngrozitoare. Ţin minte o seară întunecată beznă, fără stele. Deodată uşa ambulatoriului s-a deschis cu o bufnitură şi a intrat, prăbuşindu-se instantaneu pe patul de lemn, o femeie cu o faţă schimonosită, pământie. Abia am recunoscut-o. Era una din ale noastre. În mâini ţinea o minune – un calup de pâine neagră. A aruncat-o cu elan pe masa făcută din trei scânduri.

— Mănâncă! Eu nu pot... Măcar tu să mănânci pe săturate!

— De unde e? Ce-i cu tine? o tot întrebam eu, deja gândându-mă la ceva ireparabil.

Plângea în hohote, tremurând. Apoi un râs isteric.

— Ah, uite care e necazul cu astea intelectualele, uite care e necazul! Doar nu este nici o tragedie, nu? Doar altele aşa îşi câştigă pâinea. Ei, şi eu mi-am câştigat-o... Cum? Păi aşa cum o câştigă mii de femei, când altfel nu au cum. De fapt, mergea un bărbat prin taiga. Iar eu tăiam singură cu fierăstrăul, ştii şi tu. Şi supraveghetorul era atunci departe. Ce bărbat? Nu ştiu, nu am observat. Eu mă tot uitam la pâine. A scos-o din sac şi mi-a arătat-o. A pus pâinea direct pe zăpadă. Nu puteam să-mi iau ochii de la ea. Şi acum, nu ştiu de ce, nu pot să mănânc.

Îi torn pe gât o doză mare de brom. O mângâi pe cap. Dar nu pot să spun nimic, parcă am amuţit. Îmi aduc aminte de ea în etapă, în vagonul nr. 7. Era veselă, cu părul creţ, se tot bucura că apucase să-şi susţină teza de doctorat înainte de a fi arestată.

O cuprind după umeri şi o conduc în baracă. Trebuie s-o

culc cât mai repede, să-şi piardă cunoştinţa. După explozia de isterie este slăbită, abia poate să meargă. Poteca de la ambulatoriu la baracă e foarte îngustă. Iar de o parte şi de alta, ca nişte pereţi, sunt troiene albastre, pietrificate. Alunecăm, abia putem să mai mergem.

Norii de deasupra capetelor noastre se retrag deodată şi vedem departe, sus, stelele împietrite, tremurătoare. Stelele din Sudar.

E ger... —49 de grade Celsius...

Capitolul 15

Şi lumină în întuneric

În delegaţiile din pădure, în afară de bucătar, administrator, şef de baracă şi felcer mai era încă o persoană influentă. Foarte privilegiată. Responsabilul cu uneltele!

De regulă, el locuia într-un bordei separat, unde mereu duduia o mică sobă încinsă până la roşu. Responsabilul cu uneltele lucra fără normă, în funcţie de nevoie, dar în principal după bunul său plac. Primea suplimente la bucătărie.

De regulă, responsabilii cu uneltele erau recrutaţi din rândurile invalizilor, ale oamenilor deja consumaţi şi apoi respinşi de exploatarea minieră. Toţi erau bucuroşi de un locşor călduţ. Unii se îndopaseră aşa de mult pe lângă bucătărese, că începuseră chiar să ia şi mită de la muncitori. Doar de ascuţimea herăstrăului, de dinţii lui buni depindea în mare măsură îndeplinirea normei de tăiat.

Responsabilul nostru cu uneltele din Sudar, Egor, sau cum îşi rostea el numele, Iogăr, era o excepţie şi nu se comporta deloc tipic. Îşi ura locul, pentru că ajunsese aici în calitate de deţinut pedepsit. Fusese prins la punctul de pază din zona centrală a Elghenului cu o căldare de varză acră furată de unul dintre deţinuţi de la punctul de murare al sovhozului. Iogăr, în calitate de persoană care putea merge nesupravegheată, care avea „drept de liberă trecere prin punctul de pază”, acceptase să transporte povara preţioasă.

Ca un făcut, în acea zi făcea de serviciu frumosul Demianenko, un individ bine făcut, rumen, care râdea

mereu, cel mai uns cu toate alifiile dintre toţi gardienii din Elghen.

— Dă ce-ai tu burta aşa de mare, în comparaţie cu figura ta slăbănoagă? a întrebat el, ieşind în vestibul de la ghişeul său. Ei, ia, desfă jacheta! Repede!

În aceeaşi seară, la apel a fost citit ordinul de trimitere a lui Iogăr pentru cinci zile şi cinci nopţi la carceră fără scoatere la muncă şi cu trimiterea lui ulterioară la Sudar.

La muncile comune Iogăr nu putea face prea mulţi purici, pentru că din talpa lui dreaptă rămăsese numai un mic ciot, iar degetele de la stânga putreziseră, se descompuseseră şi emanau un miros de cadavru ce însoţea mereu apariţia lui Iogăr. Aşa că a devenit responsabil cu uneltele pentru delegaţia flămândă a deţinutelor politice din Sudar.

Toată această întâmplare l-a aruncat pe Iogăr într-o disperare fără margini. De la înălţime tare mare mai căzuse! Doar în zona centrală din Elghen el nu era oricine, ci era gropar!

În fiecare seară, când venea la mine la ambulatoriu să-i schimb bandajul de la picior, el îmi descria plin de elan tablourile de basm ale vieţii lui libere în această funcţie, fără nici o supraveghere! Păi e glumă? Să ieşi liber pe poartă în orice moment! Să te duci în sat, să tai lemne pe la gospodine; dacă le mai şi crapi, îţi dau pâinică. Unele muieruşti chiar îl primeau şi în casă, îi puneau o farfurie cu borş de varză. Şi în zonă... Te duceai uneori la Polia bucătăreasa şi-ţi turna o cană plină ochi cu drojdie. Şi cașă mânca mereu pe săturate. Locuia în baraca celor de la deservire. Şi munca, ce să spun... Nu te murdăreai deloc... Nu te cocoşai prea tare.

Pentru a-l alina, încep să protestez: răposaţi avem o mulţime, dar gropari sunt numai trei, şi pământul de aici e îngheţat veşnic, ia să sapi tu în aşa ceva...

Iogăr mustăceşte şmecher şi face cu ochiul. În fiecare meserie este nevoie de dexteritate. Se dovedeşte că

iresponsabilitatea apare şi într-o chestiune aşa de sensibilă cum este îngroparea deţinuţilor morţi. Doar iarna ţine aproape un an întreg, există o grămadă de zăpadă. Deci îi îngroapă mai adânc în zăpadă, fără să sape până la pământul îngheţat, iar primăvara, când se dezgheaţă, apar din zăpada topită morţii, fie-le ţărâna uşoară. Nu e nici un pericol de epidemie, pentru că sunt numai oase, pur şi simplu poţi să zici că sunt moaşte curate.

— Şi nu ţi-e ruşine, Iogăr? spun eu supărată, scoţând cu penseta un şerveţel urât mirositor din tifon de pe degetele lui cangrenoase, degerate. Uite aşa, fac eforturi, te tratez, iar când mor, mă bagi în zăpadă. Şi la primăvară o să plutesc moartă... „Şi mortul a plutit în jos, din nou după mormânt şi cruce..."[24]

— Ce spui, Evghenia Semionovna! exclamă cu o voce tremurătoare groparul cuprins de milă. Păi oare noi suntem chiar aşa, fără conştiinţă, ca să nu-l îngropăm pe felcerul nostru... Pe alţii mai treacă-meargă, dar pe felcer... O să săpăm pentru sufletul lui drag, direct în pământ, să fii sigură...

El mă priveşte cu încredere şi lipsit de viclenie cu ochii lui foarte luminoşi, nordici, fără gene. Îşi încruntă sprâncenele albicioase. Şi-a adus aminte că el e în retragere, că e lipsit de puterile lui înalte la înmormântare. Oftează adânc.

— Nu mai fi aşa trist, consătene! Când vor avea nevoie de un gropar cu experienţă, o să te ia înapoi...

Iar el chiar că e consăteanul meu.

— Suntem din Republica Tătară. Dar suntem ortodocşi, înainte scriam gubernia Kazan, judeţul Elabuga.

Articolul lui Iogăr este 58/2, revoltă armată. În mod special la colhoz. Despre arestarea sa Iogăr vorbeşte liniştit, epic, ca despre un incendiu sau epidemie. Se supără numai de cota incorectă de arestări prin sate.

---

24 Vers din poezia *Înecatul* de A.S. Puşkin (n. tr.).

— Câââââte gospodării sunt la noi, şi câte în Kozlovka! Ei sunt aproape de trei ori mai mulţi faţă de noi, iar oameni au luat, vezi şi tu, egal. Oare aşa se face?

Se pare că îndepărtarea din postul de gropar de lagăr e suportată de el mai greu decât arestarea şi condamnarea. Aflu mereu detalii noi despre viaţa lui paradisiacă din zona centrală.

— Uneori, când vii de la serviciu, până şi brigadierul se salută cu tine, ce să zici. Eu îi zic: bună ziua, chipurile, Serghei Vanîci! Iar el îmi răspunde: salutare, Iogăr! Ei, cum o mai duci? Îndeplineşti norma de morţi, da?... Râde... Şi trebuia să mă leg eu la cap cu varza aia! Să-mi aduc eu aşa o belea în casă pentru ea...

Pentru a-l distrage pe Iogăr, îi pun tot felul de întrebări.

— Iogăr Petrovici, unde ţi-au degerat aşa picioarele? În etapă, da?

— Nu, nu în etapă, răspunde liniştit Iogăr. A fost când am murit prima dată...

Se întâmpla la mina Zolotistîi. Iogăr era internat în spitalul lagărului. Uite, într-o dimineaţă, vine felcerul în vizită şi constată – s-a stins Iogăr, se vede că a dat ortul popii. Ei, şi a poruncit sanitarilor să-l ducă la morgă. Desigur, Iogăr nu ţine minte nimic din asta, da’ mai apoi i-au spus băieţii. Iar el a început să simtă, uite, tocmai din cauza acestui picior care e distrus acum. A început să scrâşnească de durere. Parcă îl ardea cu fierul roşu. Ei, şi şi-a venit în fire, prin urmare, şi-a revenit. Rezultă că era încă viu, da?

Paznicul de la morgă a auzit cum geme cineva. Paznicul era turc, unu’ Ciuliumbei, sau Kuliumbei... De atunci s-a scrântit. Sigur, ţi se face frică. Ştie omul că tocmai aranjase în şir morţii ieri, iar acum, deodată, un mort de dedesubt începe să deschidă gura. Şi atunci a început să urle Ciuliumbei ăsta, turcu’, deci, şi a urlat aşa de tare, că au auzit cei de la pază, au dat fuga.

Au început să dea jos morţii de pe Iogăr. I-au dat o pufoaică. Şi hai să sară cu gura pe el. Ce dracu' cauţi tu la morgă, dacă eşti viu? Păi el ce vină are? Doar nu s-a prostit. Ce treabă are aici Iogăr, dacă felcerul a dat-o în bară? A scăpat totuşi. L-au ocărât ce l-au ocărât, dar nu l-au bătut şi nu l-au pus în lanţuri, nu. L-au trimis în baracă.

Iogăr suporta foarte greu foamea. Era epuizat de nu se mai poate. Nici măcar în postura binecuvântată de gropar nu a reuşit să pună ceva carne pe el. Distrugerile produse de cei trei ani la mina Zolotistîi erau ireversibile.

Foamea psihologică îl chinuia şi mai mult decât cea fizică. El se gândea mereu şi vorbea aproape mereu despre mâncare. Numai suferinţele produse de cangrenă îl făceau din când în când să se abată de la aceste gânduri.

Întâlnirile zilnice legate de bandajare ne-au apropiat. Lingura de untură de peşte pe care i-o turnam în fiecare seară în gură (el se temea să pună mâna pe lingură. Doamne fereşte, o mai vărs, că, nu ştiu de ce, au început să-mi tremure mâinile...), aducea o notă de maternitate în relaţia mea cu el, deşi el era cu vreo zece ani mai mare.

...Decembrie era la jumătate. Se apropia sfârşitul anului blestemat 1941. I-am spus în treacăt lui Iogăr că uite, pe 20 decembrie e ziua mea de naştere. Oare o să-şi aducă aminte cineva de mine în ziua asta? Mai este oare cineva pe lume care să-şi amintească? Pe faţa lui Iogăr a trecut umbra unui gând subit. În zilele următoare s-a întâmplat ceva cu el, că-l scosese din circuitul ideilor obişnuite. Acum el nu mai rămânea în ambulatoriu după ce-l bandajam, era îngrijorat de ceva, iar de vreo două ori a rostit chiar cuvintele „nu are când", de neimaginat în gura lui.

Pe 20 decembrie multă vreme nu a apărut la bandaj. Deja îmi puneam pe rafturi toate instrumentele şi mă pregăteam să mă duc în baracă, când, deodată, mirosul

obişnuit de putrefacţie semnaliza apariţia lui Iogăr. Ţinea în braţe un ceaun mare, ars, din care, cu un firişor uşor, se ridica un abur cald. Faţa lui Iogăr era bucuroasă, radioasă.

— Uite, Evghenia Semionovna, a spus el solemn, punând ceaunul direct pe patul de lemn din ambulatoriu, prin urmare, te felicit, îţi doresc multă sănătate, iar în privinţa mâinilor dumneavoastră, succese rapide şi fericire... Şi să-i şi vezi pe fiii tăi... Dar uite, deci, şi un cadou de la noi.

În ceaunaş era kisel[25] de ovăz. Acest produs gastronomic ne însoţea în sovhozul Elghen în cele mai fericite clipe ale existenţei noastre. Reţeta preparării lui era cunoscută aici cu mult timp înainte de sosirea noastră. Era foarte complicată. Ovăzul care se dă la cai trebuia să treacă printr-o serie de transformări chimice sofisticate înainte de a deveni kisel. Ovăzul era pus la înmuiat, presat, frecat, se aştepta până ce începea să fiarbă, era pus la dospit, fiert... Răsplata tuturor acestor eforturi era un fel de piftie groasă, săţioasă, de o culoare frumoasă cafeniu-deschis. Toţi afirmam unanim că gustul lui semăna cu biscuţii cu migdale. Dar de unde aici, la Sudar, o asemenea raritate?

Se dovedeşte că un mic săculeţ cu ovăz furat de la baza hipo din Elghen încă de pe vremea slăvită a lucrărilor de îngropare fusese strecurat totuşi de Iogăr în bagajul pentru această etapă. Bine că nu era Demianenko la poartă. Acela i l-ar fi găsit cu siguranţă. Ei, dar Lugovskoi, se ştie, lucrează de mântuială, nu face nici un efort, el vrea numai să-i treacă ziua. Şi ovăzul, ce să vezi, s-a nimerit numai bine pentru aniversarea felcerului, în loc de plăcintă, prin urmare.

Ochii lui Iogăr străluceau. Radiau parcă o lumină azurie. Mâinile îi tremurau, de emoţie, mai mult decât de obicei. Voia ca să mănânc kiselul aici, în prezenţa lui. Şi el să stea

---

25 Fiertură gelatinoasă, acrişoară, din făină de ovăz, care se consumă rece (n. tr.).

şi să se bucure...

— Uite, îţi mulţumesc, Iogăr Petrovici! Hai să mâncăm împreună, ţine lingura!

Dar el mi-a respins nemulţumit propunerea. A spus numai „nu”, dar era clar ce se ascunde în spatele lui. Am înţeles. Îşi consumase ultimele rezerve alimentare, trei zile se chinuise cu tehnologia complexă de transformare a ovăzului în fiertura aceasta catifelată, ce radia căldură, şi numai pentru a mânca el? Nu. Ţăranul acesta din Elabuga de a cărui apropiere aflam după mirosul de descompunere ce venea de la piciorul „sănătos”, încă neamputat, voia să ofere bucurie unui alt om nefericit.

Nu am mai protestat. Am înghiţit kiselul de ovăz cu o lingură strâmbă, de cositor, ce mirosea a untură de peşte, iar el se uita la mine cu nişte ochi în care se citeau bunătate şi fericire. Da, era fericit în acele momente, groparul din lagăr Iogăr, pe care îl vor mai aştepta patru amputări ulterioare (bucată cu bucată) ale picioarelor şi moartea în acel sector al iadului, care se numeşte „delegaţia invalizilor”.

Capitolul 16

Râuri de lapte şi miere

Primăvara devreme, când, conform planului sovhozului, se terminau muncile forestiere, primeam ordin să plecăm iar în etapă, în zona centrală Elghen. Acolo trebuia să aibă loc o nouă sortare (termenul „selecţie”, folosit pentru oameni, încă nu ajunsese până la noi) a forţei de muncă, având în vedere morţii şi mutilaţii. Apoi se presupunea trimiterea la sezonul de vară, în brigăzile agricole.

Şi atunci s-a aflat pe neaşteptate că lucrătorii din Sudar sunt cei mai avansaţi dintre toţi muncitorii din pădure. Chiar cei mai progresişti.

Faima aceasta neaşteptată ne-a fost dată de faptul că noi am depăşit etapa de întoarcere care venea pe jos. Ne-am întors în zonă pe picioarele noastre, mergând prin taiga 32 de kilometri. Şi asta fără nici o pierdere, adică fără să moară cineva pe drum. Şi asta când tăietorii de copaci din Tioplaia dolina, Zmeika, kilometrul 12 şi din multe alte puncte forestiere înşelaseră aşa de mult conducerea, manifestaseră o lipsă de recunoştinţă aşa de crasă! Aceştia au trebuit să fie căraţi de acolo, din pădure, şi să-i mai şi îngroape pe drum pe cei care nici măcar aşa nu putuseră să ajungă înapoi. Şi pentru fiecare om îngropat mai trebuie să închei şi actul constatator. Doar n-o să-l laşi aşa! E bunul statului, trebuie să răspunzi pentru el.

Anul de regim militar sever îşi dădea roadele. O explozie puternică de boli, decese şi, un fenomen inevitabil, ruinarea planurilor economice ale sovhozului Elghen.

Şi atunci pendulul a început din nou să se legene în partea cealaltă. S-a auzit un strigăt puternic de sus: „Şi

planul cine o să-l îndeplinească?” Iar după strigăt, acţiuni de umanism oficial, marcate în legătură cu războiul. Din nou s-a deschis baraca OPZ (punct de însănătoşire). Morţii vii, mai tineri, pe care încă mai sperau să-i refacă în calitate de forţă de muncă, primeau delegaţii în această casă de odihnă a lagărului. Acolo domnea o nirvana fericită. Ziua şi noaptea, stăteau toţi întinşi pe priciuri, digerându-şi raţia de 150% de pâine.

Dar şi distroficii care nu ajungeau la OPZ începuseră să primească zile de răgaz. În pauza de masă din nou au început să apară la ambulatoriu cozi ale muribunzilor cu lingurile de cositor în mâinile întinse. În linguri li se punea elixirul vieţii – untura urât mirositoare, necurăţată, a animalelor marine, un surogat al unturii de peşte de la farmacie.

Acum, şeful unităţii noastre sanitare, Kucerenko, îşi uitase total recentele ameninţări („Felcerul care dă degeaba scutiri, o să ajungă chiar el la muncile comune”). Dimpotrivă, acum el îşi manifesta cu zgomot încântarea la vederea pacienţilor mei de la Sudar şi mă aproba pentru că „păstrasem în stare bună forţa de muncă”.

Atunci s-a întâmplat ceva fantastic: am fost trimisă o lună să ţin locul felcerului de la ferma zootehnică.

— Zimmerman nu a fost de acord la început, mi-a spus conspirativ Kucerenko, nu putem trimite deţinuţi politici de închisoare într-o delegaţie nesupravegheată. Ei, şi am rugat-o măcar pentru o lună. O să fie mai bine ca la OPZ pentru tine, că şi tu arăţi tot ca o bolnavă de scorbut... Aşa că du-te, prinde momentul, ia şi tu nişte calorii! Că după aceea iar te duci în pădure, la Tioplaia dolina.

(Despre Kucerenko se spunea că e un medic la fel de autodidact, ca şi noi, păcătoşii. Se pare că venise în Kolîma în calitate de pompier, dar după aceea, nu se ştie de ce, a devenit şeful unităţii sanitare din Elghen. În exterior era extrem de necizelat, şi în privinţa comportamentului. Dar

de multă vreme avea reputaţia clară de „nepericulos”. Dimpotrivă, cu prima ocazie făcea numai bine.)

Ferma zootehnică... Chiar şi cuvântul suna pentru deţinuţii din Elghen ca numele unei ţări fermecate. Râuri de lapte şi miere... Ferma se află la oarecare distanţă, la jumătate de oră de mers pe jos de zona centrală. Acolo nici barăcile nu sunt îngrădite, nu e nici gheretă de pază, iar gardienii sunt acolo numai de aparenţă. Acolo oamenii se deplasează neînsoţiţi de gardieni din bараci la grajdurile vacilor, ale viţeilor, la fermele de păsări, incubatoare. Acolo viţeii şi păsările primesc concentrate de lux, şprot, untură de peşte şi lapte degresat. Iar viţeii şi păsările îşi împart cu mărinimie aceste delicatese cu îngrijitoarele lor deţinute.

Ferma este condusă de nişte zootehnişti liberi, Rubţov şi Orlov, care niciodată nu le spun oamenilor că sunt terorişti. Spioni, diversionişti. Ei le spun „mulgătoarele noastre, îngrijitoarele noastre, crescătoarele noastre de păsări”... Ei sunt primii care le salută pe deţinutele femei.

Ferma zootehnică, după Sudar şi tăierea copacilor! Este ca şi cum am spune Coasta de Azur după Kamceatka sau un tort de frişcă după zeama noastră lungă. Şi o să stau acolo o lună întreagă? Eu, o fiinţă din casta interzisă a deţinuţilor de închisoare? Să trăiesc într-o cameră separată şi să dorm pe un pat de fier ce se află într-un colţ?

Gândul că nu o să dorm pe prici, ci pe un pat total separat îmi readuce demnitatea omenească. Şi pentru că fericirea mi-a fost trimisă de soartă nu pentru multă vreme, ea este simţită şi mai acut.

Ţin minte prima noapte la ferma zootehnică. Pentru prima dată în ultimii câţiva ani am rămas singură în cameră. Au amuţit vocile îndepărtate şi paşii dincolo de ferestruica mică, cenuşie. E linişte. Demult nu am mai auzit-o! Cât de tare a sărăcit sufletul meu în alternarea chinuitoare a muncilor comune cu torturile lexicului de lagăr! Mi se pare că deja nu mai recit versuri în sinea mea.

Dar aici o să-mi revin. O să devin din nou eu. Şi versurile revin în linişte... Izolarea binecuvântată este nepreţuită mai ales după singurătatea îngrozitoare a traiului comun, forţat, permanent...

Linişte, eşti lucrul cel mai bun
Din tot ce am auzit...[26]

La ferma zootehnică lucrau în principal femei ucrainene şi letone care avuseseră norocul nu numai să aibă deprinderea muncii ţărăneşti, dar şi articole „potrivite" pentru a munci nesupravegheate. Sau deţinute politice cu pedepse uşoare, precum KRD[27], PŞ[28], 58/10[29]. Sau pedepse de drept comun uşoare, ce se învecinau cu cele politice, cum ar fi SOE sau SVE (element social periculos şi element social dăunător). Penalii nu erau aici, ştiau că nu pot fi lăsaţi în preajma animalelor. Dar toate „elementele" lucrau aproape incredibil din punctul de vedere al implicării şi efortului depus în muncă. Mulţi dormeau nu mai mult de patru ore pe noapte. Şi nu numai pentru că Ţara Făgăduinţei de la ferma zootehnică îi salva de la muncile extrem de periculoase, unde făceai foamea, din exterior, dar şi pentru că munca la ferma zootehnică – raţională, legată de îngrijirea unor creaturi vii – dădea iluzia de viaţă umană, te făcea să treci de la complexele de lagăr la grijile demne de o fiinţă umană.

Pentru un felcer aici era extrem de bine. Nu trebuia să aleagă în fiecare zi căruia dintre cei doi muritori de foame

---

26 Versuri de Boris Pasternak (n. tr.).

27 Activitate contrarevoluţionară (n. tr.).

28 Abreviere pentru suspiciune de spionaj (n. tr.).

29 Celebrul articol din Codul penal al URSS din 1922 care, prin cele 14 subpuncte ale sale, definea activitatea contrarevoluţionară (n. tr.).

să-i dea ultima lingură de untură de peşte şi cum să împartă scutirile lui Kucerenko astfel ca nimeni să nu moară la lucru. Dimpotrivă, aici toţi se temeau să adune scutiri, toţi se încăpăţânau să ducă pe picioare o răceală uşoară ca să nu se despartă nici măcar pentru o oră de viţeii şi puii lor, ca să nu se ducă vestea că sunt muncitori neglijenţi.

Seara, principala mea activitate era masajul mâinilor mulgătoarelor, aplicarea de comprese pe degetele lor umflate, crăpate până la sânge. Odată cu mulgătoarele intrau în cămăruţă mirosuri calde de la grajdul de vaci, nemulţumirile uşoare legate de întreruperea alimentării cu furaje, numele amuzante ale viţeilor şi tăuraşilor nou-născuţi. (Întregul an, trebuia ca numele acestora să înceapă cu aceeaşi literă. Uite, şi s-au descurcat extrem de bine. Ţin minte, de exemplu, tăuraşul Belzebut şi frumoasa viţeluşă Bacanta.)

Pendula ticăie pe perete. Mulgătoarea Avgustina Peterson îşi înmoaie în apă caldă, într-o cădiţă de fier, degetele amorţite şi, cu o voce măsurată, de fermier leton, povesteşte despre vaca ei preferată care rămăsese undeva lângă Elgava. De parcă nu este al doilea an al unui război nemaiauzit, de parcă nu ard cuptoarele de la Auschwitz, de parcă la o jumătate de oră de mers pe jos de la noi nu se află zona centrală Elghen, iar acolo Zimmerman, URC, unitatea de regim, carcerele de toate felurile.

Zilele fericite de la ferma zootehnică mi-au mai dăruit o altă bucurie neaşteptată – o prietenie pătimaşă care s-a născut aproape instantaneu, chiar la prima întâlnire, care ne-a amintit de ceva tânăr şi aproape uitat, care ne dădea posibilitatea să punem în mişcare la viteză maximă maşina sufletului ce ruginise aşa de tare.

Willi Rubert. Wilhelmina Ivanovna, aşa cum i se spunea la ferma zootehnică, unde ocupa o poziţie aproape imposibilă pentru un deţinut, de pontator, dar, de fapt, de economist.

Willi avusese mare noroc în timpul anchetei. Nu se ştie

de ce pe ea, lucrător pe „frontul teoretic”, comunist leton cu stagiu în ilegalitate, au decis s-o trimită nu în punctele grele ale deţinuţilor de închisoare, destinate oamenilor din acest cerc, ci pur şi simplu pe „linia naţională”, ca pe oricare mulgătoare letonă de la ferma zootehnică. Şi în total i-au trântit numai cinci ani, conform articolului orfan PŞ (suspiciune de spionaj!). Tocmai asta i-a şi dat posibilitatea de a se aşeza la ferma binecuvântată, mai ales că zootehnistul-şef Rubţov, care urmărea atent ce se întâmpla în jur, a văzut la ea o minte luminată.

În anul în care ne-am întâlnit, avea spre 40 de ani şi faţa ei încă mai emana nu numai inteligenţă şi bunătate, dar şi o frumuseţe feminină. Îi remarcai în mod deosebit ochii, care reflectau foarte exact sufletul. „Rotunzi şi căprui, fierbinţi ca o lavă.”[30]

Ne-a unit nu numai pasiunea comună pentru cărţi. Am simţit imediat una la cealaltă năzuinţa neliniştitoare, chinuitoare de a vorbi despre viaţă, în ciuda nebuniei ei evidente. Să examinăm, să comparăm, să generalizăm...

— Şi despre ce tot vorbiţi voi până la miezul nopţii? se minuna Avgustina Peterson la care ajungeau, prin perete, discuţiile noastre nesfârşite.

Şi, la drept vorbind, despre ce? Păi despre toate deodată. Despre război, despre fascism. Despre Buchenwald[31] şi despre Elghen. Despre soarta a trei generaţii: a părinţilor noştri, a noastră şi a copiilor noştri. Despre marile enigme ale Universului şi despre caracterul inepuizabil al geniului omenesc. Iar în pauze, despre cât de vesel scârţâia uneori zăpada sub picioare, când alergi prin Moscova, noaptea. Sau chiar prin Kazan sau Stalingrad. Sau despre cum ne-a plăcut în tinereţe să mărşăluim în şiruri la demonstraţii. Şi

---

30 Versuri din poemul *Bine!* de V. Maiakovski (n. tr.).

31 Unul dintre cele mai mari lagăre de concentrare naziste, situat lângă oraşul Weimar (n. red.).

nu ştiam ce groaznic este când trebuie să mergi obligatoriu câte cinci în formaţie.

Ne grăbeam foarte tare să ne spunem una alteia tot. Ne dădeam seama: în curând ne vom despărţi. Şederea împotriva firii a unei deţinute de închisoare la o muncă de blat nesupravegheată nu putea dura multă vreme.

Şi iată că, deja în pragul cămăruţei drăguţe, cu pat de fier separat, se află escorta. Şi are arma la umăr. A venit după mine, pentru a mă însoţi la Tioplaia dolina. Prin acest nume idilic e marcat un colţişor uitat de lume, mlăştinos, din taiga, la vreo 25 de kilometri de zona centrală, unde iarna se taie copaci, iar vara se coseşte fân, unde nu sunt nici barăci, ci oamenii trăiesc în colibe făcute de ei şi în bordeie strâmbe, prin care bate vântul, unde, lucrul cel mai important, nu va fi nici o clipă de linişte, pentru că acolo sunt ţinuţi numai interlopii, o mulţime de interlopi.

Mergem, ne strecurăm pe potecile primăvăratice din taiga. Din nou am bocceaua pe umeri. Din nou plescăie greu prin mlaştină cizmele soldatului de escortă care mă urmează impasibil. Invidiez crunt aceste cizme: prin ele nu intră apa. Ciubotele mele însă de la primit paşi se umplu de apă, şi articulaţiile din nou, ca la Iaroslavka, îşi trimit durerea insuportabilă, acută. De fapt, ce înseamnă insuportabilă? Doar o suport...

Etapă, etapă... Dar de data aceasta sunt singură, aşa că nici măcar nu am cu cine să schimb un cuvânt. Ce mai escortă am nimerit, parcă e surdo-mut. Nu spune nici măcar „hai, hai”. Îşi tot ridică clefăind picioarele şi-mi sfredeleşte spinarea cu privirea sa automată, de stâncă.

Dar ajunge, oare a existat băiatul ăla? Poate că am visat toate aceste seri liniştite de la ferma zootehnică, patul separat, cărţile obţinute de undeva de Wilhelmina, şoapta ei fierbinte, confidenţială?

Chiar înainte de Tioplaia dolina, escorta rosteşte deodată prima sa frază de când mergem pe drum. Prima, dar ce

precisă!

— Am ajuns, spune el, hai, la stânga! Acolo, auzi, unde urlă animalele...

Chiar că urlau. Urletul sălbatic şi înjurăturile se ridicau puternic deasupra văii unde fusese condusă mulţimea de fete din rândurile penalilor. Ecourile acestor înjurături, exploziile de urlete isterice, strigătele ca de maimuţă se răspândeau departe în taiga, servind drept puncte de reper.

Aici, din voinţa URC şi a comandantului OLP Zimmerman, mi se oferea un câmp amplu de acţiune în aceeaşi variantă inteligentă: jumătate din ziua de muncă pentru deservirea medicală a acestui „colectiv de producţie”, cealaltă jumătate – pentru muncile comune.

E greu să-ţi imaginezi ceva mai chinuitor decât o asemenea combinaţie. Situaţia felcerului printre penali e oricum groaznică. Şi aici răfuiala lor faţă de mine e uşurată şi de faptul că trebuie să cosesc fân alături de ei.

Dimineaţa începea prin faptul că o bună jumătate a fetelor dădea fuga la cămăruţa unde, pe o buturugă, erau puse flaconaşele mele. Toate cereau un singur lucru: scutire. Pentru refuzul de a le da celor sănătoase o eliberare de muncă ele, scoţând nişte înjurături cumplite, mă ameninţau cu toate torturile pe care le putea născoci imaginaţia lor bolnavă. Cel mai mult mi s-a întipărit în minte promisiunea „de a trece cu lama peste vizoare”. Îmi imaginam foarte clar cum o să fiu oarbă, plină de sânge, cu mâinile întinse în faţă, înconjurată de haita râzând în hohote.

Dar dacă arătam că-mi este frică era totuna cu moartea. Murind de groază şi de repulsie, trebuia să le vorbesc liniştită, chiar şi zâmbind:

— Ei, ce spuneţi, fetelor! Oare nu ştiţi norma de scutiri? Pentru delegaţia noastră nu sunt decât două, trei pe zi, şi voi uite câte sunteţi! Haideţi pe rând. Astăzi dumneavoastră, Lida, aveţi temperatură mare, şi

dumneavoastră, Nina, din cauza furunculului de la subsuoară.

(Era regula mea să vorbesc cu ele politicos şi să mă adresez cu „dumneavoastră”, în ciuda cuvintelor pe care le scoteau ele. Uneori caracterul neobişnuit al unei asemenea adresări într-o oarecare măsură le mai punea la punct.)

O nouă explozie de blesteme, ameninţări, măscări. Apariţia gardianului, trimiterea „refuznicelor” la carceră. Iar după programul de ambulatoriu, la muncă, la muncile generale de cosit fânul, cot la cot cu aceleaşi paciente drăguţe.

Dar acum îmi era uşor să suport toate astea. Ştiam că undeva, nu aşa departe de Tioplaia dolina, există Pământul Fădăguinţei, ferma zootehnică. Şi din când în când, veneau de acolo semnale încurajatoare: bileţele de la Willi, pachete cu pâine şi zahăr. Semnalele acestea veneau când se ivea vreo ocazie: fie prin administratorul punctului de lucru, fie prin alte noi mici etape.

În bilete, Willi mă încuraja: zootehniştii fac eforturi pe lângă URC, pe lângă Zimmerman pentru mine. Cer să mă trimită la fermă. Nu ca felcer, ca muncitoare la păsări. Nici nu ştiu ce argumente au ei pentru asta, dar există o speranţă. Trebuie numai să rezişti.

Aveam destulă răbdare. Ajungea şi pentru munca extrem de grea, şi pentru foame, şi pentru viaţa în robie. Dar uite, nu puteam răbda deloc să trăiesc alături de penali.

Erau nişte fiinţe străine şi de neînţeles pentru mine în aşa măsură, să spunem, precum crocodilii de Nil. Nu puteam avea cu ele nici un fel de „comunicare reciprocă”. Uneori chiar începeam să-mi fac reproşuri. Trebuia să-mi amintesc mai des ce le-a împins la o asemenea cădere. Mă gândeam la Dostoievski. Încercam să-mi insuflu că prin membrana ce-i acoperă pe aceşti oameni păcătoşi trebuie să se întrevadă totuşi trăsăturile „fratelui nefericit”. Dar nu reuşisem să-mi stârnesc acea compătimire luminată pentru

asemenea persoane, nici măcar cea mai simplă înţelegere a trăirilor lor sufleteşti. Predomina durerea nu pentru ele, ci pentru mine, pentru faptul că, din voinţa diabolică a cuiva sunt condamnată la o tortură şi mai groaznică decât foamea şi boala, la tortura de a trăi printre neoameni.

În mod deosebit mă cutremurau aşa-numitele mutilări ale lor, adică agresiunile pe care şi le făceau asupra propriilor membre pentru a nu lucra, pentru „a sta cu burta-n sus” pe prici. O ţin minte pe fata Zoika, poreclită Ţicnita. Monstruoasă, plină de pete negre, stârnea o repulsie fizică puternică până şi vecinelor ei de prici. Şi uite, odată ea cade cu temperatură de 40 de grade. Se chinuie cu febră, îşi pierde cunoştinţa, iar eu nu ştiu ce să mai fac, neştiind cum s-o trimit din adâncul taigalei la spital, temându-mă să nu fi făcut cumva tifos, care se va întinde mai apoi în această înghesuială şi mizerie.

Abia a treia zi am băgat în seamă talpa ei înfăşurată în cârpe. A opus o rezistenţă nebunească la tentativele mele de a desface cârpele şi a mă uita la picior.

— Îţi spun precis, felcer, e mutilare! a exclamat comandantul gardienilor care supraveghea această scenă.

A smuls rapid, pe neaşteptate, cârpa şi a descoperit talpa Zoikăi. Ceea ce am văzut l-a făcut să pălească până şi pe gardian. Degetul mare de la picior era străpuns dintr-un capăt în altul cu un cui gros ruginit care se ieşea de o parte şi de alta a degetului negru-vânăt umflat. În jurul cuiului se formase un puroi urât mirositor.

Desigur, cazul acesta a fost unul de excepţie. Dar erupţiile artificiale, făcute prin introducerea de gaz sub piele, conjunctivitele purulente de la praful (zgâriat de la un creion chimic) turnat în ochi, toate acestea erau fenomene cotidiene ale practicii mele medicale la Tioplaia dolina.

Din când în când, mă temeam că-mi pierd minţile. Din fericire, în acest timp, în zona de la Elghen mai apăruse o altă soră medicală cu un articol mai uşor decât al meu. Şi

ea a fost trimisă la Tioplaia dolina în locul meu, iar eu am fost trecută la muncile comune, într-un alt punct al taigalei unde se cosea fân.

Punctul acesta de cosit, numit Novaia Tioplaia dolina, era amplasat şi mai departe în adâncul taigalei. La drept vorbind, nici măcar punct nu putea-i să-i spui deocamdată. Ni s-a spus să ne construim singure o colibă. Ca ajutor ni s-au dat doi căluţi albi iakuţi cu picioarele strâmbe. Şi căluţii aceştia, şi caracterul peisajului din jur – totul amintea de planeta noastră în timpurile ce urmaseră în scurtă vreme potopului mondial. Şi totuşi eram bucuroasă. Aici nu erau borfaşe. Erau numai oameni normali, buni: spioni, diversionişti, terorişti.

Am pus mâna pe coasă pentru prima oară în viaţă. Iar cositul pe moviliţe e o treabă complicată chiar pentru un cosaş bărbat cu experienţă. Coseam desculţe. Ne mişcăm în rânduri, aruncând larg coasele, gâfâind şi sufocându-ne, umblam prin mlaştini, şchiopătând pe moviliţe. Spre noapte ne întorceam la colibele făcute de noi. Toate eram ude şi murdare de noroi până la brâu. Fustele lipite de noi ne loveau picioarele. Cele care aveau ciubote „bune” au încercat mai întâi să-şi ferească picioarele de apa îngheţată. Dar picioarele încălţate se înfundau şi mai rău în mlaştina rece.

După o jumătate de lună de asemenea muncă am simţit din nou acea slăbiciune ciudată în trup şi un văl permanent în faţa ochilor, pe care le cunoşteam deja de dinainte, ca semne ale apropierii morţii. Era peste puterile noastre să ne îndeplinim norma. Raţia se micşorase. E adevărat, călcam în picioare o bogăţie necuprinsă – lăstarii liliachii, parcă acoperiţi de o catifea delicată, ai unui fruct al taigalei – caprifoiul. Dar noi ne simţeam aşa de slăbite la sfârşitul zilei de muncă, încât nu mai eram în stare să ne aplecăm ca să culegem fructele. Mai mult, se lăsase deja frigul şi acum muream de frig în colibele noastre artizanale.

Într-o dimineaţă, m-am speriat foarte tare când am simţit că, nu ştiu de ce, nu pot să-mi ridic capul. Apoi mi-am dat seama – nu era nimic grav, pur şi simplu părul meu împletit se lipise, îngheţat, de perna de paie, pentru că în crăpăturile uşii colibei, făcute de noi, noaptea intrase multă zăpadă şi promoroacă umedă. Îngrozită că întârzii la apel, am început să-mi smulg şuviţe de păr. Şi în acest moment în colibă a intrat gardianul Kolka, vesel, iubitor de femei, poreclit Vologodski, trimis în adâncul taigalei ca pedeapsă pentru concubinaj cu femei deţinute.

— Ieşi cu lucrurile! a anunţat el vesel, în mod clar bucurându-se pentru mine. A venit pentru tine o dispoziţie specială.

Te duci la ferma zootehnică! Ca găinăreasă... Şi a adăugat cu respect: ce, de parcă în libertate ai lucrat în domeniul ăsta, nu? Că te cer personal pe tine. Că, zice, li s-a redus efectivul de găini la jumătate... Numai, auzi tu, nu e mijloc de transport. Trebuie să mergi pe jos! O să ajungi? O să te duc chiar eu. Şi eu trebuie să ajung neapărat în sat. Deci cum e, o să ajungi? Sunt peste 30 de kilometri..

Dacă ajung? O, Doamne! O să mă târăsc şi pe jos... Deci spuneţi că s-a redus la jumătate efectivul de păsări? Ei, desigur, doar cine, în afară de mine, putea opri o asemenea calamitate? Draga mea Willecika! Dragii zootehnişti, angajaţi liberi, Rubţov şi Orlov... Cum de aţi cucerit-o pe inaccesibila Zimmerman?

Îmi bag în boccea boarfele care s-au jerpelit de tot. Îl grăbesc pe Kolika Vologodski. De fapt, supraveghetorul din Vologda e cel mai bun, toată lumea ştie asta. Doar n-o să-l compari cu unul ucrainean sau din Taşkent. Aşa că, dacă încep să cad de tot din picioare, atunci Kolia o să-mi dea voie să mă odihnesc, e un băiat de treabă...

Şi în faţă mă aşteaptă ferma zootehnică. Pământul Făgăduinţei. Râuri de lapte şi miere...

Capitolul 17

Crestele palide

Stau în centrul unei magazii uriaşe, hala păsărilor, cu o căldare plină în mână şi, disperată, o ridic deasupra capului. Căldarea e grea, în ea sunt nutreţuri combinate, aşa-numitele „amestecuri”. Trebuie să le presar în mod egal în troace.

Dar păsările sunt exact ca oamenii – nu-i deosebesc pe prieteni de duşmani şi, la fel, sunt gata să se omoare unele pe altele pentru a mai ciuguli o dată în plus. Abia am deschis uşa halei, pentru că, în aşteptarea hranei, tot efectivul se înghesuise lângă uşă. A fost nevoie de toată încordarea forţelor mele pentru a mă strecura. Şi atunci... Atunci, un alai nebunesc de câteva capete s-a năpustit cotcodăcind asupra mea, a căldării, a amestecului.

Într-o clipită, s-au spulberat toate reprezentările mele antologice despe găini ca fiind fiinţele cele mai paşnice din lume. Cică „de ţi-e frică, de eşti trist, până şi-o găină îţi poate face rău”. Păi ce credeţi? Şi încă mult rău! Despre cocoşi nici nu mai vorbesc. Ei, cu nişte sunete sălbatice şi strigând cucurigu, îţi ciugulesc gambele goale, fără ciorapi, se năpustesc din zbor spre căldare, ameninţând s-o dezechilibreze şi s-o răstoarne. Un cocoş uriaş care semăna cu un general ţarist mi-a sărit pe umăr şi a aruncat de acolo spre mine nişte ocări cumplite. Iar altul, mai simplu, ca un ţăran beat, neruşinat, mi s-a urcat pe cap şi mă ocărăşte şi el serios de acolo. Oh, idioţii! Doar vin să vă dau de mâncare... Şi voi ce faceţi?

Nu ştiu cum m-aş fi descurcat cu stihia asta, dar mi-a

venit salvarea în persoana îngrijitoarei de păsări şefa, Maria Grigorievna Andronova. Ea îmi ia liniştită din mână căldarea şi în două minute împarte tot conţinutul prin troace, după ce a declanşat asupra atacurilor cocoşilor nişte mostre la fel de colorate din folclorul rusesc. Pe mine mă trimite la magazia de furaje să mai aduc vreo două căldări.

Mă întorc de acolo în cea mai proastă dispoziţie, după ce am mai adus încă două căldări grele. Totul s-a dus. Willi m-a prevenit că lucrul cel mai important e să mă înţeleg cu Androniha. Dar asta nu va fi aşa de simplu, pentru că ea nu le suportă deloc pe intelectualele astea care ştiu să înfulece omletă, dar mânuţele lor se tem să cureţe găinaţul. Ea e agronom la colhoz, încă de pe când era în libertate nu putea să le sufere pe domnişoarele astea. Pentru că ea, deşi a fost închisă cinci ani şi nici acum nu e lăsată să păşească pe continent, oricum nu va lua partea leneşelor. Poate, cine ştie, ea face asta pentru că acum lucrează deja ca angajat liber de jumătate de an? Dar în nici un caz din cauza asta. Pur şi simplu, găinile astea sunt creaturi vii şi trebuie să comunici cum se cuvine cu ele, chiar dacă sunt nişte mizerabile autentice, Langhorn astea italiene. Doar nu le putem compara cu găinile noastre ruseşti, ale noastre au conştiinţă. Dar totuna e! Aici nu eşti la tăiatul copacilor sau la ameliorare. Acolo nu ştii decât să ciocăneşti puţin, fără să faci prea multe eforturi, numai să treacă ziua. Dar aici trebuie să munceşti ca pe continent. Cum, necum, dar găina e o făptură vie...

Am auzit toate astea în interpretarea lui Willi. Ştiam că unii fuseseră îndepărtaţi de aici din cauza unei atitudini greşite faţă de găini, dar, lucrul cel mai important, pentru incapacitatea de a se înţelege cu Androniha.

Şi uite, stau împietrită şi mă uit cu lacrimi în ochi la păsările liniştite, care ciuguleau acum pătimaş, aşa cum se cuvine, din troace, aşezate în şiruri ordonate. Nu m-am descurcat cu ele... Oare din nou o să plec la tăiatul

copacilor? Sau la cositul fânului?

— Ei, ce v-aţi demoralizat aşa? îmi aruncă deodată Androniha, amenințătoarea Androniha. Cu mizerabilele astea nu oricine se descurcă dintr-odată. Doar nu sunt nişte păsări simple, ci din Kolîma. Trebuie să le abordezi altfel. Şi deşi au o fire nobilă, italiană, aici s-au îndrăcit aşa de tare, aici, în Kolîma. Se ştie că nu suportă condiţiile noastre din străinătate. Şi chiar că nu le e bine aici. Ia uitaţi-vă la crestele lor. Vedeţi?

Abia atunci am observat. Aşa că iată de ce toată adunătura de găini arăta cumva cam palid, lipsită de culorile lor vesele, obişnuite. Înainte îmi spuneam: asta e pentru că sunt toate albe, nu e printre ele nici o găinuşă pestriţă, nu e nici un cocoş pestriţ! Dar se părea că, în principal, pentru că la toate – şi la găini, şi la cocoşi – crestele nu erau roşii, aşa cum se cuvine, ci uşor rozalii, cu o nuanţă cadaverică, de un galben palid.

— Avitaminoză! spune posacă Androniha. Aşa sunt şi ouăle lor: nu deosebeşti gălbenuşul de albuş. Aici, dacă lucrezi de mântuială, într-o săptămână toate se curăţă.

De acelaşi lucru se teme şi medicul veterinar Kolotov, şi el fost deţinut, dar care se eliberase de multişor şi locuia tot aici, la punctul veterinar al fermei zootehnice. Trece aproape în fiecare zi pe la hala noastră de păsări şi, împreună cu Andronova, tot descântă ceva la păsări şi se întristează amândoi.

— Ei, ia arat-o pe aia cu ochiul, spune veterinarul.

După aceea se întâmplă ceva care face în mod clar parte din domeniul magiei negre. Andronova se uită o clipă la mulţimea de păsări cu ochii ei ficşi, rotunzi, ce aduc puţin cu cei ai păsărilor, şi apoi, cu o mişcare abilă, precisă, prinde şi i-l dă lui Kolotov chiar pe singurul cocoş pe care îl doare ochiul. Chiar pe el! Unul din câteva sute, alb, ca toţi ceilalţi, cu aceeaşi creastă palidă ca a tuturor.

Se pare că pe ochiul cocoşului s-a format un fel de

albeaţă, şi asta e tot o urmare a avitaminozei. Şi îngrijitoarea, şi medicul veterinar se neliniştesc tare: să nu cumva să dea vreo molimă în toate păsările. Medicul îi prescrie un unguent bolnavului. Apoi el şi Maria Grigorievna discută multă vreme despre cum s-ar putea schimba în bine raţia, regimul păsărilor, iluminatul halei.

— Ei, dacă ar ieşi la iarbă... Şi la soare!

Pentru a mă iniţia în tihnă în toate tainele, Andronova îmi propune să lucrez în prima săptămână în schimbul de noapte, când găinile dorm. Noaptea ai numai două griji: să menţii temperatura, adică să cari lemne şi să faci focul în sobă, iar a doua, să supraveghezi mortalitatea. Şi cum să faci astea? Păi să pleci mai des de la bucătărie, unde faci focul, să te duci în corpul unde umblă păsările. Cum vezi că una cade pe gânduri, începe să lase capul în jos, imediat iei toporul în mână şi-i tai capul!

Niciodată în viaţa mea nu am tăiat capul nimănui, nici măcar păsărilor, şi cuvintele şefei mele mă îngrozesc. Dar atunci îmi apare o amintire clară despre punctul forestier, cositul fânului, interlopele cu „mutilările” lor – încep să zâmbesc servil, să dau din cap înţelegătoare. Ca şi cum pentru mine nu e nimic mai simplu şi mai firesc decât să tai capul celor care „încep să lase capul în jos”.

Chiar în prima noapte a avut loc catastrofa. Deşi nu am stat jos nici o clipă, inspectând tot timpul armata mea ce moţăia paşnic pe priciurile lungi, nu am reuşit totuşi să prind clipa fatidică în care una dintre ele „începe să cadă pe gânduri”. Auzeam numai pocnetul scurt al trupului care cădea. Şi încă unul... Şi încă unul... Acum cădeau pe podeaua acoperită de rumeguş, nemişcate, reci.

Mortalitate. Un cuvânt groaznic. Andronova era vestită tocmai prin faptul că în posesiunile ei nu existau pierderi. Şi uite, în timpul primei mele nopţi, trei capete. Am făcut-o de ruşine pe Maria Grigorievna, am făcut-o de ruşine pe Willi care garantase pentru mine, obţinând pentru mine cu aşa

de mare greutate numirea în acest serviciu salvator pentru viaţa mea. Şi m-am distrus şi pe mine. Acum nu mai ies din muncile comune.

Stăteam pe vine, îngheţată într-o atitudine îndurerată deasupra păsărilor moarte. Disperarea mea atinsese cote aşa de mari, de parcă răposatele îmi erau trei surori.

Şi deodată... Deodată a scârţâit uşa şi cu paşi mari, iuţi, aproape bărbăteşti, a intrat Andronova.

— Ştiam eu! Uite, nu pot să închid un ochi, că gata! Deşi am obosit ca un câine. Îmi zic, ia să mă duc eu să mă uit... Hai, mai repede! Avem apă caldă?

Da, aveam. Pusesem la fiert un butoi mare, mă pregăteam să spăl pe jos la bucătărie.

— Daţi jos butoiul de pe sobă! Puneţi-l pe jos! comanda Andronova, strângând găinile moarte.

Peste o clipă toporul era în mâinile ei, iar peste încă alte clipe toate cele trei răposate erau decapitate. Acum Andronova ţinea în fiecare mână câte o găină, apucată de coadă, şi le scutura din toate puterile. Am luat-o pe a treia şi am început să copiez mişcările şefei mele. Nu mai aveam nici un strop de putere, dar în fine obiectivul a fost atins: din trupurile moarte sângele începuse să picure în şiroaie lente.

— Încă! încă! Cu cât o să curgă mai mult, cu atât mai bine. Ce bine că încă nu a apucat să se instaleze rigoarea morţii. Am simţit eu bine... Şi acum, în apă fiartă!

Peste o jumătate de oră, păsările fusese deja curăţate de pene şi se aflau pe un scaun, având înfăţişarea comestibilă cea mai demnă şi amintind de o tejghea de la o măcelărie demult uitată.

Andronova şi-a şters fruntea cu mâneca şi s-a aşezat pe o bancă.

— Ei, de ce tăceţi? Gândiţi cumva cu mintea dumneavoastră inteligentă, spuneţi că Androniha e o ciudăţenie? Prezintă mortăciunea ca fiind carne de

categoria întâi. Şi dumneavoastră ce v-aţi spus, că nu mor de boală doar, ci de avitaminoză. Sunt curăţele, sănătoase, numai că nu mai au putere să trăiască. Chiar ele cer a fi băgate în supa şefilor. Şi şefii n-au ce să mai facă cu ele, o să le înfulece cu plăcere şi o să le roadă şi oscioarele. Doar e verificat. Dar acum, dacă e s-o luăm şi pe partea cealaltă: direcţia sovhozului nostru înţelege numai cifrele. Pentru ei, lucrul cel mai important este ca la rubrica „mortalitate” să nu fie nimic. Noi nu avem mortalitate, spun ei, pentru că suntem cei mai avansaţi şi noi transformăm natura din Kolîma. Şi dacă noi nu am pune liniuţa asta, ci adevărata cifră, curată, dimineaţă o să fie pogrom, o să fie vai de oameni. Pe toate îngrijitoarele de păsări o să le trimită la muncile comune, iar pe noi, foştii deţinuţi, ca mine, păcătoasa, o să ne acuze de sabotaj şi iar o să ne bage la zdup. Şi de păsări o să fie rău. Pentru că, dacă o să ne trimită de-aici pe noi, care am muncit conştiincioase, o să pună nişte persoane libere lipsite de conştiinţă, şi atunci o să moară nu câte trei pe noapte, ci toate o să crape. Uite care e situaţia... Ei, acum ştiţi care e treaba. Eu sunt vinovată, v-am explicat numai prin aluzii, iar dumneavoastră nu aţi înţeles... Ei, am plecat. Am obosit ca un câine. Şi sunt flămândă ca un şacal.

Era formula ei preferată, triplă: am muncit ca un bou, am obosit ca un câine, sunt flămândă ca un şacal... Îi plăcea să spună adevărul verde-n faţă, nu recunoştea nici un echivoc şi nici un „centimetru de dulcegărie”. Îşi pusese toată inima sa amară în găinile şi cocoşii de dragul cărora, de fapt, era gata să muncească zi şi noapte.

— Dacă vreţi să învăţaţi, atunci uitaţi-vă bine, a spus ea a doua zi dimineaţă după prima noapte tragică cu păsările.

Şi nu m-am dus să mă culc după schimbul de noapte, ci toată ziua am umblat pe urmele ei, studiindu-i fiecare mişcare. De faptul dacă voi învăţa să mă descurc la ferma de păsări depindea acum viaţa mea. Şi am învăţat.

Mi-am dat seama cum trebuie să urc pe umeri sacul de cinci puduri[32] cu boabe, ca el să nu-mi cadă. Şi cum să deplasez cutiile uriaşe cu ouă ca să nu le sparg. Şi cum să curăţ cât mai raţional podeaua fermei, când îndepărtam găinaţul de pe ea, iar mai apoi să scot în curte sacul cu găinaţ şi să-l arunc în colţ, pentru îngrăşăminte. Şi cum pot să car mai repede o căldare cu apă, pentru a nu începe să înjure cărăuşul Filka. Şi multe, multe altele.

Ziua de muncă începea şi se termina în întuneric, dura de la 5 dimineaţa până la 10 seara. Acum dormeam numai pe spate, cu mâinile băgate sub cap. Mâinile trebuiau neapărat să fie libere, pentru a se odihni puţin în timpul nopţii scurte. Atunci mi-am dat seama prima dată cu adevărat ce înseamnă cuvintele unui cântec popular: „Mă dor mânuţele albe de la muncă”!

Şi la păsări mă uitam cu atenţie. Începusem să le resping atacurile asupra căldării cu amestec, să împrăştii egal furajele în troace, să adun ouăle din cuibare (mâinile mele erau mereu ciugulite până-mi dădea sângele), am învăţat chiar să caut în mulţimea de păsări pacienţii medicului veterinar Kolotov.

Făceam totul conştiincioasă, chiar cu o conştiinciozitate excesivă, deşi nu simţeam nici cea mai mică simpatie pentru protejatele mele. Găinile continuau să bârfească şi cu îngrijitoarele, şi între ele. Ele se ocupau tocmai cu micile certuri domestice, ridicându-şi capetele din cuiburile lor, ca nişte vecine arţăgoase pe ferestrele unui apartament comunal. Iar cocoşii aveau tot felul de răfuieli neruşinate, ca la beţie, spărgându-şi capetele unul altuia. Şi multă vreme după răfuială ei îşi tot agitau belicos aripile şi tot strigau din diferite colţuri ocări murdare. Aşa că, în mod clar, nu aveam pentru ce să îndrăgesc asemenea păsări.

---

32 Pud – veche unitate rusească de măsură pentru greutăţi egală cu 16,38 kg (n. red.).

Numai când se nimerea să lucrez în schimbul de noapte, când le vedeam dormind, uneori îmi apărea pentru ele un sentiment de părere de rău. Dădeam roată halei, le priveam siluetele amărâte zburlite pe priciurile lungi şi crestele palide ce le atârnau într-o parte şi-mi aduceam aminte că sunt lipsite de soare şi de pajiştea verde, că nu au nici căpşorul lucios, nici bărbuţă mătăsoasă, cum au surorile lor de pe continent. Ceva din aceste scânduri pe care stăteau îmi aduceau aminte de baraca noastră noaptea, de priciurile noastre de-a valma. În făpturile astea vii care aveau un somn neliniştit în mod clar se vedea ceva comun cu noi. Şi ele erau lipsite de libertate. Şi ele duceau lipsă de vitamine. Şi ele aveau mereu toporul atârnând deasupra capului.

Odată am fost aşa de mult pătrunsă de acest sentiment ciudat, că nici nu am observat că s-a deschis uşa şi a intrat Andronova. Ea venea des în toiul nopţii, în mod clar nu se prea baza pe priceperea mea. De regulă, tăbăra asupra mea cu întrebări. Toate sunt vii? Dar le-am pus untură de peşte în amestec? Dar Kolotov nu a mai venit? Am spălat troacele cu sodă sau doar aşa?

Dar, de data aceasta, s-a uitat cumva atentă la mine şi a întrebat deodată:

— Vă pare rău de ele, de ticăloasele astea, da? Merită asta, mizerabilele! Ne-au ciupit de tot mâinile...

Şi deodată, hodoronc-tronc, a început să vorbească despre Klava, cea care lucrase aici înaintea mea. Probabil că am auzit, zice, că Klava asta a fost trimisă de aici din cauza ei, a Andronovei? Ei, dar ce să mai vorbim? Ştie ea foarte bine ce furioase sunt pe ea intelectualele astea deţinute politice, şi cum îi spun în toate felurile... Dar ele nu ştiu cum îşi bătea joc Klava asta de păsări. Le turna amestecul în troacele murdare, adăpătoarele nu le spălase niciodată, iar noaptea, uneori, făcea foc la bucătărie numai să-i fie ei cald. Şi astea din hală n-au decât să moară pe

priciurile lor. Numai să nu mai care lemne! Ea se salvează, vă daţi seama, dar creaturile astea vii n-au decât să se strângă acolo, bine că nu au gură să vorbească... Şi astea, intelectualele, n-au decât să-i spună ei, Andronihăi, cum vor. Dacă-i furie, furie să fie! Sigur, ea e om simplu, un agronom de colhoz, nu a ţinut cursuri la universitate. Dar ea nu permite ca alţii să-şi bată joc de animale acolo sau de păsări.

Şi după alte câteva zile, când am cerut voie să dau o fugă până la cantina din lagăr să mănânc, Andronova a început să mârâie:

— Ce să mâncaţi acolo fiertura aia! Uite, luaţi o oală de aici şi aduceţi-vă porţia încoa. O s-o dregem cu nişte lapte acru de la păsări şi o să batem şi un ouşor în ea. Şi uite ce mai supă ratatouille de prima mână o să iasă! Nici eu nu dau fuga la cantină. În cantina pentru cei liberi, pentru foştii deţinuţi, e aceeaşi fiertură, numai că pentru ea trebuie să mai dai şi bani!

De atunci am început să mâncâm împreună, înfulecând, aşa cum se obişnuieşte în lagăr, din aceeaşi farfurie. Turnam în caşa de lagăr untură de peşte împrumutată de la găini. Fierbeam kisel de ovăz din ovăzul păsărilor. În fine, mâncam în fiecare zi câte trei ouă la două persoane – unul la supă şi unul sub forma unei delicatese naturale. (Nu voiam să luăm mai mult, pentru a nu scădea indicatorii producţiei de ouă. În funcţie de ei se aprecia munca noastră.)

Spre vară, mă întremasem fizic aşa de mult datorită acestui fel de a mânca, încât puteam deja, din nou, îndepărtându-mă de soarta mea, să mă gândesc la problemele noastre comune. Ce se va întâmpla cu ţara? Doar în vara asta a anului 1942 fasciştii germani se află pe Volga. Pe Volga! Dar toate aceste nelinişti generale veniseră asupra celei mai mari dintre ele, celei mai profunde: deja de un an nu mai ştiam nimic despre fiul meu

cel mare.

Androniha cea înfricoşătoare, care se ataşase de mine în ciuda apartenenţei mele la specia pe care o ura aşa de mult, de „intelectuale”, mă liniştea în maniera sa obişnuită. „Cum au venit, aşa o să plece”, spunea despre fascişti. „Nu se duce nicăieri, nu ajung scrisorile...”, spunea despre fiul meu. Dar în suflet şi ea era neliniştită şi, pentru a mă alina pe mine, chiar îmi adusese de la biblioteca liberă cărţi şi nu protesta dacă, în schimburile de noapte, îmi alegeam uneori o oră pentru a citi puţin.

— Aveţi grijă numai să nu adormiţi în timp ce citiţi! mă prevenea ea. Că acum se zice că zootehnistul nostru umblă nopţile pe aici, vrea să vadă dacă oamenii nu dorm când sunt de serviciu.

Şi, într-adevăr, într-una din nopţi zootehnistul Rubţov, precum Harun al-Rashid, a apărut pe neaşteptate în pragul halei mele.

Deja de peste şase ani nu mai avusesem ocazia să vorbesc cu oameni liberi obişnuiţi, care să nu fie angajaţi la închisoare. De aceea m-am tulburat când acest om liber, specialist, membru de partid, venit în Kolîma prin contract, s-a aşezat pe un taburet cu intenţia clară de a sta de vorbă cu mine.

— Ce citiţi?

Citeam memoriile lui Madame de Sevigne, o cărticică jerpelită, îngălbenită, o anexă la revista „Niva” din nu ştiu ce an antideluvian. Rubţov îşi aruncă privirea asupra ei. Nu, el voia să vorbească despre altceva.

— Ei, ce spuneţi, sunteţi mulţumită acum de viaţă, de muncă? Cred că vă e destul de bine aici. E şi cald, nu duceţi lipsa mâncării, uite, chiar puteţi să vă găsiţi şi câte-o oră pentru citit.

Avea o intonaţie neliniştitoare, care parcă cerea un răspuns la alte întrebări nerostite, dar mult mai importante. Era clar că omul nu se lăuda deloc cu o atitudine liberală

faţă de sclavi, dimpotrivă, se teme să nu semene chiar el cu un proprietar de sclavi.

(Folosesc aceşti termeni fără nici un fel de pretenţie de a defini formaţiunea social-economică. Pur şi simplu pe atunci cuvântul acesta intrase deja în limbajul celor din Kolîma. Chiar eu auzisem o dată cum un brigadier liber striga în receptor: „Să ne trimiţi vreo şapte-opt sclavi.” E adevărat, apoi a început să râdă şi a spus că „sclav” este o abreviere de la „mână de lucru”[33].)

Zootehnistul Rubţov era, aşa cum se spunea, nu dintre acei oameni care închid ochii la tot. Willi îmi povestea despre ciocnirile lui frecvente cu directorul sovhozului, Kalmîdov (despre care o să vorbesc mai târziu). Iar umanismul lui Rubţov faţă de deţinuţi îl simţeam zilnic pe pielea noastră. De aceea i-am răspuns cu un respect sincer:

— Vă mulţumesc! Aici, la ferma zootehnică, e parcă pe altă planetă. Sunt bucuroasă că şi dumneavoastră sunteţi membru al aceluiaşi partid din care am făcut şi eu parte înainte de a deveni ceea ce vedeţi acum. Sunt pur şi simplu foarte bucuroasă că au mai rămas acolo asemenea oameni ca dumneavoastră.

— Păi ce văd în dumneavoastră? O îngrijitoare de păsări! E o muncă de onoare!

Atunci nu am mai rezistat.

— Desigur! Dacă asta ar fi fost profesia mea adevărată. Dar aşa e puţin iraţional. Mai întâi învеţi, obţii grade ştiinţifice... Apoi pleci la tăiat copaci sau, ca o favoare deosebită, la ferma de păsări. Apropo, dacă ţineţi minte, un iobag din secolul trecut, Famusov, mâniindu-se pe o fată iobagă, o ameninţa, ca represiune, că o trimite la ferma de păsări. „Ia marş în casă, să aveţi grijă de păsări”! Au trecut peste o sută de ani. Şi acum eu, cercetător ştiinţific, târăsc

---

33 Joc de cuvinte în limba rusă *rab* – rob, sclav, *rabociaia sila, rabsila* – forţă de muncă (n. tr.).

saci cu găinaţ de pasăre cu sentimentul că mi s-a arătat o mare încredere, şi cu spaima să nu fiu din nou trimisă la tăiatul copacilor. Dar asta, cum să spun, ca aspect general. Iar în particular, vă sunt infinit de recunoscătoare. Demult aş fi ajuns în taiga, la cositul fânului.

Rubţov se uita la mine din ce în ce mai atent. Pe faţa lui uscăţivă se citea şi o atenţie încordată, şi, concomitent, o oarecare tulburare.

— Da, sunt multe absurdităţi. Şi lucruri de neînţeles. A tăcut puţin. Dar, în comparaţie cu muncile comune, aici vă e mult mai bine, nu?

— Cum să nu! Am început să râd şi am răsfoit repede paginile memoriilor lui Madame de Sevigne. Aaaa... Uitaţi aici! Despre soarta insurgenţilor. Iată ce scrie: „Nefericiţii obosiseră aşa de tare din cauza trasului pe roată, că spânzuratul li se părea o odihnă adevărată...” E bine zis, nu?

Zootehnistul-şef a hohotit scurt. Apoi mi-a întins mâna.

— La revedere. Vă rog să mă scuzaţi, încalc regulile bunei-cuviinţe. Doamna trebuie să întindă mâna prima.

— În circumstanţa de faţă, lucrurile acestea nu se mai întâmplă. Cel mai important este că încălcaţi regimul. Angajaţii liberi nu trebuie să întindă mâna deţinuţilor.

Mi-a strâns cu putere mâna şi, după ce s-a întors repede, a plecat.

Uneori schimbul de noapte era verificat şi de cel de-al doilea zootehnist, Orlov. Nu era membru de partid, dar era un om care văzuse multe în viaţă şi, cum se spunea, se grăbise să vină în Kolîma în calitate de angajat liber, ca să nu fie nevoit să vină altfel. Era din Kostroma, apăsa foarte tare pe litera „o”, îl recita pe de rost pe Prişvin şi devenea extrem de pătimaş când era vorba despre sat. Se pare că durerile colhozului îl afectau chiar mai tare decât tot ce văzuse aici, în sovhozul Elghen.

— Păi nu e deloc rău că lucraţi la noi la ferma de păsări,

mi-a spus el odată. Uite, o să vă eliberaţi în curând (el tot repeta că în curând toţi o să fie eliberaţi), aşa că, cel puţin, o să ştiţi ce înseamnă munca la colhoz.

Avea dreptate. Şi eu mă gândeam adesea la asta, când mă cocoşam sub o altă povară de multe puduri. În viaţa mea anterioară avusesem o amintire ruşinoasă. Odată, cam prin 1934, am fost într-o delegaţie de la ziar într-un sat tătăresc. La un moment dat, a trebuit să iau ceva din mâna unei femei de vârsta mea, o colhoznică tânără, Mansura. Mi se pare că-mi vindea nişte ouă şi le număra. La un moment dat, mâinile noastre s-au aflat una lângă alta. Şi Mansura a spus: „Eeeei, ce mânuţe! O frumuseţe!”

A spus asta fără nici o urmă de răutate. Pur şi simplu îi plăcuseră degetele mele subţiri, albe, îngrijite. Ele se conturau aşa de clar pe fondul mâinii ei mari, muncite, de un roşu maroniu, cu vene pronunţate, cu degete crăpate şi unghii rupte. Ea nu voia să mă supere, dar am văzut şi eu aceste două mâini, a mea şi a ei, în prim-plan, ca într-un film. Şi am simţit o ruşine arzătoare. Cu mâinile astea am venit eu s-o învăţ cum să construiască ea comunismul. De multe ori după aceea, când eram în izolator, când mi-am făcut în minte de o mie de ori necrologul, amintirea aceasta îmi reapărea şi mă chinuia.

Dar acum... Are dreptate zootehnistul Orlov. Acum am aceleaşi mâini ca şi ale acelei Mansura. Într-un an de muncă la ferma de păsări din Elghen mi-am dat seama cu adevărat pentru prima oară ce înseamnă munca ţăranului. A ţăranului adevărat, nu pur şi simplu a unui ocnaş, ca la tăiatul de copaci sau la cositul fânului.

Cât de plini de înţelegere şi umani am trăi toţi acum, dacă am putea pleca de aici! Renunţând la toate privilegiile nemeritate... Punându-ne în acord faptele cu gândurile...

Ei, nu, şi asta e tot o iluzie. De fapt, probabil nu am mai putea să trăim. De oboseală. Ne-am fi întins şi noi „creasta palidă”, acea parte a sufletului decolorată de avitaminoză şi

de suferinţe, care aşa de mult tot încearcă să cadă de pe prici, scurt, să se lovească de podea şi să rămână aşa împietrită în beatitudinea nefiinţei.

Capitolul 18

În mâinile cui e toporul

Uneori, auzi de la oameni care au trăit în libertate în timpul epocii lui Stalin că lor le-a fost mai rău decât ne este nouă. Într-o anumită măsură e adevărat. În primul rând, şi e lucrul cel mai important, noi am fost feriţi de soartă de un mare păcat: de a lua parte direct sau indirect la crimele şi umilinţele asupra oamenilor. În al doilea rând, aşteptarea nenorocirii este uneori mai chinuitoare decât nenorocirea însăşi. Dar tocmai despre asta e şi vorba, că nenorocirea care ni s-a întâmplat nouă, aşa groaznică cum este, nu ne-a eliberat de aşteptarea mereu chinuitoare a unor noi lovituri.

Specificul iadului nostru din Elghen consta în faptul că pe uşa lui nu era scris „Lăsaţi orice speranţă pentru totdeauna”. Dimpotrivă, o speranţă era. Nu eram trimişi în camere de gazare sau la spânzurătoare. Alături de muncile care ne condamnaseră la moarte erau şi munci în care puteai supravieţui. E adevărat, şansele de viaţă erau mai mici decât cele de moarte, dar totuşi erau. Exista o speranţă slabă, pâlpâitoare, ca o luminiţă în bătaia vântului, dar totuşi era. Şi dacă este o speranţă, atunci apare şi frica.

Aşa că, în general, nu puteam spune că nu aveam de ce să ne temem, nu puteam spune că nu mai trăgeam cu urechea la paşii ce se auzeau, că nu ne tot uitam la umbrele pe care le vedeam, nu puteam să ne simţim că suntem oameni care chiar nu mai au ce pierde... Oho, şi ce mă mai temeam să nu-mi pierd găinile cu crestele palide, şi pe Maria Andronova a mea, şi pe Willi, şi posibilitatea de a slugări de dimineaţă până seara, dar nu în aer liber, ci într-

o încăpere.

Şi eu nu eram singură. Mai ales cei care reuşiseră să se smulgă, măcar pentru o perioadă scurtă, de la muncile comune, trăiau în aceeaşi groază eternă. Etape. Carcere. Informări către anchetator. Deschiderea unor dosare noi cu posibile condamnări la moarte. Aveai, aveai la ce se te aştepţi şi de ce să te temi.

Peste un an a durat activitatea la hala mea de păsări şi în fiecare zi mi se strângea inima când vedeam că apar la fermă tot felul de persoane oficiale: un brigadier din zona centrală, ofiţerul de regim, lucrătorii de la URC. Oh, nu ştiu de ce, mi se pare că s-a uitat la mine foarte fix! Uite, acum o să spună: „Hai, cu lucrurile!” O, Doamne-ajută! Trece pe lângă mine... Deci de data asta, nu. Şi sacul de cinci puduri de pe umeri mi se pare o povară uşoară şi veselă. A trecut. Dar mâine, din nou...

Androniha îmi face nişte caracterizări excelente la muncă. Zootehniştii nobili m-au premiat deja de două ori „pentru indicatorii producţiei de ouă” cu o scurtă vătuită de categoria întâi şi cu nişte ghete rezistente. Şi totuşi... Nu în mâna lor se află soarta noastră, nu ei sunt stăpâni pe „viaţa şi moartea” noastră. Nu în mâinile lor se află toporul ridicat deasupra capetelor noastre. Dar în ale cui?

În aproape întreaga perioadă de mulţi ani de la Elghen stăpânii de fapt ai vieţii noastre erau doi: comandantul lagărului din Elghen, Zimmerman, şi directorul sovhozului din Elghen, Kaldîmov.

Kaldîmov, oricât de ciudat ar fi, era filosof. Filosof de profesie. Absolvise Facultatea de Filosofie şi predase undeva materialism dialectic. În Kolîma venise de bunăvoie şi, cum se spunea, în legătură cu nişte relaţii de familie delicate. Fata lui, o elevă de 14 ani, născuse pe neaşteptate un copil. După ce a luat-o pe tânăra mamă şi pe copil, Kaldîmov s-ar fi decis să pornească mai departe, să se salveze de gurile rele.

Era înalt, lat în umeri, foarte rumen în obraji, cu dinţi albi impecabili. În toată înfăţişarea lui, în mişcări, în mers, în felul în care călărea pe câmpurile sovhozului (neapărat pe un cal alb) se simţea amprenta familiei ţărăneşti mordvine[34], fiind prima ei generaţie care făcuse studii superioare. În ceea ce priveşte serviciul, el, aşa cum se spunea, se implica personal, şi dacă e să judecăm după îndeplinirea planurilor, se pare că el conducea destul de bine acest sovhoz din taigaua Kolîmei cu „forţa lui de muncă" formată din deţinuţi, care mai bine s-ar numi „neforţă de muncă", pentru că oamenii abia îşi târau picioarele.

El îşi dădea seama de asta şi-şi conducea gospodăria tocmai ca pe una extensivă, întemeiată pe munca manuală a sclavilor, pe schimbul frecvent al „contingentelor epuizate". Când i se raporta despre alte creşteri ale „mortalităţii" deţinuţilor, el răspundea: „O să primim alţii noi. O să mă duc la Magadan. O să facem rost." El considera că e mult mai eficient să te duci în Magadan şi să faci rost de acolo de serii proaspete, decât să te chinui cu nişte morţi vii din rândurile eşaloanelor politice din 1937, pe care îi băga la OPZ şi le dădea puturoşilor raţii de pâine mărite. Extrem de avantajoase erau „contingentele proaspete" din aceşti ani de război, când în locul unor intelectuali care abia îşi trăgeau sufletul, din Moscova sau Leningrad, puteai face rost foarte bine de nişte ucraineni din Vest, tineri, sănătoşi, care se pricepeau la muncile câmpului, sau, cel puţin, fete, „ukaznice"[35], arestate pentru plecare neautorizată de la locul de muncă.

El nu era sadic. Nu se bucura de chinurile noastre. El pur şi simplu NU NE BĂGA ÎN SEAMĂ, pentru că, la modul cel

---

34 Care face parte din rândul mordvinilor, unul dintre cele mai numeroase popoare indigene din Rusia (n. red.).

35 Deţinuţi arestaţi în urma unui decret, ucaz (l. rusă – *ukaz)* (n. tr.).

mai sincer, NU NE CONSIDERA OAMENI. „Mortalitatea” forţei de muncă din rândul deţinuţilor o lua drept cea mai obişnuită tulburare a producţiei, cum ar fi, să spunem, defectarea unei cositoare. Şi în ambele cazuri exista aceeaşi concluzie: trebuie să facem rost de unele noi!

El nu-şi dădea seama de propria-i cruzime, era pur şi simplu pentru el ceva obişnuit. Uite, de exemplu, un dialog între el şi zootehnistul Orlov, auzit întâmplător de o deţinută politică de-a noastră care spărgea bălegarul în regiunea fermei zootehnice.

— Şi încăperea aceasta de ce e goală? întreabă Kaldîmov.

— Aici au fost taurii, răspunde Orlov, dar acum i-am scos de aici. Acoperişul e spart, colţurile sunt îngheţate, şi grinzile au putrezit, e periculos să laşi aici animalele. O să facem reparaţie capitală.

— Nu trebuie să cheltuim mijloacele cu o asemenea vechitură. Mai bine faceţi-l baracă pentru femei...

— Ce spuneţi, tovarăşe director! Păi nici taurii nu au rezistat, au început să se îmbolnăvească aici.

— Păi asta spun şi eu, taurii! Sigur, n-o să riscăm viaţa taurilor.

Asta nu era o glumă, un spirit, nici măcar o ironie sadică. Era pur şi simplu convingerea profundă a unui stăpân chibzuit, care ştia că taurii sunt baza vieţii sovhozului şi că numai obtuzitatea extremă a zootehnistului Orlov permite să fie puşi pe acelaşi plan cu deţinutele.

În condiţia „măgăriei lui sangvine”, a senzaţiei permanente de fermitate şi viabilitate a tezelor şi citatelor învăţate, cred că ar fi fost extrem de mirat dacă ar fi fost numit în faţă proprietar de sclavi sau un vătaf peste sclavi. Acea „scară a lui Iacov”, la baza căreia se aflau deţinuţii şi care era încununată de Cel Mare şi înţelept, iar pe undeva, pe la mijloc, totuşi, mai aproape de partea de sus, se afla şi directorul de colhoz, şi el făcând parte din nomenclatură, i-

ar fi părut de neclintit şi existând de secole. Convingerea fermă în neschimbarea acestei lumi, cu ierarhia ei, cu formele ei ce intraseră în modul de viaţă, se simţea în fiecare cuvânt, în fiecare gest al directorului. Tot ce nu intra, ce nu încăpea în lumea asta în care crescuse el, în care învăţase şi urcase treptat până la poziţia de azi venea de la Necuratul. El mergea ca un stăpân nu numai peste sovhozul care îi fusese încredinţat, ci pe tot pământul.

Uneori, se pare că se plictisea după abstracţiunile lăsate pe continent. Din punct de vedere organic ele intrau în orizontul său. De aceea el le ţinea cu plăcere, din când în când, nişte cursuri pe teme teoretice angajaţilor liberi din sovhoz. Când Willi Rubert s-a eliberat şi a început să lucreze deja în calitate de economist, angajat liber, la sovhoz, a fost nevoită să asculte prelegerile acestea.

Nu erau deloc mai rele ca altele. Directorul avea o memorie bine antrenată şi din când în când chiar îşi ridica privirea veselă, albastră, din hârtii. Şi cu terminologia totul era în ordine. „Mândria” mergea mereu alături de epitetul „legitim”. „Gloria” era, desigur, „nestinsă”, „patriotismul” „dătător de viaţă”. Se descurca şi cu noţiunile filosofice. „Teoretizarea” mergea mereu cu epitetul demascator „goală”. „Retorismul” era „sec”, iar „empirismul”, evident, „neputincios”.

La aceste prelegeri, desigur, nu arăta nici cea mai mică îndurare pentru cei care aveau tot felul de abateri, cum ar fi mecaniciştii vulgari, idealiştii menşevizanţi şi alte feluri de deborinişti[36]. Dar când cineva din administraţia lagărului îi dădea replica în sensul că şi la noi, la Elghen, există astfel de filosofi subversivi, Kaldîmov se uita cu nişte ochi goi şi lăsa replica nebăgată în seamă. Nimic nu-i afecta fruntea senină. În conştiinţa lui nu se legaseră siluetele cenuşii ale

36 De la numele lui Abram Moiseevici Deborin (1881–1963), filosof marxist sovietic (n. tr.).

muncitorilor care abia se mai ţineau pe picioare venind de la munci, şi acele „construcţii” pe baza cărora i se propunea „să se lupte” cu nişte adversari ideologici nevăzuţi, a căror demascare era numerotată clar pe puncte şi subpuncte şi intra în componenţa biletelor de examen cu care îşi ţinea examenele de la facultate.

Toporul care era în mâna lui Kaldîmov şi care stătea mereu ridicat deasupra capetelor noastre secera nu persoane, nu indivizi, ci grupe de deţinuţi, detaşamente întregi. El nu dădea niciodată o comandă ca asta: „Ivanov, la tăiatul copacilor!” sau: „Petrov, la cositul fânului!” Toporul cădea imediat peste un grup mare. Dispoziţiile sunau aşa: „Să se ia 50 de oameni de la baza agricolă şi să se trimită la Tioplaia dolina!” sau: „70 de suflete de muncă în spaţiu acoperit să se ducă la târnăcop!”

Nu era interesat dacă în acel colţ al taigalei exista cât de cât vreo urmă de locuinţă, măcar cel mai primitiv acoperământ în faţa stihiilor din Kolîma. La fel de rumen în obraji, cu acelaşi zâmbet care-i descoperea dinţii impecabili, el îi „revoca” pe cei asupra capetelor cărora se lăsase toporul lui şi se ducea la Magadan „să facă rost” de serii noi.

E ciudat faptul că borfaşii, care le dădeau tuturor şefilor tot felul de porecle licenţioase, multă vreme îi spuseseră lui Kaldîmov numele adevărat. Numai o dată Lenka Riabaia, care uneori citea cărţi şi avea obiceiul să „spună poveşti” în baracă, a început să zică în gura mare:

— Numele lui de familie adevărat nu e Kaldîmov, ci pur şi simplu Dîmov. Iar KAL[37] este prenumele lui.

De atunci, aşa a rămas.

În ceea ce o priveşte pe comandanta lagărului, Zimmerman, interlopii îi spuneau uneori Ştiuca (din caza dinţilor de sus ieşiţi înainte, deasupra buzei inferioare), iar

[37] Joc de cuvinte, în l. Rusă, *kal* însemnând „rahat”, „fecale” (n. tr.).

uneori pur şi simplu Zimmermanşa. Cel puţin o strigătură absolut deocheată, compusă de aceeaşi Lenka Riabaia şi cântată de toată lumea interlopă, începea cu versurile:

S-a urcat Kal Dîmov în maşină,
Zimmermanşa e la volan...

Valentina Mihailovna Zimmerman era membră de partid cu vechime, din 1918 sau 1919. Unele dintre ale noastre, care erau mai bătrâne, chiar recunoscuseră în ea pe fostul tovarăş, îşi aduceau aminte de ea la şedinţele de partid de la începutul anilor ’20. E adevărat, recunoaşterea asta era unilaterală. În ceea ce o priveşte pe Zimmerman, aceasta nu mai ţinea minte absolut nimic. De exemplu, nu se oprise niciodată în vizitele sale la barăci lângă Hava Maliar, care se sufoca, cuprinsă de crize groaznice de inimă, pe care în libertate o cunoştea foarte bine şi făcea parte din aceeaşi organizaţie de partid.

Comandanta din Elghen avea pe atunci peste 40 de ani şi îşi păstrase o siluetă zveltă, suplă. Aşa că uneori, când era în uniformă militară, înconjurată de cei de la Interne şi diverşi ofiţeri, şi mergea prin barăci, putea fi comparată cu frumoasa Ilse Koch[38].

Până acum, până în anii ’70, s-a păstrat în mediul nostru discuţia despre Zimmermanşa. Printre ultimii mohicani de la Elghen care cu greu îşi duc restul zilelor, se află oameni care nutreau pentru Zimmerman chiar un anumit respect pentru faptul că fusese CINSTITĂ. Da, pur şi simplu cinstită în sensul literal al cuvântului. Ea nu fura alimente de la masa deţinuţilor, nu lua mită pentru eliberarea de la muncile extrem de periculoase, nu făcea nici o combinaţie cu vistieria lagărului, lucru pentru care se şi remarcase ca

38 Soţia lui Karl-Otto Koch, comandant al lagărelor de concentrare naziste Buchenwald şi Majdanek (n. tr.).

un fel de corp străin printre colegii săi care nu o iubeau deloc.

În afară de onestitate, îi mai era specific şi un anumit ascetism. Se ştia că Zimmerman, necăsătorită, trăieşte alături de doi fii, nu ia parte la nici o beţie şi la distracţiile şefilor din Kolîma. Existau chiar zvonuri că mai-marii din Sevlag nu puteau s-o sufere. Beţivanii, corupţii şi depravaţii adulmecau în ea ceva străin şi săreau din faţa ei, aşa cum se spune că sare lupul din faţa unor prădători din altă specie.

Dar eu (deşi ştiu că mulţi vor considera asta o erezie) mă gândisem atunci, şi mai ales acum, la problema asta. Ce valoare au asemenea virtuţi ca onestitatea, moderaţia nevoilor personale şi chiar incoruptibilitatea când toate aceste calităţi sunt dăruite unei persoane care îndeplinea funcţia de călău faţă de alţi oameni? Şi cine este mai uman: comandantul Puzancikov, care a înlocuit-o mai târziu în funcţie pe Zimmerman, care nu suferea deloc de ascetism, dar care uneori ştia să treacă cu privirea faptul că un deţinut lua de la baza agricolă o frunză de varză salvatoare, sau Zimmermanşa, care omora şi omorâse mulţi oameni total dezinteresat, pornind numai de la imbolduri ideale, în opinia sa?

Ea discuta cu toţi într-un stil sacadat şi fără milă, dar se adresa tuturor cu „dumneavoastră”. Ea arunca la hârdău toate ceaunele „făcute pe ascuns”, găsite în baracă la percheziţie, cu caşă în ele, dar avea grijă ca toată untura de peşte ce se cuvenea a face parte din norma deţinuţilor (de genul zero virgulă câteva sutimi de om) să ajungă în ceaun, ocolind labele prădătoare ale „şmecherilor”.

Spre deosebire de Kaldîmov, ea distingea în mulţimea de deţinuţi anumite siluete şi toporul ei cădea adesea nu numai asupra unui grup de oameni, dar şi a unor gâturi individuale, în particular, asupra gâtului meu. Şi atunci ea pornea, evident, din nou de la cele mai nobile principii, în

opinia sa, din lupta pentru onestitatea, integritatea şi respectarea regimului.

Trebuie să spun că, în problema furtului, în mediul nostru se formase o opinie aproape unanimă. Furt era considerat şi condamnat corespunzător de opinia publică numai însuşirea proprietăţii PRIVATE a cuiva. În ceea ce priveşte produsele alimentare la care aveam acces prin natura muncii, eram convinşi că era dreptul nostru de a ne bucura de ele, luând puţintel, pentru că pe faţă nu ni se permitea.

— La mine au furat mai mult, spunea Androniha mea, spărgând ouăle pentru a da culoare fierturii noastre de lagăr. Ca să nu mai zic să am făcut efort cinci ani fără nici un ban, mi-au mai confiscat şi averea, şi asta pentru nimic, pentru nimic. Fetiţa ar fi putut să vândă câte ceva şi să trăiască cât timp părinţii erau la închisoare. Dar nu, au luat toată mobila. Şi, ca un făcut, abia cumpărasem şifonierul... Lăcuit!

— Ştii, spunea visătoare Willi Rubert, noi două am putea fura chiar zece ouă pe zi. Nimeni nu se gândeşte la noi. Nişte intelectuale...

Limitându-ne numai la „dregerea” supei, pentru care alegeam ouăle cele mai sparte, nu ne temeam în nici un caz pentru conştiinţa noastră, ci pentru „procentul de ouă furate”. Dar şi acesta ne determina munca.

Zimmerman nu pierdea nici o situaţie care i se aducea la cunoştinţă. Indignată de „neglijenţa” şefilor de la producţie, ea semna un număr imens de ordine cu băgarea la carceră pentru „prăduială” de la locul de muncă. Şi nu-i tremura mâna. Şi nici nu-i treceau prin minte scrupule despre faptul că oamenii care atentaseră la proprietatea socialistă sfântă erau unii care făceau foamea. Doar ea era CINSTITĂ. Nu fura, nu lua mită. Şi atunci nu ea, de la înălţimea acestor virtuţi, era făcută să o pedepsească pe curajoasa care a cutezat ca, în timpul muncilor la depozitul de legume, să muşte cu dinţii care-i cad din cauza scorbutului, din cartofii

cruzi ai statului?

În timpul domniei lui Zimmerman, Eva Kriceva a primit un nou termen de pedeapsă pentru „furt de cartofi de la baza agricolă”. Când medicul deţinut Markov îi făcea comandantei rapoarte despre demersurile referitoare la folosirea sulfidinului pentru deţinuţii care aveau o formă gravă de pneumonie lobară, ea punea mereu, cu scrisul său clar, rezoluţia: „Nu se aprobă.” În urma unei asemenea rezoluţii a murit Asia Gudz, o scriitoare talentată, o femeie încântătoare. Aşa a murit, încă tânără, la 25 de ani, Lialia Klark, arestată pe când era studentă. În ultimul caz, Zimmerman şi-a scris rezoluţia şi mai ferm, explicându-i verbal lui Markov că Klark nu e numai duşman al poporului, dar, în plus, mai e şi jumătate nemţoaică, jumătate englezoaică. Iar sulfidinul, aşa cum se ştie, era deficitar în Kolîma şi rezerva trebuia să fie păstrată în cazul unor boli ale unor oameni preţioşi de pe front sau din spatele frontului.

Comandanta apăra din toate puterile principiul onestităţii şi integrităţii bunului poporului.

Şi mai sever se lupta Zimmerman cu curăţenia trupească. Când trimitea în etape, băga la carceră pentru „legătura unui deţinut cu o deţinută” sau, şi mai rău, „pentru legătura unui deţinut cu un angajat liber”, pe faţa ei se putea citit nu numai mânia conducătorului, dar şi dispreţul clar faţă de desfrânaţi. Ei pângăriseră albeaţa veşmintelor ei de femeie văduvă. Şi ea nu se îndoia niciodată că la baza tuturor legăturilor se află numai desfrâul.

Poate că tocmai în această înlănţuire liberă de consideraţii a apărut acel grăunte care, după ce a crescut, ne-a făcut să vedem acea bolşevică fanatică din primii ani ai revoluţiei, „scurta de piele”, în înfăţişarea comandantului de lagăr îmbrăcat în uniformă militară croită după modelul creat de Ilse Koch.

Evoluţia lui Zimmerman ar trebui să constituie o temă de cercetare specială pentru vreun istoric, sociolog, mare scriitor. Pe mine mă depăşeşte.

Atunci, mi se părea uneori că ea nu poate să nu-şi dea seama de caracterul tragic al situaţiei sale, că pentru ea zona noastră din Elghen este tot zonă. Uneori mi se părea că, într-o bună zi, ea se va putea privi de la distanţă şi-şi va băga gâtul în laţ.

Dar probabil astea erau numai nişte gânduri de intelectual, pentru că sfârşitul vieţii ei este extrem de favorabil. Se spune că până şi acum Zimmermanşa noastră, decorată cu medalia „Pentru victoria asupra Germaniei” (deşi nu a plecat din Elghen!), trăieşte, cum să spun, „odihnindu-se pe merit”, primeşte o pensie şi foloseşte cantina vechilor bolşevici de la Riga, unde se întâlneşte adesea cu cei asupra căror capete chinuite, lipsite de drepturi, a ţinut ridicat toporul ani întregi. Şi nu numai că l-a ţinut, dar l-a şi lăsat să cadă.

Capitolul 19

Virtutea triumfă

După ce trăieşti ani întregi într-o lume dominată de tragedie, te împaci cumva cu durerea permanentă, uneori chiar înveţi să te detaşezi de ea. Te linişteşti cu faptul că suferinţa arată esenţa lucrurilor, că ea e o plată pentru o privire asupra vieţii mult mai profundă, mai apropiată de adevăr.

În acest sens, soarta mea din lagăr a fost de invidiat. De parcă un editor m-a trimis cu bună ştiinţă pentru a aduna material în cele mai diferite cercuri ale iadului, unde am putut vedea ciocniri ale caracterelor, faptelor, gândurilor, în cea mai clară lumină.

Era insuportabilă numai atunci când suferinţele deveneau plicticoase, când se repetau situaţiile prin care deja trecuseşi, când rămânea numai chinul ca atare, fără posibilitatea salvatoare şi nobilă de a medita. Şi asta se întâmpla de fiecare dată când eram trimisă, iar şi iar, într-o altă tabără de muncă alături de penali, în calitate de soră medicală.

Aşa s-a întâmplat şi de data aceasta. Noua tabără de muncă se numea jucăuş, Zmeika[39]. Din nou foametea de care mă dezobişnuisem de un an, împărţind frăţeşte cu găinile raţia lor generoasă. Din nou mulţimea de ţânţari din taiga, barăcile strâmbe cu priciurile de-a valma şi, lucrul cel mai important, din nou inelul strâns al singurătăţii. Nu ai cu cine schimba un cuvânt. Numai fete penale, parcă scoase din acelaşi tipar, şi supraveghetorii care se descurcă numai

39 În original, diminutiv de la „şarpe” (n. tr.).

cu vreo treizeci de fraze-clişeu.

Acum am început să semăn cu responsabilul cu uneltele de la Sudar, logăr. Acela ducea dorul zonei centrale din Elghen mai mult decât satului său natal. Uite şi eu, mi-am dat seama că duc dorul mai mult fermei de păsări decât Universităţii din Kazan. Lucrul acesta mă speria, era ca un semn de golire a sufletului şi căutam febril hrană pentru el. Poate în natură?

Ferită de vânt, Zmeika era acoperită de nişte copaci înalţi, cu ramuri întinse. Frumuseţea peisajului de aici se deosebea de cea de la Sudar. Acolo frumuseţea era sumbră, tipică pentru Kolîma, dar la Zmeika era o oază. Asemenea locuri se întâlnesc rareori în Kolîma, alături de stâncile şi mlaştinile fatidice care se află de o parte şi de alta a şoselei principale. Bucurându-mă de o anumită libertate de deplasare în jurul „taberei de muncă”, am tot bătut împrejurimile Zmeikăi şi am descoperit nişte colţişoare uimitoare, chiar de basm. Ţin minte o insuliţă acoperită de o ferigă de un roz-cenuşiu, catifelată. Mi se părea că în hăţişurile astea se ascunde căsuţa din turtă dulce.

Nu era nici o căsuţă. Dar Muma-Pădurii pur şi simplu se instalase la Zmeika în funcţia de administrator. Gavriliha era cam ţicnită. Când vorbea, împroşca salivă. Dinţii lungi din faţă, ieşiţi mult înainte, se sprijineau pe buza de jos. Trăsătura aceasta o făcea, chiar dacă era monstruoasă, să semene cumva cu frumoasa Zimmerman. Gavriliha era parcă o caricatură a comandantei noastre zvelte.

Cu numai vreun an în urmă, Gavriliha încă se afla de partea cealaltă a liniei: era angajată la URC din tabăra de femei din Magadan, iar soţul ei era şeful aceluiaşi URC. Apoi, se pare că peste tipa asta şi-a băgat dracul coada: fie a pierdut o hârtie secretă, fie a trăncănit în legătură cu conţinutul ei, că i s-au dat trei ani de închisoare pentru atitudine superficială faţă de secretele de serviciu.

După ce a ajuns, în calitate de deţinut, sub conducerea lui Zimmerman, ea a reuşit să înţeleagă caracterul şefei, să-i intre în voie, să primească un post de răspundere în administraţia lagărului. Vai, Muma-Pădurii, care reuşea să se prefacă, nu a reuşit totuşi să-şi stăpânească trăsăturile principale ale firii şi a a fost prinsă din nou cu nu ştiu ce escrocherie. Cariera ei din lagăr s-a prăbuşit şi a adus-o până la Zmeika. E adevărat, deocamdată nu muncitoare de rând, ci administrator, dar deja departe de zona centrală, într-un punct mizerabil, în care mureai de foame, plin de penali.

Ura fetelor pentru Gavriliha era aşa de mare, că mă temeam mereu ca ele să nu-şi pună în practică ameninţările zilnice de a o tăia pe Muma-Pădurii. Chiar am vrut să încerc să-i sugerez ca, în situaţia asta, să-şi ţină în frâu mai bine firea prădătoare. Degeaba. Vechea angajată de la URC nu era obişnuită să facă foamea şi, de la o zi la alta, operaţiunile de schimb cu alimente de la stat deveneau din ce în ce mai curajoase şi mai neatente. Uneori, în toiul nopţii mă trezeam din cauza plescăitului lacom ce venea dinspre priciul Gavrilihăi. Numai sub vălul întunericului risca să-şi înghită bucata obţinută prin mijloace necinstite. Era anul 1941. Raţia de lagăr era oricum din ce în ce mai mică, de la o zi la alta, de la o săptămână la alta. Şi acele 10 grame care, la cântăritul pâinii, se furau de la fiecare raţie începuseră să crească aşa de mult, că au constituit motivul unei revolte din cauza pâinii. Poporul de data aceasta era format din interlope „neliniştite” şi „prostituate”, iar revolta ameninţa să fie sângeroasă. Deja începuseră să bântuie prin preajma Zmeikăi şi borfaşi bărbaţi pe care fetele îi informaseră despre situaţia lor jalnică.

Eu şi brigadiera Klava Baturina am încercat să vorbim cu gardienii despre asta. Dar cei de la supraveghere, sătui, lenevind mereu, trăiau după principiul „să omorâm timpul”,

stăteau aici departe de război şi nu voiau conflicte.

Şi toate astea s-ar fi terminat foarte rău, dacă Mumei-Pădurii nu i-ar fi venit de hac o boală cruntă la stomac. I-am spus comandantului că trebuie s-o duc la spital, că, cine ştie, să nu aibă cumva febră tifoidă. Şi chiar comandantul a dus-o cu un tractor ce trecea pe acolo, în zona centrală, iar când a venit, a dat dispoziţii ca eu să cântăresc pâinea până la întoarcerea ei.

Eu şi brigadiera Klava am adus cântarul Gavrilihăi pe care îl ţinea într-o cămăruţă întunecoasă, aşa-numita „cămară”, şi l-am pus pe masa din mijlocul barăcii. Tăiam pâinea şi o cântăream sub ochii fetelor. Prima raţie cântărită cinstit era în mod clar mai mare decât cea obişnuită, a Gavrilihăi.

Democratizarea asta nemaiauzită a aprovizionării a stârnit înduioşarea entuziasmată a fetelor. Hoaţele profesioniste erau emoţionate până la lacrimi doar de posibilitatea de a vedea un administrator cinstit.

— Să mă ia naiba dacă nu ajung eu la Zimmermanşa! striga de nu mai putea Lenka Riabaia şi imediat „s-a jurat” că la ea, la Rostov, Muma-Pădurii va reveni în vechiul post numai peste cadavrul ei, al Lenkăi.

Demult se pregăteau să meargă la comandantul lagărului. Chiar aveau o raţie cântărită de Gavriliha. Uite, n-au decât să cântărească, ei, să ţină cont, acolo, de faptul că s-a uscat, dar n-are decât să vadă şi Zimmermanşa cât se fură de la fiecare raţie. Şi acum uite, pentru comparaţie, o să ia cu ele şi această raţie corectă, pe care ne-a dat-o felceriţa Jenika.

Nu ştiu cum s-a întâmplat asta, dar peste câteva zile am fost chemată la Zimmerman. Pentru prima dată comandanta ameninţătoare se uita la mine cu nişte ochi liniştiţi şi, mă rog, chiar binevoitori. Doar am manifestat tocmai acea calitate pe care ea o aprecia cel mai mult, cinstea. Cinstea în sensul direct şi îngust al cuvântului. Să

nu furi!

— Vă numesc administrator la Zmeika.

Am îngheţat. Răspunderea materială într-o asemenea situaţie! Şi în combinaţie cu cretinismul meu aritmetic! Nu am recunoscut toate acestea cu voce tare, dar eu ştiam foarte bine: pentru ca, să zicem, să scad 25 din 75, şopteam în gând: „Dacă o să luăm 10, o să fie 65, apoi încă 10, 55, iar dacă mai luăm încă 5, atunci o să fie...” De fapt, nu degeaba urmasem învăţământul secundar în perioada când tânăra şcoală sovietică făcea experimente în direcţia unei diferenţieri timpurii a opţiunilor de studiu, şi eu, la vârsta de 13 ani, am fost lăsată să mă dedic în totalitate ştiinţelor umaniste.

— La orice munci comune! am implorat-o eu pe Zimmermanşa. La cele mai grele! Numai nu asta... O să greşesc la calcule, o să greşesc la cântar, o să mă tragă în piept fără milă cei de la magazie...

Şi deodată, ca răspuns la acest plânset de disperare, s-a întâmplat ceva aproape imposibil. Comandanta s-a uitat cumva straniu la mine şi a rostit nişte cuvinte incredibile:

— Dar dacă vă numesc soră medicală pe lângă doctorul Herzberg, la ambulatoriul zonei centrale?

Nu se poate. Doar este unul dintre cele mai înalte posturi pentru „şmecheri”. Oare asta e posibil pentru mine? Să merg îmbrăcată în halat alb, curat? Să trăiesc în baraca celor de la deservire, unde sunt paturi de lemn separate, iar seara becul mic arde aşa de puternic, că poţi să citeşti stând la masa din mijlocul barăcii? Să muncesc la căldură, sub conducerea bunei, amabilei Polina Lvovna, pe care o ţin minte de la centrul pentru copii?

...Toate aceste visuri îndrăzneţe au prins viaţă. Seara, în ambulatoriul din zona centrală a Elghenului trosneşte paşnic micuţa sobă de lut. Şi halatul meu e curat. Şi patul

de lemn cu două cearşafuri de pânză, din baraca celor de la deservire.

...Dar toate acestea nu se referă în nici un caz la acel manechin cu mişcări mecanice şi ochii stinşi care trăieşte acum sub numele meu. Oare eu sunt asta? Oare eu mai pot să fiu vie după ce asupra mea s-a abătut cea mai groaznică pedeapsă? După ce a murit fiul meu, întâiul meu născut, al doilea „eu”?

Este 1941. Am presimţit... M-am rugat... „Doamne, fă să treacă peste mine... Să fie orice altă lovitură, dar nu asta, nu asta...” Nu a trecut.

M-am înverşunat. Mă uit a mia oară la rândurile din scrisoarea mamei şi nu bag de seamă că literele s-au chircit din cauza durerii insuportabile. Abia peste şase ani, când a venit o altă scrisoare de moarte, pentru mama, am scos din nou scrisoarea aceasta şi, punând una lângă alta cele două dureri insuportabile, am înţeles pentru prima oară ce trebuie să fi simţit ea când trasa, cu o mână care nu o asculta, literele prin care înfige cuţitul în inima fiicei ei. Dar asta abia peste şase ani. Iar atunci n-am simţit nici o milă pentru mama, care rămăsese văduvă, care mă pierduse pe mine, şi care-l pierduse acum şi pe nepotul cel mare. Citesc cu o privire aşa de tâmpă telegrama ei. „Fii tare. Păstrează-te de dragul lui Vasia, doar nici tată nu are.” Trec aproape indiferentă pe lângă vestea indirectă de aici referitoare la moartea soţului. Acum nu mi-e milă de nimeni, de nimeni. Egoismul suferinţei, probabil, e şi mai cuprinzător decât orgoliul celor fericiţi.

Dacă în săptămânile acelea nu aş fi fost sub escortă... Câte râuri erau în jur, în taiga – învolburate, îngheţate, gălăgioase, mai mari sau mai mici. Oricare ar fi putut să-mi stingă memoria sărmană, rănită...

Dar nu sunt lăsată nici o clipă singură. Sunt escortată,

sunt pusă să muncesc. În jurul meu sunt zeci, sute de oameni. Le pun ventuze, storc furuncule, pun picături în nas şi ochi, bandajez degete degerate la mâini şi la picioare. La Sudar am făcut toate acestea cu dragoste, cu o mare compătimire faţă de oameni. Acum toate mişcările mele sunt automate. Uit des că e timpul deja să scot ventuzele şi Polina Lvovna dă din cap cu reproş. Îmi dau seama. Îmi aduc aminte. Doar arăt totuşi ca un om viu.

Dimineaţa, când îmi deschid ochii, îmi dau seama că sunt vie după sentimentul acelei suferinţe acute care-şi strecoară tentaculele în cutia toracică. În tinereţe îmi plăcea să repet: „Gândesc, deci exist.” Acum puteam să spun: „Sufăr, deci sunt vie.”

. . . . . .

Procesiunea se mişcă de la o baracă la alta. În faţă se află comandanda lagărului, după ea şeful de regim, comandantul plutonului de interne, şeful KVC, brigadierul, şeful de baracă. Alaiul este închis de sectorul medical. Uneori, Polina Lvovna mă trimite în locul ei. Este vizita zilnică. În fiecare baracă, deţinutul de serviciu dă raportul. La muncă sunt atâţia, scutiţi atâţia, bolnavi atâţia. Uneori, mult mai rar decât în punctele îndepărtate din taiga, mai dai şi peste „refuznici”. Să spunem, tanti Katia, din baraca germană. Are 70 de ani, are reumatism. De fapt, e o femeie vânoasă, zdravănă, şi o pun să iasă la muncă două, trei ore. La zăpadă! Să cureţe zăpada, măcar în zonă. Dar tanti Katia nu vrea. Ea stă zile întregi în baracă şi împleteşte ciorapi din firele pe care le scoate cu mare grijă din sacii americani de la făină. Acum mâncăm o pâine albă ca vata, pâine americană de porumb, iar sacii sunt duşi pe ascuns la magazie, sunt curăţaţi de resturile de făină, sunt spălaţi, opăriţi, iar mai apoi brodează, împletesc din ele tot felul de

obiecte: ciorapi, mănuşi, diverse guleraşe şi băsmăluţe. Tanti Katia e cel mai bun specialist.

— Trebuie să munceşti! îi explică şefii.

— *Draussen*?[40] exclamă indignată tanti Katia, lăsând impresia că nu ştie ruseşte.

Apoi spune repede şi supărată în dialectul coloniştilor germani că mai întâi trebuie să se dea de mâncare, după aceea să-i trimiţi pe oameni la muncă. Ce raţie îi dau ei? Nici pentru o vrăbiuţă nu ajunge! Ea deja s-a dus să se plângă la sovietul sătesc şi o să se mai ducă. Tanti Katia numeşte cu încăpăţânare URC soviet sătesc şi este imposibil să-i explici diferenţa.

O lasă în pace. Are totuşi 70 de ani. Mai mult, acum numai de ea nu le arde şi, în general, de etapele vechi. Vine un proces furtunos şi deloc uşor de primire a unei noi forţe muncă. În 1943–1944 zona din Elghen forfoteşte şi este arhiplină de noi serii.

Odată cu aceste etape au ajuns prima dată şi la noi ecouri ale războiului. Ucrainence din Vest. Cele care ieri erau din „străinătate”. Tinere, rumene. Pur şi simplu e o minune în ce s-a transformat sub mâinile lor muncitoare baraca nr. 2, care le-a fost alocată! Podeaua de scânduri a început să strălucească de parcă e gălbenuş. Au început să strălucească, de parcă sunt de cristal, şi geamurile ferestrelor, amărâte, făcute din cioburi. Pe mesele din barăci au apărut crenguţe verzi de pin siberian. De pe pernele de paie atârnă nişte ştergare brodate, emoţionante. Dar planurile de producţie! Ce au făcut aceste vrăjitoare cu planul sovhozului nostru! Pur şi simplu l-au îndeplinit! Pe bune, nu numai ca să-ţi ia ochii.

Singurul lucru cu care le este mai greu şefilor este fidelitatea celor din Vest faţă de calendarul religios. Pare să fie cea mai obişnuită zi de marţi, dar baraca nr. 2 nu a ieşit

---

40 Afară? (l. germ.) (n. red.).

deloc la lucru. Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul. Procesiunea vizitei este întâmpinată de cântecul armonios al rugăciunilor.

— De ce nu sunteţi la muncă? Sunteţi libere? se interesează politicos ofiţerul cu paza şi regimul.

— Nu, cetăţene-şef. Nu avem bolnave. Da' azi e sărbătoare...

Şeful nu vrea să apeleze la represiuni. Toată baraca nu poate fi târâtă la carceră. Mai mult, fetele astea sunt fruntaşele producţiei. Apare în prim-plan şeful KVC.

— Uite, ce neam fără conştiinţă sunteţi voi, spune el îndurerat, ridicând din umeri. Doar sunteţi toate fete muncitoare, cinstite, şi credeţi în nişte prostii ca asta.

— Păi de aia suntem şi cinstite, că noi credem în Dumnezeu.

...Nu se ştie de ce, fetele astea zdravene, descurcăreţe, cu o culoare a feţei ce aminteşte de Sud, au o mare plăcere să se trateze. La programul de seară, se înghesuie toate în ambulatoriul nostru.

— Tare mă mai arde pe sub sâni, povesteşte cântător Mariika, de 20 de ani, făcându-şi mari ochii ca de icoană. Şi după aia mă ia aşa la maţe, mă ia aşa... Şi în gură simt dulce...

Încerc să aduc discuţia în plan concret.

— Vrei să fii scutită de muncă?

— A, nu... Pot să muncesc... Da' vreau să-mi daţi niscaiva picături...

Ce fenomen nemaiauzit în viaţa de lagăr, să nu ai nevoie să te scuteşti de muncă. Atunci probabil descrierea pitorească a durerilor „de sub sâni" este o formă de manifestare a dorului de a i se da atenţie, de a fi compătimită.

— Pentru ce te-au luat, Mariika? întreb eu cu teamă,

punând în cilindrul gradat nişte picături de lăcrămioare.

Doar au trecut deja şapte ani din 1937. Oare cum arată acum asta, pe fondul războiului, al hitlerismului, al suferinţei generale nemărginite? Oare totul e la fel? Conform planului? Conform distribuţiei? Deci pentru ce, Mariika?

— Mulţumesc mult pentru picături.

— Nu vrei să vorbeşti? Pentru nimic, aşa e?

Ochii Mariikăi se întunecă, se mijesc, îşi pierd liniştea de icoană.

— Cum aşa pentru nimic? Din moment ce am fost arestată într-un dosar fierbinte! Am lipit manifeste pe garduri!

Parcă sunt bucuroasă de asta. Lasă manifestele, lasă un cuvânt scăpat aiurea. Pedeapsa e severă, disproporţionată. Se dau pedepse hodoronc-tronc, pur şi simplu! După profesie, după naţionalitate, după relaţiile de familie... Şi cine ştie atunci ce categorie o să mai găsească mâine? Poate după culoarea părului? Oare, să spunem, roşcaţii nu sunt suspecţi prin culoarea lor aşa de aprinsă?

Vai! În curând o să aflu că numai în jurul Mariikăi cu manifestele ei au fost arestaţi vreo treizeci de oameni pentru că au trăit în acelaşi sat cu ea. Şi încă o sută pentru că îi cunoşteau pe aceşti treizeci. Nu, principiul rămăsese la fel, de neclintit.

În afară de ucraineni din Vest, în Kolîma vin acum etape mari cu aşa-numiţii „ukaznici”. Şi ei produs al vremurilor de război. În principal, tineri condamnaţi conform ucazului pentru plecarea fără voie de la fabrică. În zona noastră centrală fetele acestea, ca nişte şcolăriţe, merg în grupuri. Povestesc cu plăcere cum s-a întâmplat totul cu ele. Doar toate au aceeaşi poveste, cu mici variaţii. Era foarte greu, frig, foame, ei, şi n-au mai rezistat şi au plecat la mama.

— Şi era foamete mare? Ca în lagăr, da?

— Ce spuneţi! Dacă ar fi fost ca în lagăr, nu aş fi fugit.

Aici, uite, măcar pâinea e albă!

Nouă, vechilor deţinute cu experienţă, nu ne place deloc această pâine de porumb de peste mări. Nu e deloc cum trebuie. Coaja noastră de pâine neagră, naţională, era mult mai bună. Dar pe ukazniţe le atrage tocmai albeaţa acestei pâini. Ele o admiră în calitate de prezenţă aproape uitată a vieţii normale. Şi de fapt, când se uită în jur, fetele ajung la concluzia că în lagăr nu e chiar aşa de rău.

— Aici măcar te simţi femeie, spune cu o voce frumoasă, uşor răguşită, Zina Pciolkina, de 19 ani.

Ea îşi tratează răceala. I-am pus ventuze. Stă întinsă pe patul de lemn din ambulatoriu, acoperită bine, şi îmi spune cât de mult îi place Elghenul. Ei, măcar comparativ cu Ulianovsk, unde a locuit cu mama şi surorile. Acolo, la Ulianovsk, acum sunt numai femei. Din când în când, ţi se pare că toată lumea e făcută numai din muieri. Uite, a venit Mişka Vorobiov de pe front, i-au tăiat un picior, a venit pe bune. Aşa că în jurul lui se învârt toate fetele din Ulianovsk. Iar el, Mişka ăsta, şi cu două picioare era o momâie. Cine se uita la el la şcoală! La Elghen este cu totul altceva. E o zonă de femei, dar uite, cum ieşi pe poartă, dai de o mulţime de bărbaţi! Kolîma este probabil ultimul loc de pe pământ unde bărbaţii sunt de două ori mai numeroşi decât noi, unde încă ne e apreciată frumuseţea.

Zinocika îmi zâmbeşte conspirativ şi-mi cere să bag mâna în buzunarul jachetei ei. Ce bilete are ea acolo de la băieţi! Chicoteşte mândră şi ventuzele de pe spinarea ei zăngăne melodios, lipindu-se una de alta. Tremură de râs şi codiţele albişoare, legate cu bucăţele de panglică. Exact aşa avea şi Maika, fiica mea vitregă.

— Nu te grăbi, fetiţo! Ai auzit că aici există cuvântul „şacali”? Aşa că uite, verifică dacă nu cumva nişte şacali ţi-au scris. Şi biletele să le arzi. Că altfel ţi le găsesc la percheziţie şi o să te închidă la carceră.

Desigur, sunt vorbe în vânt. Deja peste câteva luni, mai

toate „ukazniţele”, fetiţele mamei, sunt însărcinate. Fiindcă articolul lor este considerat unul uşor, permite munca nesupravegheată printre angajaţii liberi.

Dar sarcina e numai jumătate de problemă. Deja mult mai târziu, seara, după stingere, le fac injecţii secrete. Klavdiuşa M. Şi-a păstrat încă uniforma de şcoală. Aşa a şi fost arestată. Ea îşi ridică fusta maro cu pliuri, îşi descoperă pulpa roz, de copil, şi eu înfig în ea o siringă mare cu un lichid ce seamănă cu sucul de roşii. Pentru sifilis.

...Lunile zboară. Modul meu de viaţă se consolidează din ce în ce mai mult. Ca şi cum aşa se şi cuvine, de la facerea lumii. Deşteptarea. Plecarea la muncă. Vizita. Apelul. Stingerea. Funcţia de soră medicală în zonă mă apropie de administraţie. Când e o perioadă mai liniştită – între vizita de dimineaţă şi pauza de prânz – la ambulatoriu vin gardienii şi uneori şi soţiile lor. Un gardian tătar are patru băieţi. Sunt bolnavi. Soţia lui a început să vină des pe la mine. Ea mă trece de punctul de pază, mă duce în cămăruţa ei unde miroase a tăiţei şi a grăsime caldă de oaie. Îi tratăm pe copilaşii ei oacheşi după nişte reţele patriarhale demult uitate, din copilăria mea: frecăm pieptul cu terebentină, punem pe burtică o compresă caldă. Încropesc nişte fraze acceptabile în tătară şi vorbim despre Kazan. Despre Piaţa de fân şi magazinul TUM. Despre Arskoe pole şi noile trasee ale troleibuzelor.

Încet, încet, toţi gardienii de la poartă se obişnuiesc cu mine şi acum e suficient să arunc o privire pe ferestruica lor şi să spun „îmi permiteţi”, că bolţul lung, de fier, alunecă în stânga şi uşa se deschide larg în faţa mea. Numai frumuşelul Demianenko mă întreabă: „Şi mergeţi departe?” Dar şi el se mulţumeşte cu răspunsul standard că mă duc la spital, după medicamente.

Merg pe strada sovhozului nostru, făcând cu pricepere

manevre printre porţiunile împietrite de noroi negru, bălegar, gunoi. Pe lângă baza hipo şi administraţie, pe lângă baie şi spital. Merg repede, pentru a apuca să mă întorc în zonă spre prânz, când primesc bolnavi, în pauza de masă. Merg trăgând cu ochii în jur, să nu dau cumva de vreun şef care să strige la mine: „Încotro? Fără escortă?”

Şi totuşi plimbarea asta înseamnă un moment de relaxare. Cum, necum, merg singură. Merg acolo unde vreau: la ferma zootehnică, la prieteni, în vizită. Îi văd pe toţi, îmi trag sufletul. Ei, beau şi puţin lăptic, mănânc un ou furat făcut de dragele mele creste palide.

M-am deprins cu Elghen şi deja nu mi se mai pare mort, lipsit de viaţă. Uite, pe râuşor, lângă baie, când stau pe podeţ, nişte femei libere îşi clătesc rufele. Mă opresc pentru o clipă, privindu-le mişcările cu o invidie ce mă seacă la inimă. Uite, aia scundă, cu pulpe groase, strânge în mâini nişte pantaloni bărbăteşti îngreunaţi de apă, din piele de drac. Ea se chinuia de nu mai putea, se înroşise toată. Sugându-şi buza de jos, suflă sus o şuviţă de păr ce-i căzuse pe ochi. Uite, termină de spălat, împătureşte rufele în lighean şi se duce acasă, în coşmelia sa proprie, unde borşul pe care l-a făcut lâncezeşte pe soba mică de lut. Iar soţul o să vină în pauză şi o să mănânce borşul ăsta din aceeaşi farfurie. Şi el o să-i povestească cum brigadierul, javra, nu a fost mulţumit de lucrare. Trebuie, javra, să-i dea din nou peste labe...

Îmi aduc aminte de Nadia Ilina a noastră, fostă specialistă în limbi scandinave, care s-a eliberat din lagăr fără dreptul de a pleca pe continent şi s-a căsătorit cu un hamal din rândurile celor deschiaburiţi. Ce fericită! E adevărat, el mai diluează nişte spirt cu zăpadă topită şi-l soarbe chiar din nişte borcane de conservă. Uneori, spune, la beţie îşi aduce aminte de tinereţea pierdută şi-i trage Nadiuhăi câte un pumn zdravăn. Dar altă dată i se face milă însă...

Ei, uite, slavă Domnului! Am apucat să ajung la timp înapoi. Iar mă uit pe ferestruica punctului de pază:

— Îmi permiteţi?

Şi încerc să ţin la vedere sticla mare cu permanganat de potasiu, ca Demianenko să nu se îndoiască: am fost după medicamente.

Hai, intră!

Bolţul de fier alunecă uşor într-o parte.

...Acum, în al treilea an de război, regimul din lagăr a mai slăbit puţin, mai ales aici, în zona centrală. Doar elementele cele mai periculoase sunt în taberele, în punctele de muncă. Iar aici KVC şi-a intrat din nou în mână, reeducă, citeşte ziarele cu voce tare. Chiar a reuşit să obţină proiecţii de filme pentru cei mai buni muncitori. Un favor pentru munca depusă.

Stăm într-o baracă uriaşă, rece, numită „club”. Ne înfofolim mai bine în jachetele noastre, ne mişcăm degetele îngheţate ale picioarelor în pâslarii umezi şi urmărim cu aviditate, cu ochii mari, cum Liubov Orlova[41], care joacă rolul unei textiliste cunoscute, toată numai bucle şi zulufi, „suferă” foarte convingător. Acum i se prinde la piept o medalie. Asta o face preşedintele unional Mihail Ivanovici Kalinin[42]. (Şi soţia lui e pe undeva prin lagăre.)

Filmul se numeşte *Drum luminos.* Nu-mi iau ochii de la ecran. Uite, acum eroina o să iasă în stradă şi o să vedem Moscova. Mă ia cu frig la ideea că acum, în clipa asta, o să am în faţa ochilor Ohotnîi riad sau Piaţa Revoluţiei. Dar acţiunea se desfăşoară tot timpul în ateliere ce seamănă cu

---

41 Liubov Petrovna Orlova (1902–1975), cunoscută actriţă, cântăreaţă şi dansatoare sovietică (n. red.).

42 Este vorba de preşedintele Comitetului Executiv Central de atunci al Uniunii Sovietice (n. tr.).

nişte palate, sau în palate ce seamănă cu falansterele din visurile lui Charles Fourier[43].

Şi totuşi e măgulitor. După o pauză de şapte ani, văd din nou un film. Nouă, copiilor întunericului, ni se arată un film, despre drumul luminos al cuiva.

Uite aşa a triumfat virtutea. Uite cu ce viaţă minunată în zona centrală m-a răsplătit comandanta noastră severă, dar dreaptă. Pentru că am fost cinstită. Nu am furat pâinea de la cei flămânzi.

Un an întreg a durat munca mea la ambulatoriul din zona centrală, până când...

[43] François Marie Charles Fourier (1772–1837), economist, socialist utopic şi sociolog francez, care a făcut o critică pătrunzătoare societăţii capitaliste (n. red.).

Capitolul 20

Viciul a fost pedepsit

Crima pe care am săvârşit-o a fost una fără precedent în istoria lagărului. Am băgat mâna în buzunarul comandantei. Am luat din buzunar o hârtie şi am ars-o în soba ei. Întrebată direct, am recunoscut că am făcut treaba aceasta nemaiauzită. De fapt, lucrurile nu erau chiar aşa de simple.

Deja cu o săptămână înainte de întâmplarea asta nu-mi găseam locul de durere. Nu puteam să uit o chemare nocturnă.

— Repede, hai! îmbrăcarea! La baza agricolă! S-a întâmplat acolo ceva... mi-a poruncit cu o voce şuierătoare gardianul de la pază, apărut în toiul nopţii în baraca noastră.

Ce se putea întâmpla la baza agricolă în schimbul de noapte? Acolo nu există nici o maşină sau mecanism care să poată produce vreun accident. Muncitoarele din schimbul de noapte făceau numai focul la sobele uriaşe din sere sau meştereau ghivece din turf şi pământ, care erau la modă pe atunci în Kolîma.

Dar se vede că se întâmplase ceva important, pentru că împreună cu mine a pornit spre baza agricolă, cu paşi mari, luminându-ne drumul cu o lanternă electrică, chiar ofiţerul cu paza şi regimul şi, împreună cu el, şi alţi doi bărbaţi necunoscuţi în civil.

Ar fi fost nevoie de un medic, nu de o soră medicală, a spus unul dintre ei.

Dar ofiţerul cu paza şi regimul a protestat, spunând că medicul oricum nu are ce să mai facă, iar pentru întocmirea actului constatator sora aceasta este şi mai bună, pentru că

e mai tânără şi mai descurcăreaţă decât doctoriţa din zonă.

La intrarea în seră se înghesuiau femeile din schimbul de seară. Gardianul de serviciu de la baza agricolă nu le lăsa să intre. Dar o făcea cumva nesigur, nu prea categoric. Am apucat să prind nişte scâncete şi numele Polina, care zbura deasupra acestor umbre cenuşii cu feţe imposibil de distins.

— Hai înainte, felcer! a comandat ofiţerul cu paza şi regimul.

Am fost împinsă pe uşa scundă. Soba mare crăpa, scuipa şi şuiera din cauza lemnelor umede, care se aprindeau greu. Umbrele acestui foc chinuit alergau pe pereţii întunecoşi, aşa cum, la sfârşitul nopţii, aleargă contururile obiectelor pe fereastra unui tren în mers. Sera chiar parcă mergea, legănându-se şi tremurând.

M-am prins cu mâinile de tocul uşii, pentru a nu mă prăbuşi. Chiar sub stelajul înalt cu răsaduri de varză atârna lin de tavan ceva lung şi subţire. Acest ceva avea la capăt nişte ghete de lagăr. Ele îngheţaseră tun şi acum începeau să se dezgheţe. De la ele se formase pe stelaj o baltă murdară. Capul, groaznic, negru, cu limba scoasă, semăna cu o statuie veche a lui Gogol. Nasul subţire, şuviţa de păr ce cădea pe frunte, cărarea dreaptă. Polina Melnikova!

— Se vede că atârnă de multişor! S-a răcit de tot, a explicat gardianul de serviciu de la baza agricolă.

— Şi de ce nu aţi dat-o jos?

— Păi când am observat, deja era târziu. Oricum se stinsese. Dacă-i aşa, îmi zic eu, mai bine să atârne aşa conform instrucţiunilor... Până vin şefii...

Pe stelaj, chiar sub picioarele Polinei, se afla o bucăţică de hârtie fixată sub două glastre de turf. Tot acolo era şi un rest de creion, muşcat la capăt... Dacă închid ochii, şi acum văd aceste două cuvinte albastre, diluate: „Ajunge”... „M-am săturat”...

Se părea că nu se întâmplase nimic care să fi precipitat decizia. Era o noapte ca toate nopţile. Un schimb de noapte

obişnuit în lagăr, la baza agricolă de la Elghen. Poate doar umbrele de la sobă, proiectate pe pereţi, să fi format nişte himere fatidice? Cine ştie de ce omului dintr-odată i-a fost clar că ajunge...

Uite, funia e deja tăiată şi Polina e întinsă pe stelaj, printre aceste ghivece mici din turf, făcute parcă de nişte cretini de la o casă de copii specială. Polina Melnikova. Pasageră în vagonul nr. 7. Fostă traducătoare din chineză. Fostă femeie. Fost om.

Nu, dacă cineva de aici este fost om, nu e ea, care-şi exprimase dreptul pe care-l avea omul de a face acest gest. Eu sunt un fost om. Eu, care, în loc să plâng deasupra cadavrului ei, strigând blesteme adresate călăilor, scriu pe o margine a stelajului „Actul constatator al morţii". Trăiesc. Trăiesc chiar şi după Alioşa, deşi este clar deja că nu voi mai avea nimic şi pe nimeni. Mă ţin cu dinţii de această existenţă umilitoare, de aceste zile care sunt, fiecare, un scuipat în faţă.

Dar ea fusese la ambulatoriu cu puţin timp înaintea acestei nopţi. Şi i-am bandajat un deget la mână. Aici panariţiul este aşa de frecvent! Şi am întrebat-o cum o mai duce şi dacă o mai înţeapă degetul. Dar eu nu am întrebat-o de ce nu numai nasul şi părul, dar şi ochii au devenit asemănători cu ai lui Gogol, cu vechea statuie a lui Gogol. Dar poate că, dacă aş fi întrebat-o cu blândeţe, nu ca o soră medicală de lagăr, ea ar mai fi întârziat să pună mâna pe acel creion albastru.

La câteva zile după Polina, a murit Asia Gudz. De pneumonie lobară. Medicul a vrut să o trimită la spital, pe cal sau măcar cu un bou. Dar nu a reuşit asta şi eu am condus-o pe jos. Am ţinut-o de braţ şi amândurora ni se părea că doctoriţa a greşit. Nu poate să fie pneumonie. E adevărat, obrajii Asiei ardeau, dar ea zâmbea şi, după ce-şi trăgea puţin sufletul, glumea. Asia era dintre cei care-şi păstrează feminitatea la orice vârstă şi în orice situaţie. De

câte ori am văzut: la apel sau la plecarea la muncă, scoate deodată Asia un rest de oglinjoară din buzunar, se uită în ea, bagă înapoi oglinjoara şi priveşte în jur cu ochi veseli. Adică încă mai are cu ce! Iar cât timp o femeie e atrăgătoare, încă nu e totul pierdut.

Şi la morgă era frumoasă, întineritǎ...

— Două una după alta. O să vină şi a treia, şopti superstiţioasă şefa de baracă, tanti Nastia.

Şi a venit. A treia s-a dovedit a fi Lialia Klark. Polina şi Asia aveau în jur de 40 de ani. Iar Lialecika 25. Şi era aşa de sănătoasă! Zimmerman nu voia s-o lase la munci uşoare: Lialia e jumătate nemţoaică, jumătate englezoaică. Imediat ce a aflat comandanta că Lialia e la ferma zootehnică (era acolo îngrijitoare la vaci şi muncea cât trei bărbaţi), imediat a trimis-o ca administrator într-un punct forestier foarte îndepărtat. A mers Lialia singură, prin taigaua pustie, s-a rătăcit, abia a scăpat cu viaţă. A fost nevoită să scoată sania plină cu alimente, căzută într-un morman de zăpadă. S-a udat toată, a răcit. Pneumonie lobară.

Markov, doctorul deţinut, a cerut de două ori comandantei să aprobe sulfidin. A refuzat. Dimineaţă, Lialia spunea. „O să rezist. Sunt tânără.” Dar spre prânz era deja la morgă.

A doua zi după moartea ei, am dat fuga la ferma zootehnică. Toţi vorbeau aici despre Lialia. Nu era om, liber sau deţinut, căruia să nu-i fi părut rău de ea. Pe drumul de întoarcere m-am întâlnit cu zootehnistul Orlov. El mi-a strecurat o scrisoare în mână. Era despre Lialia. Vorbea despre răposată în cele mai triste, sincere, omeneşti cuvinte. Fără nici un fel de ocolişuri, o numea pe Zimmerman criminală.

Am citit scrisoarea în mers, entuziasmată de curajul zootehnistului, iar scrisoarea am băgat-o în buzunarul jachetei, pentru a o citi şi prietenilor din zonă.

În ultimul an, nu am fost niciodată percheziţionată la punctul de pază şi eu, aşa cum se spune, mi-am pierdut vigilenţa. Cu adevărat, dacă Dumnezeu vrea să te pedepsească, îţi ia minţile. Ce imprudentă trebuie să fi fost, să mă port aşa cu un asemenea document!

— Îmi permiteţi? am spus eu ca de obicei, privind pe ferestruica punctului de pază.

Bolţul a fost tras. Dar nici nu am apucat să trec pe uşă, că s-a auzit vocea lui Demianenko:

— Ei, ia vino tu aici!

Desigur, frumosul rumen în obraji, cel mai „isteţ” dintre gardieni, nu voia să caute în buzunarele mele vreun complot politic. Pur şi simplu ajunsese până la urechile lui zvonul că felceriţa se duce mereu la ferma zootehnică şi a vrut să facă percheziţia în speranţa de a găsi ceva de contrabandă, sub formă de lapte sau vreo două ouă. După ce m-a pipăit, a fost profund dezamăgit nedescoperind nimic de genul acesta. Scrisoarea lui Orlov, scrisă nu foarte citeţ, a învârtit-o fără vreo urmă de interes şi mi se pare că era deja gata să mi-o dea înapoi, considerând probabil că e o solicitare de medicamente pentru ambulatoriu. Dar, în acel moment, uşa de la intrare a scârţâit şi în ghereta de pază a intrat Zimmerman.

Ce-i asta? a întrebat ea.

Apoi a luat din mâinile lui Demianenko scrisoarea de la Orlov, a băgat-o neglijent în buzunarul scurtei sale de blană, iar mie mi-a spus: duceţi-vă la ambulatoriu, o să vin repede pentru schimbarea bandajului.

Problema era că organismul comandantei reacţiona şi el la clima din Kolîma. Suferea de furunculoză, deşi, desigur, nu în acelaşi grad ca noi. În acel moment, avea un furuncul mare pe burtă şi ea prefera să-l trateze nu în spitalul pentru angajaţi liberi, ci în ambulatoriul nostru din zonă. Trecea în orele în care nu veneau deţinuţii bolnavi şi o bandajam cu ihtiol sau rivanol. Mai întâi avea încredere numai în Polina

Lvovna. Dar ei îi tremurau mâinile de frică, astfel încât în curând procedura îmi fusese încredinţată mie.

Peste vreo zece minute de la percheziţia de la ghereta de pază, imediat ce Zimmerman a intrat pe coridorul nostru mic şi întunecos, mi-am dat seama că nu citise scrisoarea. Avea faţa liniştită, aproape prietenoasă. Totuşi te obişnuieşti cu oamenii care-ţi bandajează zilnic burta. Şi-a dat jos scurta de blană, a agăţat-o într-un cui pe micul coridor şi a intrat în acea parte a barăcii ce se numea la noi cu mândrie „cabinetul medicului”. Polina Lvovna plecase undeva. Eram singure.

— Să facem bandajul, a spus ea, aşezându-se pe patul de lemn.

Am văzut că este recunoscătoare faţă de mine, aşa cum suntem mereu recunoscători faţă de cei care ne-au făcut cândva un bine. Şi doar ea m-a mutat de la Zmeika, unde sigur „aş fi crăpat” de foame şi dor, la o aşa muncă de primă clasă. Citeam pe faţa ei: dacă în scrisoare ar fi fost ceva neînsemnat, n-ar fi făcut nici un scandal. Ea m-ar fi protejat din nou. Dacă ar fi vorba despre vreo istorie amoroasă, probabil nu mi-ar da cinci zile şi cinci nopţi de carceră cu scoatere la muncă.

Dar eu ştiam că în buzunarul scurtei de blană este o bombă. Acolo e scrisoarea plină de mânie a unui om liber împotriva celor care au omorât-o pe Lialia şi pe mulţi alţii. Vedeam clar tot tabloul evoluţiilor următoare. Zootehnistul nostru bun de la ferma zootehnică va fi dat afară. Apoi vor începe să-l tortureze la adunări, poate nu numai pe la adunări. Apoi o să studieze legăturile deţinuţilor politici cu specialiştii liberi. Mulţi o să aibă de suferit. Regimul se va înăspri din nou. Şi totul numai din cauza mea.

Disperarea m-a împins să fac un lucru absurd. Am început s-o implor cu patimă pe comandantă să-mi înapoieze scrisoarea fără să o citească. La vremea aceasta aveam deja 37 de ani. Dar eu, ca o proastă de 16 ani,

porneam în această discuţie de la considerentul că dacă voi face efortul şi voi explica bine avantajele unei fapte bune, aş putea să conving, să calmez o persoană rea din pornirea ei de a face rău.

Ce nu am spus! Acum îmi e şi ruşine să-mi aduc aminte! Cu un limbaj livresc din secolul al XIX-lea i-am explicat că aici sunt numai interesele unei terţe persoane. Adică eu sunt convinsă că ea nu vrea să intre în tainele altuia. N-am decât să port numai eu toată greutatea urmărilor.

— Daţi-mi voie să o rup în prezenţa dumneavoastră.

Probabil că Zimmerman îşi spunea că mă scrântisem. Mai mult, tot monologul meu pătimaş îi crescuse extrem de mult interesul pentru scrisoare. Fără să răspundă ceva la cuvintele mele, s-a întins pe pat, şi-a descoperit locul unde era furunculul şi a spus impasibilă:

— Deci să facem bandajul.

Instrumentele şi medicamentele se aflau în aşa-numita sală de proceduri. Trebuia să ajung la ea prin coridorul mic şi întunecat, unde se afla acum scurta ei de blană. Când am trecut, am băgat mâna în buzunarul hainei. Scrisoarea lui Orlov era acolo, liniştită. Am făcut-o cocoloş şi am aruncat-o în mica sobă ce ardea. S-a făcut scrum imediat. Apoi m-am întors în cabinetul medicului şi am făcut în tăcere bandajul.

— Nu ştiu de ce, azi mă doare mai mult ca de obicei, a spus comandanta, încruntându-se.

Ea a plecat liniştită, fără să-şi verifice buzunarele. Dar, peste câteva minute, a pătruns în ambulatoriu Ninka, curierul de la URC, o interlopă „reeducată”. Ea s-a uitat la mine de parcă eram unul dintre cei care erau duşi la Serpantinka şi, sufocându-se de emoţie, a strigat:

— La Zimmermanşa! În vârful picioarelor!

Apoi a adăugat, tristă, că se vede că n-o să mai rămân într-un loc călduţ şi că acum comandanta clocoteşte de furie.

Zimmerman chiar că pălise de furie, din cauza ofensei nemaiauzite. Ţigara îi tremura între degete, aşa cum tocmai tremurase penseta în mâinile mele.

— Daţi-mi scrisoarea! mi-a aruncat ea drept în faţă, printre dinţii lungi.

Desigur, aş fi putut spune: nu ştiu nimic, poate că aţi pierdut-o? Dar, automat, mă bazez pe preţuirea pe care o acordă ea onestităţii.

— Am ars-o.

— Cât de jos aţi decăzut! În buzunarul altuia... Ca o hoaţă de rând... Plecaţi!

Polina Lvovna mi-a ascultat povestirea aproape în stare de leşin. În ochi îi apar lacrimi de frică, de milă faţă de mine. Dar îmi reproşează aproape cu aceleaşi cuvinte ca şi Zimmerman.

— Este groaznic! În buzunarul altuia... Ca o infractoare de rând...

Pur şi simplu înnebunesc de furie.

— Dar era scrisoarea mea! Şi nu eu am căutat prima în buzunarul altuia.

— Noi suntem deţinuţi. Pur şi simplu aţi fost percheziţionată.

Îngrozitor! Nu numai şefii sunt convinşi de dreptul de a ne călca în picioare tot ce avem mai omenesc, dar, încet, încet, ne obişnuim şi noi cu asta. Se pare că aşa şi trebuie. Se pare că pentru asta ne-a şi făcut Dumnezeu.

Explozia mea a durat numai o clipă. Acum deja m-a cuprins groaza, o groază parcă lipicioasă. Îmi inundă trupul cu o sudoare umilitoare, de rob. Ce-o să facă acum cu mine femeia asta care are dreptul de a-mi întoarce pe dos buzunarele, care dispune de sufletul şi trupul meu? Ar fi bine dacă ar fi numai carcera. Nu vreau, nu vreau, nu vreau! Nu mai pot... Dar se dovedeşte că am putut. Încă multe, multe...

Răfuiala începe în aceeaşi noapte.

— Afară cu lucrurile!

Brigadiera, care doarme cu mine în aceeaşi baracă (adio baracă a angajaţilor de la deservire, apartament al curtenilor din lagăr!), îmi explică încetişor unde o să fiu aruncată.

— La Izvestkovaia! Nu se mai putea face nimic. Aşa de tare ai înfuriat-o.

Îmi aduc aminte de şcoala celor din batalioanele disciplinare, cunoscută încă de la Magadan. Elghen e zona disciplinară pentru toată Kolîma, Mîlga – zona disciplinară pentru Elghen, Izvestkovaia – zona disciplinară pentru Mîlga. Îmi pun febril lucrurile în sac – cârpele mele jerpelite, murdare după atâtea etape. Îmi dau seama cu groază că nu am nimic potrivit pentru un asemenea drum: nici pantaloni vătuiţi, nici pâslari groşi. Am umblat pe aici prin zonă cu ghetele vechi din pachetul mamei, de văduvă, din 1940. Iar afară e sfârşitul lui noiembrie. Sunt peste -40 de grade.

— Cu ce o să mergi? şopteşte speriată tanti Nastia, deţinuta de serviciu. Acolo se spune că poţi ajunge numai cu tractorul.

Nu. Comandanta noastră corectă, dar severă, mi-a stabilit o pedeapsă mult mai grea pentru infracţiunea mea. Am fost dusă până acolo pe jos. 75 de kilometri. 30 până la Mîlga şi 45 de la Mîlga la Izvestkovaia. Prin taigaua aproape neumblată, de nepătruns. Escortele se schimbau în staţii, iar eu tot mergeam pe jos. Poate că nici nu aş fi ajuns, dacă un gardian de la punctul de pază, tătar, ai cărui copii i-am tratat, nu mi-ar fi dat, la ieşirea pe poartă, o boccea cu mâncare care, se vede, fusese adusă de acasă pentru schimbul lui de 24 de ore. Voia să-mi dea şi nişte bani, chiar a insistat. Dar, în acest timp, la poartă a venit frumosul Demianenko, care tocmai predase schimbul. Mi-a strigat vesel în urmă:

— Gata cu distracţia ca felcer, nu? Ei, data viitoare să ştii cum să umbli prin buzunare!

Ce dinţi minunaţi avea! Şi ce râs sonor. Se bucura ca un suporter la fotbal, la o lovitură reuşită.

În boccea erau pâine, zahăr şi o bucată mare de carne de cerb, rece.

Capitolul 21

Izvestkovaia

Escorta care m-a condus până la kilometrul 12 era, probabil, din rândurile borfaşilor. Acest lucru se vedea şi din mersul lui, deosebit, târşâit, şi din ocările ce le arunca asupra mea. Erau la nivelul cel mai de jos al dialectului interlop.

Am tăcut ce am tăcut, după aceea am început să reacţionez. Ce crede el, că intenţionat merg încet? Ce, nu vede că merg pe tocuri, pe colinele astea îngheţate? Şi mai duc şi un sac în spinare!

S-a uitat la picioarele mele şi, fără nici o pauză, a început s-o împroaşte cu ocări pe Zimmerman. Ştiuca dracului, trimite în felul ăsta pe cineva într-o etapă pe jos! Cum, necum, e totuşi om! Apoi a căzut pe gânduri şi a întrebat ca un cunoscător dacă tălpile ghetelor sunt întregi.

La kilometrul 12, unde aveam primul popas, am aflat că brigadiera de acolo, o deţinută de drept comun cu articolul „speluncă”, voia demult să facă rost de ceva încălţăminte cu tocuri, şi escorta mea, pe care îl chema Kolia, ştia de asta. S-a făcut un schimb avantajos pentru mine. Pentru ghetele de la mama, uzate, numai pentru că aveau tocuri am primit nişte pâslari care, deşi peticiţi, erau încă destul de rezistenţi. Tălpile picioarelor, îngheţate încă din timpul carcerei de la Iaroslavl, când ajungeau să facă băşici, cu o degerătură de gradul doi de când tăiam copaci, erau acum protejate.

Am continuat să merg mai cu elan, gândindu-mă pe drum la ce fericire e pentru noi caracterul naţional rus. Pe atunci aflasem deja de atrocităţile hitleriştilor. Mă cutremur

numai când mă gândesc cât de groaznică e combinaţia dintre cruzimea ordinelor şi execuţia lor oarbă, sută la sută. Aşa ceva nu se poate întâmpla la noi! La noi aproape mereu rămâne o portiţă pentru sentimentul uman simplu. Aproape mereu ordinul – chiar dacă e cel mai diabolic! – este subminat de bunăvoinţa executanţilor, de neglijenţa lor, de speranţa în celebrul rusesc „poate că”.

M-am convins încă o dată de asta, când am ajuns la Mîlga. Acolo domnea unul Kozicev. Despre el circulau tot felul de zvonuri contradictorii. Se spunea că putea să te distrugă, dar uneori, fără vreun motiv aparent, se şi îndura de tine. Avea o faţă ironică, cu pleoape umflate şi cu un tic nervos vizibil. El a binevoit s-o vadă pe cea pedepsită care mergea la Izvestkovaia în etapă pe jos.

— Şi deci ce s-a întâmplat cu dumneavoastră? m-a întrebat el privindu-mă curios, iar după ce a auzit răspunsul scurt, a început să râdă în hohote cu poftă.

Nu o iubea deloc pe şefa sa directă Zimmerman. Aşa se explică şi faptul că şi-a permis să râdă familiar în prezenţa mea în legătură cu lucrurile neplăcute care i se întâmplau acesteia.

E un adevăr cunoscut demult: contradicţiile dintre asupritori sunt mereu în favoarea celor asupriţi. Aşa şi aici. După ce a râs în voie, Kozicev a spus deodată:

— În hârtia de însoţire scrie să fiţi trimisă mai departe fără să înnoptaţi. Ei, hai, bine, înnoptaţi! Apropo, nici nu avem o escortă disponibilă. Mergeţi în baracă şi odihniţi-vă. O să primiţi prânzul şi pâinea la cantină.

O bucurie neaşteptată. Mai ales că în cantină descopăr că aici e bucătăreasă Zoia Maznina, tovarăşa noastră, a mea din vagonul nr. 7. Ea îmi toarnă cu dărnicie nişte untdelemn peste porţia dublă de caşă de ovăz. El miroase a floarea-soarelui, îţi lasă în gură amintirea unei zile fierbinţi de odinioară, a unei grădiniţe cu flori şi multă iarbă.

Zoia îmi dă nişte pantaloni vătuiţi încă necăptuşiţi. Apoi

îmi deplânge soarta amară. Se spune că la Izvestkovaia un om normal nu poate să reziste, mai ales dacă e deja închis de opt ani şi puterile lui sunt pe terminate.

În zori, ieşim din Mîlga, eu şi escorta. De data aceasta, am dat peste unul mai posac, mai cu experienţă. Nici o discuţie cu deţinuta pedepsită trimisă în etapă. El mă conduce 14 kilometri, apoi se schimbă.

Se aude zgomotul lanţurilor... Ce bine că nu le-a trecut prin minte să-mi pună lanţuri! E interesant, în timpul ţarului se puneau lanţuri şi femeilor? Iată că nu ştiu lucrul acesta...

La ce să mă gândesc acum, ceva mai optimist, mai încurajator? Ei, uite, bine, de exemplu, că părinţii mi-au dat un organism aşa de rezistent! Alta demult s-ar fi făcut fărâme...

Hai, mai la stânga, îmi comandă escorta, şi o cotim spre nu ştiu ce margine de drum pe unde e mult mai greu de mers.

Trebuie ca la fiecare pas să-mi fac drum printre moviliţe, să alunec pe stratul de gheaţă format pe suprafaţa apelor de toamnă. Mai mult, începe să se stârnească şi vântul, o să fie viscol. Oare o să reuşim să parcurgem cei 14 kilometri până la punctul cel mai apropiat, unde va avea loc schimbarea escortei?

Deodată îmi trece prin minte un gând intens. Uite, acum, în clipa asta, toate astea se pot termina foarte uşor. Să o cotesc brusc de pe marginea asta de drum şi s-o iau la dreapta! În fugă! Văd amplificat, ca pe un ecran, ce se întâmplă după aceea. Numai că, iată, nu sunt convinsă că gardianul ăsta mă va avertiza înainte de a trage. Sau va proceda imediat conform instrucţiunilor – „un pas la dreapta, un pas la stânga şi se va folosi arma”.

Oricât de ciudat ar fi, gândul acesta îmi aduce o alinare. Dacă vreau, pot să dispun şi singură de viaţa mea. Iar dacă nu, o să mai aştept puţin, să văd ce va fi mai departe.

După cotitură drumul devine mai neted, paşii sunt mai

ritmici. La un asemenea pas pot să şi recit versuri. Şi recit...

(Odată, deja în Moscova anilor 1960, un scriitor şi-a manifestat faţă de mine o îndoială: oare în asemenea condiţii deţinuţii puteau recita în gând versuri şi să găsească în poezie o eliberare sufletească? Da, da, el ştie că nu numai eu, dar şi alţii au spus asta, dar lui i se pare că ideea asta a apărut la noi după aceea. Scriitorul acesta a dus în general o viaţă bogată, scoţând întruna cărţi şi stând prin prezidiuri. Mai mult, deşi era cu numai patru ani mai mic decât mine, totuşi îşi imagina destul de neclar generaţia noastră.

Noi suntem creaţia vremurilor noastre, a epocii unor mari iluzii. Noi am ajuns la comunism nu prin „străfundurile minelor, secerelor şi furcilor". Nu, noi „din cerurile poeziei ne-am aruncat spre comunism"[44]. De fapt, noi eram idealiştii cei mai puri, în ciuda ataşamentului nostru tineresc faţă de construcţiile reci ale materialismului dialectic. Sub loviturile lipsei de umanitate ce a năvălit asupra noastră, mulţi au pălit, multe dintre „adevărurile" repetate din tinereţe. Dar nici o furtună nu a putut să stingă acea lumânare pe care generaţia mea a luat-o ca pe un dar secret de la înţelepţii şi poeţii de la începutul secolului, criticaţi tot de noi.

Ni se părea că i-am alungat de pe piedestalele lor de dragul unui adevăr descoperit din nou. Dar în anii încercărilor s-a dovedit că noi suntem carne din carnea lor. Pentru că până şi acea uitare de sine cu care ne afirmam drumul nostru nou venea de la ei, de la ei venea şi dispreţul faţă de trupul sătul, de la spiritul lor mereu lacom.

„Iar noi, înţelepţi şi poeţi, păstrători ai tainei şi ai credinţei, vom lua lumânările aprinse în catacombe, în deserturi, în peşteri..."[45]

---

44 Versuri din poezia *Acasă!* de Vladimir Maiakovski (n. tr.).

45 Versuri din poezia *Hunii ce vor veni,* de Valeri Briusov (n. tr.).

Nu, noi nu am fost deloc înţelepţi. Dimpotrivă, cu mare greutate gândul nostru, îngreunat de formule, a pătruns spre lumina vie, adevărată. Dar cu toate acestea, „lumânările noastre aprinse” am reuşit totuşi să le luăm cu noi în izolatoarele noastre, în barăci şi carcere, în etapele viforoase din Kolîma. Şi numai ele, numai aceste lumânări ne-au ajutat să ieşim din bezna iadului.)

...S-au mai schimbat încă trei escorte. Iar eu tot merg şi merg. Şi nu mai ţin minte deja de câte zile, numai seara târziu, când deja răsăriseră stelele, am văzut o vale înconjurată de mici dealuri, am distins trăsăturile barăcilor strâmbe, negre, am auzit urletul cunoscut care se ridica deasupra acestei localităţi. Am recunoscut până şi cântecul interlop.

Am sosit. Izvestkovaia. Cel mai cumplit loc de pedeapsă. Insula ciumaţilor.

Dar uite-i şi pe cei ale căror nume sunt rostite cu veneraţie superstiţioasă chiar şi în rândurile penalilor. Uite-o pe Simka-Kriaj, o ilustraţie vie dintr-un manual de psihiatrie. Din buza de jos ce atârnă se întinde un fir de salivă. Arcada sprâncenelor e mult lăsată deasupra ochilor mici, tulburi. Mâinile lungi, grele, se leagănă de-a lungul trupului stângaci, cu picioare scurte. Toţi ştiu – Simka e o criminală. O criminală fără nici un resentiment, care omoară pur şi simplu pentru că aşa îi place. Pedeapsa ei e de vreo 40 de ani, dar tot i se mai adaugă. Pentru că pentru a fi condamnată la moarte niciodată nu sunt probe. Complicii se tem de ea ca de foc şi o apără, luându-şi vina asupra lor. Numai să nu atragă asupra lor mânia Simkăi-Kriaj. Toţi ştiu că ea a omorât recent în carcera din zonă o tânără deţinută, băgată la carceră pentru cinci zile pentru că a întârziat la lucru. Pur şi simplu a omorât-o. Pentru că aşa a vrut ea. A sugrumat-o cu mâinile ei uriaşe de

căpcăun...

Dar uite-o şi pe broscuţa asta mică, respingătoare, cu ochii holbaţi, lesbiana Zoika. În jurul ei sunt trei aşa-numite „sergente”. Nişte făpturi hermafrodite tunse scurt, cu voci răguşite şi nume de bărbaţi – Edik, Saşok şi încă nu mai ştiu care...

Pe unele fete le ştiu. Ele fuseseră aduse pentru o vreme în zonă pentru tratament antisifilitic şi le-am tot făcut biiochinol.

Făpturile acestea antropoide duc o viaţă fantastică în care sunt şterse limitele zilei şi ale nopţii. Cea mai mare parte a lor nici nu ies la muncă, tolănindu-se toată ziua pe priciuri. Iar cele care ies o fac numai pentru a pregăti focul şi, înghesuindu-se în jurul lui, tot urlă cântecele lor deşucheate. Aproape nici una dintre ele nu doarme noaptea. Beau nişte alcool surogat (nici până acum nu ştiu ce însemna „spirtul uscat” cu care se otrăveau multe dintre ele. Probabil e ceva în genul spirtului denaturat), fumează ceva ameţitor. De unde iau planta asta, nu ştiu. Cazanul uriaş, de fier, e încins până la roşu. Pe el, aceste făpturi fierb tot timpul câte ceva, sărind în jurul sobei aproape goale.

După asemănarea fetelor de aici sunt şi gardienii lor. Tare departe mai sunt ei aici de autorităţi! Şi nu numai de cele de pe continent, dar şi de la Magadan. Şi sunt hrăniţi cum se cuvine, raţia e suplimentată, deoarece „contingentul” pe care trebuie să-l stăpânească aici este considerat dificil. Iar comunicarea zilnică cu acest „contingent” trezeşte în soldaţii obtuzi, needucaţi, instinctele cele mai animalice.

Şi fetele, şi gardienii sunt unanimi în a se îndepărta organic de mine, o fiinţă de pe altă planetă. Nu mă lasă să mă odihnesc după drumul parcurs pe jos. Imediat îmi dau târnăcopul în mână (abia de pot să-l ţin!) şi hai, hai, la mina de calcar. În prima zi, am făcut norma în proporţie de 14%

şi nu mi-au dat pâine. În a doua, printr-o minune, au socotit aceste procente ca fiind 21. Dar nici pentru ele nu mi se cuvenea pâine.

— Nu se cuvine, a pufnit escorta. Punctul nostru de muncă este unul disciplinar. Raţia se dă numai la 100%.

Primele câteva nopţi am stat pe boccea, într-un colţ al barăcii. Nu era loc pe priciuri şi fetele nu se grăbeau deloc să se înghesuie pentru o „fraieră", pentru una „kontrik"[46], pentru o nu ştiu care Marivanna zdrenţăroasă... Numai după o vreme, Raika başkira şi-a adus aminte că am tratat-o în ambulatoriul din zonă şi, după ce s-a tras puţin la o parte, mi-a permis să-mi pun bocceaua alături de ea.

...Toată noaptea stau cu ochii deschişi şi mă cuprind spasmele, şi-mi vine să vărs de repulsie faţă de binefăcătoarea mea. Ca urmare a bolii, Raika, practic, nici nu mai are nas. Şi deşi ştiu foarte bine că în acest stadiu sifilisul nu e contagios, oricum, mirosul greu de puroi ce vine dinspre Raika mă sufocă.

La Izvestkovaia, ca într-un iad adevărat, nu exista o temperatură medie potrivită ca să trăieşti. Sau un frig de gheaţă în mina de calcar, sau duhoarea infernală din baracă.

Sunt prima deţinută politică ajunsă în această leprozerie. Şi în asta este un sens ascuns. Nu degeaba Zimmermanşa a exclamat: „În buzunarul altuia! Ca o borfaşă!" Probabil, după ea, trebuia să-mi dau seama că prin fapta mea nemaiauzită m-am pus la acelaşi nivel cu borfaşele. Abia peste un an am aflat că ea mă trimisese acolo NUMAI pentru o lună. Cum să spun, în scopuri pur educative.

A treia zi de la sosirea mea la Izvestkovaia, când aproape

---

46 În rusă, *kontrik,* formă scurtă, peiorativă, de la „contrarevoluţionar" (n. tr.).

tot ce exista pe lume îmi era indiferent şi în faţa ochilor îmi pluteau cercuri aurii şi liliachii, mi s-a dat deodată o bucată de pâine. În ciuda faptului că îndeplinirea planului meu cu târnăcopul mergea din ce în ce mai greu.

— Ţi-o dau de probă. Poate o să-ţi bagi minţile în cap, a bufnit comandantul gardienilor, privindu-mă pieziş cu o nelinişte de neînţeles.

Mai târziu, am aflat că în zilele acelea undeva, destul de aproape de Izvestkovaia, tot umblau şefii din Sevlag. Nu era exclus să treacă şi pe aici. Trupeţii noştri, înnebuniţi de atâta pustietate, de haleală şi spirt, de ciondănelile permanente cu fetele, îşi pierduseră total orientarea şi nu-şi prea mai dădeau foarte bine seama pentru ce ar putea s-o încaseze. În orice caz, actul constatator al unui deces nu dădea bine în preajma sosirii şefilor. Aşa că am primit nişte pâinică şi deznodământul, ce părea inevitabil, s-a mai amânat puţin.

Dar şefii, din fericire, au trecut pe lângă noi, fără să se uite în coclaurii ăştia, fără să mai facă efortul să se întâlnească şi cu „contingentul” neliniştit. Acum puteau să trăiască din nou aşa cum se obişnuiseră aici.

În seara de sâmbătă, deja după stingere, uşa barăcii s-a deschis dintr-odată larg, mai să sară din balamale, şi a apărut toată armata de gardieni, în formaţiune completă, şi era serioasă, vreo zece oameni. Ceata de soldaţi beţi a năvălit în baracă aşa de neaşteptat, că m-am gândit că e vreo percheziţie. Dar nu. În cazul de faţă, veniseră pentru treburi personale. Pentru păcatul puturos, groaznic, necuviincios. Aşa ceva nu am văzut în cei opt ani ai mei de lagăr şi închisoare.

Arşiţa densă, mirosind a fier încins, care venea dinspre sobă se amesteca cu mirosul puturos al spirtului. Ţipetele fetelor goale se contopeau cu înjurăturile şi hohotele bărbaţilor beţi, sălbăticiţi. Acum în ei nu mai puteai recunoaşte nici soldaţii, nici ţăranii de ieri. Erau nişte satiri,

nişte măşti din teatrul de groază.

Mi-am tras pe cap jacheta vătuită, m-am chircit, încercând să dispar, să devin invizibilă. Dar, un salt... Laba ca de animal a cuiva smulge de pe mine jacheta şi eu stau ca oaia la tăiere, iar deasupra feţei mele s-a lăsat mutra lată, purpurie, lucioasă. În colţul şeii nasului, lângă ochi, o aluniţă întunecată şi din ea ies două fire de păr.

Omul nu se cunoaşte deloc bine pe sine însuşi. Dacă mi s-ar fi povestit aşa ceva despre mine, nu aş fi crezut. Dar faptul este că uneori s-a întâmplat. În carcera din Iaroslavl, de exemplu, am sărit la bătaie cu Satrapiuk, pe care l-am apucat de mâinile lui ca de fontă. Aşa s-a întâmplat şi aici. Cu un strigăt sălbatic, pierzându-mi controlul, am sărit asupra animalului. Parcă deliram. L-am muşcat, l-am zgâriat, l-am lovit cu picioarele. Cum de s-a nimerit să pot să mă strecor de sub el, nu ştiu, nu mai ţin minte. Probabil l-am lovit cumva într-un loc sensibil şi el, de durere, mi-a dat pentru o clipă drumul la mâini.

Mai departe începe minunea. Acest eveniment al vieţii mele nu pot să mi-l explic nici până acum cu ajutorul unei logici obişnuite, cotidiene. Am sărit pe uşa întredeschisă a barăcii şi am dat colţul clădirii. Acolo era o buturugă mare, acoperită cu gheaţă. M-am aşezat pe ea aşa cum eram, numai în cămaşă. Jacheta îmi căzuse pe jos, când am sărit de pe prici, şi nu am apucat s-o ridic.

Deasupra mea se afla cerul uriaş, negru, cu stele mari, strălucitoare. Nu plângeam. Mă rugam. Pătimaş, disperat şi despre un singur lucru. Pneumonie! Doamne, să fac pneumonie! Lobară... Să am febră, să-mi pierd cunoştinţa, să uit de tot şi să mor...

În spatele meu, se cutremurau pereţii barăcii. De undeva veneau urlete demonice şi zgomote de sticle sparte. Eu nu eram căutată, nimeni nu ieşise după mine din baracă. Cum mi-au spus fetele mai târziu, animalul meu multă vreme a înjurat, a urlat, chiar a plâns, iar mai apoi a căzut pe podea

şi a adormit. Celorlalţi puţin le păsa de mine.

Câte secunde sau minute am petrecut aşa stând pe buturugă, nu am nici cea mai mică idee. Ţin minte numai că deodată s-a auzit un sunet slab, ritmic, ce venea dinspre aleea ce ducea în taiga. Vine cineva... Se apropie cineva... Păşeşte liniştit şi egal. Şi uite, şi silueta lui începe să se profileze pe fondul troienelor. Acum deja se vede clar: e o siluetă bărbătească, cu jachetă de lagăr, cu un sac pe umeri. Are în mână o boccea. Se apropie de mine.

— Cine-i aici? Tăicuţă, dumneavoastră sunteţi, Evghenia?

Era vocea unui om de pe aceeaşi planetă cu mine. Vocea aceasta omenească m-a cutremurat aşa de tare, că, fără să-mi dau seama cine se află în faţa mea, m-am năpustit spre salvatorul neaşteptat.

— Păi oare şi aici aşa te pedepsesc? a întrebat el tulburat. În ger? Dezbrăcată?

Totul era obişnuit. Pur şi simplu cea mai obişnuită minune. Pentru îngerul salvator totul este normal: şi articolul, și termenul, şi „datele de identificare”. Şi acum l-am recunoscut. Nenea Senia din zona de bărbaţi din Elghen, pe care l-am tratat odată ca soră medicală. Nenea Senia are un articol uşor, SOE, element periculos din punct de vedere social. Este dintre cei deschiaburiţi. E mare meşter să repare orice. Şefii îl ţin în zonă ca să fie la îndemână, dar uneori îl trimit pe la punctele de lucru pentru a mai ascuţi ceva, a repara. Şi pentru că are un articol uşor, nenea Senia merge fără escortă. Până la Mîlga uite, acum a ajuns cu tractorul, apoi cu maşini de ocazie, iar ultima parte a făcut-o pur şi simplu pe jos...

M-a luat de mâini şi m-a acoperit cu jacheta lui. M-a dus sus, pe deal, unde era cămăruţa responsabilului cu uneltele. O ştia, fusese acolo şi anul trecut...

Nenea Senia a făcut focul într-o sobă mică, de fier, a topit în ceainicul său nişte zăpadă curată. Mi-a dat o bucată mare de pâine şi o bucăţică de zahăr. M-a mângâiat pe cap,

a spus că gardienii din partea locului sunt nişte motani în călduri, iar Zimmermanşa – o ştiucă blestemată. La auzul acestor cuvinte tandre am adormit dulce pe două scânduri ce rămăseseră dintr-un pat de lemn stricat. Nu numai pneumonie, dar nici guturai nu am făcut după noaptea aceasta.

Capitolul 22

Un sfânt vesel

După ce gardienii de la Izvestkovaia s-au odihnit bine după orgie, nenea Senia a transmis comandantului ordinul său de reparare a uneltelor, iar în treacăt, cu tot respectul cuvenit, i-a explicat: cică, uite, o să fie neplăceri dacă deţinuta asta politică, pedepsită, când va trece pe-aici vreun şef, se va apuca şi va trăncăni despre una, despre alta, că gardienii, chipurile... Ei, ştiţi şi dumneavoastră... Sigur, nu poţi să-i crezi pe contrarevoluţionarii ăştia, dar totuşi, de ce să vă îngreunaţi situaţia?

Ameţit, mahmur după beţie, comandantul mai întâi a înjurat şi i-a ordonat lui nenea Senia să repare târnăcoapele şi să nu se bage în treburile altora. Dar spre seară, deodată m-a chemat pe mine şi pe nenea Senia la el şi, privind într-o parte, a declarat că de mâine n-o să mai lucrez în abatajul de calcar, ci o să fiu la o muncă secundară, la tăiat copaci. Şi, zicând asta, mi se adresa cu „dumneavoastră”, iar când vorbea despre mine la persoana a treia, îmi spunea chiar „dumnealor”.

— Să le dai DUMNEALOR un fierăstrău mai bun, şi las să taie... Pentru că DUMNEALOR sunt aşa de slăbiţi şi nu vor rezista în abataj...

Tăiatul copacilor era considerat aici o muncă uşoară. Şi, într-adevăr, prin comparaţie poţi să-ţi dai seama de asta. După abatajul de calcar m-am simţit în taiga ca în concediu, mai ales că nenea Senia m-a dotat cu un fierăstrău pentru o persoană extrem de ascuţit.

Peste două săptămâni, misiunea lui nenea Senia s-a încheiat. După ce a terminat de ascuţit târnăcoapele şi

fierăstraiele, a pornit încetişor, cu maşini de ocazie, înapoi în zona din Elghen, ducând în sacul lui biletele mele adresate prietenilor, cu strigăte disperate de ajutor. Mai târziu, am aflat că prietenii acţionaseră deja şi înainte de SOS-urile mele. Se poate spune că s-a organizat un comitet de salvare. Din el făceau parte şi deţinuţi, şi angajaţi liberi. Era un caz greu. Numai Sevlag putea anula decizia lui Zimmerman. Mai mult, era deja imposibil să trăiesc mai departe, după toate cele întâmplate, pe domeniul stăpânit de Zimmermanşa. Şi prietenii mei au obţinut nu numai anularea punctului de pedeapsă, dar şi mutarea în alt lagăr.

S-a pus în legătură un lanţ complicat de relaţii. Au fost căutaţi cunoscuţi ai unei persoane aşa de sus-puse, precum menajera comandantului Sevlag. Au fost trimise cadouri unor persoane de gradul trei sau chiar patru, căutând o intrare la persoane influente.

După 25 de zile, când abia mă mai ţineam pe picioare, am primit un bileţel pe care reuşise să mi-l aducă un tractorist în trecere, din rândurile deţinuţilor de drept comun. Biletul era încurajator. Prietenii mă rugau să mai rezist puţin: deja fusese stabilită pentru mine o numire specială, ca soră medicală la lagărul Taskan, la spitalul deţinuţilor. Asta e la numai vreo 22 de kilometri de Elghen, dar într-un alt OLP, în afara zonei de putere a lui Zimmerman. Da, există o numire, dar Zimmerman nu îndeplineşte ordinul Sevlag-ului. Ea l-a contestat la Magadan, la Administraţia Generală a Lagărelor din Kolîma. Înfuriată de amestecul în drepturile ei sacre asupra vieţii mele, ea a intrat în conflict cu şefii ei din Sevlag.

„Şi-a găsit naşul, încercam eu să disting literele mici din bilet, să sperăm că totul va fi bine. Puţin probabil că Selezniov va accepta ca Zimmermanşa să aibă câştig de cauză. Aşa că rezistă...”

Încercam să rezist din toate puterile. Mai ales că era mai uşor de făcut asta la tăiatul copacilor, decât în abatajul de

calcar. E adevărat, era deja decembrie, dar, din fericire, aici aproape că nu bătea vântul. Gerul se întindea ca o ceaţă liniştită, densă, lăptoasă. La doi paşi nu vedeai nimic. Ca urmare trăgeam mai mult cu urechea la ce era în jur, şi auzul mi se ascuţise teribil, aproape ca în izolator.

Şi ce voiam eu să aud? Păi în primul rând ceva foarte real: scârţâitul zăpezii sub picioarele bunului vestitor, emisarul din Sevlag, care se transforma deodată în binefăcătorul meu. Dar, în afară de auzirea acestui lucru foarte raţional, mai era şi altceva. Uite, începea să urle o pasăre de taiga. Unu, doi, trei... Dacă mai urlă de trei ori, e semn că o să scap de aici. Pârâie uşor un lemn în focul aprins. Dacă se va stinge înainte să apuc să tai eu copacul ăsta, înseamnă că nu voi scăpa de aici...

Uite aşa, probabil, s-a născut credinţa în semne, într-o izolare îngheţată, în mijlocul pădurilor enigmatice...

Asta s-a întâmplat pe 29 decembrie, aproape de revelion. În plicul venit de la Sevlag se aflau trei veşti fantastice. Prima – plec de la Izvestkovaia. A doua – nu mai sunt sclava lui Zimmerman. O să fiu dată unui alt boier, despre care se spune că e bun, combinatul alimentar din Taskan. A treia – sunt trimisă chiar în rai, la spitalul pentru deţinuţi de pe lângă acest combinat!

Iată-mă în rai. Şi nu e nimic uimitor că alături de mine, în rolul şefului direct, se află un sfânt. E uimitor, numai că este un sfânt foarte vesel. Mereu dă din el tot felul de anecdote, cuvinte spirituale, zicători.

Poţi crede că doctorul Walter este cel mai fericit medic practicant, care seamănă cu acel guraliv care venise odată la mine, când aveam şapte ani, şi, după ce mi-a pus linguriţa pe limbă, a spus: „Aaaaa... Domnişoară, cum de v-a trecut prin minte să vă îmbolnăviţi chiar înainte de serbarea bradului?”

Dar, de fapt, Anton Iakovlevici Walter e deja închis de zece ani, din 1935. Şi are o pedeapsă de trei ani. A doua a primit-o în 1938, când era în exil. A treia, nou-nouţă, când se afla deja în lagăr, în 1943. Problema era că doctorul avea o circumstanţă extrem de agravantă: era etnic german (*Volksdeutsch)* din Crimeea, din Simferopol. La începutul anilor ’30, în oraşul acesta a venit, în căutarea folclorului germanilor colonişti, o lingvistă din Berlin. A fost sfătuită să se adreseze doctorului Walter. Într-adevăr, el ştia o mulţime de cântecele şi proverbe locale, glumeţe şi sentimentale. Cu spiritele sale, cu capacitatea lui de a auzi nuanţele limbii, el era pur şi simplu o comoară pentru cercetătoarea venită aici. Zâmbind viclean, sclipindu-şi dinţii incredibil de albi, el interpreta şlagărele principale ale repertoriului său, iar lingvista le nota.

Urmările acestei seri interesante s-au văzut peste vreo trei ani, când doctorul Walter a fost arestat şi acuzat că este membru al unei grupări contrarevoluţionare conduse de un filolog germanist din Leningrad, pe care medicul din Simferopol nu-l văzuse niciodată şi de care îl lega numai cunoştinţa comună a aceleiaşi cercetătoare care aduna folclor.

Sentinţa a fost blândă. Numai trei ani de exil în Siberia Orientală. Dar atunci a venit anul 1937. Toţi cei aflaţi în exil au fost arestaţi din nou şi în anul 1938 Anton Iakovlevici a primit o a doua pedeapsă, acum deja de zece ani, conform articolului KRD, adică activitate contrarevoluţionară. Activitatea aceasta, în opinia anchetei, consta în faptul că medicul îi instiga pe bolnavi împotriva regimului sovietic. Aşa, de exemplu, în data cutare, când avea ore de primire la spitalul raional, i-a spus unui bolnav de tuberculoză: „Dumneavoastră nu aveţi nevoie atât de medicamente, cât de un regim alimentar susţinut.”

În Kolîma, unde a fost trimis Walter în urma celei de-a doua condamnări, la început totul a fost relativ suportabil.

Medicii erau necesari şi el lucra în specialitate. Dar a venit războiul. El i-a şters lui Walter şi profesia, şi stagiul, şi toate calităţile personale. Acum un singur lucru era important: e german. Cei trei ani petrecuţi la minele de aur, la munci comune, au frânt acest organism puternic. După o arsură de cornee, doctorul şi-a pierdut vederea la un ochi. Supraveghetorii de la mină i-au rupt câteva coaste. Foamea a dus la o distrofie acută.

Şi toate acestea au fost fericirea lui, norocul lui personal. Pentru că restul medicilor germani, care-şi efectuau pedeapsa în Kolîma, fuseseră între timp lichidaţi. Unii în urma proceselor, alţii aşa, în timpul unei „tentative de evadare”. A murit inclusiv un cunoscut chirurg din Odessa, profesorul Koch, binecuvântat de mii de oameni pe care îi salvase.

Iar Anton Iakovlevici a scăpat uşor: numai cu o nouă pedeapsă, de zece ani. Împotriva lui au depus mărturie turnătorii din lagăr. Sigur că i s-au atribuit discuţii despre posibila noastră înfrângere pe front. Mai târziu s-a aflat că unul dintre „martori” la cel de-al treilea „proces” a fost chiar acel Kriviţki care lucra ca medic pe vaporul *Djurma* şi care mă salvase de la moarte în timpul etapei pe mare. Dar despre asta o să vorbim mai târziu.

Cu un an înainte de apariţia mea la combinatul alimentar Taskan, Walter, mai mult mort decât viu, a fost scos de la mina groaznică Djelgala şi repus în funcţia de medic. L-am văzut când deja nu mai arăta ca un muribund. Într-un an a mâncat pe săturate, s-a odihnit şi, lucrul cel mai important, s-a înveselit repede, cu mare bucurie. Numai pungile de sub ochi şi picioarele mereu umflate vorbeau despre transformările ireversibile din organismul lui. În timpul întâlnirii noastre avea 46 de ani.

Efectuăm vizita. Aşa cum se obişnuieşte. Ca în spitalele adevărate. Doctorul Walter, felcerul Grigori Petrovici, poreclit Confucius, şi eu, noua soră medicală. Din salon în

salon. De la un bolnav la altul. Şi doctorul glumeşte cu fiecare. Mai întâi eu sunt nedumerită şi chiar mă enervez puţin. De ce el lasă impresia că aici totul e normal, de parcă aceste vizuine sumbre, abia acoperite în faţa stihiilor din Kolîma, sunt într-adevăr saloane de spital? De parcă aceste resturi de oameni chiar au vreo şansă de înzdrăvenire?

Uite, suntem la patul lui Britkin. După al doilea atac cerebral şi-a pierdut vorbirea. Walter îi zâmbeşte de parcă e vorba de un fleac. Ia tabletele, ascultă-i pe medici şi totul o să treacă.

— Salutare, prietene! Ei, ce ne spui azi?

— Bu-bu... ndra... lâââî...

— Ei, ce să spun! Deşi nu eşti Cicero, dar e mai bine ca ieri. Vedeţi dumneavoastră, în libertate era preşedinte de colhoz. Aşa că nu e obişnuit cu discursurile... Nu te întrista, Britkin! O să vorbeşti în curând! Numai să te antrenezi mai mult. Ei, hai, uite, salut-o pe noua noastră soră medicală. Salut... Ia încearcă să spui aşa!

Britkin muge şi geme. Pur şi simplu se chirceşte în eforturile pe care le face. Dar doctorul zâmbeşte şi ne spune, mie şi lui Confucius:

— Cândva le citeam fetelor mele din Marşak... Despre cum o fetiţă îl învăţa pe un pisoiaş să vorbească: „Motănel, ia spune «e-lec-tri-ci-ta-te»... Iar el zice: „Miau!”

Eu nu mă abţin şi-l trag încetişor pe Walter de halat. Nu se poate aşa... Dacă deodată se supără bolnavul...

Dar se vede că doctorul îşi cunoaşte mai bine pacienţii. Britkin se uită supus la medic şi face eforturi din ce în ce mai mari. Gura şi obrajii lui, cuprinşi de tremurături, încearcă să învingă ce este de neînvins. El se înroşeşte şi în fine scuipă nişte silabe, de genul „a-lut...”.

— Ei, uite, vezi? se bucură Walter. Uite, ai salutat-o pe noua soră medicală. „Sa-lut” deja îţi iese. Iar pentru data viitoare ai „e-lec-tri-ci-ta-te”...

Kuzovlev, fost marinar, are pielea pergamentoasă întinsă

peste schelet, de poţi să studiezi pe el oasele. Burta parcă e lipită de coloana vertebrală. Dar marinarul nu şi-a pierdut vioiciunea, caracterul sociabil înnăscut. Povesteşte în detaliu vecinilor tot felul de istorii care încep stereotip: „Mergeam pe atunci prin strâmtoarea Tătară...” Şi nu-i trece deloc prin minte că în următoarele zile va trebui să plutească pe oceanul planetar necunoscut. Dimpotrivă, e plin de treburi şi griji şi agonia sa, prelungită, o consideră drept o lipsă de putere.

— Cum vă simţiţi, Kuzovlev?

— Ei, nu-i nimic, doctore... Deşi, desigur, tot sunt lipsit de putere... Uite, picioarele mă înjunghie, nu ştiu de ce... Şi diareea... Azi am dat fuga de şase ori la closet. Şi de la ce?

— La tine totul e din cauza grăsimii, îi explică foarte serios Walter, pipăind pielea pergamentoasă lipită de oase.

Kuzovlev râneşte. Înţelege glumele. Se bucură de ele.

La patul lui Beriozov medicul devine serios şi foarte savant. El vorbeşte multă vreme cu bolnavul despre noile metode de tratare a tuberculozei, despre acţiunea salvatoare a pneumotoraxului pe care noi putem să-l aplicăm şi aici imediat ce va scădea temperatura.

Beriozov e fost diplomat, unul dintre colaboratorii apropiaţi ai lui Litvinov[47], a trăit mulţi ani în Anglia. Îl ascultă pe Walter, temându-se să nu scape vreun cuvânt. Ce creduli mai suntem! Doamne, ce creduli mai suntem, când ni se dau speranţe! Bine că Beriozov nu a văzut cu anii nici o oglindă. Altfel nici o poveste a vreunui doctor despre minunile pneumotoraxului nu l-ar fi încălzit. Dacă şi-ar fi văzut faţa, cu obrajii supţi, pieptul căzut, şi ochii aceştia, care ardeau nu numai din cauza febrei, dar şi a dorinţei obsesive de a trăi.

Mergem mai departe. Vizita este extrem de interesantă

---

47 Maxim Maximovici Litvinov (1876–1951), revoluţionar rus şi important diplomat de carieră sovietic (n. red.).

pentru mine. Oamenii aceştia sunt rebuturi ale Kolîmei aurifere. Sunt storşi de ea, mestecaţi şi răsmestecaţi şi scuipaţi afară din minele în care au lucrat. Marea lor majoritate sunt bărbaţi politici cu aceleaşi articole grele, „clasa întâi”, pe care le avem şi noi, femeile din Elghen. Nu i-am văzut pe aceşti bărbaţi ai NOŞTRI, intelectuali, activul de ieri al ţării, tocmai din tranzit. Doar cei care au fost la Elghen sunt o altă categorie, adică fac parte dintr-o categorie socială diferită şi, în mod corespunzător, au articole mult mai uşoare. Iar ăştia sunt de-ai noştri. Uite, Natan Steinberger, comunist german, din Berlin. Alături este un profesor filolog, Truşnov, de undeva de pe Volga, la fereastră e Arutiunian, inginer constructor din Leningrad. Doamne, cum au ajuns să arate!

Printr-un simţ special, ei îşi dau seama imediat că sunt de-a lor şi-mi dăruiesc priviri calde, pline de interes. Şi ei sunt extrem de interesaţi de mine. Asemenea oameni cunoşteam acolo, în viaţa obişnuită. Acum, după toate cercurile prin care am trecut, fiecare dintre ei a devenit parcă o carte necitită şi eu mă năpustesc cu lăcomie s-o citesc. E rău numai că toate cărţile astea vor avea un sfârşit tragic.

Dar poate că... Poate că o să salvăm pe cineva? Poate că acea bunătate activă, serioasă, care pune în mişcare fiecare cuvânt, fiecare faptă a acestui doctor uimitor, se va dovedi a fi mai puternică decât moartea care domneşte între aceşti pereţi? Va depăşi şi foamea, şi epuizarea, şi lipsa de medicamente?

Apropo, despre medicamente. Îmi dau seama pierdută că aud pentru prima oară multe denumiri pe care doctorul le dictează lui Confucius, iar acela le notează într-un carneţel, dând din capul lui rotund, asiatic. Oare ce să fie astea? Mi se părea că m-am experimentat şi eu suficient în medicina de lagăr, dar aici fiecare cuvânt este o enigmă... O să mă descurc oare? Confucius remarcă tulburarea mea.

— Nu vă speriaţi că nu înţelegeţi toate denumirile, şopteşte el, o să le înţelegeţi mai târziu. Doar doctorul nostru... – Confucius se uită în jur şi, parcă încredinţându-mi un secret groaznic, declară: E homeopat!

Sigur că la Taskan nu erau medicamente homeopatice, dar Walter pregătea tot felul de mixturi din ierburile din taiga, folosea în doze mici câte ceva din remediile obişnuite, combinându-le în felul său. El şi Confucius ţineau în mare secret această bucătărie farmaceutică. Unitatea sanitară din Sevlag s-ar cutremura plină de oroare dacă ar afla de o asemenea ignorare a tuturor dogmelor medicale. Despre unele minuni ale doctorului Walter ajunseseră zvonuri la direcţia sanitară, dar nimeni nu dorise să afle care sunt sursele lor. De exemplu, toţi auziseră că epidemia de dizenterie care-şi făcuse recent de cap prin lagăre şi luase cu ea sute de victime, nu se ştie de ce, ocolise combinatul alimentar din Taskan. Numai Confucius ştia că medicul toarnă în băutura oficială împotriva scorbutului, din pin siberian, o soluţie de clorură de mercur, diluată în proporţie de o mie sau un milion.

— Ce plăcere aveţi să riscaţi! mârâia bonomul Confucius. Să nu dea Domnul să miroasă ceva, că vă paşte execuţia! Mai ales că e vorba de clorură de mercur. Încearcă să-i convingi că nu sunteţi fascist, că nu sunteţi criminal...

La capătul barăcii care adăposteşte spitalul sunt două cămăruţe. În cea din spate dorm amândoi, Walter şi Confucius. În cea din faţă e sala de proceduri.

— Şi laboratorul! declară cu mândrie doctorul, arătându-mi încăperea.

Într-adevăr, remarc pe o măsuţă şubredă un edificiu ciudat, aproape de basm, din metal şi sticlă, încoronat cu o ţeavă lungă, semănând cu ocheanul lui Paganel[48].

48 Jacques Paganel, savantul mereu distrat şi neatent, dar cu replica strălucitoare, personaj principal al romanului *Copiii căpitanului Grant* de Jules Verne (n. red.).

— E un microscop! declară mândru Walter. Da, da, să nu vă miraţi. Ştiţi, desigur, că numele inventatorului microscopului este Anton? Anton Leeuwenhoek? Ei, iar microscopul ăsta l-a inventat şi l-a meşterit singur tot un Anton. Anton Walter!

Din nu ştiu ce rebuturi adunate de la mica uzină de reparaţii din vecinătate, el a făcut această minune stângace, emoţionantă.

— Râdeţi, râdeţi! Dar, în afară de noi, mai poate cineva să facă, într-un spital de lagăr, analiza urinei? Sau să stabilească reacţia de sedimentare a eritrocitelor?

De asta m-am convins în cel mai scurt timp şi am fost pătrunsă de un respect profund faţă de microscopul nostru, care amintea de confraţii săi din fabrică cam în măsura în care semăna automobilul zgâlţâitor al lui Max Linder[49] cu maşina de azi. Dar, cu voce tare, glumesc pe seama acestui instrument şi a autorului lui. Autorul parează şi, la rândul lui, mă tachinează.

— Iată, să spunem, după un al treilea război mondial o să scăpăm noi doi şi încă vreo câteva maimuţe antropoide. O să mă apuc imediat de o muncă educativă. O să le explic maimuţelor forţa motrice a aburului, principiul electricităţii, al radioului... Iar dumneavoastră, ia spuneţi, ce le veţi transmite din experienţa dumneavoastră antebelică? Versurile lui Blok?

Dinţii orbitori ai doctorului, salvaţi ca prin minune după toate avitaminozele, strălucesc pătimaş. Sunt într-un contrast ridicol cu capul lui absolut pleşuv, ca o minge de biliard. Chiar el vorbeşte despre asta: „Când Dumnezeu a dat dinţii, eu am fost primul la rând, iar când a trecut la păr, am fost dat la o parte de alţii...”

La consultul de seară de la ambulatoriu ajung prima dată

49 Gabriel-Maximilien Leuvielle, nume de scenă Max Linder (1883–1925), actor, scenarist şi producător francez, comic vestit al cinematografului mut (n. red.).

în calitate de observator. Mi se porunceşte să mă uit cu atenţie la munca lui Confucius, pe care mai apoi va trebui să-l dublez.

Mă uit cu atenţie... În faţa doctorului se află un bidon mare de tablă deasupra căruia face toate manipulaţiile. El, ca un măcelar, e înarmat cu un instrument primitiv care, se dovedeşte, este numit de medici „cleştele Luer”. Cu „cleştele” acesta el „muşcă” repede degetele degerate de la mâini şi de la picioare, iar Confucius, din mers, pregăteşte câmpul de operaţie şi leagă cioturile. Asta se numeşte aici o procedură uşoară de ambulatoriu. Spre finalul consultaţiei, bidonul, plin de carne de om putrezită, urât mirositoare, este scos afară de doi sanitari.

Seara târziu, doctorul, obosit, se spală pe mâini şi se pregăteşte să meargă undeva. Este lăsat să treacă liber pe la punctul de pază la orice oră.

— E aici un angajat liber care a promis să-mi dea o sticlă de Porto. Îi tratez copiii. Pentru Beriozov e foarte important. Mai mult, Kalicenko... Îl mai ţineţi minte? Nu? Cum aşa, e acel escroc care se află chiar în colţ. O să moară mâine înainte de prânz. Azi a zis: să mai iau şi eu o gură înainte de a muri! Trebuie să-i respectăm ultima dorinţă...

Cu puţin timp înainte să ne culcăm, dă fuga în baracă un prieten al doctorului, comunistul berlinez Natan Steinberger. El vorbeşte aşa de frumos în germană, că Walter e gata să-l asculte cu orele.

Astăzi, Natan are o problemă. Din nou i-au degerat cele două degete de la picior care-i fuseseră tratate, care scăpaseră.

— Păi nu aşa merg lucrurile, mârâie doctorul, desfacându-i lui Natan obielele de lagăr roase.

După aceea, cu mare dezinvoltură, doctorul îşi dă jos din picioare şosetele sale – un dar de la o pacientă liberă, recunoscătoare – şi i le dă lui Natan, care protestează. După ce face acest act evanghelic clasic, doctorul mai

povesteşte vreo două anecdote, îl tachinează pe Natan, care, în libertate, se temea foarte tare de soţia sa ameninţătoare. Şi Natan îi reproşează aproape serios doctorului: nu se poate să foloseşti aşa de speculativ mărturisirile făcute în nişte discuţii de suflet. Apoi, după ce-şi pune pe picioarele aşa de suferinde şosetele doctorului, Natan pleacă, iar doctorul, înainte de a se culca, ne mai amuză încă vreo câteva minute, pe mine şi pe Confucius, cu nişte întâmplări vesele din viaţa de dinainte de lagăr „a acestui teoretician marxist şi recunoscut trăitor sub papucul nevestei". Apropo, şi soţia lui Natan, desigur, se află acum în lagăr, numai că nu în Kolîma.

În afară de tratarea muribunzilor, în obligaţiile medicului mai intră şi disecţia a numeroase cadavre, documentare anatomopatologică.

Walter stă aplecat asupra mesei de disecţie, taie (el ştie anatomia la modul artistic!) şi ne dictează, mie şi lui Confucius. Noi scriem procesul-verbal al autopsiei.

— Dar unde e sufletul nemuritor? întreb eu gânditoare odată, după ce se încheiase prelucrarea cadavrului.

Doctorul se uită la mine cu nişte ochi care deodată devin serioşi.

— E bine că vă puneţi întrebarea asta. E rău dacă credeţi că sufletul nemuritor trebuie să fie neapărat localizat într-unul din organele imperfecte ale trupului nostru.

Confucius mă înghionteşte uşor sub cot, dă din cap spre doctor şi şopteşte misterios:

— E catolic... Un catolic ortodox...

Sfântul cel vesel a devenit mai apoi al doilea soţ al meu. În mijlocul morţilor fatidice, al mirosului greu de carne în putrefacţie, al întunericului nopţii polare s-a dezvoltat iubirea aceasta. Am trecut alături prin toate prăpăstiile, prin toate urgiile, timp de 15 ani.

Acum, toată lumea lui neobişnuită şi strălucitoare, toate bogăţiile care au încăput în acest suflet sunt acoperite de o

mică moviliţă în cimitirul Kuzminskoe din Moscova. Sau poate că din nou fac aceeaşi greşeală în privinţa căreia mă atenţionase? Caut din nou sufletul nemuritor acolo unde se află numai trupul imperfect, făcut ţărână?

Capitolul 23

Raiul sub microscop

Toată lumea era de acord în privinţa faptului că, pentru deţinuţi, combinatul alimentar Taskan însemna un adevărat rai. Mai ales pentru femei. Aici sunt puţine, de cinci ori mai puţine decât bărbaţii, şi toate sunt la munci bune. La spital, la creşă, la sere, la ferma de porci. Într-un cuvânt, în clădiri! Nu în aer liber, la o temperatură de -40 de grade!

Baraca femeilor se află în afara zonei, este păzită numai de un gardian de serviciu, care nu priveşte cu prea mare stricteţe când femeiuştile se duc în satul de oameni liberi să mai spele rufe, să spele pe jos, într-un cuvânt, să mai facă şi ele un ban.

Iar pentru bărbaţi deja este bine că Taskan nu e o mină, nu e un abataj. Taskan este considerat un OLP semiinvalid. Toţi sunt la munci uşoare! Încă îmi mai aduc bine aminte de Izvestkovaia. De aceea mă entuziasmez cu voce tare de Taskan, şi asta îl amuză pe doctor, chiar îl enervează puţin.

— Văd că trebuie să vă uitaţi cu mai mare atenţie la raiul nostru. Sub microscop. Chiar dacă este unul artizanal, ca al nostru...

După ce-l luăm şi pe Confucius, toţi trei plecăm „în producţie”. Asta nu înseamnă deloc că mergem în atelierele combinatului alimentar. Nu, în ateliere lucrează angajaţi liberi sau foşti deţinuţi eliberaţi din lagăr şi instalaţi în Kolîma. Noi ne îndreptăm spre o movilă mare, care este obiectul de producţie al muribunzilor noştri. Înarmaţi cu nişte toporişti, cu sacii pe umeri, ei merg câte doi pe pantele movilei, taie crengile cedrului siberian, un arbust. Apoi bagă crengile în saci şi le duc la punctul de primire de

la combinatul alimentar. Acolo, aceste crengi constituie materia primă. Din ele se fac tot felul de băuturi şi paste antiscorbut.

Muribunzii lucrează fără escortă. Unde să fugă? Nici chiar noţiunea evadării nu se leagă cu aceste siluete ciudate, aproape de pe lumea cealaltă, care se târăsc pe movilă, ca nişte insecte necunoscute care se deplasează cu nişte mişcări bipede.

— Aşa deci, aveţi în faţa ochilor populaţia principală a raiului. Luăm un exemplar, să-l punem sub microscop... Ce mai faceţi, Balaşov?

Se vede că vizita muribunzilor „în producţie” intră tot în obligaţiile noastre. Ea se numeşte „profilactică” şi este privită ca o manifestare a umanismului. De fapt, ea are în vedere prevenirea deceselor în timpul muncii. Nu se ştie de ce, în problema asta conducerea manifestă o mare prudenţă. Se cuvine să mori pe patul de spital, în cel mai rău caz în baracă, pe prici, în nici un caz pe movilă. Că altfel mai cade pe undeva în vreun nămete, şi mai caută-l după aceea, anunţă evadarea, descurcă-te cu inventarul...

Walter foloseşte cu pricepere aceste temeri ale conducerii, pentru a depăşi zilnic norma de „scutiri”.

— Balaşov, nu-ţi vine să vomiţi? întreabă doctorul.

— Parcă-mi vine puţin, bolboroseşte aproape fără sunet Balaşov, apropiindu-se de noi cu acest mers uimitor, aproape fără nici un centru de greutate.

Walter îl ia de mână, căutându-i pulsul. Văd deodată toată silueta lui Balaşov în plan mare, de parcă într-adevăr l-aş fi pus sub microscop. Seamănă cu un marţian, cu grămada lui uriaşă de cârpe înfăşurate pe cap, cu ochii holbaţi şi cu cercurile liliachii ale pungilor de sub ochi.

— Du-te în baracă! Nu auzi? În baracă, îţi spun, du-te, fruntaş al producţiei! Spune la poartă că te-am scutit eu. Stai întins până seara, iar seara să vii la ambulatoriu...

Buzele acoperite de pustule se întind, descoperind

resturile negre ale dinţilor. E bucuros! Zâmbeşte!

— Ce credeţi, câţi ani are? mă întreabă doctorul privind în urma fruntaşului muncii.

— Nu ştiu. 100? 50? Oare are vreo vârstă?

— Păi cum aşa! Cel puţin, din datele de identificare, are 34 de ani. Acum opt ani, când a fost arestat, era student la Universitatea din Kiev. Sportiv. Făcea box. La mină a fost aproape cinci ani. O perioadă record!

— Şi ce diagnostic i-aţi pune? întreabă Confucius, accentuând prima silabă a termenului savant „diagnostic”.

Îi plăcea să sublinieze că e felcer adevărat, nu ca mine, soră medicală cu studii de lagăr. De fapt, după ce s-a convins repede că eu îmi cunosc locul şi nu concurez cu el, m-a învăţat binevoitor tot felul de lucruri inteligente.

— Diagnostic? Distrofie alimentară, probabil? Oare să nu recunosc eu acest diagnostic principal?

— Foame! concluzionează doctorul. Foame trofică. Descompunere a proteinelor.

Dacă e să te uiţi nu numai la un singur fruntaş, ci la tot procesul de producţie în general, ţi se pare că este vorba de un film de animaţie. Muribunzii îşi îndoaie ca nişte păpuşi mâinile şi picioarele, parcă sunt decupaţi din placaj.

Psihicul muribunzilor e şi el dereglat. Toţi sunt plângăcioşi şi supărăcioşi ca nişte copii. Mulţi şi-au pierdut de tot memoria.

În fiecare zi, se joacă la apel poanta cu Baighildeev. Nu-şi poate aminti deloc articolul în baza căruia e închis deja de nouă ani. Nu poate şi basta! Termenul îl ţine minte, mă rog, zece ani şi cinci de privare de drepturi, dar uite, articolul, nici să-l pici cu ceară! Şi ce să spun, are şi un articol greu... ASVS... Complot militar antisovietic.

— Baighildeev! strigă gardianul poreclit Fiara, ridicându-şi ochii miopi spre fişa de evidenţă a complotistului militar.

— Abdurahman Ioakirzianovici! raportează vioi fostul colhoznic kazah. Anul naşterii una mie nouă sute zece!

Articolul... Articolul...

Îşi freacă fruntea. De încordare venele de pe tâmple se fac ca nişte cucuie. Câteva secunde de luptă interioară şi, în fine, recunoaşterea disperată:

— Am uitat articolul... Iar l-am uitat...

Fiara înjură de mamă. S-a săturat de jocurile astea! în fiecare zi să îngheţi aici din cauza unui cretin care nu-şi poate ţine minte nici măcar datele de identificare.

— Ei, uite, ascultă, drace nerus! îţi spun pentru ultima oară, ţine minte! ASVS! Ai înţeles? Nu pricepe ruseşte!

După ce a auzit sunetele de semnal, aşa de cunoscute, dar care nu-i intră deloc în cap, Abdurahman se bucură ca un copil. Parcă şi-a găsit jucăria pierdută.

— ASVS! ASVS! Vai, mulţumesc! Vai, mulţumesc!

Fiara ameninţă că dacă mâine Baighildeev îşi va uita din nou articolul, o să doarmă la carceră... Nimeni nu crede în ameninţările astea, pentru că Fiara, în ciuda poreclei sale, nu-i supără prea mult pe muribunzi, înjură numai... Toţi râd. Numai Walter îi porunceşte lui Baighildeev să vină la ambulatoriu.

— Inima lui atârnă de-un fir de aţă. Iar după amuzamentele astea zilnice are crize de tahicardie paroxistică. Ieri, pulsul îi ajunsese la 150. Ce naiba, să-i insuflăm prin hipnoză articolul ăsta blestemat!

...Spre deosebire de raiul adevărat, ceresc, la Taskan nici o clipă nu uiţi de gândul la pâinea cea de toate zilele. De Regina Raţie. Este drăgălită, cocoloşită, oamenii îi duc dorul şi se ceartă pentru ea. Înainte de a muri, este lăsată moştenire prietenilor. De multe ori am fost prezentă la aceste testamente şi chiar am fost un fel de notar când bolnavul şi-a manifestat ultima dorinţă.

— Ai grijă, surioară! Dacă mă sting înainte de prânz, să daţi raţia mea lui Serioga! Că şacali sunt mulţi în salon.

Dacă nu eşti atent, o înşfacă...

Testamentele se respectau cu stricteţe. Şacalii care atentau să pună mâna pe raţia muribundului deveneau ţinta dispreţului general, iar uneori chiar erau şi luaţi la pumni. Dacă, desigur, se aflau în salon oameni care să poată să-şi folosească pumnii. Când cineva nu murea în spital, ci în baracă, decesul acesta era ţinut cât mai mult ascuns de conducere. Pentru ca raţia să continue să vină pe numele răposatului. Uneori, chiar îl ridicau pe mort când se făcea apelul, era pus în rândul din spate, sprijinit de o parte şi de alta de umerii vecinilor şi răspunzându-se în numele lui „datele de identificare”.

Şi totuşi chiar şi muribunzii cei mai învederaţi, aşa-numitele fitile, considerau că acest combinat alimentar de la Taskan e raiul. Credeau sincer asta. Pentru că nu era mina, nu era abatajul. Pentru că aici erau trataţi şi li se dădeau des „scutiri”. Pentru că aici aproape nu era băgat nimeni la carceră. Într-un cuvânt, pentru că era un punct de muncă semiinvalid în care puteai să foloseşti toate avantajele oferite muribunzilor de unitatea noastră sanitară plină de umanitate.

Inspir din adâncul pieptului libertăţile raiului. Am fost instalată chiar în spital. Dorm pe un pat de lemn, în camera procedurilor. Pe poartă ies liber. Mâncăm ca în familie, toţi la un loc: doctorul, Confucius, sanitarul Sahno şi eu. Bucătarul le strecoară medicilor o lingură în plus de caşă. Doctorul trimite frăţeşte în ceaunul comun bucăţelele de slănină sau pungile cu crupe de orz care-i pică de la angajaţii liberi.

Hrana spirituală o primim pe aceeaşi cale şi după aceeaşi raţie modestă. Doctorul aduce nişte cărticele simpluţe, care se prăfuiesc pe etajerele cetăţenilor liberi din Taskan. După prânz, când bolnavii au oră de odihnă, noi citim cu voce tare şi Confucius îşi susţine porecla, exersând diverse argumente pentru demonstrarea lucrurilor ce nu pot fi

demonstrate. De exemplu, spune că durerea şi bucuria sunt, de fapt, acelaşi lucru, pentru că şi una, şi alta trec. Nu trebuie să-l hrăneşti cu pâine, lasă-l numai să filosofeze. Tare se mai întristează sărmanul când descoperă că eu şi doctorul avem tendinţa de a ne izola. Sanitarul Sahno nu intră în dispută cu construcţiile lui filosofice. El pur şi simplu moţăie paşnic la adăpostul lor.

A venit vara. Plec des cu Walter în taiga, să adunăm plante de leac. Perioada scurtă de înflorire a plantelor din taiga este minunată. Ea trezeşte tandreţea aparent pierdută pentru lume, pentru pâlcurile de sălcii, pentru florile zvelte de răscoage care seamănă cu nişte pocale liliachii cu picioare înalte. Doctorul se apleacă mereu, smulge planta şi-i spune numele în trei limbi: rusă, germană şi latină. Seara o să ne agităm deasupra sobiţei de cărămidă, o să fierbem medicamente, iar apoi o să le împărţim: o lingură de fiertură şi un pud de speranţe neîmplinite.

Cu fiecare plimbare se consolidează prietenia noastră, discuţiile devin şi mai apropiate. El este singurul om cu care pot vorbi despre Alioşa şi deja numai datorită acestui lucru el înseamnă mai mult decât ceilalţi. El întoarce cumva cârma discuţiei, de parcă nu există nici o diferenţă între cei plecaţi şi noi, rămaşi deocamdată pe pământ. De parcă noi toţi, vii şi morţi, suntem picăturile aceluiaşi şuvoi. Şi mie îmi apare senzaţia neliniştitoare, dar tămăduitoare, că eu mai pot încă să fac ceva pentru Alioşa, chiar sunt obligată să fac ceva pentru el. E ciudat, dar lucrul acesta îmi înmoaie perseverenţa durerii. Uneori, doctorul leagă pe neaşteptate de durerea aceasta a mea treburile noastre cele mai banale.

— Trebuie să treceţi uneori şi noaptea pe la Serioja Kondratiev. În salonul doi... E mic de tot. Se teme foarte tare de moarte. Şi eu mă mai duc la el noaptea, dar e important să fie acolo o femeie. Pur şi simplu să vă

apropiaţi încetişor. Ei, să-i puneţi mâna pe frunte, să-i îndreptaţi pătura. De dragul lui Alioşa...

Doctorul începe să se apropie temeinic şi delicat, ca în vremurile bune de odinioară. Povesteşte despre copilărie. Îşi prezintă ipotezele ştiinţifice. Îndură răbdător şuvoiul de versuri pe care-l trimit asupra lui. Şi când îşi mărturiseşte iubirea, când nu mai poate să tacă, o face nu oral, ci în scris.

Pentru asta s-a potrivit o călătorie într-un punct de lucru îndepărtat, unde doctorul fusese trimis pentru a face parte din comisia care-i examina pe muribunzii de acolo.

Era a doua iarnă a activităţii mele de la Taskan. Acum nu mai eram o soră medicală de ambulatoriu, ci una adevărată, de spital. Învăţasem toate chichiţele: mânuiam şi scalpelul, făceam şi injecţii intravenoase. Şi în dimineaţa aceasta îi făceam o injecţie intravenoasă cu clorură de calciu lui Serioja Kondratiev (s-a petrecut pur şi simplu o minune, el a început să meargă spre bine!), când a intrat în spital deţinutul Zavodnik, fost adjunct al lui Mikoian la Ministerul Industriei Alimentare. El lucra în lagăr ca administrator şi mergea permanent prin punctele de lucru.

— V-am adus o scrisoare de la doctorul Walter, a spus el cu o nuanţă de mister.

— Puneţi-o pe poliţă. Am mâinile ocupate.

— Hm... în opinia mea, e importantă şi personală. Doctorul m-a rugat să v-o dau personal dumneavoastră. Mai bine o să aştept până o să vă eliberaţi.

În scrisoare era mărturisirea. Uimitoare. Aş putea spune că e unică. Pentru că era scrisă în latină. Mai târziu, Anton, râzând, mi-a explicat de ce a apelat pentru o asemenea situaţie la limba Romei antice. Nu exista un plic adevărat, a fost nevoit să facă dintr-o foaie de hârtie un fel de plic. Nu era sigur nici de modestia cavalerească a emisarului. Era un tovarăş foarte dezgheţat. În germană cel mai probabil ar fi înţeles. Şi atunci Anton s-a gândit să folosească latina.

Niciodată nu am învăţat latina, dar prin analogie cu franceza ceva, ceva înţelegeam. (Anton mai târziu glumea în legătură cu asta: „Scoţi brânza din plăcintă.”) Şi acum, întorcând spatele lui Confucius şi sanitarului Sahno, cu faţa spre fereastra pe care strălucea zăpada albăstruie din Kolîma, privesc cu atenţie, tulburată, scrisul gotic, ascuţit al doctorului, desluşind cuvintele înalte, aproape patetice: *Amor mea... Mea vita... Mea spes...*

Judecând după interesul viu cu care mă urmărea Zavodnik, fără să se grăbească să plece, se putea presupune că acest evreu deştept rupea ceva şi latineşte.

— Raportaţi-i ducelui: nu există nici un răspuns. Mai bine zis, răspunsul îi va fi înmânat personal la sosire. Noapte bună, viconte!

(Multă vreme am fost nesigură dacă e potrivit sau nu să scriu despre asemenea lucruri personale într-o carte de memorii consacrate durerii noastre generale, ruşinii noastre generale. Dar Anton Walter a intrat aşa de puternic în existenţa mea viitoare de la Kolîma, că ar fi fost imposibil să continui povestirea fără să explic de unde şi cum a apărut Walter în viaţa mea. Şi, lucrul cel mai important, voiam să arăt în personajul său cum o victimă a lipsei de omenie poate să rămână purtătorul acelui bine extrem, al răbdării, atitudinii frăţeşti faţă de oameni.)

...Dar, desigur, stilul superior al scrisorii lui Anton mă depăşeşte. Şi apelez la gluma salvatoare, mascându-mi relaţia faţă de el prin intermediul unor versuleţe făcute de mine. În ele descriu plimbarea noastră prin Roma: „... Ce minunat e Capitoliul, ce profunzime e în el! Ziua e minunată, ziua e veselă, noi suntem liberi, noi suntem singuri. Tot ce e greu e uitat în lumina cerului albastru, aţi şoptit: *mea vita, amor mea, mea spes...* Eu sunt entuziasmată. Şi de acum înainte, vă rog să-mi vorbiţi

despre iubire, iar şi iar, numai în latină, numai în latină...”

...Un ciocănit puternic în uşă. Sanitarul Sahno, tremurând adormit, căscând febril, şopteşte neliniştit:

— Ia scoală-te tu, soră! Numai felceru’ nu se descurcă singur... E un eveniment! Şefii sunt pe coridor, au dat buzna...

Doamne, păi o să-i omoare pe toţi bolnavii noştri! Uşa de afară e larg deschisă şi piftia lăptoasă a ceţii îngheţate de decembrie se strecoară direct în saloanele noastre. Lângă baraca bolnavilor se află un camion. Sus disting silueta unui deţinut. Gardienii îl trag din maşină. Iar pe coridor într-adevăr e plin de şefi: şi ofiţerul cu paza şi regimul, şi comandantul gardienilor, şi încă doi tineri dezgheţaţi, se vede, anchetatori.

— Siringi! îmi comandă Confucius. Este şoc termic! O să punem perfuzie cu glucoză şi ser fiziologic...

Ne agităm în jurul celui îngheţat, aducându-l în simţiri, iar şefii, nu se ştie de ce, nu pleacă. Dimpotrivă, urmăresc cu atenţie gesturile noastre şi ofiţerul cu paza şi regimul repetă din când în când:

— Numai să fie în viaţă! Numai să nu crape înainte de vreme!

Iată, în cele din urmă bolnavul a deschis ochii. Sunt foarte luminoşi şi goi de tot, ca de sticlă.

— Care e numele dumneavoastră? îl întreabă Confucius.

Dar bolnavul tace. Numai gura lungă, subţire, se schimonoseşte cuprinsă de nişte convulsii mute.

— Kuleş e numele lui, spune şeful regimului. E Kuleş. Iar asta e cina lui.

Ofiţerul cu paza şi regimul îmi întinde un ceaun mic înnegrit, plin ochi cu nu ştiu ce mâncare.

— În calitate de cadru medical, ce fel de carne spuneţi că este asta?

Mă uit în ceaun şi abia îmi reţin un acces de vomă. Fibrele cărnii sunt foarte subţiri, nu seamănă cu nimic cunoscut. Pielea cu care sunt acoperite unele bucăţi e plină de fire zburlite de păr negru.

Kuleş e un fost fierar din regiunea Poltava, lucra în pereche cu acel Ţenturaşvili care se afla de o jumătate de an în spitalul nostru. Acum Ţenturaşvili – fost secretar al Comitetului Raional de partid dintr-unul din raioanele săteşti ale Gruziei – mai avea numai o lună până la eliberarea din lagăr. Deja la URC se aflau documentele pe numele lui, iar de acasă veneau scrisorile pline de nerăbdare ale familiei. Anton, cum se spune, nu-şi lua ochii de la omul acesta pe care reuşise să-l salveze, se părea, de la un sfârşit ireversibil, chemându-l mereu la ambulatoriu, îi dădea scutiri de muncă, număra împreună cu el zilele care mai rămăseseră până la eliberare.

Şi deodată, spre mirarea tuturor, Ţenturaşvili a dispărut. Gardienii au dat fuga prin movile, au notat depoziţia perechii lui, Kuleş, cum că, chipurile, l-a văzut ultima dată pe Ţenturaşvili la foc. Kuleş s-a dus să muncească, iar Ţenturaşvili a mai rămas să se încălzească puţin. Iar când Kuleş s-a întors la foc, Ţenturaşvili, cică, nu mai era acolo. Păi cine să ştie unde s-a dus. Poate că o fi căzut în vreun nămete şi a dat ortul popii. Doar era slăbit...

Gardienii l-au mai căutat vreo două zile, iar apoi au declarat că Ţenturaşvili a evadat, deşi se minunau şi ei: cum să evadeze când mai rămăseseră numai câteva zile de detenţie...

În prezenţa tuturor şefilor, îi fac lui Kuleş o injecţie intravenoasă cu glucoză. El nici nu clipeşte când îl înţep. Îşi holbează direct spre mine ochii goi, albi.

— Ce te holbezi aşa la felcer, monstrule? spune dispreţuitor şeful regimului. Frăţioare, din ea ar fi ieşit nişte chiftele mult mai gustoase decât din Ţenturaşvili, nu?

E un canibal! Fac o injecţie cu glucoză în vena unui

canibal. Conform ordinului şefilor, eu şi Confucius trebuie să-i salvăm viaţa, pentru ca el să poată compărea în faţa tribunalului. Şefilor le pare rău că medicul e plecat. Neapărat jigodia asta trebuie să rămână în viaţă... Ca să fie o lecţie şi pentru alţii...

Abia mă mai ţin pe picioare, simt o silă fizică şi sufletească. Să-l salvez ca mai apoi să-l împuşte? Să-l salvez omeneşte pe căpcăunul ăsta? Păi n-are decât să moară chiar aici, să dispară, să se evapore ca un monstru din mlaştină, ca un liliac. Îmi dau seama că, pentru prima oară în toţi aceşti ani, în aceste momente se pare că interior sunt mult mai aproape de şefi decât de acest deţinut. Acum ceva mă leagă de acest ofiţer cu paza şi regimul. Probabil repulsia generală faţă de lupul cu două picioare care a depăşit graniţa umanului.

— Şi cine l-a adus aici? Cine l-a făcut să moară de foame? bolboroseşte abia auzit Confucius.

Da, desigur, totuşi... cine e cel pe care îl puteai aduce ÎN STAREA ACEASTA!... De puţin timp, cei din baraca în care locuia Kuleş au început să observe: cineva tot se agită noaptea lângă sobiţa de fier. Şi parcă dinspre sobă miroase a carne fiartă. S-a confirmat: în toiul nopţii, când toţi dormeau, el îşi făcea supa. L-au încolţit: de unde are carnea? Păi am făcut rost, cică, de la un amic de la mina vecină de o bucată de carne de ren. Au început să-l urască: măcar să ne fi dat să mâncăm o singură dată, câinele! Cineva i-a spus ofiţerului cu paza şi regimul. Şi au aflat...

Tabloul crimei era acesta. Venind la Ţenturaşvili care se încălzea la foc, Kuleş l-a omorât cu o lovitură de topor în gât. Apoi i-a scos mortului hainele, le-a ars în foc. Apoi i-a tăiat metodic trupul în bucăţi şi le-a băgat prin diverse locuri în zăpadă, marcându-şi cămara cu câte un semn. Abia ieri au găsit o pulpă a mortului într-un nămete peste care erau încrucişate două lemne scurte.

...A doua zi dimineaţă a revenit din delegaţie doctorul nostru. El ştia deja despre cele întâmplate. A salutat repede şi s-a dus imediat în salonul unde era Kuleş. În toată ziua aceea, Anton nu a scos nici un cuvânt. Chiar vizita a făcut-o aproape în tăcere.

Seara târziu, când am rămas singuri în camera procedurilor, el s-a uitat atent la mine şi şi-a pus mâna pe a mea.

— A fost o zi groaznică, draga mea. Dar să nu disperi. Da, animalul trăieşte în om. Dar el nu poate învinge definitiv omul.

M-a tutuit pentru prima dată.

Capitolul 24

Despărţirea

Lucrul cel mai fantastic este că, pe fondul acestei lumi nebuneşti, se desfăşura totuşi un mod de viaţă. Dimineaţa începea cu târşâitul domestic al papucilor sanitarului Sahno.

— Micul dejun! anunţa el solemn. Sculaţi, doctorilor! Ni s-a adus mâncarea!

— Dar ce avem la micul dejun? întreba Grigori Petrovici (Confucius) cu o voce somnoroasă, matinală, de parcă meniul micului dejun chiar s-ar fi putut schimba.

— Supă şi ceai! raporta supus Sahno.

Şi era foarte plăcut că el îi spunea fierturii supă, iar apei fierte ceai.

Pentru toate era deja un timp stabilit: şi pentru muncă, şi pentru lectură, şi pentru scrierea scrisorilor destinatarilor de pe continent. Mereu citeam cu voce tare, pentru că primeam puţine cărţi. Scrisorile le scriam tot împreună, pentru că trebuia să gândim nişte formule elegante. Ca să fie de înţeles pentru rude şi să poată trece de cenzor. Extrem de multe consideraţii cereau scrisorile lui Sahno, pentru că soţia lui, mulgătoare la un colhoz din Voronej, deşi era fruntaşă la muncă, în privinţa „capacităţii mentale e groaznic de încuiată”. Sahno ne ruga mereu „să-i facem aluzii mai de înţeles”. El explica insistent acest lucru şi buzele îi tresăreau de tandreţe şi de durere că nu puteam deloc să facem vreo aluzie. De fapt, la invaliditatea sa, la faptul că la cei 40 de ani ai lui arăta de 60, la asta nu a făcut aluzie niciodată.

Seara, eu şi Anton chiar mergeam uneori în vizită. Da, în

vizită! La acel unic om care avea dreptul dacă nu să ne invite, cel puţin să ne cheme în apartamentul lui, la comandantul lagărului nostru, Timoşkin.

Ce comandant original mai era! Ca apărător al legii, fusese reeducat din foştii copii vagabonzi. În capul lui domnea un mare haos, dar inima era extrem de bună. Sistemul de pedepse îl încredinţase în totalitate ofiţerului cu paza şi regimul, pentru că nu putea suporta când vreun muribund începea să plângă. El însă se ocupa cu pasiune de gospodărirea lagărului, încerca să arunce o bucată în plus în cazanul lagărului, pentru asta apela la toată viclenia sa, folosind experienţa anilor de tinereţe, când avea alte relaţii cu Codul Penal decât în funcţia de acum.

Anton îl tratase şi pe Timoşkin, şi pe soţia lui alb-rozalie, foarte elegantă, Valia, de tot felul de boli reale şi imaginare, şi amândoi nu ştiau cum să se mai poarte cu doctorul politicos. Seara, Timoşkin suna din când în când la pază şi ordona sever să fie trimis neîntârziat medicul pentru a acorda ajutor medical familiei comandantului. La o oră de la plecarea medicului, la pază suna din nou telefonul. De data aceasta era chemată la comandant sora medicală. Şi să nu uite să ia cu ea siringile pentru injecţii. Lăsam în antreul familiei Timoşkin siringile de care nimeni nu avea nevoie şi mă aşezam la măsuţa de ceai, unde eram aşteptată.

Nu ne ascundeam relaţia faţă de Timoşkin şi Valentina, şi oamenii aceştia, care şi-au păstrat, în ciuda tuturor lucrurilor, sentimentele omeneşti, au încercat să facă totul pentru a ne uşura situaţia.

În discuţiile lungi de la masă, Anton satisfăcea curiozitatea de copil a comandantului care-şi petrecuse anii de şcoală lângă cazanele de asfalt ale Moscovei. Informaţiile de tot felul primite în aceste discuţii îi stârneau gazdei noastre fie o uimire plină de bucurie: „Ca să vezi!”, fie nişte exclamaţii sceptice: „Ce spui!” Când a auzit odată de la doctor că pământul e un glob ce se învârte în jurul

axei sale, comandantul nostru chiar aşa a reacţionat: „Ce spui!”

Şi pe mine mă respecta pentru cunoştinţe. Conform funcţiei era nevoit să se chinuie mult cu hârtiile şi s-a hotărât să înveţe puţină gramatică, să se ducă la nişte cursuri la fără frecvenţă. Când îşi făcea temele scrise pentru aceste cursuri, mă chinuia mereu cu întrebări despre ortografia diferitelor cuvinte. Şi, când făcea asta, îşi mijea ochii şmechereşte, acoperind cu palma pagina manualului de gramatică pentru clasa a V-a şi-mi verifica în mod clar răspunsurile cu manualul. Pentru că nu a găsit diferenţe, el a privit-o victorios pe Valia. Vasăzică, ai văzut ce felceră mai e?

Apropo, în medicină am avansat foarte mult. Acum tăiam cu curaj furuncule şi abcese, făceam perfuzii cu soluţie de ser fiziologic, iar în privinţa injecţiilor intravenoase, îi depăşisem pe doctor şi pe felcer, pentru că amândoi aveau nevoie de ochelari, iar eu pe atunci eram destul de ageră şi nimeream mereu vena. Mă mai iniţiase Anton şi în completarea istoricului bolilor.

Îl apăsa groaznic de mult acest aspect al obligaţiilor lui. Conform metodelor de lucru şi a formaţiei sale sufleteşti, era un medic tipic de casă sau de provincie. Era gata să piardă ore multe cu îngrijirea bolnavilor, cu convingerea lor şi cu alinările. Dar orice muncă legată de birocraţie i se părea insuportabilă. Mai mult, deşi vorbea ruseşte aproape fără accent, în scris îşi arăta în mod clar originea germană: construia fraze grele cu verbul auxiliar la sfârşit, pierdea o mulţime de timp conturând vârfurile ascuţite ale literelor, asemănătoare cu cele gotice. Dar era imposibil să manifeşti dezinteres faţă de documentaţie, pentru că numeroşii şefi şi inspectori numai după ea judecau activitatea spitalului. Noi nu trebuia să-i îngropăm oricum sub o movilă pe pacienţii noştri, ci „conform cu regulile severe ale artei”.

După ce a descoperit primele mele experimente de

completare a istoricului, Anton s-a bucurat.

— Ce bine iese, Jeniuşa! Hai să ne înţelegem aşa: eu o să tratez, fără să-mi pierd timpul cu prostiile astea, iar tu o să... Bine? Ce uşor este pentru voi, umaniştii, să umpleţi o pagină în plus cu cuvinte cunoscute! Pentru tine e aşa de uşor...

Într-adevăr, treceam de cinci ori mai repede decât Anton în fişele istoricului combinaţiile acceptate ale formulelor tipice. Dar nu aş putea spune că făceam uşor asta. Mai ales epicrizele şi procesele-verbale ale autopsiilor. Mâna scria automat – „Şi la ora 12 şi 17 minute s-a stins, manifestând slăbiciune cardiacă serioasă”, iar în faţa ochilor îmi apărea tabloul real al acestei clipe descrise aşa de academic. Hăurile negre ale gurilor înţepenite în ultimul spasm. Groaza de moarte împietrită în ochi. În urechi îmi răsunau ultimele cuvinte ale muribunzilor.

M-am străduit mereu să ţin minte aceste ultime cuvinte ale omului. Doar s-ar putea, cândva, să te întrebe de ele, tremurând de iubire şi durere, cei pentru care acest tovarăş al tău de pat din lagăr era dragul de Vanecika.

E adevărat, ceva important – despre viaţă, despre nedreptatea care i se făcuse, despre ai săi – omul vorbea de regulă înainte, când moartea nu venise aşa de aproape de căpătâi. Iar la ultima ei apariţie, ameninţătoare, oamenii care se grăbeau să plece pe lungul drum aproape mereu îşi aduceau aminte de ceva neînsemnat. Unul întreba dacă se va servi în curând prânzul, cu speranţa nebunească de a mai îmbuca vreo câteva linguri din fiertura groasă de spital. Altul deodată se apuca să caute febril în sac obielele de rezervă.

Aşa că nu era deloc aşa de uşor să documentez bolile de lagăr. Uneori îmi treceau gânduri nebuneşti: dar dacă aş şterge acum cuvintele „Istoria bolii” şi aş scrie sus „Istoria crimei”? Desigur, nu aveam curaj să fac asta. Şi pe cine ar mai fi ajutat!

Spitalul nostru era mereu arhiplin. Oamenii nu stăteau numai în aşa-numitele saloane, ci şi pe coridorul strâmb în care şuierau toate vânturile din Kolîma. Zilnic trebuia să rezolvăm o problemă chinuitoare: pe care dintre bolnavii veniţi să-l primim, pe care să-l trimitem în baracă, dându-i mult râvnita scutire de muncă. Cel care era bolnav în baracă nu primea o raţie mai mare. De aceea toţi ardeau de nerăbdare să stea la spital.

Tocmai cu această problemă aşa de dificilă a primirii bolnavilor „în pat" a început acea zi fatidică pentru mine. Anton şi Confucius plecaseră de dimineaţă la punctele de lucru. Am rămas în calitate de singură autoritate medicală.

— Nu sunt locuri! ţinea piept în locul meu sanitarul Sahno, nelăsând să intre în camera de serviciu bolnavii care năvăleau. Nu sunt şi gata. Unde să vă băgăm pe toţi? E adevărat, este un locşor în salonul femeilor... Dar n-o să vă pun acum acolo!

Şi atunci am avut revelaţia. Şi, la drept vorbind, de ce nu în salonul femeilor? În lagărul nostru erau puţine femei, boleau mai rar, şi adesea unul, două locuri din salonul femeilor erau goale. Dar dacă l-am pune acolo, uite, şi pe acest Mizinţev?... De ce nu? Oare umbra asta de om mai are sex?

Privirea mea experimentată vede imediat: spre seară o să moară. Aşa că măcar s-o facă pe un pat, nu pe prici, în mizerie şi frig. Şi o să-i fac şi morfină... O să se chinuie mai puţin.

— Pune-l în salonul femeilor, Sahno. La uşă...

— Păi n-o să facă probleme acolo? s-a întrebat experimentatul nostru sanitar. Ei, dar ce să mai zicem, e un şchilet... Parcă mai poţi să-ţi dai seama ce hram poartă...

Dar şefii şi-au dat seama. Şi trebuia să vină chiar în această zi o comisie de la Iagodnoe! Şi să le sară imediat în ochi capul pleşuv, ca de sticlete, al acestui Mizinţev!

— Un bărbat în salonul femeilor?

O sacră indignare apăru imediat pe faţa sătulă a comandantului. Se pare că auzise el demult că aici, în Taskan, e o speluncă a desfrâului. Şi la ce să te mai aştepţi, când femeile deţinute trăiesc în zonă şi-şi fac de cap prin aşezare fără a fi supravegheate!

Fără să asculte explicaţiile mele, s-a dus în camera de serviciu, unde mai apăruse un alt fapt cutremurător: sora medicală, în ciuda sexului ei feminin, trăieşte alături de doctor şi felcer, separată numai printr-un perete de placaj... Şi după asta oamenii se mai miră că la centrul pentru copii nu mai e loc de atâţia bastarzi...

Şeful a fost operativ. Deja a doua azi a venit un ordin care punea capăt tuturor libertăţilor tradiţionale din Taskan. Mânat de grija neobosită pentru consolidarea moralităţii locuitorilor aşezării de oameni liberi, Sevlag propunea să fie stabilite în zonă femeile deţinute, să fie desfiinţată baraca femeilor din afara zonei, să fie escortate strict femeile care ieşeau la muncă. Iar sora medicală criminală se propunea să fie imediat trimisă în etapă la Elghen. Crima însăşi era formulată cu mare precizie: „A încercat să creeze condiţii pentru desfrâu pe calea spitalizării unui deţinut de sex bărbătesc în salonul pentru deţinutele de sex feminin.”

— Dă-mi nişte otravă, Antoşa! Te rog, să-mi... Pentru orice eventualitate... Nu o iau degeaba... Numai în cazul în care Zimmermanşa are de gând să facă ceva greu de suportat...

Anton respinge cu indignare rugămintea. Nu eu mi-am dat singură viaţa, nu eu pot să o sting. Şi fiecare e obligat să treacă prin ceea ce i-a fost scris. Dar despre asta e încă devreme să vorbim. Mai întâi el se va duce să facă demersuri.

Doctorul avea anumite posibilităţi de intervenţie. În afară de comandantul lagărului, Timoşkin, el o tratase şi pe directoarea combinatului alimentar, Nina Dmitrievna Kamennova. Sprijinul din partea lui Timoşkin era asigurat.

Desigur, nu se putea să nu fie îndeplinit total ordinul de la Sevlag, dar putea face ca plecarea mea să dureze numai câteva zile, asta putea. Anton s-a dus la Kamennova. Era o femeie de vreo 45 de ani, o activistă feministă tipică, autodidactă, care îmbina o educaţie fragmentară cu bunul-simţ şi cu eficienţa. Îşi conducea cu pricepere întreprinderea, ocolind recifurile şi stâncile „specificului din Kolîma”. Acelaşi bun-simţ îi spunea că o cruzime gratuită nu ajută la îndeplinirea planurilor de producţie. Tocmai în felul acesta şi-a motivat faptele bune. „Cu morţii nu-ţi poţi îndeplini planul.” Nu îi era străin nici sentimentul de recunoştinţă. Cu Anton, care îi tratase toată familia, se purta ca şi cu un prieten. Într-una din discuţiile lor sincere, ea îi spusese „o dată pentru totdeauna” că nu-l consideră german, pentru că „un om aşa de bun nu poate fi german”.

Tocmai pe ea o implora acum Anton să se ducă la Iagodnoe şi să-şi folosească acolo pentru salvarea mea numeroasele legături. Dacă în nici un caz nu puteam să fiu lăsată aici, atunci măcar să fiu trimisă în orice alt punct de lagăr, numai nu Elghen... Să ajung din nou în mâinile lui Zimmerman ar însemna chiar moartea!

Legăturile Ninei Dmitrievna chiar erau mari. Era timp de război, cu alimentele, chiar şi pentru angajaţii liberi, era cam greu, iar combinatul alimentar producea nu numai soluţii de vitamine, dar şi lucruri aşa de ademenitoare, precum lapte condensat, praf de ouă...

Ea a făcut asta pentru doctorul său. S-a dus. A obţinut anularea ordinului prin care eram trimisă la Elghen. E adevărat, şefii nu au fost de acord să fiu lăsată în Taskan: prea făcuseră aşa de mare gălăgie în legătură cu „bărbatul din salonul femeilor”, prea se mândriseră ei cu demascarea şi cu măsurile luate. Dar la rugămintea Kamennovei, cu care el nu avea nici un rost să se certe, mi-au dat un ordin special. Am fost trimisă soră medicală la spitalul central al Sevlag-ului, în aşezarea Belicie.

În ciuda logicii, numirea aceasta era chiar un fel de promovare pe scara „carierei” din lagăr: din fundul taigalei ajungeam acum în centrul raional. Belicie se află la 4 kilometri de Iagodnoe. Numirea aceasta m-a salvat şi de ameninţarea Elghenului, şi de răzbunarea lui Zimmerman. Dar despărţirea de Anton era un fapt inevitabil.

Când se uitau la noi, îşi ştergeau lacrimile nu numai bolnavii noştri, nu numai Confucius şi Sahno. Chiar comandantul OLP, Timoşkin, înjura zdravăn, chiar dacă abia auzit, la adresa şefilor de la Iagodnoe şi jura că la prima posibilitate să mă schimbe cu cineva. Chiar pe un sobar sau chiar pe un electrician. Nu-i pare rău de nimeni... Numai să treacă un timp şi să se uite puţin povestea asta.

...Toată noaptea stăm pe patul de lemn din camera de serviciu şi depănăm amintiri. Ne povestim în detaliu unul altuia cum ne-am întâlnit prima oară şi ce gândeam atunci fiecare despre celălalt. Şi cum mi-a adus Zavodnik scrisoarea în latină. Şi cum am căutat în taiga plante de leac. Chiar râdem când ne amintim cum am topit siringile – toate siringile! –, pentru că nu observasem, antrenaţi în discuţie, că apa din sterilizator se evaporase de mult timp. Şi cum la început am fost amândoi disperaţi – de unde să luăm aici, în taiga, nişte siringi noi? Şi după aceea Pogrebnoi, de la punctul veterinar, ne-a salvat. Se pare că el avea o rezervă mare, nu ca la noi. Şi cum doctorul, după aceea, multă vreme a făcut glume pe seama neatenţiei mele.

În amintirile acestea anul care a trecut ni se pare fericit ca prin magie. Am fost uimitor de puternici. Doar am trecut prin toate împreună...

— Cu lucrurile!

Deja a venit escorta după mine. Special de la Iagodnoe. Formula aceasta („Cu lucrurile!”) e un fel de voce a

Destinului. Mâna implacabilă, indiferentă a cuiva mută din nou un pion pe o tablă de şah.

Sanitarul Sahno plânge pe faţă, scâncind ca muierile. Pe coridor se înghesuie toţi bolnavii care pot sta în picioare. Cu toată disperarea profundă îmi vine un gând: înseamnă că sunt ataşaţi de mine, înseamnă că nu degeaba am trăit aici acest an de lagăr, am fost de ajutor oamenilor.

Ultimul moment. Acum păşesc pragul, lăsând în urmă raiul meu amar, flămând, groaznic şi încântător. Adio, dragii mei! Adio, Anton!

— Nu, nu adio! La revedere! Şi ţine minte: suntem mereu cu tine...

Ne îmbrăţişăm chiar sub privirile bolnavilor şi a escortei din Iagodnoe. S-a făcut linişte. Până şi escorta venită după mine, care nu o dată lua oamenii la carceră „pentru o legătură a unui deţinut cu o deţinută”, este cuprins şi el de tăcerea asta. Stă răbdător, sprijinit de tocul uşii. Nu a spus niciodată: „Hai, hai!”

Capitolul 25

ZK[50], SK şi BK

La prima vedere, conacul spitalului central al Sevlag-ului, Belicie, putea fi luat drept o casă de odihnă sau sanatoriu. Aleile dintre clădiri erau curăţate şi presărate cu pietriş. Aici se vedeau până şi ronduri de flori. Ronduri înconjurate de gazon. E adevărat, în august, când am ajuns aici, florile erau deja atinse de primele îngheţuri, tulpinile lor albe, uscate, deja se întindeau pe pământ, gata să se amestece cu el. Dar chiar ideea că aici se cultivă flori îţi insufla oarece speranţe.

Cele două corpuri cu etaj m-au orbit prin înfăţişarea lor tipic continentală. Restul construcţiilor, chiar dacă erau barăci de tip obişnuit, totuşi se deosebeau clar prin curăţenie şi îngrijire, faţă de toate cele cu care mă obişnuisem în Elghen sau în Taskan.

— Ei, cum e, aţi admirat perla noastră din Kolîma? Sunteţi bucuroasă că v-aţi smuls de acolo, din fundul taigalei? s-a interesat binevoitor brigadierul din partea locului.

— Păi ce, oare aici nu e taiga?

— Ei, sigur că e taiga... Numai că nu e una şi aceeaşi... Belicie al nostru este o oază în deşert. Mai ales pentru femei. Aici deţinutele femei sunt numai două. Dumneavoastră o să fiţi a treia. Haideţi să mergem, o să vă conduc la medicul-şef şi în acelaşi timp o să vă arăt teritoriul nostru: casa direcţiunii, laboratorul, farmacia,

50 Abreviere uzuală, scrisă şi *zeka,* pentru cuvântul *zakliucionnâi,* „deţinut” (n. tr.).

morga...

M-a luat de braţ cu gestul unui moşier bucuros. Omul acesta slăbuţ, cu nasul lung, cu o faţă de faun şi manieră glumeaţă de a vorbi avea numele Puşkin şi prenumele Aleksandr. În libertate fusese un administrator de la periferie, a furat în stil mare şi a căpătat zece ani serioşi în 1936. Imediat a început să-mi povestească despre asta, entuziasmându-se gălăgios de propria inventivitate şi spirit vizionar. Rezulta că el se lăsase arestat „la timp, cu un articol minunat, de drept penal". Dacă ar fi lungit-o el cu maşinaţiunile lui financiare până în 1937, i-ar fi trosnit cu lejeritate teroare sau sabotaj. Şi oare atunci ar fi putut visa el la portofoliul de brigadier la Belicie? E o funcţie mare, dar el nu e mofturos şi e mereu bucuros să-i ajute, cât îi stă în puteri, pe deţinuţii politici. Se înţelege, cu ce se poate. Mai ales pe femei, la care se pricepe, şi pe medici, de care are nevoie: suferă de ulcer duodenal.

— Şi de ce aveţi atâta durere în privire? a băgat el în seamă în sfârşit înfăţişarea mea demoralizată. Da, permiteţi-mi, am auzit ceva... O despărţire amoroasă? Doctorul german din Taskan? Hm... Se vede imediat că nu sunteţi o femeie practică: e război cu Germania, iar dumneavoastră aţi găsit un neamţ... Oare nu e mai chibzuit să luaţi un rus? Ei, chiar dacă un deţinut, dar unul care să poată să vă asigure hrana... Ce vă încruntaţi aşa? În condiţiile noastre, hrana e problema cardinală. Dar, de fapt, dacă noul dumneavoastră ales va fi deţinut, el vă poate asigura şi unitatea de gândire, şi, cum să spun, durerea reciprocă...

Era un poznaş rafinat, un fel de căpitan Lebiadkin[51]. A făcut un drum pe ocolite, pentru a prelungi cât mai mult această discuţie de societate. De fapt, nu-i trecuse prin minte să-mi ia geamantanul greu, de lemn – un articol al

[51] Personaj din romanul *Demonii* de F.M. Dostoievski (n. tr.).

groparului din Elghen, Iogăr. Puşkin tot împroşca în stânga şi în dreapta cu formule spirituale, numite de el folclor, care, chipurile, fusese aşa de apreciat de marele lui tiz.

Dar uite, în sfârşit, şi casa direcţiunii. Puşkin m-a condus personal la şefa, m-a prezentat ochilor ei cercetători şi ameninţători. În hârtiile oficiale, stăpâna din partea locului se numea foarte prozaic – medicul-şef al spitalului central al Sevlag-ului. Dar ea era în acelaşi timp şi comandanta punctului de lagăr. Puterea ei asupra trupurilor şi sufletelor supuşilor ei deţinuţi era absolută şi pentru că şeful cel mare al provinciei, şeful Departamentului minelor din Nord, Gagkaev, era compatriot şi prieten al medicului nostru şef. Amândoi erau din Osetia.

(Se numea Nina Vladimirovna Savoieva. Anticipând, trebuie să spun că soarta a fost miloasă cu această femeie: viaţa ei se aranjase astfel încât au fost scoase la lumină cele mai bune părţi ale caracterului ei şi, dimpotrivă, au fost înăbuşite acele instincte primare de dorinţă de putere şi samavolnicie care-i erau specifice. După ce s-a îndrăgostit de un deţinut laborant, a devenit mai târziu soţia lui şi, după moartea lui Stalin, a lucrat deja ca medic la spitalul din Magadan. Când ne întâlnea, pe străzile din Magadan, pe mine şi pe Anton, ea ne saluta bucuroasă şi spunea ceva banal. Cum ar fi, de exemplu, că azi, la cinematograful „Gorniak” rulează un film bun... Era greu de crezut că doar cu câţiva ani înainte ea executa şi graţia, ieşea din apartamentele ei cu mersul reginei Tamara[52], vorbea cu o voce sacadată, mânioasă, poruncea roabelor apropiate să o spele în baie şi să-i maseze trupul destul de îndesat şi inform cu tot felul de substanţe aromate.

Revin iar la un gând banal: puterea absolută corupe

[52] Referire la Tamara cea Mare (cca 1160–1213), regină a Georgiei (1184–1213). Ea şi-a câştigat reputaţia de lider desăvârşit, fiind denumită şi „regina reginelor”. A zdrobit armatele persane, arabe şi tătare care ameninţau graniţele statului (n. red.).

absolut. Deloc rea din fire, Nina Savoieva făcea o grămadă de lucruri ruşinoase sub aripa lui Gagkaev, acest Stalin raional despre a cărui cruzime circulau mereu tot felul de zvonuri. Ce bine că, datorită iubirii pentru un bărbat, soarta Savoievei se frânsese! Încă vreo câţiva ani de domnie la Belicie şi ea ar fi fost pierdută total, s-ar fi transformat într-un torţionar.)

În momentul în care am apărut în faţa chipului ei ameninţător, ea se afla în plină strălucire şi grandoare. Ochii ei negri caucazieni aruncau fulgere. Mâna lată, cu degete scurte, plină de inele, se ridica din când în când într-un gest poruncitor.

— Duceţi-o la tuberculoşi, i-a spus ea lui Puşkin de parcă eu nici nu eram acolo. Acolo o să şi locuiască, în cabinet. Veselă separată. S-o preveniţi: bolnavii sunt contagioşi. Să fie precaută...

Cuvintele acestea umane fuseseră rostite de către medicul-şef aşa de jignitor, că imediat am simţit nevoia să plâng. Evident, acesta era ritualul locului: stăpâna nu se putea adresa direct unei roabe mărunte, cum eram eu. Mi-am adus aminte cu durere de serile în care beam ceai la comandantul din Taskan, Timoşkin, de discuţiile idilice, educative cu el legate de rotirea globului pământesc. (Tare greu se obişnuia unchiul Tom[53] cu plantaţiile lui mister Legree[54] după bunul St. Clare şi fiicele lui[55]...)

Corpul pentru tuberculoşi se afla pe un deal, departe de celelalte clădiri. Era o baracă împărţită în două saloane. Într-unul se aflau purtătorii bacilului Koch – „salonul BK". În celălalt, cel „curat", cei la care „BK încă nu fusese

53 Referire la personajul principal al romanului *Coliba unchiului Tom* de Harriet Beecher Stowe (n. red.).

54 Personaj din romanul *Coliba unchiului Tom* de Harriet Beecher Stowe (n. red.).

55 *Idem* (n. red.).

descoperit”. Împărţirea aceasta era destul de convenţională, activul bolnavilor era mobil, pentru că analizele de laborator erau, ca să spunem numai atât, imperfecte şi locatarii salonului „curat” îi depăşeau uneori pe BK în ceea ce priveşte mortalitatea. Aici nu exista nici un salon de femei.

Cămăruţa destinată mie era lipită de salonul „BK”, separată de el printr-un placaj care nu ajungea până la tavan. Am scăpat cu mare greutate de Puşkin care îmi tot explica, cu vorbe multe şi alambicat, că acest corp de clădire periculos are avantajele sale: gardienii, temându-se să nu se molipsească, vin aici foarte rar, şefii cu atât mai puţin.

Pe nişte paturi de lemn destul de rezistente, acoperite cu saltele nu foarte subţiri, stăteau bărbaţii. Nu muribunzi, nu nişte „fitile”, nu schelete, ci oameni cu o înfăţişare normală, mai ales tineri. Ei se deosebeau radical de pacienţii noştri din Taskan, care, neputincioşi şi condamnaţi, se îndreptau spre un ţărm inevitabil. Aici se aflau oameni care ieri erau încă sănătoşi, care se obişnuiseră cu o împotrivire activă în faţa morţii. Acum ajunseseră înfrânţi nu de o foamete de mulţi ani şi de munca peste puteri, ci de o afecţiune acută, care acţiona repede. Deţinuţii în vechea accepţie a acestui termen constituiau aici o minoritate, în cea mai mare parte erau oameni din noua pătură, postbelică, din Kolîma, aşa-numiţii „SK”, contingentul special.

A fost prima mea întâlnire cu oameni aduşi aici din alt iad, din iadul războiului şi al hitlerismului. Erau din cele mai diferite categorii. Unii, la întrebarea: „Pentru ce?”, răspundeau: „Pentru că nu m-am sinucis.” Alţii – letoni, estoni, lituanieni – fuseseră mobilizaţi în armata germană când Hitler a ocupat Pribaltica. O a treia categorie erau cei care evadaseră din prizonierat sau fuseseră aduşi din regiunile eliberate de noi.

SK se împărţeau în cei cu termen de pedeapsă, care

aveau şase ani, şi cei fără termen, care stăteau „până la alte dispoziţii”. Se considera că regimul pentru SK era mai blând decât al nostru, al deţinuţilor. Totuşi cei care se aflau acum în corpul de tuberculoşi au trecut prin celebra mină Burhala, unde tinerii făceau mai întâi pneumonie, mai apoi tuberculoză galopantă. Procesul acesta trecea extrem de repede la balticii zdraveni, care aveau nevoie de multe calorii.

Primele zile ale vieţii de aici au fost pentru mine o tortură cumplită. Noaptea nu puteam să adorm, învârtindu-mă până înnebuneam în patul scurt. (Cei care erau mai înalţi nu încăpeau în cabină.) Tuşea neobosită, uscată şi umedă, reţinută cu grijă şi disperat paroxistică, cutremura aerul. Gemete în toate limbile, blesteme răguşite, iar uneori pur şi simplu plânsetul celor mai tineri, cu toate acestea trebuia să mă obişnuiesc.

De dimineaţă, începeam să le fac injecţii cu clorură de calciu tuturor bolnavilor. Mă aşezam pe un capăt al patului de metal, căutând vena. Intram în contact foarte apropiat, aproape familiar cu aceşti băieţi letoni, în fiecare dintre ei văzându-l pe Alioşa al meu. Erau aproape de o vârstă cu el, cu vreo doi-trei ani mai mari. La fel de înalţi ca el, cu aceleaşi gene pufoase şi cu buze credule, ca de copii. Ei trebuiau să trăiască. Dar ei mureau. Mureau zilnic, zilnic, zbătându-se disperaţi din mâinile morţii, dar suferind înfrângerea. Şi în locul lor aduceau noi şi noi transporturi de băieţi, şi ei mureau la fel. Mureau fie zbătându-se disperaţi din faţa morţii, fie deja cedând şi strigându-şi mama, înainte de a-şi da sufletul. Apoi am încercat să număr câţi oameni au murit în braţele mele, câte ultime suflări am însoţit. Rezulta o cifră care se apropia de o mie.

Secţia de tuberculoşi era condusă de medicul deţinut Barkan. Semănând cu un baron sărăcit din Ostsee, parcă decolorat de tot, cu nişte pungi simetrice sub ochi, el era cufundat în gândurile lui şi nu prea reacţiona la stimulii

externi. Mai avea de stat numai câteva luni şi ştia să vorbească numai de asta, să se gândească numai la asta.

Multă vreme nu am putut să mă obişnuiesc cu stilul lui de lucru. Nu că nu era conştiincios. Nu. El îşi făcea cu grijă vizitele de zi şi de seară, asculta, ciocănea, prescria tratament după posibilităţile modeste ale farmaciei noastre. Dar nici un bolnav nu ghicea că şi el e deţinut şi toţi îi spuneau „cetăţene doctor”. Când odată, în primele săptămâni ale activităţii mele de aici, am dat fuga la el noaptea strigând: „Andris moare! Andris! Băiatul acela de lângă uşă...”, el a răspuns liniştit: „Da, aşa bănuiam şi eu, că azi...” Şi nici nu a considerat că e nevoie să se ridice. Îmi aduceam aminte cum Anton dădea fuga prin toată aşezarea să caute o gură de vin pentru un amărât care, înainte de moarte, tare mai avea chef să bea şi el ceva, sau cum medicul stătea noaptea la patul unui tânăr numai pentru că acela se temea de întuneric... Îmi aduceam aminte şi am spus: „Vă rog să mă scuzaţi, cetăţene doctor.” Şi am plecat. Nu l-am mai trezit niciodată.

Sanitari în secţia noastră de tuberculoşi erau doi. Superiorul, Nikolai Aleksandrovici, fusese în libertate contabil şi chiar reuşise să-şi păstreze şi aici o înfăţişase de finanţist. Purta ochelari, era extrem de priceput şi organizat la muncă. În sarcina lui intrau toate legăturile externe. El aducea de la bucătărie mâncare pentru toţi, de la farmacie – medicamente, de la şefii care ocoleau corpul nostru – ordine şi dispoziţii. Îşi preţuia foarte mult munca, se considera inteligent şi şmecher pentru că reuşise să se aranjeze aşa de bine: raţia o primeşte ca pentru o muncă periculoasă, cu contagioşii, dar, de fapt, el aproape că nu intră în legătură cu bolnavii.

Adevărata muncă de sanitar – murdară, grea, fără somn – o ducea sanitarul inferior, Griţiko. El avea pe atunci numai 18 ani, dar experienţa lui de viaţă ajungea pentru trei persoane. În 1942, când hitleriştii se aflau în oraşul lui,

Griţiko era încă adolescent, e adevărat, dar aşa de înalt, că „din spate” i se dădea cu cinci ani mai mult.

— Dacă aş fi ştiut io ce se întâmplă, spunea el îndurerat de fiecare dată când începea povestirea odiseei sale.

Şi doar mama îi spusese să nu iasă din casă. Da’ n-a ascultat-o! Băieţii tocmai ridicau un zmeu şi am ieşit şi io să mă uit... Şi atunci nemţii... au venit cu un camion acoperit aşa de mare şi i-au ademenit uşurel: *„Komjung, kom her!”*[56] Şi l-au băgat pe Griţiko în maşină, în maşina aia aşa de frumoasă, şi l-au dus. Mama nici până acum nu ştie unde a dispărut băiatul... Şi apoi cu trenurile...

Micul Griţiko a fost cărat, pentru muncile din preajma frontului, prin toată Europa. Impresiile sale de călătorie le prezenta mereu într-o ordine strictă, conducându-se astfel, drept criteriu principal de apreciere a oricărei ţări, de calitatea pe care o avea zeama lungă de acolo.

— În Polonia, surioară, fiertura e tare rea... E goală de tot... în Cehoslovacia, e puţintel mai bună... Dar în Italia! Tare bună mai era! O fiertură ca în Italia, surioară, noi doi n-o să vedem în viaţă...

În corpul nostru de tuberculoşi, Griţiko a nimerit pe drumul direct Roma-Kolîma. La drept vorbind, în Italia, în ciuda unei fierturi aşa de uimitoare, Griţiko totuşi ducea dorul casei. Şi imediat ce în regiunea lucrărilor lor au început să apară ofiţeri sovietici şi să-l cheme acasă, Griţiko nu a stat pe gânduri.

Uite, ofiţerii ăia au adus o pancartă la noi. E pictată o femeie aşa de frumoasă. Întinde mâna: vino, băiete, acasă, că Patria-Mamă te cheamă... E adevărat, se spuneau tot felul de lucruri, că cică te bagă în lagăr pentru că ai fost în armată la nemţi. Dar Griţiko nu a crezut. Păi ce, el s-a dus singur la nemţi? Doar a fost luat cu forţa...

— Ei, surioară, dacă aţi fi văzut cum am fost noi conduşi

---

56 Vino, tinere, vino aici! (l. germ.) (n. red.).

din Italia! Cânta fanfara! Ofiţerii noştri sovietici ne ţineau discursuri... Ei, dar cum am ajuns până la cordonul nostru, gata, am fost daţi jos. Toţi am fost urcaţi în vagoane de marfa, iar uşile le-au închis cu lacătul... Muzică? Nu mai cânta nici o muzică!

La secţia de tuberculoşi, Griţiko a ajuns după aceeaşi schemă ca şi băieţii din Pribaltica: mina Burhala, pneumonie, tuberculoză... Dar aici Griţiko a demonstrat elocvent veridicitatea zicătorii: „Ce e sănătos pentru un rus, pentru neamţ e moarte.” În aceleaşi condiţii, a reuşit să se vindece. Caverna i s-a închis, nici un BK nu a mai apărut „în câmpul vizual”. Era deja aproape gata să fie din nou trimis la Burhala, dar atunci soarta lui a cotit-o pe neaşteptate spre fericire.

Treaba era că, după ce şi-a revenit, Griţiko a început să-i ajute benevol pe sanitari. nici un turneu prin Europa nu-l putea scăpa de deprinderile căpătate din copilărie. Când observa mizerie mare în corpul tuberculoşilor, Griţiko manifesta iniţiativă. Într-un mod misterios reuşise să-şi schimbe raţia pe o căldăruşă de var uscat. El meşterise din bureţi o pensulă şi apucase să văruiască pereţii barăcii. Chiar atunci, medicului-şef i se semnalase că deja venise o comisie severă, care va vizita toate corpurile spitalului, fără a-l exclude şi pe cel de contagioşi. Când şi-a adus aminte de mizeria şi degradarea ce domneau în pavilionul de tuberculoşi, Savoieva s-a năpustit aici, tulburată, mânioasă, gata să-l pedepsească pentru mizerie pe primul care i-ar fi ieşit în faţă. Şi deodată...

— Ce faci? a exclamat ea, găsindu-l pe Griţiko care terminase deja de zugrăvit pereţii salonului „BK”.

— Păi uite... Văruiesc puţintel casa... Că tare murdară mai era, a explicat din punct de vedere etic Griţiko.

Savoieva a tăcut câteva momente, după care i-a ordonat sacadat lui Barkan:

— Să nu-l externaţi! Să rămână aici sanitar...

Deprinderea aceea, născută cândva „în grădiniţa de vişini de lângă casă”[57], l-a salvat pe flăcău de Burhala, de o nouă pneumonie, de o moarte sigură.

Bolnavii – şi deţinuţii, şi SK, şi BK – îl adorau toţi pe tânărul sanitar. Toţi aveau nevoie de el. Să-i dea unuia noaptea nişte apă, pe altul să-l ajute să se ridice şi să-l conducă până la „closet”, cu un altul să stea pur şi simplu puţin şi să discute „despre viaţă” într-un moment de disperare acută. Să se fi nimerit cu doctorul Antoşa! Ce mai tratare ideală ar fi fost...

Singura trăsătură de lagăr din firea lui Griţiko era patima pentru pâine. La noi, la tuberculoşi, era pâine multă: muribunzii mâncau puţin, iar raţiile se dădeau mărite. Dar oricum, Griţiko usca, aduna, ascundea pâinea, combina nu ştiu ce schimburi şi mă îndemna mereu să nu anunţ imediat noii morţi, ci numai după ce se primeau proviziile zilnice cuvenite lor.

— Păi cum aşa, surioară! Păi „şmecherii” o să le înfulece... Dar ei oricum au destul... Măcar să avem şi noi ceva de rezervă...

Chiar când a murit Andris, cu care Griţiko făcuse un jurământ de prietenie eternă, oricum, după ce şi-a şters lacrimile, m-a rugat:

— Nu vă grăbiţi să vă duceţi la birouri, surioară! Uite, o să primim pâinea şi fiertura lui Andris şi după aceea vă duceţi...

De Griţiko nu se lipea mizeria din lagăr. El era amabil, nu spunea niciodată nici o înjurătură murdară din cele care intraseră în obişnuinţa multor foşti intelectuali. Numai o dată l-am văzut într-o criză de furie de nestăpânit. Şi asta era legată tot de Andris, de moartea lui.

Andris avea, pe arătătorul de la mâna stângă, un inel masiv cu o camee. Reuşise să-l păstreze prin toate

---

57 Vers de Taras Şevcenko (n. tr.).

percheziţiile şi nu se despărţea de el, considera că e talismanul lui. Înainte de a muri, şi-a scos inelul şi i l-a dat lui Griţiko, rugându-l să-l trimită mamei la Daugavpils, în Letonia.

Eu şi Griţiko am tot şopocăit cum să facem. Noi nu aveam nici un fel de acces la poştă. Era periculos şi să păstrăm multă vreme inelul asupra noastră: ni-l puteau lua. Şi ne-am decis să ne adresăm brigadierului Puşkin. El are liberă circulaţie şi o mie de legături. Pentru el nu e mare lucru să trimită inelul mamei lui Andris. „Deşi e tare lacom, Puşkin ăsta, poate totuşi nu se va bucura la un lucru aşa de mărunt!" îşi spunea gânditor Griţiko.

Puşkin a luat cu plăcere obiectul frumos, l-a băgat neglijent în buzunar, dar a spus că o să rezolve treaba neapărat, că mama e un lucru sfânt. Au trecut vreo două săptămâni şi deodată Griţiko a văzut inelul lui Andris pe degetul murdar, aspru, al unui deţinut de drept comun de la chioşcul nostru de alimente.

— Pentru juma de kil de ulei şi două cutii de peşte în sos tomat, a şuierat Griţiko, şi eu pur şi simplu nu i-am recunoscut vocea.

Când, peste câteva zile, brigadierul Puşkin a venit în pavilionul nostru pentru a-i înregistra pe cei care veniseră sau fuseseră externaţi, nu m-am abţinut şi, cu un calm prefăcut, l-am întrebat dacă a trimis inelul în Letonia.

— Cum să nu! Demult! a răspuns cu solicitudine Puşkin.

— Minţi, viperă! a urlat atunci Griţiko şi, după ce s-a năpustit la brigadierul slăbănog, a început să-l strângă de gât.

Abia l-au luat de acolo nişte bolnavi.

Toată săptămâna după aceea am tresărit la fiecare zgomot al uşii care se deschidea. Nu cumva or fi venit după Griţiko? Dar Puşkin nu s-a plâns. Poate că, dându-şi seama de comportarea sa mizerabilă în această situaţie, dar poate şi pentru că în ultimul timp ulcerul i se agravase din nou. Îl

chinuia şi-l abătea de la treburile lumii din afară, făcându-l să fie mai atent la ceea ce se întâmpla în interiorul său.

Odată cu venirea iernii, am început să suferim cumplit de frig. Pavilionul de tuberculoşi, chiar mai mult decât spitalul din Taskan, era bătut de toate vânturile, şi lemne primeam foarte puţine. Nu ştiu de ce în taiga lemnele erau o problemă. Ele se duceau în corpurile principale, de chirurgie şi terapie. Noi eram oricum consideraţi, realist vorbind, nişte rămăşiţe umane cărora frigul nu are cum să le facă rău.

Dar ne-am organizat pentru a ne apăra bolnavii şi pe noi. Sub conducerea sanitarului principal, fostul contabil, funcţiona un birou de schimb neoficial. Nişte vagabonzi şi ticăloşi aduceau noaptea, cu grijă, lângă peretele din spate al barăcii noastre, beţe şi surcele, luând în schimb saci cu pâine uscată şi căldări cu resturile de fiertură. Dis-de-dimineaţă, înainte de vizită, pe întuneric, eu şi Griţiko tăiam lemnele şi le puneam într-un loc secret.

De foame, în condiţiile raţiei mărite de aici, nici nu putea fi vorba. Mai mult, din când în când, primeam prin câte o ocazie pachete de la Anton. Aşa că, se părea, totul era suportabil, mai ales că până la sfârşitul pedepsei mele de zece ani mai rămăsese (dacă e să avem încredere în sentinţă!) o bucată destul de serioasă, un an şi jumătate. Dar, în ciuda acestui lucru, tocmai aici, la Belicie, adesea eram cuprinsă de accese de melancolie imposibil de înlăturat.

Nu puteam să suport aceste agonii zilnice, aceste încleştări cu moartea în care ea învingea mereu. Şi mă mai chinuia şi cinismul cu care respectabilitatea exterioară şi buna-cuviinţă a instituţiei noastre mascau groaza ce se ascundea în ea. Micile alei, rondurile de flori... Noul aparat röntgen... Bucătăria curată şi bucătarii cu bonete albe!... Până şi conferinţele ştiinţifice ale medicilor deţinuţi! Şi, în paralel cu asta, zilnic erau externaţi oameni aproape morţi

şi trimişi la acea fatidică Burhala. Şi în fiecare zi, în fiecare noapte, funcţiona morga din Belicie, care-şi mărea din ce în ce mai mult capacitatea de primire.

La morgă erau stăpâni borfaşii. Nişte bandiţi învederaţi. Şi lor le era lene să coasă cadavrele după autopsii, le era lene să sape gropi lungi, conform lungimii cadavrelor. Şi ei îmbucătăţeau, mărunţeau cadavrele pentru a le arunca mai apoi într-o groapă rotundă, de suprafaţă, dincolo de o movilă acoperită de tisă.

Odată am întâlnit în zori acest alai de înmormântare, când am dat fuga la farmacie într-un moment nepotrivit. Pe o sanie iakută, lungă, trei interlopi târau bucăţile de carne de om. Se iţeau fără ruşine cioturi albastre, îngheţate. Mâini tăiate se rostogoleau pe zăpadă. Uneori cădeau pe pământ bucăţi de măruntaie. Sacii în care trebuiau să fie puse cadavrele deţinuţilor erau folosiţi cu chibzuinţă de borfaşii legişti pentru tot felul de operaţiuni de schimb. Aşa că tot ritualul înmormântării la Belicie îmi apărea în faţa ochilor în toată cruzimea.

Prima şi ultima dată în viaţa mea am avut o criză care semăna cu cea de isterie. Îmi aminteam de expresia „maşină de tocat” prin care erau definite adesea lagărele noastre de reeducare şi de muncă. La vederea acestei sănii iakute încărcate, sensul figurat al cuvântului era înlocuit deodată de cel real al lui, cuprinzător, material. Uite-le, bucăţile de carne omenească tăiate, pregătite pentru a fi date printr-o maşină de tocat uriaşă! Îmi auzeam cu groază şi mirare propriul râs sufocant, propriile hohote de plâns violente. După aceea am început să vomit cu disperare. Nici nu mai ţin minte cât mi-a luat să mă târăsc până la pavilionul meu.

Şi chiar în ziua când a venit peste noi o comisie de rang foarte înalt. Nu numai funcţionari superiori de la administraţia sanitară, dar chiar şi comandantul Sevlag-ului, colonelul Selezniov. Înconjurat de o numeroasă suită,

el a venit direct în pavilionul contagioşilor, unde în acel moment Griţiko spăla podeaua, băgând sârguincios cârpa pe sub paturi.

— Şi aici, la voi, e un salon de deţinuţi sau de SK? a întrebat Selezniov.

Nu am apucat să deschid gura pentru a răspunde. Griţiko mi-a luat-o înainte. După ce a stors cârpa cu care spăla pe jos cu nişte mişcări îndemânatice, aproape feminine, el a oftat adânc şi a declarat deschis:

— Of, tare greu ne mai e să-i deosebim şi noi, care sunt deţinuţi, care SK! Aşa că aicişa sunt de-a valma numai BK!

— Ce? Ce? a făcut comandantul, ridicându-şi sprâncenele de uimire.

— BK, bacilul Koch, am explicat eu imediat, temându-mă să nu se înfurie pe Griţiko şi să-l trimită la Burhala. Sanitarul are în vedere faptul că salonul e completat nu conform datelor de identificare, ci după indicatorii medicali. Aici sunt bolnavi contagioşi care au în prezent bacilul Koch...

Comandantul s-a îndepărtat repede de mânerul uşii pe care tocmai îl apucase, şi-a privit palmele de parcă se temea că o să vadă pe ele bacilii săltăreţi, şi a spus supărat, adresându-se medicului nostru şef:

— Şi de ce trebuia să-i deranjăm pe oamenii aceştia grav bolnavi? Mai bine să ne arătaţi noul aparat röntgen...

Capitolul 26

Mea culpa[58]

Este oare o particularitate autentică a sufletului omenesc nevoia de căinţă şi spovedanie? Despre asta vorbeam mult în şoaptă cu Anton în discuţiile noastre nocturne, nesfârşite, de la Taskan. În jurul nostru era o lume care părea că infirmase până şi amintirea faptului că nu ai nevoie numai de pâine... Numai prin pâine, numai prin singura pâine, prin singura regină Raţia respirau aici toţi cei vii, aproape morţi şi chiar cei muribunzi. Şi noi, probabil, purtăm aceste discuţii dintr-o veche inerţie de intelectual, dar, de fapt, şi noi suntem deja morţi din punct de vedere moral. Şi am întins în faţa lui Anton un şir de argumente pentru a dovedi că ne-am întors în societatea barbariei. E adevărat, noii barbari se împart în activi şi pasivi, adică în călăi şi victime, dar împărţirea asta nu le dă victimelor o întâietate morală, sclavia le descompusese şi sufletele lor.

Anton era îngrozit de asemenea gânduri ale mele, le respingea cu patimă. Şi eu eram fericită când reuşea să-mi distrugă concluziile. Dar şi eu aruncam în el cu cuvinte aşa de grele, care adesea şi pentru mine erau respingătoare, numai pentru ca el să mă facă să nu mai cred aşa, încă şi încă o dată, pentru ca în sufletul meu să ajungă un reflex al acelei armonii uimitoare de care el era pătruns.

Aici, la Belicie, am fost nevoită să mă lovesc de fapte care confirmau gândurile lui Anton. Au fost nişte întâlniri

58 *Mea culpa* (Greşeala mea), sau *Mea maxima culpa* (Cea mai mare greşeală a mea) (l. lat.), expresie din rugăciunea tradiţională rostită în mesa romano-catolică, în care o persoană îşi mărturiseşte greşelile făcute în faţa lui Dumnezeu (n. red.).

grele, dar, în acelaşi timp, liniştitoare. Vedeam şi eu cum din străfundurile disperării morale se auzea deodată un strigăt: *„Mea maxima culpa!”* şi, odată cu această exclamaţie, oamenii îşi reprimeau dreptul de a se numi oameni.

O primă astfel de întâlnire a fost cu doctorul Lick. Într-un amurg îngheţat de ianuarie, la uşa pavilionului de tuberculoşi au bătut doi bărbaţi sănătoşi. Pe unul dintre ei îl cunoşteam, Anton mi-l prezentase încă de la Taskan. Era tot medic, dar deja liber, eliberat după terminarea pedepsei. Acum el lucra ca angajat liber la nu ştiu ce mină, arăta că îi mergea foarte bine. În paltonul său „de pe continent”, cu guler de astrahan şi cu o barbă creaţă, neagră, ce semăna şi ea cu un mieluţ, prin înfăţişarea sa parcă sublinia starea jalnică a însoţitorului său. Acela, prin statura înaltă, capul mic şi pâslarii pufoşi, de lagăr, din picioarele sale lungi, semăna cu un struţ. Era atât de slab, că până şi cei mai severi şefi de la unitatea sanitară i-ar prescrie „muncă uşoară”.

Acesta era doctorul Lick, din vina căruia Anton, acum cinci ani, în primul an al războiului, şi-a pierdut vederea la ochiul drept. Atunci toţi germanii, inclusiv medicii, se aflau numai la munci comune grele. Nu existau suficienţi ochelari de protecţie şi razele ultraviolete puternice din Orientul îndepărtat, reflectate pe albeaţa zăpezilor i-au ars ochiul lui Anton. Nu i s-a dat scutire de muncă. A făcut o rană la cornee. Vederea la ochiul vătămat era din ce în ce mai slabă. Anton s-a mai dus o dată la ambulatoriul lagărului de la mină. Pe atunci lucra acolo medicul deţinut Lick. E greu de spus de ce a fost lăsat într-o funcţie medicală, deşi era german adevărat. Fusese o scăpare sau Lick avea alte merite, dar faptul e fapt: în timp ce se desfăşura o prigoană în masă a medicilor germani, el continua să conducă spitalul deţinuţilor de la mina aceasta.

Da, i-a spus el lui Anton, da, este afectată corneea. Dar

Lick nu-l poate băga în spital. Pentru că şi Anton Walter e german şi medic. Şi Lick poate fi acuzat, probabil va fi acuzat că doreşte să-i salveze pe ai săi.

Anton a tăcut o clipă, apoi a întrebat reţinut dacă înţelege oare colegul Lick că este posibilă o îmbolnăvire parasimpatică a celui de-al doilea ochi şi, prin urmare, se va instala orbirea totală. Da, Lick înţelegea asta. Cu o şoaptă frenetică i-a răspuns în germană că, în cazul alternativei viaţa lui Lick sau vederea lui Walter, el alege viaţa lui Lick.

Ştiam toate acestea de la Anton. Şi toate acestea mi le repeta acum, cu o precizie absolută şi aproape cu aceleaşi expresii musafirul meu neaşteptat. El vorbea aproape liniştit, cu acea lentoare caracteristică în general distroficilor. Uneori repeta aceeaşi frază, de parcă se temea să nu scape ceva important. Faţa lui nerasă demult, acoperită de smocuri roşcovane, îşi păstra imobilitatea artificială.

— De ce v-aţi hotărât să-mi povestiţi mie toate astea?

— Pentru că nu pot să dorm. Încă nu am 40 de ani, dar sufăr de insomnie incurabilă. Desigur, ar trebui să mă duc chiar la Walter. Dar sunt sub escortă, nu pot ajunge până acolo. Am fost adus aici, sub escortă, la conferinţa medicilor. Uite, l-am întâlnit aici pe un coleg eliberat şi el mi-a spus de dumneavoastră. Vreau să-i transmiteţi lui Walter...

— Noi suntem despărţiţi. Eu sunt tot sub pază. Nu ştiu dacă o să-l mai văd în viaţă.

— V-a mai rămas un an. O să-l revedeţi. Eu am primit 25 de ani. Mai am de efectuat 16 şi jumătate. Deci vă rog să-i spuneţi...

În momentul acesta, faţa liniştită a lui Lick a tresărit disperată într-un tic nervos. Dar mi-am adus aminte de pata albă de pe pupila dreaptă a lui Anton şi l-am întrebat nemiloasă:

— Ce anume să-i spun?

Şi atunci el a început să strige:

— Spuneţi-i că sunt un căcat! Că nu există un căcat mai mare nici printre călăi. Măcar ăia te omoară direct... Că ar fi trebuit să mi se ia diploma de medic... Şi să-i mai spuneţi că nu dorm. Că văd aievea toate coşmarurile.

Avea un falset neplăcut de cocoş. Şi grimasa care-i schimonosea faţa era pur şi simplu respingătoare. Dar din strigătul lui răzbătea o asemenea suferinţă puternică şi autocondamnare, că deodată am pus mâna pe mâneca lui şi am spus:

— În ultimul an, pata a scăzut mult în diametru. El o tratează cu remedii homeopate. Acum deja vede puţin cu acest ochi.

...O altă întâlnire de la Belicie, asemănătoare cu asta, a fost şi mai grea pentru mine. De data aceasta era vorba de un om care mă ajutase în 1939, iar peste doi ani a devenit „martor” într-un nou „dosar” al lui Walter.

Am scris deja despre el. Este Kriviţki, cel care lucra ca medic pe vaporul de etapă *Djurma.* Cel care m-a pus în izolatorul de închisoare, m-a predat la Magadan spitalului şi în felul acesta m-a salvat de la moarte. Iar în 1941, la mina Djelgala, a devenit colaborator secret şi la ordinul anchetatorului operativ Fiodorov semna procese-verbale în care erau expuse „faptele propagandei antisovietice făcute de Walter în baracă”. Asta a servit drept bază pentru un nou proces şi o nouă condamnare, a treia! La proces, Kriviţki şi-a rostit neruşinat declaraţia provocatoare chiar în faţa lui Anton şi a uşurat foarte mult decizia curţii referitoare la o nouă condamnare de zece ani. De fapt, acest nefericit, se vede, a mers foarte departe pe drumul său îngrozitor, pentru că deja în anii 1960, la Moscova, am dat de numele Kriviţki când citeam notele de lagăr ale lui

Varlam Şalamov[59]. Kriviţki figurează acolo în acelaşi rol mizerabil.

Nu ştiu dacă mai trăieşte acum. Puţin probabil. Deja atunci, în iarna anului 1946, când a fost adus la Belicie, era după un atac cerebral, cu paralizia mâinii, a piciorului şi parţial a limbii. Când a aflat că sunt aici, mi-a trimis un bilet prin sanitar. Cu un scris ciudat, ininteligibil, conturat probabil cu mâna stângă, mă chema să-l vizitez. Desigur că nu ştia că am legătură cu Anton Walter. Evident, nu presupunea şi faptul că îmi sunt cunoscute isprăvile lui de luda.

Mai mult de o săptămână nu m-am dus la el, am trimis numai prin intermediul lui Griţiko nişte zahăr. Apoi doctorul Barkan, care fusese chemat acolo la consultaţie, mi-a spus cu un zâmbet strâmb:

— De ce grăbiţi aşa moartea lui Kriviţki? Pur şi simplu înnebuneşte că nu vă duceţi la el. Iar după un asemenea accident vascular şi cea mai mică emoţie...

M-am dus. Cu câteva zile înainte de asta, îi revenise vorbirea. Greoaie, ininteligibilă, dar oricum îi revenise. Era într-o stare de agitaţie puternică. Vorbea întruna. Erau vorbe de acuzare. Mă acoperea de ruşine că nu sunt deloc recunoscătoare. Dacă nu ar fi fost el, oare aş fi supravieţuit atunci, pe *Djurma*? Iar acum, când e la necaz, nici nu vreau să-l vizitez măcar. Uite, am venit după douăzeci de zile...

Ce să-i fi răspuns? Să-i explic motivul lipsei mele de recunoştinţă ar fi însemnat să-i agravez boala. Să tac? E insuportabil. Îmi stârnise sentimentul de dezgust nu numai prin ceea ce ştiam despre trecutul lui, dar şi prin înfăţişarea lui de acum. Ochii lui tulburi, gata să îngheţe, încă mai scăpărau viclenie şi minciună. Am pus pe noptieră un pachet cu mâncare şi am ieşit în tăcere.

---

59 Varlam Tihonovici Şalamov (1907–1982), prozator şi poet rus, autor al *Povestirilor din Kolîma* (n. red.).

Au trecut câteva zile şi am aflat că Kriviţki a avut al doilea accident vascular. Acum nu mai poate din nou vorbi şi e aproape nemişcat. Numai mâna stângă e încă vie, şi uite, mi-a scris un bileţel. Când mi l-a transmis, sanitarul nostru şef a spus:

— I-au spus acolo bolnavii cei noi că ştiţi că i-a dat doctorului Walter cea de-a treia condamnare.

Încercăm să descifrăm toţi trei biletul. Era destul de mare, dar aproape imposibil să-i înţelegi hieroglifele. Am putut să citim numai cuvintele „Vă rog să mă iertaţi” şi „O să mor mâine”...

Da, mâna lui stângă era încă vie. Ea m-a apucat febrilă de marginea halatului, se agita pe cearşaf, avea o forţă anume de expresivitate. Tocmai după mişcarea mâinii mi-am dat seama că-şi cere iertare... Avea ochii închişi. M-am aşezat pe un taburet, m-am aplecat asupra lui şi am spus în şoaptă:

— Mie mi-aţi făcut bine. Ţin minte asta. Dar restul... Sunt bucuroasă că cereţi iertare pentru asta. Sunt sigură că Walter vă va ierta când îi voi povesti despre chinurile dumneavoastră. Îi blestem pe toţi cei care s-au folosit de slăbiciunea dumneavoastră.

Un ochi al lui s-a deschis. Din el curgeau lacrimi şi era viu, deloc rău, nefericit.

...Şi încă o dată am fost nevoită să observ la Belicie cum se poate zvârcoli un om din cauza mustrărilor de conştiinţă şi cum, comparativ cu acest chin, nici închisoarea, nici foamea, poate nici moartea nu înseamnă nimic.

Bolnavul Fichtenholz a fost adus cu ultima serie de muncitori la Burhala. Avea în jur de 30 de ani, era de o frumuseţe angelică, blond, cu faţa delicată. Din documente reieşea că Fichtenholz este SK, primise ordin să fie concentrat aici pe perioadă nedeterminată, până la alte

dispoziţii, că locuieşte în Tartu, e eston. Dar era ciudat că vorbea cu mare greutate în estonă.

— Ce eston mai e şi ăsta? mârâiau ostili pacienţii noştri estoni mai vechi. Nici pâine nu poate să ceară în estonă!

Ruseşte nu înţelegea aproape deloc. În curând am înţeles că Josef Fichtenholz este eston numai după tatăl pe care-l pierduse în copilărie, când era mic. După mamă, e german şi limba lui maternă e germana.

Era foarte grav bolnav. Temperatura nu-i scădea deloc. Noaptea se sufoca, delira, se învârtea disperat pe patul său de lemn.

Doctorul nostru Barkan, cu cât i se apropia mai mult termenul eliberării, privea din ce în ce mai hotărât lumea cu ochii lui de trăitor în Ostsee. Nu se prea chinuia cu diagnosticul diferenţiat. Toţi bolnavii care veneau la noi erau consideraţi dinainte tuberculoşi, toţi erau trataţi la fel cu clorură de calciu. Dar odată, în ziua liberă a lui Barkan, vizita a fost făcută în locul lui de doctorul Kalambet, care semăna ca două picături de apă cu Taras Bulba, reuşind chiar şi în lagăr să fie gras. Odată cu apariţia lui în anticamera morgii, parcă a pătruns chiar viaţa. Kalambet preciza diagnosticele, îi îmbărbăta pe mulţi bolnavi, iar despre Josef Fichtenholz a spus:

— Păi ăsta nu e bolnavul vostru, ci al meu. Are pneumonie lobară, să-i spuneţi lui Barkan, să-l mute la noi, în pavilionul central terapeutic.

Dar Barkan a ţinut-o pe-a lui. Diagnosticul lui nu putea fi greşit. Şi a continuat să-i prescrie lui Iosef acelaşi tratament fără rost.

Odată, noaptea, Griţiko m-a trezit:

— Soră, duceţi-vă la îngerul ăla... Că probabil îşi dă ultima suflare...

Fichtenholz se chircise de tot într-o criză de sufocare. Ochii albaştri îi ieşeau din orbite. Pe faţă îi curgea o sudoare rece.

— Ich kann nicht mehr... Luftembolie... Machen sie luftembolie, umgotteswillen...[60]

Nu mi-am dat seama imediat ce înseamnă *luftembolie.* Când am înţeles, m-am cutremurat. Auzisem că o asemenea metodă de ucidere era folosită de medicina hitleristă. Siringa plină cu aer, introdusă în venă, se spune că produce o embolie aeriană şi moarte. Şi el vrea să-i fac aşa ceva!

— Aţi înnebunit! Nu suntem fascişti! Noi nu omorâm, ci tratăm pacienţi!

Da, dar deja nu mai putea fi tratat. Aşa că măcar sora să nu-i mai prelungească agonia, el nu mai are puterea să sufere...

Ce era de făcut? Să dau fuga după Barkan, era inutil. Nici Kalambet nu va veni, nu va dori să-şi complice relaţiile cu Barkan. Şi atunci mi-am pus o întrebare care m-a salvat nu o dată aici, la Belicie. Oare ce ar fi făcut în cazul acesta Anton?

Bolnavul are edem pulmonar... Trebuie să i se facă un drenaj al sângelui. În condiţii de lagăr, vechea metodă de lăsare a sângelui salvase nu o dată oamenii în spitalul din Taskan. Nu e nimic de pierdut... Am pus un lighenaş, am introdus în venă un ac mare. Cu picături mari, rare, ce semănau cu nişte coacăze negre, sângele a început să picure în lighean şi, în şuviţe subţiri, să alunece pe marginile lui albe. Inima mi se zbuciuma disperată. Oare nu fac vreo greşeală? Câte grame de sânge scotea astfel Anton?

Deodată, bolnavul a încetat să mai geamă şi chiar parcă a început să moţăie. Cu mâini tremurătoare i-am injectat camfor. Ce mai trebuie? A, da, nişte ceai fierbinte, cât mai tare...

---

60 Nu mai pot... Embolie de aer... Fă o embolie de aer, pentru numele lui Dumnezeu... (l. germ.) (n. red.).

În linii mari, l-am salvat. Şi la vizita de dimineaţă, Barkan mi-a spus ironic:

— Ei, uite, vedeţi? Dumneavoastră şi Kalambet vă îndoiaţi de diagnosticul meu. Ia priviţi cum s-a îmbunătăţit starea bolnavului în urma clorurii de calciu.

Nu ştiu dacă Fichtenholz a înţeles replica asta, dar, în orice caz, amândoi am stabilit, fără nici un fel de înţelegere, numai din priviri, să nu-i spunem lui Barkan nici despre lăsarea de sânge de azi-noapte, nici despre faptul că nu-i făcusem injecţii cu clorură de calciu.

A început să-mi fie drag, aşa cum ne sunt mereu dragi roadele eforturilor noastre. Şi când el a trecut în rândul celor care se însănătoşeau, iar temperatura i se normalizase, i-am scris intenţionat în istoria bolii 37,5, pentru a apuca să se întremeze şi mai bine, pentru a sta cât mai mult departe de mina Burhala. I-am dat jumătate din mâncarea mea. Asta nu era deloc greu, pentru că, din cauza muncii grele şi a aerului închis aproape îmi pierdusem pofta de mâncare. Iar el mânca lacom, cu lăcomia unui muribund revenit la viaţă, şi în mod vizibil se însănătoşea.

La îngrijirile mele răspundea cu o adoraţie mută. De fapt era tăcut şi nu povestea nimic despre el, chiar dacă îl întrebam în germană. Dar odată, sanitarul nostru şef, Nikolai Aleksandrovici, după ce a primit prânzul de la bucătăria unde se adunau toate veştile din Belicie, a adus nişte informaţii importante despre Josef Fichtenholz.

— E ofiţer hitlerist! Ca să vezi! Iar el e tratat la fel ca ai noştri, care au luptat cinstit, şi e vinovat numai pentru că a căzut în încercuire?...

A fost o lovitură pentru mine. Rezultă că am salvat un criminal, poate un SS-ist?...

— Dar de unde aţi aflat?

— Toată lumea spune...

Asta nu era o informaţie sigură. Se ştie cum cresc

zvonurile când se transmit din gură-n gură. Nu i-am spus nimic lui Fichtenholz, dar am început să mă uit mai atent la comportamentul lui. Era ireproşabil. Încerca din toate puterile să fie folositor în pavilion. „Tare ordonat mai e!” spunea aprobator despre el Griţiko, fiind ajutat de acesta la curăţenie. Foarte stăruitor spăla el pe jos în cabina mea, frecând scândurile nerindeluite până străluceau ca oglinda. Mai mult, îmi dăruia nişte figurine de lemn făcute de el. Printr-o minune a păstrat un mic briceag şi sculpta din bucăţele de lemn nişte lucruri uimitoare, stângaci-graţioase, pline de idei şi talent. Odată mi-a adus doi îngeraşi asemănători celor care se aflau la picioarele Madonei Sixtine.

— Pentru dumneavoastră, a spus el privind devotat spre mine, pentru că şi dumneavoastră sunteţi un înger.

Eram singuri. Atunci mi-au scăpat nişte cuvinte groaznice pe care probabil nu trebuia să le spun.

— Eu sunt înger? Ce spuneţi! Sunt un om obişnuit. Şi dacă m-aţi fi întâlnit acum vreo trei ani, în alte circumstanţe, m-aţi fi ars de vie în camera de gazare sau m-aţi fi spânzurat...

— Eu? Pe dumneavoastră?

Faţa frumoasă i s-a umplut de pete purpurii.

— Dar de ce?

— Pentru că sunt evreică. Şi dumneavoastră se pare că sunteţi ofiţer fascist.

Atunci a pălit brusc şi a căzut în genunchi. Mi s-a părut că se temea de demascare şi am dublat lovitura.

— Nu vă temeţi! Dacă nu se ştie despre dumneavoastră, eu nu mă duc să informez...

El a scos un strigăt scurt, de parcă fusese lovit de un glonte. Şi mi-am dat seama că am greşit. Nu groaza, ci chiar remuşcările îl chinuiau. Acele zbuciumări care curăţă mai bine decât orice durere fizică. Nici până acum nu ştiu dacă a fost hitlerist sau nu şi ce anume a făcut. Dar era clar

că avea de ce să se căiască.

Doborât de lovitura neaşteptată, el a uitat de reţinerea şi precauţia de până acum. Stând în genunchi în faţa mea, plângea în hohote, ca un copil, încerca să-mi prindă mâinile, să le sărute şi repeta întruna acelaşi lucru:

— Eu sunt om credincios... Oare eu am vrut? Oare eu am vrut?

Şi în cuvintele acestea era o asemenea profunzime a disperării, că pentru o clipă mi-a părut rău că m-am luptat pentru viaţa lui. Poate că era mai bine dacă ar fi murit, decât să trăiască cu o asemenea povară? Nu ştiu, poate că a fost un fascist inuman, dar poate că a fost unul dintre cei care a executat orbeşte ordinele inumane. În orice caz, acum, în acest chin insuportabil el a devenit om.

Mi se poate reproşa că întâlneşti mult mai des oameni care-şi urlă cu voce tare nevinovăţia, care dau vina lor pe epocă, pe vecin, pe tinereţea lor şi pe lipsa de pricepere. Aşa e. Dar sunt aproape convinsă că asemenea urlete puternice sunt chemate ca, tocmai prin gălăgia lor, să acopere acea voce liniştită şi imperturbabilă, interioară, care le aminteşte întruna de vina personală.

Acum, la sfârşitul zilelor mele, ştiu sigur: Anton Walter a avut dreptate. *„Mea culpa*” bate în fiecare inimă şi problema este numai momentul când omul respectiv va auzi aceste cuvinte ce răsună puternic înăuntru.

Pot fi auzite bine când nu dormi, când, „citindu-ţi cu repulsie viaţa”[61], fremeţi şi blestemi. Doar nu a ucis cel care a lovit, ci şi cei care au susţinut Răul. Indiferent cum. Prin repetarea, fără să se gândească la ele, a unor formule teoretice periculoase. Prin ridicarea tăcută a mâinii drepte. Prin scrierea laşă a jumătăţii de adevăr. *Mea culpa...* Şi mi se pare din ce în ce mai des că până şi cei 18 ani de iad pământesc sunt insuficienţi pentru ispăşirea acestei vine.

---

61 Vers de A.S. Puşkin (n. tr.).

Capitolul 27

Din nou crimă şi pedeapsă

În 1939, când stăteam deja al doilea an în izolatorul de la Iaroslavl, Iulia mi-a citit două versuri dintr-o carte pe care n-o mai ţin minte: „Şi cât timp noi discutăm aici, o să treacă zece ani ca o adiere cenuşie...” Am început să râdem. Pe atunci, cei zece ani înscrişi în condamnările noastre încă ni se păreau ceva fantastic, nimic bătut în cuie. În acest timp, din calculele noastre, trebuia să se întâmple una din două: ori o să moară Şahul, ori asinii o să crape.

Am greşit. Cei zece ani s-au dovedit a fi reali. Uite-i, se apropie de sfârşit. Deja a venit 15 februarie 1946. Până la sfârşitul termenului meu mai rămăsese exact un an, iar totul părea destul de stabil: şi Şahul nostru adorat, în ciuda evenimentelor istorice cutremurătoare, încă erau viu, şi asinii trăgeau în continuare poverile lor pe potecile infernului.

Eu nu prea speram că voi fi eliberată odată cu venirea termenului calendaristic. Doar în jurul meu se tot mărea numărul celor care rămăseseră în închisoare, menţinuţi până la noi dispoziţii. Dar totuşi gândul că am intrat în ultimul an mă susţinea cumva. Acum era important să nu ajung în acest an la munci care să-mi pună viaţa în pericol, să rămân aici, lângă bacilii mei. Mai ales că mă dovedisem a fi uimitor de rezistentă în faţa infecţiilor tuberculoase. Doctorul Kalambek îmi făcea lunar radiografii röntgen, totul era în ordine.

Dar vai! Primăvara a adus la Belicie al nostru mari schimbări care, prin ricoşeu, m-au lovit şi pe mine. Acum nu mai ştiu din ce considerente înalte au mutat-o pe Savoieva

de la noi. Iar în locul medicului-şef a venit o femeie puternică pe nume Volkova, poreclită Lupoaica[62]. În ziua sosirii ei, brigadierul Puşkin mi-a spus cu o şoaptă de rău-augur:

— Urăşte femeile! Nu o singură deţinută a avut de-a face cu ea... Savoieva o să ni se pară mamă bună...

— Păi de ce femeile? Pentru ce?

— Cine să mai ştie! Aşa stă treaba. Cu bărbaţii se poartă frumos, dar cu femeile... Poate pentru că are un ochi de sticlă...

Oricât de ciudat ar fi, brigadierul a avut dreptate. Femeile deţinute trebuiau să fie extrem de precaute în prezenţa ei. Nu se ştie ce visuri stăruitoare o făceau să se scoale în toiul nopţii şi să se ducă la vânătoare de amanţi ilegali. Ce alinare găsea ea în lupta aşa de înverşunată pentru castitate? De ce îi plăcea să le trimită la moarte sigură pe femeile deţinute care aveau o poveste de dragoste în lagăr? Să-i ierte pe bărbaţi, dar pe femei să le pedepsească neapărat? Dar cine să mai ştie... Însă greutatea privirii ei suspicioase, deloc binevoitoare, am simţit-o imediat, intens, chiar de la primul contact cu ea. Nu numai ochiul bun, dar şi cel de sticlă mi se părea că mă pătrunde.

Într-o noapte, am fost trezită de nişte lovituri nebuneşti în uşiţa cabinei mele.

— Deschideţi! Imediat! Altfel spargem uşa!

Adormită, nu am putut să-mi pun imediat papucii şi halatul.

— A, aşa!

S-a auzit pârâitul placajului din care fusese făcută uşa artizanală şi în faţa mea au apărut doi gardieni conduşi de noul medic-şef, Volkova, poreclită Lupoaica. Ea avea părul desfăcut. Faţa, cândva drăguţă, acum cu un strat de

---

62 Volciţa, în limba rusă (n. tr.).

grăsime în partea de jos, era palidă.

— Căutaţi sub pat! a ordonat ea.

Gardienii se simţeau stingheri. Mă ştiau deja de un an şi mă respectau pentru că sunt „chitită spre ştiinţă”. I-am ajutat nu o dată să-şi rezolve temele la şcoala fără frecvenţă la care învăţau mulţi. Iar odată i-am uimit pur şi simplu când le-am răspuns pe loc la întrebarea unde şi când s-a întâlnit Stalin prima oară cu Lenin. Gardienii şi-au luat privirea de la mine şi destul de alene s-au uitat sub pat.

Când acţiunea s-a încheiat şi am rămas din nou singură, a intrat Griţiko speriat. El mi-a raportat că a auzit cum, la plecare, un gardian i-a spus Lupoaicei despre mine: „E o femeie serioasă, foarte învăţată... Prin urmare, nu am observat la ea nici un peţitor...”

Cu toate acestea, peste o săptămână, Volkova a mai făcut o razie. Tot aşa, fără nici un rezultat... Dar într-o noapte...

Era deja ora 2 când cineva a ciocănit uşor la ferestruica mea. Am sărit în sus şi la lumina slabă a lunii am distins faţa lui Anton. Da, el era! Binefăcătorul nostru, comandantul lagărului din Taskan, bunul nostru boier Timoşkin, când a văzut cum se usucă de dor medicul lui de curte, a găsit un pretext pentru a-i da posibilitatea de a se vedea cu mine. Nu era deloc simplu să formuleze pentru un medic deţinut o misiune fără escortă. Dar Timoşkin a făcut asta. Cei 100 de kilometri care se aflau între Taskan şi Belicie Anton i-a făcut într-o zi şi o noapte, aţinându-se de un şofer cunoscut care conducea pe şosea un „Diamond” greoi, masiv, primit prin *Lend-Lease*[63]. Şi deşi era începutul

---

63 Legea de împrumut şi închiriere *(Lend and Lease Act)* a fost promulgată la 11 martie 1941, la o săptămână după preluarea de către Roosevelt a celui de-al doilea său mandat la Casa Albă. Legea dispunea vânzarea, închirierea sau împrumutarea oricăror mijloace militare ţărilor a căror apărare era considerată vitală pentru apărarea Statelor

lui aprilie, în zona noastră nordică încă se mai simţeau gerurile de -40 de grade, cu un vântuleţ uşor. Anton îngheţase în jacheta lui subţirică. O parte a drumului a mers pe jos alături de „Diamond”, depăşindu-l.

Puteam eu oare să nu-l las înăuntru? Îmi dădeam seama că în orice moment putea năvăli Lupoaica. Puteam să-l ascund pe Anton în cămăruţa sanitarilor sau în salon, pretextând că e bolnav. Dar oare te gândeşti la pericol, oare poţi să gândeşti cu sânge rece când se întâmplă o minune, când omul la care te-ai gândit în fiecare clipă timp de un an apare brusc la fereastra ta, căzut parcă din cer, şi spune: „Sunt eu, Jeniuşa!”

Tare mare noroc a mai avut de data aceasta Lupoaica! Ea a intrat chiar în momentul în care ne sărutam. Faţa ei a fost luminată de bucurie. Ce vânătoare reuşită! Lupoaica se făcuse mai frumoasă, prinsese viaţă.

— Sunt medicul-şef al spitalului Belicie, a rostit ea solemn privind spre Anton.

— Vă rog să mă iertaţi, colega, pentru încălcarea regulilor. Şi eu sunt medic. Deţinut. Vă rog să mă înţelegeţi: este soţia mea. Şi nu ne-am văzut de un an.

— Întocmiţi actul, ordonă Lupoaica întorcându-se spre supraveghetori. Deţinuta a fost prinsă la locul faptei. Primeşte noaptea bărbaţi, folosindu-se pentru dezmăţ de poziţia de serviciu.

În felul acesta, m-am rostogolit din ce în ce mai jos pe drumul presărat cu spini al dezmăţului. De la Taskan am fost trimisă pentru că „am contribuit la dezmăţ” („un deţinut de sex masculin în salonul sexului opus”!). Acum era vorba deja despre propriul meu comportament depravat. Chiar aşa era scris în dispoziţia de trimitere a mea din nou la Elghen, spaţiul atotcuprinzător pentru toate deţinutele pedepsite din Kolîma, în primul rând pentru depravate. Fidelă crezului său, Lupoaica nu i-a făcut nimic

---

Unite (n. red.).

lui Anton. Nu a trimis în lagăr nici un raport referitor la el.

S-a terminat cu Belicie. Stau din nou cu bocceaua pe umeri la poarta lacomă a Elghenului. Revin în cercurile mele.

Dar prima veste din partea locului îmi dă speranţe. Se dovedeşte că Zimmermanşa nu mai este aici. Comandant e acum maiorul Puzancikov. Despre el impresia generală e că poţi să trăieşti. Pentru că el nu e nici rău, nici bun. Puţin îi pasă de deţinuţi. Pentru el lucrul cel mai important este să-şi facă treaba, să câştige sporurile din Nord, de 100%, şi să se întoarcă pe continent.

În baracă am fost întâmpinată ca în familie. Oh, sentimentul acesta al înrudirii din închisoare! Mă rog, e cea mai puternică din legăturile omeneşti. Chiar şi acum, după mulţi ani, când scriu aceste amintiri, noi toţi cei care am gustat „împărtăşirea mielului", suntem rude. Până şi oameni necunoscuţi, pe care-i întâlneşti pe drum, la staţiune, în vizită, îţi devin imediat apropiaţi când afli că omul a fost ACOLO. A fost... Deci ştie ceea ce e inaccesibil celor care nu au fost, chiar şi celor mai nobili şi buni.

De doi ani nu mai fusesem în Elghen. De doi ani nu mi-am văzut tovarăşele din Iaroslavl, din Butîrki, din etape. Devorez cu aviditate veştile. Willi Rupert a fost eliberată. Mina Malskaia a murit. Cei doi copii ai Galiei Stadnikova, care se născuseră în lagăr, cresc la centrul pentru copii. O grupă dintre cei care rămăseseră aici după eliberare a fost pusă în libertate. Brigadier e acum Ania Barhaş, una politică...

Toate acestea sunt importante pentru mine, totul mă emoţionează, mă întristează sau mă bucură. Iar seara, fericirea pe care nu o mai încercasem demult, a discuţiei sacre cu oameni din cercul tău de interese, pasionaţi la fel de literatură. Lupoaica din Belicie probabil ar fi spus că nu sunt normală când m-ar fi văzut că eu şi Berta Babina, imediat ce ne-am întâlnit, ne-am aşezat în spatele sobei să

ne recităm versuri. Şi ce furioasă ar fi fost Lupoaica dacă ar fi văzut ce plină de căldură a fost pentru mine această primă seară în Elghenul cel groaznic. Fiecare deţinută care se întorcea de la muncă era întâmpinată încă de la uşă cu exclamaţia: „Jenia s-a întors!”

A doua zi dimineaţă, după sfatul Aniei Barhaş, m-am aşezat la rând să intru la noul comandant al lagărului. La masa lui Zimmerman stătea un blond zvelt, frumos, de vreo 35 de ani, care semăna puţin, prin favoriţii săi scurţi, ochii luminoşi, transparenţi şi strălucirea uniformei cu litografia împăratului Nicolae I. Dar, spre deosebire de împărat, Puzancikov în mod clar nu avea nici o plăcere pentru munca sa.

A trecut peste faţa mea cu o privire distrată, nebăgând în seamă nici cuvintele mele, dar nici recomandarea Aniei Balhaş, care, printr-o tactică gândită dinainte, trebuia să vorbească despre mine cu o voce plictisită. Uite, cică, a venit de la Belicie, de ce a venit – nici un cuvânt, şi Puzancikov nu e deloc curios, o soră medicală cu experienţă, dar acum noi nu avem locuri medicale libere, termenul care a rămas nu mai e mare, a intrat în ultimul an... Mă rog, s-o trimitem la baza agricolă?

Ania îşi joacă rolul minunat. Aşa am stabilit cu ea: după ce „am ars” la Belicie, cel mai bine e să fiu în umbră, la muncile comune. Puzancikov dă indiferent din cap în semn de acord, la baza agricolă.

Erau munci comune, dar perfect suportabile. Într-un asemenea loc puteai rezista. Cei de la baza agricolă locuiau în zona centrală, erau mai puţin ameninţaţi de etape îndepărtate. La baza agricolă puteai să ronţăi mereu nişte buruieni şi rădăcini, iar asta însemna să lupţi cu scorbutul. Am fost pusă la răsădirea verzei. Acum am uitat complet ce anume făceam. Ţin minte numai nişte mişcări monotone automate ale mâinilor deasupra stelajului şi o durere surdă în picioarele care se umflau puternic seara. Pentru că nu

eram obişnuită, mi-a fost destul de greu să stau în picioare 12 ore la rând, aşa că m-am bucurat când o bucată de sticlă din acoperişul serei, după ce a căzut sub mare presiune, mi s-a înfipt în mână ca un pumnal, a produs o hemoragie arterială şi mi-a asigurat scutirea de la muncă pentru trei zile.

Stăteam culcată pe prici, delectându-mă cu inactivitatea binecuvântată, când brigadiera Ania Barhaş a intrat în baraca goală şi a întrebat tulburată dacă pot să-mi strâng repede cu mâna rănită lucrurile.

— Etapă?

— Aşa se pare... Ei, dar nu păli! Te duci la Taskan, la doctorul tău! Ai avut noroc! Ai fost schimbată cu un sobar. Numai repede! Escorta deja te aşteaptă.

Am întins direct pe jos şalul vechi de flanel al doicei noastre Fima – deja e al zecelea an de când îmi slujeşte cu credinţă şi dreptate în toate etapele! – şi am început să aruncăm repede acolo boarfele mele. Apoi am făcut un nod mare. Durerea din mână şi bătăile surde ale inimii acopereau povestirea Aniei, dar am prins totuşi lucrurile principale. Binefăcătorul nostru, bunul nostru boier din Taskan, şi-a ţinut promisiunea.

— Intră el la URC, povestea Ania, şi acolo, ce mai noroc, fum mare, fac focul la sobă! „Păi ce-i asta”, îi spune el lui Puzancikov al nostru, „oare nu ai un sobar priceput? Vrei să ţi-l dau pe al meu? Repară toate sobele... Numai să-mi dai o muieruşcă la schimb cu el.. Iar Puzancikov îi spune: „Păi n-ai decât să iei şi cinci, am o mulţime... Pe bune, ia trei, că parcă mi-e ruşine: nu e un schimb echilibrat.” De fapt, au căzut la pace! Timoşkin a plecat şi şi-a lăsat aici escorta. Tare se mai grăbeşte escorta... Dă fuga la pază!

Totul a fost ca într-un basm. S-au îndeplinit visurile cele mai îndrăzneţe. Şi uite, stau deja jos în bena unui camion ce mă tot scutură, pe bocceaua mea şi trag din plin în piept aburii pământului dezgolit, care şi-a dat jos straiele de

iarnă. E primăvară. În biletul lui Anton, transmis la modul cel mai patriarhal – prin intermediul escortei! – mi se comunică că azi e ziua a treia a Paştelui catolic.

Picuri, picuri... Un ţurţure mare a căzut de pe acoperişul administraţiei sovhozului. A căzut pe cascheta unui trecător. Trecătorul drăcuie, râde, îşi scutură bucăţelele strălucitoare de gheaţă. Şi eu şi escorta râdem. Escorta are o stare de spirit minunată. Începe să fumeze, îngână „Katiuşa", priveşte întinderile albăstrui, deloc încurajatoare, din Kolîma. La ce se gândeşte? Probabil la ceea ce mă gândesc şi eu. Că uite, totuşi am ajuns să mai apuc o altă primăvară. Şi pe bună dreptate: în timpul unui asemenea război, el nu avea deloc şanse la viaţă mai mari decât ale mele. Şi uite, amândoi am supravieţuit. Stropii de la roţile care intrau în gropi îmi murdăresc pufoaica şi lui mantaua. Ne scuturăm, ne curăţăm şi neplăcerea asta comună ne apropie şi mai mult sufleteşte...

Pe drum, un bărbat ne face semn să-l luăm şi pe el. S-a urcat şi el în benă! Ziua minunilor! Se dovedeşte a fi un cunoscut. Este fostul tânăr scriitor moscovit Ivan Isaiev. Acum nu mai e aşa de tânăr, condamnarea – 8 ani – şi-a terminat-o şi a devenit, ca angajat liber, un fel de economist aici, în taiga. Încă nu se duce pe continent, îşi aşteaptă logodnica. Iar logodnica lui, Galocika Voronskaia, e chiar fiica acelui Aleksandr Voronski, care rămăsese în lagăr după eliberare, „până la alte dispoziţii".

După ce am tot discutat despre ultimele noutăţi din lagăr, ne concentrăm deodată pe discutarea evenimentelor literare vechi de zece ani. Isaiev, se vede, tare s-a mai plictisit în compania expeditorilor din Kolîma. E bucuros de o asemenea discuţie şi noi vorbim fără oprire, până ce escorta noastră concluzionează gânditor:

— Iote al dracu'! Parcă sunteţi ruşi... Şi trăncăniţi ruseşte... Dar nu poate pricepe omu' nici un cuvânt! Şi ce cuvinte păsăreşti mai aveţi şi voi...

Am ajuns! Uite, dorita poartă a raiului din Taskan! Sunt dusă în zonă. Chiar în mijlocul curţii se află comandantul Timoşkin.

— Ooo... se minunează el prefăcut. Din nou la noi? Eu nici nu ştiam că aţi fost trimisă aici...

Asta este pentru cei care trec pe lângă noi. Iar pentru mine – nişte drăcuşori tainici ce-i zboară din ochii înguşti. Timoşkin e radios. E plăcut să faci fapte bune.

De pe scara spitalului aleargă dej a în întâmpinarea mea Anton, poalele halatului alb îi sunt umflate de vântul primăvăratic.

Dacă ar putea vedea toate astea Lupoaica de la Belicie, luptătoarea cu înalta moralitate!

Capitolul 28

De la un capăt la altul

Despre cât au crescut nelegiurile, de la un an la altul, în lumea noastră, a celor respinşi, putem judeca măcar după cum s-a schimbat sensul acestei expresii care circula în lagăr: de la un capăt la altul.

Înainte asta se folosea numai în sens negativ. Adică omul nu a avut parte de nici un favor: el nu beneficiase nici de amnistie, nici note de bună purtare, nici eliberare înainte de termen. A făcut toată pedeapsa, aşa cum scrie în sentinţă, de la un capăt la altul.

Acum, în al zecelea an al drumului meu, după război şi victorie, chiar atunci când aşteptam de la guvern o îndurare nemaivăzută, expresia „de la un capăt la altul" a început să se folosească în sens invers, în sens pozitiv. Omul era eliberat la timp, aşa cum scria în sentinţă, avusese noroc, nu fusese executat pentru „sabotaj", nu primise o nouă condamnare, nu rămăsese în lagăr după eliberare.

Iar ei, cei care fuseseră păstraţi în lagăr după eliberare, deveneau de la o zi la alta tot mai mulţi, deoarece calendarul ne apropia de un deceniu de la represiunile în masă din anul 1937. Nimeni nu putea pricepe după ce principiu unii nu sunt eliberaţi din lagăr, de ce unii (o mică parte) totuşi sunt eliberaţi, deşi cu mare greutate, parcă în silă, iar alţii, dimpotrivă, ajung în această categorie groaznică de oameni lăsaţi în lagăr „până la alte dispoziţii".

În barăci, oamenii discutau acum până răguşeau, dar nu au reuşit să afle care e legitatea. Imediat ce unul demonstrase strălucit că până la alte dispoziţii sunt lăsaţi cei care au în dosar litera T, troţkism, stigmatul diavolului,

că deodată era eliberată Marusia Bîcikova, care avea chiar această literă fatidică. Iar Katia Sosnovskaia, fără litera asta, fusese trecută la „alte dispoziţii”. Aha, deci nu sunt eliberaţi cei care au fost în străinătate! Dar a doua zi, jocul din mintea comandanţilor distrugea şi această supoziţie.

În sinea mea, am înţeles demult că în lumea noastră legăturile obişnuite dintre cauze şi urmări sunt rupte. Pe atunci încă nu-l citisem nici pe Kafka, nici pe Orwell, de aceea încă nu ghicisem logica acestor alogisme. Cu inima pierită număram lunile şi săptămânile până la data mea de suflet, 15 februarie 1947; nu pusesem nici un fel de legitate sub teamă şi speranţă. Ce puteai prezice când joci şah cu un urangutan?

Şi eu pur şi simplu ghiceam după principiul cap sau pajură. Cel mai adesea, mi se părea că nu voi fi eliberată. Deja nu mai puteam să-mi imaginez libertatea, ea era ceva vag, deloc concret. Gândul referitor la plecarea din Kolîma nu-mi trecea deloc prin cap. Eram absolut convinsă că Stalin nu-i va ierta niciodată pe cei cărora le făcuse un rău aşa de groaznic, ştiam că oricine a nimerit în roata asta nu va mai ieşi niciodată din ea. Putea fi vorba numai de un răgaz, despre o slăbire temporară, despre o ieşire măcar dincolo de gardul de sârmă. Şi eu visam cu sete la asta.

Unii dintre ai noştri, după ce ieşeau din lagăr, plecau imediat pe continent, fără să se gândească la faptul că în loc de buletine aveau bilete de voie. Am reuşit să-i fac să renunţe pe mulţi. Mai bine să chemi copiii aici. Acolo, pe continent, chiar într-o provincie uitată de lume, un nou arest va urma inevitabil, oricât de neobservat şi liniştit te-ai ascunde tu în vizuina ta. Mulţi mă numeau pesimistă în urma unor asemenea prognoze, dar viaţa a arătat că, dimpotrivă, am fost o foarte mare optimistă, sperând că măcar aici, în Kolîma, vom fi lăsaţi să trăim liniştiţi în poziţia de surghiuniţi. Peste câţiva ani, arestările repetate au ajuns şi în Kolîma, lucru pe care nu l-am prevăzut.

În orice caz, eu am decis ferm ca deocamdată să nu mă întorc pe continent. E adevărat, mă chinuia conştiinţa că n-o mai văd pe mama niciodată. Dar pe Vasika, ultima mea progenitură care a supravieţuit, speram să-l aduc aici. Culmea fericirii mele mi se părea o cămăruţă în satul liber Taskan, unde eu şi Vasika o să aşteptăm eliberarea lui Anton. Trebuia să mai aşteptăm încă şase ani.

Dar deocamdată îmi petreceam liniştită ultimele luni de lagăr, ferită de furtuni prin protecţia lui Timoşkin. El m-a trimis la grădiniţa liberă, în postul de soră medicală.

Lipsa razelor de soare şi de vitamine şi-a pus amprenta pe micii oameni liberi din Kolîma. Erau mult mai lenţi decât copiii normali de vârsta lor, insuficient de vioi, se îmbolnăveau des. Dar totuşi erau nişte copii crescuţi acasă, pe care îi aduceau şi-i luau mamele şi taţii, care nu-ţi sfâşiau inima aşa de tare precum copiii deţinuţilor de la centrul pentru copii din Elghen.

Eram singura deţinută în personalul acestei grădiniţe. Restul erau comsomoliste venite în Kolîma după porunca inimii, pentru cucerirea Nordului extrem. E adevărat, aşa cum spuneau ele, multe aveau şi consideraţii suplimentare referitoare la căsătorie. După război, potenţialii miri de pe continent valorau greutatea lor în aur, dar aici erau cât doreşti, dimpotrivă, încă se mai simţea o lipsă a femeilor, mai ales libere. Comsomolistele, cu o viteză nemaipomenită, se căsătoreau cu supraveghetori, ofiţeri cu paza şi regimul, administratori ai lagărelor şi minelor. Unele, mai rebele, dispreţuind interdicţiile directe, căpătaseră imediat mustrări şi chiar excluderi din comsomol pentru aventuri cu foşti deţinuţi.

Fetele de care m-am lovit în grădiniţa din Taskan se uitau la mine în primele zile cu teamă. Dar mai apoi a învins simţul zdravăn al realităţii: ele aveau mai multă încredere în propriii ochi decât în ceea ce auziseră la adunările speciale de instruire. Şi ele văzuseră că eu lucrez cu râvnă,

sunt mereu gata să înlocuiesc pe oricare dintre ele. Doar nu aveam unde să mă grăbesc: escorta mă ducea acolo pe la 8 dimineaţa şi venea după mine la 8 seara. Fostele libertăţi din Taskan nu fuseseră restaurate, acum şeful de regim urmărea cu severitate ca femeile deţinute să nu plece prin sat fără escortă.

Grădiniţa era condusă de soţia şefului plutonului de gardieni, o femeie de vreo 35 de ani, foarte mândră pentru că terminase liceul pedagogic preşcolar. Ea spunea asta în fiecare dimineaţă, la şedinţa-fulger, şi povestea în detaliu cum ea se făcuse om provenind „din oameni simpli". Înainte, cică, nici nu ştia să se exprime corect. Ea spunea că rostea mereu nu fizică, ci hvizică, nu Fiodor, ci Hviodor. Directoarea râdea paşnic de analfabetismul ei de atunci şi adăuga cu mândrie că acum ştie foarte bine: nu hvizică, ci fizică, nu hrizantemă, ci crizantemă...

Faţă de mine, directoarea se purta la început fără bunăvoinţă. Chiar am auzit cum, cu voce şoptită, dar destul de tare, se plângea bucătăresei de faptele lui Timoşkin. Uite ce i-a trecut prin minte: să pună un „kontrik" la copii! Nu vreau să mă cert cu el, pentru că e şeful soţului...

Ce mi-a permis să cuceresc inima directoarei mele a fost o pianină care, până la sosirea mea, zăcea închisă cu cheia, sub o husă severă, strânsă. Directoarea nu o lăsa să o atingă pe comsomolista Katia, care cânta după ureche. Nu, directoarea nu admitea zăngănelile. Pianina se deschide numai pentru cel care ştie să cânte după note, după ceea ce este tipărit în culegerea *Cântecele preşcolarului.* Mi-am oferit serviciile. Gheaţa a fost spartă. Iar peste o lună mi s-au recunoscut în asemenea măsură meritele, că am început să compun, în numele directoarei, planurile spectacolelor de dimineaţă ale copiilor la tot felul de date solemne. La raion era foarte lăudată. Iar populaţia liberă a sătucului Taskan privea cu încântare la copiii ei care cântau acompaniaţi la pian şi jucau în piese basme dramatizate.

(Am descoperit cu uimire în treacăt că Anton iubeşte de nu mai poate copiii care recită şi nu poate să-şi ascundă emoţia când vede că eu „sunt învăţată cu pianul”. Bucurându-se de privilegiile lui de doctor, nu rata nici o asemenea serbare şi se înduioşa comic alături de părinţii copiilor. Aceste culori patriarhale, naive îi confereau înfăţişării sale nişte nuanţe noi, emoţionant-comice. Era uimitor să vezi că spre seara aceleiaşi zile devine din nou, ca de obicei, o persoană inteligentă pătrunzătoare şi răspundea adesea la întrebări pe care nici nu apucasem să le pun. Aceste discuţii de seară, în cuvinte puţine, de la Taskan, au rămas unele dintre cele mai sacre amintiri, un fel de întrupare a visului că „fără cuvânt sufletul poate să se exprime...”[64].)

Se apropia 1947. Deja puteam număra nu numai lunile, chiar şi săptămânile şi zilele rămase până la „capătul” meu. Anton a propus să petrecem noaptea de Anul Nou în cabina lui din spital. Dar ofiţerul cu paza şi regimul a spus categoric că noaptea el nu admite nici o femeie, adică pe mine, în zona bărbaţilor. Atunci, Anton a găsit o soluţie: o să facem Anul Nou la 8 dimineaţa, ora locală. Pe continent va fi chiar miezul nopţii. Doar pentru noi era important Anul Nou de pe continent, nu cel din Kolîma.

Întâlnirea a avut loc. Am fiert pe plita spitalului nişte pelmeni[65] cu carne de ren, pregătiţi din vreme. Confucius a pus solemn pe măsuţa de proceduri o sticlă de Porto care aştepta de multişor ocazia asta. Sanitarul Sahno a împărţit recipientele gradate pentru vin şi castroanele de tablă pentru gustări. Zorii de iarnă din Kolîma încă nu veniseră şi noi am aprins, pentru ridicarea moralului, un bec luat temporar de la morgă, unde lumina deasupra mesei de autopsie.

---

64 Vers al poetului A.A. Fet (n. tr.).

65 Varietate de colţunaşi cu carne specifici bucătăriei ruseşti (n. red.).

Eram şase la această masă de An Nou: Anton, Confucius, Sahno, fostul diplomat Berizov, devenit acum statistician medical al spitalului nostru, profesorul chimist Pentegov, musafirul nostru liber, fost deţinut, iar acum inginer la combinatul alimentar. Eram singura femeie de la masa asta. Acum, după 20 de ani, sunt singura care a mai rămas în viaţă din cei şase. Se spune foarte bine în versurile lui Sluţki[66]: „Tot ceea ce le-a îndoit pe bătrâne i-a frânt pe bătrâni.” E adevărat, pe atunci nu eram bătrâni, dar formula aceasta se potriveşte în general pentru femeile şi bărbaţii de orice vârstă.

Sărmanii noştri tovarăşi! Sexul slab... Cădeau răpuşi de moarte acolo unde noi doar ne plecam, dar rezistam. Ei ne depăşeau în capacitatea de a mânui toporul, târnăcopul sau roaba, dar le lipsea în mod clar priceperea de a îndura tortura.

Am ridicat recipientele noastre gradate de laborator pentru libertate. O doream cu lăcomie, cu patimă, neobosit. Tocmai acest dor comun după libertate ne-a şi făcut tovarăşi.

Iar a doua zi – chiar în ziua de 1 ianuarie! – a trebuit să mă simt din nou un lucru mutat de cineva dintr-un loc în altul. Pe nepusă masă, a apărut ordinul Sevlag-ului de a lichida secţia de femei din lagărul din Taskan şi trimiterea de acolo a celor 18 femeie deţinute... Unde anume? Evident, la Elghen!

— A rămas numai o lună şi jumătate, Jeniuşa, rostea Anton, strângându-mi mâinile. Şase săptămâni. O să treacă pe neobservate... Şi imediat o să vină 15 februarie şi eliberarea. O să îndurăm puţin... Doar acum nu mai e acolo Zimmermanşa. Iar eu am vorbit deja la telefon cu Perţulenko – este medicul-şef de la spitalul liber din Elghen:

---

66 Boris Abramovici Sluţki (1919–1986), poet rus şi traducător din ebraică, născut în Ucraina într-o familie de evrei (n. red.).

o să lucrezi ca soră medicală la ei. Şi între timp o să-ţi caut aici, în Taskan, o cameră. Şi imediat după eliberare, o să vii din nou aici.

Mi-a enumerat stăruitor tot felul de detalii cotidiene ale viitoarei mele instalări, pentru a ascunde şi mai adânc în ele teama faţă de fantoma prelungirii şederii.

Suntem urcate, toate cele 18 femei din Taskan, în bena unui camion. Cei 22 de kilometri de drum pe care care i-am parcurs ca o pasăre când am venit aici primăvara, acum, când mergeam spre Elghen, mi se par fără sfârşit. Gerul din ianuarie îţi îngheaţă tot trupul, îţi lipeşte genele, îţi înţeapă obrajii. Mai mult, poarta celebră din Elghen nu se deschide în faţa noastră decât peste o jumătate de oră: cineva de la URC a întârziat cu întocmirea listelor noastre şi am îngheţat în camion până la pierderea cunoştinţei.

După ce m-am chinuit atât, nu am putut adormi noaptea şi, stând întinsă pe priciul al doilea, mă tot învârteam pe o parte şi pe alta în tot felul de vedenii aproape delirante. Mi se înfipsese insistent gândul că soarta mea seamănă cu jocul de crochet, îndrăgit în copilărie. Uite, se pare că deja ai trecut de poarta cea mai grea, când, deodată, ţi se contrează şi ţi se ia de sub picioare bila. Se ciocneşte de bornă şi gata! Ia-o de la capăt! Uite, iar m-am ciocnit de borna asta din Elghen. Dar până la 15 februarie mai sunt numai şase săptămâni. Chiar şase săptămâni fără o zi...

Doctorul Perţulenko, o cunoştinţă a lui Anton şi admirator al lui, şi-a respectat cuvântul. Am devenit soră medicală la spitalul liber. Am muncit febril, nelăsându-mi timp de odihnă. Imediat mi s-a dus vestea de femeie muncitoare. Munca încordată, fără nici cea mai mică pauză, era singura modalitate prin care mă puteam păstra într-un echilibru în ezitările mele permanente între speranţă şi disperare.

Cum mă întorceam în zonă de la muncă, dădeam fuga în salonul celor de la deservire, unde locuia brigadiera Ania Barhaş. Ce noutăţi sunt? Ce liste au fost azi? De eliberare

sau de prelungire? De regulă, asemenea liste veneau de la administraţia lagărelor cu vreo zece zile înainte de încheierea termenelor calendaristice. Ania, oftând răbdătoare, îmi povestea toate noutăţile şi începeam amândouă să pătrundem consideraţiile înalte ale conducerii. Încercam să le atingem prin cele cinci simţuri jalnice ale noastre. Desigur, renunţasem demult la ideea legii sau a dreptăţii. Acum judecam numai bazându-ne pe punctul LOR de vedere, încercând să ne imaginăm cum ar fi mai avantajos pentru EI. Şi oricum ieşeau aceleaşi şarade. Tania va fi eliberată, deşi a trăit multă vreme în Franţa. Dar Nina e reţinută, deşi ea nu fusese nicăieri de fapt, în afară de Saratov. Katia este eliberată, deşi are litera T, dar sora ei, fără nici un T, a fost lăsată „până la alte dispoziţii”.

Cu cât se apropia mai mult data mea, cu atât mai mult îmi pierdeam controlul asupra nervilor. Pur şi simplu aveam frisoane din cauza schimbării permanente a presimţirilor.

Dar uite, odată... într-o dimineaţă devreme, încă înainte de plecarea la muncă, uşa barăcii a scârţâit cu o intonaţie neobişnuită. Ania Barhaş nu mai putea să respire fiindcă venise în fuga mare. Înainte să-şi calmeze respiraţia, a apucat să-mi strige un singur cuvânt:

— A venit!

A venit eliberarea mea. A venit o altă listă de eliberare din lagăr şi în ea e şi numele meu.

Aproape că nu mai ţin minte cum au trecut aceste ultime două săptămâni. Mi-au rămas în memorie numai telefoanele lui Anton în timpul turelor mele de noapte din spital şi încercările lui de a mă convinge să-mi ţin firea şi, Doamne fereşte, să nu încurc ceva în procedurile cu bolnavii.

Şi uite, a venit ziua aceea. Încă din ajun, la apelul de seară, mi s-a comunicat că mâine nu ies la lucru şi la ora 9 dimineaţa să mă prezint la URC.

Era încă întuneric de tot. Şuvoaiele piezişe, tăioase de

zăpadă măruntă se loveau unele de altele în raza proiectorului ce venea dinspre turnul de pază. Picioarele îmi alunecau pe zăpada murdară, pictată cu pete numeroase de la closet.

În faţa mea, la coadă la şeful URC, Linikova, se afla o penală recidivistă. Linikova nu era în apele ei. Feţişoara ei frumuşică era umflată, pleoapele la fel. Probabil că „avusese” o problemă familială.

— Ei, cum e? Pleci de la noi pentru multă vreme? a întrebat-o ea pe penală cu o voce plictisită, arătându-i cu unghia sa lăcuită, de un roşu aprins, în ce loc trebuia să semneze pentru eliberarea din lagăr. Ia zi, te aştept cu o condamnare nouă, în curând?

— Păi cine să ştie, a răspuns fata la fel de indiferent, scriind cu o mână nedeprinsă literele strâmbe pe hârtii. Cum o fi bafta... Mă gândesc să mă duc pe continent când începe navigaţia. Ei, şi acolo, dacă mă ard, poate că nu vin tot în Kolîma, ci în altă parte... Poate la Potima sau la Mariinskaia...

E rândul meu. Aceeaşi privire indiferentă a Linikovăi. Ea cască cu gura închisă şi, ca urmare, în ochii ei de păpuşă apar lacrimi.

— Uite, semnaţi aici. Pentru articolul 58, „formularul A” nu se dă la noi, ci la Iagodnoe. Deocamdată aveţi o adeverinţă temporară pentru miliţie. Şi mai semnaţi şi aici...

Bag cu veneraţie adeverinţa împăturită, aşa cum împăturea documentele doica noastră Fima. Unde să pun lucrul ăsta preţios? Primul document al meu în ultimii zece ani. Mandatul de ieşire pe poarta zonei din Elghen. După ce mă gândesc puţin, îl pun, cu grijă, cu precauţie, în sân, în sutien.

Şefa de baracă, tanti Nastia, cunoscută încă de la Butîrki, îmi adunase deja lucrurile cât fusesem plecată. Îmi face o cruce mică.

— Mergi cu Dumnezeu! Hai să-ţi duc lucrurile până la punctul de pază... Unde înnoptezi? Poate în spitalul liber?

— Ce spui? Mă duc chiar acum, în clipa asta, la Taskan. Anton Iakovlevici deja mi-a închiriat o cameră în satul liber.

— Şi el o să se elibereze în curând?

— Mai are şase ani...

Tanti Nastia se întunecă.

— Ce proastă mai eşti, fato! Ai scăpat de zece şi vrei să mai stai, de bunăvoie, încă şase ani lângă punctul de pază? Ce, nu mai găseşti bărbaţi? Găseşte unul liber cât mai eşti tânără!

La punctul de pază azi e de serviciu Lugovskoi. El mă cunoaşte din 1940 şi s-a purtat mereu bine cu mine. Acum se uită uimit la mine prin ferestruica sa.

— Unde pleci cu lucrurile?

— În libertate. Plec de tot.

— Ei? Cum aşa?

— Foarte simplu. Cei zece ani s-au încheiat. De la un capăt la altul.

Pur şi simplu s-a tulburat când a auzit vorbele mele. Oamenii se obişnuiesc unul cu altul, în ciuda tuturor lucrurilor. Iar acesta este un om bun. Unul dintre cei despre care scria odată Korolenko[67]: „Oameni buni într-un loc rău...”

Lugovskoi iese din ghereta sa în antreul rece unde stau cu bocceaua mea, cu o valiză de lemn şi cu hârtia fermecată ce deschide această uşă.

— Ei, dacă e aşa, te felicit, spune el şi-mi întinde mâna.

Apoi dă din cap întristat şi rosteşte, în sfânta sa simplitate, o frază extrem de serioasă, cunoscută, din piesa lui Pogodin[68]:

---

67 Vladimir Galaktionovici Korolenko (1853–1921), scriitor şi jurnalist rus, maestru al prozei scurte. A militat pentru drepturile omului (n. red.).

— Înţelegi, pleacă cei mai buni oameni... În curând o să rămână numai recidiviştii. Cu cine va trebui să lucrăm noi! Ei, bine! La revedere deci dumneavoastră...

— Ce spuneţi? exclam eu îngrozită. Ce spuneţi, cum puteţi să vorbiţi oare aşa? Nu la revedere, ci adio! Adio pentru totdeauna!

— Sper că nu v-am supărat, mârâie el ofensat şi trage fără chef bolţul mare de fier.

Ies din punctul de pază. Văd cum se amestecă răsăritul anemic, violet, cu razele palide ale proiectorului. De undeva, din depărtare, se aude lătratul câinilor ciobăneşti. Pe drum se târâie cărăuşul de apă, într-o căruţă trasă de un bou.

— Ei, hai încoa, cu lucrurile! Să te duc măcar până la baie, îmi propune el binevoitor.

Nu, nu! Oare e posibil să te târăşti aşa, ca boul ăsta prost?

Şi o iau înainte, depăşind mult atelajul. Aproape alerg, fără să simt nici greutatea lucrurilor, nici gerul care-ţi îngheaţă răsuflarea.

Toate în lumea asta au un sfârşit. Până şi Elghen.

---

68 Nikolai Fiodorovici Pogodin (1900–1962), dramaturg, scenarist şi romancier sovietic, reprezentant emblematic al realismului socialist (n. red.).

PARTEA A TREIA

Capitolul 1

Coada Păsării de foc

În anul 1947, eliberările din lagăr nu au fost în nici un caz de masă, cum se părea că ar trebui să fie. Doar trecuseră zece ani din 1937 şi pentru mii de oameni se încheia perioada calendaristică de detenţie stabilită de Colegiul Militar, Tribunal, Consiliul Special şi de multe alte tribunale. Şi, cu toate acestea...

E adevărat, crăpătura prin care te puteai strecura pe poarta zonei de lagăr se deschisese puţin, dar numărul eliberaţilor forma numai un procent neînsemnat al celor care, tremurând, îşi aşteptau „capătul”, încă bazându-se pe caracterul implacabil al Legii.

Consideraţiile superioare după care se conduceau şefii erau absolut de neimaginat chiar de către cei mai „experimentaţi” din punct de vedere teoretic deţinuţi marxişti, care-şi păstraseră, cum să spun, deprinderea gândirii dialectice. De ce unii ajungeau pe listele de eliberare, iar alţii, majoritatea, primeau propunerea de a semna la „până la alte dispoziţii, de a rămâne în lagăr, de-acum deja lipsiţi de orice alinare iluzorie de genul numărării zilelor şi săptămânilor care mai rămăseseră până la sfârşitul termenului legal, stabilit de tribunal? Asta rămânea o enigmă inaccesibilă minţii simple omeneşti.

Se părea că, în acest context, cei care rămăseseră în lagăr puteau să-şi facă o impresie total ostilă faţă de cei eliberaţi.

Dar, de fapt, eu afirm cu deplină responsabilitate: nimeni nu-i invidia pe cei care se eliberau!

Nu vreau să idealizez nimic. Ar fi ridicol dacă aş începe să

afirm că deţinuţii erau mai umani decât persoanele libere. De câte ori n-am observat cum se schimonoseau de furie feţele celor care nu le iertau tovarăşilor de suferinţă 10 grame de pâine sau nişte condiţii mai puţin epuizante de muncă. Am văzut invidia cea mai neagră pentru nişte pâslari de categoria întâi sau faţă de un loc pe priciul de jos... Şi toate aceste sentimente se reflectau pe feţele lor. Fiindcă aici feţele erau goale, neprotejate de măşti convenţionale.

Dar uite, cei eliberaţi nu erau invidiaţi! Tot ce era obscur, infernal dispărea ca prin farmec când era vorba de LIBERTATE, chiar dacă de una şchioapă, de o „angajare liberă" amărâtă din Kolîma (doar şi cei care ieşeau din lagăr intrau sub auspiciile consideraţiilor superioare: unora li se permitea plecarea pe continent, alţii rămâneau în taiga).

Da, tocmai aici, în detenţie, am întâlnit acest talent al BUCURIEI COMUNE, mult mai rar şi mai dificil decât talentul SUFERINŢEI COMUNE. E un paradox? Dar poate că nu e. Mereu, încă din copilărie, am văzut, de exemplu, cât de frumoase devin feţele oamenilor când se uită la vreun mic animăluţ din pădure care a nimerit din întâmplare în oraş. Ei, să spunem un arici sau o veveriţă... Cum se mai transformă feţele! Prin aspectul posac, iritat, urban, pătrunde parcă puţină puritate copilărească! Apare o lumină uimitoare pe chipuri. Ea străpunge masca răutăţii.

Uite, aşa deveneau şi feţele deţinuţilor când se elibera cineva, strângându-şi pentru ultima oară lucrurile. Nu plecau în etapă, ci în afara zonei! Era expresia unei bucurii dezinteresate. Probabil oamenilor le este scris să se lumineze când vin în contact cu starea naturală a omului. Au văzut o veveriţă sau un arici care au ajuns ca prin minune în parcul plin de praf al oraşului, şi s-au trezit la natură. Au văzut un om care iese din spatele sârmei ghimpate şi au atins şi ei libertatea. Şi în faţa apariţiei ei se stingeau toate pasiunile josnice. Omul care în acest

moment întrupa LIBERTATEA nu putea fi invidiat. El trebuia să fie condus cu evlavie până la poartă, pentru a nu pierde cumva din greşeală marele dar pe care îl primise.

În dimineaţa geroasă de 15 februarie 1947, vasul acesta preţios, recipientul LIBERTĂŢII, am fost eu.

Nici nu am apucat să apar în pragul spitalului liber din Elghen, unde lucrasem în ultimele două luni de detenţie, că am fost înconjurată de toţi deţinuţii care deserveau acest spital. Şi am văzut pe feţele lor aceeaşi expresie. Ei mă iubeau acum numai pentru faptul că întrupam pentru ei, azi, gândul: totuşi SE POATE ieşi!

Toţi voiau să-mi facă vreun serviciu. Tanti Marfuşa, o sanitară de 60 de ani, sectantă, adventistă de ziua a şaptea, a scos de sub poalele halatului un castronel cu caşă de ovăz. Ea mi l-a pus în mână şi a cerut să mănânc chiar aici, sub privirile ei. Cu intonaţii de povestitoare, ea a început să bocească şi să se lamenteze că, uite, am ajuns şi eu la marea transformare, până în ziua a douăsprezecea, la care să dea Domnul să ajungă toţi.

Laboranta Matilda Jurnakova mi-a privit critic pufoaica, a ridicat din umeri, considerând că o asemenea înfăţişare e total nepotrivită pentru viaţa de om liber, şi a început să spună că, fără nici un fel de idei preconcepute, să iau de la ea o rochie şi ciorapi. O să ne gândim mai târziu la palton... Garderoba Matildei era vestită în tot Elghenul pentru că Matilda, prin nu ştiu ce minune, îşi păstrase soţul liber şi ea primea mereu de acasă pachete. Cu aceeaşi obsesie cu care Marfuşa îmi vorbise de ziua a douăsprezecea, Matilda repeta acum ideea întoarcerii la activitatea ştiinţifică. Aceasta era obsesia ei. În toţi anii de detenţie, se chinuise în privinţa doctoratului ei care, la momentul arestării, era în faza finală, chiar fusese stabilită ziua susţinerii.

Fochistul Tarif, care era închis conform articolului 59/3 – banditism, a început să-mi ceară insistent ca eu, cum voi primi buletinul, să mă duc imediat în Azerbaidjan, la

prietenii lui. Iar ei, când vor afla că am împărţit durerea cu fratele lor, mult-respectatul Garifulla-ogla Husein, o să-mi dea de mâncare şi o să mă răsfeţe până la sfârşitul vieţii mele.

Toţi erau aşa de electrizaţi, că până şi felcerul Kolia, care se bâlbâia serios, a exclamat şi el, fără nici o bâlbâială, vreo câteva fraze la rând.

— Repede! La telefon! E Taskan pe fir! Sună deja a treia oară... Să înnebuneşti, nu alta... Să nu te apuce dracii?

Cel de la celălalt capăt al firului vibra, fremăta, se îneca de nelinişte, nu se decidea să pună întrebarea fatidică. Repeta doar cu o intonaţie interogativă:

— Tu eşti? Tu eşti?

— Da, da, da! Da, m-am eliberat! Da, am semnat că mi s-a anunţat eliberarea...

De emoţie, cel cu care vorbeam trece deodată la germană. Iar eu, tot de emoţie, deodată îmi pierd capacitatea de a lega într-un întreg coerent şirul de vorbe nemţeşti.

— Vorbeşte ruseşte! Azi am uitat toate cuvintele, în afară de cele ruseşti. Spune, când o să vii după mine?

Ne înţeleseserăm demult: imediat după eliberare şi ieşirea în afara zonei lagărului, mă duc la spitalul liber, aştept aici telefonul de la Taskan, îmi confirm eliberarea (până în ultimul moment mă îndoiam de ea, doar se mai întâmplau situaţii în care decizia fusese anulată în ultima clipă), şi atunci Anton va veni după mine. Comandantul lagărului din Taskan, Timoşkin, promisese să facă rost de cal şi sanie.

Anton trece la rusă, dar oricum, nu ştiu de ce, nu înţeleg ce vrea să spună. Tot vorbeşte despre starea vremii...

— 10 puncte... Cu o temperatură... Prognoza în următoarele trei zile... Va trebui...

— Nu înţeleg nimic! Nu ştiu ce buletin meteo... Se aude foarte prost! Spune mai repede când vii! Mai tare!

Receptorul urlă şi geme, pârâie şi clocoteşte. În fine se opreşte de tot.

O jumătate de oră întreagă mă tot chinui cu aparatul de lemn antideluvian. Învârt mânerul, fac apel către centrală... Dar uite, în camera de gardă intră medicul-şef al spitalului liber, Perţulenko. Este dintre acei angajaţi liberi care urmăreau cu mare atenţie viaţa deţinuţilor. Dintre cei care nu se temeau să lege o prietenie personală cu doctorul german deţinut. Îmi strânge mâna, mă felicită, îmi tot urează nu ştiu ce succese incredibile în noua viaţă. Şi, lucrul cel mai important, îmi propune să stau la el trei zile.

— Nu aţi avut noroc cu vremea. Doctorul Walter tocmai a sunat la telefonul meu de acasă. Mă roagă să vă transmit: începe viscolul, bate vântul din sud. Prognoza pe următoarele trei zile este groaznică. Nu se poate merge cu calul. Pe jos e periculos. Eu şi soţia vă propunem să locuiţi la noi în aceste trei zile. Aşa ne-am înţeles cu doctorul Walter. Şi, cum se va potoli urgia, o să vină după dumneavoastră.

Cuvintele medicului-şef, aceste cuvinte amabile, care nu au nici un fel de legătură cu starea mea sufletească, ajung la mine ca printr-un şuvoi de apă. Din cele spuse am înţeles un singur lucru: Anton mă sfătuieşte să stau la Elghen încă trei zile. Să rămân DE BUNĂVOIE încă trei zile la Elghen!

Neputinţa de a îndura ofensa mă ardea. Doamne, ce ghinionistă sunt! Deja în ora a doua, în ora a doua a noii mele vieţi, libere, să primesc o asemenea lovitură. Şi cine să mi-o dea? Omul cel mai apropiat. Păi cum de a putut să rostească aşa ceva? Să rămân de bunăvoie în Elghen! Trei zile! Trei ore! Trei minute!

Perţulenko mai face o tentativă de a mă convinge să gândesc raţional. Sunt numai trei zile. Ce însemnătate au ele în comparaţie cu cei zece ani! Şi doar nu trebuie să aştept în lagăr, ci într-un apartament liber... Este ridicol: să treci prin toate, pentru ca, mai apoi, să îngheţi pe drum.

Viscolele din Kolîma nu sunt de glumă. Măcar acest lucru trebuie să îl ştiu.

Sigur că-l ştiam. Eu să nu ştiu?... Câte istorii despre moartea unor etape întregi şi a unor oameni singuri n-am auzit eu în tot acest răstimp! Totuşi, sunt numai 22 de kilometri. Ce înseamnă pentru mine, un lup din taiga, aceşti nefericiţi de 22 de kilometri, şi pe un drum drept, care nu coteşte deloc? Şi apoi nu se ştie când se va potoli viscolul ăsta... Greşelile de prognoză se măsoară cu zilele. Ştim noi precizia meteorologilor noştri!

După ce mi-am pus pufoaica, am dat fuga în micuţa curte a spitalului. Aşa şi este, totul e o născocire. E o zi ca toate altele. Uite şi termometrul. Sunt numai -35. E pur şi simplu o zi minunată. Iese chiar şi soarele.

Decizia se conturează imediat. Trebuie numai să plec astfel încât să nu observe nimeni. Fochistul Galifulla taie lemne lângă scară. El nu ştie nimic nici despre previziunile biroului meteo, nici despre discuţia mea cu Perţulenko.

— Galifulla, fii bun, adu-mi din antreu boarfele mele. O să plec.

— Unde?

— Păi mă duc la Taskan. Acolo o să mă ia să lucrez la grădiniţă. Ca angajat liber.

Propriile-mi cuvinte îmi produc o criză acută de melancolie. Cât de cenuşie a devenit deodată această primă zi de libertate, aşa de adorată în visuri, pe care o vedeam cu ani buni înainte! Să mai stau la Elghen încă trei zile? Să mă sperii de nu ştiu ce viscol despre care nici nu se ştie de cine e prognozat? Să mă opresc neputincioasă la 22 de kilometri după ce am parcurs asemenea distanţe prin viscole, prin atâta răutate, prin Elghen, Mîgla şi Izvestkovaia... Şi ăsta e sfatul lui Anton!

În momentul acela, iritarea mea faţă de el nu are limite. Unde este celebra noastră înţelegere? Unde sunt acele seri când el îmi răspundea la întrebări nepuse, la gândurile ce

abia se strecuraseră în conştiinţa mea?

Aşa deci, mă duc la Taskan numai pentru a lucra acolo? Ei, desigur, doar trebuie să lucrez. Trebuie să trimit bani lui Vasia şi mamei. Şi o să lucrez. Numai nu în Elghen. Aici am fost mult prea mult călcată în picioare. Timp de şapte ani, tot ce este odios pentru un om, tot ce e satanic, mortal se întrupa pentru mine în acest cuvânt, Elghen. Şi ce dacă, ce dacă viscolul se va năpusti asupra mea, o să mă purific în iureşul de vânt şi zăpadă...

Tarif nu se miră deloc că-mi car singură valiza şi bocceaua 22 de kilometri. A tot văzut în detenţia sa femei care trag grinzi de trei metri, care taie lemne de construcţie. El pur şi simplu mă ajută să-mi urc bocceaua pe umeri.

— Ei, hai, mergi cu Dumnezeu! Să lucrezi cât de cât până la navigaţie şi, când vine primăvara, să te duci în Azerbaidjan! O să-ţi dau o scrisoare, să te primească precum o soră. Ei, hai, norocu!

Lui Tarif îi plac expresiile ruseşti cu sufixe turceşti.

Şi uite, sunt pe drum. Au rămas în spate construcţiile din Elghen. Cu fiecare pas sunt tot mai departe de turnurile de pază din zonă. Merg. Zăpada scârţâie sub picioare foarte sec şi categoric. În ritmul acestui scârţâit e bine să vorbeşti pe silabe: „Ni-cio-da-tă, ni-cio-da-tă...” Sunt plină de hotărâre să uit că există sub lună un asemenea pământ, Elghen. Îmi aduc aminte cum unul din pachetele cu alimente ale mamei, trimis în timpul războiului, s-a pierdut. Iar mama, sărmana, mă tot întreba mai apoi în scrisori: „Poate am greşit adresa? Poate că mai este un alt Elghen?” Şi eu i-am răspuns: „Nu, mămică, din fericire pentru omenire, noi avem un singur Elghen...”

Merg aşa cam de o jumătate de oră, foarte bine şi uşor. Sunt obişnuită. De câte ori nu i-am călcat eu în picioare, kilometrii ăştia din taiga! Sudar. Tioplaia dolina. Zmeika. Mîgla. Izvestkovaia. Am mers prin taigaua neumblată. Dar

aici ce e? Aici e şosea...

Mersul mă liniştеşte. Gândul că totuşi sunt liberă, că merg încotro consider eu că e bine, că nu ascult de nimeni mă măguleşte nespus.

Sunt numai 22 de kilometri. Dacă merg în ritmul ăsta, atunci o să ajung deja la Taskan pe lumină. Şi simt gustul triumfului când îmi imaginez cum va exclama monstrul ăla când o să mă vadă. „Ei, cum e aici, la voi, cu buletinele meteo?”, o să întreb eu şi, fără să mai aştept răspunsul, o să pornesc mândră spre locul meu de muncă. Las’ să alerge după mine şi să-şi ceară iertare şi în rusă, şi în germană.

Numai că... Degetele care strâng bucata de fier, mânerul artizanal al valizei de lemn, mi-au amorţit, au împietrit. De ce să nu fac o pauză? Mai ales că deocamdată nu-mi este aşa de frig. Numai la mâini, dar o să le frec imediat cu zăpadă.

M-am aşezat pe valiză, mi-am frecat degetele de la mână, am scos din buzunar o coajă de pâine îngheţată – darul de rămas-bun al fochistului Galifulla – şi am vrut să încep să mănânc, când...

Deodată ceva mi-a şuierat în urechi pătrunzător, învăluitor, şi eu, cu tot trupul, cu toate simţurile antrenate de locuitor al taigalei, mi-am dat seama: începe. Nu, trebuie să alung gândul ăsta. Orice poate şuiera aşa! Poate din cauză că am întors prea brusc capul? Doar uite, cerul e absolut curat, de un albastru cenuşiu. Şi vântul nu e mai puternic decât de obicei.

Aşa mă liniştesc, dar în sinea mea totul s-a încordat deja. Mă uit din nou la cer. Fără îndoială, peste câţiva norişori, deocamdată mici, s-a aşternut o culoare plumburie. Şi praful de zăpadă care-mi suflă în faţă devine de la o clipă la alta tot mai înţepător. Şi, lucrul cel mai important, pe şosea e o linişte totală, e pustiu. Oare toţi în afară de mine au fost întorşi din drum de starea vremii?

Da, sigur, nu e bine să mă aşez aici pe valiză. Trebuie să

merg şi să merg, pentru a ajunge cât mai repede, pe lumină, măcar până la centrala electrică din Taskan. În cel mai rău caz, acolo aş putea şi să înnoptez.

Am pornit hotărâtă mai departe. Numai că acum pâslarii mei nu mai scârţâiau „ni-cio-da-tă, ni-cio-da-tă”. Acum ieşea cu totul altceva. „Totul era numai negură şi vifor... Totul era numai negură şi vifor...” Şi de ce „vifor” şi nu „viscol”? Păi pentru că e din *Fata căpitanului*[69]*.* Negură şi vifor... Negură şi vifor... într-adevăr, chiar că s-a întunecat.

Rafalele joase de vânt spulberau deja zăpada care cădea tot mai abundent. Acum toată faţa îmi era acoperită de ace de gheaţă înţepătoare. Deveneau din ce în ce mai ascuţite şi mai enervante.

Viscolul din Kolîma se deosebeşte de alte viscole nu numai prin intensitatea sa. Trăsătura distinctivă principală este că el aduce cu sine senzaţia de neajutorare primordială a omului. Uite, chiar că nişte diavoli veritabili se învârtesc în mijlocul lui. De parcă se răsuceşte, urlă şi vrea să te doboare o forţă diavolească. Viscolul trezeşte în tine un fel de arhimemorie, un fel de nostalgie neanderthaliană. Tu eşti într-adevăr un om gol, pe un pământ gol.

Ştiam asta de multă vreme. Încă din 1941, când mergeam pe jos într-una din etapele locale scurte, am compus versurile *Imitaţie după Longfellow*[70]*,* unde se puneau nişte întrebări retorice. „Ce ştiţi despre zăpadă?”, „Ce ştiţi despre vânt?”

> *...El pluteşte, plin de ură, distrugătorul originar,*
> *Şi tremură, cu un frison infernal, toate mările şi oceanele,*
> *Şi tremură de dor culmile muntoase de la Tian-Şan până la Ai-Petra...*

69 Roman de Aleksandr Puşkin (n. red.).

70 Henry Wadsworth Longfellow (1807–1882), poet american (n. red.).

Oare aţi auzit asta? Ce ştiţi voi despre vânt?

Şi mai departe:

...Nu aţi mers prin gemete şi groază, sălbatici, ca nişte pecenegi,
Nu aţi cunoscut gerul acesta... Ce ştiţi voi despre zăpadă?

Acum mi-am adus aminte de aceste versuri şi mă sufoc din cauza eforturilor, din cauza deciziei luate de mine de a rezista, de a rezista neapărat sub presiunea vântului îngheţat şi a neliniştii interioare din ce în ce mai intense.

E greu de spus cât timp a trecut din momentul plecării mele de la Elghen. Sigur că nu aveam ceas. Oare câţi kilometri am parcurs? Câţi au mai rămas? Dacă nu ar fi fost valiza asta blestemată! Oare s-o arunc? De fapt, în ea sunt numai nişte vechituri. Nu. Vechiturile astea mi le-a trimis mama. Mama mea flămândă, nefericită, puternică. Când a fost evacuată, a stat acolo, într-o cămăruţă modestă din Rîbinsk, şi a cârpit mănuşile astea vechi, a cusut cu o aţă groasă nasturii de la jacheta asta preistorică. Nu pot să arunc valiza!

Insuliţele luminoase din spărturile norilor se micşorau cu o viteză tragică. Creştea cu o furie tot mai mare viteza vântului. Cu cât mergeam mai departe, cu atât mai mult eram cuprinsă de senzaţia de ostilitate a stihiilor şi de singurătate totală. Mă agăţam disperată de un gând salvator: cu fiecare pas mă depărtez de Elghen. Dar, cu toate acestea, începeam să-mi pierd puterile.

Înainte, înainte... Ah, dacă aş şti cât a mai rămas! Mă rog, acum sunt la jumătatea drumului. Am lăsat din nou valiza jos şi am început să-mi frec degetele îngheţate. Şi atunci...

Mai întâi mi s-a părut că este un miraj în pustiul de

zăpadă. Silueta unui om care venea spre mine. De la distanţă de undeva. Când dispărea cu totul din câmpul meu vizual, când apărea din nou în negura albă.

E un sentiment complex pe care îl încearcă un călător care merge pe un drum din Kolîma când vede un om care vine spre el. Primul impuls e cel de bucurie. Nu mai eşti singur cu natura ostilă. Alături e o fiinţă la fel ca tine şi încerci sentimentul relaxant al protecţiei.

Dar asta numai în prima clipă. Nici nu apuci să te bucuri, că eşti cuprins din cap până-n picioare de o groază umilitoare. E un om... Nu unul simplu, ci din Kolîma. E un bărbat. Poate fi un penal evadat care te va înjunghia şi se va hrăni din carnea ta la drum lung. Poate că este un soldat, un supraveghetor, înnebunit de punctele de lucru în care se aflau numai bărbaţi, de pustietatea din taiga, de viaţa în singurătate. Se va năpusti asupra ta ca o fiară şi te va viola. Poate, în fine, să fie vreun şacal muribund. Acesta se va limita doar la a-ţi lua pâinea şi lucrurile călduroase.

Totuşi, n-am decât să cred ce vreau, dar nu am nici o ieşire. Să mă îndepărtez de şosea înseamnă să mă înec în oceanul de zăpadă, să mă rătăcesc. Înapoi? Păi el o să mă ajungă... Mai mult, înapoi e Elghenul. Deci înainte şi, se poate întâmpla, chiar în gura lupului.

Acum nu mai era nici urmă de îndoială: venea un om spre mine. Uneori se apleca într-o parte sub loviturile viscolului, alteori se întorcea cu spatele spre mine şi spre vânt, îşi trăgea sufletul. Pentru el e mai greu decât pentru mine. Mie vântul îmi bate din spate.

Şi abia când a ajuns foarte aproape, la câţiva metri, mi s-a părut pentru prima oară ceva cunoscut în mersul călătorului singuratic. Doamne! Chiar aşa?

Da, el era! Doctorul Walter în persoană, cu jacheta şi pâslarii. Până şi mănuşile i le-am recunoscut. Nişte mănuşi minunate, din piele. I le-a dăruit cu mâna sa chiar comandantul Timoşkin.

— Ştiam eu! Ştiam eu! Uite ce înseamnă o fată care nu a primit la momentul potrivit educaţie germană! E capabilă de orice nebunie!

Mi-a smuls din mână valiza nefericită şi, în acelaşi timp, mi-a şters lacrimile chiar cu mănuşa lui elegantă, din piele. Lacrimile îngheţau pe ea instantaneu.

— Arată mâinile! Ei, sigur, sunt îngheţate... Stai!

A pus jos valiza şi, după ce a luat zăpadă în mâini, s-a apucat să-mi frece disperat degetele. Mă durea ca dracu', şi acum aveam un motiv de înţeles să urlu cu toată puterea, bocind:

— Oare e greu de înţeles că Elghen nu e un loc unde pot să rămân de bunăvoie? Chiar şi pentru trei zile! Ca să vezi, s-au speriat de vremea rea!

Era ameţitor de bine: după o asemenea singurătate cosmică să-mi dau seama că acum e cineva căruia să-i fie milă de mine, să mă ocărască, să-mi demaşte faptele mele nechibzuite. Şi eu aveam la cine să strig şi să arunc cu acuzaţii, una mai nedreaptă ca alta.

— Sigur, tu nu te grăbeşti, repetam eu pe tonul unei gospodine, eu trebuie să stau în Elghen, iar ţie ţi-e frică să ieşi din baracă dacă vremea e normală...

— Vremea chiar e normală, exclamă el amuzat şi deodată parcă i-am văzut pentru prima dată silueta acoperită de zăpadă, după ce mersese cu vântul în faţă...

— Păi asta este prima noastră scenă între soţi! E chiar plăcut. A început să adie familiaritatea căminului... *Aber beruhigen sie sich, gnädige Frau*[71]...

Şi chiar aici, în vântul ăsta infernal, în şuieratul tuturor stihiilor, mi-a recitat nişte cuplete umoristice germane şi fiecare se încheia cu refrenul: *Ich habe zuviel angst vor meine Frau...*[72] Şi uite, deja râdem în hohote. Ah, ce uşor

[71] Dar linişteşte-te, stimată doamnă... (l. germ.) (n. red.).

[72] Țmi este foarte frică de soţia mea (l. germ.) (n. red.).

înaintam acum!

— E cu totul altceva când îţi bate vântul din spate! spune el.

— Fără valiza asta mă simt pur şi simplu ca la plimbare, spun eu.

Mergem alături. În direcţia libertăţii. Mergem din ce în ce mai departe de Elghen. Şi deodată, cu toată fiinţa mea, simt un impuls acut de fericire. Nu bucurie, nu mulţumire, ci chiar fericire. Un avânt aşa de nestăpânit al sufletului, când totul, chiar şi cele mai profunde nelinişti, temeri, frici te părăsesc şi zbori, zbori, de parcă te-ai agăţat de coada necunoscutei Păsări de foc. În fine ai reuşit să te prinzi de ea! Şi momentul acesta îţi rămâne în memorie pentru tot restul vieţii.

În viaţa mea, ca şi în cea a altuia, au fost, desigur, momente de bucurie. Naşterea copiilor. Succesele de la lucru. Pasiuni, aventuri. Lectura.

Dar acestea au fost chiar nişte bucurii, mereu drese cu o doză destul de mare de aşteptare, de întristări care le-au premers. Dar uite, când mă gândesc dacă am întâlnit oare cândva adevărata fericire, nebunească, pot să-mi amintesc numai două episoade scurte. O dată a fost la Soci. Chiar fără nici un motiv. Pur şi simplu aveam 22 de ani şi dansam un vals pe terasa deschisă a unui sanatoriu, cu un profesor de materialism dialectic care era mai mare decât mine cu 25 de ani şi de care tot anul nostru era îndrăgostit. Şi uite, a doua oară am reuşit să prind de coadă Pasărea de foc tocmai în ziua pe care am descris-o. 15 februarie 1947, pe drumul Elghen-Taskan, în timpul viscolului.

Aproape că zburam, luaţi pe sus de viscol. Uneori ne opream şi ne sărutam cu buzele îngheţate. Ne ţineam strâns şi ea, Pasărea de foc, ne-a dus cu credinţă pe traseul său uimitor.

Zorii încă nu se vedeau şi viscolul încă nu se potolise când am intrat în fine în baraca şuie din lemn, unde

aproape mereu găsea un adăpost orice deţinut care abia ieşise din lagăr.

— Uite, a spus Anton, punând valiza pe zăpadă, uite, aici ţi-am închiriat o cameră. La tanti Marusia.

Era o baracă cu etaj. Acum mi se părea că etajul se mişca şi că dintr-o clipă în alta se va prăbuşi sub presiunea vântului. Uşa jerpelită, jupuită s-a împotrivit multă vreme, de parcă era vie, necedând deloc eforturilor noastre. Momentul istoric al vieţii mele. Intru în primul meu apartament de om liber. După zece ani petrecuţi în locuinţe de serviciu.

— Sunteţi în viaţă? se interesează răguşită tanti Marusia, şi ea fostă deţinută, care fusese închisă zece ani pentru o crimă din gelozie.

— Ei, *cum Deo!*[73], rosteşte solemn Anton.

Aşa spune mereu înaintea unei operaţii pe care el, internist, trebuie să o facă aici, pentru că lucrează în spitalul lagărului, aşa cum se spune, „om bun la toate”.

---

73 Cu Dumnezeu înainte! (l. lat.) (n. tr.).

Capitolul 2

Din nou licitaţie

Prietenul nostru din exil, Aleksei Astahov, inginer în care a dispărut un scriitor extraordinar, ne răsfăţa uneori prin tot felul de nuvele suculente despre viaţa în Kolîma. De fapt, în repertoriul lui era şi povestirea despre cum se comportă, bucurându-se de libertate, un fost deţinut din mină, Kolika Karzubîi (sau Rucika, Moskva, Zolotoi), proaspăt ieşit din lagăr.

Pentru două raţii îşi comandă un geamantan din placaj cu mâner de fier (aşa-numitul „sicriu”), se dotează cu o pernă din libertate, făcută din patru plase colorate împotriva ţânţarilor şi o pufoaică veche. Apoi se îmbracă numai cu haine luate din libertate, adică cu o jachetă nouă de lagăr, tivită la gât cu blană de veveriţă, şi o căciulă de Kuban făcută din poalele unei scurte vechi de supraveghetor. Apoi Karzubîi se plimbă în voie, fără scop, pe aleea dintre cantina angajaţilor liberi şi chioşcul lor, salutându-l mereu, când se întâlnea cu el (dând mâna!), chiar cu comandantul postului de pază din lagăr.

E ridicol să spunem asta, dar se vede că în această situaţie unică funcţionează nişte legi psihologice generale. Deşi acordându-le o apreciere ironică, aproape toate semnele comportamentului din libertate al lui Karzubîi mi le-am descoperit şi eu în primele zile de viaţă din afara lagărului. Valiza mea semăna ca două picături de apă cu „sicriul” lui. Perna mea, mai bine zis faţa de pernă, fusese cusută tocmai din patru plase colorate împotriva ţânţarilor. La pufoaica de lagăr de categoria întâi am pus un guleraş nu de veveriţă, ci dintr-o blană ca de pisică. Şi, lucrul cel

mai important, precum Karzubîi, încercam un sentiment de beatitudine de fiecare dată când mă duceam la aşa-numitul magazin (un chioşc ce mirosea puternic a gaz), la cantină, dar mai ales la poştă.

La magazin vindea proprietăreasa apartamentului meu, tanti Marusia, o femeie grăsună bonomă, cu o voce răguşită. Când mă uitam la ea, era aproape imposibil să-mi imaginez că-şi omorâse bărbatul din gelozie.

Marusia zâmbea strâmb când vedea că nu mă descurc deloc cu preţurile şi că, de fapt, nu pricep nimic în chestiunea comerţului.

— Ascultă aici, îmi explica ea superior, ascultă, nu-ţi doresc răul. Uite, ia pantalonii ăştia bărbăteşti. O să ţi-i dau fără acte, aşa, pe blat. O să-i tai, o să-i vopseşti în negru şi o să iasă o fustă care o să te ţină toţi cei cinci ani de privare de drepturi. Şi pe continent o să ajungi tot cu ea. Îţi spun adevărul, nu-ţi doresc răul.

Se părea că alimentele se dau pe cartele. Tanti Marusia era mai să moară de râs când şi-a dat seama că eu nu înţeleg semnificaţia unui verb extrem de popular în rândurile populaţiei libere, „a da pe talon”.

— Of, amărâto! spunea ea printre hohotele de râs răguşit. Ei, ascultă aici! Uite, de exemplu, tu ai aici talonul 40 3 B. Ai idee, de exemplu, ce valoare are el? Într-o zi de târg, nu face nici două parale! Şi deodată pun un anunţ pe uşa magazinului: „Cu talonul 40 3 B se dă jumătate de kil de crupe de orz sau nu ştiu ce paste! Uite, atunci este momentul potrivit când talonul 40 3 B devine valoros. Atunci poţi să-l schimbi şi să-l vinzi sau să primeşti chiar tu jumătăţile de kil şi să le mănânci. Ai priceput?

Eram entuziasmată de asemenea detalii ale vieţii libere. Doar şi ele erau atribute ale unei fiinţe libere, conţineau un element de manifestare personală a libertăţii. Dacă vreau schimb talonul 40 3 B, dacă vreau îl dau şi voi fierbe pe soba mea de fier aceste paste.

În mod deosebit îmi plăcea să mă duc la poştă. La Taskan nu aveam oficiul nostru poştal, trebuia să merg patru kilometri, la aşa-numitul Taskan-2. Şi mă duceam acolo, pentru a mă interesa cât va costa dacă trimit la Kazan nu ştiu câte ruble pentru Vasika, şi la Rîbinsk, unde rămăsese, după evacuarea din Leningrad, mama mea. Banii, primul salariu, urma să-i primesc abia peste o lună. Dar trebuia să mă pregătesc pentru această zi mare când voi putea să trimit deschis şi liber rudelor mele propriii mei bani, câştigaţi.

Dar deocamdată trimiteam pe continent scrisori recomandate, scriind cu plăcere pe plic adresa expeditorului. Nu o căsuţă poştală cu tot felul de cifre, ci pur şi simplu o stradă, un număr... După ce predam scrisorile, mai stăteam multă vreme la ghişeu, lăsând impresia că aştept pe cineva sau ceva, dar, de fapt, pur şi simplu mă bucuram de mirosul de cerneală şi de ceară topită. Parcă poşta era mai aproape de continent, se simţea mai puţin singurătatea noastră de pe insulă. (Toţi ştiau că nu este o insulă Kolîma, dar o numeau cu încăpăţânare insulă, iar Pământul Mare – continent. Şi nu numai că le numeau, erau convinşi că aşa şi este.)

Lucrul la grădiniţă nu se deosebea deloc de cel pe care-l avusesem aici înainte, în calitate de deţinută. Dar era o bucurie de nespus în faptul că mă duceam la muncă fără escortă sau dădeam fuga în pauza de prânz acasă, în camera mea, găsindu-l acolo pe Anton care venise deja, iar după aceea să mâncăm împreună supă şi caşă făcute de cu seară. Asta dădea iluzia unei familii şi am început cumva să uit că, de fapt, numai eu sunt liberă, că Anton e totuşi deţinut, iar până la sfârşitul pedepsei sale (a treia la număr!) încă mai rămăseseră peste şase ani. Şi el se cam detaşase de gândul ăsta, mai ales că situaţia lui la Taskan era o excepţie: mergea liber prin sat fără escortă, îi vizita pe bolnavii liberi. Mergea până şi la magazinul Marusiei. Era

obligat numai să doarmă în zonă.

De fapt, trăiam acea perioadă uimitoare când fiecare mărunţiş al vieţii obişnuite – până şi al uneia aşa de amărâte precum cea din Taskan! – te bucură şi generează recunoştinţă. Abia peste vreo două luni am remarcat pentru prima oară că în camera mea căldura nu se păstrează deloc, se consumă o mulţime de lemne, iar dimineaţa este ger. Apoi am observat că e destul de greu să cari apa la etaj şi, lucrul cel mai important, că noaptea e groaznic, când rămâi singură. Uşa mea e puţin mai retrasă faţă de cea a lui tanti Marusia şi, între timp, penalii care fuseseră eliberaţi şi aşteptau reluarea navigaţiei pentru a pleca pe continent începuseră să-şi facă de cap. De fapt, ce să fure de la mine?

Din aceşti penali care se eliberaseră au fost doi la mine. Unul dintre ei, un bătrân siberian, care semăna cu Rasputin, era renumit ca ghicitor. L-a adus pentru prima dată la mine tanti Marusia şi de atunci venea singur. Şi eu îl încurajam. De ce? Păi pentru că el, după ce-şi punea pe nas ochelarii cu ramă de fier, se uita multă vreme, fix, la o linie din palma mea stângă şi apoi spunea:

— Nu ştiu cum să zic, dar eu nu văd în palma ta moartea copiilor tăi. Uite, să ţii minte ce-ţi spun eu, fiul tău cel mare s-a pierdut... Dar e viu... Nu-i văd moartea... Nu, nu i-o văd...

Bolboroselile astea erau suficiente pentru a contrabalansa toate telegramele precise, mesajele şi adeverinţele pe care, la momentul acela, le aveam din nefericire. Variantele disperat de fantastice ale sorţii lui Alioşa şi ale salvării lui miraculoase mă bântuiau noaptea. Nici lui Anton nu-i spuneam nimic de asta. Era secretul nostru. Al meu şi al acestui bătrân aproape nebun, care semăna cu portretele lui Rasputin. Şi îi dădeam de mâncare bătrânului, dispreţuind toată înţelepciunea universitară conspectată cu sârg în tinereţe şi căzând pradă unui vis

imposibil.

Ce să fac, n-au decât să-mi condamne superstiţiile cei pe care Dumnezeu i-a cruţat, care nu şi-au pierdut niciodată copiii.

Al doilea vizitator penal al meu era „furnizorul Curţii” – el îmi aducea lemne, şi legătura asta de lemne era cea mai mare cheltuială din bugetul meu zilnic. Dar eram mulţumită de rigoarea furnizorului şi nu mă târguiam cu el. Dimpotrivă, îi mai făceam nişte daruri preţioase, de exemplu, îi dăruisem o lingură de lemn şi un castron de tablă. El lăcrima de înduioşare pentru că eu ghicisem: chiar că nu avea din ce să mănânce, dacă ar primi ceva. Adesea chiar îl serveam cu supă şi casă. El se aşeza direct pe prag, mânca lacom, uitând de lingură, sorbind de pe marginea castronului, şi pleca acoperindu-mă de recunoştinţă. Uneori, când mă uitam la ochii lui îndreptaţi încrezători spre mine, chiar simţeam nişte vagi mustrări de conştiinţă pentru că în decursul întregii mele perioade de lagăr am simţit faţă de penali numai o repulsie. Dar uite, sunt diferiţi şi ei. Oare, de exemplu, ăsta îmi poate face ceva rău?

Odată la grădiniţă a fost nevoie urgentă de sulfidină pentru un copil bolnav. La punctul medical nu exista, dar aveam acasă. Şi am dat fuga repede acasă după medicament la o oră neobişnuită, nepotrivită.

Nu ştiu de ce, cheia se blocase în gaura cheii şi nu se învârtea deloc. Tot chinuindu-mă lângă uşă, deodată am simţit, pe neaşteptate, în spate, un pericol mare care mă pândea. M-am întors şi am îngheţat de groază. În spatele meu se afla, ţinând în mâna ridicată deasupra capului meu un lemn gros, chiar „furnizorul Curţii”, amărâtul meu care-mi aducea lemne. Încă o clipă şi aş fi căzut năucită de lovitură.

L-am împins ţipând şi am luat-o în jos pe scară, strigând după ajutor. Dar, înainte să vină oamenii, prietenul meu cel încrezător a reuşit să dispară.

— Care e numele lui? Sau măcar prenumele? mă tot întreba Anton în aceeaşi seară.

Dar nu ştiam. Am descris numai destul de detaliat semnele distinctive. Un nas subţire, vânăt, ca un ceainic. Şchiopătează.

Este Kiseliov, a declarat categoric Anton.

Doar el îi trata mereu şi-i „scutea” pe toţi penalii.

— Mă duc să fac cercetări şi să mă răfuiesc.

Degeaba l-am rugat să ignore această situaţie. A doua oară nu va mai veni Kiseliov ăsta... Dar Anton respecta cu stricteţe principiul său în comunicarea cu penalii. Iar principiul era acesta: să nu se plângă niciodată comandantului, dar să nu lase nepedepsită nici o abatere.

— O să-l trosnesc chiar eu, a promis Anton.

Şi astea nu erau vorbe goale. Pumnii doctorului aveau un pud. Se vede că primise labele astea de fier ca moştenire de la câteva generaţii de *grossbauer*[74]*-i.* Iar linia intelectuală a profilului de la singurul chimist sau alchimist care s-a strecurat în neamul lui.

A doua zi, doctorul a năvălit gălăgios în holul grădiniţei, trăgându-l după el pe amărâtul bătut.

— Ăsta e? a întrebat doctorul cu o voce bubuitoare, ţinându-şi victima de guler.

— Nnnu, am spus eu la început cu reţinere, dar am adăugat, după ce am auzit vocea acuzatului, deja plină de groază: în mod clar nu e el!

— Ei, Doamne! a început să plângă pedepsitul nevinovat, ştergându-şi nasul cu căciula de blană, cu urechi. Pentru ce mă trosniţi, Anton Iakovlici? Să fiu eu ticălos dacă sunt ăla! Să nu văd libertatea! Este Toporkov...

— Păi de ce ai zis că are „nasul ca un ceainic”? a spus enervat Anton, aruncându-şi greşeala asupra mea. Ei, bine, nu-i nimic! O să ne socotim şi cu Toporkov... Iar pe tine,

---

74 Fermieri (l. germ.) (n. red.).

Kiseliov, o să te reformăm şi o să pleci pe continent...

Şi-a ţinut promisiunea. După răfuiala cu Toporkov, amândoi porumbeii au fost „activaţi”. Erau nişte reprezentanţi tipici ai neamului „şacalilor” din Kolîma. Ei abia se mai ţineau pe picioare de epuizare, dar furau întruna, iar dacă se ivea ocazia, nu se dădeau în lături nici de la crimă. Acum se îndeplinise visul de taină al amândurora: din cauza stării de sănătate, amândoi urmau să fie trimişi din taiga mai întâi la Magadan, iar apoi şi pe continentul mult visat. Înainte de plecare, amândoi au trecut să-şi ia rămas-bun şi i-au mulţumit mult doctorului pentru tot, dar, în principal, pentru activare.

Din mărturisirile sincere ale lui Toporkov a rezultat că fusese ispitit de perna mea vătuită cu faţa de pernă cusută din cele patru plase împotriva ţânţarilor. Tare mai voia să doarmă pe ceva moale.

După întâmplarea aceasta, Anton a decis să schimbe camera. Şi, în curând, m-a dus într-o căsuţă bine dotată unde locuia economistul combinatului alimentar, Iaroţki. Îşi ispăşise cei opt ani şi acum trăia ca angajat liber, cu familia, după ce-şi chemase de pe continent soţia şi fiica.

Pur şi simplu mi s-a tăiat respiraţia când am văzut acest apartament şi, lucrul cel mai important, noua mea cameră. Demult nu mă mai întâlnisem cu un asemenea nivel de civilizaţie: până şi closetul era înăuntru, nu în curte. Dar, lucrul cel mai important, familia Iaroţki mi-a dat în folosinţă un birou şi o grămadă de cărţi. Şi acum, când mă întorceam de la serviciu, intram în cameră şi stăteam multă vreme în prag, vrăjită de imaginea fermecată – teancul de cărţi de pe birou.

Şi am uitat complet, complet că Anton e încă deţinut. Până într-o zi nefastă...

— Timoşkin o să fie înlocuit! ne-a anunţat Iaroţki intrând în camera noastră...

Era o lovitură dintr-o direcţie din care nu te aşteptai. Nu

dorea asta nici Timoşkin, comandantul lagărului din Taskan, care se purta la fel de bine cu deţinuţii în general, precum se purtase cu mine şi cu Anton în special. De fapt, înlăturarea lui din Taskan nu era o demitere formală a lui. Pur şi simplu s-au trezit să-l trimită la nişte cursuri de un an de calificare în Magadan. Dar de la directorul combinatului alimentar Kamennova veneau zvonuri că asta nu e întâmplător, că se vede că cineva îi informase pe şefii din Magadan despre raiul din Taskan şi despre liberalismul putred al lui Timoşkin.

Despărţirea a fost emoţionantă. Fostul nostru bun moşier se neliniştea cel mai tare gândindu-se în ce mâini vor ajunge oamenii lui apropiaţi pe care el, spre deosebire de moşierii din secolul trecut, nu putea să-i elibereze.

— Pentru noi nu e o problemă! spunea el cu o voce exagerat de vioaie, privind întristat la apartamentul său aranjat. Pentru noi nu e o problemă! N-o să pierim noi, nu e aşa, Valiuha? O să ne răsfăţăm un an în Magadan, tare frumos... Cum, necum, există casă de cultură, baie, două cinematografe... Dar uite, de doctor mă doare inima. Să nu-i chinuiască în lipsa mea...

Apoi mi-a strâns mâna şi şi-a exprimat speranţa că o să fiu „prieten credincios al vieţii”, nu vreo vântură-lume, care-şi schimbă soţii în fiecare delegaţie... Şi că, Doamne fereşte, dacă noua conducere îl va trimite pe doctor la mină, să mă duc cu el. Bine că măcar eu am apucat să mă eliberez...

În ziua plecării, s-a îmbătat de necaz şi Anton a fost nevoit să-l îngrijească pentru ultima dată.

— Nu ştiu cum o să trăim noi fără tine, bolborosea el, scuturându-şi capul creţ în care era un adevărat talmeş-balmeş, multă superficialitate şi, în acelaşi timp, atâtea porniri nobile, largi, bune, adevărat ruseşti. Nu e aşa, Valiuha? Ne-am obişnuit de parcă e tata...

Valia, alb-rozalie, chiar sărise de gâtul doctorului ca o

fiică. Le-am ajutat să strângă, să-şi încarce lucrurile şi ne-am dus să-i conducem până la Taskan-2. La despărţire, Timoşkin a început să mă tutuiască.

— Fata mea, în tine îmi pun toată speranţa. Să nu-ţi laşi prietenul la necaz!

Am mers înapoi pe jos cei patru kilometri, tăcuţi, apăsaţi de despărţirea de aceşti oameni buni, împovăraţi de presimţiri grele.

Când am aflat că noul şef al lagărului din Taskan a fost numit Puzancikov, pe care-l cunoşteam de la Elghen, am început să-l liniştesc pe Anton. Şi să mă liniştesc şi eu. E un om echilibrat. Nu are patosul acela sadic. Pur şi simplu îşi face treaba ca într-o unitate de producţie. Numai să meargă suplimentele. Şi aşa de uşor a fost atunci să mă schimbe pe un sobar! E un conducător practic!

Şi, într-adevăr, primele zile, chiar săptămâni din noua domnie nu au adus schimbări esenţiale în modul nostru de viaţă. Anton ieşea ca de obicei liber pe poartă, îi vizita în sat pe bolnavii liberi, venea în fiecare zi la mine la prânz şi la cină.

Însă peste o lună şi jumătate au început să apară primii nori care anunţau furtuna. Problema era că Puzancikov avea o soţie, Evghenia Leontievna, medic, care devenise acum şeful unităţii militare de lagăr din Taskan, adică şef direct al lui Anton. Era o femeie scundă, energică, de vreo 30 de ani, cu o faţă drăguţă şi manichiură (iar asta nu era deloc uşor de asigurat în taiga). Ea i se adresa lui Anton cu prenumele şi patronimicul, era de acord cu diagnosticul lui şi cu tratamentul. Dar când s-a îmbolnăvit nepotul directoarei de la combinatul alimentar, Kamennova, şi ea a sunat, ca de obicei, la unitatea militară a lagărului, cerând să fie trimis Walter, Evghenia Leontievna a răspuns amabilă că va veni chiar ea.

I-a prescris tratament băiatului, dar boala tot nu trecea şi Kamennova a început să insiste să fie trimis totuşi Walter,

care trata deja toată familia de câţiva ani. La asta, doctoriţa Puzancikova, zâmbind drăguţ, a explicat că doctorul Walter e într-adevăr un diagnostician bun, dar că, stând deja de 12 ani în lagăr, firesc, nu poate fi la curent cu noile realizări ale medicinei.

— Trebuie să merg mai rar la pacienţii liberi, spunea îngrijorat Anton, dar cum să fac asta fără să-i supăr pe oameni?

Au mai trecut câteva săptămâni şi odată m-am întâlnit la magazin cu doctoriţa noastră, care tocmai se întorsese de la Iagodnoe, de la nu ştiu ce consfătuire.

— Cum o duceţi? m-a întrebat ea blând. Bine? Eu, din păcate, trebuie să vă întristez. Doctorul Walter o să fie luat de la noi. La mina Şturmovoi. Acolo s-a deschis un nou punct de lagăr, e mare nevoie de medic şi direcţia sanitară pur şi simplu a făcut licitaţie. Cine vrea să primească aparatură nouă şi credite pentru un medic deţinut bun? Multă vreme m-am împotrivit...

— Dar totuşi l-aţi vândut la licitaţie?

Ea a lăsat impresia că îmi ia în glumă cuvintele.

Anton a fost aşa de distrus de veste, că am fost nevoită să joc rolul optimistului.

— Ascultă, doar şi la mină trăiesc oameni... Tu eşti bine, sănătos... Şi o să vin după tine... Doar nu-mi pot interzice asta...

Dar vai, tocmai asta mi-au interzis. Şi Anton ştia deja de asta. Zborul fanteziei administrative a şefilor noştri era incomparabil cu imaginaţia şchioapă a torţionarilor din secolul trecut. Sistemul se tot perfecţionase. Şi s-a dovedit că noul punct de lagăr de la mina Şturmovoi fusese organizat după un principiu special: va fi populat numai de către deţinuţi şi şefi, de lagăr şi de producţie. Obişnuiţii angajaţi liberi, mai ales foşti deţinuţi, nu erau admişi în acest sat special, şi nu li se oferea de lucru acolo. În felul acesta, mă privau de dreptul de a-l urma pe Anton şi de a

mă instala în satul de angajaţi liberi al acestei mine, aşa cum planificasem la început.

S-a prăbuşit iluzoria noastră viaţă familială. Abia ce stătuserăm puţin cu gazdele care ne primiseră în apartamentul lor, băuserăm un ceai, glumiserăm, discutaserăm despre cărţi, ne simţiserăm oameni. Şi uite, din nou piaţa de sclavi, mina, despărţirea, necunoscutul, un hău negru.

Familia Iaroţki fusese cutremurată de ghinionul nostru. Mai ales Maria Pavlovna, care locuise pe continent şi se ciocnise pentru prima dată de moravurile din Kolîma. Ea nu se putea uita la noi fără lacrimi în ochi şi tot repeta uimită:

— Dar cum se poate aşa? Dar asta chiar că nu se poate...

...Anton a fost dus singur, fără etapă, conform unui ordin special. Escorta din Taskan trebuia să-l ducă până la Elghen, iar acolo să-l predea unei alte escorte, pentru a fi trimis mai departe în etapă.

Am încercat să pătrund în zona de lagăr, pentru a-l ajuta să se pregătească, dar acum, în lipsa lui Timoşkin, nu am fost lăsată.

— Angajaţii liberi nu au voie!

— Păi ce mare liberă sunt eu...

— Păi cum aşa... Nu sunteţi în grija noastră... Asta e!

Ne-am luat rămas-bun la 11.30 noaptea. El trebuia să fie în zonă nu mai târziu de 12. De data aceasta nu ne-am mai spus unul altuia cuvinte de îmbărbătare, cum făceam înainte, când eu eram luată de lângă el. Acum în faţa noastră se afla o prăpastie – şase ani care mai rămăseseră până la sfârşitul pedepsei sale. Fără posibilitatea de a ne vedea. Poate chiar fără drept de corespondenţă.

El a plecat şi eu m-am aşezat la masă şi am stat aşa până dimineaţa. Era iunie şi o noapte albă. Pe la 5 dimineaţa, contururile obiectelor şi-au pierdut neclaritatea

nocturnă, au devenit limpezi. Şi deodată am văzut la fereastra mea o mână clar conturată şi mâneca unui veston militar. Mâna bătea în geam şi vocea cuiva, cu accent ucrainean, ordonă: „Hai, afară!”

Am alergat pe scări. Lângă casă se afla un camion. În benă, pe nişte lăzi, stătea Anton. Un gardian cunoscut din Taskan, poreclit Cazacul Mamai, dădea dispoziţii sacadat:

— Urcă în cabină, femeie! Şi cum o să ieşim pe drum, o să te muţi în camion, să mai vorbiţi şi voi amândoi...

M-am supus fără să cârtesc. Şi aşa a şi fost: cum a trecut maşina de aşezarea noastră, Mamai l-a oprit pe şofer şi m-a ajutat chiar el să mă caţăr sus lângă Anton.

În această întâlnire neaşteptată, în bunătatea Cazacului Mamai care ne-a dat posibilitatea să ne mai vedem încă o dată după ultimul rămas-bun pentru totdeauna vedeam amândoi superstiţios un semn bun. Uite, nu ne-am aşteptat la asta, dar a apărut un om bun. Şi aşa va fi şi în continuare. Binele este întâlnit şi acolo unde nu te aştepţi deloc la el. O să ne mai vedem, neapărat o să ne vedem. Iar eu deocamdată va trebui să mă mut la Magadan, la Iulia.

Iulia, colega mea de celulă de la Iaroslavl, singuraticul meu fidel Vineri, locuia acum, după eliberarea din lagăr, la Magadan, lucra ca brigadier la nu ştiu ce atelier de jucării. Ea îmi scrisese nu o dată la Taskan, îmi lăudase camera şi serviciul, mă chema la ea, îmi promitea să mă aranjeze „în capitala Kolîmei”. Cu excepţia lui Anton, Iulia a fost singurul meu suflet apropiat pe acest pământ. Ne consideram surori, botezate în aceeaşi cristelniţă comună din Iaroslavl.

Camionul abia se târa, împotmolindu-se des. Lăzile puse una peste alta se zgâlţâiau, hodorogeau şi ne loveau peste picioare. Dar noi voiam ca această ultimă întâlnire a noastră să dureze cât mai mult şi ne bucuram de problemele cu transportul. Din când în când, Cazacul Mamai deschidea portiera, se iţea pe ea, se uita la noi. În

mod clar îi părea rău de noi şi, pentru a-şi ascunde sentimentele nepermise, îşi scotea cascheta, o ştergea pe interior cu batista, iar după aceea, cu aceeaşi batistă, îşi ştergea fruntea rotundă şi capul oacheş tuns scurt cu un moţ de la care primise porecla.

Ne-am luat rămas-bun tot drumul, repetând întruna, iar şi iar, adresa din Magadan a Iuliei, care devenea acum pentru noi singurul reper în negura despărţirii obscure.

Momentul final al despărţirii a venit cumva neaşteptat de repede şi a durat pur şi simplu o clipă. Se părea că maşina cu deţinuţi care efectua transportul la mina Şturmovoi aşteptase multă vreme lângă conducerea din Elghen şi nu putuse să plece numai pentru că Anton întârziase şi escorta nu-şi încheiase socotelile. Celelalte escorte înjurau. M-au îndepărtat cu grosolănie, l-au îndesat imediat pe Anton în maşina lor acoperită cu pânză de cort în care erau înghesuiţi vreo 50 de bărbaţi. Nu mai puteam să-l văd. În zgomotul maşinii care se pregătea să plece am mai putut distinge numai ultima lui exclamaţie:

— Să mă aştepţi! Neapărat să mă aştepţi! a strigat el în germană.

...Şefa mea din Taskan, cea care conducea grădiniţa, multă vreme s-a împotrivit demisiei mele. Mai întâi a încercat să mă convingă să rămân, promiţându-mi să-mi dea peste rând un ordin de cinci metri de stambă. Apoi a început să mă ameninţe. Că dacă nu vreau cu binele, o să-mi aranjeze ea la Magadan viaţa. E suficient s-o sune numai pe Marivanna, iar ea o să-i spună soţului, şi un secol n-o să-mi găsesc nimic de lucru la Magadan.

În cele din urmă, pusă în faţa încăpăţânării mele absolute, directoarea a cedat şi am încheiat printr-un compromis: ea o să-mi dea drumul, dar nu acum, ci peste o lună. Iar în luna asta, trebuie s-o ajut pe comsomolista Katia

să înveţe la pian tot repertoriul culegerii *Cântecele preşcolarilor.* Katia o să prindă mişcarea degetelor, are şi auz muzical.

Luna aceasta a durat la infinit. Mergeam la serviciu şi mă întorceam de acolo, privind în jur nedumerită: oare acesta este raiul din Taskan pe care-l dorisem cu anii, la care visasem la Belicie şi la Elghen?... Ce gaură opacă, de taiga, mai este! Nori de ţânţari şi alte insecte sugătoare de sânge. Mlaştini de jur-împrejurul aşezării. Hăţişuri de trestie otrăvitoare. Anton spunea că în trestia asta se găseşte o otravă cumplită, cucută.

Acum toate gândurile mele zburau spre Magadan. În capitală! În centrul civilizaţiei din Kolîma. Bine spunea Timoşkin: casă de cultură, baie, două cinematografe... Şi, lucrul cel mai important, acolo e Iulia. Şi adresa Iuliei, pe care o ştie Anton. Şi la adresa asta poate veni un triunghi scris cu litere ruseşti ce seamănă cu cele gotice. B-ul mic, ca o cumpănă ce se lasă în fântână.

Oamenii liberi din Taskan îmi puneau sare pe răni. Cum mă arătam pe străzile sătucului, neapărat se apropia cineva de mine şi mă întreba dacă nu ştiu cu ce l-a tratat atunci doctorul pe Ivan cel roşcovan de s-a vindecat aşa de repede. Sau pe frizerul Volodika? Poate mi-a lăsat mie aceste reţete? Nu? Uite ce păcat! Ce om a fost trimis de aici! Cine o să ne mai salveze acum?

Toţi îşi manifestau compătimirea: „Au spart familia...” Iar şoferul de la combinatul alimentar, fost hoţ „legal”, Fedika-Ciuma, care acum se reeducase în fruntaş în producţie, mi-a spus:

— Auzi, o să te duc eu până la Magadan... Să-ţi strângi boarfele! Am conştiinţă. Dacă nu ar fi fost Walter al tău, aş fi stat acum întins sub o movilă de pământ cu faţa spre răsărit, şi o etichetă legată de picior. Sau aş fi şontâcăit prin vreun sat nenorocit... Ştii ce diagnostic am avut eu? Şi, cu mândrie, de parcă era un titlu de conte, a rostit fără greş:

En-dar-te-ri-tă ob-li-te-ran-tă...

Capitolul 3

Capitala mea aurie

Pe drumul spre Magadan trebuia neapărat să trec pe la Iagodnoe. Adeverinţa provizorie de eliberare din lagăr, emisă de URC din Elghen, avea demult termenul expirat. Trebuia s-o înlocuiesc cu aşa-numitul „formular A”, pe baza căruia, peste un anume timp, urma să mi se dea un buletin de un an. Puteam primi acest formular numai la Iagodnoe.

Şoferul Fedika-Ciuma, pacientul recunoscător al lui Anton, a fost de acord să meargă şi acolo, deşi pentru asta a trebuit să facă un ocol mare. Nu a vrut în nici un caz să ia bani de la mine.

— Ce-mi trebuie mie bumăştile tale? a remarcat el melancolic. Nici nu am pe ce să le cheltuiesc. Doctorul ăsta al tău, ştii ce mi-a spus la despărţire: Fiodor, ţine minte, zice el, fiecare sticluţă sau fiecare fum sunt pentru tine, zice, pur şi simplu un cui în capacul sicriului tău. Uite aşa! Asta, zice, nu e glumă la tine, ci endarterită obliterantă...

Fedika se uită pe furiş la mine cu mândrie...

Mergem... Putem spune că zburăm. Fedika e un bun cunoscător al drumurilor din Kolîma. Ştie toate îngustările şi cotiturile, ştie unde nu se poate şi unde se poate folosi de vad.

— Ai obosit? Păi uite, acum ajungem până la platou şi facem o pauză de ţigară. Pufăie cât vrei!

Ieşim din maşină, ne aşezăm pe platoul tăcut, acoperit de muşchi, întindem pe un ziar nişte plăcinte cu cartofi, pregătite cu grijă de soţia lui Fedika. Nu este din rândurile borfaşilor, dimpotrivă, e fraieră, „ukaznică”. Dinspre plăcinte vine o adiere de viaţă liberă, tihnită. Soţia lui

Fedika a fost pedepsită pentru nu se ştie ce spice sau coceni care făceau parte din sectorul proprietăţii de stat. A împins-o dracul într-un an flămând, de război. Uite, şi a ajuns în Kolîma.

Dar ce cvas de pâine face! E artistă! Fedika îmi toarnă în cana mea dintr-un ceaunaş afumat, înfăşurat cu o mânecă luată de la o cămaşă veche.

— Nu, nu l-am legat degeaba, a spus Fedika ştergându-se la gură, cu o asemenea gospodină nu duci dorul cârciumii.

Un singur lucru e obositor: tot drumul, Fedika îmi cere mereu să-i tot povestesc romane. Mai e jumătate de drum până la Iagodnoe, iar eu deja am apucat să-i prezint biografiile sofisticate ale lui Athos, Porthos şi Aramis. Acum o să trec la aventurile lor şi la victoriile gloriosului viconte de Bragelonne.

Cam la fiecare cinci-şase kilometri, povestirea mea este întreruptă de câte un pichet de control care cere actele. Fiecare întreabă sever de ce adeverinţa are termenul depăşit, de ce nu am „formularul A”. Şi eu, cu o voce plictisită, le explic că am fost reţinută la serviciu şi de aceea nu am putut pleca la Iagodnoe după „formularul A”. Şi acum tocmai după el mă duc. Soldatul notează numărul maşinii, numărul adeverinţei, numărul cărţii mele de muncă noi-nouţe. Apoi îmi dă drumul fără prea multă tragere de inimă. Fedika-Ciuma se minunează:

— Ia uite ce muiere cu cap eşti tu... Iote câte romane ştii! Şi de ce le spui tu miliţienilor ăstora direct, tot adevărul? Ce, nu poţi s-o spui pe ocolite? Să fi spus şi tu: păi eu, cetăţene miliţian, nu prea mă grăbesc în legătură cu „formularul A”, pentru că aştept de la o zi la alta reabilitarea completă... Cică însuşi tovarăşul Voroşilov sau Molotov acolo a analizat cazul meu şi i-a raportat personal tovarăşului Stalin. Iar acela a spus că o să ia şapte rânduri de piei de pe cel care şi-a bătut joc de o cetăţeană

nevinovată... Ca să aibă mai multă grijă la dosare...

Fedika-Ciuma râde în hohote, descoperindu-şi dinţii galbeni, ca de cal. Are un canin de aur şi tare se mândreşte cu el, aproape la fel de mult ca şi cu endarterita obliterantă.

La Iagodnoe, lângă o căsuţă mică vopsită într-un roz idilic, se înghesuie bărbaţi veniţi de la mine. Aici este conducerea Sevlag-ului. În stânga intrării, la ghişeul casieriei, se eliberează râvnitele „formulare A”.

Fedika îmi explică atunci că trebuie să intru în casă împreună cu el şi cel mai bine la braţ. Atunci tuturor le va fi clar: locul e deja ocupat. Altfel o să dea fuga toţi şacalii. Uite cum aşteaptă... Păi cine se înghesuie aici? Păi sunt mirii de la mină care se înghesuie aici, vor să primească o muiere liberă. Cu „formularul A” până şi la starea civilă te înregistrează.

Am auzit multe (şi am scris multe) despre acest târg de mirese din Kolîma. E amuzant să vezi toate astea cu ochii tăi. De fapt, dacă e să te gândeşti mai bine la acest fenomen şi priveşti totul mai în detaliu, când Fedika i-a numit şacali, mă rog, în năzuinţa asta de a face o familie se ascunde tocmai latura omenească, nu aceea de şacal. Fiecare dintre aceşti miri are în spate un drum greu. Şi e ceva specific: toţi sunt foşti penali, ţărani deschiaburiţi, delapidatori şi hoţi ai cocenilor de stat, şi chiar cei mai învederaţi bandiţi vor tocmai să se însoare, nu pur şi simplu să aibă o legătură. Vor ca totul să fie oficial, cu starea civilă şi luarea numelui.

Deodată văd pe unul dintre camioanele care stăteau la distanţă inscripţia „Mina Şturmovoi”. Şi, nesocotind toate regulile bunelor maniere din Kolîma, mă năpustesc în mijlocul grupului de miri, strigând: „Cine e aici de la Şturmovoi”?

Nu, totuşi m-am născut sub o stea norocoasă! Ca să vezi numai ce noroc! El l-a văzut ieri, ieri pe Anton, acest expeditor de la Şturmovoi. Stă în faţa mea cu nişte

pantaloni de cizmă, legaţi la brâu cu sfoară, în loc de curea, şi, scărpinându-şi pieptul păros, tatuat, îmi povesteşte temeinic în ce condiţii locuieşte acum Anton.

— De fapt, el e la un punct închis, de regim, prin urmare. La 7 kilometri de sectorul central. Acolo nu e lăsat nimeni. Dar se zvoneşte că acolo raţia e chiar mai mare decât a noastră cu 100 de grame. Aşa că nu fi tristă! O s-o ducă bine toată iarna...

— Dar unde aţi putut să-l vedeţi, dacă punctul de lucru e închis? întreb eu neîncrezătoare.

— Păi la centru! Acolo unul dintre şefi a început să se sufoce. Ei, şi a fost adus doctorul ca să-l facă să respire din nou. Pentru că se spune că e un doctor tare învăţat, pe toţi îi face să respire din nou. Şi acum, până gardianul ăla nu se face bine, doctorul vostru, cetăţeană, va fi adus de mai multe ori la centru. Aşa că, hai, mâzgăleşte nişte rânduri. O să le transmit, să fiu ticălos dacă nu le transmit! Am acolo un amic, lucrează ca sanitar... Nu te întrista, îţi zic, cetăţeană! Şi ce fel de soţ îţi e? Din Kolîma sau de pe continent?

Cât timp scriu, el se uită curios peste umărul meu. Dar îl fentez. Încercând să mă descurc în modul cel mai disperat cu articolele şi cazurile, încropesc o epistolă în germană, plină de optimism. Mă duc la Magadan, am „formularul A” aproape în mână, am o scrisoare de la Iulia, aproape că mi-a găsit de lucru la Magadan. Numai să ai grijă de tine. O să ne vedem neapărat.

...Ghişeul la care se dau documentele e aşa de adânc, încât pe omul care se află acolo îl vezi ca printr-un binoclu întors. El scormoneşte multă vreme, răsfoind hârtiile, mugeşte ceva ininteligibil ca răspuns la întrebările mele referitoare la primirea buletinului. Apoi deodată rosteşte clar:

— Mâna!

— Ce?

— Daţi-mi mâna!

Nu înţeleg nimic. Oare o fi fost introdus vreun ritual uman, de felicitare a celor eliberaţi prin strângerea mâinii?

Întind sfioasă palma dreaptă, strecurată într-o parte prin tunel, deşi în mod clar nu are cum să se strecoare prin asemenea loc.

— Aţi fost închisă zece ani şi aţi învăţat regulile! răcneşte funcţionarul. Unde întindeţi mâna? Oare nu vedeţi? În dreapta!

Mă înroşesc de ruşine şi furie. Da, nu am observat că în dreapta ghişeului este o măsuţă – la măsuţă stă un militar. Pe măsuţă este toată aparatura de luare a amprentelor.

— Ia cântă puţin la pian la despărţire, glumeşte posac Fedika-Ciuma într-o parte.

Şi ce mă minunez aşa, proasta de mine? Doar şi morţilor li se iau amprentele. Simt un nod în gât. Mi-am imaginat că sunt liberă! Dar pur şi simplu mi-am pierdut pentru o vreme escorta! O să fiu pe veci, pe veci cu ei, cu puşcăriaşii! Până şi acum, după zece ani, au nevoie din nou de amprentele mele, pentru a mă hăitui şi urmări până la moarte. Şi o să te învârţi aşa în roata asta blestemată până o să te facă mici fărâme.

Militarul, fără să se uite la mine, acoperă o foaie de hârtie curată cu o rolă specială de vopsea. Apoi, cu mişcări obişnuite, apasă pe hârtie fiecare deget al meu.

Nu degeaba borfaşii numesc procesul acesta „cântat la pian”... Degetele devin negre şi lipicioase.

Şi unde să mă spăl acum pe mâini? întreb eu, neputându-mi stăpâni iritarea.

Militarul ridică indiferent din umeri.

Şi uite-l în mâinile mele, mult aşteptatul „formular A”. Apucat cu degetele mele negre, murdare. Îl ţin cu grijă de un colţ şi citesc. Hârtia confirmă că eu am fost zece ani în

lagăre de reeducare şi muncă (despre închisoarea-izolator nu se spune nici un cuvânt!), pentru cutare şi cutare crime de stat (membru al unei organizaţii teroriste ilegale, care a avut ca scop ş.a.m.d.) şi am fost eliberată din lagăr la împlinirea termenului de pedeapsă cu pierderea drepturilor civile pe încă cinci ani. Mai mult, se spunea jos: „În caz de pierdere, nu se mai eliberează altul.” În dreapta, în loc de fotografie, amprenta degetului meu mare.

Un document de invidiat! Nimic de zis, o cetăţeană liberă, reeducată în lagărele de educare şi muncă şi redată familiei de monolit a oamenilor muncii.

Ieşim din căsuţa roz. Mă aplec deasupra unui şanţ şi Fedika, şoferul meu credincios, îmi toarnă pe mâini restul de cvas rămas în ceaun. Apoi îmi dă o cârpă care mirosea a benzină şi-mi şterg mâinile.

— Să mergem! Ei, ca vântul! spune Fedika, apăsând pe pedale şi, în acelaşi timp, aruncându-şi pe furiş la mine ochiul său exoftalmic, inflamat.

Se pare că îmi înţelege starea, mă compătimeşte, vrea să mă liniştească mergând repede, dându-mi iluzia de libertate, că pot să fac ce vreau.

— La kilometrul 72, înainte de Magadan, am un amic. La fabrica de sticlă... E al doilea an de când e liber. Şi a nimerit şi o muiere, mamă, mamă! Din alea cu carte. Manichiuristă. O să facem popas la ei. O să te speli acolo, o să-ţi speli mâinile cum trebuie, o să te faci frumoasă. Când o să ne facem apariţia în capitală o să fii frumoasă, sută la sută...

Delicateţea lui sufletească e aşa de mare, că nu-mi observă lacrimile care-mi curg din belşug pe obrajii prăfuiţi.

— Ei, hai, povesteşte-mi din nou romane! propune el vioi. Ce mai face vicontele ăla? Ei, De Bargelon ăla? A scăpat de poliţaii ăia? Iar dacă nu vrei romane, atunci hai să cântăm un cântec... Şi el începe să cânte cu o voce inimaginabilă, parcă înmuiată în alcool: „Draaagaaa mea capitală...”

Are în vedere nu Moscova, ci Magadan. El cântă aşa:

„Dar mereu m-am deprins să mă mândresc, când îmi împlinesc planul 200%, draga mea capitală, ah, Magadanul meu de aur!”

— Cine a schimbat aşa cuvintele?

— Cine, cine? Păi, dacă vrei să ştii, chiar eu le-am schimbat...

De fapt, în anii 1947, acest epitet, cum să spun, romantic, „capitala Kolîmei de aur”, deja intrase puternic în componenţa a numeroase fraze-clişeu de care era plin ziarul *Sovetskaia Kolîma.* Asta era, pe de o parte, poetic, pe de alta – făcea o aluzie la aspectul productiv al acestui ţinut. Pentru că ziarul nu avea voie să pomenească direct minele de aur, în articolele de fond consacrate îndeplinirii planurilor de producţie, în locul cuvintelor „mină” şi „aur” se foloseau cuvintele „întreprindere” şi „producţie”, mai târziu „metal”.

Lui Fedika îi plăceau cuvintele despre capitală şi la întrebările numeroaselor pichete (pe măsură ce ne apropiam de Magadan ele erau din ce în ce mai multe) el raportează solemn: „Maşina se îndreaptă spre capitala Kolîmei de aur.” La kilometrul 72, totul se dovedeşte a fi aşa cum a promis Fedika. Amicul lui cu manichiurista lui educată ne-au primit cu o bucurie care se întâlneşte aşa de des la oamenii care mulţi ani au hoinărit fără o casă a lor şi care în fine au făcut rost de una. Am fost trataţi cu plăcinte de casă cu zmeură galbenă proaspătă, pentru mine a fost umplută o cadă plină cu apă fierbinte şi mi-am curăţat în voie, fără să mă grăbesc, toată mizeria de pe drum. Iar când şoferul meu le povestea gazdelor cum m-am tulburat eu din cauza luării amprentelor, manichiurista a exclamat:

— Păi să le stea în gât! Cum, să mai şi verşi lacrimi din cauza lor? Ia spală mai bine mâinile cu apă caldă! Acum, să moară duşmanii, o să-ţi fac şi manichiură. O să te duci la Magadan şi n-o să poţi fi deosebită de o colonelească!

...Şoseaua intră direct pe strada principală a Magadanului. Tăbliţa de pe o casă indică şoseaua Kolîmskoe. Abia mai pot să respir de uimire şi entuziasm. După şapte ani de pustietate în taiga, intru într-un oraş chiar adevărat. Blocuri, autoturisme, circulaţie animată. Cel puţin aşa văd eu lucrurile. Abia peste câteva zile am observat că blocurile astea puteau fi numărate pe degete. Dar acum pentru mine ăsta chiar este o capitală.

Ce misterioasă e inima omului! Îl blestem din tot sufletul pe cel căruia i-a trecut prin minte să construiască oraşul ăsta în îngheţul ăsta veşnic, pe care-l încălzeşte cu sângele, sudoarea şi lacrimile unor oameni total nevinovaţi. Şi, în acelaşi timp, simt în mod clar o mândrie idioată... Cât a crescut şi ce frumos s-a făcut în cei şapte ani de absenţă a mea Magadanul nostru! Pur şi simplu e de nerecunoscut. Admir fiecare felinar, fiecare bucăţică de asfalt şi chiar afişele ce anunţă că la casa de cultură va avea loc un spectacol, opereta *Prinţesa dolarilor*[75]. Probabil pentru că fiecare bucăţică de viaţă a noastră ne e scumpă, chiar şi cea mai amară.

O cotim pe a doua stradă principală a oraşului. Ea arată şi mai luxos decât şoseaua Kolîmskoe, şi se numeşte, e clar, strada Stalin. Uite nr. 1, un bloc cu cinci etaje, din piatră, probabil că e prima casă de piatră din oraş. E construită de etapa noastră. Şi eu am cărat aici, pe scândurile tremurătoare, cărămizi îngheţate. În apropiere e casa de cultură... Arată ca un teatru adevărat... Ei, şcoala medie era aici de atunci. Dar pe vremea aceea mi se părea un gigant pe fondul barăcilor scurte, şui. Acum s-a egalizat, se sprijină pe blocurile noi, din vecinătate.

— Ei, cum ţi se pare capitala Kolîmei de aur? mă întreabă

---

75 Muzica operetei aparţine compozitorului vienez Leo Fall (1873–1925) (n. red.).

Fedika-Ciuma cu tonul unei gazde binevoitoare.

— E frumoasă... Numai că...

— Numai că... ce?

— Păi pe margini sunt numai oase de ruşi...

— Eeeeiii... Păi despre asta întreabă-mă pe mine... Tu încă te plimbai pe bulevarde la Moscova când hălăduiam eu pe aici. Am văzut tot. Oase de ruşi, spui? Dar nu, nu sunt numai de ruşi! Sunt de toate felurile. Cum să spun, o prietenie strânsă a popoarelor... Şi, aplecându-se spre urechea mea, adaugă: Nu i-au cruţat nici pe ai lor! Alde Kaţo, *genaţvale*[76], a dat Domnul să zacă şi ei pe aici...

Strada Iuliei se numeşte Starîi Sangorodok. Aici deja nimic nu mai aminteşte de cele două magistrale centrale pe care am trecut. Aici este Magadanul de odinioară, vechi, cu barăci strâmbe, neputincios. Îl recunosc. Este chiar acel cartier unde a fost înainte spitalul deţinuţilor, unde am stat aproape moartă după etapa pe mare. Acum toate aceste barăci sunt transformate în corpuri de locuinţe, pe ele sunt puse tăbliţe cu numere. Uite şi numărul Iuliei.

Un coridor murdar, întunecos, cu vreo 20 de uşi. La fiecare uşă sunt grămezi de cârpe, lăzi, găleţi de gunoi, mături. Un miros greu de ulei ars.

— Hei, oameni! strigă tare Fedika.

Şi imediat apar capete aproape de la fiecare uşă:

— Pe cine căutaţi?

Pe Iulia o cunosc toţi. Cum să nu, ne-a rugat: „Daţi imediat fuga după mine când o să vină!” Iulia e la serviciu. Şi serviciul ei e alături. Uite, drept înainte e o firmă, „Atelierul gospodăriei comunale”.

Fedika dă fuga după Iulia. Vrea să ducă vestea cea bună, să mă predea în mâinile ei, pentru ca, la nevoie, să poată raporta asta lui Walter.

Iulika vine alergând gălăgioasă, scoţând tot felul de

---

76 Amic, tovarăş (l. gruzină în orig.) (n. tr.).

exclamaţii, cu mâinile întinse.

Imediat începe cu amintirile.

— Dar mai ţii mine, la Iaroslavka? Credeam noi că o să apucăm ziua asta? Cât mai visam să ne plimbăm libere pe stradă! Uite, chiar azi o să mergem la film. Am deja bilete... Dar mai ţii minte cum voiam să mâncăm nişte legume, ceva? Să mergem repede în cameră, am făcut borş.

Iulia e în formă bună! Credinciosul meu Vineri, inepuizabilul Optimistenko[77]...

— Chiar dacă Vezuviul îşi va revărsa şuvoaiele sale de lavă, tu acolo, în vârf, oricum o să pui la acrit castraveţi, îmi aduc eu aminte, râzând, de hexametrii mei din închisoare.

Fedika-Ciuma zâmbeşte emoţionat.

— Uite că s-au revăzut frumoasele! De câţi ani nu v-aţi mai văzut?

— De opt! răspundem noi într-un glas.

Da, din ziua în care *Djurma* m-a dus în Kolîma, iar Iulia, bolnavă, a rămas în urma etapei şi a venit mai apoi cu alta, nu pe urmele mele... A scăpat de Elghen. A fost la Susman şi încă în altă parte. Apoi a nimerit în capitala aurului. Ajunseseră zvonuri până la mine că Iulia organizase în Magadan nu ştiu ce atelier cu o producţie fantastică, ceva ca un birou de producţie de genul „munca în zadar”. C-o fi aşa sau nu, mulţi deţinuţi şi foşti deţinuţi îşi găseau în acest atelier salvarea de la muncile periculoase din exterior, de la frig şi foame. O mulţime de oameni a salvat Iulika mea cea întreprinzătoare.

Acum, când mă conduce pe coridor spre uşa ei, deja a apucat să-mi explice că întreprinderea se numeşte „de reciclare”, că ea primeşte de la alte întreprinderi resturi diverse şi meştereşte din ele tot felul de mărunţişuri: jucării, abajururi, covoraşe.

— Şi cine e vicepreşedinte la tine?

---

77 Personaj din piesa *Baia* de V. Maiakovski (n. red.).

Iulika îmi face viclean cu ochiul, dându-mi de înţeles că totul e în ordine. Deschide larg uşa de la camera ei, cu un gest imperial, de parcă eu trebuia să fiu cutremurată de luxul ce se etala în faţa mea. Şi mai şi rosteşte nişte cuvinte groaznic de solemne. Cum că eu ar trebui să mă simt asemeni ei, stăpână a acestor minuni.

Într-o cămăruţă îngustă de şapte metri pătraţi, fusese pus pentru mine un pat pliant, iar masa era acoperită cu o cârpă albă călcată (reciclată!) şi pe ea e aşezat totul pentru prânz. Ce fericire să vin aici unde eram aşteptată cu atâta grijă!

Mâncăm toţi trei borş, aşa de gros, că lingura stă în picioare în el, aşa de pipărat, că până şi Fedika strănută. După prânz, însoţitorul meu fidel începe să-şi ia imediat rămas-bun. Trebuie să se ducă după marfa pentru combinatul alimentar. Îmi pare rău să mă despart de el. Mă rog, prima dată în cei zece ani am întâlnit un lup interlop (e adevărat, fost!) în care nu a murit omul din el.

După plecarea lui, eu şi Iulia luăm aceleaşi poziţii pe care le aveam de obicei în celula din Iaroslavka: fiecare pe patul ei, vizavi. Şi, ca şi atunci, vorbim imediat despre toate. În cei opt ani de rătăciri prin lagăre fiecăreia i se adunase o grămadă întreagă de chinuri şi fericiri de scurtă durată, de apărare eroică în faţa Morţii atacatoare şi de salvări miraculoase.

Observ că, indiferent despre ce am discuta, Iulia neapărat aduce vorba de atelierul ei. Uite ce minune! Păi ea într-adevăr trăieşte prin munca asta! Şi nu numai pentru că, datorită acestui atelier, reuşeşte să-şi ajute semenii, să salveze de la moarte mulţi oameni puternici spiritual, dar neputincioşi fizic. Nu, oricât de ciudat ar fi, Iulika însăşi este entuziasmată de munca asta, care părea stupidă. Îi place să manifeste iniţiativă economică, să obţină efect în situaţii aproape lipsite de speranţă, să-i păcălească pe stăpânii noştri şi, păstrând tonul respectuos, să-i prostească. Pe

scurt, spiritul întreprinzător şi al iniţiativei particulare, programat genetic în Iulia de strămoşii săi, nişte negustori descurcăreţi de pe Volga, s-a trezit deodată aici, în aceste condiţii neprevăzute.

Păcătoasa de mine, o admir pe Iulika în noul ei rol de Vassa Jeleznova[78] de Magadan şi mental îi compar vioiciunea de acum, energia ei furtunoasă, tonul de viaţă înalt cu acea înfăţişare tristă pe care o avea în ultimul an dinaintea arestului, de la universitate. Acum e curajoasă, ironică, vorbele ei sunt pline de o viclenie veselă. Iar atunci, studenţii ei nefericiţi mureau de plictiseală, cât timp ea le rumega o altă doză de ortodoxie filosofică, temându-se de fiecare cuvinţel rostit, privind cu teamă în jurul său. Doar din toate părţile o pândeau echidnele idealismului menşevizant, hienele mecanicismului plat şi şerpii empirismului târâtor.

...Toată seara ne plimbăm pe strada principală a Magadanului, a oraşului nostru de aur. Iulia îmi arată şi îmi explică tot, minute în şir, căpătând tonul patronal de locuitor al oraşului care o primeşte pe verişoara sa dintr-o provincie îndepărtată. Nu mă supăr. Chiar mă sălbăticisem în cei şapte ani din taiga. La fiecare pas fac greşeli: nu m-am aşezat la coada care trebuie, nu m-am aşezat pe rândul care trebuie... Iulika vrea să mă entuziasmez de tot şi chiar se supără că nu manifest suficient entuziasm la cinematograf, unde ni se prezintă ceva total ininteligibil despre nişte spioni.

Pe stradă e mult mai interesant decât la film. În acea seară de vară, pe strada Stalin se plimbă toată lumea bună din Magadan. Principalii stăpâni ai vieţii se plimbă, nu se

---

78 Personajul principal al piesei omonime a scriitorului Maxim Gorki (n. red.).

ştie de ce, numai pe partea dreaptă – de la casa de cultură până la intersecţia cu şoseaua Kolîmskoe.

După calendar, suntem în iulie, dar aerul e destul de rece, bate un vânt înţepător, pătrunzător, dinspre mare. În pofida acestui anotimp, toţi puternicii acestei lumi sunt îmbrăcaţi, ca într-o uniformă, în gabardină gri. Se iţesc în sus umerii vătuiţi. Ei le conferă staturii o măreţie vizibilă, făcându-i pe bărbaţi să semene cu statuia lui Alexandru al III-lea, cea demolată la Leningrad. În ceea ce priveşte doamnele, ele, din cauza pasiunii nemăsurate pentru blana de vulpe neagră-argintie, seamănă cu o ilustraţie dintr-o crestomaţie germană, unde este înfăţişat un vânător acoperit de blănurile vulpilor omorâte.

Cei care se plimbă pe partea stângă a străzii, de la şcoală până la colţ, sunt lipsiţi de respectabilitatea şi de monotonia celor de pe dreapta. E o altă categorie socială. Aici sunt contractanţi, cum să spun, de funcţii diferite, contabili, tehnicieni de la uzina de reparaţii auto, surori medicale comsomoliste. În general, mărunţişuri. Din când în când, se zăresc chiar foşti deţinuţi. Cei care deja s-au mai întremat, s-au mai schimbat la haine. Dar oricum îi recunosc, din cauza mişcărilor exagerat de degajate, din cauza felului în care, din când în când, îşi bagă capul între umeri, încă nu sunt obişnuiţi să se plimbe pe magistrala principală a oraşului.

Într-una din ferestrele mari ale unui bloc de piatră – apartamentul unui şef – îmi văd deodată reflexia. Ce mai înfăţişare!

M-a mai pus dracu’ să-mi cos la gâtul pufoaicei pisica asta jerpelită! De la o verstă se vede puşcăriaşa de ieri. Ei, dracu’ să-i ia! Las’ să se sugrume cu vulpile lor negre, noi o să trăim şi cu pisicile!

Iulia îmi citeşte gândurile.

— De fapt, sigur, n-are de ce să-ţi pese de asta, dar aşa nimeni n-o să te angajeze. Aşa că mâine de dimineaţă în

primul rând mergem la talcioc. O să-ţi cumpărăm un palton...

Deodată ajunge la mine o melodie ciudată. Cântă un cor. Cântecul demult cunoscut sună cumva neobişnuit. Mă uit în jur. Pe trotuar, în rânduri ordonate, ca de marş militar, se deplasează coloane de bărbaţi scunzi în nişte haine neobişnuite – parcă militare sau de lagăr. De o parte şi de alta sunt escortaţi de soldaţii noştri cu puştile pregătite.

— Prizonieri japonezi, îmi explică Iulia, muncesc foarte bine. Au construit deja câteva blocuri. Acum construiesc un nou cinematograf. Şi auzi ce cântă? „Prin văi şi dealuri...”[79]

Iulia râde şi povesteşte că ofiţerii japonezi merg uneori singuri prin oraş şi fac şi ei un ban: vând mănuşi şi şosete groase pe care le tricotează iscusit chiar ei. De unde fac rost de lâna asta minunată, nu pot să pricep. Probabil îşi deşiră izmenele lor de lână. Unul chiar a venit la atelierul Iuliei, şi-a oferit produsele şi s-a exprimat foarte amuzant în rusă referitor la modul de viaţă din Magadan. „Merge un soldat japonez, un soldat rus îl păzeşte, eu înţelege: război! Merge o femeie rusă, un soldat rus o păzeşte, eu nu înţelege!” Aşa reacţiona el la numeroasele etape de femei ce treceau pe străzile capitalei noastre, aduse mereu şi mereu de transporturile de pe mare, de parcă numărul de infractoare din oraşele şi satele noastre este infinit.

Da, multe aspecte noi au apărut în Magadan în cei şapte ani cât am lipsit eu, dar lucrul principal e prezent – etapele vin întruna.

Unele scene stradale mă impresionează aproape până la lacrimi. De exemplu, adolescenţii şi bătrânii. Ei nu erau aici înainte. În taiga nu sunt nici până acum. Cel puţin eu, de

---

79 Cunoscut cântec al Armatei Roşii din timpul Războiului Civil Rus şi Primul Război Mondial. Textul are versiuni în numeroase alte limbi: sârbo-croată, greacă, germană, franceză, maghiară, kurdă şi altele. Cântecul a fost preluat şi de partizanii iugoslavi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (n. red.).

zece ani, nu i-am văzut nici pe unii, nici pe alţii. Dintre deţinuţi nimeni nu ajunge până la bătrâneţe. Iar şefii, înainte, nu-şi aduceau în ţinutul ăsta părinţii. Copii în Kolîma erau numai cei care se născuseră deja aici. Adolescenţi aproape că nu erau. Dar uite, acum în centrul Kolîmei aduseseră o grămadă de băieţi adolescenţi de pe continent.

Mă uit cu sete la fiecare băietan elev, comparându-l cu fiii mei. Uite ăsta, probabil, are deja 14. Nu l-am văzut pe Alioşa când era la vârsta asta. Şi Vasia acum are deja 15. Şi nu pot să-mi imaginez cum arată.

Şi uite, o bătrână ţine de mână o fetiţă. Ce bătrână plăcută, cu faţa rotundă, îngrijită! Ca doica noastră Fima. Şi fetiţa seamănă cu ea. Probabil sunt bunică şi nepoată. Când am mai văzut aşa ceva? în ce vise?

Şi mă mai înduioşează câinii. În taiga, urâsem tot neamul câinesc. Acolo sunt numai câini ciobăneşti, servitori fideli ai torţionarilor. Duşmanii noştri înverşunaţi. Şi parcă am uitat că în lume mai există şi câini vagabonzi veseli, nevinovaţi, teckeli ciudăţei, bichoni cocheţi. Râd bucuroasă când la uşa barăcii Iuliei ne salută cu un lătrat vesel paznicul atelierului, Kabîsdoh, un câine vagabond fără rasă. Un dulău care nu ne sare la gât, ci dă binevoitor din coadă. Pe bune, el are ceva uman. Şi el, sărmanul, e aşa de puţin vinovat de faptele rele ale rudelor lui care-şi fac slujba lângă sârma ghimpată, aşa cum şi noi, nişte vagabonzi pe două picioare, suntem în lesa unor ciobăneşti cu două picioare. Îl mângâi pe Kabîsdoh pe blana care-i năpârleşte şi mă împac interior cu neamul câinesc.

— Oh, dar de pâine am şi uitat, îşi aduce aminte Iulia şi intrăm în aşa-numitul prim magazin.

Pâinea se vinde pe cartelă. Pe rafturile simple sunt pungi de cafea „Sănătate”. Pe pereţi, afişe colorate. În ele sunt desenate jamboane rumene, calupuri de unt, roţi de caşcaval. Şi inscripţia: „Până în anul 1950, pentru fiecare

cap de locuitor vor reveni atâtea kilograme de carne, de unt, de zahăr.”

Mă cuprinde stânjeneala. Păi ce fac eu? Am venit pentru raţia Iuliei?

— A, da, eu am plăcinte, îmi aduc eu aminte bucuroasă de darul primit de la manichiurista de la kilometrul 72. Bune, din fainã cernutã...

— Uite, ai văzut-o pe vânzătoarea noastră? spune supărată Iulia şi adaugă: Şi ăia cu hainele de gabardină, ai văzut ce mutre aveau?

— Păi doar au puncte de vânzare cu circuit închis... Ia uite, câtă vodcă e aici!

— Asta nu e vodcă. Nu e deloc rentabil s-o aduci aici. E spirt curat. Şi oamenii îl toarnă aici pe gât aproape nediluat.

Afară, lângă magazin, beţivii zac pe jos ca nişte cadavre. Printre ei văd multe femei.

Deodată simt o oboseală cumplită.

— Să mergem acasă, Iulia! Nu ştiu de ce, sunt deja sătulă până-n gât de peisajele din Magadan...

La baia unde, ca înainte, ca în timpurile noastre, este amplasat un punct sanitar pentru deţinuţi, dăm de o mare etapă de bărbaţi care tocmai a venit de pe vapor. Oamenii stau jos chiar pe caldarâm, pe vine, înconjuraţi de escorte şi câini ciobăneşti. De parcă nici nu au trecut aceşti şapte ani. E la fel, capitala mea aurie. S-a mai gătit pe dinafară, şi-a făcut manichiură la degetele însângerate, şi-a pus blană de vulpe argintie la gâtul plin de grăsime. Dar, de fapt, e aceeaşi.

Şi mă cuprinde o ruşine insuportabilă pentru acea mândrie idioată pe care am încercat-o la intrarea în oraş, admirând blocurile şi afişele de la operetă.

Ce să mai vorbim de cei care nu au experienţa noastră! Ce uşor, probabil, e să le iei ochii dacă până şi noi, care ştim totul pe dinăuntru, uneori suntem amăgiţi de faţadele pompoase ale acestor noi construcţii...

Iulika s-a trezit pe la trei noaptea, a aprins lumina şi s-a uitat atent la mine.

— Ştiam eu. Stă cu ochii deschişi şi se lasă pradă durerii universale. Ce mai fire! Stai puţin, o să-ţi dau acum nişte veronal, o să adormi imediat...

Veronalul ajută. Adorm încetişor. Îl visez pe Fedika-Ciuma învârtind volanul şi-i aud cântecul. Un cântec patriotic, de interlop: „Dar mereu m-am deprins să mă mândresc, când îmi împlinesc planul 200%, draga mea capitală, ah, Magadanul meu de aur!”

Capitolul 4

La muncă cinstită

Iulia mi-a asigurat un loc în atelierul său. Aranjase deja totul cu conducerea, iar asta nu era deloc aşa de simplu cu actele mele. Şi Iulia e foarte mândră, că uite, am venit în Magadan cu totul de-a gata: şi locuinţă, şi serviciu, toate mi le-a asigurat ea.

De aceea multă vreme nici nu am îndrăznit să crâcnesc faţă de Iulia că nu-mi zâmbeşte deloc perspectiva de a sta cocoşată zile întregi într-un fel de beci prăfuit, transformând nişte tifon vopsit cu streptocid în abajururi pentru căminele idilice din Kolîma.

Eu am un alt vis, aproape imposibil de împlinit, să ajung din nou să lucrez cu copiii. De ce? Păi pentru că asta era un refugiu, un refugiu irepetabil din faţa lucrului de mântuială din Kolîma, a mirosului de penal ce pătrundea peste tot, chiar şi, într-o anumită măsură, de umilinţe. Doar copiii erau acele unice fiinţe cărora puţin le păsa de ceea ce scria în dosarul meu. Aceştia răspundeau numai la atitudinea mea faţă de ei. Mai mult, cu toate aspectele oficiale ce domneau în instituţiile pentru copii, ele totuşi, într-o anumită măsură, se opuneau lumii penitenciare şi de lagăr din afară. Rău sau nu, dar aici, în loc de scopul de a chinui şi a distruge oameni se mai punea şi cel de hrănire şi de creştere a lor.

Şi mai era ceva. Un lucru secret, ascuns şi faţă de Anton. Chiar greu de formulat şi pentru mine. Nu ştiu de ce, când eram printre copii parcă se atenua puţin durerea mea permanentă, sfâşietoare după Alioşa. Nu, nu e deloc aşa de

fundamentat şi consecvent creştineşte, aşa cum îi ieşea lui Anton când îmi spunea: „Fă asta şi asta pentru cutare bolnav. Pentru Alioşa.” Pur şi simplu ceea ce făceam la grădiniţă parcă mă întorcea la acele lucruri ce fuseseră rupte aşa de nemilos în 1937. Până şi caracterul repetabil şi mecanic al grijilor cotidiene elementare îmi oferea o oarecare compensaţie înşelătoare sentimentului meu matern înjosit şi călcat în picioare.

Îmi dădeam seama că speranţele de a primi de lucru într-o instituţie pentru copii sunt foarte mici. Iulia îmi explicase deja în detaliu că în capitala Kolîmei nici vorbă nu poate fi de acele moravuri patriarhale ca în adâncurile taigalei, unde bunătatea înnăscută a unor oameni din administraţie, precum Timoşkin sau Cazacul Mamai, depăşeşte uneori articolele şi punctele inumane. Aici, secţiile de cadre sunt mai curate decât cele de pe continent, îmi explicase Iulia.

Dar eu totuşi m-am hotărât să dau fuga dimineaţă la direcţia sanitară ce răspundea de instituţiile pentru copii şi să-mi ofer cu curaj serviciile.

Dacă cumva caracterizarea minunată, dată la despărţire de conducerea din Taskan, îmi va şterge toate articolele şi pedepsele? Şi chiar liniile roşii din dosarul personal...

Dar să-i spun Iuliei despre aceste intenţii ale mele înseamnă să manifest o lipsă de recunoştinţă crasă.

O întâmplare neaşteptată mi-a uşurat sarcina. Era încă întuneric, zorii abia se conturau, când s-a auzit un ciocănit sfios, sacadat, la uşa noastră. Era Elena Mihailovna Tagher, o cunoştinţă de-a noastră din etape şi lagăre.

— Ce s-a întâmplat? De ce aşa de devreme?

— M-am eliberat! ne-a răspuns musafira noastră cu o voce emoţionată şi s-a lăsat neputincioasă pe taburet.

Am vrut s-o felicităm, dar deodată am observat că Elenei îi este foarte rău. După ce i-am dat nişte picături de

lăcrămioare şi i-am pus o compresă rece pe frunte, am aflat în fine despre ce este vorba.

— Prietenele mele, dragele mele prietene... Nu vă miraţi de ce-o să vă spun acum. Şi să nu protestaţi... Este groaznic, dar este o realitate. Problema e că eu... N-o să pot să trăiesc în libertate. Eu... aş vrea să rămân în lagăr!

Elena Mihailovna chiar ne putea considera prietenele sale. E adevărat, după vârstă era mai apropiată de generaţia părinţilor noştri, decât de noi. Şi nici nu o mai văzusem de câţiva ani. Dar în diferite etape ale traseului nostru prin închisori şi lagăre, drumurile noastre s-au intersectat şi atunci am discutat cu ea foarte profund şi sincer.

Scriitoare din Leningrad, un om de o înaltă structură sufletească şi o făptură umană extrem de neajutorată în viaţă, ea avea mereu nevoie de protectori. Şi multe dintre noi, pe atunci nişte fete tinere, o protejam cu bucurie. Iar ea ne făcea un serviciu mult mai valoros: prin discuţiile ei ne susţinea în viaţă spiritul, care abia se dezvolta. Undeva, pe priciul de sus, până noaptea târziu ne povestea despre întâlnirile ei cu Blok, Ahmatova[80], cu Mandelştam[81]. Iar dimineaţa, literalmente o duceam de mână, tot explicându-i, ca unui copil, unde să-şi usuce pâslarii, unde să ascundă de percheziţie lucrurile interzise, cum să scape de borfaşi.

De multe ori, Elena Mihailovna îşi scosese sufletul la lucrările de ameliorare şi la tăiatul copacilor. Dar uite, în ultimii trei ani ajunsese într-un chei liniştit, în lagăr. Fusese scutită de muncile grele şi din cauza vârstei, şi a bolilor. Şi în faţa ei se întindea culmea fericirii din lagăr – devenise şefa în baraca ucrainencelor din Vest. Se obişnuise cu

---

80 Anna Ahmatova (1889–1966), poetă rusă (n. red.).

81 Osip Emilievici Mandelştam (1891–1938), poet şi eseist evreu rus, condamnat la muncă grea în Gulag deoarece, în anul 1933, a scris o epigramă despre Stalin (n. red.).

obligaţiile simple, aceleaşi de la o zi la alta. Să facă focul, să spele pe jos. Le îndrăgise pe fete. Mai ales că între timp toate rudele ei muriseră în blocada de la Leningrad. Şi fetele o îndrăgiseră. Nu-i dădeau lucruri grele de făcut. Chiar ele spărgeau lemnele, spălau pe jos. Multe chiar începuseră s-o strige pe Elena Mihailovna „mamă”...

— Sunt nişte fete rare... Uite, e deja o lună de când am semnat la URC şi deci deja de o lună nu mi se mai dă raţia. Şi eu nu am simţit. Fetele îmi dau de mâncare...

— Cum deja de o lună? Şi de ce până acum aţi stat acolo?

— Păi unde să mă duc? În ultimii trei ani cel mai lung drum al meu a fost de la baracă până la bucătărie. Şi oraşul ăsta... Este un deşert pentru mine. Mă îngrozeşte...

Povestea spusă de Elena Mihailovna arăta aşa. De două ori în luna aceasta a riscat să iasă în afara zonei şi să-şi caute un adăpost în acest furnicar liber de neînţeles, unde omului nu i se dă în fiecare dimineaţă raţia, unde omul nu are locul lui pe prici. Nu a găsit nimic, nu a întâlnit pe nici una dintre fostele tovarăşe de detenţie. S-a întors chinuită în lagăr. Gardianul, uitând de ea, i-a dat drumul. Fetele au avut grijă de ea toată noaptea, au dat fuga la ambulatoriu după picături de lăcrămioare. În această lună, fusese atenţionată nu o dată să plece din zonă. „Oamenii liberi nu pot trăi în lagăr...” Şi uite, azi... De fapt, acum e deja seară. La apel a venit chiar ofiţerul cu paza şi regimul şi i-a ordonat categoric Elenei Mihailovna să părăsească imediat lagărul. Fetele au început să plângă, l-au rugat să le lase mama. Chiar dacă e fără raţie! Ele o să-i dea de mâncare. Nici Elena nu putea să se abţină. Şi atunci şeful regimului s-a milostivit, a arătat că are şi el o inimă. Sigur că nu putea s-o lase pe bătrână, dar le-a explicat totul cu frumosul. „Ascultaţi, cetăţeană”, a spus el, „aţi trăit zece ani, nu? Aţi trăit. Şi nu v-a atins nimeni. Şi de ce? Pentru că s-a putut. Uite. Dar acum gata. Nu se mai poate. Nu se cuvine. Nu se

cuvine.”

Atunci una dintre fete i-a şoptit Elenei Mihailovna adresa Iuliei. Faima despre atelierul Iuliei, unde te angajează la lucru într-o încăpere, chiar dacă ai articole grele la dosar, ajunsese departe în lumea penitenciară.

— Totul o să fie în ordine, Elena Mihailovna, a declarat Iulika atât de convinsă, că musafira noastră imediat a început să se uite la ea cu o privire credulă de copil şi să îndeplinească fără cârtire toate dispoziţiile Iuliei.

A luat din mâinile Iuliei acelaşi praf miraculos de veronal, s-a întins ascultătoare pe patul pliant şi a adormit repede. În somn scâncea şi scotea exclamaţii ca un copil, iar eu şi Iulia, stând acum amândouă pe patul îngust de fier, nu mai puteam deloc să adormim, deşi zorii adevăraţi încă nu veniseră.

— Mai ţii minte, Jenika, poezia ta din Iaroslavl, *Temere?.*

Ca să vezi, Iulika ţine minte şi acum versurile făcute de mine în închisoare!

...ca între aceşti pereţi umezi
Unde ni s-au rupt aripile
Să nu ne obişnuim, după ce am gemut puţin,
Cu inerţia neputinţei.

— În opinia mea, Elena Mihailovna îşi va reveni... Uite, o să vezi, Iulika, o să-şi revină singură.

(Din fericire, speranţele mele s-au împlinit. Elena Mihailovna a ieşit din inerţia neputinţei. Ea a supravieţuit până la reabilitare, a revenit la Leningrad. A mai apucat să scrie o cărticică pătrunzătoare despre Mandelştam. Fragmente din această carte au constituit o prefaţă la ediţia în două volume Mandelştam, apărută în America. Elena Mihailovna a murit la începutul anilor ’60.)

Acum puteam să-mi cedez locul în celebrul atelier de revalorificare, fără să mă tem că o jignesc pe Iulia.

— Şi ce-o să faci?

— O să mă duc la direcţia sanitară. O să încerc să găsesc ceva la o grădiniţă.

Iulia dă din cap sceptică.

— Tu gândeşti tot ca în taiga. Acolo, departe de conducere, aşa ceva a fost posibil. Dar aici, în capitală... Mai mult, sunt o mulţime de asemenea surori medicale din astea... Nu numai foste deţinute cu articole uşoare, dar şi comsomoliste, cu contract.

Iulia avea dreptate, ca întotdeauna. Dar atunci a intrat în acţiune norocul meu incredibil. El s-a manifestat nu o dată după chef pe drumul pelerinajelor mele şi m-a salvat din cele mai grele situaţii.

Nici nu am apucat să intru în direcţia sanitară – o clădire cu un nivel, lăbărţată, văruită în acea culoare preferată, de roz otrăvitor, că m-am lovit imediat pe coridorul întunecat de doctorul Perţulenko, medicul-şef de la spitalul liber din Elghen. Sub conducerea lui am lucrat ultima lună şi jumătate din lagăr. Prietenul lui Anton.

M-a luat de braţ şi m-a dus direct în cabinetul şefei instituţiilor pentru copii. Funcţia aceasta era ocupată de doctoriţa Gorbatova, o blondă frumoasă, de 40 de ani, cu o privire plăcută, obosită. Perţulenko m-a recomandat cu asemenea expresii, că am fost nevoită să-mi las ochii în jos. Şi aşa, şi pe dincolo...

— Dar ca educatoare nu aţi putea lucra? m-a întrebat Gorbatova, privindu-mă cu bunăvoinţă. Surori medicale avem din belşug, dar uite, mare problemă avem cu pedagogii. O mare criză de cadre. Nu vin. E o muncă foarte solicitantă. Efectivul copiilor noştri are un specific aparte.

Cum să nu lucrez? Păi asta e culmea visurilor mele! Dar îmi dădeam seama că iluziile acestor angajaţi liberi aşa de buni se vor risipi la o privire fugară aruncată asupra documentelor mele. Mi-am pus oftând pe biroul Gorbatovei „formularul A”, cu amprenta degetului mare în locul

fotografiei. Ea a privit-o tristă multă vreme, dar după aceea, sculându-se ferm, a spus:

— O să mă duc la secţia de cadre.

Secţia de cadre era alături şi prin despărţitura subţire din scânduri eu şi Perţulenko distingeam frânturi din dialogul Gorbatovei cu şeful de cadre, Poduşkin.

— ...pedagog cu studii superioare, încerca să-l convingă Gorbatova.

— ...front ideologic... teroare în grup... îşi manifesta argumentele şeful de cadre.

Probabil că avea sprâncene albicioase şi nişte mâini pufoase, ceas cu brăţară groasă aurie.

— ...La Grădiniţa nr. 3 lipsesc trei persoane... Angajaţi-o măcar temporar...

— ...dacă nu ar fi fost deţinut politic de închisoare! Nu pot pe răspunderea mea. La Şcerbakov? Vă rog! Dacă el ordonă...

Uşa a scârţâit, s-au auzit paşi.

— S-au dus la şeful direcţiei sanitare, Şcerbakov, a comentat Perţulenko şi, când a observat înfăţişarea mea tristă, a spus.

Luaţi loc aici, mă duc şi eu la Şcerbakov. E un om inteligent! O să-l convingem...

Şi a avut loc o altă minune. Peste o jumătate de oră ieşeam din clădirea roz ducând cu mine o hârtie în care se spunea că sunt numită ca educatoare la Grădiniţa nr. 3 cu orar permanent.

Grădiniţele din Magadanul anului 1947 erau diferite unele de altele din punctul de vedere al componenţei de clasă. Exista o grădiniţă pentru copiii şefilor. Fetiţele şi băieţeii îngrijiţi erau aduşi pe săniuţe de doici sau menajere (un servitor bărbat din rândul deţinuţilor era un fenomen cotidian). Pentru un copil dintr-o familie de fost deţinut intrarea în această grădiniţă era destul de dificilă. Existau însă şi alte grădiniţe pentru straturile mai democratice ale

populaţiei din Magadan.

Dar Grădiniţa nr. 3, unde am primit numirea, era, de fapt, un internat preşcolar sau o casă de copii. Aici locuiau numai copiii foştilor deţinuţi. Mulţi se născuseră în închisoare sau în lagăr, îşi începuseră drumul vieţii în centrul pentru copii din Elghen.

Această Grădiniţă nr. 3 se afla în apropiere de casa mea şi a Iuliei, într-o clădire din lemn cu etaj, gen baracă, vopsită în aceeaşi culoare roz. Alături de clădirea aceasta se înălţa turnul centralei termice. El pufăia, fumega, scuipa funingine chiar în curtea de plimbare, învăluia feţele copiilor cu vălătuci de fum acru. Iarna, turnul acesta colora zăpada din curtea de plimbare în negru.

Am fost numită educatoare la grupa mare. Mi-au fost daţi în grijă 38 de copii de şase şi şapte ani. A fost nevoie să petrec cu ei numai două ore pentru a-mi da seama de ce direcţia sanitară avea o lipsă de cadre aşa de acută în rândurile pedagogilor, de ce erau nevoiţi să apeleze chiar la serviciile unei persoane ca mine, o teroristă condamnată de Colegiul militar.

Erau copii dificili. 38 de mici nevropaţi, când dezlănţuiţi şi agitaţi, când depresiv-tăcuţi. Unii dintre ei erau dureros de slabi, palizi, cu cearcăne vineţii sub ochi. Alţii, dimpotrivă, se îngrăşaseră peste măsură din cauza alimentaţiei cu făinoase, lipsite de vitamine. Erau dificili şi fiecare separat, şi toţi la un loc.

— Componenţa copiilor de la noi e specifică, a repetat cuvintele Gorbatovei directoarea grădiniţei, vă sfătuiesc de la început să adoptaţi cu ei un ton total nepăsător. O severitate şi exigenţă excesivă pot stârni excese; o moliciune şi o blândeţe prea mare îi va scăpa din frâu, după aceea nu-i mai puteţi aduna.

Cel mai probabil avea dreptate şi se baza pe experienţa altor educatori. Dar ea nu ştia, nu putea să ştie că tocmai o atitudine nepăsătoare faţă de copiii aceştia este imposibilă

pentru mine. Pentru că eu nu pot să-i consider străini. Erau copiii din Elghen care crescuseră, tovarăşii mei care făceau parte din destinul meu în bătaia vântului. Oare puteam eu să fiu nepăsătoare şi calculată din punct de vedere pedagogic (chiar din pornirile cele mai nobile!) cu aceşti mici mucenici care trecuseră prin Elghen?

Copiii aceştia nu ştiau multe lucruri dintre cele pe care le ştiu copiii de vârsta lor de pe continent. Erau, aşa cum se spune, subdezvoltaţi. Dar ei intuiau multe lucruri (fără să ştie să le spună pe nume) accesibile numai bătrânilor. Lângă asemenea copii te puteai extenua plin de disperare, puteai să te superi pe ei, puteai să te dai bătut. Numai că nu puteai să fii indiferent faţă de ei. Probabil sentimentul pe care l-am încercat faţă de ei nu poate fi numit iubire în sensul real al acestui cuvânt. Mă rog, ar fi mai bine să-l definim drept solidaritate, înrudire poate...

În afară de mine, toate educatoarele erau angajate cu contract, multe venite de foartă puţină vreme de pe continent. Printre ele erau persoane drăguţe şi le-am fost recunoscătoare pentru tactul lor sufletesc, pentru faptul că au ignorat statutul meu. Dar nu puteam să fiu prietenă cu ele. Ele mi se păreau mai degrabă copii, decât educatoarele noastre. În ciuda faptului că trecuseră prin război, evacuare, foamete, ele nu ştiau nimic în afară de asta. Credulitatea lor naivă faţă de propaganda oficială era aşa de puternică, încât pur şi simplu nu-şi puteau crede ochilor când vedeau fenomenele vieţii din Kolîma. Ceea ce apărea scris în ziar era pentru ele mult mai convingător decât ce vedeau pe stradă. Îi învăţau pe copii aproape cu un extaz religios cântecul extrem de popular „Un şoim e Lenin, celălalt şoim Stalin”. În orice caz, sentimentul realităţii era prezent la ele mult mai puţin decât, să zicem, la Lida Ceaşecikina, născută la Elghen, despărţită de două ori cu forţa de mamă şi care văzuse în cei şase ani ai ei de viaţă mulţi metri de sârmă ghimpată, zeci de câini ciobăneşti şi

turnuri de pază.

Entuziasmul meu legat de numirea aceasta importantă pe post a pălit puternic după ce am făcut cunoştinţă cu programa grădiniţelor după care trebuia să-i educăm pe copii. Ni se cerea studierea aprofundată a acestei programe şi realizarea regulată a planurilor de activitate educativă – trimestriale, lunare, săptămânale şi zilnice. În această chestiune eram conduse de metodişti de la cabientul metodic preşcolar. Astfel, citeam şi reciteam programa destul de serioasă de educare a micului cetăţean al ţării noastre.

La secţiunea „Educaţie patriotică" i se cerea pedagogului să formeze nu numai sentimentul de iubire faţă de Patria Sovietică, dar şi sentimentul de ură faţă de duşmanii ei.

La dezvoltarea vorbirii trebuia să se studieze poezia *Sunt o fetiţă mică, mă joc şi cânt. Nu l-am văzut pe Stalin, dar îl iubesc.*

La lecţiile de muzică pe care le ţinea directoarea grădiniţei, Klavdia Vasilievna, se studia, în afară de cântecul menţionat, *Doi şoimi,* încă alte câteva pe aceeaşi temă inepuizabilă. *Dacă Stalin va veni la noi*... Apoi cântecul micilor marinari: *Dragă tovarăşe Stalin, să treacă numai câteva zile...*

Când a aflat că eu cânt la pian, Klavdia Vasilievna s-a bucurat, mi-a indicat să fiu atentă la metodica orelor ei. Când ea va fi ocupată cu chestiuni administrative, uneori o să trebuiască să-i iau locul la instrument.

Mersul la cabinetul metodic preşcolar era obligatorie. Chiar la primul seminar, am auzit un referat consistent al metodistei Aleksandra Mihailovna Şilnikova. Ea aprecia serbarea de 1 mai de la una dintre grădiniţe şi reda ecourile copiilor legate de această sărbătoare.

„Noi îl iubim pe tovarăşul Stalin mai mult decât pe tata şi pe mama", se pare că astfel spuneau copiii. Apoi ei strigau în cor: „Trăiască 100 de ani tovarăşul Stalin! Nu, 200! Nu,

300!”

Iar un băiat, Vova, se dovedise a fi aşa de pregătit din punct de vedere politic, că a exclamat:

— Să trăiască veşnic tovarăşul Stalin!

În acest moment, metodista Şilnikova a făcut o pauză şi s-a uitat la auditoriu cu o privire victorioasă şi, în acelaşi timp, emoţionată. Educatoarele notau disciplinat şi repede tot ce spunea ea, în nişte caiete mari, îngrijite.

Iată ce aspecte total neprevăzute căpătase acum lucrul cu copiii, pe care mi-l dorisem aşa de mult. În cei zece ani de lipsă a mea din viaţa cotidiană normală, toate procesele merseseră foarte departe: şi divinizarea nemuritorului Părinte al Popoarelor, şi pătrunderea Lui în fiecare mic spaţiu în care încă se mai simţea viaţa adevărată. Şi, lucrul cel mai important, devenise total obligatorie problema COPARTICIPĂRII la faptele lui măreţe. Până şi-ntr-o activitate aşa de nevinovată, la prima vedere, cum era creşterea copiilor.

Ce e de făcut? în primele zile de lucru, adesea mă încerca sentimentul renunţării şi-mi apăruse un gând: oare nu ar trebui să recunosc totul faţă de Iulika şi să o rog totuşi să mă ia şi pe mine la celebrul ei atelier de valorificare? Poate că la realizarea renumitelor abajururi voi scăpa de senzaţia aceasta insuportabilă de vină şi compătimire.

Dar, în acelaşi timp, am constatat că sunt numită de copii „Evghenicika Semionocika”. Şi nu numai în faţă, ci şi când nu eram acolo, când vorbeau despre mine la persoana a treia şi credeau că nu-i aud. Aceasta era modalitatea lor de a-i distinge pe educatorii lor preferaţi de ceilalţi. Dacă e „Annocika Ivanocika” sau „Tamarocika Petrovnocika”, înseamă că o iubesc. Dacă e „Zoika Andreika” sau „Elenka Vasilika”, înseamă că nu era pe placul lor.

Nu am putut rezista în faţa „Evghenicikăi Semionocika”. Doar pe atunci, de peste zece ani, nu mai văzusem pe

nimeni din familie. Şi am început să fac pentru ei un teatru de umbre, „Motanul încălţat”. Şi am văzut câtă bucurie le aduce. Mă linişteau şi plimbările dese pe colină, la cules de merişoare, înviorarea copiilor când le recitam din Kornei Ciukovski, Marşak. Evident că le spuneam din minte. La grădiniţă nu exista asemenea literatură.

Mă condamnam şi pentru că nu aveam suficient sânge rece, măsură, obiectivitate. Aveam preferaţi şi-mi era foarte greu să ascund asta. De exemplu, l-am evidenţiat imediat din masa mare a copiilor pe Edik Klimov. Era un băieţel iakut. Cel puţin mama lui era iakută. Tata, ca în marea majoritate a cazurilor acestor copii, se pierduse de fapt în negura vremurilor. Se prea poate ca Edik să fi fost un hibrid, pentru că feţişoara lui rumenă, inteligentă, cu ochi alungiţi, mongoloizi, era mult mai luminoasă decât faţa mamei lui. Şi părul lui Edik era şaten-deschis. Mama lui, care-şi terminase pedeapsa de lagăr, lucra acum ca şofer de camion, ducea instalaţii la mine şi uimea prin forţa sa fizică, asprimea tuturor formelor şi imobilitatea ca de piatră a feţei. Semăna cu o statuie din cele ce se aflau pe drumul lung mongol ce ducea spre palatul domnitorului sacru. Venea rar la fiu şi, când venea, se aşeza cu demnitate pe un scaun de pe coridor, îşi desfăcea batista bărbătească din care scotea o bomboană sau o turtă dulce şi, fără să zâmbească, i-o întindea lui Edik. La toate întrebările cu care o bombarda el, ea tuşea tare şi răspundea la fel de demn: „Când o să fii mare, o să afli.” Şi înţepenea din nou.

Dar Edik nu avea deloc chef să aştepte până va fi mare. Ochişorii lui înguşti pur şi simplu scăpărau de curiozitate.

— Dar cine a construit casa asta? a întrebat el în timpul unei plimbări, când am trecut pe lângă cinematograful „Gorniak” proaspăt construit.

— Ei, aici a fost nevoie de oameni de profesii diferite: şi de pietrari, şi de muncitori la acoperiş, şi de montaj, şi de tâmplari...

— Ei, nu de asta, a dat din mână supărat Edik, întreb cine a construit-o: deţinuţi sau japonezi?

A primit un răspuns complet de la Volodia Radkin, un copil bine informat pentru vârsta lui. Avea peste şapte ani şi apucase deja să vadă o grămadă de lucruri, pentru că duminica era luat de mama lui, o interlopă răguşită, în vârstă, care se reeducase ca vânzătoare la un chioşc de alimente.

— Păi deţinuţii pot să care atâta, a spus dispreţuitor Volodia, numai pe fiertura aia lungă? Dar japonezii sunt sătui... Lor li se dă de mâncare pe săturate. Ei, şi sunt şi sănătoşi pentru muncă.

Ochiul vigilent al lui Edik cădea mereu pe tot felul de fenomene ale lumii înconjurătoare şi prindea mereu contradicţii care cereau explicaţii.

— Dar ăsta cine e?

Vorbea despre portretul lui Engels care strălucea de la panglicile roşii şi de la becuri. E clar că nu întreba degeaba.

— Despre cine vorbeşti?

Spuneam asta ca să mai câştig timp.

— Păi uite ăsta, al doilea. Primul e Marx, al treilea e Lenin, al patrulea – Stalin. Dar uite, am uitat cine e ăsta, al doilea.

— Engeles...

— Dar el... Dar el...

Edik ezita, nu ştia cum să se exprime mai delicat. Auzise el ceva urât despre Engels. Şi nu putea lega deloc asta cu panglicile şi becurile.

— Dar el... E rus?

— Hm... E din Europa Occidentală...

Edik ghiceşte că şi eu evit să rostesc cuvântul de ocară, necuviincios, „neamţ”, faţă de un om al cărui portret atârnă alături de Lenin şi Stalin. Dar se liniştеşte, fără să mai sape să vadă despre ce este vorba aici, nu poate...

— Dar oare sunt şi nemţi care sunt de partea noastră?

Doar Engels este de partea noastră, nu?

— Fără îndoială. În mod clar este de partea noastră.

Un oftat greu. Nu, problema chinuitoare tot nu e rezolvată.

— Evghenicika Semionocika! Vă rog să vă aplecaţi, vreau să vă întreb la ureche.

Mă cuprinde de gât cu mâinile lui grăsuţe de copil şi-mi şopteşte fierbinte la ureche:

— Dar Volodika a spus prostii despre Engels... Că ar fi neamţ. Nu trebuie să repet prostiile, nu? Doar noi i-am omorât pe toţi nemţii, nu? Iar dacă Engels e de partea noastră, înseamnă că e rus, nu?

Înlocuitoarea mea, Anna Ivanovna, o educatoare remarcabilă, căreia îi plac copiii, m-a sfătuit totuşi:

— Nu intraţi cu acest Edik Klimovîn prea multe discuţii! Vă scoate sufletul de tot. Şi o să se facă şi el mult prea înfumurat.

Dar eu eram convinsă că nu va deveni un înfumurat, că toate întrebările pe care le pune îl interesează cu adevărat. El nu se dădea mare, nu le lua ochii celorlalţi. Pur şi simplu el dorea să-şi stabilească poziţia faţă de viaţă, de diferitele ei aspecte. Un om de şase ani tinde spre armonie şi nu se poate linişti când vede ceva ce nu intră în acea lume raţională pe care i-au desenat-o educatorii lui.

Odată ne plimbam prin curticica noastră acoperită de funingine. Iar alături, pe stradă, nişte prizonieri japonezi săpau nişte şanţuri. Edik a aruncat în sus un soldăţel de plumb. El a zburat peste gard şi a dispărut pe fundul şanţului adânc. Un japonez tânăr, abil, a sărit uşor în şanţ şi i-a întins lui Edik prin crăpătura gardului soldăţelul salvat.

— Mulţumesc, nene, mulţumesc, l-am sfătuit eu să-i spună.

— Dar el nu e nene. E jopanez.

— Japonez. Dar şi japonezii sunt şi bărbaţi, şi femei. Iar dacă el nu e tanti, atunci e nene.

Sub loviturile acestei logici imbatabile, Edik mai întâi a căzut pe gânduri.

— Dar el a luptat împotriva noastră...

— Aşa e! Dar de asta au fost vinovaţi comandanţii lui. I s-a ordonat şi el s-a temut să nu asculte. Dar el cel mai probabil nu a vrut să lupte. Şi el are acasă un băiat ca tine, şi i-a părut rău să se despartă de el.

Edik a mai ezitat puţin, apoi s-a urcat pe gard şi a început să strige:

— Nene! Nene japonez! Mulţumesc că mi-ai salvat soldăţelul. Şi data viitoare să nu mai asculţi de comandantul tău şi să nu mai lupţi împotriva noastră! Mai bine du-te acasă la băiatul tău!

Prizonierul a înţeles cuvântul des folosit „mulţumesc”. S-a apropiat mai mult de gard, a început să vorbească repede, repede în japoneză, arătându-şi dinţii mari, galbeni. Apoi şi-a băgat mâna printre scândurile gardului şi l-a mângâiat sfios pe Edik pe mânecă.

— Probabil că semeni cu băiatul lui, am spus eu şi am observat deodată că aşa şi era, ochii înguşti, asiatici, ai lui Edik semănau foarte bine cu cei ai soldatului japonez prizonier.

În timpul schimbului de seară, trebuia să stau în dormitor până ce adorm copiii. Trebuia să umblu încetişor, cu cipicii, prin cameră, să am grijă să nu vorbească copiii după ce s-a dat stingerea, pernele să fie puse corect, iar mâinile să se afle deasupra păturilor. Îmi plăcea ora aceasta de seară. În paturi ei deveneau deodată nişte copilaşi obişnuiţi, experienţa lor dură de viaţă dispărea undeva. Se auzeau oftaturi aproape somnoroase, unul dintre ei spunea, a treia sau a patra oară, „noapte bună”... Aceste momente liniştite mă întorceau spre lucruri îndepărtate, pierdute pe vecie. Şi eu, încălcând toate normele cabinetului metodic, îl mângâiam când pe unul, când pe altul pe cap, şi spuneam: „Dormi, copilaş...”

Mulţi dintre ei nu auziseră niciodată să li se adreseze asemenea cuvinte şi ele acţionau hipnotic chiar şi asupra celor mai poznaşi. În această adresare maternă ei intuiau reflexul unei alte lumi, necunoscute de ei. Se linişteau, uneori se lipeau pentru o clipă cu obrazul de mâna mea şi apoi adormeau liniştiţi.

Mereu voiam tare mult să mă aşez pe pat lângă Edik, să-l sărut înainte de culcare. Şi-mi părea foarte rău că nu pot să fac asta. Dar el, şmecherul, ghicea. După ce aştepta să adoarmă majoritatea copiilor, se ridica în fund pe pat şi spunea în şoaptă:

— Mă doar gâtul...

Ştia că, dacă se plânge că-l doare ceva, educatoarea neapărat vine la el. Şi când eu, trăgând pătura, mă aşezam pe o margine a patului, el îmi şoptea râzând chiar în ureche:

— Am făcut-o aşa, intenţionat... Nu mă doare nimic... Pur şi simplu am vrut să vă întreb...

Şi urmau tot felul de întrebări, nenumărate, „de ce”-uri şi „pentru ce”-uri, la care aproape mereu era greu de răspuns.

Era un extrem de bun observator, băiatul ăsta! Nu-i dădeau pace diferenţa dintre acele reguli care li se insuflau la grădiniţă şi ceea ce vedea el în viaţă.

— Dar educatoarele spun mereu că nu poţi să te aşezi pe pământ, că poţi să răceşti şi să te murdăreşti...

— Da, aşa e, răspund eu, deja simţind vag că în spatele acestei fraze e o capcană. Şi nu greşesc. Păi atunci cum vine asta, chiar Edik a văzut pe stradă cum o escortă striga la nişte deţinuţi dintr-o etapă nouă: „Staţi jos!” Şi toţi s-au aşezat chiar pe pământ. Şi odată, când au făcut asta, mai şi ploua. Şi unii deţinuţi s-au trântit chiar în bălţi. Păi ei n-or să răcească? Doar era o escortă rea, nu?

Cel mai adesea evitam să răspund la asemenea întrebări. Mutam discuţia pe alte teme. De exemplu, mai ţine minte

oare Edik că ieri mă întrebase ce copaci cresc în Africa şi dacă poţi învăţa o maimuţă să vorbească, dacă faci lecţii cu ea destul de mult şi sârguincios? Uneori viclenia îmi reuşea, gândurile copilului săreau la celălalt obiect. Dar acum insista.

— Dar era o escortă rea, nu?

Şi nu m-am abţinut.

— Ei, da, desigur, un om bun n-o să-i pună pe alţi oameni să se aşeze pe pământul gol, direct în baltă. Sigur, pot să răcească... Şi, lucrul cel mai important, lucrul acesta îi necăjeşte foarte tare pe oameni. Şi acum dormi, nu mai întreba nimic!

Mai trec încă o dată prin dormitorul aflat în penumbră. Ce am făcut! Mâine o să repete în faţa cuiva cuvintele mele...

Şi, în completare la prima mea greşeală, mai fac una, şi mai gravă. Mă duc la Edik şi-l rog foarte încet:

— Să nu spui nimănui despre discuţia asta. Bine?

— Sigur! Păi ce, sunt prost? exclamă Edik cu intonaţia unui copil de 13 ani...

...Iar cabinetul metodic continua să avanseze neabătut conform planului său de perfecţionare a pedagogilor. Noi elaboram temă după temă, făceam „schimb de experienţă”. Fiecare asemenea întâlnire îmi demonstra a nu ştiu câta oară cât de anacronică sunt eu, un om al anilor ’30, printre oamenii şi moravurile noi. Prin exemplul trăit în lumea micuţă a pedagogiei preşcolare, m-am convins îngrozită ce departe ajunsesem în arta minciunii şi falsificare în cei zece ani de absenţă a mea.

Am reţinut în mod deosebit tema „Jocuri de creaţie”. Între gustarea de după-amiază şi cină, ni se aloca o oră pentru aşa-numitele jocuri de creaţie. Copiilor li se dădea libertatea de a se juca ce doreau, iar educatorii, stând la o parte, trebuiau numai să potolească, să reglementeze

folosirea jucăriilor comune şi, lucrul cel mai important, să scrie mai apoi la rubrica „evidenţă” ce anume s-au jucat copiii şi cum s-au manifestat în jocurile lor sentimentele patriotismului sovietic, ura faţă de duşmani şi aşa mai departe...

În sensul „schimbului de experienţă”, am fost trimisă la grupa Elenei Vasilievna, recunoscută în mod oficial cel mai bun pedagog de la grădiniţă. Toţi se entuziasmau de capacitatea ei de a obţine linişte şi ascultare deplină. Eram intrigată de ce totuşi copiii îi spuneau pe ascuns Elenka Vasilka.

Într-adevăr, tare se mai temeau de ea. De aceea jocurile de creaţie aveau loc în şoaptă. Totuşi mi-am dat seama că se jucau de-a baia. Baia orăşenească, tocmai transformată din unităţile vechiului punct sanitar, reprezenta una dintre cele şapte minuni din Magadan şi era foarte apreciată de populaţie.

La grădiniţă, copiii erau spălaţi în lighean, făcându-se mare economie de apă, care trebuia să fie cărată din curte. De aceea copiii pe care mamele îi luau sâmbăta acasă şi-i duceau la baie rămâneau multă vreme sub impresia robinetelor fierbinţi, a duşurilor şi a cvasului de pâine din holul băii.

Fetiţele, care îndeplineau rolurile de mame, le spălau imaginar cu săpun pe fetiţele lor, reproducând naturalist adesea şi pleoscăitul apei, turnând apă în lighean, reproduceau şuieratul apei calde şi, luate de val, treceau uneori de la şoaptă la certuri cu voce tare.

— Păi noi mergem mereu la baie. Pentru că acolo e casieră tanti Zina a noastră.

— Minţi! Cum poate să fie casieră tanti Zina? Ea e deţinută! Şi la casă sunt luaţi numai oameni liberi.

— Nu! Tanti Zina este luată peste tot. Pentru că nenea Fedia al ei e la pază...

Elena Vasilievna, măgulită că am venit să împrumut

experienţă, mi-a întins un caiet liniat ideal pentru planuri şi rapoarte ale muncii educative.

— Uite, citiţi cum trebuie să notaţi jocurile de creaţie. Pe pagina aceasta este scris cel de azi.

— Cum? Deja? Dar copiii încă se mai joacă!

— Păi eu niciodată nu neglijez evidenţa. O scriu de dimineaţă, împreună cu planul.

La rubrica „Plan”, pentru ziua de azi era notat „De la ora 5 până la ora 6 şi 15 – jocuri de creaţie la iniţiativa copiilor”. La rubrica „Evidenţă”, cu acelaşi scris caligrafic era notat: „Astăzi copiii s-au jucat de-a spitalul militar. Băieţii o făceau pe răniţii, fetiţele – pe surorile medicale. Fetiţele le bandajau rănile băieţilor (a fost folosit materialul educativ pregătit) şi spuneau că militarii sunt apărătorii lor şi au salvat Patria de ocupanţii germani, iar băieţii răspundeau că ei slujesc Uniunea Sovietică.”

— Aţi înţeles cum trebuie să scrieţi? m-a întrebat Elena Vasilievna cu aceeaşi amabilă superioritate.

O, da, am înţeles foarte bine. Elena Vasilievna a mai vrut să-mi explice ceva, dar, între timp, copiii care se jucau de-a scăldatul sub duş începuseră să pufnească şi să chicotească prea tare. Şi Elena Vasilievna a spus cu o voce liniştită, de gheaţă:

— Kotov, du-te la masă! Dorofeeva, vino la mine! Reznicenko, du-te în spatele uşii!

Imediat s-a lăsat o tăcere mormântală. Elena Vasilievna s-a uitat la ceas.

— 6 şi 15... Grupă, aranjaţi-vă câte doi!

Copiii din grupă se jucau şi ei des de-a baia, de-a magazinul nr. 1 (şi unii dintre ei îi imitau foarte bine pe beţivii care erau căzuţi lângă uşa magazinului). Sigur, se jucau şi de-a ora de muzică, de-a şcoala, de-a parcul de cultură şi odihnă din Magadan, unde copiii erau atraşi cel mai mult de cuşca urşilor. Beţivii din Kolîma le dădeau de băut lui Mişka cel cenuşiu şi ursoaicei albe Iulika,

aducându-le alcool diluat în sticle şi amuzându-se că tare le mai place urşilor. Prima dată când i-am dus pe copii la cuşca asta m-a uimit pur şi simplu întrebarea pusă de unul dintre ei: „Dar de ce urşii nu au voie să bea şampanie?” Apoi am văzut că pe cuşcă este anunţul administraţiei, pe care nu-l observasem imediat: „Se interzice categoric să se dea şampanie urşilor!”

Eram foarte mulţumită când copiii, în jocurile lor, se adresau unor personaje despre care auziseră de la mine, când se jucau de-a Moidodîr[82], de-a Vania Vasilcikov[83], de-a poştaşul din Leningrad.

Odată se jucau de-a „ce-o să fim”. Se jucau foarte veseli. Toţi strigau. „Păi cel mai bine e aviator!” Toţi voiau să fie aviatori; aici, în Magadan, toţi îi credeau a fi eroii principali. Doar aviatorii erau cei care îi duceau pe oameni pe continentul „mitic”. Şi deodată Lida Ceaşecikina, foarte sobră, a spus:

— Dar eu, când o să mă fac mare, o să fiu Nikişov. Toţi o să se teamă de mine...

Şeful lagărului Dalstroi, Nikişov, era cunoscut de toţi. La plimbare, când treceam pe lângă un sector mare înconjurat cu un gard înalt, păzit de santinele, copiii îmi explicau neapărat că aici locuieşte chiar Nikişov.

— Cum poţi să fii tu Nikişov, dacă eşti fetiţă? a reacţionat Edik Klimov la uzurparea curajoasă a Lidei.

— O să fiu! insista Lida.

— Nu, n-o să fii, i-a tăiat-o Edik, dar, pentru că el avea inimă bună, a adăugat: În cel mai rău caz, poţi să fii tovarăşa Gridasova.

Aleksandra Romanovna Gridasova era soţia cea tânără şi frumoasă a bătrânului general Nikişov. Pentru ea îşi părăsise fosta familie, avusese câteva neplăceri la

---

82 Basm în versuri al lui Kornei Ciukovski (n. tr.).

83 Personaj din povestea *Crocodilul,* scrisă de Kornei Ciukovski (n. tr.).

Moscova, dar acum chiar această frumuseţe trăia alături de el în casa înconjurată de gardul cel înalt. Deţinuţii care avuseseră norocul să nimerească în serviciul reginei neîncoronate din Kolîma povesteau mereu tot felul de istorii despre casete cu pietre preţioase, despre banchete bogate, despre cum Aleksandra Romanova avea mai multe rochii decât răposata împărătească Elizaveta Petrovna[84].

Toate aceste discuţii şi multe altele ajungeau până la copii. Mămicile, când îi luau acasă duminica din viaţa sterilă aflată sub conducerea cabinetului metodic, îi duceau nu numai în cămine, dar şi în speluncile în care locuiau chiar ele. Deja mulţi copii, care erau mai isteţi sau cu mai multă conştiinţă, precum Edik, începeau să ghicească oarecum marea minciună.

Din zi în zi, devenea din ce în ce mai greu de hotărât ce şi cum să le spui copiilor, cum să coreleze informaţiile venite de la cabinetul metodic cu imaginile de pe străzile din Magadan. Cum să reuşeşti în aceste condiţii să le induci măcar puţină umanitate, să-i înveţi să distingă răul de bine.

Iulia mea a observat că nu-mi este prea bine şi, din când în când, îşi relua invitaţia de a veni la atelier.

— Ei, ce mai face munca ta cinstită? întreba ea, privindumă cu atenţie seara. În fiecare zi mănânci supă cu carne, dar tot slăbeşti mereu... Iar noi acum am trecut de la abajururi la batiste. Tot croşetăm şi brodăm... Poate te ispiteşte şi pe tine?

Dar numai la gândul despărţirii de copii mi se făcea rău. Poate să cer să fiu mutată la grupa mică, la cei de trei ani? Oricum, şi acolo există secţiunea „Educaţie patriotică”, cu subdiviziunea „Educarea urii faţă de duşmani”...

Şi scap cu o glumă de întrebările Iuliei, dar dorm din ce în ce mai rău noaptea. Desigur, mă chinuiau şi durerile mele

84 Elisabeta Petrovna (1709–1762), împărătească a Rusiei (1741–1762). La moartea ei, au fost găsite 25.000 de rochii şi cantităţi uriaşe de bijuterii (n. red.).

personale. Dar un rol destul de important în această insomnie îl juca şi munca mea cinstită de acum, problemele mele pedagogice din Kolîma care probabil nu trec prin mintea nici a lui Uşinski[85], nici a lui Pestalozzi[86], nici lui Jan Amos Komensky[87].

85 Konstantin Dmitrievici Uşinski (1824–1871), profesor şi scriitor rus, considerat creatorul pedagogiei ştiinţifice în Rusia (n. red.).

86 Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827), pedagog elveţian, reformator în domeniul educaţiei, considerat întemeietorul şcolii populare (n. red.).

87 Jan Amos Komensky (Comenius) (1592–1670), filosof şi pedagog ceh, părinte al educaţiei moderne (n. red.).

Capitolul 5

Temporar fără escortă

Aproape în fiecare zi, întâlneam pe străzile Magadanului persoane cunoscute. Din Kazan sau Moscova. De la Butîrki şi Lefortovo. De la Elghen şi Taskan.

În anul 1947, mulţi locuitori ai imperiului nostru din gulag, în ciuda tuturor restricţiilor şi întârzierilor cu eliberarea, au reuşit totuşi să iasă din zona lagărului, să primească „formularul A” şi în felul acesta să treacă din clasa sclavilor în cea a angajaţilor liberi. Mulţi porneau spre Magadan. Pentru unii, el era o trambulină pentru întoarcerea pe continent, pentru alţii, un loc în care se puteau angaja într-o muncă mai bună şi în care să scape de sălbăticia din taiga.

Întâlnirile cu vechile cunoştinţe mă bucurau şi, în acelaşi timp, mă răneau. Mă bucurau pentru că erau o personificare vie a trecutului meu. Prin simplul fapt că existau aceşti oameni răspundeau la întrebarea: „Oare a existat copilul?” Da, da, a existat! Au existat şi continentul, şi universitatea, şi familia, şi prietenii. Au existat cărţile, concertele, gândurile, disputele... Uite, stau şi discut cu un om care-i cunoştea pe părinţii mei. Iar femeia aceasta a fost împreună cu mine la doctorat. Doar ei ştiu foarte bine că nu m-am născut pe prici şi că nu mereu lângă numele meu a stat oribilul cuvânt *tiurzak*[88].

Dar cât de crunt s-au schimbat feţele lor! Frânturi ale

---

88 Acronim de la *ТЮРемное ЗАКлючение* („pedeapsa cu închisoarea”). Astfel şi-a intitulat şi Aleksandr Soljeniţîn unul dintre capitolele monumentalului său roman *Arhipelagul Gulag* (n. red.).

distrugerii. Frânturi luate pe sus de vântul rău, tot mai departe şi mai departe, spre ultima prăpastie.

Nimeni nu arăta bătrân. Majoritatea dintre cei care ieşiseră vii din acest deceniu erau şi acum în jur de 40 sau puţin peste 40 de ani. Nu vârsta le schimonosise feţele, ci acele lucruri neomeneşti prin care trecuse fiecare. Mă uit cu atenţie la vechile cunoştinţe, cu nelinişte şi patimă. Ca într-o oglindă. Deci şi eu am o asemenea tăietură a buzelor şi o asemenea privire, atotştiutoare, ca de şarpe.

Aproape nimeni nu-şi făcea nici o iluzie. Nu există şi nu va fi libertate adevărată. Suntem ostatici. Şi e suficient să se adune... Nu, nu e vorba nişte norişori reali, ci pur şi simplu e suficient să se adune nişte fum cenuşiu din cel care iese din celebra pipă, pentru a fi din nou trimişi în spatele sârmei ghimpate.

Cei care aşteptau transportul pe continent foloseau formule ale disperării: „Fie ce-o fi! O să-i văd puţin pe ai mei, iar după aceea...” Cei care rămâneau aici încercau în tot felul să se afirme într-o muncă manuală, în vreun meşteşug. În afară de medici, aproape nimeni nu lucra şi nici nu voia să lucreze în vechea specialitate. Ura animalică a conducerii faţă de intelectuali fusese cunoscută mult prea bine pe propria piele în decursul anilor de lagăr. Să fii croitor, cizmar, tâmplar, spălătoreasă... Să te bagi într-o vizuină călduţă, ca nimănui să nici nu-i treacă prin minte că tu ai citit cândva cărţi subversive.

Mulţi mă acuzau că sunt lipsită de precauţie. Cum ai putut să te duci să lucrezi într-o grădiniţă! Să fii în ochii tuturor! Să-şi dea seama mai repede că ţi-au dat drumul degeaba...

Când mă întorceam acasă, îi povesteam Iulikăi despre aceste întâlniri, îi împărtăşeam amarul previziunilor şi presimţirilor mele. Iulia se apuca să mă certe. Din moment ce am pornit să fac o asemenea muncă, ce rost are să priveşti prea departe? Trebuie să ştii să fii satisfăcută de

micile bucurii cotidiene care aşa de mult timp ne-au fost inaccesibile. Formula preferată a Iuliei era: „Adu-ţi aminte de Iaroslavl!”

Cu toată forţa dragostei sale de viaţă cu adevărat flămânde, Iulia încerca să mă convingă că în toată epopeea asta noi două chiar avem noroc al dracului. În ciuda tuturor suntem vii, sănătoase, arătăm bine, la 40 de ani încă mai primim scrisori de la bărbaţii îndrăgostiţi de noi. Cât despre mâncare...

— Adu-ţi aminte de şrapnelul de la Iaroslavl! Şi mulţumeşte zilnic cerului că tu, în grădiniţa ta, iei o masă formată din trei feluri de mâncare: supă, felul doi şi compot din fructe uscate.

În încheierea acestui imn închinat sevelor pământului, Iulika şi-a adus aminte de un vers: „Câte lucruri frumoase sunt pe lume! Uite, de exemplu, varza!”

— O, ai dreptate ca de obicei, i-am răspuns eu, dar nu am putut niciodată să mă mulţumesc cu raţia de „varză”!

Odată am întâlnit pe stradă o cunoştinţă veche din Kazan, Ghimranova, de la biblioteca universităţii. Soţul ei, fostul rector al Institutului Pedagogic, luase drumul chinurilor foarte devreme, cam din 1933. Fusese acuzat de naţionalism tătar. Şi ea a trăit, până la arestul său, în 1937, muşcându-şi buzele, fără să-şi permită să cadă pradă durerii, pentru că trebuia să mai şi crească doi copii.

Mi s-a aruncat plângând de gât, fără să se uite la şirul de copii pe care îi duceam la plimbare.

— Ce fericită eşti! Ce fericită eşti! repeta ea.

— Eu? Fericită? Oare nu ai auzit? Alioşa al meu...

— Ştiu. Dar Vasia trăieşte! Ah, ce fericită eşti, Vasia al tău trăieşte... Dar ai mei... Amândoi... Amândoi...

Ciungul, cel care nu avea nici un picior, îl invidia pe cel cu un picior, care şontâcăia cu cârja lui.

Da, sunt fericită, Vasia al meu trăieşte! Şi sunt şi mai fericită pentru că acum am un serviciu care-mi dă

posibilitatea să-i trimit mai mult decât până acum. Iar în curând grădiniţa îi va duce pe copii în afara oraşului, va începe campania profilactică şi în acest timp ni se va plăti un salariu şi jumătate. Atunci o să pot să-i cumpăr un palton lui Vasia. El scrie că umblă cu o pufoaică.

Apropiata mea călătorie în afara oraşului e ridicată de Iulia mereu, cum să spun, la o înălţime de principiu. Gândeşte-te numai, doar mergi la staţiune! Despre ce durere mondială poate fi vorba aici?

La kilometrul 23 de la Magadan, unde înainte fusese spitalul central al deţinuţilor, a fost organizată acum tabăra de pionieri „Svernîi Artek”. Vara, acolo se odihneau elevii, iar de la sfârşitul lui august acolo erau trimişi copii din toate grădiniţele şi creşele.

Câteva zile de pregătiri obositoare şi alergătură. Îi spălăm pe copii, împachetăm vesela, hainele, jucăriile. Şi uite, autobuzele sunt deja lângă curtea noastră, iar severa Elena Vasilievna numără cu vocea sa deloc puternică, dar care te hipnotizează: „Trece perechea a cincea, a zecea... Gavrilov, uită-te înainte! Malinina, dă-i mâna lui Viktorov!”

Şi încă alte două zile grele de despachetare, de aranjare a paturilor şi meselor, potolirea copiiilor tulburaţi de mutare.

Dar după aceea vine o linişte binecuvântată. Septembrie e cea mai bună lună din Magadan şi în împrejurimi. Vara e mereu vântoasă şi ploioasă şi acum lasă locul unor zile senine, gânditoare, de toamnă timpurie. Soarele încet, precaut, pluteşte deasupra colinelor, iar pe ele se văd, ca nişte recifuri de corali roşii, merişoarele coapte. Conuri pline de nuci de cedru apasă la pământ crengile de pin siberian. Potecile pe care mergem cu copiii sunt acoperite de un strat gros de cetină. Picioarele alunecă şi se încordează, ca pe firele ca peria ale unui covor gros. Dar lucrul cel mai impresionant sunt veveriţele. Aici sunt foarte multe şi, necunoscând viclenia oamenilor, sunt mult prea

de curajoase. Se strecoară neînfricate printre picioare, iar uneori se aşază pe buturugi şi, luându-se la întrecere cu copiii în ceea ce priveşte curiozitatea, se uită la noi cu ochii lor negri ca nişte mărgele.

Datorită apropierii de natură, copiii au devenit mai blânzi, mai liniştiţi, mai accesibili. Mai mult, în luna aceasta sunt anulate toate lecţiile. Doar ne plimbăm, cântăm în mers cântece, recităm, adunăm merişoare şi conuri de cedru.

În ultimii aproape 11 ani, este prima mea comunicare, mai mult sau mai puţin liberă, cu cerul şi cu copacii, cu iarba, cu animăluţele. Hălăduiesc cu copiii şi încerc să nu am nici un gând, precum ei. Minute în şir reuşesc să fac asta. Deodată se naşte o anumită împăcare, acceptare a tot. Viaţa... Trebuie să mulţumesc pentru tot. Şi ea îţi va da mai apoi totul. „Accept satele pustii şi fântânile marilor oraşe, întinderea luminată de sub ceruri şi chinul muncilor de sclav.”[89] Şi uite, am trăit să văd în faţa mea această întindere luminată de sub ceruri. Chiar dacă pentru scurt timp, dar totuşi ea a venit în schimbul chinului muncilor de sclav.

Numai duminica mă simţeam foarte stingheră. La toate educatoarele veneau aici din oraş soţii, copiii. Şi eu trebuia din nou să-mi dau seama că toate bucuriile omeneşti simple nu sunt pentru mine. Nu vin la mine. Nu mi se cuvin. Sunt dintr-un alt aluat. Şi tocmai duminica începeau să mă roadă cu mare putere toate durerile mele. Cea ireparabilă, despre Alioşa. Şi două dureri active, despre Vasika şi Anton, care-mi solicitau implicarea. Cu fiecare dintre ei lucrurile stăteau prost, foarte prost.

Despre Vasia am primit din Kazan o scrisoare de la Motia Aksionova, ruda lui după tată, în familia căreia trăise în toţi anii vieţii sale de orfan, după ce îl găsiseră la o casă de copii din Kostroma pentru copiii deţinuţilor. Motia scria că

---

89 Versuri din poezia lui A. Blok, *O, primăvară fără de sfârşit!* (n. tr.).

Vasia are o fire dificilă. În ultimul timp, se înhăitase cu nişte băieţi răi, lipseşte de la şcoală, în timpul orelor hoinăreşte pe bulevarde şi cinematografe. De fapt, pur şi simplu nu se pot înţelege cu el. Încă se mai puteau suporta toate acestea cât timp nu aveau altă soluţie: mama era la închisoare. Dar acum, când mama e în libertate, care este motivul pentru care nu vine după copilul său? Sau poate mama crede că acei bani pe care îi trimite acoperă toată munca şi consumul nervos consumate cu Vasia? Dacă e aşa, greşeşte foarte mult!

La sfârşitul scrisorii, Motia punea întrebarea foarte categoric: de ce rămân în Magadan după eliberare, de ce nu vin să-mi iau copilul, pentru a mă ocupa de el singură? Mai departe se făceau aluzii destul de transparente că probabil eu preferam datoriei materne treburile mele femeieşti.

Ei, cum era să-i explic, şi în scris, locuitorului acesta de pe o altă planetă, particularităţile „libertăţii" mele? Şi ce rost avea să-i explic? Trebuia să-l iau neapărat pe Vasia aici, în Magadan. Cu Iulia aranjasem deja tot. Ea chiar le spusese şefilor ei că vine la ea de pe continent un nepot şi şefii îi promiseseră să schimbe camera noastră de azi, de şapte metri pătraţi, cu una de 12 metri, în baraca vecină.

Dar pentru a intra în Kolîma e nevoie de permis. Şi permisul se dă numai cu acceptul secţiei de cadre din Dalstroi. Şi mai uşor trece o cămilă prin urechile acului, decât să primească un deţinut politic de închisoare terorist un permis pentru un membru al familiei. De chestiunea asta se ocupă colonelul Franko, cunoscut prin vigilenţa sa mare faţă de duşmanii poporului.

Oameni cu experienţă m-au sfătuit să acţionez după o metodă specială, deja verificată de mulţi. Metoda se numeşte „permanent" sau „neîntrerupt". Trebuia ca, după ce primeam refuzul, să fac din nou şi din nou cerere. Chiar dacă erau zece respingeri! Scrie mai departe! Şi, în cele din

urmă, conform legii numerelor mari, permisul tău va trece din întâmplare prin maşina birocratică. Ei, cine ştie ce se poate întâmpla? Poate că următoarea cerere se va nimeri în timpul concediului colonelului Franko. Sau grefierii vor încurca ceva.

Am ascultat aceste sfaturi şi spre toamnă am primit două refuzuri, unul după altul. Am făcut a treia cerere şi concomitent m-am înscris în audienţă la colonelul Franko, sperând să-l înduplec prin explicaţiile personale. Poate că, atunci când mă va vedea cu ochii lui, va crede că pericolul unor acte teroriste din partea mea şi a fiului meu de 15 ani nu este aşa de mare.

Aksionovilor le-am trimis scrisori disperate, implorându-i să mai aştepte puţin. În curând o să-l iau pe Vasika. I-am scris şi lui Vasika, un necunoscut misterios a cărui imagine se dedubla în mintea mea: încercam să mi-l reprezint pe adolescentul nesupus, cu apucături dure, dar imediat în faţa ochilor îmi apărea silueta grăsuţă a băieţelului de cinci ani din braţele doicii Fima.

I-am scris şi mamei, am rugat-o să-mi scrie obiectiv dacă e mare pericolul ca Vasika să scape total din frâu şi să abandoneze şcoala. Mama a răspuns că, desigur, trebuie să-l chem pe Vasia la mine. De fapt, el e un băiat destul de inteligent şi frumos. Dar firea... O să vezi şi tu.

Au început din nou visele chinuitoare despre Vasika. Mă trezeam într-o sudoare rece, cu inima bătându-mi puternic. Visam că abandonase şcoala, că se înhăitase cu nişte penali şi că o să-l întâlnesc în lagăr.

La fel de rău stăteau lucrurile şi cu Anton. Am primit de la el, pe adresa Iuliei, numai de două ori nişte veşti scurte. Odată era o scrisoare trimisă oficial, prin poştă, cu ştampila cenzurii din lagăr. În scrisoare era descrisă în detaliu natura din prejma minei Şturmovoi, dar despre el spunea laconic: sunt bine, sănătos. A doua oară, era un săculeţ cu nuci de cedru. Mi l-a adus un expeditor de la Şturmovoi care a venit

la Magadan cu treburi. Din păcate, nici eu, nici Iulia nu eram acasă şi el a lăsat săculeţul la vecini, spunând numai că sunt de la doctorul Walter. Am luat la mână nucile una câte una şi am găsit totuşi printre ele un bileţel făcut sul, pe o hârtie de ţigară. Erau numai câteva cuvinte în germană. Din ele era clar: punctul de lucru este cu regim sever, nu există nici o legătură cu cei din libertate, viitorul e acoperit de ceaţă.

Iată de ce nu-mi plăceau duminicile pe care aproape toţi ceilalţi locatari ai taberei noastre profilactice pentru copii le aşteptau cu nerăbdare. În zilele obişnuite, gândurile mele erau alungate de lucru, de tensiunea nervoasă permanentă, de grijile ca toţi cei 38 de mici oameni ai mei să fie sănătoşi, curaţi, sătui, veseli. Iar duminica în mâinile mele rămâneau numai şapte-opt, copii la fel de sărmani, fără casă, ca şi mine. La ceilalţi veneau mamele, iar în anumite situaţii, chiar taţii sau unchii, şi copiii mergeau cu ei, formând grupe distincte.

Pe cei fără familie încercam să-i fac să ignore sentimentul firesc de invidie, sentimentul de inferioritate şi părăsire. De aceea dis-de-dimineaţă îi duceam la plimbări lungi, departe de tabără. Apropo, făceam asta ca nici eu să nu văd cum gânguresc vesele colegele mele educatoare libere cu soţii şi copiii lor care veniseră aici.

În timpul acestor drumeţii îndepărtate, mă eliberam de programa impusă de cabinetul metodic. Pentru a mă alina, şi pe mine, şi pe ei, le repovesteam orfanilor mei cărţile copilăriei mele. Ei au aflat de la mine povestea micului lord Fauntleroy[90], despărţit atât de crud de mama lui. Şi aventurile triste ale micuţei prinţese Sara Crewe[91] care

---

90 Eroul romanului *Micul lord* (titlul original: *Little Lord Fauntleroy),* al scriitoarei britanice Frances Hodgson Burnett (1849–1924) (n. red.).

91 Personajul principal al romanului *Mica prinţesă* (titlul original: *A Little Princess),* al aceleiaşi scriitoare britanice Frances Hodgson

fusese aşa de necăjită de oamenii răi fiindcă se împrietenise cu un şobolan. Şobolanul se numea Melchisedec. Şi, încet, încet, am început deja să le vorbesc despre David Copperfield[92] cu tatăl lui vitreg plin de cruzime, şi despre moartea timpurie a lui Dombey fiul[93] şi despre micuţa Dorrit[94]...

La sfârşitul plimbării, când, ostenită, m-am aşezat pe o buturugă, elevii mei neobosiţi, ca nişte pitici, continuau să se învârtă în jurul meu, răsplătindu-mă pentru povestiri cu merişoare coapte. Mi le puneau direct pe genunchi, iar apoi le mâncam împreună. În aceste plimbări singuratice erau şi momente frumoase, când simţeam recunoştinţă şi ataşament din partea copiilor.

Cu toate acestea, m-am bucurat foarte tare când odată, deja spre finalul sezonului nostru la staţiune, am auzit într-una din duminici vocea schimbului meu de tură, Anna Ivanovna:

— Aveţi musafiri! Doi bărbaţi...

Pentru o clipă, mi-a trecut un gând nebunesc: oare nu o fi apărut Anton, printr-o minune? Dar în prag se aflau doi oameni necunoscuţi, unul bătrân şi unul de vreo 40 de ani. S-au prezentat. Bătrânul se numea Iakov Mihailovici Umanski, însoţitorul lui, Vasili Nikitici Kuprianov. La prima vedere, se putea observa că amândoi sunt foşti deţinuţi. Cum au ajuns aici, de ce au venit? Doar până acum am fost aici singură, singurică în împărăţia celor liberi.

Totul s-a dovedit a fi foarte simplu. Când, pe teritoriul

Burnett (n. red.).

92 Protagonistul romanului cu acelaşi titlu al scriitorului englez Charles Dickens (1812–1870) (n. red.).

93 *Dombey şi fiul* (titlul original: *Dombey and Son),* roman al lui Charles Dickens (n. red.).

94 *Mica Dorrit* (titlul original: *Little Dorrit),* roman al lui Charles Dickens (n. red.).

taberei de acum, „Severnîi Artek”, se afla spitalul central al deţinuţilor, amândoi musafirii mei, medici anatomo-patologi, lucrau aici şi trăiau într-o cămăruţă pe lângă morgă. Acum căsuţa aceasta este în afara gardului taberei de pionieri. Din octombrie, patologii trebuie să se mute la Magadan, să lucreze la morga spitalului liber. Dar acum li s-a ordonat să facă, pentru administraţia lagărelor, un raport secret despre mortalitatea deţinuţilor. Uite de ce locuiesc ei aici, în vecinătate.

— Am aflat că printre educatoare este una de-a noastră şi am venit, a spus Kuprianov. Cred că nu vă simţiţi deloc bine să fiţi singură printre toţi aceşti oameni liberi. N-aveţi cu cine schimba un cuvânt. Haideţi să ne plimbăm puţin, să vorbim...

În fine, în fine au apărut şi rudele mele. Şi mi se permite şi mie să transfer copiii unei alte educatoare, iar eu să plec cu musafirii mei...

Am pornit spre o colină îndepărtată. Vorbeam care mai de care. Vorbeam ca nişte prieteni ce se întâlniseră după o lungă despărţire. Nu ne chinuia acel sentiment de neîncredere în interlocutor, temerea de a fi trădaţi care otrăveşte aşa de des şi de mult timp (deja de decenii!) multe dintre cunoştinţele noastre.

Bătrânul Umanski, chiar de la primele cuvinte, şi-a arătat pasiunea spre filosofare, spre interpretarea teoretică a celor întâmplate. Despre ce nu vorbise el la această primă întâlnire a noastră! Despre tragismul epocii noastre, despre caracterul ei apocaliptic. Despre jocul orb al forţelor rele iraţionale şi în viaţa noastră personală, şi în cea generală, istorică. Despre fascism, despre această afecţiune spirituală a omenirii şi despre caracterul contagios al ei.

Cuvintele lui Vasili Kuprianov erau puternic pătrunse de durere. Fost comunist, şi unul extrem de ortodox, el, după ce trecuse prin toate cercurile iadului nostru, suferea acum inevitabilul amurg al zeilor şi lucrul acesta căpăta la el

forma negării forţei reale a binelui în general. Acum era convins că soarta a tot ce e cinstit şi bun e pieirea. Tânăr om de ştiinţă care, în anii ’30, dădea mari speranţe, vorbea acum despre ruinarea totală a culturii umaniste, îşi aducea aminte de profeţiile lui Herzen[95] despre venirea lui Genghis Han[96] cu telegraful.

Kuprianov arăta, spre deosebire de cuvintele sale amare, foarte bine. Un viking blond. Un locuitor tipic de la mare, cu ochi albaştri, nas drept, fruntea înaltă. Era de fel din Arhanghelsk.

— Semănaţi cu Riurik, Sineus şi Truvor[97], i-am spus eu râzând.

Bătrânul Umanski, filosoful contemplativ, cunoscător al Sfintei Scripturi, poliglot, devorator de versuri, se formase sub influenţa unor condiţii contradictorii. Copilăria săracă într-o localitate evreiască-ucraineană, iar mai apoi o emigraţie de durată şi studiile făcute în Franţa şi Elveţia.

Din ochii uşor exoftalmici, deloc decoloraţi ai lui Umanski, din toate ridurile şi negii feţei lui bătrâneşti iradia atâta bunătate! Cuvintele lui, pline de citate, erau cu toate acestea puternic originale, pline de umor blând, de o coloratură uşor evreiască. Memoria lui Iakov Mihalîci era pur şi simplu fenomenală pentru vârsta lui. El recita din cine voiai – şi din Lucretius Carus[98], şi din Gheorghi

---

95 Aleksandr Ivanovici Herzen (1812–1870), prozator, filosof şi democrat-revoluţionar rus (n. red.).

96 Genghis Han (1162–1227), Mare han al Imperiului Mongol, unul dintre cei mai mari cuceritori din toate timpurile (n. red.).

97 Întemeietorii mitici, scandinavi, ai primei formaţiuni statale ruseşti, Rusia Kieveană (n. tr.).

98 Titus Lucretius Carus (cca 99 î.H.-cca 55 î.H.), poet şi filosof latin (n. red.).

Plehanov[99], şi din lordul Byron[100], şi din David Burliuk[101].

Câteva ore bune, am tot hoinărit pe movilă, am răguşit de atâtea polemici şi în fine ne-am aşezat pe o pantă să ne odihnim şi să mâncăm merişoare. Era o zi translucidă de septembrie. Merişoarele erau foarte suculente. Amândoi cavalerii mei îmi ofereau mereu crenguţe verzi pline de fructe coapte.

— Nu e nevoie, Iakov Mihalîci. Vă e greu... Las' să facă efort Vasili Nikitici, el e tânăr.

— Nici eu nu sunt chiar aşa de bătrân, a replicat Umanski uşor jignit şi a adăugat cu tristeţe: de fapt, desigur, nu sunt nici tânăr. Se spune în Biblie: zilele anilor noştri sunt 70 de ani[102], iar ce e mai mult, e putere. Aşa că uite, eu am trecut deja spre putere...

Am reţinut pentru totdeauna acea bucurie sufletească pe care mi-a adus-o această comunicare neaşteptată cu nişte rude descoperite la fel de neaşteptat. Ce apropiaţi i-am simţit în această zi însorită! Prin suferinţe. Prin gânduri. Prin dorinţe şi speranţe. Există oare o înrudire mai mare? Nu ştiu de ce, omul simte o mare bucurie când îşi dă deama de caracterul comun al legilor psihologice. Şi mie, şi musafirilor mei ne plăcea să vedem că, în condiţiile unor suferinţe şi umiliri identice, gândurile şi sentimentele noastre se formaseră în aceeaşi direcţie, ne aduseseră adesea la aceleaşi concluzii.

Înţelegeau din puţine cuvinte şi toate dificultăţile

---

99 Gheorghi Valentinovici Plehanov (1856–1918), revoluţionar şi teoretician marxist rus (n. red.).

100 George Gordon Byron (1788–1824), cunoscut poet romantic englez (n. red.).

101 David Davidovici Burliuk (1882–1967), pictor avangardist rus de origine ucraineană, ilustrator de cărţi şi scriitor (n. red.).

102 Psalmul 89.10–11 (n.tr.).

concrete de acum ale existenţei mele de angajat liber.

— Uite, o să vină Vasika, spunea Umanski pe un ton de parcă îl cunoştea pe Vasika al meu de la naştere, şi o să mă ocup de el la matematică şi la limbi străine. Să prindă din urmă tot ce a pierdut acolo, nemernicul!

Kuprianov, în contradicţie cu pesimismul său atotcuprinzător, mă liniştea în privinţa permisului.

— Faceţi bine că scrieţi mereu. Scrieţi! Conform legii numerelor mari birocratice, în cele din urmă maşina o să scoată un „da”. Care e logica? Uite ce ar vrea! Va funcţiona tocmai după legea alogismelor. Numai să nu vă duceţi în audienţă la atamanul ăsta al găştii.

Ca o concluzie a anului 1937, Kuprianov a pierdut doi dintre cei mai dragi oameni ai lui: soţia şi un tovarăş cu care fusese mereu din copilărie până la arest. Soţia murise chiar în cel de-al doilea an de detenţie, în lagărul din Tomsk pentru soţiile trădătorilor de patrie. Cu prietenul fusese mai rău. Nu numai că a devenit martor al acuzării în cazul lui Vasili Nikitici, nu numai că a fost confruntat cu el, afirmând despre Kuprianov că a avut legături criminale cu marinari de pe vapoarele străine ce veneau în portul Arhanghelsk, dar şi-a mai şi însuşit teza de doctorat aproape gata a lui Kuprianov. Acum a primit o catedră. Şi să-i fi dat măcar o rublă mamei fostului său prieten, care lucrează ca femeie de serviciu şi-şi creşte nepotul de 14 ani, singurul fiu al lui Vasili Nikitici.

— Trebuie să mă duc. Nu mă îndoiesc nici o clipă că o să mă bage din nou în lagăr. Dar nu am nici o ieşire. Poate că o să rezist un an la suprafaţă, o să-i menţin şi pe ei.

Ţin minte clar sentimentul ciudat, aproape mistic, de previziune a destinului viitor al lui Kuprianov, care mă cuprinsese deodată. Ştiam că va pieri. Şi că e inutil să-l conving să nu se ducă pe continent.

În ceea ce-l priveşte pe Umanski, se dovedeşte că el venise în Kolîma în calitate de medic liber, contractant.

— Dacă vreţi dispreţuiţi-mă, dacă nu, nu, dar am venit pentru bani. Normă dublă, procente în plus, şi eu am două fetiţe. Amândouă sunt mari, de vârsta măritişului. Susannocika şi Lizocika. Le-am crescut fără mamă, soţia a murit devreme.

Mai departe, viaţa lui Iakov Mihailovici a luat deodată o întorsătură neaşteptată: în 1937, medicii liberi din Magadan au fost chemaţi să-şi manifeste în şedinţă indignarea plină de mânie faţă de faptele antisovietice şi amorale ale cunoscutului profesor Pletniov, arestat la Moscova.

Şi atunci doctorul Umanski, care a venit în Kolîma cu scopul de a aduna zestre pentru fiicele sale, s-a ridicat şi a spus: „Eu nu cunosc opiniile politice ale profesorului Pletniov, nu am discutat cu el pe temele acestea. Dar am lucrat în clinica lui şi pot să vă asigur că toate aceste vorbe, cum că ar fi încercat să violeze o pacientă, sunt absolut nişte prostii. Şi asta o să vă spună oricine care-l ştie cât de cât pe profesorul Pletniov. Şi personal nu pot vota pentru asemenea acuzaţii de doi bani.”

Şi aşa s-a pus capăt acumulării de bani pentru dota domnişoarelor Umanski. A doua zi după luarea aceasta de cuvânt, Iakov Mihailovici a fost arestat. El a primit, prin Comisia Specială, zece ani de lagăr conform articolului KRA (propagandă contrarevoluţionară). Şi-a ispăşit în totalitate pedeapsa şi a fost eliberat de foarte puţină vreme.

Spre finalul plimbării noastre, Iakov Mihailovici a început deodată să se certe cu mine, când a auzit că i-am numit pe foştii deţinuţi sclavi puşi în libertate.

— Nu e un termen deloc potrivit! s-a întristat el. Sunt nişte categorii absolut incomparabile. O să vă spun zeci de nume de sclavi eliberaţi care au ajuns mai târziu *persona grata.* Şi, în orice caz, nici unul dintre ei nu era ameninţat să ajungă din nou sclav. Dar noi? Păi fiecare dintre foştii deţinuţi este în acelaşi timp un viitor deţinut. Ce părere aveţi, Vasili Nikitici?

Kuprianov a zâmbit.

— Ce să spun eu, un pesimist, dacă optimistul nostru face asemenea prognoze! Hai să nu aprofundăm gâlceava terminologică. O să spun un singur lucru: pentru mine e clar că plimbarea noastră de astăzi fără escortă este unul dintre zâmbetele destinului, dăruit nouă în intervalul dintre două cicluri de închisoare. Părintele nostru drag nu-i va ierta niciodată pe cei care i-au făcut un asemenea rău...

— Mă predau, am spus eu, într-adevăr, sclav eliberat nu este cuvântul potrivit. Dar ce părere are consiliul ştiinţific dacă propun un alt cuvânt în circulaţie – „temporar fără escortă”?

— Asta e mai corect, încuviinţă bătrânul. Dar cu toate acestea, noi trebuie să trăim de parcă am crede serios în libertatea noastră. Altfel se va reduce la zero toată frumuseţea acestor zile sau luni fără escortă.

— Dar uite, din acest punct de vedere, merită oare să riscaţi să-l aduceţi pe băiat? a spus gânditor Kuprianov. Poate e mai bine să obţineţi dumneavoastră permisiunea de a vă duce pe continent.

— Cine o lasă pe ea să se ducă acolo, o teroristă deţinută de închisoare? Şi cum îl va hrăni atunci pe Vasika ăsta? Aici uite ce funcţie pedagogică a primit, acolo nici femeie de serviciu nu va fi angajată. Nu, trebuie neapărat să-l aducă pe Vasika aici. Dumnezeu e milostiv, poate că va apuca să termine şcoala cât mama va fi fără escortă. Iar dacă nu, va creşte măcar un om cinstit, după ce va vedea cu ochii lui peisajul din Kolîma.

Cu ce solicitudine au primit ei durerile altuia! Ce buni au fost oamenii aceştia care au reuşit să se ridice deasupra a tot ce, s-ar părea, putea îndura un om!

Şi toţi au murit, au murit... Kuprianov s-a dus la Arhanghelsk, în 1948, iar în 1950 am aflat că a murit într-o etapă pe drumul spre Siberia Orientală, după a doua arestare. Umanski a fost pur şi simplu doborât de durere.

„De ce nu eu? De ce nu eu?” repeta el tot timpul. „Doar el, Vasili Nikitici, mai avea încă 30 de ani de trăit până la acea vârstă care-i era scrisă omului de către Sfânta Scriptură. Un om aşa de învăţat! Putea să fie un al doilea Pasteur sau Wasserman. Şi a murit de dizenterie...” De fapt, nici Iakov Mihalîci nu a mai dus-o mult după tânărul său prieten. Dar despre asta mai târziu...

Capitolul 6

Şi mânia boierului, şi iubirea boierului...[103]

Anul 1948 se îndrepta asupra Magadanului, strecurându-se implacabil, sumbru, prin negura ceţurilor îngheţate, prin furia ursuză a oamenilor.

O încărcătură nebunească de furie o purtau de această dată nu atât deţinuţii şi foştii deţinuţi, cât cei liberi. Reforma monetară din 1947, mă rog, mai mult decât pe alţi locuitori din alte colţuri ale ţării, i-a lovit pe ei, pe conchistadorii din Kolîma, pe milionarii sovietici simpli de aici. În stratul de sus al celor veniţi aici cu contract, aceşti milionari socialişti erau destul de mulţi. Dar chiar şi angajaţii liberi din pătura de mijloc, care trăiseră în Kolîma de câţiva ani, numărau în cecurile lor sute şi sute de mii.

Toţi aceşti oameni care se obişnuiseră să se simtă copiii preferaţi ai puterii sovietice, au fost năuciţi de lovitura care s-a prăvălit asupra lor. Cum! Să se poarte astfel cu ei, cu cei care au constituit zidul de apărare al regimului în acest ţinut populat de duşmanii poporului! Cu cei care au petrecut aici atâtea ierni geroase, privându-şi organismul de vitamine!

Pentru mulţi, reforma aceasta a devenit începutul crahului acelei lumi iluzorii în care trăiseră şi care li se păruse aşa de ireproşabil organizată. Am reţinut discuţiile cu fostul comandant al plutonului de pază din Taskan. Am întâlnit această „cunoştinţă” pe stradă, când mă duceam la serviciu, şi m-a reţinut multă vreme, pentru a primi asupra

103 Din comedia *Prea multă minte strică* de A.S. Griboedov (n. tr.).

mea explozia cuvintelor care-l chinuiau. O, şi ce uimitoare erau aceste cuvinte! Vocea comandantului şuiera, clocotea, se sufoca.

— Şi se spune că este dreptate! Şapte ani m-am chinuit aici ca un blestemat! Mi-am riscat viaţa... Muierea mea şi-a lăsat copiii în voia sorţii, s-a dus şi ea la lucru, a făcut procentele astea. Şi acum... înţelegi, tocmai ne aranjasem să mergem pe continent şi am fost daţi afară de la Dalstroi. Ei, ne gândeam şi noi să ne cumpărăm o casă în Poltavşcina, tot felul de lucruri... Să mergem şi noi prin staţiuni... Şi uite! Mai cumperi acum pe dracu' ghem...

Am aplicat cu plăcere asupra acestui interlocutor aşa de neobişnuit activitatea educativă de masă. Chipurile, e război şi toate astea... Inflaţie... însănătoşirea economiei...

Ei, ia lasă astea! Ce bine vorbiţi voi, jerpeliţii, despre economie! Nu aveţi ce pierde... Şi sunteţi şi nişte oameni crunţi. Nu v-a părut rău nici de bani, dar nici de copiii voştri, aţi făcut-o pe duşmanii...

Şi deodată s-a întrerupt, s-a uitat fix la mine, a dat din mână şi a pufnit:

— Dar poate că a minţit şi în privinţa voastră! Dracu' mai înţelege ceva!

Starea de spirit a celor liberi mai era distrusă şi de faptul că apăruseră noi etape de deţinuţi care primiseră pedepse noi tocmai pentru maşinaţiuni legate de reformă. Au primit articolul „contrarevoluţie economică" şi ei, în felul acesta, au intrat din nou în categoria duşmanilor poporului. Au existat cazuri şi dintre locuitorii Magadanului.

Se şoptea cu nelinişte prin colţuri, transmiţându-se detalii senzaţionale ale unor operaţiuni financiare de calibru diferit. Esenţa maşinaţiunilor era pentru mine total de neînţeles: cineva a prevenit pe altcineva, cineva a vândut cuiva, cineva şi-a scos banii de pe cec înainte de vreme, sau, dimpotrivă, i-a pus la timp la cec. Dar în toate cazurile deznodământul era standard: zece, uneori opt ani de

detenţie pentru contrarevoluţie economică.

Iulika se bucura ca un copil că nu am suferit deloc în urma reformei monetare. Nici o grivnă!

— De mine e bine, sunt orfană! făcea ea glume şi spunea: Nu, totuşi am intuiţie... Parcă mi-a şoptit o voce interioară: cumpără al doilea pat pliant!

Am făcut această cheltuială capitală având în vedere apropiata venire a lui Vasika. Dar deocamdată totul rămăsese în limitele unor iluzii fără temei, pentru că, spre începutul anului 1948, primisem de la secţia de cadre de la Dalstroi deja opt – OPT! – refuzuri pentru eliberarea permisului de Magadan pentru fiul meu.

Toată terminologia depunerii „permanente” de cereri o aveam elaborată cu mare precizie. Ieşeam din camera unde mi se comunicase „Vi s-a refuzat” şi imediat intram în camera învecinată, unde depuneam o nouă cerere, pregătită dinainte. Noile cereri erau primite mecanic şi fură nici o problemă. De fiecare dată mi se spunea: „Veniţi după răspuns în data cutare.” Şi după aceasta, disperarea ceda iar locul unor speranţe înşelătoare.

Da, încă mai speram să mă întâlnesc cu Vasia. Pentru că primeam scrisori de la el. Zgârcite, rare, dar primeam. Şi el îşi manifesta în ele interesul faţă de apropiata lui călătorie îndepărtată, prima din viaţa lui.

Dar gândul la Anton şi la soarta lui mă trezea în toiul nopţii cu o lovitură în inimă, mă acoperea de o sudoare rece, îmi acoperea ochii cu o negură tulbure.

După săculeţul cu nuci de cedru au urmat luni întregi fără nici o veste, fără nici un semn de viaţă. Cheltuiam o energie nebunească. Le scriam tuturor cunoscuţilor care, după ce ieşiseră din lagăr, locuiau în zona Iagodnoe şi Şturmovoi. Şi uite, chiar înainte de Anul Nou, a venit un răspuns, mai rău decât ăsta nici nu puteai găsi altceva. Una dintre cunoştinţele mele de la Elghen a aflat tot şi mi-a spus că Anton nu mai este de multă vreme la Şturmovoi. Fusese

trimis în etapă şi în nişte condiţii destul de ciudate. În condiţii de mare secret. Fără nici un fel de încălcare a regimului în ceea ce-l priveşte. Fusese trimis singur, cu o escortă specială. Se pare că solicitarea venea de undeva, de sus.

În nopţile albe, treceau pe lângă mine tablouri din anii recenţi ai războiului. Nişte deţinuţi germani (cetăţeni germani) fuseseră trimişi tot aşa, în etape secrete, pentru a nu se mai întoarce niciodată. E adevărat, acum s-a terminat războiul. Dar cine poate garanta pentru şefii din Kolîma! Vedeam scene de bătăi, interogatorii, execuţii. Îmi apărea în minte închisoarea „Serpantinka" din taiga, despre care nimeni nu ştia nimic, pentru că nici un om nu se întorsese de acolo.

Cel mai rău era să fii conştient de propria neputinţă. Nici nu puteam să fac măcar o solicitare oficială de a afla care este soarta lui. Doar nu sunt rudă cu el. După ce m-am mai gândit puţin, am scris în Kazahstan uneia dintre cele patru surori ale lui, care se aflau acolo în exil. Am rugat-o să facă o solicitare în numele rudelor. Ei au scris. Nu li s-a răspuns.

Între timp, la serviciul meu aveau loc de asemenea schimbări. La scurtă vreme de la întoarcerea noastră de la „Severnîi Artek", unde am primit o Diplomă de onoare, am fost chemată la şefa instituţiilor pentru copii, doctoriţa Gorbatova.

— Aveţi de toate: studii, dragoste de muncă, ataşament faţă de copii. Dar...

Mi s-a strâns inima. Sensul acestui DAR era clar. Probabil secţia de cadre o va zbura pentru că ţine o teroristă deţinută de închisoare pe „frontul ideologic". Şi acum femeia aceasta bună caută cuvinte pentru a atenua lovitura. Doamne Dumnezeule, ce-o să-i trimit lui Vasika?

— Nu, nu, nimeni nu vă dă afară, a exclamat Gorbatova citind pe faţa mea toate acestea, pur şi simplu vreau să iau nişte măsuri pentru a vă consolida poziţia...

Reieşea că în grădiniţa noastră se eliberează un loc de lucrător muzical. Directoarea noastră, care ţinea în cumul şi orele de muzică, pleca la Grădiniţa nr. 1. În felul acesta, mi se oferea o posibilitate minunată.

— Mi s-a spus că interpretaţi foarte bine.

— Destul de bine. Am învăţat demult, în copilărie.

— Nu-i nimic. O să mai exersaţi şi o să recuperaţi. Dar, înţelegeţi...

Şi atunci Gorbatova a început să vorbească aşa de deschis, de parcă ea nu era şef, ci tot o deţinută teroristă.

— În viitorul apropiat, de la liceul pedagogic pentru preşcolari din Krasnoiarsk o să vină câteva absolvente educatoare. Atunci îmi va fi aproape imposibil să vă păstrez în continuare. Dar ca pianistă... Printre ele nu e nici o pianistă. Aceasta este o calificare suplimentară, de protecţie pentru dumneavoastră. Mai mult, cuvântul „pianistă" sună cumva neutru. E mai departe de ideologie... Ei, ce spuneţi, sunteţi de acord? Salariul e acelaşi.

Consideraţiile acestea nu puteau stârni nici o obiecţie. Am fost de acord, călcându-mi pe inimă. Aici nu e Taskanul din taiga, unde era suficient să alegi *Cântecele preşcolarilor.* Aici va trebui să facem serbări cu un public mare, să cântăm marşuri în ritm rapid. Într-un cuvânt, trebuia să-mi recuperez tehnica pierdută.

Am trimis o telegramă la Rîbinsk, unde, după război, locuia mama, rămasă în locul în care fusese evacuată din Leningrad. Sărmana, tot se gândea că poate o să-mi permită să mă duc la Rîbinsk... Acum am rugat-o să-mi trimită nişte note, nu prea sperând că va putea să cumpere de la Rîbinsk ceea ce îmi trebuia. Dar a venit un pachet şi am descoperit în el cu uimire vechile mele note de copil. Cum de-i trecuse prin minte să le păstreze, să le scoată din cele două mari incendii, din casa ei şi a mea? Dar faptul e

fapt: ţineam în mână propriul meu Hanon[104], deasupra căruia suferisem aşa de mult când aveam opt ani. Paginile îngălbenite, lipite, erau pline de notele rapide ale profesoarei şi mi-am adus aminte de mâna ei mare care făcea cercuri liliachii în jurul notelor la care falsasem. Pe o pagină scria cu nişte litere strâmbe, de copil: „Nu ştiu să iau octava. Nu mă ajută mâinile!” Şi „ştiu” scris după moda veche.

Hanon! M-am uitat la el cu o părere de rău profundă. Doar în el se concentrau atunci pentru mine toate forţele lumii vechi. Tocmai acest caiet l-am aruncat departe, când am făcut cerere să intru în comsomol şi când le-am spus părinţilor că acum am griji mai importante. N-are decât să studieze Hanon o fată a burgheziei mondiale!

Oare mă gândeam eu pe atunci că va veni o zi când Hanon cel respins va veni în Nordul Extrem să mă salveze de la a fi dată afară de la serviciu, să mă salveze de orice faptă rea? Iartă-mă, Hanon! Şi să mă iertaţi şi voi, Czerny[105] şi Clementi[106]!

M-am apucat cu sârguinţă de treabă, stând ore întregi la pianina dezacordată de la grădiniţă. Nu era deloc simplu să redau flexibilitatea unor degete de tăietor de lemne şi spărgător de piatră de ieri. Dacă ar vedea mama cât de silitoare sunt, cum nu mă mai ridic de lângă intrument! Câte supărări i-a adus ei cândva muzica mea! Acum, de acest caiet de care mă săturasem în copilărie, depindea

---

104 Charles-Louis Hanon (1819–1900), compozitor şi profesor francez. Cunoscut pentru lucrarea sa *Pianistul virtuoz în 60 de exerciţii,* care face parte din metoda-standard de predare a profesorilor de pian de pretutindeni (n. red.).

105 Carl Czerny (1791–1857), compozitor, pianist, muzicolog, teoretician al muzicii şi profesor austriac (n. red.).

106 Muzio Clementi (1752–1832), pianist, dirijor, compozitor, muzicolog şi profesor de muzică italian (n. red.).

viaţa mea viitoare, soarta lui Vasia... Şi eu mă străduiam. Şi m-au ajutat însemnările profesoarei moarte demult.

Gorbatova avusese dreptate: pentru secţia de cadre, cuvântul „pianistă” suna mai neutru decât „educatoare”. Dar ea greşise, crezând că o muziciană de la grădiniţă poate sta departe de „frontul ideologic”. Dimpotrivă. Tocmai un lucrător muzical trebuia să fie şi autorul scenariilor şi regizorul tuturor spectacolelor de sărbătoare. Şi spectacolele acestea erau chiar principala marfa de expoziţie. Ele erau arătate conducerii. Erau făcute de vreo şapte ori pe an, la toate sărbătorile mari şi împărăteşti. După succesul sau eşecul serbărilor era apreciat lucrul cu copiii. Aşa că şi în noua mea funcţie de metodistă a cabinetului metodic preşcolar eram urmărită cu vigilenţă pas cu pas.

Debutul meu trebuia să fie serbarea bradului, serbarea de An Nou 1948. Tocmai în aceste zile negre în care fusesem pusă în cele din urmă la pământ de lupta pentru sosirea lui Vasika, când stătea mereu în faţa ochilor mei chipul lui Anton, chinuit, poate chiar omorât; tocmai atunci eu trebuia să fiu inventivă, să fac un scenariu cum nu mai fusese în Magadan, strălucitor, vesel, plin de beteală. Şi nu numai să creez un scenariu, dar şi să antrenez veselia copiilor, a educatorilor. Şi, lucrul cel mai important – ce să ne mai ascundem? – să-i îmbunăm pe şefii care vor veni să-l privească.

Să las tot, să mă duc în atelierul salvator de recondiţionare? Dar acolo o să câştig de două ori mai puţin. Şi dacă, între timp, mi se permite să-l chem pe Vasia? Păi eu nu voi avea nici bani de bilet pentru el... Deci trebuie să fac totul pentru a plăcea, pentru a nu mă da afară dintr-un serviciu avantajos...

Serbarea bradului a avut mare succes. Şi nici nu era greu. La urma urmei, spectacolul în sine conţinea numai nişte reprezentaţii destul de oficiale care se repetau

monoton de la un an la altul. Metodiştilor le-a plăcut dramatizarea basmului. Aceasta dădea o experienţă preţioasă lucrului în cabinetul de metodică. Părinţii râdeau în hohote împreună cu copiii. Gorbatova chiar mi-a strâns mâna şi a spus tare, ca să audă şi şeful de cadre, Puduşkin: „O asemenea serbare nu a mai existat niciodată în grădiniţele noastre.” Până şi şeful administraţiei sanitare, Şcerbakov, a zâmbit şi a dat din cap spre mine.

O, josnicie! Oare eu sunt asta? Şi oare nu era mai bine, la urma urmelor, în închisoare şi în lagăr? Acolo nu trebuia să fur zâmbetele şefilor. Acolo primeai raţia gratis. Da, dar cât timp eu am mâncat raţiile astea gratis, a pierit Alioşa. Şi acum trebuia să-l salvez pe Vasia. Nu, desigur, nu cu orice preţ... Nu cu orice preţ... Doar nu am făcut nimic josnic. M-am prefăcut doar că sunt veselă, am răspuns doar amabil la zâmbetul lui Şcerbakov... Asemenea silogisme mă chinuiau zi şi noapte şi cel mai rău era că Iulia nu avea de ce să cârtească în privinţa asta. Ea se mândrea cu succesele mele, restul îl considera „reflecţii intelectuale”.

...Era o lună ianuarie sumbră la Magadan. E adevărat, aici temperatura nu ajungea la -50, aşa cum se întâmpla adesea la Taskan sau la Elghen. Dar cele –30–35 de grade de la Magadan se suportau mai greu decât cele –50 din taiga. Vântul înţepător dinspre mare, aerul îngheţat şi un fel de sufocare specifică aici, în Magadan, îi chinuiau pe oameni.

În fiecare dimineaţă, îmi venea să mor. În principal şi pentru a uita de tot. Şi dorinţa aceasta pătimaşă de a uita de tot era înfrântă în fiecare dimineaţă. Era înfrântă tocmai de memorie, care-mi strecura un singur cuvânt: Vasika. Doar trebuia să-l primesc aici. Iar dacă nu voi reuşi asta, trebuie să-i trimit lunar bani pentru a putea trăi, pentru şcoală.

Într-una din aceste zile, când, de disperare, voiam să urlu ca lupii, dar eram nevoită să-i acompaniez pe copiii care învăţau cântecul „Stalin – el e cu noi pretutindeni şi totdeauna, el e steaua noastră călăuzitoare”, uşa de la camera de muzică s-a deschis, mai bine zis, s-a întredeschis puţin.

— Sunteţi chemată... De acasă...

Iulia era la uşă. Pe faţa ei se citea ceva neobişnuit – nelinişte, uimire, bucurie, minune, cutremur, nu ştiu ce. Mi-a strâns mâna şi a şoptit:

— Spune că te-ai îmbolnăvit pe neaşteptate. Sau minte ceva acolo... Dar să spui că vii acasă! Imediat! El are la dispoziţie numai o oră.

— Cine?

— Anton Walter. Se află în camera noastră.

Nu mai ţin minte cum am alergat cu vântul în faţă. Îmi amintesc numai că Iulia a spus: „Trage-ţi sufletul, că o să mori! Cum o să mai pot apărea eu în faţa lui?”

El stătea chiar în prag, trăgând cu urechea la mişcarea de pe coridor. Imediat mi-a auzit paşii şi a deschis larg uşa. Şi i-am căzut direct în braţe.

Pe stradă nu l-aş fi recunoscut imediat. Semăna acum cu oricare dintre muribunzii noştri din Taskan. Pur şi simplu e incredibil cât de mult a putut să slăbească în mai puţin de un an. Nu ştiu de ce, şchiopăta şi avea piciorul bandajat. Umbre negre se vedeau sub ochi. Ridurile de pe obraz i se adânciseră, ca la un bătrân. Dar era el. Viu. Chiar dacă mai mult mort decât viu. Tot timpul îmi atingea mâna, parcă încerca să se convingă că eu, nu el, am înviat din morţi.

Acum am auzit răspunsurile la întrebările mele nocturne: Unde? Cum? De ce?

La Şturmovoi totul a mers la început cât de cât bine. Pâine suficientă, comportarea şefilor, deşi rece, era politicoasă. Până când a apărut un nou ofiţer cu paza şi regimul. El imediat a început să-l urască pe doctor din

multe motive. Şi pentru maniera de a vorbi liber cu şefii, şi pentru că medicul deţinut apucase să-l vadă o dată pe şeful de regim nu în uniformă, ci când el fusese cuprins de slăbiciune, după ce luase la bord nişte alcool pur. Şi pentru că, la drept vorbind, e un nemţotei, un fritz căpos, şi mai şi rânjeşte, duşmanul...

Încet, încet a început să-l persecute pe medic. I-a interzis să scrie şi să primească scrisori. Dar ea ce rudă vă este, Ghinzburg asta? E ceva suspect... Dar uite, cum o să vă eliberaţi, o să-i scrieţi...

Uite aşa a intrat doctorul în mânia boierului.

Iar între timp, în oraşul-capitală Magadan, acţiunea se desfăşura în sens invers: doctorul intrase în mod clar în mila boierului. Treaba era că şeful Dalstroi, generalul Nikişov, se îmbolnăvise grav de ficat. Avea crize groaznice şi generalul se mânia pe medici. Nu sunt în stare de nimic... Şi odată unul dintre curteni i-a şoptit că uite, la Moscova, în asemenea condiţii, folosesc de minune homeopaţii.

— Şi oare noi nu avem printre deţinuţi vreun homeopat?

— Ne-am adus aminte! Avem unul! Numai că e neamţ!

— Ei, foarte bine că e neamţ! Ei sunt pricepuţi la ştiinţă. Unde e?

— La Şturmovoi, în regim sever.

— Să fie chemat la Magadan!

Şi, într-o bună zi, la Şturmovoi s-a primit un ordin: să fie trimis în etapă deţinutul Walter Anton Iakovlevici la Magadan. Ordinul a căzut pe terenul mâniei demult clocotitoare a boierului şi de aceea a fost interpretat ca o represiune împotriva odiosului neamţ. Ofiţerul cu regimul nu se îndoia că Walter e dus la anchetă şi la judecată. Dar pentru că neamţul avea deja două pedepse de lagăr în completare la prima, principală, atunci ce-i mai rămâne, drăguţul de el? „Serpantinka” şi împuşcarea! Sau direct împuşcarea, fără să mai fie trimis. Cel mai puţin îi trecea prin minte şefului de regim că nemţoteiul era de folos chiar

CELUI MARE. Şi l-a trimis pe Walter aşa cum se cuvine, adică pe etape. Ca un făcut, în ordinul din Magadan nu fusese trecut cuvântul URGENT. Aşa că Anton a fost dus fără nici o grabă, patru luni. L-au tot plimbat prin închisori neîncălzite din taiga, l-au aruncat în celule pline de bandiţi groaznici. A fost dus pe jos prin taiga. Aproape că nu i-au dat de mâncare. Ca răspuns la plângeri, rânjeau. Cu cei condamnaţi la moarte nu te porţi cu mănuşi.

— Şi într-adevăr, eram un condamnat la moarte. În ciuda faptului că aveau sau nu intenţia să mă împuşte. Orice student din anul patru putea să pună diagnosticul. Mai ales că se deschisese rana trofică de la picior.

Deci era o rană. Iar eu credeam că şi-a rupt piciorul... De câte ori îmi spusese în Taskan, când descoperea asemenea răni pe picioarele muribunzilor: „Începutul sfârşitului. Dezagregarea proteinelor.”

— Nu te speria. Ar fi fost chiar sfârşitul dacă generalul Nikişov nu ar fi suferit de ficat. Dar acum are nevoie de mine. Mi se dă de mâncare. Rana se închide din nou.

(Atunci avusese dreptate. Mulţi ani după aceea, în locul rănii căscate se vedea numai o vânătaie mică, ce nu-i trecea. Abia în 1960, după efort sufletesc şi un cutremur fizic legat de reabilitarea şi întoarcerea pe continent, după nu ştiu ce legi misterioase ale naturii, rana aceasta trofică s-a deschis din nou şi a început să se mărească pe piciorul lui Anton. Ca un stigmat cu care plecaseră din viaţă atâţia deţinuţi din Kolîma. Cu doi ani înainte de a muri, la sfârşitul lui decembrie 1959, când se afla la institutul de terapie de la Moscova, Anton spunea cu un zâmbet amar: „Prizonierii de la Auschwitz şi Dachau sunt recunoscuţi după numerele arse pe mână. Cei din Kolîma pot fi recunoscuţi după ştampila asta tatuată de foame.”)

Dar atunci era încă departe de ultima lovitură. Şi noi ne zbăteam ca nişte păsări, între geam şi ferestruica întredeschisă, între frica de a te sufoca şi speranţa de a

reuşi să-ţi iei zborul. Acum existau multe temeiuri pentru speranţă: suntem din nou în acelaşi loc, el va primi din nou permis pentru a circula fără escortă.

Anton a fost instalat la 4 kilometri de oraş, în aşa-numitul „punct de corespondenţă”. A primit dispoziţie să lucreze în spitalul liber, aşa că avea şanse să se întremeze repede.

Prima lui apariţie la generalul Nikişov a fost legată de un moment neplăcut. Pregătindu-l pe medic pentru o vizită aşa de importantă, funcţionarii care au primit misiunea au adus pentru el în lagăr, la punctul de corespondenţă, un costum, o cămaşă cu cravată, ghete adevărate. Anton, chinuit de etapă, a fost cuprins de furie. În mod categoric nu va pune costumul ăsta. Dar de ce? Păi pentru că el nu se potriveşte nici cu înfăţişarea generală, nici cu poziţia lui socială. Dar nu se poate să apară în faţa generalului în cârpele astea rupte. Şi de ce nu? El poate să meargă îmbrăcat astfel... A, aşa? Poate că refuză să-l trateze pe general? Nu, a trata pe oricine cere ajutorul este datoria sfântă a unui medic. Dar el nu vrea să ia parte la această mascaradă. Las’ să vadă şi generalul cum arată un medic deţinut după ce a umblat patru luni prin izolatoarele din taiga.

Intermediarii au plecat, propunându-i doctorului să se mai gândească până mâine. Iulika, încă de la prima vedere căzând pradă farmecului lui Anton şi îndrăgindu-l, a încercat în tot felul să-l convingă „să nu se încăpăţâneze din cauza unor fleacuri”, „să nu ridice acest costum stupid la nivelul principiilor”. Eu tăceam. În primul rând, ştiam că e inutil să vorbesc, în al doilea rând, în sinea mea încă mai eram chinuită de propriile mele zâmbete de la serbarea bradului. Tăceam, deşi muream de frică: nu cumva să-l arunce undeva mai departe de Şturmovoi.

Dar totul a fost bine. Au căzut la înţelegere pentru nişte haine de lagăr de prima categorie, în care a şi fost prezentat medicul a doua zi. În anticameră, aceiaşi intermediari l-au pus să poarte un halat alb. De sub el se

vedeau ghetele de lagăr şi pantalonii din piele de drac.

De fapt, generalul, care era tare chinuit de boală, nu acordase nici o atenţie înfăţişării medicului. Totuşi a ordonat să se trimită imediat la Moscova reţetele lui, la o farmacie homeopatică, cu un avion special.

A început o viaţă nouă. Nu mai era un deşert plin de disperare, dar fiecare zi concretă aducea o nelinişte imposibil de evitat. Dacă Anton întârzia măcar puţin cu vizita lui la noi (şi venea numai pentru a confirma că e viu, şi se ducea din nou în lagăr, mergând pe jos kilometri până la punctul de corespondenţă), pur şi simplu muream sub povara propriei imaginaţii. Şi nu numai a imaginaţiei! Aşa de multe lucruri i se puteau întâmpla foarte real. Cele mai frecvente variante de necazuri: oare nu a fost trimis într-o altă etapă? Oare nu a căzut din întâmplare şi nu o fi îngheţat pe şosea? Oare nu l-a omorât vreun borfaş căruia medicul nu i-a dat scutire de la muncă?

Cel mai mult mă chinuia nu doar că nu pot să-l ajut, dar că nici nu voi afla nimic precis. Pur şi simplu într-o seară groaznică nu va veni, va dispărea, se va evapora în aer, ca şi cum n-ar fi fost... Aşa că, uite, împietream de groază până în momentul în care se auzeau în fine în uşă cele trei bătăi convenţionale. A venit! E viu! Azi e viu şi a venit. Iar până mâine încă e mult...

Anton a fost nevoit să meargă zilnic cel puţin 10 kilometri: de la punctul de corespondenţă până la spitalul liber, de la spital la noi, iar noaptea din nou la punctul de corespondenţă. Dar, oricât de ciudat ar părea, tocmai mişcarea zilnică şi tensiunea lucrului au fost cele care l-au scos din starea de muribund. Atunci încă nu împlinise 50 de ani, iar voinţa de a trăi era uriaşă. Primul semn că lucrurile mergeau spre bine au fost povestirile lui imitative şi anecdotele. Din camera noastră acum seara se auzeau hohote, aşa cum se întâmpla la Taskan. Noile personaje din anturajul lui Anton apăreau vii în faţa noastră din povestirile

lui. Sfântul mucenic se transforma vizibil într-un sfânt vesel.

Slavă Domnului, se părea că Nikişov se simţea mai bine în urma remediilor homeopate şi a ordonat să-l lase pe neamţ la Magadan, ca, în caz de nevoie, să fie la îndemână.

— Păi tu înţelegi ce dar din ceruri este ăsta, că putem să ne vedem din nou în fiecare zi? repeta întruna Anton. Ei, ce şanse erau să ne întâlnim din nou? Minime! Şi deodată... s-a întâmplat. Şi uite, o să vezi. Şi Vasia va fi în curând cu noi. Numai că trebuie acţionat mai energic.

Cât de energic? Primisem deja NOUĂ refuzuri şi am făcut şi a zecea cerere. Toţi ai noştri mă sfatuiseră că, dacă va fi respinsă şi a zecea, să mă duc în audienţă la Gridasova. Se povesteau tot felul de lucruri despre ea. Se transmitea de la unul la altul, de exemplu, povestea Irei Muhina, balerină din etapa noastră. Ira asta o fermecase cumva pe atotputernica Gridasova, că îi obţinuse un buletin curat, o îmbrăcase din cap până-n picioare în haine de-ale sale şi o trimisese pe banii ei pe continent. Dar erau şi alte zvonuri despre Gridasova. Se spunea că dacă nu simpatizează pe cineva, acea persoană nu mai are zile.

În martie, am ajuns în fine în audienţă la colonelul Franko de la secţia de cadre a Dalstroi. Cerusem audienţă de mai multe ori, dar tot timpul apărea câte ceva: când pleca, când era bolnav, când nu primea în audienţă. Dar uite, în fine, mă aflu în faţa biroului uriaş, lăcuit, la care stă un militar foarte brav, plin de decoraţii. Nu-mi spune să mă aşez, iar cât timp îmi prezint esenţa cazului, el se încruntă şi ciocăneşte nerăbdător cu stiloul în birou:

— Aţi fost refuzată în deplină concordanţă cu regulile ce există în acest sens...

— Dar vă rog să înţelegeţi, băiatul nu are unde să trăiască! Doar trebuie să meargă la şcoală...

— Eu nu pot să intru în chestiunile dumneavoastră familiale.

— Nu sunt chestiuni familiale, este un caz social. Prin

tribunal nu sunt decăzută din drepturile de mamă. Fiul meu cel mare a murit de foame la Leningrad. Prin ce lege mă condamnaţi la despărţire veşnică de ultimul meu fiu?

Referirea la drepturi şi legi îl scoate pe colonel din sărite. Asupra mea se revarsă mânia boierului. Gâtul colonelului se înroşeşte încet sub gulerul tare şi roşeaţa i se ridică treptat şi în obraji.

— Drepturile dumneavoastră sunt extrem de limitate. Aţi uitat că sunteţi privată de drepturi pe o durată de cinci ani?

— Privarea aceasta se referă la drepturile electorale. Dar nu la acela de a fi mamă pentru fiul meu.

— Nu intenţionez să polemizez cu dumneavoastră. Discuţia s-a încheiat.

Cuvintele acestea sunt rostite cu o voce deja enervată, şuierătoare, de gânsac.

Dar şi eu sunt enervată. Şi am ajuns într-o stare de nervi în care omul nu mai răspunde pentru faptele sale.

După ce am ieşit în fugă din secţia de cadre a Dalstroi, traversez strada chiar prin faţa unui camion şi năvălesc pe uşa deschisă a unei alte instituţii, direcţia Maglag. Din punct de vedere formal, Maglag nu mai dispune de mine, sunt o persoană liberă. Dar tocmai acolo se află tovarăşa Gridasova, comandanta Maglag, ultima mea speranţă, acea instanţă supremă care mi-l poate reda pe Vasika.

Fără să bag în seamă coada şerpuitoare de lângă uşă, am năvălit în „hol” – cămăruţa secretarului personal al Gridasovei. Nu ştiu de ce, nimeni dintre cei care aşteptau la rând nu mi-a spus nici un cuvânt. Oare arătam chiar ca o nebună, încât nimeni nu îndrăznea să mă oprească? Sau pur şi simplu nu au apucat, pentru că am zburat ca vântul pe lângă ei?

Numai când m-am năpustit cu curaj chiar pe lângă tăbliţa neagră-aurie pe care scria „Comandantul Maglag”, secretara, şocată de comportamentul meu ieşit din comun, şi-a venit în fire şi a început să-şi apere cu pieptul

fortăreaţa.

— Aţi înnebunit! Oamenii aşteaptă cu lunile audienţa... Plecaţi imediat!

Inima îmi bătea ca un pendul. În faţa ochilor aveam o ceaţă. Nu mai distingeam chipul secretarei. Am observat numai părul vopsit într-un cărămiziu intens ce se ridica precum un nimb de foc deasupra frunţii înguste. Se pare că era mai înaltă şi mai grasă decât mine. Dar m-am împins brutal în ea şi am îndepărtat-o din faţa uşii. Din cauza acţiunilor mele neaşteptate şi îndrăzneţe, se vede că se pierduse complet. Şi eu am pătruns, am pătruns totuşi, cu strigăte şi hohote de plâns, în cabinetul reginei din Kolîma.

Mai târziu am înţeles cât am riscat. Dar regina, în opinia generală, ştia nu numai să ierte, dar şi să pedepsească. Totul depindea de momentul, de starea de spirit, de ceea ce-i spusese în dimineaţa aceea oglinda ei de taină. Este ea oare cea mai frumoasă, mai rumenă şi mai bălaie din lume?

Ce am rostit eu printre hohotele de plâns, ce cuvinte mi-au ieşit în faţa privirii uimite a reginei? Nu mai ţin minte exact. Dar, în orice caz, nu despre drepturi şi legi... Instinctiv mi-am dat seama că motivul acesta nu are asemenea impact pentru regină cât a avut pentru colonelul Franko. E ciudat, sigur că în acel moment eram într-o stare de nervi accentuată, dar undeva, în subconştient, funcţiona în sinea mea conştiinţa. Chiar conştient am selectat acele cuvinte care puteau avea influenţă asupra iubitoarei de filme sentimentale, fosta gardiană Şurocika Gridasova. Am invocat tocmai acele banalităţi puternice care puteau să-i atingă inima. Despre lacrimile unei mame... Despre faptul că nimeni nu are nevoie de un copil străin... Şi despre faptul că orfanul o poate lua pe căi greşite...

Feţişoara ei frumuşică, fără urmă de gânduri, căpăta o expresie din ce în ce mai emoţionată şi, în fine, o voce delicată m-a întrerupt. Ea suna, nu, mai bine zis susura, chiar deasupra capului meu:

— Liniştiţi-vă, draga mea! Băiatul dumneavoastră va fi aici...

Apoi a început o adevărată fantasmagorie. Ea a apăsat pe un buton şi i-a ordonat secretarei care a intrat să ia o hârtie şi să scrie. Nu a băgat deloc în seamă lamentaţiile secretarei referitoare la curajul meu fără seamăn. Textul pe care îl dicta era adresat aceluiaşi Franko. Membru al Consiliului Orăşenesc din Magadan, Aleksandra Romanovna Gridasova, se adresa secţiei de cadre a Dalstroi cu rugămintea de a se implica în chemarea de la Kazan a elevului de şcoală medie Aksionov Vasili Pavlovici.

— Mi-e frică să mă duc la Franko. Tocmai m-a dat afară.

— Păi acum o să vorbească cu dumneavoastră cu totul altfel. Nu vă fie frică, draga mea. Nu-mi mulţumiţi, draga mea! Şi eu sunt femeie... înţeleg inima unei mame...

Acest „draga mea”, pe care l-a rostit de câteva ori, o făcea să semene foarte tare cu o moşiereasă bună, care discuta cu o ţărancă iobagă.

Peste 15 minute mă aflam din nou, nu, acum nu mai stăteam în picioare, ci pe scaun în faţa ochilor luminoşi ai colonelului Franko şi observam seria de schimbări miraculoase de pe chipul lui frumos când citea hârtia din partea membrului Consiliului Orăşenesc din Magadan, A.R. Gridasova. În paralel cu schimbările chipului, se desfăşura şi gama cromatică a cuvintelor lui.

— Cum, din nou dumneavoastră? Doar v-am spus că... O hârtie? Ce hârtie mai e şi asta? Hm... Şi de ce staţi în picioare? Luaţi loc! Hm... hm... De la Kazan? Ştiu Kazanul. E un oraş mare. Universitar. Deci numele soţului dumneavoastră e Aksionov? Parcă am auzit de el în anii ’30. Trăieşte? Nu ştiţi? Hm... Ei, cum să nu! Şcoala medie de aici e bună. O să înveţe băiatul...

După nişte cuvinte aşa de plăcute, colonelul şi-a luat stiloul şi a scris clar într-o parte, într-un colţ al hârtiei Gridasovei: „Să se ducă la îndeplinire!”

Seara, când Anton a venit de la spital, i-am prezentat lui şi Iuliei, imitând, cum s-au desfăşurat lucrurile. Iar noaptea multă vreme nu am putut să adorm, holbând ochii în întuneric şi mi se părea că văd în el cum tremură şi se leagănă balanţa vieţii mele. Într-un taler e mânia boierului, în celălalt, iubirea boierului. Aşa de capricioasă, cu toane, aşa de sensibilă, gata să se stingă în orice clipă...

(Probabil am fost – şi am rămas – un om inconsecvent. Dar după ce mi-am dat seama de caracterul umilitor, de iubirea această insuportabilă a boierului, totuşi am simţit atunci şi simt până acum sentimentul sincer de recunoştinţă faţă de această regină pentru o oră. E adevărat, sentimentalismul nu este pericolul cel mai mare al timpului nostru, şi bine că Şurocika aceasta măreaţă a fost în stare, dacă nu de nişte sentimente bune autentice, măcar de sensibilitate.

În viitor, soarta ei a fost foarte crudă. După ce a căzut din graţiile generalului Nikişov, după ce au fost descoperite relaţiile Aleksandrei Romanovna cu altul, ea s-a trezit la Moscova cu doi sau trei copii în braţe şi cu un soţ beţiv. În favoarea ei este faptul că în perioada conducerii sale autocrate din Kolîma nu şi-a însuşit bani necuveniţi. Şi în anii 1960, telefonul ei suna adesea în apartamentele celor reabilitaţi, care fuseseră cândva subiecţii îndurării sale. Aleksandra Romanovna cerea împrumut 20 de ruble până la salariul soţului. Şi nici unul dintre cei reabilitaţi nu o refuza.)

Capitolul 7

„Nu plânge în prezenţa lor..”

După rezoluţia magică a colonelului Franko, dosarul legat de sosirea lui Vasika a ajuns la alte foruri. Acolo unde procentajul foştilor deţinuţi era de zero unităţi şi câteva zecimi. În forurile acestea era totul aranjat pentru chemarea oamenilor doriţi şi necesari pentru Kolîma oficială. Aşa că acum lucrurile au mers mult mai repede.

Şi când Direcţia de miliţie din Kazan i-a înmânat la modul cel mai amabil cu putinţă lui Vasika documentele clasa întâi pentru plecarea într-o zonă misterioasă, interzisă a ţării, în familia Aksionovilor oamenii au început să se tulbure, să facă tot felul de supoziţii. Este imposibil ca asemenea hârtii elegante să fi fost obţinute de o muzicantă fără drepturi de la casa de copii. Ei mi-au trimis o scrisoare confuză în care, pe de o parte, mă felicitau pentru că „am ieşit din nou în lume”, iar, pe de alta, încercau să bată în retragere în legătură cu venirea lui Vasia. Oamenii erau buni, în zece ani se ataşaseră de băiat. Şi deşi în ultimii doi ani el le scosese sufletul cu comportarea lui neascultătoare şi chiar ei ceruseră să-l iau la mine, acum, când lucrurile intraseră în linie dreaptă, le era frică să-l lase să plece la un drum aşa de lung. „Las’ să termine măcar şcoala aici”, scriau ei.

Un nou obstacol dintr-o direcţie neaşteptată. Asta mai lipsea ca acum, după toate chinurile cu permisul, să fie pusă în pericol întâlnirea mea cu Vasia! Dar neliniştea mea era neîntemeiată. Aliatul meu s-a dovedit a fi chiar Vasika. Pentru prima oară în cei 12 ani de despărţire, am început să primesc de la el scrisori în care se contura personalitatea fiului meu pe care nu-l cunoşteam. În locul fostelor bileţele

scurte: „Cum o duci? Noi suntem bine. Cum e vremea la voi? La noi e bine” ş.a.m.d., au început să vină confirmări insistente că a primit permisul, va veni neapărat. Şi nu e aşa că din Kolîma mai e numai o aruncătură de băţ până în Alaska? Şi nu e aşa că în Kolîma sunt triburi înrudite cu irochezii?

Reciteam aceste foi de hârtie acoperite cu scrisul neformat al adolescentului şi-mi imaginam ca aievea cum se învârte noaptea pe o parte şi pe alta, pe mica banchetă din sufrageria Aksionovilor, băiatul meu care visa să devină Laperouse[107] sau da Gama[108], să navigheze pe şerpuirea coamelor verzi printre stâncile de bazalt şi mărgăritar. Mi-am dat seama cât de mult aşteaptă el călătoria aceasta îndepărtată, el, care nu mai văzuse nimic în viaţă, în afară de copilăria de orfan în familia unor rude nu foarte apropiate şi a şcolii cenuşii, ca o cazarmă, din anii ’40.

Pentru prima oară între noi se întinsese un firişor subţire de legătură interioară. Acum ştiam despre ce să-i scriu, în locul amintirilor despre trecutul nostru familial despre care nu-şi putea aduce aminte. Puneam accent pe descrierile exotice ale naturii din Kolîma, pe pericolele călătoriei pe mare. Întrebam cum preferă să meargă: pe mare sau pe calea aerului... Anton făcuse rost pentru el de un pumnal din fildeş de morsă, decorat de meşterii ciuhoni şi-i descriam în detaliu acest pumnal şi, în acelaşi timp, şi modul de viaţă al ciukcilor. (Despre care ştiam şi eu deocamdată numai din auzite.) Ca răspuns veneau întrebări nerăbdătoare: şi când?

Sosirea lui a fost fixată în primele zile din septembrie, pentru a nu întârzia la începerea anului şcolar. Cu inima

---

107 Jean François de Galaup, conte de Laperouse (1741–1788?), ofiţer de marină şi explorator francez (n. red.).

108 Vasco da Gama (cca 1460–1524), explorator portughez, descoperitorul căii maritime spre India (n. red.).

pierită am intrat în clădirea şcolii medii, pe atunci singura din Magadan, şi am discutat cu directorul despre faptul că fiul meu va veni şi dacă au locuri în clasa a noua... Era un sentiment acut, aspru, al întoarcerii din visurile groaznice la cotidianul omenesc. Ce minunat este totul, să te afli, măcar pentru o clipă, ca toţi ceilalţi! Nu singură, nu o persoană care mergea în etapă, nu o persoană judecată de Colegiul militar, nu o teroristă deţinută politic. Pur şi simplu, o mămică venită la şcoală să-şi înscrie fiul.

Dar toate acestea erau numai încă o autoamăgire. Trebuia să trec prin multe pentru ca întâlnirea asta să devină realitate, în primul rând, banii de drum. De unde să-i iau? Dacă e cu avionul, atunci sunt 3.000. Apoi al doilea lucru – cu cine va veni? Deşi Vasia avea deja 16 ani, iar drumul spre Magadan se mai simplificase în aceşti ani, mai ales pentru persoanele libere, totuşi, încă aveam în minte vechile reprezentări despre copilaşul meu, dar şi despre dificultăţile călătoriei făcute pe urmele etapelor mele. Pur şi simplu nu puteam admite ideea ca băiatul să pornească singur pe un asemenea drum, singur, singurel!

Iulia şi-a asumat grija banilor.

— Deja am anunţat printre ai noştri. O să-i adunăm... Doar este primul nostru copil de pe continent care vine în Kolîma. Despre ce fapte de caritate vorbim aici? Spui numai prostii! Ei, sigur, e un împrumut. Chiar aşa le-am şi spus tuturor: o să-l plătim timp de un an.

Dar s-a întâmplat ceva, aşa că nu a mai fost nevoie să adunăm banii. Dintr-odată am aflat că printre meşterele din atelierul Iuliei există o milionară neştiută de nimeni. Ei, nu chiar milionară, dar mii de ruble tot avea. Tanti Dusia.

Tanti Dusia era mare meşteră la împletirea de bluziţe şi avea clienţi în rândul elitei din Kolîma. Mai mult, ei, care avea 60 de ani, tocmai îi murise, undeva, în depărtarea Rusiei, mama, bătrână, care-i lăsase Dusiei ca moştenire o casă de bârne solidă, cu obloane. Rudele îndepărtate au

întrebat-o pe Dusia dacă vine să-şi ia proprietatea. Dacă nu, atunci să treacă această casă pe numele lor, iar ei n-o să uite asta. După o corespondenţă lungă, Dusia a primit prin mandat 5.000.

Toate astea tanti Dusia i le spusese numai Iuliei, ascunse de restul, ţinea totul în mare secret, temându-se de ochii invidioşi ai oamenilor. Tanti Dusia păstra cecul în dulăpiorul de fier al Iuliei, unde se afla toată documentaţia atelierului de recondiţionare. În viaţa obişnuită, tanti Dusia era tare econoamă, la limita avariţiei. Dacă uneori se făcea o supă la atelier, pentru toată lumea, tanti Dusia nu permitea să se ia spuma, spunându-le că uite, tocmai în spuma asta se află proteinele cele mai hrănitoare.

Iată, această tanti Dusia a devenit acum principalul creditor al meu. Ea a ales un moment potrivit, seara târziu, când toată lumea dormea, a venit la noi, s-a aşezat pe pat aşa, îmbrăcată cum era, s-a uitat la pereţii subţiri prin care se auzea fiecare sunet din cămăruţele învecinate şi a pus degetul la gură.

— Sssttttt... Important e să facem totul în tăcere. Ca oamenii să nu trăncănească, a şoptit ea, scormonind în adâncul jachetei sale. Uite, ia! Sunt exact trei. Pentru biletul de avion. Iar pentru tot felul de alte mărunţişuri mai împrumutaţi şi voi de la altcineva. Numai să nu spuneţi despre mine că am adunat o aşa grămadă de bani. O să mă invidieze. Nu-mi place.

Bancnotele mari, de 100 de ruble, elegante, solemne, noi-nouţe, stăteau cuminţi pe măsuţa scâlciată; 30 de bucăţi. Radiau o frumuseţe incredibilă. Ne tulburau.

— E foarte mult, tanti Dusia, a spus Iulia. Poate mai bine adunăm încet, încet de la toţi? Să nu suferi numai tu singură!

— Ce te tot frământi aşa! Luaţi-i, dacă vi-i dau! Că doar nu de tot. Împrumut.

— Sigur! într-un an îţi plătesc tot, Dusia. Dar poate să-ţi

dau o chitanţă, ca să fii mai liniştită? am propus eu.

Pe faţa lui tanti Dusia s-a citit o uşoară iritare.

— Ştiţi proverbul: dacă te bate cineva, fugi, dacă-ţi dă cineva, iei! Iote ce femeie liberă am mai găsit şi eu, să-mi dea chitanţă! Azi aici, mâine colea. Pasăre migratoare... Dar când o să fii pe picioarele tale, atunci să mi-i dai mai devreme. Ce, nu te cred pe cuvânt? Doar nu ne cunoaştem de acum...

Tanti Dusia a mai numărat o dată hârtiile de 100, a nivelat cu grijă teancul, l-a mângâiat cu mâna ei lată, care muncise la tăiatul copacilor.

— Vă miraţi? a început ea din nou în şoaptă, supărată. Vă gândiţi că zgârcita asta şi-a deschis deodată portofelul? Ei, şi voi! Tare vă mai pricepeţi la oameni! Dacă nu le dau fetelor să se ducă la film, credeţi că eu sunt Koşcei[109]? Păi de ce să mergem noi la film? Viaţa noastră de deţinut e mai curată decât orice film. Dar aici e o problemă de-a noastră! Primul copil al unui deţinut vine aici de pe continent! Uite, dacă şi al meu ar fi trăit şi ar fi venit, ce, tu nu mi-ai fi dat mie bani cu împrumut? Ei, vezi... Am plecat... Culcaţi-vă...

(Singurul fiu al lui tanti Dusia murise încă din primul an al războiului. Lucrul cel mai ruşinos e că, în timpul întregii scene de înmânare a banilor, nici eu, nici Iulia nu ne-am adus aminte. Tanti Dusia nu vorbeşte niciodată despre asta. O doare tare mult că scrisoarea ce i-a adus vestea morţii nu era adresată ei, de parcă ea nici nu mai este mama fiului ei, ci unei mătuşi îndepărtate. Şi i se pare că o asemenea umilinţă aruncă o umbră şi pe memoria fiului.)

...Acum aveam banii pentru bilet. Mai rămânea să căutăm oameni care să călătorească împreună cu el. Anton

---

109 Personaj din basmele populare ruse, stăpân peste comorile şi tainele vieţii, motiv pentru care i se spune şi Nemuritorul (n. red.).

a găsit un asemenea călător. În spitalul liber, unde lucra el, se afla un cardiac foarte bolnav, Kozîrev, contabilul-şef al Dalstroi. Era bolnav de multă vreme, fără speranţe. Din întâmplare, după plecarea medicului liber, Kozîrev a fost transferat pentru scurtă vreme în grija lui Anton. Două săptămâni, Anton l-a îngrijit şi în acest timp bolnavul a început să se simtă mult mai bine. Nu era deloc clar de unde apăruse ameliorarea aceasta. Poate că se schimbase presiunea? Dar poate că era influenţa psihoterapiei la care Anton era specialist. (Nu degeaba glumeam pe seama lui: nu e atât medic, cât mai degrabă preot...)

Dar atunci când s-a întors medicul curant, Anton a fost îndepărtat şi... starea bolnavului deodată s-a înrăutăţit mult. Soţia lui Kozîrev, Nina Konstantinovna, casieră la un magazin alimentar, a dat fuga la conducere, cerând ca soţul ei să fie mutat în salonul de care se ocupa medicul Walter. I s-a explicat că în acel salon se află numai foşti deţinuţi. Au încercat s-o convingă raţional, s-o lumineze din punct de vedere politic, i-au arătat că schimbarea medicului liber cu un deţinut, şi mai ales unul german, poate avea o rezonanţă socială negativă. Cât timp au avut loc parlamentările astea, bolnavul a murit. Cel mai probabil, nici Anton nu ar fi putut să-l pună pe picioare, aşa cel puţin spunea el. Dar pe văduvă n-au putut s-o convingă: dacă bolnavul ar fi fost în grija lui Walter, ar fi trăit.

După înmormântare, de durere s-a îmbolnăvit şi văduva. S-a hotărât să nu se interneze în spital, ci să fie tratată de Walter acasă. El se ducea acolo zilnic. Bolnava s-a făcut bine şi s-a transformat într-o admiratoare pătimaşă a doctorului. Pentru el, era gata să facă orice. Şi când i-a povestit întâmplarea cu chemarea lui Vasika, ea a declarat ferm.: „Păi dacă e aşa, eu tocmai mă duc în concediu pe continent. Şi o să-l aduc eu.”

Era o femeie slăbuţă, fâşneaţă, de 50 de ani, cu nişte ochi ageri. Ea calcula fără greş restul la casa ei de marcat.

Cu limba rusă lucrurile stăteau mai rău decât cu aritmetica. Vorbea cu un dialect din suburbiile Moscovei, de mic-burghez. Până şi patronimicul său îl rostea „Kiskinovna”. Dar avea o inimă mare şi, lucrul cel mai important, independentă. Ea singură decidea cine e bun şi cine e rău, fără să se uite în formulare. Puţin îi păsa şi de articolele, şi de condamnările lui Anton, şi chiar de faptul că e german. Un singur lucru ştia: a salvat-o pe ea şi garantat îl salva şi pe soţ, dar nu l-au lăsat, câinii...

În legătură cu sosirea lui Vasika, ea a manifestat nu numai bunătate, dar şi curaj. Problema era că fiica ei, Tamara, era căsătorită cu un anchetator MGB[110] şi acela a protestat dur împotriva faptului ca soacra lui să fie pusă în legătură cu fiul „unui asemenea articol”. Dar ea a ignorat neplăcerile de acasă şi a făcut cum a vrut.

Acum, când se părea că totul mergea normal, devenisem extrem de nervoasă. Temerile permanente faţă de întâmplările fatidice care puteau arunca în aer sosirea lui Vasika mă chinuiau zi şi noapte. Să nu se îmbolnăvească... Să nu se încăpăţâneze Aksionovii... Să nu se fi răzgândit chiar el... Să nu se fi răzgândit Kozîreva...

Nu, ea era fermă în decizia ei. În mai, m-a invitat la ea în apartament la o oră când ginerele ei era la serviciu. Am mers la ora stabilită şi i-am dat cele 3.000 de la Dusia pentru biletul lui Vasika.

— Bine! a spus ea numărând repede hârtiile şi mijindu-şi spre mine ochii curioşi, mici. Bine, nu vă îngrijoraţi! Am spus că-l aduc, o să-l aduc. Pentru doctor... De câţi ani nu v-aţi văzut băieţelul? De 12 ani? Şi cum de rezistaţi? Dar aşa, după faţă, nu se vede că aţi fi suferit prea mult. Faţa dumneavoastră e tare frumoasă...

În iunie, am împrumutat, de la diverşi, încă 1.000 de ruble şi am trimis-o mamei la Rîbinsk, pentru ca să se ducă

---

110 Abreviere pentru Ministerul Securităţii Statului (n. tr.).

la Kazan, să-i cumpere haine lui Vasika şi să-l aducă la Moscova, unde o să-l aştepte Kozîreva. Asta se întâmpla cu un an şi jumătate înainte de moartea mamei. Dar ea îmi ascunsese cât de rău se simte, cât de dificilă era pentru ea această călătorie. Abia mai târziu mi-am adus aminte de o frază din scrisoarea ei: „Ce-mi plăcea înainte să merg pe Volga! Iar acum pe apă nu m-am simţit prea bine. Dar astea sunt fleacuri. Lucrul cel mai important e să te întâlneşti cu Vasenika.”

În iulie, au venit scrisori că Vasia e deja la Moscova, pe Sretenka, la Kozîrevi. Mama l-a predat în mâinile Ninei Konstantinovna şi a plecat înapoi la Rîbinskul ei. Vasika e îmbătat de Moscova, de libertatea personală, de prietenia cu fiul cel rebel al Kozîrevilor, Volodika, care renunţase la şcoală. Acum Volodika e taximetrist, îl plimbă pe Vasia prin Moscova, îi arată totul. În curând o să pornească spre Magadan...

Dar au trecut iulie şi august, iar la telefoanele mele, din apartamentul anchetatorului MGB mi se răspundea acelaşi lucru: Nina Konstantinovna este reţinută la Moscova din motive familiale. În septembrie, trebuia să plec din nou cu grădiniţa în tabăra de recuperare. Asta mă aducea la disperare. O să vină şi n-o să fiu acolo...

Dar a venit octombrie. Orele la şcoală începuseră deja de o lună. Apucasem să mă întorc din „Severnîi Artek”, dar Kozîreva şi Vasika tot nu erau.

Tensiunea mea nervoasă ajunsese la limită. Vasika are haine atât de subţiri, o să-i fie frig când va zbura toamna târziu. Să nu piardă anul şcolar... Dar toate aceste temeri raţionale din timpul zilei nu erau nimic în comparaţie cu chinurile negre de noapte, care se aflau de partea cealaltă a raţionalului. Poate că, din voinţa monstruos de rea a cuiva, sunt condamnată la moartea copiilor mei? Alioşa nu mai este, nu mai este... Iar Vasia este ultima scânteie a vieţii mele ce se stinge – când zboară şi se stinge undeva în

nori, când pur şi simplu se evaporă în spaţiu. Şi cuvintele, ca în nopţile de coşmar din Elghen, bubuie în urechile mele formula disperării: nimeni n-o să-mi mai spună niciodată „mamă”.

Şi Anton şi Iulia îmi adresau o mulţime de cuvinte, pline de supărare şi de blândeţe, pentru a mă readuce în simţiri.

— Până la urmă o să vină şi tu n-o să mai fii, prorocea sumbru Iulia, nu mănânci, nu bei, nu dormi... Cât o s-o mai duci aşa...

— Nu eşti deloc recunoscătoare, se enerva Anton, numai tu dintre toţi foştii deţinuţi ai reuşit să primeşti permisul de sosire a fiului şi tu...

— Oh, nu mai vorbi aşa! Cobeşti...

La o asemenea replică a mea, Anton imediat o apuca pe panta lui. Da, nu mai văzuse în închisori şi lagăre oameni mai superstiţioşi decât foştii comunişti. Cred în toate: în vise, în tunete şi în graiul păsărilor... Uite, dacă aş fi crezut eu în Dumnezeu, cum credeam în toate aceste prostii...

Şi atunci se băga şi Iulia, amândoi mă lăsau în pace şi se apucau să se certe între ei. Iulia, care încă din tinereţe fusese convinsă că religia este un opiu pentru popor, nu putea deloc să audă felul în care Anton explica diferenţa între credinţă şi superstiţie.

— E pur şi simplu ciudat, Anton Iakovlici, că dumneavoastră, un om cu o educaţie biologică excelentă, puteţi repeta poveştile astea fideiste...

— E foarte ciudat, Iulia Pavlovna, că dumneavoastră, un om cu pregătire filosofică, repetaţi cele mai plate banalităţi şi nu vreţi să înţelegeţi lecţiile pe care ni le-a dat tuturor închisoarea.

Îi lăsam să continue această dispută interminabilă şi mă târâm până în casa vecină, la poarta cooperativei meşteşugăreşti orăşeneşti a Iuliei, să sun la Kozîrevi.

— Spuneţi-mi, vă rog, nu a venit cumva Nina Konstantinovna?

— Încă nu!

Receptorul îmi era trântit în ureche, tăindu-mi alte întrebări. Şi iar veneau zile lungi, chinuitoare, fiecare dintre ele începea cu speranţă şi se încheia cu disperare.

Între timp, eu şi Iulia ne mutaserăm în noul apartament. Primise ordin pentru 15 metri pătraţi datorită măririi familiei – prin sosirea apropiată a lui Vasia. Noua noastră baracă se afla alături de cea veche, dar era cu etaj şi camera noastră se afla sus. De-a lungul coridorului nu erau mai mult de 20 de camere. A noastră era una dintre cele mai bune. Dar poate aşa ni se părea nouă atunci. În orice caz, ea chiar avea 15 metri pătraţi şi o fereastră bună. Iulia făcuse rost de undeva de un paravan şi am delimitat un colţişor pentru Vasia. Acolo se afla deja un pat de fier, un scaun, o măsuţă, iar pe măsuţă o călimară, hârtie, manualele de clasa a noua. Pentru Vasia făcusem rost de o plapumă de lână şi de o pernă cu puf adevărat, pe care Iulia o adusese, ca un trofeu, ridicând-o în sus, cu ochii strălucind de entuziasm. Anton a pus sub această pernă un set nou de lenjerie, şosete şi două cămăşi. Schimbase toate acestea la punctul de corespondenţă, pe un număr destul de mare de raţii de-ale lui.

Astfel Kolîma îl întâmpina pe Vasia cel din clasa a noua, cu un set clasa întâi de dotări de lagăr.

În loc să le mulţumesc prietenilor mei credincioşi, mai şi strigam la ei, lăsând să explodeze durerea şi neliniştea. Uneori chiar aruncam asupra lor acuzaţii nedrepte.

— Sigur... Voi puteţi să aşteptaţi aşa de liniştiţi... Doar nu ultimul copil al vostru a dispărut aşa, fără urmă.

Ei nu se supărau. Înţelegeau şi răbdau.

Dar într-o zi... Am ridicat receptorul cu un sentiment de disperare şi am pus întrebarea mea referitoare la Nina Konstantinovna cu intonaţia unui robot care dă informaţii despre starea vremii. Şi deodată, în locul acelui „nu” obişnuit, care tăia tot, am auzit vocea veselă, chiar prea

veselă, a unui om uşor cherchelit.

— Da, a venit! Uite, petrecem în acest sens! Ridicăm paharele în sănătatea ei!

— A... Spuneţi-mi, dar băiatul? Băiatul din Kazan a venit cu ea?

— Băiatul?

În momentul acesta al discuţiei, cineva a venit la interlocutorul meu şi l-a întrebat ceva. Şi el, lăsându-mă baltă, a început să-i explice la fel de vesel cuiva ceva legat de veselă... El făcea glume şi cineva râdea tare la poantele lui.

Cât timp a durat pauza aceasta din discuţia cu mine? Un minut? O veşnicie? În orice caz, am apucat să-mi imaginez cu o claritate orbitoare variantele posibile ale morţii lui Vasika. Toate automobilele din Moscova dăduseră peste el. Toţi criminalii din Vladivostok sau Habarovsk l-au furat şi l-au înjunghiat tocmai pe el. Toţi securiştii din toate oraşele îl ridicaseră pentru vreun cuvânt neatent. Uite, o să-mi spună acum la fel de vesel că nu, băiatul nu a venit...

— Băiatul? întrebaţi de băiatul din Kazan? Păi uite, stă pe canapea, e neliniştit că de atâta timp nimeni nu vine după el... Nu vrea şampanie, e antialcoolic...

Din nou o explozie de râs. Apoi cineva ia receptorul de la chefliu şi spune cu o voce seacă:

— Cetăţeană, de ce nu veniţi să vă luaţi băiatul? Deşi ştie adresa, e cam greu să se orienteze într-un loc străin. Şi aici nu are cine să-l conducă. E suficient că a fost adus de pe continent.

— Eu... eu vin acum... acum... Nu ştiam...

Am pus jos receptorul. Voiam să alerg. Dar atunci s-a întâmplat ceva ciudat cu mine. Picioarele parcă mi se lipiseră de podea, deveniseră goale şi de vată. Ca prin vis am auzit vocea paznicului de la poartă:

— Ei, ei, ei, fată, ce faci? N-o să cazi acum din picioare, nu?

El se uită pe ferestruica de la poartă şi strigă la cineva:

— Ia dă fuga acolo până la Karepova! Spune-i că ruda ei îşi dă duhul aici.

A apărut Iulika. Picături de valeriană, validol...

— Vino-ţi în fire. O să merg cu tine, repeta Iulia, palidă şi tulburată.

Tabloul pe care l-am găsit în apartamentul Kozîrevilor semăna cu un cadru din filmele de demult, unde chefuiau şi se depravau ofiţerii albi. Ne-am tot învârtit în hol aşteptând ieşirea Ninei Konstantinovna şi pe uşa întredeschisă am văzut sclipirea epoleţilor, feţe aprinse, am auzit zgomot de pahare, explozii de râs, exclamaţii la beţie.

— A, voi sunteţi? Intraţi, intraţi... A aşteptat cam mult aici, s-a plictisit de tot, ne-a invitat ospitalieră gazda. Sunteţi două? Uite, e interesant dacă el va recunoaşte care e mama!

Tare mai voia să înfrumuseţeze tabloul acesta oricum interesant, emoţionant prin această scenă de recunoaştere propusă.

— Ia uite, Tamara, a strigat-o pe fiica ei, soţia anchetatorului, acum la noi o să fie ca la film.

Şi, întorcându-se spre canapea, a spus:

— Uite, Vasiliok, vezi? Două femei... Prin urmare, una e mama ta. Ei, hai, alege: care e?

Şi atunci am găsit în fine cu privirea ceea ce încercasem să disting cu grijă în harababura acestui chef. Uite-l! Într-un colţ al canapelei late stătea un adolescent slab, într-o scurtă uzată.

S-a ridicat. Mi s-a părut destul de înalt, de lat în umeri. Nu semăna deloc cu acel grăsun bălai de patru ani care, în urmă cu doisprezece ani, alerga prin apartamentul mare din Kazan. Şi prin culoarea părului, şi prin albastrul ochilor semăna cu un băiat de la ţară, din rasa Aksionovilor din Riazan. Era un băiat şaten, ochii se făcuseră cenuşii şi de la distanţă păreau căprui, ca ai lui Alioşa. De fapt, el semăna

mai mult cu Alioşa, decât cu el.

Toate aceste observaţii le-am făcut ca o persoană care se afla în exteriorul meu. Eu, amuţită, incapabilă să am un gând articulat, eram absorbită numai de ideea de a sta în picioare, de a nu mă prăbuşi din cauza şuvoiului ritmic de sânge zgomotos ce-mi bătea în tâmple, în ceafa, în faţă...

El nu a ales între mine şi Iulia. S-a apropiat de mine şi, tulburat, mi-a pus mâna pe umăr. Şi atunci am auzit, am auzit în fine chiar acel cuvânt pe care mă temeam că nu-l voi mai auzi vreodată, care a ajuns acum la mine printr-un hău de 12 ani, prin toate tribunalele, închisorile şi etapele, prin moartea primului meu copil, prin toate nopţile din Elghen.

— Mamă! a spus fiul meu Vasia.

— Te-a recunoscut! a început să strige încântată Kozîreva. Uite, sângele! Mereu se arată... Vezi, Tamara?

Nu, în mod clar ochii nu sunt căprui. Nu sunt ai lui Alioşa. Aceia, căprui, care se închiseseră pe vecie, nu s-au mai repetat.

Şi totuşi... Ce mult seamănă cu acel Alioşa de atunci, de 10 ani, nu, de aproape 11 ani! Amândoi fiii mei parcă se contopiseră atunci în mine într-un singur chip.

— Alioşenika! am spus eu în şoaptă, aproape involuntar.

Şi deodată am auzit o voce profundă, surdă:

— Nu, mămică. Nu sunt Alioşa. Sunt Vasia.

Şi apoi, cu o şoaptă rapidă, la ureche:

— Nu plânge în prezenţa lor...

Şi atunci mi-am venit în fire. M-am uitat la el aşa cum se uită unul la altul oamenii cei mai apropiaţi, care ştiu totul unul despre altul, membrii aceleiaşi familii. El a înţeles privirea asta. A fost chiar cel mai important moment din viaţa mea, când s-a refăcut legătura ruptă a timpului, când a apărut din nou apropierea organică de adâncime ruptă de cei 12 ani de despărţire, de viaţă printre străini. Fiul meu! Şi el ştie că, deşi încă nu i-am spus nimic, cine suntem NOI

şi cine sunt EI.

„Nu te teme, fiul meu. N-o să plâng”, îi spun din privire. Şi cu voce tare, stăpână, aproape liniştită:

— Mulţumeşte-i Ninei Konstantinovna, Vasenika, şi să mergem acasă, e timpul.

Kozîreva s-a uitat la mine cu uimire şi cu o dezamăgire prost ascunsă. Oare nu voi plânge în hohote multă vreme, îmbrăţişându-mi fiul? Oare nu le voi povesti musafirilor cum am suferit eu despărţită de el? N-o să-l impresionez pe ginerele ei, care, deşi a băut, se încruntă totuşi, privind spre musafirii ciudaţi?

— Cum acasă? Dar luaţi loc, beţi măcar câte un păhărel, de întâlnire. Uite ce oameni! Ce oameni de piatră! Şi nici nu au lăcrimat măcar... Spune, Tamara!

Mult timp s-au mai ţinut de capul nostru, ne băgau în mâini cupele cu şampanie, iar unii dintre ofiţeri care erau mai binevoitori, poate şi mai beţi, chiar ne aşezau la masă. Şi Iulika, diplomată, ne-a scos din belea: s-a aşezat pentru o clipă şi chiar a luat o gură de vodcă, pentru a nu se supăra gazdele, a explicat, arătând spre mine şi Vasika, că amândoi suntem tare obosiţi: el de pe drum, mama – din cauza lungii aşteptări.

Asta s-a întâmplat pe 9 octombrie 1948. După 11 ani şi 8 luni, mergeam din nou pe stradă alături de al doilea fiu al meu, ţinându-l strâns de mână.

Dar ce subţire e firişorul ăsta care strânge legătura ruptă a timpului din viaţa mea, cum mai freamătă în vânt! Nu trebuie s-o las să se rupă din nou! Trebuie s-o menţin, s-o menţin cu orice preţ...

— Nu, Vasia, înţelege că mama ta a obţinut aproape imposibilul, explica grăbită Iulia, aruncându-i aproape ininteligibil în capul lui Vasia, nepregătit, toate peripeţiile mele cu secţia de cadre de la Dalstroi, cu vizita la Gridasova, cu adunarea banilor pentru drum...

Dar, de fapt, are dreptate: într-adevăr am obţinut

aproape imposibilul. Uite-l, merge alături de mine, cu un pas mai mare decât al meu, şi-şi ţine în mâini averea: un rucsac peticit, albit de spălat, care seamănă cu boccelele noastre de lagăr. Şi pufoaica de pe umerii lui e la fel cu cele care se poartă la noi la Elghen. Pe vremea mea, pe continent nimeni nu purta asemenea pufoaice. Probabil au apărut în timpul războiului. Dar mă deranjează groaznic că Vasia are nişte haine parcă de lagăr... Deja apare în faţa mea o nouă sarcină extraordinară, un palton pentru Vasika.

Mergeam şi tăceam, fără să găsim cuvinte pentru a exprima acele lucruri mult prea mari ce trebuiau să fie spuse. Acum numai Iulia avea cuvântul. Şi ea vorbea neîncetat tot drumul, explicându-i lui Vasika imediat tot. Şi cum a crescut Magadanul, şi cum a fost înainte, şi despre şcoala medie minunată, şi despre noua noastră cameră spaţioasă, de 15 metri pătraţi!

Dar noaptea, Iulika – îi mulţumesc! – ne-a lăsat singuri, s-a dus în atelierul ei, sub pretextul că face de serviciu. Şi uite, atunci a început prima noastră discuţie. Nu am dormit în noaptea aceea. Şi nici nu doream să ne gândim la somn. Ne grăbeam să aflăm unul despre altul şi ne bucuram că fiecare se recunoştea în interlocutor. Uimitoare, cu adevărat uimitoare sunt legile geneticii! O mare vrajă! Copilul care nu-şi mai ştia nici tatăl, nici mama, semăna cu amândoi nu numai exterior, dar şi la gusturi, preferinţe, deprinderi. Am tresărit când el şi-a îndreptat părul exact cu gestul lui Aksionov. Am murit din cauza uimirii pline de bucurie când el, în aceeaşi primă seară, a început să-mi recite aceleaşi versuri cu care am trăit şi eu, am murit şi am revenit din nou la viaţă în toţi aceşti ani. Ca şi mine, el găsea în poezie un sprijin împotriva cruzimii lumii reale. Ea, poezia, era forma lui de împotrivire. În acea primă discuţie

nocturnă, a fost cu noi şi Blok, şi Pasternak[111], şi Ahmatova. Şi mă bucuram că dispun din abundenţă de ceea ce voia el să primească de la mine.

— Acum înţeleg ce înseamnă mamă... Îmi dau seama pentru prima oară. Mai înainte, mai ales în copilărie, când eram mic, mi se părea că tanti Ksenia o să aibă grijă de mine ca o mamă. Şi ea chiar a avut grijă, dar...

Se gândeşte câteva minute. Apoi formulează destul de clar:

— Mama este în primul rând o serie de sentimente dezinteresate. Şi încă... Şi încă uite ce: ei poţi să-i reciţi versurile tale preferate, dar, dacă te opreşti, ea continuă de la versul întrerupt...

(Lumina primei noastre discuţii din Magadan s-a revărsat asupra tuturor relaţiilor ulterioare ale mele cu fiul meu. Au fost tot felul de lucruri. El a avut parte de un drum complicat pe care l-a ademenit şi popularitatea cititorilor, şi hula total pătimaşă a criticii conjuncturale, şi intrarea în viaţa lui a unor oameni străini organic şi de mine, dar şi de el. Şi în momentele grele îmi aduceam aminte mereu de izvorul limpede, netulburat, al sufletului lui, care se deschisese în faţa mea în acea primă noapte din Kolîma. Şi asta a potolit mereu neliniştea mea. Ştiam mereu că în sinea lui încă mai există aceeaşi profunzime curată. Restul e adunătură. Ea se va duce când râul îşi va intra în matcă. Şi am avut dreptate. Acum fiul meu de 40 de ani este un prieten al meu care înţelege totul, ca acel băietan care venise în Magadan cu un volumaş de Blok în rucsacul lui uzat.)

Înainte de sosirea lui Vasika, întreaga colonie din Magadan a foştilor deţinuţi discutase cu patimă problema cum să-i prezentăm primului nostru copil de pe continent,

111 Boris Leonidovici Pasternak (1890–1960), poet, scriitor şi traducător rus, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în anul 1958 (n. red.).

care se strecurase prin gardul ridicat de colonelul Franko, principala problemă a vieţii noastre. Cum am ajuns aici? Există oare măcar un grăunte de adevăr în acuzaţiile monstruoase care ni s-au adus? într-un cuvânt, să-i spunem adevărul? Chiar tot adevărul?

E ciudat, dar mulţi erau înclinaţi să „nu strecoare în sufletul tânăr îndoieli insolvabile”. Până şi Iulia spunea: „Trebuie să trăiască. Dar dacă ştie tot adevărul, îi va fi greu să trăiască. Şi periculos.” Numai Anton demonstra fierbinte şi pătimaş că pe minciună şi pe omisiuni nu poţi să construieşti relaţii adevărate cu fiul, că trebuie să te îngrijeşti în primul rând nu de faptul că va fi norocos, ci că va fi cinstit.

Am ascultat destul de răbdătoare sfaturile diverse pe tema aceasta, dar în sinea mea nu aveam îndoieli. Chiar de la prima întrebare: „Pentru ce?”, i-am răspuns: „Nu pentru ce, ci de ce.” Şi mai departe, cu deplină sinceritate şi veridicitate, i-am povestit tot prin ce am trecut şi ce am înţeles pe acest drum. Am înţeles atunci, în 1948, numai o parte a lucrurilor. Dar totuşi multe.

Dar chiar dacă aş fi încercat în noaptea aceea să-i ascund adevărul, nu aş fi reuşit. Pentru că el prindea totul şi din aluzii. Şi acel lucru preţios care a apărut atunci între noi ar fi fost de neconceput în afara adevărului. Tocmai în noaptea de 9 spre 10 octombrie 1948, deja aproape de răsărit, i-am povestit capitolele din *Destin în bătaia vântului* pe care care le imaginasem. A fost primul meu ascultător...

Capitolul 8

Căsuţa din cărţi de joc

Deja la câteva zile de la sosirea sa, Vasika a spus:

— Mamă, trebuie să avem în casă ceva viu. Un căţeluş sau un pisoi...

El nu ştia că o asemenea dorinţă modestă e foarte greu de îndeplinit în Magadanul de atunci. Şi câinii (nu cei ciobăneşti) şi mai ales pisicile erau aici deocamdată un obiect de import. Dar am reuşit, după multe eforturi, să fac rost de o pisică de pe continent, Agafia, care, timp de câţiva ani, a fost un membru inseparabil al familiei noastre. Foarte graţioasă, capricioasă la alegerea mâncării, nu semăna deloc cu rudele ei din Kolîma care trecuseră abia prin prima generaţie de domesticire. (Aceste pisici ieri încă sălbatice, care semănau nu nişte mici tigri, domesticite de unele cunoştinţe de-ale noastre, îmi stârneau repulsia.)

Agafia conferea căminului nostru o înfăţişare foarte paşnică, tradiţională. Îi plăcea să se aşeze direct pe masă, să se încălzească la veioză şi torcea ca un samovar patriarhal. Când Vasia se aşeza la masă să înveţe lecţiile, ea îşi schimba poziţia, se muta pe umerii lui şi stătea aşa ca un guler elegant.

Locul vacant al bunicului l-a ocupat în familia noastră Iakov Mihailovici Umanski, care şi-a ţinut promisiunea de a-l pregăti pe Vasika la matematică. Bătrânul venea neabătut la ora bine stabilită, deplasându-se încet cu mersul lui de caşalot, dar pleca numai după ce toate problemele se potriveau cu răspunsurile, dar vai! asta nu reuşea mereu. Iakov Mihalîci mai întâi se umfla în pene de fiecare dată, ne asigura că e o greşeală în manual, apoi se întrista, se

plângea de scleroză, îşi aducea aminte că la vremea sa spărgea ca pe nuci asemenea probleme. Ţin minte câteva situaţii în care a fost nevoit totuşi să plece fără să fi rezolvat problemele. Dar de fiecare dată se întorcea mai apoi la ora 1 sau 2 noaptea, fără să fie deranjat nici de distanţă, nici de starea vremii. Strigând „Vasia, scoală, am găsit greşeala!”, apărea în prag. Vasika şoptea adormit: „S-o ia dracu’!”, dar bătrânul, înfofolit în jacheta îngheţată, stătea ca o arătare până ce Vasia se scula şi scria rezolvarea corectă.

După plecarea prietenului său Kuprianov, bătrânul se simţea singur şi venea din ce în ce mai des pe la noi, deşi cu Anton se certa mereu aprins. Nu cădeau de acord în opiniile despre Thomas More[112] şi Toma de Aquino[113] referitoare la acţiunea colaterală a sulfamidelor şi eficienţa unor doze mici de clorură de mercur. Ei ilustrau foarte bine ciocnirea a două tipuri psihologice polare. Mintea fierbinte, neliniştită, înclinată spre absolut a lui Anton se lovea din mers de ironia sceptică, de necredinţa plină de durere a unui om bun bătrân care se îndoia de capacitatea neamului omenesc de a avea porniri înalte. Extrem de acute deveneau disputele acestea când se ajungea la unul dintre punctele cele mai dureroase pentru Anton: la Martin Luther[114], pe care Anton îl considera începutul tuturor relelor pe pământ, şi până la Samuel Hahnemann[115],

---

112 Thomas Morus, în engleză Thomas More (1478–1535), important erudit umanist, avocat, scriitor şi om de stat englez (n. red.).

113 Sfântul Toma de Aquino (cca 1225–1274), călugăr dominican, filosof scolastic, scriitor, teolog (n. red.).

114 Martin Luther (1483–1546), pastor, teolog, profesor, reformator protestant (n. red.).

115 Christian Friedrich Samuel Hahnemann (1755–1843), medic, creator al homeopatiei, scriitor şi traducător german (n. red.).

întemeietorul homeopatiei, care, dimpotrivă, era pentru Anton salvatorul omenirii.

Dar oricât de fierbinţi erau disputele şi şfichiuirile reciproce, era suficient ca bătrânul să întârzie în vizita lui, că Anton deja se neliniştea, se uita la ceas, vorbea despre tensiunea arterială mare a lui Iakov Mihalîci şi se calma numai când se auzea târşâitul cunoscut al galoşilor mari de cauciuc pe care îi purtau odinioară telalii din Kazan.

Vasia se ataşase foarte mult de Iakov Mihalîci, deşi râdea în hohote destul de nerespectuos de ciudăţeniile bătrânului. Mereu cuprins de tot felul de idei, Umanski era extrem de distrat. Pisicii Agafia îi vorbea cu dumneavoastră: „Agafia, ia veniţi dumneavoastră aici”, spunea el fără nici o urmă de glumă, „uite, aici e o bucăţică bună de carne de ren. E adevărat, nu e pentru dinţii mei. E puţin cam tare... Dar dumneavoastră sper că o să vă descurcaţi, nu?”

Uneori, bătrânul ne citea versuri create chiar de el. Era un fel de poem neterminat ce prezenta, în ordine cronologică, toată istoria filosofiei. Eu şi Vasia reţinusem o strofa despre Lucretius Carus şi ne amuzam amândoi cu declamaţia când ne scădea moralul şi voiam să ne revenim. Până acum ţin minte strofa asta: „Lucretius Carus e demn de laudă. Primul a ghicit tainele naturii. Risipind ameţeala gândurilor nebuneşti, el a căpătat libertatea sacră.”

Odată, Iakov Mihailovici, extrem de măgulit, a spus că fusese rugat să traducă din franceză textul *Scrisorii* lui La Perricholi[116].

— Este pentru o interpretare vocală... M-a rugat o cântăreaţă. Are pe note textul francez.

Vasika se rostogolea literalmente în patul său, se chircea de râs, când Iakov Mihalîci citea patetic: „A ta care te iubeşte, deşi plânge în hohote, La Perricholi..

116 Maria Micaela Villegas y Hurtado de Mendoza, cunoscută ca La Perricholi (1748–1819), actriţă, cântăreaţă şi balerină peruviană (n. red.).

Uite, aşa de idilic arăta căsuţa noastră din cărţi de joc construită de noi. Nici o clipă nu scăpăm de resimţirea acelor lovituri ameninţătoare subterane care clătinau mereu terenul sub edificiul nostru fragil. La urma urmelor, se apropia anul 1949 şi atmosfera ameninţătoare a unui nou cutremur se aduna deasupra lui. Fiecare dintre noi, separat, remarcase pentru sine şi numărul din ce în ce mai mare de etape ce veneau de pe continent, şi demiterea multora dintre foştii deţinuţi politici din servicii bune. Iar Anton, mai mult, ştia şi despre înăsprirea din ce în ce mai accentuată a regimului din interiorul lagărului. Dar la noi era interzis să vorbim despre asta. Pentru a nu-l traumatiza pe Vasika. Pentru ca nici el să nu-şi tulbure perioada de linişte. Să trăim ca şi cum nu se întâmpla nimic...

Şi am trăit... Iar Vasika – pe atunci se manifestaseră deja la el trăsăturile unui spirit de observaţie scriitoricesc accentuat, interesul pentru oameni deloc obişnuiţi – pur şi simplu era fericit din când în când că putea asculta nişte dispute şi discuţii pe care nu le mai auzise până acum. Îşi petrecuse toată viaţa sa conştientă în familia Aksionovilor, unde oamenii vorbeau şi se gândeau numai la pâinea cea de toate zilele şi era entuziasmat de oameni noi, întâlniţi prima dată în Kolîma, care erau interesaţi de lucruri abstracte, în locul propriului lor destin plin de privaţiuni.

În căsuţa noastră din cărţi de joc, aşa cum se cuvine în familiile cuviincioase, veneau cunoştinţe. De exemplu, profesorul Simorin cu soţia Tania. Locuiau într-o căsuţă mică vizavi de baraca noastră. Şi ei aveau tot o iubire din lagăr, trecută prin prăpăstiile interdicţiilor, despărţirilor, absenţelor fără veste.

Acum amândoi ieşiseră din spatele sârmei ghimpate, deja nu mai erau deţinuţi, ci foşti deţinuţi şi se bucurau de soba lor şi de „domiciliul comun”. Simorin, un erudit sclipitor, inteligent, fost mare cuceritor, făcea impresie în faţa lui Vasika prin povestirile sale despre trecutul de

dinainte de arestare, în care figurau nume pe care Vasia le întâlnise numai pe coperţile manualelor. Pe măsura lui Simorin era şi doctorul Orlov, coleg al lui Anton. Acesta, e adevărat, era mai tăcut decât Simorin, dar uneori „scotea” paradoxuri interesante în toate problemele vieţii.

Mai venea pe la noi şi pictoriţa Vera Şuhaeva, care ne povestea despre Paris, despre întâlnirile cu Modigliani[117], cu Leger[118], despre lucrările soţului ei. Acum, în ajunul anului 1949, Vera Şuhaeva lucra la un atelier de croitorie, unde uneori reuşea să dea o înfăţişare decentă femeilor grase din conducere.

În fine, chiar pe coridorul nostru se instalase o colonie întreagă de germani care veneau şi ei pe la noi. Hans Manhardt, un austriac cu o barbă pitorească de Moş Crăciun, vechi comunist care ajunsese în Rusia şi trecuse prin tot felul de aventuri pe care acum le „reevalua din punctul de vedere marxist”. Soţia lui, Johanna Wilke, era fostă dactilografă la comitetul din Berlin al Partidului Comunist German. După ei au apărut tot compatrioţii lor care cântau în cor cântece germane, extaziindu-l pe Anton.

A apărut şi vechea noastră cunoştinţă de la Taskan, Natan Steinberger. El se tot chinuia cu găsirea unui loc de muncă... La Natan venise acum soţia lui adevărată de pe continent, care se eliberase şi ea din lagărul de la Karaganda. Era o femeie gălăgioasă şi extrem de exigentă faţă de soţ, aşa că eu şi Anton regretam acele ore plăcute pe care le petrecusem la Taskan în compania lui Natan. Acum, în prezenţa soţiei lui, comunicarea liniştită, meditativă alături de el devenise imposibilă.

Printre germanii noştri se afla şi Gertrude Richter, care

---

117 Amedeo Modigliani (1884–1920), sculptor şi pictor italian, stabilit în Franţa (n. red.).

118 Fernand Leger (1881–1955), pictor, grafician, regizor de film, sculptor francez (n. red.).

cânta la pian în orchestra Casei de Cultură din Magadan. Pe atunci era o femeie bolnăvicioasă, slăbită, mereu flămândă. În cuvintele ei şi atunci erau deja multe aiureli de tot felul, dar totuşi la vremea aceea nu puteam presupune că, odată cu trecerea timpului, din ea se va naşte un purtător de armă liniştit, credincios, din oastea regală a lui Walter Ulbricht[119], aşa cum a devenit mai apoi în Leipzigul ei.

Aveam acum şi cunoştinţe libere. Şi nu numai colege de serviciu. Doar mă duceam la şedinţele cu părinţii, la şcoala lui Vasia, şi Anton îmi făcuse de asemenea cunoştinţă cu unele dintre pacientele sale libere în care puteai avea pe deplin încredere.

Dar cu oamenii liberi mereu se păstra o distanţă. Puteam să discutăm amical pe teren neutru: la şcoală, pe stradă, în parc, în foaierul cinematografului „Gorniak”. Dar nici nouă, nici lor, nu ne trecuse niciodată prin minte să invităm asemenea cunoştinţe acasă la noi. Singurele persoane libere care ne vizitau casa erau colegii de clasă ai lui Vasia. Dar şi aşa, se adunaseră copii cu pete în formulare. Tatăl lui Iura Akimov fusese în detenţie şi el şi mama au venit la acesta când a ieşit din lagăr. Asta a fost deja după sosirea lui Vasia. Iura Markelov, deşi venise cu mama, angajată cu contract, ea se căsătorise aici cu vechea noastră cunoştinţă din Taskan, fost deţinut, profesorul Pentegov.

Datorită prietenilor lui Vasia mi-a apărut o nouă sursă de câştig: am început să dau meditaţii unor copii care aveau probleme cu limba rusă. Dar oricum, în mod sistematic, duceam lipsă de bani. Aşa că, în afara unor câştiguri intelectuale clasice de felul acestora, respectiv meditaţiile, eu şi Iulia nu strâmbam din nas nici la ceea ce numeam, râzând, o atingere de stihia proprietăţii private. Seara, noi brodam şi decoram aşa-numitele batiste, nişte pătrăţele

119 Walter Ernst Paul Ulbricht (1893–1973), lider comunist german, fost preşedinte al Republicii Democrate Germane şi secretar general al Partidului Unităţii Socialiste din RDG (n. red.).

croite din materialele recondiţionabile obţinute de Iulia. Sâmbăta, după producţia noastră venea un nene cu înfăţişare îndoielnică, numit în discuţiile noastre „agentul contrarevoluţionar”. El lua batistele şi duminica le vindea la talciocul din Magadan. Şi pentru că în magazine pe atunci nu era nici urmă de asemenea produse, luni ne aducea banii promişi, după ce-şi păstra în folosul său un procent destul de serios. Nu mai ţin minte deloc în ce cifre se manifestau aceste venituri comerciale, dar îmi amintesc că jucaseră un anumit rol în bugetul nostru, în eforturile permanente de a întreţine familia noastră destul de mare şi musafirii numeroşi. În Magadanul postbelic nu o duceau deloc bine cei care nu primeau bonusurile pentru traiul în Nord şi nu intrau în sistemul piramidal de difuzori cu circuit închis. Mai ales că preţurile la piaţă erau stabilite în funcţie de sumele uriaşe ce se aflau în circulaţie.

Părea că în aceste condiţii de teamă şi nevoie permanentă, nimeni dintre noi nu mai era interesat de mărirea viitoare a familiei noastre. Şi totuşi...

Asta s-a întâmplat după sosirea lui Vasia. Era o zi de muncă obişnuită. Deja făcusem orele de muzică la grupa mică şi cea mijlocie. Mai rămăsese grupa mare şi eu băteam ca de obicei ritmul marşului în acordurile căruia trebuia să se între în sală. Mergând ritmic pe muzică, copiii îşi făceau cercul obişnuit, pentru ca, spre finalul muzicii, să se oprească lângă scăunelele lor. Şi deodată am observat că de poalele ultimei fetiţe din rând se ţine o fetiţă care nu era de vârsta grupei mari, dar nici a celei mici de grădiniţă. Fetiţa avea nişte ochi luminoşi plânşi, iar pe cap un pufuşor ca al unui puişor care căzuse din cuib.

Educatoarea, cu o şoaptă precipitată, îmi explică faptul că mama copilului, fostă deţinută, a băgat-o pe fetiţa bolnavă la spital, iar apoi a dispărut, a părăsit-o... Primăvara va fi pentru asemenea copii o etapă la Komosomolsk-na-Amure, la o casă de copii specială. Dar

deocamdată uite, trebuie să ne chinuim cu ea. Vedeţi dumneavoastră, la creşă nu sunt locuri... Şi suntem tari, noi putem orice... Şi aşa în grupă sunt 38 de suflete. Iar asta nu numai că nu are vârsta, dar e şi o mare plângăcioasă. Ne-a scos sufletul... Las' să stea puţin la ora de muzică, poate se mai linişteşte...

Şi ea – o chema Tonia – chiar s-a liniştit. Şi-a pus urechea pe o latură lăcuită, strălucitoare a pianului şi, când a auzit bubuitul, a început să râdă în hohote fericită. Când am început să studiem un alt dans rusesc, ea s-a ridicat deodată şi a intrat în cercul general. Pe atunci avea 1 an şi 10 luni. Dar ea se mişca mai ritmic decât fetiţele mult mai mari în mijlocul cărora se strecurase aşa de neaşteptat.

De atunci aşa a fost mereu. Era suficient să intru dimineaţa în aşa-numită sală, că se deschidea larg uşa acelei grupe unde se aciuase temporar Tonia şi ea alerga cât putea de repede, strigând din mers: „A venit muzica! A venit muzica!" Pentru vârsta şi biografia ei, vorbea uimitor de bine. Nu toate elevele noastre de patru ani aveau un asemenea fond de cuvinte şi o pronunţie aşa de curată.

Doicile şi educatoarele o împingeau cu plăcere pe Tonia spre mine şi ea nu plângea, nu făcea nazuri, stătea lângă pian cu toate grupele la rând. Cânta şi dansa cu toate. Dar, de fapt, era foarte nervoasă, impresionabilă, plângăcioasă.

Odată, într-o sâmbătă, când copiii erau luaţi de părinţi pentru duminică, am întârziat la directoare la o şedinţă şi m-am întors în sală când deja era întuneric. Camera aceasta ciudată, scundă, cu ferestre asimetrice, arăta, goală şi în semiîntuneric, extrem de sumbră. Singura pată pe pereţii de un cenuşiu-murdar, în afară de silueta neagră a pianinei, era portretul uriaş, disproporţionat faţă de încăpere, al generalisimului cu medalii pe piept şi lampas roşu. La picioarele portretului, pe un piedestal artizanal, se aflau mereu flori artificiale. Nişte flori extrem de grosolane din bucăţi de mătase sau, pur şi simplu, din tifon apretat.

Dar la copii se educa fiorul sacru în faţa acestui altar şi până şi cei mai neastâmpăraţi poznaşi nu se atingeau niciodată nici de flori, nici de portret.

Dar acum cineva se agita lângă florile astea. O siluetă micuţă lua la mână buchetul din trandafiri din tifon.

— Tonia? Ce faci aici singură, pe întuneric?

Ea a spus numai:

— Plâng şi eu aici...

De regulă, Tonia plângea tare. Hohotea puternic şi scâncea. Dar în amurgul acesta de sâmbătă, când, după ce s-a dus larma, s-a liniştit toată casa, ea plângea fără nici un zgomot. Cel mai probabil era deja obosită după plânsul serios. Poate începuse să plângă când agitaţia de sâmbătă era în toi, când copiii cu strigăte înaripate alunecau pe balustrade, se rostogoleau ca nişte circari, fetiţele ţipau şi se certau, căutându-şi mănuşile şi pantalonaşii în grămada generală, iar doicile strigau mereu şi la copii, şi la părinţi. Şi deasupra întregii acestei agitaţii plutea cuvântul „acasă”! Era strigat de toţi copiii, era repetat de părinţi, preluat şi de doici. Şi atunci cine putea să audă plânsetul Toniei?

— Acasă, repeta Tonia, dar ce-i asta?

De unde era să ştie ea? Şi cum puteai să-i explici? Biografia ei nu includea deocamdată această noţiune ciudată. Ea trecuse prin centrul pentru copii de la Elghen, prin spital, grădiniţa noastră permanentă... Şi mai urma etapa de copii către casa de copii specială. Şi oare trebuia să-i explici ei ce înseamnă „acasă”?

— Să mergem în colţul viu, să dăm apă la iepuraşi, i-am propus eu cu o voce ciudată, de lemn.

Nu, nu avea chef de iepuri, a respins cu năduf propunerea mea.

Şi atunci a rostit cu o precizie incredibilă pentru vârsta ei:

— Dar eu nu am casă...

...Când, în sâmbăta aceea, după ce m-am înţeles cu directoarea, am dus-o pe Tonia în camera noastră, nimeni nu s-a minunat prea mult. Şi înainte mi se întâmplase să aduc duminica pe careva dintre copiii care rămăseseră fără permis. Numai Vasia a spus nemulţumit:

— Dar e foarte mică! O să mă împiedice să fac lecţiile...

Iar Tonia, chiar din prima clipă, s-a acomodat aşa de bine, că, după ce s-a uitat în jur, a pus întrebarea:

— Dar unde e pătuţul meu?

De fapt, ea ştia (şi ştie până acum) să se orienteze imediat într-un loc necunoscut.

Iar luni dimineaţă, ea a refuzat categoric să meargă la grădiniţă. Ei îi plăcuse aici, acasă e mai bine, o să rămână aici cu mama (împrumutase imediat cuvântul acesta de la Vasia). Dar mama trebuie să meargă la serviciu! Ei, bine, Tonia a fost de acord să se ducă acolo să facă ora de muzică, numai ca după aceea să se întoarcă imediat acasă.

Directoarea grădiniţei nu mi-a permis s-o iau luni seara. Sâmbătă, când nu e nimeni, poftim! Dar în zilele de lucru, nu se poate. La orice oră poate să vină vreun inspector, pot s-o ceară pe fetiţă pentru a o trimite pe continent, la casa de copii specială...

În aceeaşi noapte, de luni spre marţi, am făcut o descoperire ciudată: se pare că sâmbătă, când Tonia era aici, am dormit mai liniştită, nu m-au mai chinuit coşmarurile pe tema morţii lui Alioşa. Că ele erau mereu după mine, chiar şi după sosirea lui Vasia. Fiecare sentiment legat de Vasia, chiar şi cel de bucurie, era în acelaşi timp chinuitor. Pentru că tot timpul, mental, îl puneam pe Alioşa alături de Vasia, îi măsuram şi le comparam caracterele, mă chinuiam cu arătările fantastice ale discuţiilor noastre în trei... El se afla tot timpul nevăzut lângă Vasia, mai ales noaptea, şi dimineaţa mă sculam epuizată de chinul meu tăcut despre care nu am îndrăznit să-i spun nici lui Anton (el considera că e păcatul meu cel

groaznic neputinţa mea încăpăţânată de a mă împăca cu pierderea), nici Iuliei, nici, cu atât mai mult, lui Vasika.

Sâmbăta următoare, Tonia multă vreme nu a putut să doarmă, s-a tot întors pe toate părţile, ofta. Iar când s-a aşezat pe marginea banchetei, mi-a cuprins deodată mâna cu mânuţele ei şi a dus-o la obraz. Mi s-a tăiat răsuflarea. Pentru că era gestul micului Alioşa. După un pojar cu complicaţii, pe care l-a făcut când avea trei ani, el cerea mereu să stau cu el până adoarme şi chiar cu o asemenea mişcare îmi punea mâna pe obrazul lui.

Pentru o clipă, mi s-a părut că până şi privirea ei seamănă cu a lui Alioşa, deşi, în mod obiectiv, în ochii ei albaştri-cenuşii nu era nimic în comun cu ochii căprui ai fiului meu mort.

Acum, între sâmbete, mă mai presa o altă groază a unei etape. Până la apariţia Toniei, îmi începeam fiecare dimineaţă cu gândul: să nu fie trimis cumva Anton de aici, poate că nu mai e de folos comandantului Dalstroi. Acum, pe lângă asta, muream de durere şi de groază când deschideam uşa grădiniţei: dacă o să mi se spună deodată că etapa orfanilor spre Komsomolsk-na-Amure a plecat deja?

Acum acest lucru nu pare deloc veridic, dar e o realitate că Tonia, de doi ani, ştia deja cuvântul „etapă”. El plutea în discuţiile doicilor, foste deţinute, şi în jocurile copiilor mai mari, care trecuseră prin centrul pentru copii din Elghen. Într-o duminică, când stătea la masa noastră, Tonia a rostit deodată clar, fără nici o legătură cu discuţia generală:

— Cine nu are mamă pleacă în etapă... Dar eu am mamă...

Chiar cu două zile înainte de plecarea etapei orfanilor,

Tonia s-a îmbolnăvit de difterie şi a fost internată în spital.

— Ei, Tonia dumneavoastră a rămas în urma transportului mare. Iar umătorul nu va fi mai devreme de

un an, mi-a spus directoarea grădiniţei.

La secţia de boli infecţioase de la spital, desigur, eu nu eram primită, şi o calmam pe Tonia, care plângea, făcea semne, stând pe o ridicătură lângă fereastra deschisă.

Peste vreo două săptămâni, doctoriţa a spus că fetiţa e practic sănătoasă şi că ar fi putut fi externată, dacă ar fi avut familie. Dar în colectivul de copii nu se poate duce: e purtătoare de bacili. Vasia făcuse difterie, aşa că nu era nici un pericol să o luăm pe Tonia la noi.

În luna şi jumătate petrecută la noi, ea uitase de tot durerile din trecut, începuse să plângă mai puţin, se dezvoltase foarte mult intelectual.

Şi din nou aceeaşi observare a propriei mele persoane, făcută în acelaşi timp. Când fetiţa e aici, dorul meu pentru Alioşa devine mai puţin supărător, el parcă cedează în faţa caracterului mecanic al grijilor cotidiene pentru copilaş. De parcă grișul, spălatul, pusul în pat şi îmbrăcatul, readucându-mi în minte amintirea maternităţii mele nepotolite, vindecă sufletul rănit de moarte.

Toţi ai mei au primit cu ostilitate propunerea mea de a o înfia oficial pe Tonia. Iulika era extrem de indignată:

— Nu, chiar că te pricepi să-ţi inventezi noi torturi! Nu-ţi ajung cele pe care le ai... Chiar tu ai spus că această căsuţă a noastră e din cărţi de joc. Şi aşa şi este! Unde să mai aduci un copil? Străin! Cu o ereditate necunoscută! Te rog să mă crezi că mama care şi-a părăsit copilul nu i-a transmis nişte calităţi deosebite... Ei, şi dacă o să ne-o ia din nou? Cum se va simţi când va rămâne orfană a doua oară? E frumuşică! O s-o ia cu plăcere vreo colonelească fără copii şi o s-o ducă acolo numai în lapte şi miere.

Vasia, care manifesta pentru Tonia aceeaşi bunăvoinţă ca şi faţă de pisica Agafia, nu putea trata această problemă la modul serios. El tăcea, dar vedeam că toate argumentele Iuliei i se par convingătoare.

Anton a abordat intenţia mea din alt unghi:

— Dar tu te-ai gândit dacă avem dreptul să legăm soarta unui copil de soarta noastră condamnată?

Toate acestea erau dureroase, deşi nimic nu mă convingea. Dar ei nu ştiau, nu aveau cum să ştie că toate argumentele lor raţionale n-au pentru mine nici o importanţă, că pentru mine apariţia Toniei în viaţa mea nu e o întâmplare cotidiană, ci ceva tainic, aproape mistic, legat de Alioşa.

Şi, după ce am ascultat toate protestele, a doua zi m-am dus la secţia de tutelă şi protecţie. Eşec total! Se părea că persoanele lipsite de încredere din punct de vedere politic nu au drept de a înfia.

— Spuneţi mulţumesc că nu v-au decăzut din drepturile materne ale copiilor dumneavoastră! Şi ce v-a mai trecut prin minte, să-i înfiaţi şi pe alţii, străini! a spus cu răutate, pe un ton moralizator, o tanti de la secţia asta şi care, în mod evident, înnebunise de atâta stat degeaba. Nici să nu vă mai gândiţi!

De sub coafura ei înaltă se iţeau nişte urechi mici, dar ciudate, ca de liliac. Buzele umflate, care împroşcau toate aceste cuvinte, erau rujate cu grijă, în formă de inimioară.

În seara aceleiaşi zile, când am rămas singură cu Anton şi i-am spus despre vizita mea la instituţia care decidea soarta copiilor, el, când a văzut durerea mea, a început să vorbească despre bunătatea mea, despre faptul că, desigur, ar fi mai bine ca fetiţa să fie cu mine, dar...

— Doamne! Ce-are aici de-a face bunătatea mea! Aici nu e vorba de nici o bunătate... Ei, tu, tu oare nu înţelegi că eu am mai mare nevoie de Tonia decât ea de mine?

Când a auzit cuvintele acestea, Anton s-a oprit, a început să se gândească... Nu a mai rostit niciodată vreun cuvânt despre lipsa de chibzuinţă a unui asemenea gest.

(De-a lungul următorilor 13 ani, el a fost pentru Tonia mai mult decât un tată adevărat. Din nefericire, el a murit când Tonia avea numai 15 ani. Şi toate problemele tinereţii

ei a trebuit să le depăşesc deja fără el. Previziunile Iuliei referitoare la ereditatea necunoscută s-au împlinit într-o anumită măsură. Au fost momente când eram cuprinsă total de disperare, neştiind cum să mă descurc cu nişte fapte inaccesibile înţelegerii mele, felului meu de a fi. Dar niciodată în toţi cei 27 de ani de când ea e fata mea – acum, când scriu rândurile acestea, ea are 29 şi e actriţă la Teatrul de Comedie din Leningrad –, niciodată nu mi-a părut rău că am luat-o. Şi durerea, şi bucuria aduse de ea le privesc mereu ca pe o parte organică a vieţii mele, a soartei mele. Dar senzaţia că nu puteam să trec pe lângă ea mi-a rămas.)

...Iar între timp, asupra ţării noastre, asupra Europei Răsăritene şi, în primul rând, asupra locurilor noastre de ocnaşi venea anul 1949, fratele adevărat al lui 1937.

Am simţit apropierea lui groaznică, involuntar, iar uneori şi conştient îi simţeam paşii. Dar, credincioşi principiului nostru – de a folosi momentul de tihnă până la capăt, trăiam de parcă nu se întâmpla nimic. Chiar luam parte la spectacolele de An Nou. Anton, e adevărat, nu a fost lăsat să vină la spectacolul ăsta. Dar fiecare dintre noi, Iulia, Vasia şi eu, am întâmpinat acest an fatidic în mijlocul unor oameni buni, înconjuraţi de bunăvoinţa şi simpatia generală. Am făcut un scenariu pentru toţi angajaţii de la grădiniţe şi chiar eu am fost prezentatoare la spectacolul aceasta. Iulia – la atelierul său, Vasia – la şcoală.

Niciodată nu am vorbit cu voce tare despre nenorocirile pline de invidie ce pluteau asupra noastră. Şi numai noaptea, când se amestecă somnul cu realitatea, când pierzi controlul asupra cuvintelor şi gândurilor, când se slăbeşte resortul tensiunii de mulţi ani, numai atunci triumfă monstruozităţile. Apar în faţa ochilor una după alta, te cuprind cu degetele lor lipicioase, agăţătoare, de gât.

Uite-le...

Etape îndepărtate, procese şi iar procese pentru Anton. Un al doilea arest pentru mine sau pentru Iulia, sau pentru amândouă. Vasia, rămas singur pe această planetă îndepărtată. Etapa Toniei la Komsomolsk-na-Amure.

Oare o să-mi păstrez dispreţul faţă de destin? Oare o să vin în întâmpinarea lui cu fermitatea şi răbdarea tinereţii mele mândre?

1949... 1949...

Capitolul 9

În ordine alfabetică

Mai întâi, au început să vină zvonuri de rău augur de pe continent. Se spunea că oraşul Aleksandrov din regiunea Vladimirskaia (la 101 kilometri de Moscova), unde se stabiliseră mulţi foşti deţinuţi care se întorseseră în anul 1947, se goleşte sistematic într-un ritm acentuat. În fiecare noapte, sunt luaţi câţiva oameni. Erau indicate şi nume, multe dintre care ne erau cunoscute.

Noaptea, eu şi Iulia, pe ascuns de Vasia, tot şopoteam pe această temă neliniştitoare. Şi invariabil ne felicitam una pe alta pentru caracterul vizionar. Ce dreptate avusesem că am rămas în Kolîma! Iulia spera din tot sufletul şi încerca să mă convingă că „n-o să ne mai ia” pe această planetă îndepărtată. Aici oricum suntem izolaţi de toată lumea. Şi cum să se descurce cei de aici fără foştii deţinuţi? Toată producţia stă pe umerii lor...

Nu, nu numai experienţa altuia, dar nici a ta nu ne învaţă nimic. Încercam în continuare să ne prognozăm viitorul, al nostru şi al altora, pornind de la premise raţionale. Nu învăţasem nimic în aceşti 12 ani. La fel de inaccesibilă ne era logica, mai bine zis, alogismul răului. Sau poate lăsam intenţionat la o parte previziunile nemiloase, pentru a mai smulge în folosul nostru încă o lună, o săptămână, o zi...

În mod evident, nu numai noi, dar nici persoanele libere de categorii modeste nu bănuiau nimic în legătură cu acţiunea în masă ce se pregătea. Cel puţin la locul meu de muncă totul se desfăşura liniştit, paşnic, aproape idilic. A avut loc şi serbarea bradului la grădiniţă. Apoi şi serbarea în cinstea Zilei Armatei Sovietice. Copiii mărşăluiau în

costumele tuturor tipurilor de arme. Metodiştii făceau des şedinţe la care eram lăudată invariabil. Într-adevăr îmi formasem mâna pentru scenariile serbărilor, inventam tot fel de lucruri, îi amuzam pe copii şi pe adulţi. Odată, vocea mea şi a copiilor mei s-a auzit chiar pe posturile de radio şi directoarea, fără să-şi dea seama, din grabă a indicat şi numele meu. Şi deşi ea, sărăcuţa, după aceea a avut mult de tras, foştii noştri deţinuţi au privit acest fapt ca pe un simptom al unei liberalizări.

Şi deodată... Deodată, într-o zi nefastă, am aflat toţi că aici, la noi, în Magadan, au fost arestaţi a doua oară doi dintre ai noştri. Primul dintre ei, Antonov, lucra undeva pe post de contabil. Al doilea, Auerbach (sau Auerbuch), locuia la parterul barăcii noastre. Era un om liniştit, închis, care ne saluta politicos, dar care nu se oprea niciodată când ne întâlneam.

Nelinişstea generală care izbucnise au început s-o stingă imediat cu tot felul de supoziţii şi zvonuri „veridice”. Antonov, cică, avea o sumă mare de decontat şi, desigur, arestarea lui e legată de lipsa banilor. Dar cel de-al doilea? Ei, al doilea se dovedeşte că a fost cândva un sionist activ. Acum, după crearea statului Israel, este ceva la modă. Probabil au vrut să-i verifice vechile legături. O să-l verifice şi o să-i dea drumul...

Peste un timp, au fost luaţi Ania Vinogradova şi doctorul Wolberg, un medic popular în oraş. Şi din nou a început panica, apoi alinările reciproce: este vorba cel mai probabil de vreun caz medical nereuşit... Doar şi Vinogradova e medic, felceriţă. Uite, or fi învinuiţi de moartea vreunui bolnav.

Nimeni nu voia să creadă că începuseră arestările repetate în masă. Cel puţin nimeni nu voia să recunoască asta nu numai faţă de altcineva, dar nici faţă de propria persoană. Când priveşti înapoi, la perioada aceasta groaznică, pur şi simplu te minunezi de orbirea intenţionată

a oamenilor: cum puteai să nu te gândeşti la un lucru evident, la faptul că în Magadan, din zi în zi, din ce în ce mai amplu, mai profund şi mai lipsit de ceremonie, se înrădăcina direcţia noului minister, MGB, reorganizat din NKVD, că această nouă direcţie primeşte cele mai bune clădiri din oraş, până la fortăreţe precum clădirea Maglag, că deja intraseră în uz expresiile „casa roşie” şi „casa albă” – cele două citadele ale lor. Se părea că noi, nişte oameni cu experienţă, care fuseserăm închişi zece ani şi trăisem doi ani în „libertatea” din Magadan, trebuia să fi privit mai cu atenţie feţele şi comportamentele tinerilor ofiţeri MGB care veniseră în număr mare aici de undeva, care, cu expresia de stăpân pe feţele energice, bine hrănite, bântuiau pe străzile oraşului. Până şi numărul lor din ce în ce mai mare trebuia să ne facă să ne gândim că se plănuiesc noi acţiuni. Dar noi nu voiam să remarcăm toate acestea, şi la fel de puţin doream să ne gândim la ele.

Mai târziu, s-a văzut că arestările repetate erau deja în toi, dar noi nu remarcaserăm caracterul lor de masă, pentru că lucrurile se desfăşurau pe toate întinderile Kolîmei, pe o singură listă. Aşa că în oraşul Magadan nimeriseră deocamdată cazuri mai mult sau mai puţin singulare. Într-un fel sau altul, am dus-o bine până în toamna anului 1949. Căsuţa noastră din cărţi de joc a rezistat chiar până în luna octombrie. Vasia trecuse în clasa a X-a. Tonia scăpase a doua oară de o etapă a copiilor, pentru că, în conformitate cu noile ordine, numai copiii de la vârsta de cinci ani erau luaţi în etapă, iar ea avea numai trei. Şi soarta ne-a mai dăruit patru săptămâni minunate în tabăra de pionieri „Severnîi Artek”, unde mi se permisese să-l iau cu mine şi pe Vasika. Iar Tonia a mers acolo cu grădiniţa. Lui Vasika i-a plăcut natura aceasta exotică, mergea mult pe coline, devenise mai puternic, se bronzase. Tonia, folosindu-se de libertăţile din vacanţă, nu se despărţea deloc de mine. Şi septembrie, singura lună din Kolîma plină de îndurare faţă

de oameni, ca de obicei ne dăruia din belşug un soare delicat, gălbui, pânze de păianjen, merişoare, nuci de cedru, poznele veveriţelor agile.

Şi cât mă mai agăţam eu de fiecare din aceste zile, simţind, ştiind aproape sigur că uite, o să plec, o să se ducă, o să se strecoare printre degetele mele viaţa cea nouă construită cu atâta greutate! Chiar dacă modestă, săracă, otrăvită de spaima permanentă, dar totuşi viaţă. Cu Vasia, cu Tonia, cu Anton, cu Iulika... Dar uite, se apropie de final şi acest răgaz. Stânca atârnată deasupra noastră e gata din clipă în clipă să se prăbuşească.

La „Severnîi Artek" era mai uşor să scapi de complexul MGB: aici nu pătrundeau zvonurile din oraş. Dar, la jumătatea lui septembrie, când ne-am întors în Magadan, era deja imposibil să te mai îndoieşti de catastrofa apropiată. Toţi foştii deţinuţi mergeau gârboviţi, când se întâlneau pe stradă, în locul salutului, îşi spuneau în şoaptă alte şi alte nume noi ale celor ridicaţi. Deocamdată nici unul dintre arestaţi nu se întorsese. Soarta lor era acoperită de un secret bine păstrat. Consecvenţa arestărilor şi scopul lor erau tot necunoscute.

Primul care a ghicit a fost bătrânul Umanski. Odată, după ce lucrase cu Vasia la algebră, s-a aşezat pe banchetă, s-a rezemat obosit de perete, a închis ochii şi a cerut pe neaşteptate:

— Nu aveţi vreun creion?

După ce umplut o pagină a carnetului său cu rânduri scurte, Iakov Mihalîci s-a ridicat de pe banchetă şi a exclamat:

— Evrica! Totul e clar! În ordine alfabetică...

În acel moment, toţi eram acasă. Dar acum nu mai era vorba de discuţii vesele în jurul mesei, ca în 1948. Acum toţi tăceam, încercând să nu ne privim în ochi, să nu vedem cum se reflectă în ei propria noastră Mare Frică. Până şi Tonia, simţind demoralizarea generală, vorbea în şoaptă cu

păpuşa.

— Ce e în ordine alfabetică?

— Sunt arestaţi a doua oară. În ordine alfabetică! Uite, ascultaţi... Am făcut un sistem. Uite numele care ne sunt cunoscute din Magadan...

Şi a început să citească. Antonov, Auerbach, Astafiev, Berseneva, Blank, Baturina, Wolberg, Vinogradova, Venediktov[120]...

— E o prostie! exclamă înverşunat Anton, aruncând spre Umanski priviri furioase, semnificative. E o coincidenţă întâmplătoare!

Dar eu am înţeles totul imediat. Un spasm cunoscut, sufocant, mi-a cuprins gâtul. Punctul culminant al Fricii. A... B... V... Dar, în acest caz, următoarea literă e a mea! Şi Anton a înţeles imediat asta, de aceea tot strigă la Umanski şi-i face semne din ochi, să nu-l speriem dinainte pe Vasia.

— Sunt nişte supoziţii, repeta Anton iritat.

Dar eu mi-am adus aminte că, în ultimul timp, de fiecare dată se uită în jur neliniştit, când intră seara în camera noastră, şi oftează uşurat când mă vede.

A bătut cineva la uşă. A intrat vecina noastră, Johanna. E palidă ca moartea.

— Gertrude a fost luată, a spus ea şi s-a prăbuşit pe scaun, parcă leşinată.

Acesta a fost un proiectil care a căzut extrem de aproape. Gertrude era musafira noastră aproape zilnică. Gertrude este un comunist ortodox, fost doctor în filosofie la Berlin, meşteră la construirea de silogisme sofisticate gata să explice şi să fundamenteze teoretic orice activitate a genialului Stalin.

— Cu ce putea să fie ea de vină, cântând la pian în orchestra casei de cultură? a întrebat Iulia pierdută.

— Tot aşa cum dumneavoastră sunteţi în atelierul

---

120 În limba rusă, V (W) este a treia literă a alfabetului (n. tr.).

dumneavoastră de reciclare, iar prietena dumneavoastră, la grădiniţă. Toţi sunt vinovaţi numai pentru că EL vrea să mănânce, a răspuns Umanski. Nişte întrebări ciudate din gura unui om care a fost închis atâţia ani. E timpul să înţelegeţi. E o acţiune de masă. Arestări repetate ale foştilor deţinuţi. În ordine alfabetică...

— Păi uite, v-aţi făcut de râs cu sofisticăriile dumneavoastră, a aruncat furios Anton, numele Gertrudei este Richter... Litera R...

Da, într-adevăr! După B, deodată R. Poate că Umanski chiar a greşit... Dar el a protestat liniştit:

— M-aş bucura să greşesc. Dar, din nefericire, am dreptate. Problema e că Gertrude Friedrichovna are două nume, Richter-Bartok. Mai bine zis, Bartok-Richter... Aşa că în mod clar a trecut la B.

Din ziua aceea, Vasika a început uneori să mă întrebe temător: „Mamă, dar ţie nu ţi-e frică?”, la care eu răspundeam: „Dumnezeu e milostiv...”

De regulă, mă întreba asta înainte de culcare. Gândul la arest se lega de noapte.

Dar asta s-a întâmplat din nou ziua, ca în 1937. Eram la ora de muzică la grupa mare. Se apropiau sărbătorile din octombrie şi trebuia să-i pregătim intens pe copii de serbare. Copiii, sub conducerea educatoarei, învăţau cântecul „Şi Stalin de la tribuna înaltă îi priveşte pe copii zâmbind”. Acompaniamentul era foarte greu şi de două ori am falsat, fără să iau bemolul.

În acest moment, doi bărbaţi în civil, unul tânăr, celălalt mai în vârstă, au intrat în camera de muzică, deschizând uşa ca la ei acasă.

— Nu se poate să intraţi, aici e ora de muzică, le-a spus sever Bella Rubina, o fetiţă de şase ani. În curând ea împlinea şapte ani şi ţinea foarte mult la rolul său de cea mai mare din grupă.

Dar cei care intraseră s-au uitat la fetiţă fără să o vadă.

De fapt se comportau de parcă în cameră nu se aflau 38 de oameni. Ei mă vedeau numai pe mine. Numai de mine aveau nevoie. Cel care era mai tânăr a scos neglijent din buzunarul lateral o legitimaţie cu copertă tare şi litere aurii şi mi-a arătat-o în fugă. Cuvântul „securitate” am apucat să-l prind cu coada ochiului. Tovarăşul lui a spus încetişor:

— Veniţi după noi!

— Evghenicika Semionocika! Nu plecaţi! a început să strige Edik Klimov, sărind de la locul lui.

Imaginea feţei lui neliniştite, înroşite, m-a urmărit mai apoi în închisoare. Ce infailibilă e intuiţia copilului! A simţi pericolul, s-a năpustit cu pieptul, ca o vrăbiuţă zburlită, în poziţie de luptă, să apere, să ferească...

Dar, în acest timp, a intrat directoarea. Şi ea era plină de pete roşii şi încerca să nu mă privească.

— Evghenia Semionovna se va întoarce, le-a spus ea copiilor. Deocamdată o să stau eu cu voi...

Sus, în cabinetul directoarei, mi s-a prezentat mandatul de arest şi percheziţie. Totul fusese făcut legal, cu aprobarea procurorului.

— Acum o să mergem la apartamentul dumneavoastră pentru percheziţie, mi-a explicat unul dintre cavalerii securităţii statului.

— N-o să fac nici un pas până nu-mi daţi posibilitatea să-mi văd fiul. E la şcoală. O să rămână singur la capătul pământului, fără o bucată de pâine. Trebuie să vorbesc cu el înainte de a ne despărţi, să-i explic unde poate cere ajutor.

Cel mai bătrân dintre cavaleri a ridicat din umeri.

— Ei, ce să zic, mă rog... Şcoala e alături. Suntem cu maşina mică. O să trecem pe la el...

Vasia mi-a povestit după aceea că şi-a dat imediat seama de tot când, în timpul orei, s-a întredeschis uşa clasei şi s-a auzit o voce poruncitoare: „Aksionov! Afară!” Şi mulţi elevi şi-au dat seama despre ce este vorba. Aici, la capătul

pământului, nu erau prea ceremonioşi şi comportamentul „casei albe”, dar şi al celei „roşii”, erau bine ştiute de populaţie.

Peste o clipă, eram deja toţi patru în maşina ce avea storurile de mătase trase: eu, cei doi cavaleri care îndepliniseră fără frică o operaţiune periculoasă de reţinere a unei teroriste importante, şi fiul meu cel mare care, la vârsta de 17 ani, a fost nevoit să-şi conducă a doua oară mama la închisoare. Acum mi se părea mic de tot. Îi tremurau buzele şi repeta: „Mămică... Mămică...”

Printr-un efort interior chinuitor, am încercat să mă concentrez pe nişte idei practice. Doar trebuia chiar aici, în aceste câteva minute care-mi mai rămăseseră, să decid ce instrucţiuni să-i dau lui Vasia. Să-i spun să telegrafieze pe continent şi, când va primi banii pentru drumul de întoarcere, să se întoarcă la Kazan? Sau să-i spun să rămână aici până la sfârşitul clasei a X-a? Doar litera Iuliei, K, nu urma aşa de curând. Poate că o să dureze până la primăvară... Dar dacă o s-o ia pe Iulia, atunci o să ia şi camera, şi Vasia poate nu numai să rămână fără pâine, dar şi fără un acoperiş. Ce va putea să facă pentru el deţinutul Anton? De Tonia, în acest sens, puteam să nu mă neliniştesc – o să fie sătulă şi la căldură. Bine că azi chiar am dus-o la grădiniţă...

Percheziţia s-a făcut cumva neglijent, parcă fără chef. S-a încheiat în 15 minute, de care m-am folosit să-mi fac bocceaua şi să-i arăt lui Vasia unde sunt lenjeria şi hainele lui. Ca un făcut, bani nu erau deloc, salariul trebuia să-l primesc a doua zi. I-am scris lui Vova o procură, dar nu eram sigură că-i vor da banii. Dacă e să judecăm după 1937, nu va ieşi nimic: atunci ne-au dispărut şi lucrurile, şi cărţile, şi salariul, şi onorariile...

— Semnaţi procesul-verbal al percheziţiei, au ordonat cavalerii. Au fost luate 14 pagini de materiale...

— Doamne, dar despre ce materiale e vorba? Doar e

povestea „Motanul încălţat”! Am refăcut-o în formă dialogată pentru teatrul de păpuşi.

— O să vadă ei acolo dacă e pentru copii sau pentru adulţi, a spus enigmatic cavalerul cel bătrân.

Apoi a început deodată să-l mustre pe Vasia, care nu-şi putea reţine lacrimile:

— Să vă fie ruşine, tinere! Aveţi 17 ani. Eu la vârsta dumneavoastră îmi întreţineam deja familia...

Vasika a izbucnit. A răspuns grosolan:

— Cu profesia asta nu e greu să-ţi întreţii familia. Dar eu la patru ani am rămas orfan de mamă şi de tată, iar acum, când cu mare greutate am ajuns în sfârşit la mama, mi-o luaţi din nou...

Şi atunci tânărul cavaler n-a mai rezistat. S-a trezit ceva uman în el.

— Nu e pentru multă vreme, a mormăit el, nu vă neliniştiţi, nu e deloc ca în 1937. O să petreceţi revelionul împreună. Şi să nu te duci nicăieri, băiete! Termină zece clase aici, că aşa pierzi un an...

Desigur, nu am crezut nici un cuvânt din cele spuse de el. În 1937, am fost luată la fel, pentru 40 de minute. Dar e bine că măcar minte cu bunăvoinţă, îl linişteşte pe Vasia.

În fine, mă decid să-l sfătuiesc pe Vasia cum să procedeze. Să trimită o telegramă surorii mele, că sunt grav bolnavă, să ceară bani pentru drumul de întoarcere. Dar când o să primească banii, să-i pună la cec şi să continue să înveţe la Magadan. Iar banii să fie ca asigurare. Ca, în caz de nevoie, să aibă cu ce să plece. El înţelege aluzia la arestarea posibilă a Iuliei şi dă din cap spre mine că a înţeles. Tânărul cavaler mormăie:

— Nu trebuie să plece nicăieri...

Am semnat procesul-verbal de percheziţie şi ridicarea „Motanului încălţat”. Am aflat astfel numele cavalerilor. Tânărul e Cenţov, cel mai bătrân, Palei.

Îl îmbrăţişez pe Vasika. Ieşim pe coridor. Pe toate uşile

ies feţe speriate. Anna Feliksovna, o nemţoaică bătrână care locuia la Johanna, spune uimită încetişor:

— Iar pentru lucruri vechi? Iar le iau pe mame de lângă copiii lor?

În maşină, alături de mine se aşază Palei. Cenţov e alături de şofer. Ridic privirea spre fereastra noastră şi văd că Vasika a tras masa şi s-a lipit de geam. Imaginea asta a fost pentru mine un chin de moarte în închisoare. Şi acum, peste mulţi ani, scriu cu durere despre asta. Încerc să fiu cât mai concisă.

Ne-am oprit la „casa albă". Un semn rău. Prin telegraful nostru, al deţinuţilor, se transmisese că în „casa albă" e societatea aleasă. „Casa roşie" e cu un rang mai jos, e pentru acţiunile de masă. De mare masă! „Casa albă" mă răneşte şi pentru că este fostul sediu Maglag, unde se afla Gridasova şi unde anul trecut reuşisem să primesc permisul de sosire pentru Vasia. Pentru noul minister atotputernic până şi regina din Kolîma fusese nevoită să cedeze spaţiu. Şi cu ce speranţe coborâsem această scară anul trecut!

Sunt dusă la biroul dactilografelor, unde cavalerii mei mai fac nişte hârtii pentru mine. Iar eu stau pe un taburet în aşteptarea trimiterii la închisoare. Dactilografa nu e experimentată, bate cu două degete, din când în când are îndoieli ortografice.

— „Săvârşit" e cu *î* sau cu *i*? îl întreabă ea pe Cenţov cu o credulitate de copil, iar acela aruncă o privire întrebătoare spre mine.

— Cu *î*, spune el nesigur, cu o intonaţie interogativă.

Şi eu confirm dând din cap. Da, cu *î...*

Nu ştiu de ce, deodată mi se face milă şi de Cenţov, şi de dactilografă. Sărmanii oameni! Doar nu ştiu nimic... Nici dacă e cu *î* sau *i*, nici ce e bine, nici ce e rău. Dar mila aceasta neaşteptată este înlocuită imediat de iritare faţă de ochii albaştri, lucioşi, ai dactilografei, faţă de cizmele, la fel de lucioase, dar negre, ale lui Cenţov, care ieşeau aiurea de

sub paltonul civil. Măcar să ajung mai repede la închisoare, în celula comună, la ai mei...

În cancelaria închisorii miroase a praf, tutun, usturoi, a mantale umede de soldaţi. Un individ tăcut, ca o statuie, cu înfăţişarea unui dog bătrân, obosit, îmi cotrobăie prin buzunare şi priveşte gândindu-se profund la piciorul de celuloid al unei păpuşi, pe care Tonia îl rupsese de la bebeluşul ei, iar eu l-am băgat în buzunar, pentru a încerca mai târziu să-l repar. Statuia trebuie să facă lista „efectelor personale” luate la arestarea mea. Deja a scris: „Ace de cap – 3 (în paranteză în litere, trei), creion chimic – 1 (din nou în paranteză în litere, unu)”. Dar uite, mai departe e pus în dificultate. Cum să treacă piciorul păpuşii? Se uită la el în lumină. Nu e nimic. E transparent... După ce a scuipat salivă pe degetul gros, îl freacă. Iar nimic... Nu-şi schimbă consistenţa... În fine, întreabă:

— Ce-i asta la dumneavoastră?

Şi respiră uşurat când îmi aude răspunsul: „Un fragment de jucărie.” Formula e bună pentru notat. Sub datele despre creionul chimic apare rândul: „Un fragment de jucărie.” Şi din nou scrie 1, iar în litere, unu.

Dar cu asta procedura de pază a securităţii statului încă nu s-a încheiat. Intră în acţiune o muiere neîngrijită în sarcina căreia intră „percheziţia personală”. Îmi dau seama că tehnica de efectuare a ei nu s-a schimbat deloc în ultimul deceniu, nu a avansat deloc. Femeia acţionează exact ca şi colegele ei de la Butîrki, Lefortovo, Iaroslavka. Poate e mai provincială în gesturi.

O trecere scurtă prin coridoarele boltite, cu ecou. Zornăitul cheilor. Scârţâitul uşii celulei. E o celulă groaznică! Miroase urât, e umedă, strâmtă. De la podeaua de piatră vine o răceală ce-ţi cuprinde tălpile. Inventar mobil – numai tineta. O fereastră monstruoasă. E adevărat, e destul de mare, pe care pătrunde lumina zilei. Cercul de foc al soarelui reflectat e parcă o pecete prin care suntem

din nou separaţi de lumea vieţii.

— Jenia! Jenia!

Sunt femeile închise care repetă în cor şi pe rând. Îmi sunt cunoscute, toate, fără nici o excepţie. Sunt arestate a doua oară. Ale noastre, de la Elghen. Trag de mine, mă tot întreabă, îmi cer informaţii. Le explic pe scurt cine a fost arestat în ultimele zile, cum e vremea afară, ce se scrie în ziare, ce se vinde în magazine. Dar e puţin pentru ele. În primul rând, vor să ştie de ce ne-au luat tocmai pe noi, şi nu pe alte persoane din aceeaşi categorie infracţională. Din interogatoriile care se fac aici nu se vede absolut deloc.

Întrerupându-se una pe alta, ele îşi exprimă tot felul de consideraţii profunde în acest ses. Cele mai interesante sunt consideraţiile Gertrudei. Ea vorbeşte de pe priciul de sus de parcă e Moise pe muntele Sinai. Nu degeaba e doctor în filosofie, şi mai e şi nemţoaică get-beget (*reichsdeutsche*). *Frâu* Doktor[121] explică arestările noastre chiar din teoria cunoaşterii a lui Marx, din teoria imperialistă a lui Lenin, precum şi din ultima întâlnire a miniştrilor de externe italian şi afgan.

Cât timp ea predică aşa, încerc să verific supoziţia inteligentă a bătrânului Umanski. Aşaaaa... A – Alimbekova, Artamonova... B – mă rog, Bartok, Berseneva... V – Vasilieva, Vinogradova, Weiss... G – Gavrilova, Ghinzburg...

— Ajunge, Gertrude, spun eu, dând obosită din mână. Priveşte în jur şi treci de la generalizările teoretice, cum să spun, la interpretarea empirică a lumii reale.

Ea înţelege totul în felul ei şi şopteşte în germană:

— Dacă ştii ceva important, nu spune cu voce tare. Aici sunt tot felul...

— O, Doamne! Iar... Stai închisă de 13 ani şi tot ţi se pare că în jur sunt tot felul de oameni... Numai tu nu eşti diferită... Demnă de taine şi secrete de stat...

---

121 Doamna doctor (l. germ.) (n. red.).

— Despre ce este vorba? întreabă ofensată Gertrude.

— Păi se pare că totul e în ordine alfabetică! Nu te uita la mine ca la o nebună! Cei arestaţi a doua oară sunt luaţi după alfabet! Uite, priveşte în jur... A, B, V, G...

În acest moment, uşa celulei s-a deschis din nou şi am văzut în prag o femeie necunoscută, palidă, de vârstă mijlocie.

— Cum vă numiţi? am întrebat noi aproape în cor.

— Golubeva, a răspuns ea încet, Nina Golubeva, din Orotukan.

În celulă s-a lăsat o tăcere mormântală.

Capitolul 10

Casa Vasikov

Lucrul cel mai groaznic este când răul devine ceva cotidian. Nişte zile obişnuite, care se întindeau pe decenii. În 1937 el, răul, abordase genul monumental-tragic. Balaurul scuipa flăcări roşii, huruia tunete de plumb, tăia în stânga şi în dreapta cu săbii încinse.

Acum, în 1949, zmeul Gorînîci[122], căscând de sătul şi de prea multă plictiseală, fără să se grăbească, făcea liste alfabetice ale celor pe care îi distrugea şi nu dispreţuia nici „Motanul încălţat" ca probă materială de activitate teroristă.

Acum era tare mare plictiseală nu numai la suprafaţa împărăţiei Balaurului, unde de la o zi la alta se reducea numărul de cuvinte şi fraze necesare pentru menţinerea vieţii, dar şi în posesiunile lui subterane, în iadul său, unde de asemenea se instalase o lâncezeală banală.

Atunci, în urmă cu 12 ani, arestul devenise o descoperire a lumii pentru *hunweibin*[123]*-ka* ortodoxă care, pe 15 februarie 1937, a păşit pragul închisorii Lacul Negru din Kazan. În faţa ochilor ei a apărut subpământul necunoscut, nici măcar bănuit de ea. S-a trezit nevoia aproape atrofiată de a găsi singură răspunsuri la nişte întrebări blestemate. Interesul acut pentru această mare descoperire depăşea chiar şi intensitatea propriei dureri.

---

122 Personaj negativ al unor legende şi basme ruseşti, monstru care scuipă foc (n. tr.).

123 Garda roşie *(Hong Wei Bing,* în chineză) (n. tr.).

Acum, eu nu mai găseam în mine nici măcar dorinţa de a afla, nici măcar curiozitate, nici interes pentru sufletele călăilor şi ale victimelor. Totul era deja clar. Ştiam deja că totul se desfăşoară după un tipar, cunoşteam standardele folosite de prigonitori şi prigoniţi.

Atunci, în 1937, când mi-am dat seama pentru prima oară de răspunderea mea personală pentru tot, visam să mă purific prin suferinţă.

Acum, în 1949, ştiam deja că suferinţa purifică numai într-o anumită măsură. Când ea se întinde pe decenii şi devine ceva cotidian, ea nu mai purifică. Pur şi simplu se transformă într-un moment de răgaz. Şi dacă încă mi-am mai păstrat sufletul viu în viaţa mea „liberă” din Magadan, acum, după a doua arestare, cu siguranţă o să împietresc.

Uite, stau pe priciul de sus între Gertrude şi Nastia Berseneva, şi singurul lucru pe care-l simt este repulsia. Pentru tot. Pentru raţia săracă de cer din spatele gratiilor şi a oblonului de lemn. Pentru Gertrude care tot trăncăneşte întruna şi pentru exclamaţiile Aniei Vinogradova, care de dimineaţa până seara îi blestemă savuros pe toţi anchetatorii. Pentru mine însămi. Am numai repulsie...

Chiar cu un an înainte să fiu arestată, mă lua cu frig numai denumirea „casa Vasikov”. Când se spunea despre un om: „A fost în casa Vasikov”, asta însemna că fusese în cel mai adânc cerc al iadului, necunoscut nouă. Cuvintele „casa Vasikov” se puteau compara prin rezonanţa lor fatidică numai cu cuvântul „Serpantinka”, închisoarea din taiga.

Şi uite, eu mă aflu pe priciul din casa Vasikov şi nu sunt cuprinsă de groază. De repulsie, da. Dar groază, nu. Sunt deja împietrită, mi-e totuna. Acum nu sunt cutremurată de lucrul cel mai important, sunt iritată de detalii. Uite, de exemplu, mirosul de hering. Am o idiosincrazie pentru el. Oricât de flămândă aş fi, n-o să pun niciodată mâna pe heringul din închisoare sau din lagăr. Iar aici şi Gertrude şi

Nastia, între care stau în poziţie de chibrit între două alte chibrituri, în fiecare dimineaţă desfac heringul cu degetele. Şi degetele lor – sunt la nivelul feţei mele – miros toată ziua a grăsime de peşte ce mă face să vomit. Şi mi se pare că în casa Vasikov nu e nimic mai îngrozitor decât duhoarea asta de hering, înmulţită cu mirosul puturos al tinetei.

Ancheta? Este o anchetă foarte ciudată. Uite, cum a fost un „război ciudat”, este şi o „anchetă ciudată”. E învăluită în aceeaşi plictiseală grea, lipicioasă, în care e cuprinsă toată casa Vasikov. Tânărul anchetator Gaidukov nici măcar nu-şi ascunde plictiseala. El cască fără jenă, se întinde, iar uneori, fără să se mai poată abţine, chiar în prezenţa mea dă telefon în biroul vecin şi schimbă cu colegul ultimele ştiri din sport. Pereţii din „casa albă”, unde mă duc pe mine la interogatorii, sunt subţiri, aud destul de bine şi fără telefon ce răspunde legat de fotbal celălalt anchetator tânăr, prietenul lui Gaidukov.

Doamne Dumnezeule! Ce-ar fi spus primii inchizitori ai mei, Ţarevski, Vevers, maiorul Elşin, dacă ar fi văzut asta! Cu ce pasiune, mânie, viclenie, iar, uneori, şi cu blândeţe prefăcută îşi duceau ancheta! Şi toate acestea numai pentru ca Gaidukov, liniştit, uşor cuprins de spleen, să copieze peste 12 ani cu un scris caligrafic aceste procese-verbale înflăcărate!

Nu mi s-a prezentat nici o altă nouă acuzare. Nu au cerut nici să „recunosc”. Tot ce spuneam era trecut de Gaidukov în procesul-verbal, fără cea mai mică modificare, necondiţionat. Chiar a scris şi cuvintele mele despre metodele ilegale de anchetă din 1937. Atunci încă nu ştiam expresia „i se rupe-n paişpe”! Dar fără îndoială că asta era starea lui.

Odată, când am semnat ceva, am observat că în dosar se află o hârtie, care a servit probabil la motivarea arestului meu de acum. Am apucat să citesc cuvintele: „Pentru suspiciuni de continuare a activităţii teroriste.”

— Dar ce mai e şi asta! nu am putut să mă abţin. Păi ce, la grădiniţă, da, am continuat activitatea teroristă?

Gaidukov a aruncat indiferent ochii pe hârtie şi, fără să ridice vocea, a răspuns:

— Păi asta este numai pentru a face dosarul... Păi ce era să scriem, dacă aveţi articolul vechi, 58/8 şi 11? Grupare teroristă... Spionaj sau sabotaj doar nu puteam să scriem, nu?

De fapt, el era, cum se spune, un băiat nepericulos, un conţopist. Mi-a dat voie să primesc pachete de acasă. Şi am primit o bocceluţă care conţinea numai simboluri comestibile. Două gogoşele de lagăr. Era un semn că Anton vine la Vasia. El adusese de la punctul lui de corespondenţă felul de mâncare premium al doctorului, din meniul de lagăr. Două sandvişuri cu ou şi şprot. Aşa ceva se vinde la bufetul şcolii. Deci Vasia continuă să meargă la şcoală. În fine, nişte bucăţele de aluat prăjite în ulei, aşa-numitele „scovergi”, felul de mâncare de marcă al Iuliei. Semn că deocamdată Iulia e acasă.

Odată am avut tare mare noroc. Am fost dusă la interogatoriu nu noaptea, ca de obicei, ci în toiul zilei. Şi, când am ieşit din casa Vasikov, l-am văzut pe Vasika al meu care stătea cu bocceluţa la poartă. Şi el m-a văzut. M-a cuprins o bucurie scurtă, dar intensă. Uite-l, e viu, sănătos şi arată destul de bine. Nu a plecat pe continent, nu s-a pierdut, nu a abandonat ultima clasă a şcolii. Şi vine la mama cu pachet, nu se teme, şi chiar dacă se teme, atunci îşi depăşeşte frica, poate că o să-l ia şi pe el la întrebări pentru asta la organizaţia de comsomol.

Şi i-am zâmbit larg, când am urcat în maşină, i-am făcut cu mâna. (Apoi, când ne-am întâlnit, el se tot minuna: de ce eram eu aşa de veselă?)

Dar a trecut şi clipa aceasta de bucurie şi din nou m-a cuprins disperarea adâncă. Din nou, din nou deţinută... Din nou senzaţia obişnuită, obositoare a escortei din spatele

meu. De parcă nu se întrerupsese. Gândurile din nopţile albe se revărsau de-acum ca un necrolog. Întorceam viaţa când pe o parte, când pe alta, dar fiecare dintre ele ducea la o singură scăpare – moartea. Doar, de fapt, nu era să mă predau a doua oară în mâinile lor, s-o apuc din nou pe drumurile Elghenului. Nu, nu mă gândeam la sinucidere, mai ales la formele lui concrete. Ştiam că nu va fi nevoie de ea. Era suficient numai să nu mă mai împotrivesc ei şi ea va veni.

Cum s-a văzut mai târziu, am fost arestaţi NUMAI pentru a ni se întocmi, conform sentinţei Comisiei Speciale a MGB, domiciliu definitiv, pe viaţă, aici. Pentru aceasta era nevoie de retranscrierea vechiului dosar, de trimiterea lui prin curier la Moscova, se aştepta până ce va fi ştampilat acolo (şi era o coadă mare, pentru toată uniunea), şi, în fine, să primim sentinţa din nou cu ajutorul aceloraşi curieri care nu se grăbeau prea tare. Pentru asta era nevoie de cinci-şase luni...

Ah, dacă am fi ştiut asta! Măcar dacă am fi ghicit aceste intenţii aşa de umane! Atunci am fi avut putere să îndurăm celula asta. Doar domiciliul forţat nu e lagăr. Este fără escortă, fără sârmă ghimpată, în cotlonul tău, cu cei apropiaţi...

Dar anchetatorii nu aveau dreptul să ne comunice ce ne pândeşte şi ce nu. (Numai tânărul meu cavaler de securitate Cenţov, care descoperise la percheziţie la marea teroristă „Motanul Încălţat”, a încercat să ne atenţioneze pe mine şi pe Vasika că acum „nu e deloc ca în 1937”. Şi deşi atunci eu, învăţată cu toată minciuna de atâţia ani, nu l-am crezut, totul s-a dovedit a fi adevărat. Şi după aceea i-am fost recunoscătoare lui Cenţov pentru această tentativă umană a lui de a ne linişti şi sunt bucuroasă pentru el că i-a tremurat inima, nu a rămas de piatră la despărţirea mea de Vasia.)

Dar toate acestea le-am aflat mai târziu. Deocamdată

noi, posesorii nefericiţi ai numelor cu literele iniţiale ale alfabetului, primii pionieri ai anului 1949, trebuia, pe propria piele, să aflăm care este scopul acestei campanii repetate. Şi eram chinuiţi de spectrul unui nou termen de lagăr. Aşteptam repetarea totală a întregului program din anul 1937, iar asta era peste puterile omeneşti.

De aceea noaptea mă şi pregăteam de moarte, treceam în revistă toată viaţa mea, toate durerile, necazurile, supărările. Şi toate marile greşeli ale mele. Spuneam pe de rost, în germană, rugăciuni catolice care erau învăţate de la Anton. Şi pentru prima oară în viaţă visam la biserică ca la un refugiu. Cât de tămăduitor este, probabil, să intri în biserică. Să te lipeşti cu fruntea de o coloană. E rece şi curată. Să nu observi nimic în jur. Dar să simţi mâna nevăzută a cuiva pe capul tău. Doar tu ştii cât am obosit, Doamne...

...Ziua şi noaptea în celulă vorbeau în toate felurile despre ce se va întâmpla cu noi. Se vorbea de pedepse noi, monstruoase. 20 de ani... Numai Gertrude era optimistă. Ne asigura că vor fi create nişte forme intermediare de ghetou pentru foştii deţinuţi, ceva de mijloc între lagăr şi deportare.

Zu dem Beispiel[124]*,* colhozul „Ridichea roşie", a încheiat ea în volapük[125]-ul ei.

Nu era lipsită de spirit şi, lucrul cel mai important, toate voiam să fie adevărat. De atunci discuţia despre ce ne aşteaptă – lagăr sau deportare – era formulată clar: Elghen sau „Ridichea roşie?

Au venit sărbătorile din noiembrie. În conformitate cu

124 De exemplu (l. germ.) (n. tr.).

125 Limbă artificială cu caracter internaţional, inventată de preotul german Johann Martin Schleyer între anii 1879–1880 (n. red.).

cele mai bune tradiţii, conducerea casei Vasikov le-a marcat printr-o percheziţie gigantică. Anchetatorii nu au lucrat trei zile, nu au chemat pe nimeni, şi melancolia care cuprinsese celula închisă ermetic parcă s-a materializat, aşezându-se pe podea sub forma unor pete murdare.

Şi deodată, în mijlocul acestei linişti mormântale, în noaptea spre 9, lacătele au început să zornăie, uşile celulei au scrâşnit cu o voce ruginită. Eu! La interogatoriu!

Peste un minut deja inspiram cu lăcomie aerul geros de noiembrie, stând la poartă în aşteptarea maşinii. Aici oamenii erau duşi la interogatorii cu autoturismele. Am învârtit pe neobservate maneta ce lăsa în jos fereastra laterală şi am inspirat cu plăcere oxigenul. Escorta s-a făcut că nu a observat.

Gaidukov, după sărbători, era cumva amorţit şi mai indiferent decât de obicei.

— Ei, uite, v-au făcut formele, a spus el, trântind palma pe dosarul gros, roz, al „cazului” meu.

Era chiar dosarul deschis în anul 1937. Numai că într-o mapă nouă, proaspătă, cu o inscripţie clară, tipărită, pe copertă: „A se păstra pentru totdeauna.” Sub inscripţia asta era o alta, scrisă numai cu liniuţe: VEK-OGPU-NKVD-MVD-MGB. Dacă era să arunc un ochi de scriitor, în dosar nu sunt mai mult de 20 de coli de tipar.

— Oare totul este despre mine? am întrebat eu apatică.

— Păi despre cine să fie? s-a minunat Gaidukov.

Deodată pe biroul lui a început să sune telefonul.

— Da, da, a confirmat anchetatorul meu, puţin înviorat, da, e la mine. Ascult, tovarăşe colonel... Imediat, tovarăşe colonel...

Anchetatorul s-a întors atunci spre mine şi mi-a spus:

— Doreşte să vă vadă comandantul nostru, colonelul Ţirulniţki. Veniţi după mine!

Colonelul avea o înfăţişare impunătoare, aproape nobilă. Era potrivit de înalt şi potrivit de gras, cu un nas acvilin,

părul încă bogat, uşor încărunţit. La înfăţişarea lui se potrivea mai bine o mantie medievală de cardinal. Dar baretele decoraţiilor, care formau un mozaic multicolor pe piept, aminteau că meritele lui nu sunt legate în nici un caz de Evul Mediu.

— Luaţi loc! îmi spune. Puteţi să plecaţi, îi zice lui Gaidukov.

În continuare s-a întâmplat ceva de neînţeles, de neexplicat!

Colonelul şi-a alungat deodată de pe chip severitatea şi a început să vorbească spunându-mi prenumele şi patronimicul, de parcă eram la un ceai.

— Ce băiat minunat aveţi! A venit pentru permisul de a trimite pachet. L-am admirat. Şi vorbeşte curajos cu noi! De regulă, oamenii doar se tem de noi...

El a rostit ultimele cuvinte cu o intonaţie ciudată. Nu cu importanţă, nu cu plăcere, ci chiar cu o nuanţă de tristeţe.

— Aveţi un singur copil? a întrebat apoi.

Era chiar întrebarea pe care n-o puteam suporta. Am tăcut multă vreme, repetându-mi în minte rugămintea lui Vasia: „Să nu plângi în prezenţa lor!” Pauza s-a prelungit. Colonelul se uita la mine nedumerit.

— Am avut doi. După ce v-aţi amestecat în viaţa mea, a rămas numai unul singur.

— Războiul?

— Blocada. Leningrad.

— Dar asta s-ar fi putut întâmpla şi în prezenţa dumneavoastră.

— Nu. L-aş fi scos viu din foc.

Acum colonelul se uita la mine pur şi simplu cu o compătimire inexplicabilă. Am tresărit în sinea mea. Ce este cu mine? Nu le-am studiat apucăturile în cei 12 ani? Acum probabil îmi va propune să mă elibereze. În schimbul anumitor servicii. Şi o să răspund la privirea plăcută cu una ostilă, precaută. Colonelul zâmbeşte.

— Nu vă suntem deloc pe plac...

— De unde aţi... îmi zboară de pe buze fără să vreau.

Imediat mă sperii. A obţinut ceea ce voia, m-a scos din tonul oficial. Iar acum, după ce s-a convins că nu iese nimic cu mine, va începe răfuiala. Îmi aduc aminte de povestirile despre carcerele din casa Vasikov.

Dar colonelul nici nu se gândeşte să se răfuiască. Loveşte cu creionul în cristalul de pe birou şi spune gânditor, parcă meditând cu voce tare:

— Da, aveţi un băiat uimitor. Şi al meu e la fel... Adică am şi eu unul de aceeaşi vârstă. Dar uite, ar fi avut el curajul, la momentul necesar, să vină să ia apărarea tatălui său într-un loc aşa de groaznic, asta nu ştiu. Aşa că vedeţi, în fiecare necaz este şi o parte bună. Acum v-aţi convins că băiatul dumneavoastră vă iubeşte.

Nu, se dovedeşte că nu am împietrit de tot. Cuvintele despre iubirea fiului, mai ales rostite de un colonel MGB în „casa albă”, m-au cutremurat deodată. Şi am încălcat promisiunea, nu am respectat rugămintea lui Vasia, de a plânge în prezenţa lor.

Colonelul s-a ridicat cu o uşurinţă neaşteptată, a pus apă într-un pahar, mi l-a întins. Înghit febril apa, cu dinţii clănţănind pe pahar. Şi deodată am distins o frază total de neimaginat pe aceste buze:

— Ştiu că nu sunteţi vinovată de nimic...

Ce mai e şi asta? Ce şiretlic monstruos mai e şi ăsta? Sau... Sau... Oare vorbeşte sincer?

— Da, ştiu asta, a continuat colonelul. Dar să tragi concluzii din toate astea este peste posibilitatea mea. Totuşi pot să vă uşurez situaţia. Şi o să fac asta. Uite, citiţi!

A scos din sertar un dosar cu hârtii. Mi-a întins dosarul acesta şi a împins spre mine veioza.

Am citit multă vreme mecanic, de emoţie neputând lega cuvintele oficiale într-un întreg cu sens. Frazele se umflau şi pocneau, fără să lase nici o urmă. Dar uite, în fine ceva-

ceva se lămureşte.

Hârtia e adresată Comisiei speciale de pe lângă MGB al URSS. Este copia celei care fusese trimisă deja la Moscova. „Se trimite cazul lui cutare cu acuzaţia...” Ei, toate acestea reprezintă codul convenţional folosit în împărăţia zmeului Gorînîci. Dar uite esenţa! „Pentru a fi trimisă spre deportare...” Trimisă spre deportare! Colhozul „Ridichea roşie”! Ce fericire! Deci nu Elghen, nu lagărul, nu sârma ghimpată... Deci cerul de deasupra capului meu va fi liber?

Ridic spre colonel ochii fericiţi.

— Deportare? Deportare în libertate? Se poate cu familia?

— Da. Şi o să ieşiţi repede şi din închisoare. Au mai rămas numai câteva zile.

Îmi întinde o altă hârtie. Este copia scrisorii trimise procurorului. El face demersuri ca, în privinţa mea, să fie schimbată „măsura privaţiunii”, ca „detenţia sub pază să fie înlocuită cu interdicţia de a părăsi localitatea”. Şi motivează solicitarea prin faptul că a rămas fără mijloace de subzistenţă un fiu minor.

— Vedeţi? V-am transformat în copil fiul de 17 ani, pentru a vă scoate afară.

— Şi ce spune procurorul?

— E de acord. Am vorbit cu el azi. Dar încă nu există o rezoluţie oficială. A promis să trimită mâine. Ei, cât timp hârtia va trece prin toate canalele de cancelarie, vor mai trece vreo cinci zile. Să vă gândiţi că peste o săptămână o să fiţi acasă, cu fiul. O să vă cheme cu lucrurile. Asta va însemna că plecaţi în libertate. O să lucraţi unde aţi fost înainte.

Îmi trece prin minte un gând, să-i cer imediat să-mi dea permisiunea de a o înfia pe Tonia. Dar deja apăsase butonul soneriei şi în uşă stătea acum escorta care venise după mine.

— Duceţi-o pe arestată, a ordonat colonelul aproape fără

să-şi mişte buzele.

Chipul i-a devenit din nou impunător, impenetrabil. Şi tot ce mi-a spus acum mi se pare o fantasmagorie, un vis pe care l-am văzut câteva clipe.

În celulă ajung în zori. Deja se împarte apa caldă, pâinea, heringul. Când am trecut prin curtea închisorii, apucasem să iau o gură de aer proaspăt de noiembrie, şi după asta putoarea acră de la hering mă doboară. Şi, de fapt, după cele dezvăluite de colonelul Ţirulniţki, realitatea celulei este şi mai insuportabilă.

— Eşti palidă ca moartea, spune Gertrude, ce ţi-au zis?

— Mai târziu... răspund eu şi, refuzând nu numai heringul, dar şi pâinea, mă întind pe prici şi închid ochii.

Pentru a nu cobi, pentru a nu distruge visul, am decis să nu spun nimănui despre comportamentul straniu al colonelului.

O zi. A doua. A treia. Speranţă şi disperare. Disperare şi speranţă. În jurul meu sunt oameni care stau culcaţi, înghesuiţi precum şproturile în conservă, şi eu mă simt singură, ca un felinar izolat într-o piaţă pustie.

A patra zi, mi s-a adus un alt pachet, o boccea cu mâncare. Era semnul înfrângerii totale. Dacă într-adevăr se pregăteau să mă elibereze, nu ar fi acceptat pachetul. Deci nu a ieşit nimic. Probabil procurorul nu a semnat.

Spre sfârşitul celei de-a cincea zile, când, de durere, simţeam pe cap rădăcina fiecărui fârişor de păr, nu am mai rezistat: am trezit-o pe Gertrude şi i-am spus toată discuţia cu colonelul.

— O, Jenia! *Wie dumm bist du!*[126], a exclamat Gertrude şi a rostit un discurs întreg în care îşi manifesta uimirea că am putut, fie şi pentru o clipă, să cred asemenea vorbe ale colonelului. Ei, e clar, voia să sondeze ceva... Să-ţi câştige încrederea. Să te atragă spre el. Nu a cerut nimic? Stai

126 Ce proastă eşti! (l. germ.) (n. red.).

puţin, o să-ţi ceară...

M-am ruşinat. Într-adevăr, încrederea mea prostească nu are limite. Până şi ortodoxa Gertrude priveşte cu realism „umanismul” temnicerilor. Şi totuşi... De sute de ori am repetat, ca o placă, reproducându-mi mental toate cuvintele colonelului. Doar nu a fost în vis... Bine, a minţit. Dar am citit cu ochii mei hârtia despre deportare. De fapt, ce-i costa să fabrice orice fel de document?

Şi încă cinci zile. Abia pe 19 noiembrie, când m-am cufundat definitiv şi ireversibil cu sufletul pârjolit în semiexistenţa închisorii, abia atunci s-au auzit aceste cuvinte la care nu mai speram deja: „Cu lucrurile!”

Ca răspuns, am sărit nu numai eu. Toate vecinele mele au sărit din locurile lor. Pentru că era un eveniment epocal pentru toate. De aici încă nu mai ieşise nimeni cu lucrurile. Deci soarta uneia fusese hotărâtă. Şi era un etalon pentru celelalte destine.

Escorta a stat în uşă tot timpul cât mi-am adunat lucrurile, aşa că nu am putut să schimbăm nici un cuvânt. Şi nici nu era nevoie de cuvinte. Erau suficiente privirile. „Transmite cumva...” „Când ai cea mai mică posibilitate...”

Peste câteva minute, eram deja la biroul închisorii. Acolo se afla aceeaşi statuie care acum o lună îmi făcea opisul „efectelor personale”. Acum mi le-a întins pedant în faţa mea: cele trei agrafe ale mele, un creion chimic şi, lucrul cel mai important, piciorul grăsuţ din celuloid al păpuşii Toniei. Ador legalitatea strictă!

— Semnaţi!

A intrat anchetatorul meu, Gaidukov. Nici nu bănuiam că putea avea o faţă aşa de veselă, binevoitoare.

— Ei, asta e tot, a spus el. O să mâncaţi la prânz deja acasă. Acum o să mergem împreună cu maşina la procuratură, o să iau de acolo documentul referitor la dumneavoastră şi o să mergeţi unde vedeţi cu ochii. În limitele Magadanului, desigur...

Când i-am văzut starea de spirit favorabilă, am născocit o mare problemă.

— Cetăţene anchetator! Mi-am uitat în celulă ochelarii. Nu pot să citesc fără ei.

Era o minciună crasă. Pe atunci încă nu foloseam ochelari. Gaidukov a trimis statuia în celulă, dar el s-a întors, evident, cu mâna goală. Nu a găsit ochelarii mitici.

— Permiteţi-mi să mă duc eu pentru o clipă. Împreună cu escorta. N-o să spun nimic.

Era o încălcare totală a regimului. Dar azi, Gaidukov vrea să fie bun până la capăt. Vine chiar el cu mine. Mă grăbeşte tare, dar eu, tot scormonind pe priciul de sus, apuc să-i şoptesc lui Gertrude parola tainică – „Ridichea roşie”. Acum nu se vor mai teme de noile pedepse de lagăr.

În cele zece minute cât am fost nevoită să-l aştept pe Gaidukov în maşina ce se oprise lângă clădirea procuraturii, toţi demonii se înfig din nou neobosiţi în conştiinţa mea. Zeci de supoziţii, una mai groaznică decât cealaltă. Uite, acum o să iasă şi o să spună că procurorul a refuzat. Şi înapoi în închisoare. Sau va zâmbi viclean şi va spune din cauza cărui motiv diavolesc Ţirulniţki a fost aşa de bun cu mine. Nu-mi pot deloc imagina despre ce ar fi vorba, dar probabil e ceva nemaivăzut, obscur, neruşinat... Şi atunci îmi va rămâne numai moartea.

— Puteţi pleca acasă, spune Gaidukov deschizând portiera.

Şi spune asta cu o voce aşa de blândă, că roşesc din cauza supoziţiilor mele. Uite în ce m-am transformat! Aşa de tare m-a călcat în picioare viaţa, că mi-am pierdut de tot capacitatea de a crede în ceva bun. Dar, de fapt, uite, e o minune! Mă duc acasă. Acasă! Cineva m-a ajutat să ies din prăpastie, iar eu, în loc să mulţumesc şi să mă gândesc că până şi în reşedinţa principală a zmeului Gorînîci sunt oameni cărora nu le este inaccesibil binele, în loc de asta caut febril obstacole, piedici.

— Mulţumesc, spun eu sinceră, adresând aceste cuvinte nu lui Gaidukov, ci undeva mai sus de capul lui.

— Să fiţi sănătoasă, zâmbeşte el şi adaugă: Mâine să veniţi pe la ora 1 la „casa albă”, să vă fac ordinul de nepărăsire a localităţii.

Automobilul de la MGB dispare după colţ, iar eu rămân pe şosea cu bocceaua în braţe. Temându-se de nişte etape neaşteptate, ai mei mi-au adus la închisoare o grămadă de boarfe groase şi, uite, acum abia pot să mai duc povara asta grea. Mai mă şi dezobişnuisem de aerul curat în această lună petrecută în mirosul greţos din celula de la casa Vasikov. Abia merg. Mă ia ameţeala, picioarele mi se taie.

Total fără puteri, pun bocceaua jos şi mă opresc să-mi trag sufletul. Deodată aud un „oh!” rostit încet. Lângă mine s-a oprit metodista noastră de la cabinetul metodic preşcolar. Chiar acea Aleksandra Mihailovna Şilnikova, care făcuse raportul despre iubirea emoţionantă a copiilor pentru cel Mare şi înţelept. Se uită la mine şi îi văd parcă pentru prima oară faţa tipică din Ural, cu fruntea înaltă, gura moale şi ochii mari, rotunzi. Se pare că e o faţă foarte omenească, dacă dăm jos de pe ea adaosul oficial, de serviciu.

— V-au dat drumul? întreabă ea. V-au dat drumul de tot?

— În legătură cu „de tot” nu se poate spune nimic sigur. Dar şi „deocamdată” este bine. Deocamdată mi-au dat drumul. Uite, încerc să ajung acasă...

— Haideţi să vă ajut să duceţi bocceaua. Se vede că aţi slăbit mult...

Urcăm încet panta, apropiindu-ne de Harlemul nostru. Şi Aleksandra Mihailovna, metodista, de la care în ultimii doi ani am auzit atâtea cuvinte alambicate despre sarcinile educaţiei preşcolare, îmi cară bocceaua prăfuită de închisoare, îmi oferă nişte bani cu împrumut, îmi bagă în buzunar nişte pacheţele din sacoşa ei de piaţă. Uite, se

dovedeşte ce mlădiţe verzi există în sufletul ei, undeva adânc, sub stratul de flori moarte de hârtie, gofrate.

(După Congresul al XX-lea, după citirea raportului lui Hruşciov, Aleksandra Mihailovna a venit la mine şi a spus: „Doamne, ce oarbă am fost! Cât l-am idealizat pe acest om!” Ea nici măcar acum nu putea rosti numele care-i fusese nu demult aşa de drag. „Dumneavoastră, probabil, ştiind tot, mă consideraţi lipsită de speranţă...” „Ei, nu”, am răspuns, „dumneavoastră aţi avut episodul cu cojocelul din blană de iepure[127]...” „Ce cojocel?” „Păi bocceaua mea de închisoare... Mai ţineţi minte, m-aţi ajutat s-o car...”)

Deja aproape de baraca noastră l-am întâlnit deodată pe Vasika. El venea spre noi cu prietenul lui de şcoală, Feliks Cerneţki. Miraţi de întâmplarea aceasta neaşteptată, ne-am grăbit unul spre celălalt.

(Mai târziu, Vasia povestea că Feliks, când m-a văzut, a spus: „Uite, vine mama ta.” Dar Vasia a luat-o drept glumă şi a spus dur: „Nu ţi-e ruşine să râzi de mine, de aşa ceva?”)

— Vasia!

Şi din nou chipul lui a devenit unul de copil. Ca atunci când m-au săltat.

— Mămică!

Ah, ce plăcut e coridorul nostru strâmb, afumat! Ce frumos şi puternic miroase a ceapă prăjită! Şi ce dragi îmi sunt oamenii aceştia care deja au dat fuga la uşa noastră!

Anton vine abia spre seară. El vine în fiecare zi, câte 8 kilometri pe jos, îi aduce lui Vasia cina sa din lagăr. Atunci o să dau fuga acum la grădiniţă, după Tonia, ca seara să fim din nou împreună. Toţi împreună.

La grădiniţă e ora de somn. Copiii dorm. Dar toate educatoarele, doicile, surorile mă înconjoară cu atâta

---

127 Aluzie la episodul din povestirea *Fata căpitanului* de A.S. Puşkin (n. tr.).

căldură şi compătimire, că parcă şterg de pe sufletul meu tot ce se adunase în această lună petrecută în casa Vasikov. Aflu că de sărbători i-au dus lui Vasia daruri – plăcinte, bomboane... Ce buni sunt oamenii! Gândurile de ieri despre moarte mi se par acum imposibile, de parcă nici nu mi-ar fi trecut prin minte...

Doica din grupa Toniei se căieşte şi-şi cere iertare. Fetiţa urlase aşa de tare, o strigase pe mama, că a fost nevoie să o mintă: a murit mama ta, nu mai vine.

— Doar nu ne mai aşteptam să veniţi înapoi... Vă rog să ne scuzaţi...

Pe drumul spre casă, Tonia, înfiptă cu putere în mâna mea, trăncăneşte despre o mulţime de lucruri, dar din când în când mă tot întreabă: „Dar n-o să mai mori, nu?”

Iulia neapărat vrea să-i facă o surpriză lui Anton şi seara, înainte de venirea lui, îmi porunceşte s-o iau pe Tonia în braţe şi să stau în spatele paravanului. Şi deşi tare l-aş mai fi întâmpinat cu mare bucurie nu în cameră, ci chiar pe coridor, nu pot s-o refuz pe Iulia. Las’ să se amuze şi ea.

Aud cum intră Anton, îşi scoate galoşii lângă uşă, oftează greu, pune ceva pe masă şi-i aminteşte lui Vasia că mâine e zi de pachet la închisoare. Şi deodată, Tonia nu mai face faţă conspiraţiei.

— Dar mama n-o să mai moară, spune ea, sărind de pe genunchii mei şi dând fuga din spatele paravanului.

Anton trage aşa de tare de paravan, că acesta cade jos cu un bubuit îngrozitor. Când aud zgomotul, dau fuga vecinii.

— Tu? Tu? repetă Anton.

Vecinii îşi şterg lacrimile în jurul nostru. Dar eu şi Anton nu plângem. El tot repetă:

— Cât ai slăbit!

Iar eu:

— Nu-i nimic, o să mă întremez...

E noapte. Anton a plecat în lagăr. Iulia la atelier, în

schimbul de noapte. Tonia doarme pe banchetă. Numai eu şi Vasia tot vorbim, culcaţi în paturi. Deja de câteva ori mi-a urat noapte bună, dar discuţia tot izbucneşte mereu.

În fine adorm, păstrând chiar în somn sentimentul de plăcere fizică puternică stârnit de cearşaful curat şi cel de plapumă. Mă trezeşte vocea lui Vasia.

— Mamă, dormi?

— Da. Ce-i?

— Nimic. Voiam numai să-ţi spun noapte bună, mămică...

Şi peste jumătate de oră din nou:

— Noapte bună, mămică...

Capitolul 11

După cutremur

S-a potolit prima explozie de bucurie după eliberarea neaşteptată din închisoare. A venit reacţia. Mă trezeam dimineaţa palidă, cu pleoapele umflate, cu durere de cap. Şi din nou, din nou cu senzaţia de condamnare.

De pe fereastră mă întâmpinau zorii de decembrie din Kolîma. Nu aveai cum să te ascunzi de ei. Trebuia să ieşi afară, să intri în contact cu oamenii, să afli noutăţi.

Noutăţile se arătau pline de monotonie. Ordinea alfabetică strictă nu fusese tulburată. În fiecare zi era luat un nou lot de arestaţi a doua oară. Nu-ţi mai rămânea decât să te minunezi cum de reuşesc să înghesuie atâţia oameni în spaţiul limitat al casei Vasikov. Probabil deja se stă şi sub priciuri. De la o zi la alta, alfabetul se apropia tot mai mult de litera Iuliei, K. Seara, înainte de culcare, Iulia dădea instrucţiuni.

— Dacă o să mă ia azi, să ai în vedere: mănuşile mele de blană sunt la reparat. Să le iei din atelier şi să mi le aduci. Să nu aduci pâine, ajunge raţia. Dar zahăr neapărat. Fără zahăr înnebunesc de tot...

Şi eu deja nu mai răspundeam acum: „Nu mai spune prostii”, ci acceptam laconic:

— Bine, o să aduc.

În primul moment de la ieşirea mea, toţi au fost îmbărbătaţi de mesajul meu semnificativ că este vorba numai de deportare, că nimeni nu va primi pedepse în lagăr. Dar mai apoi visele colorate despre „Ridichea roşie” au început să pălească cumva în faţa perspectivei reale a casei Vasikov, şi nici nu se ştie pe ce termen.

Vasika era negru de supărare. Mai rămăsese o jumătate de an până la terminarea şcolii medii şi dintr-odată a început să ia note de trei. La tentativa mea de a aduce vorba despre asta, el şi-a arătat colţii:

— Ce, MGB e neliniştit de notele mele?

Nu aveam ce să-i răspund. Într-adevăr, MGB intrase în viaţa noastră cotidiană. Supravegherea de dinainte de arest putea să nu fie băgată în seamă, era secretă. Acum eram urmărită pe faţă şi umbra „casei albe” plutea deasupra căsuţei noastre din cărţi de joc, deasupra şubredei noastre fericiri familiale. În prima săptămână de la ieşirea din închisoare, am fost acolo de trei ori. Prima dată, pentru a semna că nu părăsesc localitatea. A doua şi a treia, pentru a mă plânge de secţia de cadre, care nu dorea să mă repună în muncă. Iar mai apoi pur şi simplu mi-au ordonat să mă prezint la ei de două ori pe săptămână, până va veni de la Moscova decizia în noul meu „dosar”.

În urma unui telefon „de acolo”, am fost reprimită la serviciu. Cântam din nou la pian, dar din când în când surprindeam asupra mea privirile pline de compătimire ale colegelor, auzeam frânturi de discuţii despre faptul că directoarea caută un nou muzician. Ea începuse să fie tot mai reticentă s-o lase pe Tonia cu mine.

— Cu cât se va ataşa mai mult, cu atât va fi mai greu să se dezveţe.

Nici Anton nu mai reuşea acum să vină în fiecare seară, pentru că regimul din lagăr se înăsprise în legătură cu apropierea datei istorice – aniversarea a 70 de ani a Inspiratorului şi Organizatorului tuturor victoriilor noastre, a Marelui Lingvist şi a Celui mai bun prieten al sportivilor noştri, generalisimul Stalin.

Iulia cerea ca radioul să fie mereu deschis. Avea o teorie: „Trebuie să auzi tot.” Şi difuzorul nostru, de dimineaţa până seara, îşi scuipa plămânii, împroşcând asupra noastră şuvoaie de entuziasm al lingăilor legat de aniversarea

Conducătorului. Aniversarea celor 70 de ani era sărbătorită aproape o săptămână întreagă. Bacanalele de entuziasm şi declaraţii de dragoste şi fidelitate durau cu orele. Fiecare popor făcea practicile sale şamanice în felul lui. Asiaticii băteau în tamburine şi-şi plescăiau limbile. Siberienii, cu voci răguşite, urlau cu privire la întinderile patriei minunate în care ei, chipurile, au compus un cântec plin de bucurie despre marele prieten şi conducător. Cei din Riazan şi Voronej au început să bată un step oarecum deosebit, intens, în onoarea generalisimului, întrerupând armonia cu strigăte violente. Apoi se transmitea petrecerea populară din Piaţa Roşie, orchestrele bubuitoare şi corurile. Totul mergea într-un crescendo continuu şi nu se vedea când se va încheia acesta.

Acum, toate acestea par aproape incredibile. Oare atunci nu am visat toate aceste dansuri şamanice în acordul cărora a ieşit de pe scena istorică acest an 1949 de tristă amintire? Vai! Precizia memoriei era confirmată de fiecare dată când, încă destul de recent, am dat întâmplător în eter peste vocile subţiri, pătrunzătoare din Pekin, care se sufocau în superlative, se zbăteau în convulsiile iubirii pentru cel mai, cel mai Mare Cârmaci.

...Pe 25 decembrie 1949 a murit mama mea. Al doilea arest al meu s-a dovedit a fi chiar ultimă picătură care a umplut paharul. Ce s-a mai agitat, sărmana, când a aflat din scrisoarea lui Vasia că el a rămas din nou fără mine! Cât a încercat de acolo, de la distanţă, să apere, să ajute. Ba trimitea prin oameni puţin cunoscuţi telegrame ce începeau cu cuvintele „Te implor”, ba se încumeta – uscăţivă, de aproape 70 de ani, în paltonaşul ei de drap cu căptuşeala din mătase –, să calce pragul ministerului îngrozitor, demonstrând unor ofiţeri de serviciu bine hrăniţi, bine raşi, că, după toate legile, mama are dreptul măcar să ştie dacă

fiica ei este în viaţă şi unde se află, dacă trăieşte.

Din fericire, a mai apucat să primească scrisoarea mea despre ieşirea din casa Vasikov. Şi eu am mai apucat să primesc ultima veste de la ea – o foaie de caiet de clasa întâi. Mama mea scria acum mare. Mare şi inegal. Se plângea de ochiul stâng. Nu vedea aproape deloc cu el. Dar cu dreptul vedea scrisul meu, îşi dădea seama că am ieşit încă o dată vie, şi de aceea scrisese: „Ce fericire!” Aşa scria ea cu o săptămână înainte să moară.

Ea fusese o mamă total obişnuită, nedescrisă de nimeni. O mamă de deţinută. Îşi înfăptuia fapta sa de eroism tăcută, de care nu-şi dădea seama, deja la bătrâneţe, deja în anii săi de femeie văduvă, fără casă. N-o opriseră nici bolile, nici vârsta, nici malnutriţia cronică. Nu erau pentru ea pământuri în împărăţia noastră fantastică a zmeului Gorînîci. Timp de 13 ani lungi, zi de zi, mă găsise peste tot, indiferent unde fusesem aruncată. Dacă aş publica scrisorile ei din aceşti 13 ani, ar ieşi un document uman de o forţă cutremurătoare. Dar scrisorile mi-au fost luate la percheziţii, în etape, în timpul celui de-al doilea arest.

Nu au rămas scrisori. Au rămas numai două fotografii, într-una e o elevă de gimnaziu meditativă, cu ochi negri, din 1902. Eleva aceasta citea pe ascuns o carte nu prea înţeleasă, dar ademenitoare prin faptul că fusese interzisă, *Critica programului de la* Gotha[128]. În cealaltă fotografie, este o bătrână îndurerată. Studiase temeinic regulile corespondenţei cu deţinuţii, nici ele nu prea clare. Intra din când în când în luptă de idei cu Marele Criminal, în puritatea sa minunându-se sincer că el nu vrea să respecte nici măcar regulile proprii, create de el. În cererile nenumărate scria: „Pe baza punctului cutare din dispoziţia cutare, rog să mi se dea permisiunea de a...”

Telegrama despre moartea mamei a fost adusă pe 26

128 Lucrare scrisă de Karl Marx în anul 1875 (n. red.).

decembrie. Difuzorul încă se mai zbuciuma în convulsiile bucuriei aniversării. Cineva urla din toţi bojocii „Trăiască!”, acoperind cu vocea sa orchestrele reunite. Da, el ajunsese până la aniversarea celor 70 de ani ai săi. Dar uite, ea nu mai ajunsese...

...O lovitură după alta. A venit dispoziţia Comisiei Speciale a MGB în privinţa „dosarului” meu. Eram condamnată la deportare pe viaţă în graniţele Siberiei Orientale.

Distrugător a fost pentru mine, pentru toţi, se înţelege, nu faptul deportării pe viaţă. Dimpotrivă, ea era răul cel mic în comparaţie cu spectrul unei noi pedepse în lagăr. Ne omora adresa – Siberia Orientală. Asta însemna prăbuşirea totală a căsuţei noastre din cărţi de joc. O să fiu dusă de aici, iar Anton o să mai stea în Kolîma, în lagărul său, restul de patru ani. Apoi şi lui îi vor da deportare pe viaţă în alt loc, nu acolo unde sunt eu. Vasia o să rămână singur de tot, pentru că litera Iuliei, iar, cu ea, şi casa Vasikov, se apropie ireversibil de noi. Pe Tonia la primăvară o s-o trimită la casa de copii. În fine, din ecourile generale, etapa care mă aştepta pe mine era groaznică. Unii mai fuseseră într-o asemenea etapă şi puţini rămăseseră în viaţă. Mai ales o victimă a unei asemenea etape a devenit la scurtă vreme după aceea prietenul lui Umanski, tânărul, talentatul Vasili Kuprianov.

Ironia sorţii a făcut ca adresa deportării pe viaţă să fie primită datorită compătimirii şi îngăduinţei colonelului Ţirulniţki. El voia să-mi uşureze situaţia şi de aceea dosarul meu fusese făcut nu pentru Kolîma, un loc mult mai îndepărtat, ci pentru Siberia Orientală, un loc mai puţin îndepărtat, totuşi pe continent. De unde să ştie el toată situaţia mea!

După ce am primit sentinţa, anchetatorul meu Gaidukov

mi-a propus să vin la el la convocare, a doua zi. Etapa în Siberia Orientală era amânată deocamdată din cauza gerurilor puternice, dar putea fi stabilită în orice moment.

A început o viaţă total monstruoasă. În colţul camerei noastre se aflau boccelele mele de etapă deja făcute. În fiecare dimineaţă, în ziua convocării, îmi luam rămas-bun de la toţi, ca pentru totdeauna. Iar după ce cântam la pian marşurile mele optimiste şi cântecele lirice, nu dădeam fuga direct acasă, ci la „casa albă”, la prezenţă. Acolo, pe coridor, m-a văzut o dată chiar colonelul Ţirulniţki.

— Ce-i cu dumneavoastră? Sunteţi bolnavă? a întrebat el văzându-mi faţa galbenă, ascuţită, cu cearcăne negre.

— Sunt sănătoasă. Disperarea nu poate fi considerată o boală.

— Şi de ce disperarea? a întrebat furios colonelul. Doar aţi primit o sentinţă destul de blândă. Nu Kolîma, cu îngheţul ei veşnic, ci Siberia Orientală. Acolo e o vară adevărată, sunt legume, acolo e cale ferată. O să vină rudele la dumneavoastră.

— Nu mai am rude care să poată veni.

Colonelul s-a uitat la mine cu o nemulţumire vădită. Nu aştepta proteste, ci recunoştinţă.

— Aici deja mi-am făcut un rost. Am un colţişor, serviciu, oameni apropiaţi. Iar acolo iau totul de la capăt: sunt un om gol pe un pământ gol, am încercat eu să-i explic.

După o scurtă pauză, colonelul a deschis uşa biroului său.

— Intraţi! Dacă Kolîma, ca loc de deportare, e mai bun pentru dumneavoastră, atunci scrieţi o cerere în acest sens adresată Comisiei Speciale. O să trimitem cererea dumneavoastră la Moscova. Motivaţi prin boală şi imposibilitatea de a merge în etapă.

— Şi cum rămâne cu etapa?

— O s-o amânăm până la primirea răspunsului...

De emoţie nu mai pot să formulez nici textul cererii şi colonelul mi-l dictează. „Din cauza unei stări precare de

sănătate... Imposibilitatea de a face faţă unei etape îndepărtate... Din cauza faptului că fiul învaţă în ultima clasă a şcolii din Magadan...”

— Şi fetiţa e încă mică, mai spun eu deodată.

— Ce fetiţă?

Şi atunci revărs asupra colonelului povestea Toniei. Uite cine cu adevărat nu va face faţă etapei... Şi ea va trebui să meargă la Komsomolsk... Nu vrea colonelul să vadă puţin fetiţa? E aici, stă pe un scaun pe coridor, mă aşteaptă.

— La noi? Un copil?

— Ei, da. A trebuit s-o iau cu mine, să nu se întoarcă la grădiniţă. Azi trebuie s-o duc la baie.

— Şi ce, vreţi s-o înfiaţi oficial?

— Am încercat. Am fost refuzată. Se spune că persoanele ca mine nu au dreptul.

Astfel a avut loc prima întâlnire dintre Tonia, de trei ani, cu atotputernicul minister. Uite cam care este transpunerea dialogului ei cu colonelul.

— Bună, Tonia. Spune, nu vrei să te duci la Moscova?

— Cu mama?

— Nu, cu mine. Mama trebuie să lucreze...

— Fără mama nu merg.

— Hm... Păcat. Dar acolo, la Moscova, este circ. Iar la circ sunt urşi, maimuţe, vulpi...

— Avem şi noi acasă o pisică, Agafia.

— Agafia? a întrebat colonelul şi a luat receptorul.

A sunat la secţia de tutelă de pe lângă Secţia orăşenească de învăţământ şi a spus răspicat că în zilele următoare o să vină la ei deportata cutare. În problema fetiţei Antonina. Iar recomandarea MGB este să îndepliniţi solicitarea.

Îmi imaginez cum şi-a holbat ochii acea individă urecheată care semăna cu un liliac, care-mi spusese că ar fi trebuit să fiu decăzută din drepturile materne asupra copiilor mei.

Dar ce s-a întâmplat cu colonelul? De ce a manifestat nişte sentimente care nu aveau legătură cu profesia lui? Cât de mult bine mi-a făcut omul ăsta, plin de decoraţii pentru serviciul în slujba organelor! M-a scos din închisoare. (Alţii, în aşteptarea formalităţilor pentru deportarea pe viaţă au stat nu o lună, ca mine, ci câte cinci-şase luni.) M-a ajutat să-mi reiau serviciul în condiţiile împotrivirii manifeste a secţiei de cadre. S-a apucat să facă demersuri referitoare la schimbarea locului de deportare şi a amânat etapa. Şi acum, uite, Tonia...

Atunci, tot acest comportament enigmatic mi se părea neclar. Abia după plecarea colonelului din Magadan am auzit că, în timpul epopeii mele din 1949, colonelul ştia deja despre demiterea lui apropiată. Era năucit de acest lucru, se chinuia sufleteşte, fără să găsească vreo explicaţie „nedreptăţii" ce i se făcuse şi poate pentru prima oară s-a gândit şi la destinele altor oameni. Eu, pur şi simplu, m-am nimerit în preajmă în momentele sale de mare confuzie a sentimentelor.

Iar ceea ce s-a întâmplat cu el era legat de un alt cutremur al anului 1949, al cărui epicentru se afla pe continent. Până la noi abia începuseră să se simtă ecourile slabe ale acestui tunet îndepărtat. Problema era că acest colonel, cu toate meritele lui faţă de organe, avea o bubă la dosar. O bubă fatală şi de neîndepărtat. Se referea la punctul cinci al chestionarului – referitor la naţionalitate.

C-o fi aşa sau nu, dar la câteva zile de la întâlnirea Toniei cu colonelul, ieşeam cu ea de la evidenţa populaţiei din Magadan, ducând cu mine certificatul de naştere ce arăta, la rubrica „Mama", prenumele, patronimicul şi numele meu. Şi deşi Iulia continua să afirme că toate acestea sunt fantezia mea sălbatică, pentru care va trebui să mai plătim, a oftat şi ea uşurată când a aflat că nu mai trebuie să ne temem de etapa copiilor, care atârna deasupra noastră ca un nor greu de un an şi jumătate.

Destul de repede, cam peste o lună şi jumătate, a venit şi răspunsul la cererea mea trimisă la Comisia Specială a MGB. Mi s-a permis să rămân pe viaţă în Kolîma. Evenimentul acesta l-am sărbătorit zgomotos la masa familiei. E mare lucru, teoria răului cel mai mic! Primesc cu bucurie din mâna comandantului hârtia – în loc de permis de şedere – în care se spune că am limitate drepturile de deplasare la 7 kilometri de Magadan, unde mă aflu sub supravegherea oficială a organelor MGB şi unde sunt obligată de două ori pe lună să mă prezint. Şi că totul este pe viaţă.

Mă bucur sincer de tot. Oare acesta nu este răul cel mai mic, să rămân cu cei apropiaţi mie în cuşca deja aranjată, să lucrez la grădiniţă, să fiu înconjurată de tovarăşele vechi din închisoare şi lagăr? Dar putea fi şi Siberia Orientală, cu etapa ei plină de scorbut şi dizenterie, de foame, una de felul celei în care a murit prietenul lui Umanski, Vasili Kuprianov. Putea fi un nou pustiu necunoscut în care trebuia să iei totul de la capăt – de la acoperişul de deasupra capului până la primul om binevoitor din vecinătate.

Cuvintele „pentru totdeauna” şi „pe viaţă” m-au dus la disperare.

— Nu se ştie până la capătul vieţui CUI... A mea sau a LUI? le explicam eu celor apropiaţi. Dar el, cum, necum, e mai bătrân decât mama...

Nici nu am apucat să ne bucurăm cum se cuvine de deportarea pe viaţă între hotarele ţinutului Kolîma, că a mai venit o altă bucurie. Conform aceleiaşi teorii a răului cel mai mic. În casa Vasikov a avut loc, ca să mă exprim cu limbajul de azi, o explozie demografică. În legătură cu suprapopularea absolută a închisorii, emghebiştii noştri locali au primit de la Moscova permisiunea de a face documentele de deportare pe viaţă ale celor arestaţi a doua oară fără a mai fi arestaţi preliminar. De atunci, cei

care trebuiau să fie trimişi în deportare nu au mai fost arestaţi. Au început, pur şi simplu, să-i cheme în „casa albă”, unde li se luau buletinele, îi puneau să semneze că nu vor părăsi localitatea şi le dădeau drumul acasă. Iar peste vreo două luni, după ce primeau de la Moscova dosarele pregătite, arestaţii erau chemaţi a doua oară şi li se înmâna în loc de buletin un document cum aveam şi eu. Spre marea noastră bucurie, reforma aceasta nobilă s-a întâmplat la nivelul literei I. Prin urmare, nu s-a mai ajuns până la litera K şi la arestarea Iuliei.

Astfel, în mod paradoxal, căsuţa noastră din cărţi de joc nu numai că a rezistat cutremurului din 1949, dar parcă devenise mai solidă.

Sau poate e mai bine să comparăm camera noastră cu o arcă ce plutea pe apele primordiale? Ei, dacă e aşa, atunci faptele sunt fapte: zguduită de loviturile unei furtuni destul de puternice, arca noastră a pătruns în noul deceniu.

...Au venit anii ’50. A venit primăvara anului 1950. Vasia termină şcoala. Au început să licărească, precum într-un film, cadre ce se schimbau rapid. Diploma de bacalaureat cu un trei mare la fizică. Cu un asemenea dosar şi cu un trei, cum să intri la facultate?

Seara de absolvire de la şcoală. Stau jos printre părinţii absolvenţilor, alături de colonei şi generali. Ascult cum profesoara de istorie, cu nasul lung, plină de elan, îşi îndeamnă elevii să nu uite Magadanul nostru luminos, auriu, construit de mâinile unor entuziaşti. Să se mândrească de faptul că au învăţat într-un asemenea oraş...

Eu sunt îmbrăcată în haina mea cea mai elegantă, din ultimul pachet primit de la mama, înainte de a muri. Este de la sora mea, Nataşa, şi până în seara aceasta mi se părea extrem de cuviincioasă. Dar în vecinătatea

mătăsurilor, vulpilor argintii şi a mulţimii de bijuterii, eu arăt ca o bucătăreasă obişnuită al cărei fiu a învăţat din mila domnilor.

(De fapt, sunt al dracului de nerecunoscătoare! Dar tocmai aceste femei, aşa de fără gust gătite, au manifestat omenie: i-au dat lui Vasia, din partea comitetului părinţilor, o masă gratuită cât timp eu eram închisă în casa Vasikov.)

În seara de absolvire a lui, Vasika s-a îmbătat pentru prima oară şi l-am târât acasă noaptea pe străzi, privindu-mă de la distanţă în acest rol rusesc clasic şi suspinând amărâtă pe drum. Iar a doua zi, el, chiar ca un copil, mi-a cerut iertare şi a jurat că nu se va mai repeta. Dar eu plângeam neîmpăcată.

De fapt eu plângeam, se înţelege, nu din cauza debutului lui Vasia în privinţa băuturii, ci pentru că mă aştepta o nouă încercare cumplită: ziua plecării lui Vasia pe continent. Ce repede au mai trecut aceşti doi ani din viaţa noastră comună! Şi uite, iar o să plece. Şi o să-i duc dorul mai mult acum, când e al meu, al nostru, decât îi duceam odinioară copilului de patru ani lăsat acasă.

Mi s-a părut pentru prima dată că deportarea pe viaţă, chiar dacă e în graniţele Kolîmei, nu e aşa de dulce. Şi deşi fiul îmi promite că va veni în vacanţă, iar eu îi promit neapărat, cu orice preţ, că voi aduna bani pentru călătoria asta a lui, amândoi ne gândim: oare nu va fi o despărţire a noastră pentru totdeauna?

Şi uite, a venit ziua aceasta. Aeroportul din Magadan, pe atunci destul de gol. Părinţii liberi ai colegilor de clasă ai lui Vasia, care-şi conduc copiii ca şi mine, dar, spre deosebire de mine, le promit copiilor că vor veni în curând în concediu pe continent.

Îmbarcarea. Ultima îmbrăţişare. Ultimele cuvinte aiurea. Despre galoşi, mi se pare. Nu a uitat oare galoşii? Şi micul punct pe cer – un tăun ce zboară. Zboară, luându-l de lângă mine pe ultimul meu copil, sânge din sângele meu, o

frântură a familiei mele adevărate. Iar eu stau singură, singurică în aeroportul pustiit, mă tot uit în sus, deşi nu se mai vede nimic deja. Sunt singură... Anton nu-şi poate face apariţia în locurile oficiale, el şi-a luat rămas-bun de la Vasia în ajun. Iulia e la serviciu. Pe Tonia nu am luat-o cu mine ca să nu plângă.

A plecat Vasia. De parcă nici nu a fost, de parcă am visat. Abia îmi târâi până la autobuz picioarele grele deodată. Intru în camera care parcă nici ea nu mai e a mea, pentru că eu şi Tonia trebuie să plecăm de aici, pentru că Iulika mea se căsătoreşte. Sunt bucuroasă pentru ea, pentru viitorul ei soţ. Este un belarus foarte serios, chibzuit, fost profesor, lucrător la secţia orăşenească pentru învăţământ. După ce şi-a ispăşit pedeapsa, nu se grăbeşte acum să plece undeva. Problema e că, înainte de arest, acolo, la Minsk, fusese căsătorit cu o evreică. În timpul ocupaţiei, fusese omorâtă de hitlerişti. În acelaşi timp, i-au omorât şi pe cei doi copii ai lui, o fetiţă şi un băiat, deşi ei erau consideraţi, după tată, belaruşi. Un om bun şi liniştit, dar avea o ciudăţenie – nu putea să vadă fete mici. Toate i se păreau că seamănă cu fetiţa lui de cinci ani, împuşcată. „Vă rog să mă scuzaţi că nu vorbesc cu Tonia a dumneavoastră. Nu pot. Seamănă cu fetiţa mea.”

Da, eram bucuroasă pentru Iulia, dar îmi era greu să plec din camera noastră care încă era plină de Vasia. Am încercat să nu-i arăt asta Iuliei, care mă ajutase aşa de mult să fac demersuri în privinţa unei noi locuinţe.

În cele din urmă, demersurile au fost încununate de succes. În baraca noastră, la parter, era o bucătărie comună uriaşă, ca o magazie. Ni s-a permis să delimităm în ea, cu placaj, opt metri pătraţi.

Era tare neplăcut în noua noastră casă. Mereu mirosea a supă de varză şi lapte dat în foc, a peşte prăjit. Dis-de-dimineaţă începea viaţa în bucătărie. 15 femei – dintre ele destule foste deţinute –, cu gura mare, fără să-şi controleze

vorbele, îşi discutau problemele, făceau scandal, cântau.

Anton, când venea seara, mă liniştea: uite, în curând o să iasă şi el din lagăr şi o să schimbăm camera asta pe alta. Îi zâmbeam obosită ca răspuns, aşa cum îi zâmbeşti unui copil care promite să taie capul zmeului Gorînîci. Până la sfârşitul pedepsei lui mai rămăseseră peste doi ani. Şi oare o să fie eliberat până la urmă? Doar e german! Şi vremurile sunt cum sunt!

Vremurile într-adevăr nu se linişteau. Anul 1950 nu se dovedise a fi deloc mai uşor decât 1949. Foştii noştri deţinuţi fuseseră deportaţi pe viaţă în progresie crescătoare. După aceea nu mulţi rămăseseră în Magadan, fuseseră trimişi mai departe în taiga. Fiecare zi aducea noutăţi şi numai în acelaşi plan. Se sinuciseseră Şura Sidorenko şi Hans Stern. Trăiseră împreună deja de câţiva ani, se iubiseră cu un fel de frenezie. După ce au primit deportarea pe viaţă, fiecare a fost trimis în câte un alt capăt al pustiului Kolîma. Nu li s-a permis să-şi înregistreze căsătoria, pentru a putea trăi împreună în deportare: el era cetăţean austriac. Au făcut focul în soba din cocioaba lor, au acoperit hornul şi au murit asfixiaţi. S-a spânzurat vechea mea cunoştinţă, medicul internist Kalambet, de la Belicie. A înnebunit Tina Keller. Gertrude a noastră, după ce a ieşit din casa Vasikov, nu a fost lăsată nici ea în Magadan, ci a fost trimisă la Omsucikan, şi scria de acolo scrisori neobişnuite pentru ea: nu prea a încercat să „fundamenteze teoretic” „etapa aceasta”, pur şi simplu se plângea tare de situaţia grea.

Veşti rele veneau la noi şi de pe continent. De peste tot numai martirologii şi liste de arestări repetate. Nu degeaba mă temusem aşa de tare de Siberia Orientală. Deşi ea era considerată un ţinut „nu aşa de îndepărtat”, ai noştri mureau acolo de foame, neprimind de lucru, nici măcar munci fizice. Mureau şi de dor, pentru că fuseseră despărţiţi de prietenii lor de suferinţă. Ne-a cutremurat pe toţi vestea

sinuciderii Lipei Kaplan. Toţi o ţineam minte din lagăr ca o fiinţă veselă, care râdea mereu, rumenă, directă. Uneori Zimmermanşa, când o vedea pe Lipa, se mânia: „Înfloriţi, parcă sunteţi la staţiune!” După aceea, când apărea Zimmerman, îi strigam Lipei: „Ascunde-te, că iar ajungi la Izvestkovaia pentru rumeneala ta!” Uite, tocmai fata asta rumenă, veselă, a băut otravă când aştepta cel de-al doilea arest.

Puteai, într-un întuneric aşa de nepătruns dat de aceste veşti sumbre, să vezi vreo rază de speranţă? Şi dădeam din mână a lehamite, aproape cu năduf, când Anton îmi repeta că exista speranţa să fie eliberat înainte de termen. Ce rost au discuţiile acestea copilăreşti? Măcar de n-ar fi nevoie să mai rămâi închis! Dar el tot povestea, iar şi iar, în detaliu, cum a reuşit să trateze de o eczemă veche pe unul dintre şefii mari. Acesta se considera de multă vreme bolnav incurabil şi acum, pur şi simplu, nu mai putea de bucurie, când vedea că se vindecase. Se jurase că-l va elibera pe doctor înainte de termen, chiar de e de o sută de ori neamţ. Nu, oricum nu luam în serios asta. Prea nu se potrivea asta cu culoarea timpului.

Dar noi trăiam în ţara paradoxurilor. Şi odată, destul de târziu seara, când Tonia deja dormea iar eu îmi copiam, căscând febril, nesfârşitele mele „planuri ale orelor de muzică”, cineva a bătut la uşa noastră de placaj. Era un ciocănit cam ciudat. Cumva solemn, parcă un motiv din marşul *Aidei*[129].

— Spuneţi-mi, vă rog, aici este apartamentul doctorului Walter? a întrebat Anton strecurându-şi pe uşa îngustă valiza sa din lemn, de lagăr. Mi se pare că acesta este apartamentul doctorului liber Walter... Iar dumneavoastră, după toate probabilităţile, sunteţi soţia lui, *Frau* Walter!

---

129 Referire la marşul triumfal din opera *Aida,* de Giuseppe Verdi (n. red.).

Îi străluceau dinţii, râdea în hohote, tare, a trezit-o şi a ciufulit-o pe Tonia, a aprins lumina puternică din tavan. Apoi a pus pe masă adeverinţa sa de eliberare. Nu era un vis. Chiar fusese eliberat înainte de termen, cu doi ani înainte să se încheie cea de-a TREIA pedeapsă a sa.

Acum, în cei opt metri pătraţi de spaţiu din preajma bucătăriei, am început să trăim toţi trei. Anton lucra ca medic liber în acelaşi spital unde practicase de când era deţinut. Dar pentru a fi înregistrat în spaţiul meu era nevoie să ne înregistrăm căsătoria. Era singurul drept pe care-l primeau deportaţii: dreptul la aşa-numita convieţuire în comun în cadrul căsătoriei înregistrate. Şi se avea în vedere numai o căsătorie nouă, încheiată deja la locul deportării. Soţii de pe continent, despărţiţi în anul 1937, în nici un caz nu se puteau reuni.

Eu nu prea voiam să merg la oficiul stării civile. Aveam nişte sentimente complexe, chinuitoare, faţă de soţul meu de pe continent, Pavel Aksionov, mai bine zis, faţă de memoria lui Pavel. Pentru că, în ciuda faptului că trăieşte sau nu, eram ferm convinsă că nu ne vom întâlni niciodată. În acea primă viaţă a mea, cealaltă, care acum mi se părea un vis, ne iubiserăm şi ne înţeleseserăm. Cred că nu ne-am fi despărţit niciodată dacă nu s-ar fi amestecat în viaţa noastră Tatăl cel Bun, Cel mai bun prieten al familiilor sovietice. Şi eu am continuat să-l iubesc pe Pavel, aşa cum este iubit un mort drag. E ciudat, dar mi se părea că el şi Anton s-ar fi plăcut. Îi povesteam adesea lui Vasia despre tatăl său în prezenţa lui Anton şi el susţinea cu plăcere aceste discuţii. Nu ştiu dacă în acest caz am fost o criminală şi o bigamă. Mustrări de conştiinţă nu aveam. Dar acum, când înregistrarea căsătoriei cu Anton devenise practic chestiunea zilei, eu, conform unei logici inexplicabile, credeam deodată că, uite, trebuia să evit tocmai această înregistrare a căsătoriei, de dragul lui Pavel. De parcă amestecul oficiului stării civile l-ar fi ofensat.

Din punct de vedere formal, mă puteam considera văduvă, pentru că, încă din 1939, ca răspuns la întrebarea despre soarta soţului meu, mi s-a dat o adeverinţă: s-a stins din cauza unei pneumonii. Dar, după această adeverinţă, au apărut scrisori de la el. Când a murit Alioşa, mama mi-a telegrafiat: „Trăieşte de dragul lui Vasia, nici tată nu mai are.” Dar şi după aceea au existat zvonuri că trăieşte, că e la Inta.

Anton, observând că amân drumul la starea civilă, a înţeles totul fără cuvinte.

— Este numai o procedură miliţienească. Pentru a evita suferinţe de prisos. Că aşa ni se poate întâmpla ca în cazul Surei şi al lui Hans. Tu o să primeşti un ordin spre vest, iar eu, în partea cealaltă...

La starea civilă nu a fost nevoie de nici un fel de adeverinţă despre soarta soţului meu şi a primei soţii a lui Anton. Se dovedise că există o lege care permite o căsătorie nouă în cazul unei absenţe fără veste de zece ani a unuia dintre soţi. Iar toţi cei îngropaţi de vii pe unul dintre pământurile din împărăţia zmeului Gorînîci erau consideraţi absenţi fără veste şi pentru continent, şi pentru celelalte colţuri ale împărăţiei lui Gorînîci.

Uite cum ne-am trezit la începutul anului 1951 posesorii a câtorva documente solide: certificat de căsătorie, certificatul de naştere al Toniei, carnetul de student al lui Vasia. Vasia, în ciuda acelui trei, a intrat la Facultatea de medicină şi, pentru orice eventualitate, ne-a trimis o adeverinţă în acest sens.

Oricât de modeste ar fi aceste hârtii, ele deţineau un fragment din acea forţă miraculoasă pe care o are o hârtie în ţara noastră. Deşi nu era durabilă, ele au constituit totuşi o barieră pentru căsuţa noastră din cărţi de joc. Cel puţin acum aveam la starea civilă răspunsurile oficiale la întrebările suspicioase: „Dar cine este ea (el) pentru dumneavoastră?”

Necunoscute sunt întorsăturile destinului pentru deţinuţi! Până la urmă, căsuţa noastră din cărţi de joc nu numai că a rezistat cutremurului anului 1949, dar chiar s-a întărit, s-a legalizat. De fapt, numai până la o nouă lovitură subterană...

Capitolul 12

Şapte iezi pe frontul ideologic

Noile prigoane nu s-au lăsat aşteptate. De data aceasta, nenorocirea a venit direct din munca mea de toate zilele. Pentru că banii ne lipseau în continuare, iar acum trebuia să-i trimit regulat lui Vasia, nu refuzam nici o meditaţie. Şi deşi eram puţin tulburată că familia care îmi oferise orele era de rang înalt, am acceptat totuşi.

Era, cum să spun, a doua cea mai avută casă din lumea funcţionărească din Kolîma. Mi s-au propus ore în familia directorului direcţiei politice a Dalstroi, Şevcenko.

Soţia acestui director – o femeie frumoasă, cu o faţă destul de inteligentă – mă văzuse la grădiniţa noastră. Venea la noi în calitate de membru al comitetului de femei. I-au plăcut orele de muzică, mai ales dramatizarea basmelor. Jucam „Lupul şi cei şapte iezi”. Iedul cel mai isteţ şi mai înţelept, al şaptelea, era jucat de Edik Klimov. Veneau să-l vadă toate doicile din grupe şi bucătăresele de la bucătărie. A fermecat-o şi pe doamna importantă. În pauză, ea mi-a propus să fac meditaţii cu fiul ei la rusă, spunându-mi cu durere că băiatul ei de 14 ani e interesat numai de fotbal.

Auzisem câte ceva despre această doamnă de la deţinuţii care lucrau pentru ea. Se spunea că se deosebeşte clar de alte soţii de şefi. Citeşte cărţi, e preocupată de muzică şi, lucrul cel mai important, manifestă un interes inexplicabil faţă de personalul ei din subordine. Un interes uman. Pictoriţa Şuhaeva îmi povestea că femeia aceasta nu numai că-i admira modelele noi în atelierul ei de croitorie, dar îi punea şi întrebări destul de pertinente despre pictură,

despre viaţa de dinainte a Şuhaevei, de la Paris. Pe manichiurista ei, cunoscută la noi, în Elghen, sub numele de Micuţa Alma, o letonă grăsună veselă, care nu se plictisea niciodată, o întrebase, zâmbind ironic, cum de Alma, cu constituţia ei, a devenit diversionistă... Spălătoresei sale Ania Muralova i-a spus imediat că-l ştia pe soţul ei, împuşcat în anul 1937, fost comandant al Regiunii Militare Moscova. Se părea că respiraţia de foc a anului 1937, dacă nu o atinsese, cel puţin trecuse pe undeva pe aproape, făcând-o să tremure.

Am început, de trei ori pe săptămână, să urc la etajul al doilea al reşedinţei de stat. Treceam pe lângă doi gardieni – câte unul la fiecare etaj –, arătându-le biletul de la angajatoarea mea: „Rog să-i permiteţi accesul profesoarei."

Cu elevul mi-a fost greu. Era un prost patentat, care răspundea cinic la temerile mele că riscă să rămână repetent. El îşi mijea ochii frumoşi ca ai mamei şi spunea cu o voce de bas: „Asta ar fi mai periculos pentru profesori decât pentru mine. Asta le mai lipseşte, ca băiatul lui Şevcenko să rămână repetent..."

— E un copil insuportabil, ofta mama, lăsaţi-l, haideţi să bem nişte cafea.

În mod clar voia să mă facă tovarăşa sa de companie. Dar eu mă eschivam, ţinând minte regula de aur a iubirii boierului, de care trebuie să te fereşti mai mult decât de toate celelalte probleme. Dar până şi scurtele mele răspunsuri la întrebările ei despre familia mea, despre al doilea arest al meu, despre proces, despre închisoare şi lagăr îi stârneau lacrimi în ochi.

Pe stăpân îl întâlneam rar pe coridor. El se înclina politicos şi dispărea în spatele uşii cabinetului său. În înfăţişarea lui se remarca aceeaşi nepotrivire cu standardele din Kolîma. Era faţa unui om inteligent.

Şi deodată a venit la mine, la grădiniţă, camerista lui Şevcenko cu un plic. În el se aflau banii pentru lecţiile

făcute.

— Stăpâna mi-a poruncit să vă transmit să nu mai veniţi deocamdată. Băiatul s-a îmbolnăvit.

Se îndreptase spre uşă, apoi s-a întors, m-a chemat la o parte şi a început să şoptească, tutuindu-mă:

— O să-ţi spun adevărul, numai să nu mă trădezi! Şi eu sunt tot fostă deţinută, de ce să mint oamenii? Băiatul e bine, sănătos, ca buhaiul tău. Dar stăpânul a avut un scandal cu comandantul Dalstroi şi ăla i-a spus că soţia lui e înconjurată numai de deţinute. Adică şi croitoreasa, şi spălătoreasă, şi menajerele, şi manichiurista, şi chiar profesoara, toate sunt contrarevoluţionare. Iar profesoara e chiar deţinut de închisoare! Şi asta, zice, nu e deloc întâmplător. Aşa că eu, probabil, îmi duc ultimele zile în locul ăsta. Măcar de nu te-ar da afară de aici, de la grădiniţă, nu-i aşa? De fapt, ai grijă...

Auzisem demult că între comandantul Dalstroi, Mitrakov, care-l înlocuise pe Nikişov, trimis la pensie, şi directorul direcţiei politice, Şevcenko, lucrurile nu merg bine. Nu ştiu dacă era o luptă de principii sau, pur şi simplu, una pentru putere în ţinutul „Planetei îndepărtate”. Se ştie numai că ostilitatea dintre „primii oameni” din Kolîma ajunsese atât de puternică, încât Mitrakov începuse deja să tragă iţele împotriva lui Şevcenko. Înclinaţia soţiei lui pentru cunoştinţele din rândurile fostelor deţinute era un atu foarte puternic.

Şi, în curând, a ajuns la mine, în câteva variante, vestea că devenisem temă de dezbatere a activului de partid din Magadan, că numele meu era pomenit alături de epitetul „teroristă cunoscută”. Mitrakov ar fi spus cam aşa: „Uite, tovarăşe Şevcenko, noi te apărăm de posibilele atentate din partea elementelor contrarevoluţionare care colcăie în ţinutul nostru. Aveţi pe scară pază permanentă. Iar dumneavoastră aţi invitat-o pe cutare teroristă cunoscută ca profesoară pentru fiul dumneavoastră. Şi în general

anturajul soţiei dumneavoastră e format numai din spioni, diversionişti, sabotori...”

Soarta mea fusese pecetluită. Am fost dată afară de la serviciu.

— Fără nici o explicare a motivelor, mi-a spus tulburată directoarea mea, care se dusese nu o dată la secţia de cadre, încercând să mă apere. I-am implorat să mai aştepte vreo două săptămâni, ca să facem serbarea, dar nici n-au vrut să audă... Şi ce s-a întâmplat? Poate ştiţi dumneavoastră?

Ştiam. Dar ce rost avea să-i explic asta directoarei?

— Parcă ni s-au luat mâinile, spunea ea îndurerată, şi, mai ales, după un asemenea succes.

Când spunea succes, avea în vedere participarea noastră recentă la radio, cu aceiaşi „Şapte iezi”. Într-o emisiune pentru copii. Am fost mereu şi impresionată, şi descurajată de această lipsă de înţelegere a legilor iniţiale ale fiinţei noastre, care se manifesta la oamenii simpli nesofisticat. Directoarea noastră lucra aici, chiar în epicentrul cutremurului, deja de câţiva ani, dar oricum nu pricepea legătura alogică dintre succesele unei foste deţinute la locul de muncă şi demiterea ei de la acelaşi loc de muncă.

Eu, desigur, înţelegeam tot şi, învăţată de experienţa amară, îi rugasem foarte convingător pe lucrătorii de la radio, care întocmeau programul, să nu indice numele meu. Ei nu l-au spus. Au formulat aşa: „Aţi ascultat spectacolul radio pentru copii «Lupul şi cei şapte iezi» interpretat de copiii de la grupa mare a Grădiniţei nr. 3 din Magadan. Textul scenariului a fost realizat de profesorul de muzică de la această grădiniţă.”

Dar acest incognito transparent nu a salvat situaţia. Dimpotrivă, chiar a turnat gaz pe foc. În raportul lui Mitrakov, făcut la activul de partid, întâmplarea cu cei şapte iezi a căpătat următoarea formulare: „Datorită neglijenţei politice a lucrătorilor de la radio, dar şi a celor

care îi conduc, duşmanul de clasă, mascat puţin, care şi-a ispăşit pedeapsa pentru activitate teroristă, a primit o tribună. Nu a fost primul caz în care, din cauza neatenţiei organizaţiilor corespunzătoare, duşmanii au reuşit să se strecoare pe frontul ideologic.” Uite la ce înălţime principială ameţitoare au fost ridicaţi cei şapte iezi!

Eram disperată. Întâmplarea aceasta mă cutremurase, mă rog, la fel ca al doilea arest recent. Degeaba Anton, cu optimismul său inepuizabil, încerca să mă convingă că nu e aşa de rău. Uite, dacă s-ar fi întâmplat când se afla în lagăr, asta ne-ar fi pus într-o situaţie foarte grea. Dar acum ce e? Doar el îşi primeşte salariul de la spital şi n-o să murim de foame.

Pe mine mă linişteau prea puţin aceste consideraţii. Era vorba nu numai de bani. Mă apăsa gândul că sunt pur şi simplu fără nici un drept, că sunt aruncată ca un obiect, că sunt iluzorii speranţele legate de caracterul relativ independent al faptelor tale (comparativ cu închisoarea şi lagărul). Uite, cum au vrut, dintr-o mişcare m-au aruncat din acest colectiv de copii în care te contopiseşi cu totul, în cei patru ani de muncă, unde fiecare copil este pentru tine o frântură din viaţa ta. Desigur, ei ghiciseră astea, copiii noştri de deţinuţi, cu multă experienţă. N-au crezut nici o clipă explicaţia oficială: m-am îmbolnăvit. M-am dus acolo pe ascuns, pentru a semna „fişa de lichidare”, încercând să nu mă întâlnesc cu copiii. Dar ei m-au prins, s-au agăţat de genunchii mei, urlau tare, spunând: „Pe Evghenicika Semionocika o iau din nou în etapă...” Nu m-au rugat să rămân, ştiau foarte bine că nu depinde de mine. Numai Edik mi-a şoptit pătimaş la ureche că nu voi suferi prea mult: o să crească el în curând, deja peste o lună se duce la şcoală, iar atunci o să se răzbune pe toţi cei care mă supără.

Tortura mai era accentuată şi de alergătura cu această nefericită fişă de lichidare. A trebuit să răspund la întrebări,

să fac faţă compătimirilor, supoziţiilor. Dar uite, în fine, a venit ziua în care l-am condus pe Anton la serviciu, pe Tonia la grădiniţă, iar eu m-am întors în cămăruţa separată cu un perete de placaj de bucătărie şi mi-am dat seama nemilos că nu mai am unde să mă grăbesc, nu mai trebuie să inventez noi spectacole pentru copii, să scriu planuri şi rapoarte de care mă săturasem, să învăţ noi marşuri şi cântece. Într-un cuvânt, pentru prima oară de la vârsta de 14 ani, dacă nu punem la socoteală închisoarea, eram şomeră, o întreţinută. Existenţa mea se decolorase, devenise total cenuşie. Nici nu aveam putere să plec să-mi caut un alt loc de muncă.

Pentru a mă scoate din starea aceasta de prostraţie, Anton a făcut imposibilul. Era cu adevărat o minune! Mi-a cumpărat o pianină. O pianină adevărată, marca „Octombrie roşu”, strălucind cu lacul ei negru şi auriul pedalelor. Când a fost adusă cu camionul la baraca noastră, toată populaţia celor două etaje, cam o sută de oameni, a ieşit în stradă. Pe atunci, în anul 1951, la Magadan exista de fapt un număr redus de instrumente, mai ales ca proprietate privată. Ce să mai vorbim că în Harlemul nostru apariţia pianului a fost interpretată ca un fenomen dintr-un alt sistem solar.

Pentru a mă salva de durerea neaşteptată, Anton a manifestat o insistenţă uimitoare. Şi-a folosit toate legăturile printre pacienţii săi liberi, s-a îndatorat pe trei ani. Dar acum, când se întorcea de la lucru, se oprea în uşă şi, cu un zâmbet fericit, admira câteva minute strălucirea neagră a pianinei, sprijinindu-se de peretele despărţitor din spatele căruia zi şi noapte veneau mirosuri grele, strigăte şi înjurături. Şi instrumentul parcă îi zâmbea ca răspuns prin clapele lui de un crem delicat. I se păreau o arătare din altă lume, alături de banchetă, taburete, pernele de vată în feţele lor de pernă de lagăr, cu legăturile lor. Uneori, Anton se aşeza chiar el la pian şi lua nişte acorduri lente, ce

aminteau de orgă sau de armoniu.

Dacă însăşi cumpărarea pianinei era o minune, tot aproape o minune era şi faptul că reuşisem s-o instalăm în aceiaşi opt metri în care locuiam toţi trei şi unde, în afară de locurile de dormit, scaune şi masă, se adunaseră numeroase rafturi de cărţi.

Anton mi-a găsit câteva ore particulare. Asta îmi aducea un oarecare câştig, dar nu mă scotea din starea de renegare, de alungare din viaţă. Abia acum, după ce am pierdut serviciul, mi-am dat seama în cele din urmă ce fericire a fost ca, în fiecare zi, timp de câteva ore, să uit de faptul că sunt o ciumată. Asta îmi oferea grădiniţa în care întregul colectiv avea nevoie de mine, unde eram luată în seamă, iubită, oamenii îmi aşteptau sosirea. Iar acum... Era ceva infinit de umilitor în faptul că trebuia să mă duc în aceste apartamente care plesneau de abundenţa bunurilor, să-mi şterg cu grijă picioarele înainte de a păşi pe parchetul excesiv de strălucitor, să discut cu stăpânele despre succesele copilaşilor lor adoraţi. Iar stăpânele acestea nu semănau deloc cu soţia lui Şevcenko. Prin fiecare gest şi fiecare cuvânt subliniau faptul că mă fericiseră, dându-mi ocazia să câştig nişte bani de întreţinere.

Pe fundalul cenuşiu al acestei existenţe se mai evidenţiau două date extrem de negre: 1 şi 15 ale fiecărei luni. În zilele acestea, trebuia să fac aşa-numita „prezenţă”, adică trebuia să mă duc la înregistrare la comendatura MGB. Ea se afla într-o căsuţă din piaţă, între „casa albă” (MGB) şi „casa roşie” (MVD)[130]. Dis-de-dimineaţă deportaţii se aşezau la o coadă lungă, umplând micul coridor, acoperindu-l de şoaptele lor neliniştite, de tuşea nervoasă, de vălătucii de tutun.

Procedura „prezenţei” era, se părea, simplă. O ştampilă cu data în noul nostru bilet de voie ce ţinea loc de buletin,

130 Abreviere pentru Ministerul Afacerilor Interne (n. tr.).

şi o bifă în fişa personală ce se afla în sertarul biroului comandantului. Dar ordinea alfabetică în care erau trecuţi foştii deţinuţi în regimul de deportare încă nu fusese încheiată. Încă mai veneau noi şi noi deportaţi. Şi comandanţii se încurcau în fişe, tot căutându-le multă vreme, uneori nu le găseau, ordonau să mai vii şi mâine. De fapt, trebuia uneori să stai destul de mult pe coridor, lângă uşa jerpelită.

Deja cu două, trei zile înaintea datei de 1 sau 15, începeam să simt greutatea insuportabilă a anticipării întâlnirii apropiate cu instituţia sacră. Încercările raţionale de a mă convinge de contrariu – ei, lasă, e doar o formalitate – nu mă ajutau. Mă ajutau şi mai puţin cuvintele lui Anton, nu prea sincere, pentru că, prin vorbele lui optimiste, întemeiate pe teoria răului cel mai mic, din când în când răzbătea neliniştea. Problema era că, după fiecare zi de prezenţă, se întâmpla ceva cu câte cineva. Unul fusese trimis din Magadan în taiga. Altul fusese luat la întrebări unde lucrează şi, peste câteva zile, a fost dat afară. Iar unora, pur şi simplu, le spuseseră „să mergem” şi au fost duşi în curtea din spate a comendaturii, iar de acolo – nu se ştie unde. Şi atunci pe toţi îi cuprindea din nou acea Mare Frică, acea groază care încă nu ieşise din conştiinţa noastră, pe care toţi o ştiam aşa de bine din Butîrki, Lefortovo, Iaroslavka, din casa Vasikov... Toţi încercau să se convingă că nici nu poate fi vorba de execuţii, dar, cu toate acestea, îţi bubuiau tâmplele, se ridica în piept o stare de vomă respingătoare, iar toţi oamenii din jur deveneau cumva imateriali şi se învârteau în jurul tău precum nişte umbre chinezeşti.

Eram oare nişte fricoşi? Puţin probabil. Pur şi simplu, funcţiona memoria nervoasă. Cei care nu au trecut prin toate cercurile noastre nu pot înţelege asta. Pe mine şi acum, la douăzeci şi ceva de ani de la vizitarea comendaturii din Magadan, mă irită când aud replicile

obişnuite ale oamenilor liberi: „De ce să vă temeţi? Doar aţi îndurat mai multe!” Tocmai de aceea. Am trecut prin multe. Dumneavoastră vă imaginaţi asta numai mental, dar noi ŞTIM.

Şi uite, de două ori pe lună, ne înghesuiam pe acest mic coridor sufocant, cuprinşi de o durere generală vie, înrudiţi prin aceleaşi răni. Fiecare dintre cei care ieşeau de la comandant, trăgând după el uşa scârţâitoare şi împăturindu-şi cu grijă permisul de şedere, era un mare fericit. Deja i se pusese ştampila ce-l făcea liber pentru încă 30 de zile întregi. Cel care abia acum intră pe uşa aceasta, desfăşurându-şi din mers hârtia, este un înotător care sare în apă într-o vâltoare necunoscută, îşi trage capul între umeri, gata de primirea unei alte lovituri.

În fiecare zi de 1 şi 15, eu şi Anton ne luam rămas-bun, ca pentru totdeauna. El suferă foarte tare pentru faptul că nu trebuie să vină şi el la prezenţă. Se simte vinovat faţă de mine că pentru mine e mai rău. Ar vrea să mă conducă până la comendatură, dar trebuie să fie la timp la serviciu, să deschidă. El mă conduce numai până la pragul barăcii noastre şi spune: „Iartă-mă, Jeniuşa, dacă te-am supărat vreodată...” Şi eu: „Şi tu pe mine... Ai grijă, să n-o laşi pe Tonia...”

După ce aveam în buzunar ştampila şi, slavă Domnului, nu se întâmpla nimic, mă grăbeam să sun de undeva la el, la spital. „Totul e în ordine. Mă duc acasă...” Şi aşa de fiecare dată, pe 1 şi pe 15.

...La începutul anului 1952, am reuşit să ne mutăm într-un spaţiu mai mare. În schimbul cămăruţei de opt metri pătraţi, am primit acum 15 metri într-una dintre barăcile noi din aşezarea Nagaevo. Aici, în apropiere, era golful, mirosea a aer de mare, barăcile nu erau aşa de murdare ca la noi, în vechiul orăşel sanitar. Populaţia de aici era mixtă.

Principala masă o constituiau foştii deţinuţi, deportaţi cu familiile, dar era diluată de oameni liberi dintre cei mai săraci, care veniseră nu demult de pe continent şi care nu aveau sporuri la salariu.

Bucuria noastră era otrăvită de faptul că venea din necazul altuia. În noua noastră cameră tocmai murise de infarct un pictor talentat deportat, Isaak Şerman. Soţia lui, Marina, alături de care a străbătut tot drumul vieţii, nu voia, nu putea să mai rămână nici o clipă în casa în care totul îi aducea aminte de soţ. A acceptat cămăruţa noastră, ne grăbea să facem schimbul şi-i era recunoscătoare lui Anton că-şi asumase toate grijile.

Noua locuinţă era în apropierea spitalului unde lucra Anton. Dar până în centrul oraşului trebuia să treci printr-un loc viran mare, acoperit de zăpadă, deschis în calea tuturor vânturilor, aproape neluminat şi foarte atractiv seara pentru infractori. Şi ei îşi făceau de cap. Tot activul celor două case, „albă" şi „roşie", era îndreptat împotriva noastră, a duşmanilor poporului, teroriştilor, spionilor, diversioniştilor, sabotorilor. Conducerea nu mai avea timp şi de infractori. Îşi dădeau seama numai episodic, după vreo întâmplare. În nopţile întunecoase de iarnă, Anton nu mă lăsa să mă duc singură prin locul ăsta viran şi încerca s-o aducă chiar el pe Tonia de la grădiniţă. Dar în zilele în care avea ture de 24 de ore, trebuia să mă duc după ea. Mergeam, uitându-mă în jur temătoare, spre fiecare persoană pe care o întâlneam.

Şi nu mă temeam degeaba. Ţin minte o întâmplare tragicomică. Era numai ora 7 seara, dar locul nostru viran arăta ca o câmpie polară la miezul nopţii. Eu şi Tonia ne strecuram repede pe poteca dintre nămeţi. Tonia a observat prima un bărbat prin zăpadă.

— Este un nene bun? Sau unul rău? De ce intră în zăpadă?

El intra în zăpadă pentru a ne ajunge din urmă şi a

înainta paralel cu noi. Ştiam eu tactica asta de lup a infractorilor: să mergi paralel cu victima urmărită, iar mai apoi, printr-un salt rapid, să-i tai calea, ajungând în faţa ei. Şi imediat ce mi-am adus aminte de asta, aşa s-a şi întâmplat. În afara săriturii, a mai fost folosită şi lovitura luminoasă. Aprinsese o brichetă mare şi în ochi mi-a apărut o flacără albastră. Tonia a început să strige şi să plângă.

— Potoleşte-o pe copilă! a spus el deodată cu o voce sonoră de bariton. Şi să nu urli nici tu... Că o să fie mai rău. Ascultă aici! Nu te teme! Nu am nevoie de banii tăi şi nici de vulpea ta.

A împuns dispreţuitor cu degetul în gulerul meu. Iar el chiar era din vulpe argintie. Un vânător din rândul ciukcilor, care se tratase la Anton, îi vânduse ieftin o blană mică şi Anton şi-a îndeplinit plăcerea ascunsă pentru o viaţă luxoasă. A cumpărat vulpea asta, lucru pentru care l-am bătut la cap multă vreme.

— Nu am nevoie de vulpea ta, a continuat tovarăşul nostru de drum nocturn, am nevoie de un buletin curat. Pentru o muiere... Mă duc în gheţuri, ai înţeles? Pentru mine am făcut rost de unul, dar acum fac rost şi pentru muiere... Aşa că dă încoa buletinul şi hai, valea de aici cu mucoasa ta. Nu te ating... Iar pentru pierderea buletinului o sută – să plăteşti amenda, uite, n-o să sărăcească colonelul tău...

Legitimaţia mea de deportat era la mine. Nu mă temeam deloc să mă despart de ea. Conform unei zicători care circula pe la noi, e mai groaznic să găseşti un asemenea document, decât să-l pierzi. Dar totuşi am încercat să-l conving pe interlocutor.

— Ascultaţi, soţia dumneavoastră probabil e tânără de tot, iar eu am peste 40 de ani. Nu se potriveşte anul naşterii.

— Nu e grija ta! Numai să am eu un formular cum se cuvine, că cifra asta are cine s-o facă. Dă-l, îţi zic, că o să începi să plângi...

— De fapt, buletinul meu nu vă ajută deloc. Cu al meu nu mergi prea departe.

El a răcnit furios şi s-a năpustit hotărât asupra mea. Tonia a început să strige şi mai tare.

— Potoleşte copila, îţi spun, că altfel o potolesc eu...

Am scos repede din geantă actul meu.

— Ce-mi dai? Buletinul, îţi spun.

— Păi asta e tot ce am în locul buletinului. Aprindeţi-vă bricheta şi citiţi cine sunt eu.

El a citit multă vreme, mişcându-şi buzele groase, cuprinse de frisoane.

Drept de de-pla-sa-re li-mi-tat... Sub supravegherea oficială a organelor MGB... Şi foarte vioi, în mod evident, cuvintele cunoscute de el: se prezintă la înregistrare în zilele de 1 şi 15 ale fiecărei luni...

A stins bricheta şi a început să râdă în hohote, cu un râs destul de vesel, aproape de copil.

— Păi ce-i asta, fată? Rezultă că şi tu trebuie să faci rost de unul curat, nu?

Şi atunci toţi trei am început să ne simţim foarte amuzaţi. Mie îmi trecuse nodul din gât. Tonia începu să sară în sus şi să strige:

— Nenea nu e rău? E bun, da?

Nenea cel bun explică pe înţelesul nostru că l-a indus în eroare vulpea argintie. Credea că sunt colonelească.

— Colonelesele nu locuiesc în Nagaevo, am protestat eu raţional. Ele sunt pe strada Stalin şi pe şoseaua Kolîmskoe.

Când a aflat că are de-a face cu soţia şi fiica doctorului Walter, noua noastră cunoştinţă s-a întristat sincer. Conform unei convenţii a borfaşilor, mi-a spus el, doctorul acesta este o persoană inviolabilă. I-a tratat bine la punctul de corespondenţă. Trebuia să-i spun imediat, că nu ne-ar mai fi speriat!

— Şi tu uite ce... Să nu mai mergi pe aici, prin întuneric, singură cu fetiţa. Că aici Lioncik-Kleşci îşi face de cap în

apropiere. El e cam sărit. Bagă cuţitul în tine şi după aia tot să-i explici că e muierea lui Walter. Ia hai să vă conduc eu până acasă, că o să vă mai supere cineva...

A luat-o pe Tonia de o mână, iar pe mine de braţ. În locurile în care viscolul descoperise pământul îngheţat, el mă prevenea atent:

— Ai grijă, uită-te pe jos, aici alunecă...

Ne-a dus până la baracă şi ne-a predat în mâinile lui Anton, după ce şi-a repetat avertismentul referitor la ţicnitul de Lioncik-Kleşci.

De fapt, condiţiile noastre de trai, deşi se îmbunătăţiseră, pentru că aveam din nou 15 metri, nu 8, cartierul Nagaevo, în care asemenea întâlniri sunt frecvente, îmi închidea parcă şi mai mult cercul disperării. Nopţile de iarnă întunecoase, locul viran îngheţat pe drumul spre centrul oraşului – toate acestea mă izolau şi mai mult de ritmul obişnuit al vieţii, de activitatea cotidiană căreia îi duceam din ce în ce mai mult dorul.

Şi deodată a licărit o speranţă. Şi, oricând de ciudat ar fi, tocmai din partea aceloraşi şapte iezi care năvăliseră aşa obraznic pe frontul ideologic.

Odată, într-o duminică, la noi la Nagaevo a venit o doamnă necunoscută. Din lumea liberă. Elegantă, energică, plină de idei.

— Nu mă recunoaşteţi? a întrebat ea. Păi ne-am întâlnit în cabinetul metodic preşcolar. Sunt Kraevskaia, Liubov Pablovna Kraievskaia, directoarea Grădiniţei nr. 2. Abia am reuşit să vă găsesc. Şi pe coridorul dumneavoastră abia m-am strecurat printr-un ambuteiaj de biciclete.

Îi avea în vedere pe cei 17 copii care populau coridorul nostru. Ei mergeau mereu pe coridor cu tricicletele lor, claxonau disperaţi şi strigau unul la altul. Cea mai mare parte a tricicletelor venite recent la magazinul universal din Magadan a fost vândută într-o oră. Am reuşit şi eu să iau una. Şi Tonia noastră a fost un triciclist destul de agresiv.

După ce a glumit în legătură cu tricicletele, Kraievskaia, fără nici un ocoliş, mi-a spus că se pregăteşte să facă demersuri în legătură cu numirea mea ca profesor de muzică la grădiniţa ei. A venit să mă roage să accept. I-am spus cu durere toată povestea cu lecţia de la Şevcenko, cu emisiunea radio despre cei şapte iezi şi discursul lui Mitrakov de la activul de partid. Niciodată secţia de cadre nu mă va confirma...

— Uite, mă mir, m-a întrerupt plină de viaţă şi cu avânt Liubov Petrovna, doar se spune că în libertate aţi fost într-o muncă de răspundere. Deci oare nu înţelegeţi sistemul? Oare nu vă e clar că lui Mitrakov puţin îi pasă de dumneavoastră, pentru el era important să-l mănânce pe Şevcenko... Pentru el fusese adunat materialul... Sunt convinsă că în două luni a uitat şi numele dumneavoastră...

Mai departe am aflat că soţul Kraievskăi este arhitectul-şef al oraşului, că are legături mari. O să mă ajute...

— Spuneţi, am întrebat-o eu, cine v-a rugat să interveniţi pentru mine? Ce v-a făcut să vă apucaţi de nişte demersuri aşa de complicate? Pur şi simplu vreţi să ajutaţi un om ajuns la necaz?

— Iar mă mir, răspunse ea liniştită, privindu-mă în faţă cu ochii veseli, ironici. Oare nu înţelegeţi sistemul? Lucrul cel mai important este să expuneţi bine marfa. Iar în activitatea unei grădiniţe lucrurile cele mai importante sunt sărbătorile, serbările. Toţi şefii vin la ele. După ele se judecă activitatea educativă... Ei, cine m-a rugat să intervin pentru dumneavoastră? Păi chiar cei şapte iezi ai dumneavoastră! A fost un spectacol aşa de minunat...

Apoi s-a ridicat, şi-a pudrat puţin nasul privindu-se în oglindă şi a spus râzând:

— Nu vă cunoaşteţi valoarea... Nu numai că sunteţi muzician, dar sunteţi şi scenarist, şi regizor. Cum am auzit la radio „Şapte iezi” mi-am şi spus: „Nu sunt eu dacă femeia asta nu va lucra la mine...”

La două săptămâni de la vizita aceasta, stăteam deja la pianul de la Grădiniţa nr. 2. Noua mea directoare nu mi-a dat detaliile intervenţiilor sale referitoare la numirea mea. A spus numai că dosarul a trecut prin „şase verigi”. La una dintre verigi, figura şi şoferul adjunctului lui Mitrakov. C-o fi aşa sau nu, dar cei şapte iezi au intrat din nou pe frontul ideologic, au urcat iar pe podium. Nu au stat deloc la fel de simplu lucrurile cu „Marele Gândac”[131]. Dar despre asta în capitolul următor.

[131] Basm în versuri al lui Kornei Ciukovski (n. tr.).

Capitolul 13

Marele Gândac

În februarie 1952, s-a încheiat perioada mea de privare de drepturi civile, impusă în anul 1937 de către Colegiul Militar de la Moscova.

Uitasem de tot de asta. După ce am trecut prin al doilea arest, după sentinţa de deportare pe viaţă, demiterea din serviciu, eu, se înţelege, nu mă prea omoram în legătură cu „privarea" mea de drepturi. Mai degrabă, dimpotrivă, era chiar comod ca, în contextul unor campanii electorale destul de dese – ba unionale, ba republicane, ba locale – să nu fim deranjaţi de numeroşii propagandişti. La ciocănitul lor la uşa locuinţei noastre le răspundeam automat, scurt: „Aici nu sunt alegători. Numai persoane private de drepturi." În Kolîma, asta nu era ceva neobişnuit şi propagandiştii se retrăgeau în tăcere, punând pe lista lor o bifă la numărul camerei noastre.

Dar de data aceasta, răspunsul nostru standard nu a oprit-o pe propagandista impetuoasă.

— Nu, a protestat ea intrând, privarea dumneavoastră de drepturi s-a încheiat la 15 februarie anul curent. Sunt propagandista din raionul dumneavoastră şi vreau să discutăm puţin.

Era o femeie clasa întâi, liberă, ei, pur şi simplu minunată din Kolîma. Dintre cele care desfăşurau activităţi sociale. Soţia vreunui funcţionar nu prea înalt, dar nici de rând. În jurul ei plutea mirosul ademenitor al unui parfum la modă, „Liliac alb". Strălucea prin manichiura sidefată şi coroanele de aur ale dinţilor. Şi restul rechizitei era de aceeaşi calitate: un jerseu de un albastru-închis, vulpe argintie,

păslari de blană, ciukci, brodaţi cu mărgele.

— În primul rând, vreau să vă felicit, a spus ea întinzându-mi mâna, să vă felicit din suflet în legătură cu revenirea în familia oamenilor muncii.

— Vă înşelaţi, am mormăit ursuză, eu sunt deportată pe viaţă.

— Nu, draga mea, nu greşesc. Conform instrucţiunilor, deportaţii pe viaţă se bucură de dreptul electoral.

În modul cel mai democratic, s-a aşezat pe o margine a patului meu şi s-a apucat imediat să-mi povestească despre realizările în muncă ale acelui miner liber, cunoscut, pentru care trebuia să votăm.

Era o stalinistă din categoria adoratoarelor. Emana toată un entuziasm bogat, binevoitor, dorinţa sinceră de a mă atrage şi pe mine, o renegată, în acea lume armonioasă în care ea trăieşte aşa de rodnic. Ea vorbea cu mine cum, probabil, vorbesc călugăriţele misionare blânde şi răbdătoare cu nişte aborigeni africani grosolani.

— Deci m-aţi înţeles? Deportaţii pe viaţă se bucură de dreptul de a alege...

— Dar de a fi aleşi?

— Cum adică? s-a interesat ea curioasă.

— Ei, aşa... Dacă deodată, de exemplu, la adunarea electorală cineva propune candidatura mea în consiliul local. Pot să candidez?

Propagandista a izbucnit într-un râs în cascadă şi curat, ca de copil.

— Uite, se vede că sunteţi demult ruptă de viaţă. Şi ce credeţi, că fiecare strigă aşa în adunarea electorală ce-i trece prin cap? Doar listele sunt pregătite dinainte de către organele de partid. Ei, nu-i nimic, veniţi la punctul nostru de propagandă, o să intraţi puţin câte puţin în ritm... Dar, probabil, pe atunci eraţi încă tânără, când vi s-a întâmplat asta...

— Ce s-a întâmplat? am întrebat eu cu o încăpăţânare

obtuză.

— Ei, uite, când aţi ajuns în organizaţia contrarevoluţionară. Aţi fost tinerică, nu v-aţi dat seama... Iar ei au profitat... Se bagă în orice fisură...

— Cine se bagă în fisură? am întrebat eu şi mai tâmp.

— Ei, agenţii străini! De la serviciile de spionaj... Care v-au recrutat. Dar să nu vă faceţi probleme. Acum asta a trecut demult. Şi Puterea sovietică vrea să-i îndrepte pe toţi cei care au greşit în tinereţe...

— Ce inel frumos aveţi, am spus eu fără să-mi iau ochii de la piatra de safir de pe degetul ei.

— Vă place? a întrebat ea bonom. Important e că se potriveşte cu costumul... Da, se spune, şi cu ochii...

A aruncat în trecere o privire ruşinată spre oglindă. Ochii ei chiar erau albaştri, fără nici o urmă de nor.

La despărţire, m-a mai învăluit cu un zâmbet şi mi-a dat o vedere lucioasă de o frumuseţe incredibilă. De-a curmezişul unor trandafiri purpurii luxurianţi se înfăşură o panglică aurie cu inscripţia „Toţi la alegeri!” Apoi, în numele întregului comitet de propagandişti, mi s-a adresat cu rugămintea să nu întârzii, să votez mai devreme, să manifest chiar din primul pas în noua mea viaţă o conştiinţă înaltă.

Trebuie să spun că, în condiţiile jocului electoral, intra şi sculatul de dimineaţă. Se presupunea că sentimentele civice înalte nu-i lasă pe oameni să pună geană pe geană în noaptea de dinaintea alegerilor şi ca odată cu primele raze de soare să pornească pe întrecute spre secţiile electorale ce se deschideau la 6 dimineaţa. De fapt, „primele raze de soare”, care figurau obligatoriu în ziarul din Kolîma, erau, desigur, un veritabil tribut adus romantismului. În acest anotimp, zorii din Kolîma încep să se vadă abia spre ora 10.

— Jenia, te rog cu Dumnezeu, hai să mergem să votăm primele, m-a implorat vecina de baracă, alegătoarea Firsova Klavdia Trifonovna, ca şi mine, pentru prima dată

revenită în familia oamenilor muncii.

Klava, care fusese închisă opt ani pentru că nu turnase pe cineva, era acum soţia unui şofer liber, Stiopa Gusev. Era o căsătorie extrem de fericită. Pur şi simplu, era o veselie să te uiţi la ei. Stepan, un model unic de şofer din Kolîma care nu bea, venise din cursa de pe şoseaua centrală treaz, treaz, a strigat să audă tot coridorul: „N-aţi văzut-o pe Klavdia mea?” Şi-i aducea când un crap mare siberian congelat, când o bucată uriaşă de carne de ren. Iar Klava, neobosită, imediat după serviciu se apuca să facă mâncare, să spele, să cureţe podelele, ca Stiopocika, să-l ajute Dumnezeu, să nu aibă vreun disconfort. În camera lor erau covoraşe, şerveţele, pernuţe pentru canapea pe toate temele: lebede, pisicuţe, fete-sirene, vânători de reni. Patul bogat avea în partea de jos o dantelă mare, împletită de Klava în zilele libere, din fire de bobinat. Un singur lucru o apăsa pe Klava – inegalitatea socială.

— Înţelege, Jenia, mi se adresa ea cu sinceritate, în timp ce spălam împreună în bucătăria comună, înţelege, eu nu sunt egală cu el. Dosarul lui e tare curat. Tatăl e membru de partid, mama deputat al Consiliului Raional. Ei, cum sunt eu faţă de el? O fostă... Lipsită de drepturi... Mai mare ruşinea...

Stepan într-adevăr era, cum se spune, un om important. În Kolîma, şoferii fără condamnare puteau fi număraţi pe degete. Şi Stepan, acum vreo doi ani, intrase în atenţia ziariştilor regionali, scriseseră despre el eseuri referitoare la cuceritorii întinderilor taigalei.

— Hai să mergem noi primele, şoptea pătimaş Klava. Că doar pe cei care sunt primii îi pozează şi apoi îi dau la ziar. Uite, şi o să iau şi eu cu mine fotografia aia, când o să mergem pe continent, la părinţii lui Stiopa. Uite, chipurile, nici noi nu suntem fitecine, şi despre noi se scrie în ziare...

Şi aşa de tare strălucea faţa ei drăguţă, bună, aşa de tare se mândrea ea cu născocirea ei vicleană, că nu m-a lăsat

inima să-i spun că la redacţie este un birou special de verificare, ca să nu ajungă, din greşeală, foşti deţinuţi, nici în calitate de actori, nici în cea de eroi. Am fost de acord de dragul fericirii familiale a alegătoarei Firsova să mă trezesc în toiul nopţii.

În noaptea aceea, Anton făcea de gardă la spital. Stepan, cuceritorul întinderilor taigalei, era în cursă. Eu şi Klava alergam, ca nişte curieri, prin negura îngheţată a locului nostru viran. De fapt, nu aveam de ce să ne temem: miliţienii, în noaptea de dinaintea alegerilor, umblau în cârduri pe aici.

Şi am băgat primele buletinele noastre de vot. Şi – o, ce fericire! – un fotograf i-a făcut totuşi o poză Klavei şi i-a notat numele şi locul de muncă. Când ne-am întors acasă mergea liniştită, plină de adoraţie şi tot repeta:

— Ce bine e totuşi! Parcă venim de la utrenie!

Cu atât mai mare a fost dezamăgirea când, a doua zi, Klava a citit în ziar că prima din secţia noastră şi-a dat votul pentru blocul comuniştilor şi al celor fără de partid tovarăşa Kozihina Tamara Vasilievna, muncitoare la combinatul de servicii de consum. Acolo era şi portretul Kozihinei. Ea introducea buletinul în urnă şi avea un zâmbet hollywoodian.

— Cum e ea prima? a întrebat Klava cu o disperare de copil. Tamarka coafeza! Mai ţii minte, noi deja votasem, am pornit înapoi, şi ne-am întâlnit cu ea în uşă. Şi-a mai şi scos ghetele, şi-a scuturat zăpada. Păi de ce să mintă? De îngheaţă apele... Şi mai sunt şi scriitori... Ei, se vede că nu e dreptate pe pământ...

Era şi emoţionant, şi amuzant faptul că femeia aceasta, care stătuse opt ani pentru că nu a turnat în nu ştiu ce privinţă de care nici nu auzise, abia acum, după de a revenit în familia oamenilor muncii, a descoperit minciuna şi s-a umplut de revoltă.

— Păi cum aşa! Iar eu îmi spuneam că poate au greşit, au

făcut o gafă şi chiar s-au gândit la mine... Dar aici... Îşi dă peste cap ochii neruşinaţi şi minte, şi minte. Şi oamenii citesc, cred că e adevărat. Doar e un ziar tipărit. Cum să nu verifici...

Seara, Klava cea liniştită a smuls din mâna lui Stiopa al ei ziarul şi s-a aruncat plângând direct în patul lor imperial, boţind dantela apretată.

— Nu te uita, zice, la târâtura asta, povestea tulburat Stiopa. Tamara coafeza e fotografiată acolo. Votează dimineaţă, cel mai devreme. Da eu, zic, mie îmi trebuie Tamara asta cum îi trebuie ciorii fizică. Rânjeşte Tamara asta ca un trandafir de mai, se tot învârte în jurul urnei. Ce mă priveşte ea pe mine? Să nu se îmbolnăvească cumva Klavdeia! Niciodată n-a plâns aşa de tare, niciodată nu a fost geloasă pe mine.

— Asta nu e gelozie, i-am spus eu lui Stepan. Este invidie dată de poziţia socială a Tamarei, faţă de drepturile ei depline. Şi e supărare pentru minciuna ziaristului. De fapt, nu Tamara, ci Klava a votat prima.

— Of, da prostuţă mai e Klavdeia mea, rezumă blând şoferul minunat nebăutor. A găsit ce să invidieze! Cine ştie ce va fi mâine cu Tamara asta. Doar la noi e conform dialecticii: azi eşti fruntaş, mâine deportat...

Chiar că era câtă dialectică vrei în regimul social al planetei noastre îndepărtate! Existau la noi şi deportaţi comunişti care nu fuseseră excluşi din partid. Erau toţi membri de partid de naţionalitate germană. Deşi nu erau excluşi din partid, se duceau de două ori pe lună la comendatură pentru „prezenţă”, dispuneau în loc de buletin de adeverinţă ca a mea, nu aveau dreptul de a părăsi zona de deportare la o distanţă mai mare de şapte kilometri. Uneori, prezentările la comendatură coincideau cu adunările de partid şi membrii de partid germani, după ce stăteau la coada lungă, pentru a li se pune ştampila pe permisul de şedere, se grăbeau să se ducă la adunarea de

partid unde votau unanim pentru creşterea vigilenţei bolşevice din cauza acutizării luptei de clasă pe măsura apropierii de comunism.

Bătrânul nostru, Iakov Mihalîci, care, după plecarea lui Vasia şi sistarea orelor de matematică, avea mai mult timp, făcuse chiar o schemă – organizarea socială şi politică a Kolîmei. Conform acestei scheme, aici se numărau peste zece categorii sociale. Deţinuţi, foşti deţinuţi cu privare de drepturi şi foşti fără privare, exilaţi pe un număr de ani, deportaţi pe un număr de ani şi deportaţi pe viaţă, deportaţi speciali cu termen şi deportaţi speciali fără termen. Edificiul era încununat de germani – deportaţi membri de partid.

Şi-a intitulat schema „Drumul cu spini spre societatea fără clase”. Toţi râdeau, glumeau de bătrân, îl ştiau, chipurile, ca medic, ca filosof, ca poet şi matematician. Dar acum, rezulta că mai era şi sociolog.

Iar asta a fost chiar cu o săptămână înainte de moartea lui. L-am văzut pentru ultima oară, ca de obicei, duminică. Duminica făceam un prânz tradiţional pentru acei prieteni ai noştri din exil care trăiau singuri aici. Venea de regulă Iuri Konstantinovici Milonov, bolşevic vechi din 1912 sau 1913. Venea Aleksandr Milceakov, fost secretar al CC al comsomolului. Venea cunoştinţa mea din Kazan, Tahavi Aiupov, fost secretar al Comitetului Executiv Central tătar. Nici Iakov Mihalîci nu rata nici o duminică.

În această ultimă vizită a sa era vesel, animat, tot repetase profeţia sa favorită: „Staţi puţin, totuşi o să purtăm jetonul «Ocnaş politic»”... Şi asta: „Oare n-o să citesc necrologul LUI? Doar sunt de-o vârstă cu EL. Dar totuşi eu sper. Doar trăiesc aici la aer curat şi ţin regim, iar EL probabil pune pe el. Mai mult, eu am mai puţine emoţii decât EL. Doar eu nu am ce pierde, şi duşmani nu mai am deloc”...

Abia în seara acelei zile de duminică, când eu şi Anton

ne-am dus să-l conducem, ne-a spus deodată cu o durere reţinută:

— Ce credeţi: oare este posibil ca Lizocika mea să mă fi uitat?

Era rana lui deschisă. Fetele nu-i scriau, se temeau să aibă o legătură cu „duşmanul poporului”. Iar el, refuzându-şi orice, punea nişte bănuţi pe cec, ca fetele să ştie: tata s-a gândit la ele.

Exact peste o săptămână, sâmbătă, a venit fuga Tatiana Simorina şi a spus tulburată:

— Duceţi-vă la morgă. E acolo.

Era liniştit, întinerit, chiar cumva măreţ. Era chiar morga spitalului liber unde Iakov Mihalîci lucrase câţiva ani ca anatomopatolog şi doi prosectori, foşti deţinuţi de drept comun, se aflau alături de trupul lui, trişti şi palizi. I-au pus la reverul sacoului bătrânesc o garoafă artificială, dar reuşită. Şi mi-am adus aminte de jetonul „Ocnaş politic”.

L-am îngropat frumos. Şi într-un loc înalt, am pus şi o placă de mormânt, şi gard. Am scris şi o scrisoare Lizocikăi şi Susannei în care nu numai că indicam numărul carnetului de cec lăsat lor moştenire, dar le-am mai şi povestit în detaliu ce om a fost tatăl lor. Am tăcut numai în privinţa suferinţelor legate de fete, de cât de mult l-a rănit tăcerea lor. Mulţi de-ai noştri m-au sfătuit să amintesc de problema aceasta, ca să-şi dea seama măcar post-factum de cruzimea lor. Dar nu am fost de acord. De fapt, nu era cruzime, ci aceeaşi Mare Frică. Şi dacă foştii tribuni, conducători şi predicatori au luat parte la alaiul diavolesc, îndeplinind toate solicitările regizorului Vîşinski[132], ce să le ceri celor două nefericite locuitoare de rând, apăsate de

132 Andrei Ianuarievici Vîşinski (1883–1954), om politic, jurist şi diplomat rus. A fost procuror general al URSS (1931–1934) şi ministru al afacerilor externe (1949–1953), remarcându-se prin cruzimea manifestată în timpul proceselor publice de la Moscova din vremea lui Stalin (n. red.).

şoaptele vigilente ale bucătăriei comunale.

Şi am avut dreptate. Într-o clipă de durere acută, imaginea tatălui iubit a dat la o parte, pentru scurt timp, toate spaimele cele mari. Am primit o scrisoare din inimă, care începea cu cuvintele: „Prieteni necunoscuţi care aţi stat la căpătâiul tatălui nostru drag! Dumnezeu o să vă răsplătească pentru bunătatea voastră...”

Toată colonia noastră de deportaţi l-a plâns pe Iakov Mihalîci. După moartea lui au apărut o mulţime de oameni, pe care nu-i cunoşteam, dar legaţi de bătrân prin tot felul de servicii ale lui. Unuia îi dăduse bani, pe altul îl tratase, altuia îi corectase un manuscris, altuia îi făcuse traduceri... Printre aceşti oameni erau şi unii nedemni, care exploataseră firea împrăştiată, meditativă şi caracterul absolut neajutorat al ciudatului doctor.

Tocmai în numele lui („Vin la dumneavoastră din partea răposatului doctor Umanski”) a deschis pentru prima oară uşa noastră omul care ne-a adus multă durere, care a pângărit cămăruţa noastră curată cu petele murdare, respingătoare ale provocării. De fapt, doar se ştie, nu e aşa, că Iakov Mihalîci, cu puţin timp înainte de moartea sa, se pregătea chiar să ne facă cunoştinţă cu inginerul Krivoşei. Poate că referirea la răposat era mai comodă pentru a pătrunde în casa noastră, pentru a ne câştiga încrederea.

Inginerul Krivoşei ni s-a prezentat ca deţinut politic care tocmai ieşise din lagăr. Era prima minciună. Mai târziu am aflat că e deţinut de drept comun, fusese condamnat fie pentru delapidare, fie pentru neglijenţă. Mai mult, s-a prezentat ca bolnav, că ar fi suferit o operaţie grea şi avea nevoie de ajutorul lui Anton. (Cusătura operaţiei fusese arătată imediat.) Dar cel mai mult ne-a fost câştigată încrederea faţă de noul necunoscut prin educaţia sa, şi anume una umanistă, care nu avea legătură directă cu profesia sa de inginer. Îi plăcea şi ştia poezie, recita pe de rost Blok, Ahmatova, Pasternak. Răspundea original şi

proaspăt în chestiuni de politică, economie, istorie. Ţin minte ce interesant era să ascult expunerea unor pagini aproape uitate din Kliucevski[133], Soloviov[134]. Vorbea, e adevărat, cam sofisticat şi arhaic ca stil, dar asta se potrivea foarte bine cu imaginea de vechi intelectual petersburghez, aşa cum se prezentase.

Încet, încet a început să fie un obişnuit al nostru, ocupând la masa noastră de duminică locul lui Iakov Mihalîci, rămas gol. Tuturor le-a plăcut noul necunoscut. Toţi priveau cu indulgenţă faptul că era un vorbăreţ inepuizabil. Dar povestirile lui erau interesante. Avea câteva nuvele orale pe care el, în râsetele generale, le repeta la bis. Locul întâi printre aceste nuvele îl ocupa aşa-numitul „Monolog al lui Wallace”.

Istorisirea despre cum călătorul american Wallace a reuşit să meargă prin Kolîma şi să vadă numai acele „sate ale lui Potemkin”[135] pe care şefii deciseseră să i le arate era cunoscută de toată lumea. Dar Krivoşei îşi rostea „Monologul lui Wallace” imitând aşa de bine accentul englez şi mimica acelui călător în jurul lumii, că vechea poveste căpăta un nou farmec.

— Flăcăi zdraveni, bine făcuţi, din Rusia Centrală s-au hotărât să cucerească acest ţinut, spunea Krivoşei în numele lui Wallace, iar, din partea sa, în şoaptă, şi aparte,

---

133 Vasili Osipovici Kliucevski (1841–1911), istoric rus de orientare liberală (n. red.).

134 Vladimir Sergheievici Soloviov (1853–1900), critic literar, poet şi filosof religios rus (n. red.).

135 Referire la o metodă de falsificare a realităţii (aşa-numita potemkiniadă – termen provenit de la numele lui Grigori Potemkin, general-feldmareşal rus). Conform unei legende istorice, pentru a masca sărăcia satelor, cu ocazia vizitei în Rusia a împăratului Iosif al II-lea şi a regelui Poloniei, Potemkin a pus să fie montate decoruri care reprezentau sate înfloritoare, înfrumuseţând traseul pe unde treceau aceştia (n. red.).

comenta: Trei plutoane de securişti, aleşi unul şi unul, îmbrăcaţi în salopete de muncitori, de producţie americană... Şi din nou, în numele lui Wallace: Pionierii progresului... întemeietorii unor oraşe noi... Apoi despre femei: în serile lungi de iarnă, femeile şi fetele se adunau cu plăcere şi se dedau artei brodării goblenurilor. Aceasta este o artă rusească veche, *gobelinstickerei...* Şi aparte: Era un deţinut de la atelierul de broderie, îmbrăcat cu nişte bluze frumoase; acolo, aplecate asupra acestor *stickerei,* orbiseră femeile noastre.

În intervalele dintre fragmentele „Monologului lui Wallace", Krivoşei realiza un intermezzo: cum că el povestea asta unor şoferi din Kolîma, iar ei hohotesc şi-i laudă pe americani şi pentru că sunt idioţi, şi pentru că, lucrul cel mai important, aduc antigel – un lichid care fereşte de îngheţ motoarele automobilelor. Materialul acesta era consumat de şoferii noştri curajoşi împreună cu gustarea din carne de animale marine, în ciuda faptului că pe recipientul de antigel erau lipite etichete în rusă şi în engleză – „OTRAVĂ!" Asta, cică, e o otravă pentru slăbănogul de american, iar pentru ăştia de-ai noştri, e o oră fără durere!

Şi astfel, Krivoşei a devenit la noi sufletul societăţii. Numai uneori, eu şi Anton ne minunam când vedeam că farmecul noii noastre cunoştinţe dispare de îndată ce nu mai scoate un cuvânt. Atunci observi brusc cât de tare îşi strânge buzele strâmbe, de broască. Şi ochii în spatele ochelarilor arată atunci cumva că se feresc. Ştie să se uite într-o parte şi să nu ajungă în ochii interlocutorului.

De fapt, probabil că ne-am adus aminte de toate astea după aceea, când am aflat cine este. Dar atunci şi dacă ar fi existat unele îndoieli, ele s-au risipit definitiv după ce am fost în vizită la el şi am văzut cămăruţa lui de şapte metri plină de cărţi. Rafturile se ridicau chiar până la tavan. În afară de cărţi, în cuşca lui mai erau două taburete şi o

noptieră pe care mânca şi scria. Patul pliant se afla pe coridor, în spatele uşii, şi era întins numai noaptea.

Şi ce exemplare rare, ademenitoare, erau pe rafturile astea încropite grosolan! *Florile răului* de Baudelaire. Goethe, *Opere complete*, în germană. Câteva seturi din revista *Vestnik Evropî* din primii ani ai secolului nostru. Almanahurile *Vesî* şi *Şipovnik...* Nici nu poţi să le enumeri pe toate... Pur şi simplu mi s-a oprit inima când gazda, pe un ton solemn, a declarat că, deşi nu dă nimănui nici o carte de-a sa, o să facă o excepţie pentru noi şi putem să ne alegem acum câte două cărţi fiecare. El vede că pentru noi cartea reprezintă tot o comoară, ca şi pentru el, şi că o să i le înapoiem cu grijă.

Plin de încântare, ne povestea istoria anumitor cărţi. Uite, pe asta o schimbase, încă în lagăr, pe două raţii de pâine. Iar astea au rămas după moartea unui deportat, prieten al lui dintr-un sătuc uitat de lume din taiga. Iar acestea, imaginaţi-vă, sunt cumpărate la talciocul din Magadan. Se aflau alături de crabi, pe rândul din spate...

De pasiune mai că-i tremurau şi mâinile. Lăcomia geloasă cu care urmărea mişcările noastre când am luat de pe rafturi vreun volumaş descoperea în el adevăratul bibliofil, mai bine zis, biblioman. Iar asta oare putea fi pus în legătură cu ceva rău? Cel care schimba în lagăr o raţie de pâine pe o carte nu poate fi un om rău.

Dar s-a dovedit că poate. Dar asta am descoperit mai târziu, deja spre începutul anului 1953. Şi tot anul 1952, noi şi inginerul Krivoşei am fost prieteni la cataramă, îi citam cu plăcere cuvintele spirituale, ascultam cu încântare nuvelele lui orale şi foloseam cu mare recunoştinţă biblioteca lui unică. În acest an sumbru, când veştile de pe continent deveneau din ce în ce mai fatidice, iar ziarele din ce în ce mai neobosite, pur şi simplu ne trăgeam sufletul în discuţii cu prietenul nostru erudit. Eu interpretam ca pe note cântecelul popular: „Merge pasărea veselă pe poteca

nenorocirilor, fără să prevadă nici un fel de urmare.”

De Anul Nou 1953, Krivoşei ne-a dăruit fiecăruia dintre noi câte o carte. Mie un volumaş de versuri ale Ahmatovei, într-o ediţie de dinainte de revoluţie, lui Anton un manual de terapie al lui Zelenin[136], iar Toniei – o ediţie minunată de basme ale lui Ciukovski. Ne-am bucurat îndeosebi de al treilea cadou. Problema era că noul nostru prieten iubea animalele, dar nu iubea copiii. De fiecare dată, când venea la noi, o lua în braţe pe pisica Agafia şi o mângâia în timpul vizitei. Dar Toniei, de regulă, nu-i acorda nici cea mai mică atenţie, nu-i zâmbea niciodată şi chiar se încrunta supărat când ea, cu întrebările ei, mă atrăgea de la discuţie. Odată chiar l-am întrebat de ce este aşa de neprietenos cu copilul. El a explicat cu o intonaţie onestă: viaţa îi scosese total din suflet acel sentiment de încântare de care este nevoie neapărat pentru comunicarea cu copiii. Nu poate să se prefacă. Mai mult, se uită aşa de sumbru la viitorul civilizaţiei noastre, că pur şi simplu se minunează de oamenii care se decid să arunce în acest haos noi nefericiţi.

Consideraţiile acestea ne îndurerau. Când se uita prin Tonia ca prin vid, ni se părea că asta nu se prea încadrează în imaginea creată de noi, de om care gândeşte cu rafinament şi sensibil. Cu atât mai mult ne-am bucurat când el i-a zâmbit Toniei şi i-a întins volumaşul de basme de Ciukovski.

Aproape toate aceste basme le ştiam pe de rost şi le recitam adesea copiilor la grădiniţă, unde nu era nici o carte de-a lui Ciukovski. Dar acum, ca să-i fac o plăcere lui Krivoşei, am început imediat să le citesc cu voce tare, răsfoind paginile frumoase, lucioase. Şi atunci am dat de „Marele Gândac”, pe care, desigur, o ştiam de dinainte, dar nu mă gândisem la ea cum trebuie. Am citit: „Uite, şi

---

136 Vladimir Filippovici Zelenin (1881–1968), terapeut sovietic, doctor în ştiinţe medicale, creatorul picăturilor care îi poartă numele (n. red.).

Gândacul a ajuns învingător şi stăpânul pădurilor şi al mărilor. Animalele s-au supus mustăciosului, înghiţi-l-ar pământul, blestematul...” Şi deodată pe toţi ne-a frapat sensul secund al versului. Am început să râd. În acelaşi timp a râs şi Anton. Dar Krivoşei a devenit brusc extrem de serios. Sticlele ochelarilor lui au aruncat scântei în toate părţile.

— La ce v-aţi gândit? a exclamat el cu o emoţie neobişnuită. Oare... Oare Ciukovski a avut curajul?

În loc de răspuns, am citit mai departe semnificativ:

— „Iar el merge printre jivine, îşi mângâie burta aurie... la aduceţi-mi, voi, animalelor, copiii voştri, azi o să-i mănânc la cină...”

— Oare Ciukovski a îndrăznit? a repetat Krivoşei cu o excitare aproape nemaivăzută.

Nu am întârziat cu răspunsul. (Merge pasărea veselă pe poteca nenorocirilor!)

— Nu ştiu dacă Ciukovski a vrut asta sau nu. Probabil că nu. Dar, în mod obiectiv, aşa rezultă! Uite, ascultaţi cum au reacţionat animalele: „Şi stau şi tremură sub tufe, se ascund în spatele moviliţelor verzi. Se vede doar cum le tremură urechile, se aude numai cum le clănţăne dinţii...” Sau, uite asta: „Lupii de spaimă au început să se mănânce unul pe altul...”

Krivoşei nu mai avea stare, se agita de colo-colo prin cameră. Îşi freca mâinile, îşi strângea degetele aşa de tare, că i se albiseră.

— O strălucită satiră politică! Nu se poate să nu fi observat cineva... Pur şi simplu fiecare se teme să spună că i-a putut trece aşa ceva prin minte... Aşa ceva...

După plecarea musafirului, Anton a spus nemulţumit:

— Mi-a rămas aşa, un gust neplăcut. Şi ce s-a pornit aşa de tare? Nu trebuia să vorbim aşa despre Marele Gândac... Asta ne-ar mai lipsi, un dosar pentru lezmajestate. Ei, nu, sigur, Krivoşei n-o să spună nimănui, dar în general... Hai să

ne înţelegem: nu mai spunem nimănui nici un cuvânt.

Am ţinut cont de atenţionările de prudenţă din partea lui Anton, nesăbuit în ceea ce priveşte libertatea de exprimare. Şi nu am mai spus nimănui, niciunui suflet, nici o consideraţie legată de Marele Gândac.

...A venit anul 1953. La grădiniţa mea de acum l-am întâmpinat cu o bogată serbare a bradului care a reuşit de minune şi pentru care mi s-a mulţumit într-un ordin.

Totuşi, exact peste două zile de la manifestarea recunoştinţei, am fost dată afară de la serviciu, subit şi fără nici o explicaţie.

Directoarea, care acum un an se luptase aşa de energic pentru mine, se purta cumva ciudat. Încerca să nu-mi întâlnească privirea, rostea cuvinte sacadate, enigmatice referitoare la faptul că, s-ar zice, aici e amestecat sectorul special. Se vedea că ştie ceva şi că acest „ceva” mă condamnă la moarte. Ea vorbea cu mine aşa cum vorbesc rudele cu un bolnav de cancer care nu cunoaşte diagnosticul. Îmi ura sănătate. Chiar îngăimase un cuvinţel despre anul viitor. Cică lucrul cel mai important este să treacă o vreme... Iar după aceea...

A doua zi, a venit să-şi exprime compasiunea prietenul nostru, inginerul Krivoşei. Anton şi Tonia nu erau acasă. Vizitatorul s-a aşezat la masă. Pisica Agafia a început să toarcă cu plăcere, aşezându-se pe genunchii lui. Iar el a început să-mi reproşeze cu o voce îndurerată că sunt mult prea credulă. Uite, de exemplu, prietenul nostru Milonov... Chiar Krivoşei l-a văzut zilele astea cum ieşea seara târziu din „casa albă”. Ce să fi făcut el acolo?

— Ce spuneţi? am exclamat eu indignată. Cum să trăim, dacă-i bănuim de trădare pe cei mai apropiaţi prieteni! Îl cunoaştem pe Milonov... E un om cinstit...

Krivoşei a zâmbit ciudat. Şi, nu ştiu de ce, mi s-a făcut

frică. Nu, încă nu admiteam ideea că e un trădător adevărat, ascuns în casa noastră. Dar, în momentul acesta, parcă am observat pentru prima dată că faţa lui e ascunsă cu grijă de o mască de sub care, din când în când, răzbate privirea autentică, o grimasă neprefăcută, foarte îndepărtată de acea lume interioară pe care i-am creat-o noi. Încă nu era o bănuială, ci o primă presimţire a apropiatei bănuieli.

Oaspetele se pregătea deja să plece când în cameră a intrat, nu, nu a intrat, ci a dat buzna Anton. Era alb la faţă. Demult nu-l mai văzusem aşa de tulburat. Abia dând din cap spre Krivoşei, mi-a spus sacadat:

— Să mergem o clipă pe coridor...

Nu semăna deloc cu acea politeţe obişnuită a lui, încât am înţeles imediat: ceea ce-mi va spune acum se va referi chiar la acel flecar neobosit, cunoscător al literaturii naţionale şi iubitor pătimaş al animalelor.

— Ce-i? am întrebat eu deja prevăzând răspunsul.

— El este! Ai fost dată afară în urma informării făcute de el. El a spus despre lectura „Marelui Gândac” şi despre comentariile tale.

Una dintre surorile medicale care lucrau cu Anton la policlinică, după ce l-a pus să jure că nu va spune nimănui despre discuţia asta, plângând, a exclamat: „Doamne Dumnezeule! Ce se va întâmpla acum cu voi doi! Ce-a făcut Evghenia a dumneavoastră! I-a spus tovarăşului Stalin păianjen!”

Aşa se discutase la ei, în adunarea de partid închisă. Şi, în consecinţă, vor plăti serios pentru o asemenea ofensă adusă divinităţii.

Înfrigurată, l-am ascultat pe Anton până la capăt. Mecanismul întâmplării îmi era acum perfect clar. Nimeni, nici un suflet pe lume în afară de Krivoşei, nu auzise comentariile mele îndrăzneţe referitoare la Marele Gândac. Ei, iar încurcătura cu insectele se explica, după toate

probabilităţile, prin lipsa de cultură a instanţelor de la „casa albă”, precum şi prin procesele inconştiente, subcorticale care introduseseră, în locul grotescului, parţial chiar comicului Mare Gândac pe realul, maleficul şi deloc amuzantul Păianjen sugător de sânge.

— Dă-i una peste mutră turnătorului şi dă-l afară pe uşă! i-am cerut eu.

— Asta se poate face oricând. Niciodată nu trebuie să-i arăţi imediat provocatorului că e descoperit. Să-l urmărim câteva zile. Să-i prevenim şi pe alţii...

O asemenea chibzuinţă uimitoare a lui Anton, de regulă pătimaş, se explica, aşa cum îmi explica el mai târziu, prin faptul că pe stradă, lângă baraca noastră, a observat când au intrat câţiva miliţieni care se învârteau în zonă din cauza unui scandal dintr-o cameră în care locuiau şoferii. Krivoşei ar fi putut să ceară imediat ajutor justiţiei şi astfel ar fi accelerat mersul evenimentelor.

Oricum ar fi fost, ne-am întors în camera noastră unde, în aceeaşi poză idilică, cu pisica Agafia pe genunchi, se afla musafirul nostru dorit, ca şi cum nu se întâmplase nimic.

Nu am avut putere să mă uit la el şi, fără nici o scuză, mi-am făcut de lucru în spatele paravanului, unde, pe o noptieră, se afla plita noastră electrică şi era, de fapt, un fel de bucătărie. Acolo am început imediat să curăţ febril cartofi, ascultând ce va face Anton.

— Evghenia Semionovna reacţionează mult prea puternic, a început Krivoşei blând, de parcă se adresa unui bolnav. Doar au mai fost din astea. O să treacă şi de data asta.

— Mda... a răspuns Anton, lovind nerăbdător cu degetele în masă.

— Înainte de sosirea dumneavoastră, am spus că trebuie să fie mai selectivă şi, mă rog, să se manifeste cu mai multă reţinere în alegerea prietenilor, a continuat musafirul nostru pe un ton epic, mângâind pisica cu două degete pe

labele din faţă.

— Îhî... aproape a strigat Anton. Sfântul adevăr!

Din fericire, discuţia nu a durat mult. Unul dintre vecini a ciocănit la uşă şi a început să vorbească cu Anton despre bolile lui. Lui Krivoşei i-a apărut astfel posibilitatea de a-şi încheia cât mai potrivit vizita. Ei, atunci, el o să plece, n-o să-l împiedice pe bolnav să stea de vorbă cu doctorul. Se vede că avea principiul „Cu cât eşti mai obraznic, eşti mai credibil”, pentru că nu a ratat ocazia de a-mi arunca o privire în spatele paravanului, pentru a-mi recomanda insistent încă o dată să „fac economie de nervi”. La despărţire, mi-a întins mâna.

— Vă rog să mă scuzaţi, am mâinile murdare, am spus eu ambiguu, ascunzându-le la spate.

Dar nu intra în metoda lui să prindă aluzii. A zâmbit blând şi, fără să se piardă, pur şi simplu a făcut gestul de la revedere cu mâna rămasă în aer.

Seara (deja nu mai aveam ce pierde!) am citit pentru Tonia, cu glas tare, „Marele Gândac”:

Sărmanele, sărmanele animale!
Plâng, hohotesc, urlă...
În fiecare bârlog şi în fiecare peşteră,
Îl blestemă pe mâncăul cel rău...

Capitolul 14

Al doisprezecelea ceas

Iar a doua zi dimineaţă, când am deschis ziarul, am văzut comunicatul despre cazul doctorilor – criminali în halate albe.

Ceea ce a urmat după asta nu s-a mai auzit până acum în Kolîma. Pentru prima dată pe planeta noastră îndepărtată a pătruns otrava aceasta. Până atunci, eram în faţa conducătorilor un tot unitar. Eram torturaţi pe baza unei egalităţi naţionale depline, fără a evidenţia din mediul comun al martirilor, cum să spun, nici pe elin, nici pe iudeu. Până şi campania cosmopolită din 1949 a trecut cumva pe lângă noi. Pe atunci, pe şefii noştri nu-i interesa asta: problemele lor, specifice, erau date la o parte de acestea, unionale. Şi aşa totul a început cu arestări repetate masive, cu indicarea de exil şi deportare pe viaţă, cu extinderea numărului de comandaturi... Dar nu ştii niciodată...

Iar despre societatea noastră a deţinuţilor şi exilaţilor, din acest punct de vedere nici nu aveam ce spune. Doar printre noi predominau comsomolişti din anii ’20 şi ’30, bine conservaţi în ideile şi categoriile tinereţii lor. Noi, pur şi simplu, nu aveam habar cât de bine se consolidase acolo, pe continent, prietenia între popoare, în timpul existenţei noastre în mormânt.

Şi aşa, din acest punct de vedere, Kolîma rămăsese în urmă la modul ruşinos. Abia acum, în 1953, aici oamenii şi-au dat seama şi au început să „reglementeze componenţa naţională”. Comandantul direcţiei sanitare, Şcerbakov, un om, fără îndoială, deloc rău şi deloc prost, tot alerga prin curtea spitalului de parcă înnebunise pe neaşteptate,

strigând: „Dar Gorin nu e evreu? Dar Walter nu e evreu? Dar, de fapt, cine e evreu aici?”

— Cere măcar din Germania o adeverinţă despre puritatea rasială, făcea glume sumbru Anton.

Gluma avea un oarecare temei real: prin intermediul noilor deţinuţi ajunşi în prizonierat, Anton a aflat, prin anumite canale, de soarta fratelui său, care se afla în Germania. Acolo fusese supus „anchetei rasiale”, după care a primit o adeverinţă că în familia Walter până la a cincea spiţă toţi sunt numai teutoni get-beget.

Dar pe Anton nu l-a ajutat faptul că e teuton. Şi el a fost dat afară de la serviciu. E adevărat, şeful secţiei de cadre, Poduşkin, a ascultat cu bunăvoinţă informarea lui Anton că nu e evreu.

— Nimeni nu vă acuză de ASTA, a respins implacabil ACUZAŢIA falsă şeful. Dar dumneavoastră puteţi fi acuzat de altceva...

Şi a făcut câteva aluzii transparente la maniera de a-şi da drumul la gură, la participarea la flecăreală contrarevoluţionară. Desigur, ar fi fost ridicol să sper că prietenul nostru Krivoşei va ascunde de „casa albă” participarea lui Anton la acea discuţie despre creaţia lui Kornei Ciukovski.

— Şi aşa deci, a încheiat şeful de cadre, de fapt, sunteţi demis din cauza reducerii de personal.

Indiferent cum au stat lucrurile, la începutul lui februarie 1953, amândoi eram şomeri fără nici o speranţă. Pentru a completa tabloul, şi Tonia fusese dată afară de la grădiniţă.

— Asta pentru că tu, mămică, nu lucrezi. Maria Ivanovna a spus că acum poţi să ai grijă de mine.

Da, dintr-odată se dovedise că aveam timp cât doream. Dar la scurtă vreme, nu am mai avut cu ce s-o hrănesc pe Tonia aşa de mult şi bine, cum era obişnuită la grădiniţă.

Când trăieşti cu anii fără sentimentul viitorului, fără senzaţia zilei de mâine reale, ţi se şterge de tot din

conştiinţă chiar ideea de rezervă, de acumulare. Doar erau perioade când câştigam bine. Am fi putut să adunăm pentru aşa-numitele zile negre. Dar când toate zilele sunt negre, atunci nu te prea gândeşti la asta. Acum ne minunam şi noi unde s-au dus toţi banii şi de ce ne-am împotmolit imediat.

Prietenii, se înţelege, ne-au sărit în ajutor. Ne-au trimis din nou nişte elevi la meditaţii, pacienţi pentru tratament în particular. Îi învăţam şi îi tratam ca adormiţi, aproape mecanic. Pentru că acum senzaţia de condamnare, presimţirea catastrofei definitive ajunseseră până la cele mai înalte culmi. Ne dădeam seama că acum lucrurile au trecut din nou la un alt curs: la întinderile zilelor, orelor, sau poate ale minutelor. Radiaţia puternică emanată dinspre „casa albă” ne pătrundea de tot. Zi şi noapte, aşteptam acum a treia arestare.

Am un sentiment de stânjeneală faţă de cititor. E cam monoton totul! Din nou aşteptarea arestului? Din nou coşmarurile nocturne?

Dar cel care a trăit şi el această tensiune dureroasă a tuturor nervilor, acest complex al raţei ajunse din urmă de vânător, acela n-o să mă condamne. Acela ştie că al doilea arest e mai groaznic decât primul, iar al treilea la fel de groaznic precum cel de-al doilea! Doar primul cerc este amintit ca raiul adevărat, când ajungi la cercul al şaptelea...

Şi februarie 1953 era aşa de viforos. Aşa de tare gemeau şi urlau dragele noastre viscole scitice dincolo de geamul nostru, în nopţile albe. Şi, nu ştiu de ce, tot timpul cântau un distih idiot al vreunei poezele din ziar dedicată cazului medicilor criminali: „Şi mâna de viperă nu a putut să rănească inima mândră a vulturului...”

Ah, dar vipera nici nu are mâini! Uite, tocmai de aceea e groaznică, pentru că nu are mâini... Tot şerpuieşte şi te înţeapă chiar în inimă. Puţin probabil că-l nimereşte pe vulturul mândru, dar pe mine, da...

Paşi pe coridor! Avem un coridor aşa de lung! 15 camere pe o parte şi 15 pe cealaltă. Şi din orice cameră se aude fiecare sunet de pe coridor. Paşi... Ei sunt! Mă încordez până la degetele de la picioare. N-o să mă predau! N-o să mă mai predau! Ajunge!

Dar ce-o să fac? Foarte simplu – o să mor. Păi o să pot? Sigur! Moartea vine, dacă o doreşti mult. Dacă nu-ţi pare rău deloc să te desparţi de aceste ţinuturi de ceaţă, de aceste viscole cântătoare. Dacă te predai cu inima uşoară în mâinile morţii. Numai ea mă poate lăsa în libertate. Şi, lucrul cel mai important, ea va stinge memoria. Am obosit aşa de tare, că nu mai pot să suport nu numai aşteptarea unor noi chinuri, dar chiar şi amintirea celor care au trecut.

Anton vrea să mă scoată din starea de împietrire, din imobilitatea umilitoare a unui iepure care a îngheţat sub privirea şarpelui boa. El îmi propune să mă apuc energic de punerea în ordine a treburilor noastre. Care treburi? Dar lucrurile? De ce să rămână „casei albe”? Doar avem copii.

Desigur, are dreptate. Şi desfăşurăm o activitate nebunească de lichidare a averii. Doar avem un lucru preţios, cum e pianina. O mutăm în camera lui Stiopa şi a Klavei Gusev. Ne dau şase mii de ruble bani în mână. Şi Stiopa spune cu o voce de bas că e doar o vânzare convenţională, şi că, imediat ce vom scăpa – şi probabil aşa se va şi întâmpla el va aduce imediat pianina înapoi, bine că locuim uşă-n uşă.

Klava de data aceasta gândeşte mai realist decât soţul ei. Dă din cap, îşi suflă nasul în şorţ şi promite să ne aducă pachete.

Cu ajutorul Iuliei cea cu simţ practic am realizat o vânzare profitabilă a unei proprietăţi şi ni s-a înmânat o sumă considerabilă – 11.000. Jumătate din ei i-am trimis lui Vasika. „Pune-i pe cec şi începe să cheltuieşti numai când o să afli că nu mai exist.” Aşa am scris în formularul mandatului poştal. Pe atunci, studiile superioare ale lui

Vasia erau pentru mine un fetiş indestructibil. Dacă Vasia va fi obligat să abandoneze institutul, asta va însemna un dezastru la fel de cumplit precum moartea mea. Aş scoate ochii oricui mi-ar spune că Vasika nu-şi va folosi diploma de medic şi că viaţa îl va duce total pe un alt drum decât acest institut. În mine clocotea sângele bunicilor şi bunicelor mele necunoscute. Al celor care erau gata să stea fără mâncare, numai să-şi crească copiii cu carte.

Cel mai rău stăteau lucrurile cu Tonia. Mi-era groază să mă gândesc că ea va ajunge din nou la casa de copii, acum, după ce a aflat ce înseamnă viaţa de acasă cu tata şi mama. Comportamentul nostru ciudat de azi îi plăcea foarte mult: nimeni nu se grăbea nicăieri, nimeni nu se ducea la serviciu. Ea se trezea veselă, cânta în pat, bătea din palme, striga:

— Tata e acasă! Mama e acasă!

Mă chinuiau mustrările de conştiinţă: cum de am putut lega copilul de viaţa mea bântuită de demoni? Era un egoism fără seamăn din partea mea! Aveam nevoie de un înlocuitor al lui Alioşa. Nu, nu de un înlocuitor. Nimeni nu-l poate înlocui, nici Vasia. Nu un înlocuitor, ci o amintire permanentă a lui. Dar nu una care se rupe în fărâme, ci una reconciliantă... Şi uite, acum...

Mi s-a mai luat o piatră de pe inimă când am primit din Kazahstan o scrisoare de la surorile lui Anton, care erau deportate acolo. Ele scriau că sunt de acord să o primească pe fetiţă (pe care o considerau a noastră, de sânge), dacă se va întâmpla ceva cu noi, Doamne fereşte. Se dovedeşte că Anton, fără să ştiu eu, le scrisese despre asta. Iulia a promis să trimită imediat copilul acolo cu una dintre persoanele libere care călătoresc pe continent.

Şi aşa, totul fusese făcut, prevăzut. Rămăsese să aşteptăm. Şi am aşteptat. Au aşteptat şi prietenii noştri. Când ne întâlneam pe stradă, se bucurau: mergem înainte! Când veneau la noi, băteau mai întâi la Gusevi, ca să afle

dacă nu e cumva sigilată camera noastră. Nu ne supăram. Dar şi ei erau paralizaţi de groază. Peste tot ni se năzăreau informatori sau oameni din „casa albă”. După ce ne-am ars cu iubitorul de poezie, Krivoşei, acum ne uitam cu suspiciune la orice om necunoscut.

Ţin mine ce ne-am mai speriat când a venit la noi un băiat necunoscut care spunea că e o rudă îndepărtată a doctorului Cernov, un coleg liber al lui Anton. Cernov plecase de puţină vreme pe continent. Ni se păruse îngrozitor de suspect că vizitatorul nostru, care, după cum spunea chiar el, tocmai venise de pe continent, semăna ca două picături de apă cu un deţinut din lagăr. Pometii duri, tăioşi, acoperiţi cu o piele subţire, care se cojea. O jachetă prea scurtă. Pâslari făcuţi din postav soldăţesc. O căciulă cu urechi jerpelită. Totul semăna cu tipurile cunoscute din taiga. Abia mult mai târziu, noi, care nu văzusem Rusia din timpul războiului, am aflat că în acei ani, „anii ’40, fatidici”, o asemenea înfăţişare era obişnuită pentru oraşele şi satele noastre. Mai mult, Gleb – aşa îl chema pe băiat – fugise de la colhoz, rătăcise aşa doi ani. Şi-a găsit ieşirea din acest pelerinaj la un birou din Dalstroi, unde fusese recrutat ca excavatorist la o mină din Kolîma. Era aşa de mare nevoie de muncitori în această meserie, încât secţia de cadre a închis ochii în faţa dosarului pătat al lui Gleb.

Din cauza groazei permanente faţă de palma care te pedepseşte, a subnutriţiei şi a vieţii de pelerin, în ochii lui Gleb apărea din când în când câte o luminiţă animalică. Nu una de lup, dar asemănătoare cu a unui câine vagabond înconjurat de hăituitori. Dar buzele erau moi, puţin răsfrânte. Ele arătau o fire miloasă. Gleb mânca având sârguinţa unui om care ştia valoarea mâncării. La a treia cană de ceai a lăsat la o parte acea tulburare de la început, şi-a descheiat haina şi a început să povestească foarte realist despre viaţa în colhozuri.

— Vă spun totul deschis, pentru că mi s-a spus că sunteţi

de-ai noştri...

Noi ne uitam unul la altul. De-ai noştri... Expresia asta tare-i mai plăcea s-o folosească prietenul nostru Krivoşei. Şi mai şi stătea el la masă în acelaşi loc unde se afla acum acest Gleb. Îl omenisem la fel de bucuroşi. Şi atunci am început un dialog ciudat.

Gleb: Cum au început băieţii să se umfle de foame, atunci m-am hotărât. Ia să mă duc, îmi zic, să câştig măcar o copeică şi să le-o trimit. Nu mai puteam să-i văd aşa...

Noi (după o pauză, cu privirea în jos, vocile ca de automat): Aveţi mulţi copii?

Gleb (încă nu observă spaima noastră): Trei... Muierea a slugărit în timpul războiului, cât eu luptam. Şi acum şefii, în loc de mulţumesc...

Noi (cu intonaţii de mincinoşi fără experienţă): Şi unde v-aţi oprit aici, în Magadan?

Scriu despre această întâlnire întâmplătoare aşa de detaliat, pentru a arăta până unde ajunsesem în acest delir al urmăririi. Deja vedeam foarte clar cum în următoarele procese-verbale de la „casa albă”, alături de rândurile despre „Marele Gândac” se adaugă formulele mincinoase despre calomnierea regimului colhozurilor. Pentru o clipă, aproape că nu mă îndoiam că Gleb ăsta e trimis la noi ca o confirmare în plus a depoziţiilor lui Krivoşei. Dar, de fapt, din cauza hărţuirii noastre, puteam să-l luăm pe acest amărât al vieţii din satul Neelova-Gorelova drept un provocator, să considerăm drept ceva ambiguu, intenţionat în lamentaţiile sale sincere împotriva destinului.

Uite ce negură am permis să se aştearnă în inimile noastre! Acest băut al ceaiului cu Gleb mi-a rămas pentru totdeauna în minte ca una dintre cele mai ruşinoase amintiri. Şi acum roşesc când îmi apare în faţa ochilor chipul lui cu o nedumerire amară în ochi. El probabil compara în sinea sa acele lucruri bune pe care i le spusese despre noi doctorul Cernov cu ceea ce găsise acum la noi.

— Vă rog să mă scuzaţi dacă nu e... a început el să bolborosească, ridicându-se de la masă. Eu, vezi tu, pur şi simplu... Pentru că mi s-a spus că...

Când a plecat, ne-am certat din cauza unui lucru mărunt. Apoi eu am început să plâng şi am spus:

— Sunt o gâză neînsemnată, asta sunt...

— Lucrul cel mai important este ce sens ar fi avut să mai trimită ei la noi pe altcineva? Doar oricum au material suficient împotriva noastră, a spus Anton şi a adăugat: Hai să mergem să ne plimbăm!

Mereu mergeam să ne plimbăm când totul ni se părea insuportabil. Ieşeam din casă pe orice vreme – ce conta dacă era viscol sau ningea? Hoinăream prin oraş, ajungând fie în Marcekan, fie lângă Movila Rotundă. Recompensa pentru aceste drumeţii era epuizarea fizică totală. Fără puteri, adormeam apoi, deşi nu prea mult, şi cu coşmaruri. Important era însă să adormim!

De fapt, cu Anton se întâmplau mai rar episoade ca în cazul primirii lui Gleb, mai rar decât cu mine. Lucrul cel mai important e că el rămăsese bun, nu refuza să plece la orice oră din zi şi din noapte la un bolnav care-l chemase. Din când în când, era cuprins de un fel de disperare veselă a morţii. Începea să glumească, să povestească anecdote, să mă invite la film.

— Hai să mergem! Cel puţin sunt două ore de linişte totală. La film, în nici un caz nu vor veni să ne ia. Nu vor dori să facă agitaţie.

Şi mergeam des la film. Stăteam ţinându-ne de mână, încurajaţi de faptul că în privirile oamenilor din jur nu era nici teamă, nici cruzime. Numai curiozitate. Doar tot oraşul îl cunoştea pe doctorul german. Toţi ştiau că acum e dat afară de la serviciu. Şi aproape toţi, până la şefii cei mari, erau nemulţumiţi de asta. Toţi aveau nevoie de el.

În ultima zi din februarie, la „Gorniak” rula un film italian.

— Mă duc să cumpăr bilete, a spus Anton şi a plecat,

lăsându-mă cu o elevă.

Meditam la rusă o fetiţă foarte slabă.

Şi deodată s-a auzit un ciocănit în uşă. Imediat, cu al şaselea simţ, am înţeles ce se întâmplă.

— Ce-i cu dumneavoastră? a exclamat eleva de 13 ani.

Apoi ea mi-a spus că eram palidă ca moartea.

Fără să aştepte răspunsul la ciocănit, el a deschis uşa. Cu o mişcare autoritară a cizmei albe de fetru a împins-o şi ea s-a deschis fără nici o împotrivire. Un bărbat în civil. Era dat de gol numai de cizmele de fetru, de firmă, şi de marginile gulerului înalt, militar, care ieşeau de sub gulerul de blană al paltonului. Şi oricum! Chiar dacă ar fi avut mantie de rege sau costum de muşchetar, l-aş fi recunoscut de la prima vedere. Era de acolo!

— Unde e Walter? a întrebat el fără să salute.

Cu aceeaşi voce. Cu aceleaşi intonaţii. De la Butîrki, Lubianka... Elghen, Vasikov...

— Nu ştiu...

— Cum aşa? Doar e soţul dumneavoastră...

— Nu mi-a spus unde... Poate e la un bolnav...

— La ce bolnav, din moment ce de o lună e dat afară...

Parcă de mine personal nu se interesa. Dar se uita cu atenţie prin cameră. A trecut prin ea cu un pas de stăpân, lăsând pe podea urmele mari, ude, ale tălpilor, s-a uitat în caietul elevei, a citit cu o nuanţă de curiozitate regula de scriere corectă a particulei NE cu participii. Apoi s-a uitat la ceas.

— Dacă se întoarce repede, să vină imediat la „casa roşie”. Camera 17. Iar dacă nu vine într-o oră, atunci mâine. La 9 dimineaţa. Nu la „casa albă”, ai grijă, la cea „roşie”. E clar?

La 9 dimineaţa. Am oftat uşurată. Deci ni s-a mai dăruit o noapte. Numai să nu uit că trebuia să-i spun lui Anton. Lucrul cel mai important. Că după arestarea unei persoane apropiate, ca după moarte, mereu se dovedeşte că nu am

apucat să spun lucrul cel mai important... Ah, numai să plece ĂSTA înainte de întoarcerea lui Anton, numai să nu se întâlnească cu el pe coridor!

Mă încordez până în vârful firelor de păr, tot strigându-i în sinea mea musafirului: pleacă, pleacă odată! Dar el nu se grăbeşte. Se mai uită încă o dată la ceas. Groaznic! Se aşază!

Nu... Numai să-şi îndrepte moletiera ce-i ieşise din cizma dreaptă. S-a ridicat...

— Deci fix la 9! E clar?

Vreau să ies în urma lui pe coridor, dar eleva mea, care înţelesese foarte bine acest episod (doar e născută în Kolîma!), mă dă la o parte şi iese pe vârfuri după cizmele de fetru. Trec câteva secunde infinite.

— A plecat... îmi şopteşte eleva şi în ochii ei miopi lucesc lacrimi. A luat-o în jos, spre golf... Iar Anton Iakovlici chiar acum vine din oraş... Pe partea cealaltă... Nu, nu, nu s-au întâlnit!

Anton, încă din prag, uitându-se la mine, a înţeles tot.

— A venit după mine?

Şi după o scurtă informaţie:

— Nu pot să te las singură nici o clipă. Puteau să vină întâi după tine... Şi te-ar fi luat în lipsa mea...

Câteva minute discutăm, cu participarea activă a elevei mele, un detaliu aşa de important precum ordinul de a se prezenta la „casa roşie”, nu la cea „albă”. Asta ne dă speranţe.

— În cea „roşie” te cheamă pentru exil şi deportare. Iar dacă e să fie un nou termen, atunci neapărat te cheamă în cea „albă”, ne explică fetiţa de 13 ani din Kolîma, al cărei tată poartă şi el cizme de fetru.

Aici ştie totul de nota cinci! Aici nu e vorba de particula NE cu participiile!

După ce a stat puţin pe taburet, în palton şi cu căciula, Anton se scoală hotărât.

— Jeniuşa, să nu întârziem la film... Ei, desigur, o să mergem... Ce să stăm aici şi să ne chinuim în ultima noastră seară liberă? Măcar să ne mai distragă atenţia!

Am lăsat-o pe Tonia cu Iulia şi, mână în mână, ne-am dus şi ne-am aşezat pe locurile noastre preferate din sala de cinema, în penultimul rând, pe margine.

În filmul italian, se arată un fragment din slujba catolică. Anton se tulbură, este bucuros.

— Doamne Dumnezeule, ce sălbatică mai eşti tu, Jeniuşa, şopteşte el, o hotentotă comunistă. Ca să vezi, nu ai ascultat niciodată ceva asemănător. Dar bucuria asta e în faţa ta...

Şi atunci, amândoi auzim clar că fata care stă în spatele nostru, îmbrăcată cu o haină scumpă de astrahan, oftează şi, în şoaptă, îi spune vecinului său:

— Ia uite cum îl slăveau înainte pe Dumnezeu! Chiar ca pe Stalin!

Noaptea a trecut uimitor de repede. Oricât de ciudat ar fi, dar tocmai în noaptea aceasta am reuşit să adorm. Pentru că ne-am gândit: din moment ce l-au chemat la 9 dimineaţa, înseamnă că azi puţin probabil să se întoarcă acasă noaptea. Iar când ne-am trezit, pe la 6, ceasul a început să gonească precum un nebun. Şi iar nu am apucat să ne spunem lucrul cel mai important. Şi uite, Anton stă deja la uşă, în palton şi căciulă. Şi din nou:

— Iartă-mă dacă te-am supărat cu ceva...

— Taci, taci... Spune, câte ore te pot aştepta cu speranţa că te întorci?

— Vreo patru, nu mai puţin. Biroul de permise... La uşa cabinetelor... Până la prânz să nu te cuprindă disperarea, bine? Ei, şi dacă nu mă întorc, oricum o să ne întâlnim...

Pentru a uita de această tulburare groaznică, pentru a potoli oarecum ceea ce arde pe dinăuntru, încep să spăl podelele. Râcâi cu înverşunare acele locuri în care au rămas pete de la cizmele de fetru de ieri. Apoi spăl cu

săpun cârpa de jos aşa de înverşunat, de parcă într-adevăr mi-a trecut prin minte să-i redau culoarea albă iniţială.

Un ciocănit în uşă. Nu-i nimic, e numai prietenul nostru Geiss. Mihail Franţevici Geiss, compatriot al lui Anton, şi el german colonist din Crimeea. Arată nu pur şi simplu tulburat, ci cutremurat, şi asta îmi accentuează disperarea.

— Ştiţi deja? întreb eu.

— Da. Şi dumneavoastră?

În treacăt, mă uimeşte întrebarea lui ciudată, cum să nu ştiu... Şi atunci încep să-l întreb ce crede despre perspectivele pe care le are omul care nu a fost chemat la „casa albă”, ci la cea „roşie”. Am putea spera că...

— Am putea! rosteşte el cu un ton cumva aiurea, solemn. Acum într-adevăr putem să sperăm. Şi adaugă fără nici un fel de logică: De ce nu aveţi radioul deschis? Deschideţi-l!

— Doamne! Dar ce-i cu dumneavoastră? înţelegeţi odată că Anton a fost chemat la „casa roşie”?

Fără să răspundă, se duce la perete, bagă în priză difuzorul. Şi deodată, printre bâzâituri, aud... Ce aud, Dumnezeule cel milostiv!

„... Lucrurile s-au înrăutăţit... întreruperi ale bătăilor inimii... Pulsul slab...”

Vocea crainicului, întinsă ca o coardă, e plină de durere reţinută. O bănuială disperată, incredibilă, se strecoară în creier ca un zigzag de foc, dar nu mă hotărăsc să mă încred în ea. Stau în picioare în faţa lui Geiss cu ochii holbaţi, fără să dau drumul din mână cârpei de podele din care picură apă.

„... Am transmis buletinul despre starea sănătăţii..”

Din cauza zgomotului din cap – de parcă sunetele fluxului au venit aici din golful Nagaevo – nu mai aud enumerarea rangurilor şi titlurilor. Dar uite, e clar de tot: „Iosif Vissarionovici Stalin...”

Cârpa de spălat pe jos, curată, mi-a căzut din mâini şi a

nimerit înapoi în căldarea cu apă murdară. Şi e linişte... Şi în liniştea asta aud clar paşii grăbiţi ai lui Anton pe coridor.

— S-a întors!

— Mi-au luat buletinul! a anunţat el cu o voce bucuroasă, ca şi cum e o veste bună. Şi-au adus aminte că eu nu am nici exil, nici deportare. O să mă treacă la deportare, asta e tot...

— Nici nu se ştie dacă o să vă treacă, rosteşte enigmatic Geiss.

Anton a vrut să povestească despre discuţia de la „casa roşie", dar difuzorul a început din nou să pârâie din toate puterile. Şi iar: „Transmitem buletinul..."

— Antoşa, repetam eu, înfigându-mi degetele în mâna lui, Antoşa... Dar dacă deodată... Dar dacă deodată o să se facă bine?

— Nu mai vorbi prostii, Jeniuşa, a spus aproape strigând Anton, surescitat, îţi spun ca doctor: însănătoşirea e imposibilă. Auzi? Respiraţia de tip Cheyne-Stokes[137]... Asta este agonie...

— Sunteţi pur şi simplu nişte copii, spune Geiss cu o voce de gheaţă, oare chiar credeţi că dacă ar fi fost vreo speranţă de însănătoşire s-ar fi comunicat oamenilor despre boala asta? Cel mai probabil e mort.

Am căzut cu mâinile pe masă şi am început să plâng în hohote. Tot trupul mi se cutremura. Era o descărcare nu numai pentru ultimele luni de aşteptare a celui de-al treilea arest. Am plâns pentru 20 de ani la rând. Într-o clipă, totul a trecut prin faţa mea. Toate torturile şi celulele. Toate şirurile de executaţi şi mulţimile nenumărate de oameni chinuiţi. Şi viaţa mea, a mea, personală, distrusă de voinţa LUI diavolească. Şi băiatul meu, fiul meu cel mort...

Undeva, acolo, într-o Moscovă ireală pentru noi, îşi dăduse ultima suflarea Idolul sângeros al secolului – şi ăsta

---

137 Dereglare a ritmului şi a amplitudinii respiratorii (n. red.).

era cel mai important eveniment pentru milioane de victime încă nechinuite, pentru apropiaţii şi rudele lor şi pentru fiecare viaţă luată separat.

Corectez: am plâns nu numai uriaşa tragedie istorică, dar în primul rând m-am plâns pe mine. Ce a făcut omul ăsta cu mine, cu sufletul meu, cu copiii mei, cu mama mea...

— Cât e ceasul? a întreabat deodată Geiss.

— 12, a răspuns Anton, a bătut de 12. În curând o să fim liberi...

Capitolul 15

La radio e muzică de Bach

Şi înainte de 5 martie şi după aceea, în zilele triste ale înmormântării Celui Mare şi Înţelept, la radio a domnit Johann Sebastian Bach. Muzica ocupase în emisiuni un loc nemaivăzut, peste măsură. Frazele muzicale măreţe, lente, senine, se revărsau din toate difuzoarele barăcii noastre, acoperind alergătura de pe coridor a copiilor şi plânsetele isterice ale femeilor.

Da, în baraca noastră, populată de plebea din Kolîma, femeile îl boceau pe răposat fără istov, cu strigăte: „Şi cui ne-ai lăsat...” Ele ştiau să fie cuviincioase, femeile noastre, şi nu voiau să se uite la ele oamenii. Plângea în hohote tot Magadanul, plângeau şi ele.

De fapt, uneori, când se adunau în bucătărie, îşi încetau brusc bocetele şi schimbau interesate consideraţii referitoare la ce se va întâmpla de-acum înainte cu noi, orfanii. În problemele internaţionale, toţi erau de acord că războiul nu poate fi evitat, pentru că azi nu mai are cine să ne ia apărarea. Dar referitor la forţele interne, uneori, în ciuda plânsetelor, începuseră să se strecoare şi note optimiste: poate că acum nu va mai fi atâta severitate, poate că unii vor reuşi să se întoarcă pe continent.

— Dar tu, mămică, de ce nu plângi? a întrebat Tonia foarte curioasă. Toate tanti plâng, dar tu nu...

— Mama a plâns deja o dată, i-a explicat răbdător Anton, numai că tu nu erai acasă, erai în vizită la tanti Iulia.

În zilele acestea de doliu, lui Anton i-au apărut deodată mulţi pacienţi. Trimiteau mereu după el din casele şefilor. Din cauza trăirilor apăsătoare, a tulburării totale a

sentimentelor şi neliniştilor pentru viitor mulţi s-au îmbolnăvit. Şi şi-au adus aminte, ei, drace! de doctorul german priceput, căzut în dizgraţie, dat afară de la serviciu, cel care-şi predase buletinul la „casa roşie”.

Tulburarea îi cuprinsese pe locuitorii importanţi din Kolîma încă înainte de comunicatul referitor la cursul tragic al bolii Conducătorului şi Prietenului. Până şi buletinele preliminare îi ţinuseră într-o nedumerire chinuitoare pe şefii noştri. Uitaseră complet de faptul că generalisimul este făcut şi el tot dintr-o carne imperfectă ca şi restul muritorilor.

Tensiune arterială... Albumină în urină... Drace, toate astea sunt numai pentru nişte muritori de rând, dar ce legătură poate avea cu EL materia asta ticăloasă?

Probabil aşa ar fi fost de jigniţi în cele mai bune sentimente ale lor şi vechii slavi, dacă li s-ar fi spus deodată că Perun[138] avea tensiunea mare. Sau vechii egipteni, dacă ar fi aflat pe neaşteptate că zeul Osiris[139] are albumină în urină.

O acţiune şi mai distrugătoare asupra şefilor din Kolîma a avut-o moartea LUI. Nu e deloc de mirare că multora dintre ei le apăruseră în aceste zile atacuri de stenocardie şi crize de hipertonie. Nu, cu tot realismul gândirii lor, oamenii aceştia nu se puteau împăca cu ideea vulgară că Geniul, Conducătorul, Tatăl, Creatorul, Inspiratorul, Organizatorul, Cel mai bun prieten, Corifeul ş.a.m.d., ş.a.m.d. Se supune aceloraşi legi fixe ale biologiei ca şi orice deţinut sau deportat. Tupeul Morţii care pătrunsese în sistemul gigantic aşa de puternic, aşa de planificat, era incredibil. În fine, toţi se obişnuiseră cu faptul că oamenii cu poziţii înalte pot să moară numai la indicaţia personală a tovarăşului Stalin. Şi deodată... Nu, chiar că asta era ceva scandalos, deloc

138 Îîn vechea mitologie slavă, zeul fulgerului (n. red.).

139 În mitologia egipteană, zeul Vieţii de Apoi şi al morţii (n. red.).

cuviincios...

Muzica lentă a lui Johann Sebastian Bach era chemată să susţină măreţia cutremurată.

Destule crize de inimă şi nervoase s-au întâmplat în aceste zile şi în rândurilor deportaţilor noştri politici. De decenii lipsiţi de speranţe, cădeam din picioare, loviţi de prima rază de lumină ce apăruse. Obişnuiţi cu robia, aproape ne pierdusem cunoştinţa la gândul proaspăt apărut al libertăţii. Înlănţuiţi de închisoarea noastră îngheţată, ne-am îmbolnăvit la amintirea reînviată a trenurilor, vapoarelor, avioanelor...

Nimeni dintre noi nu putea să stea în casă în aceste zile. Umblam prin oraş. Ne opream când ne întâlneam cu ai noştri. Uitându-ne în toate părţile, făceam schimb de păreri cu o sclipire furişă a ochilor, în şoapte tulburate. Toţi parcă eram beţi. Pe toţi ne lua ameţeala când ne gândeam la schimbările apropiate. Şi deşi nimeni încă nu ştia că în curând, prin inspiraţia lui Ehrenburg, va intra în acţiune cuvântul primăvăratic „Dezgheţ”, parcă auzeam deja cum încep să trosnească gheţurile vechi, deja glumeam, repetând formula lui Ostap Bender[140]: „S-a spart gheaţa, domnilor juraţi!”

— Se spune că Molotov[141] va fi...

— Puţin probabil... E un nepriceput... Poate să repete numai vechituri...

— Ei, e suficient şi asta...

— Mai degrabă Beria[142]...

---

140 Ostap Bender, personajul principal al romanelor *Douăsprezece scaune* şi *Viţelul de aur*, de Ilf şi Petrov, escroc sentimental, dornic de îmbogăţire (n. red.).

141 Viaceslav Mihailovici Molotov (1890–1986), om politic, diplomat, prim-ministru şi ministru de externe sovietic (n. red.).

142 Lavrenti Pavlovici Beria (1899–1953), om politic, şef al aparatului poliţienesc în timpul regimului lui Stalin, executor al epurărilor staliniste

— Păi atunci o să fie mai dihai...

— Probabil există vreun document... Un testament referitor la succesorul la tron.

— În orice caz, deportarea pe viaţă o să fie abolită. Uite, o să vedeţi!

— Şi pedepsele de 25 de ani...

Din când în când, se auzea câte o voce tulburată:

— Numai să nu fie mai rău...

Toţi se năpusteau furtunos asupra unei asemenea persoane. Se reluaseră disputele despre rolul personalităţii în istorie. Printre deportaţi încă să mai găseau marxişti ortodocşi care mai îngăimau cu buzele lor crăpate, palide, ceva repetat mereu la lecţiile de materialism dialectic.

Dar marea majoritate a deportaţilor simţeau clar că tremurase statul care-şi pierduse Conducătorul spre finalul celui de-al treizecilea an de domnie a sa, că se tulburaseră şi se panicaseră toţi dispecerii mari şi mici când au văzut că nu mai există „acel deget care a stat atâţia ani la butonul maşinii de comandă”.

În a patra zi de muzică de doliu, când m-am întors acasă, am văzut că pianina noastră se află la vechiul ei loc. Stiopa Gusev, zâmbitor, şoferul uimitor nebăutor, se schimbase de data aceasta. Stând la masă cu Anton, amândoi beau din căni şampania care, în Kolîma, înlocuia citro[143] şi apa minerală.

— Acum sunteţi în siguranţă, a spus Stepan mijindu-şi ochii bucuros, acum n-o să vă mai atingă.

A căutat apoi în dulăpior o a treia cană, mi-a turnat şi a spus:

— Ei, pentru libertate!

— Vocea poporului e vocea lui Dumnezeu! concluzionă Anton.

(n. red.).

143 Băutură răcoritoare carbogazoasă (n. tr.).

La drept vorbind, încă nu era nici un semn concret că pericolul trecuse pentru noi. Vorbind serios, nu era deloc exclusă posibilitatea ca la „casa albă” să se dea curs denunţului lui Krivoşei. Dar noi simţeam intuitiv că nu se va întâmpla asta. Fără să ne înţelegem şi fără să discutăm problema aceasta, am încetat să mai aşteptăm al treilea arest. De parcă o piatră de nouă puduri ne-ar fi căzut de pe umeri. Şi nu ultimul rol în acest sentiment recăpătat al veţii l-a jucat muzica, muzica lui Bach care se revărsa de la radio zi şi noapte. Ea ne aducea aminte că nu mai există cel care întrupase nebunia şi cruzimea.

N-aş putea să-mi explic clar ce aşteptam de la viitorul apropiat. Dar aşteptam cu patimă. Fiecare dimineaţă începea acum pentru mine cu un sentiment minunat: totul se cutremurase, se pusese în mişcare, se întorsese. Ne aflăm la izvoarele unei noi epoci. Desigur, situaţia asta era însoţită de nelinişte. Ea ne îndemna să ieşim în stradă. Voiam să vedem oameni, să le auzim opinia referitoare la viitorul nostru, la viitorul ţării. Şi ce bucurie era să vedem că aproape toţi ai noştri împărtăşesc aceste sentimente!

Uite, eu şi Iulia mergem pe strada centrală din Magadan. Ne întâlnim cu Aleksei Astahov. Este un prieten al lui Anton, de la mină. Radiază tot. Luminează barba lui minunată, neagră, à la Alexandru al III-lea, ochii căprui lucioşi, impenetrabili, ca ai lui Anton, dinţii albi. Este cel mai pitoresc om. Înalt, bine făcut, frumos. Şi e o plăcere să-l asculţi. Vorbele lui sunt pipărate, pline de sevă, sclipitoare. Şi toate astea după mulţi ani de detenţie.

— Vă felicit cu ocazia sărbătorii! Cu ocazia duminicii luminoase a lui Hristos! a exclamat Aleksei Alekseici.

Pentru un moment, vocea lui acoperă chiar şi muzica de doliu care încă se mai aude la radio. Din toate difuzoarele... Astahov a surzit la mină şi acum nu reuşeşte mereu să-şi acordeze puterea vocii bubuitoare cu auzul interlocutorului.

Iulia, prudentă, e îngrozită. Se uită în jur, la trecători.

După aceea strigă la fel de tare, chiar în urechea lui Astahov:

— Oare azi e un Paşte aşa de timpuriu?

Ea se uită triumfător la mine. Uite cât de subtil a ieşit din dificultate! Apoi, pentru deplină siguranţă, Iulia adaugă cu patos:

— Cel mai probabil secretar general va fi acum Lavrenti Pavlovici... Ar fi lucrul cel mai raţional...

O, Iulika, marele conspirator! Degeaba te-ai străduit! Nici un trecător nu ne acordă nici cea mai mică atenţie. Toţi au o mulţime de noi griji şi emoţii. În noua situaţie, fiecare încă îşi mai tatonează noul loc.

Se mai apropie doi deportaţi. Din nou focul încrucişat al previziunilor, supoziţiilor, temerilor. Încă nu pătrunsese în discuţiile noastre cuvântul orbitor „reabilitare”, dar pluteşte deja în aer un cuvânt uşor degradant, dar totuşi dorit – „amnistie”. Şi deja au apărut mulţi tovarăşi informaţi care prezic articolele ce vor intra sub incidenţa acestui act de bunăvoinţă a guvernului.

În toate aceste discuţii, erau multe lucruri amuzante, aberante, emoţionante. Oamenii, rupţi de decenii de viaţa de pe continent, nu aveau cum să nu facă greşeli în raţionamentele lor. Dar exista convingerea unanimă că, indiferent cine va urca acum pe tronul de la Moscova (de faptul că va fi o dictatură personală nimeni nu se îndoia), el va fi mai puţin crud decât răposatul. Pentru că nu puteai fi mai crud nici după măsurile omeneşti, dar nici după cele diavoleşti.

Aceste speranţe abstracte ale noastre au început să capete prima dată consistenţă la zece zile de la moartea generalisimului, pe 15 martie, în ziua următoarei „prezenţe” a exilaţilor şi deportaţilor. Când am intrat pe coridorul lung şi îngust, unde de regulă se afla o coadă interminabilă în faţa uşii comandantului, am văzut că de-a lungul acestui perete celebru apăruse o bancă.

O bancă! Destul de comodă, cu spătar, parcă e de grădină. Lungă, pentru vreo zece persoane. Pe ea deja stăteau patru şi toţi aveau ochii strălucitori şi buzele numai un zâmbet. Doar ani întregi, ani întregi am stat aici în picioare, sprijinind cu spatele şi cu şoldurile noastre peretele de un cenuşiu murdar, dat cu var. Ani întregi ne-am legănat de pe un picior pe altul în aşteptarea momentului când se va deschide în faţa ta uşa mult-aşteptată şi comandantul morocănos, fără să ridice privirea, îşi va pune ştampila, îţi va prelungi viaţa cu două săptămâni. Şi deodată, chiar în locul acesta, o bancă! Cu spătar...

— Ia loc, draga mea, mi-a spus un bătrân îmbrăcat într-o pufoaică cenuşie cu petice bleumarin la coate, ia loc, odihneşte-te! Comendatura nu vrea să oboseşti degeaba.

Mi-a făcut vesel cu ochiul lui tulbure, sclerotic, iar ceilalţi trei au început să râdă în hohote. Râsete în comendatură!

Peste vreo zece minute, banca era arhiplină, iar cei care nu apucaseră loc oricum erau şi ei bucuroşi şi se uitau cu mulţumire la cei care stăteau jos.

Şi atunci s-a întâmplat şi a doua minune. Au intrat grăbiţi amândoi comandanţii noştri, au închis cu grijă uşa după ei, ca să nu tragă curentul şi... ne-au zâmbit. E adevărat, erau nişte zâmbete cam chinuite, cumva nedefinite, cu o nuanţă de teamă. Totuşi, faptul rămânea fapt: comandanţii au zâmbit. Chiar acei comandanţi – şi erau mulţi care se schimbaseră la noi – care treceau invariabil pe lângă noi trântind uşile de la intrare, lăsând să intre frigul pe coridor, şi fără să se uite la noi, cu nişte feţe de piatră, de parcă noi nu eram nişte fiinţe vii, ci nişte detalii de construcţie.

— Intraţi, tovarăşi, spuse unul dintre comandanţi, amândoi o să terminăm mai repede... Intraţi câte cinci persoane odată. Iar restul staţi uite aici, pe bancă, aşteptaţi puţin.

— Mi se pare că a spus TOVARĂŞI? Nu mi s-a părut? a

întrebat deportata Golubeva, cunoscută din casa Vasikov.

— Nu, nu ţi s-a părut, a răspuns cu solicitudine bătrânul cu peticele bleumarin. Din moment ce e banca, de ce să nu fim şi TOVARĂŞI? Şi, după ce a pocnit din buze, a spus cu plăcere: Cum să spun, umanism socialist!

Toţi i-au răspuns cu un hohot de râs amical, fericit.

...Zilele treceau şi, încet, încet, muzica de doliu a început să facă loc genului obişnuit, colocvial. Acum nu ne mai închideam difuzorul. Era pentru prima dată când puteam aştepta de la cutiuţa asta, prin şuvoiul de pleavă obişnuită, nişte ştiri reale.

Şi odată chiar am auzit ceva care a uimit nu numai toată lumea, dar şi Kolîma noastră, care văzuse multe. A fost chiar la începutul lui aprilie.

— Ascultaţi! a început să urle Klava Guseva cu o voce răguşită, năvălind în bucătărie. Ascultaţi radioul!

La bucătărie, radioul nu se închidea, dar vocea lui era mereu acoperită de primusuri, lămpi de gătit cu gaz, larma femeilor. Totuşi acum totul se potoli într-o clipită. Şi în liniştea subită am auzit anunţul oficial referitor la încetarea cazului medicilor „criminali în halate albe”. În mod evident, textul îl tulbura pe crainic. Vocea antrenată în transmisiuni victorioase şi în entuziasmul patetic suna neobişnuit. Vorbea cu gura lui marele Leviatan, statul fără greş. Şi pentru prima dată în memoria ascultătorilor el vorbea acum despre greşelile lui. Şi nu numai despre greşeli! Chiar şi despre „metodele ilegale de anchetă”. E adevărat, cuvintele acestea ciudate erau rostite nu prea clar, parcă printre dinţi şi cu un mare efort. Dar, indiferent cum, fuseseră rostite. Şi asta a fost, în viziunea noastră, începutul unei ere noi.

Metode ilegale de anchetă! Ca să vezi! Ei spuneau asta. Aceste cuvinte erau acum precum un vaccin cu adrenalină

nepotolită injectată sub piele milioanelor de exilaţi şi deportaţi din Kolîma. Tuturor la un loc şi fiecăruia special. Oamenii nu mai dormeau. Slăbiseră de supraîncordare, din cauza aşteptării permanente de schimbări radicale. Se vorbea până ţi se usca gâtul, cuprinşi parcă de febră îşi repovesteau mereu şi mereu, unul altuia, vechile întâmplări din anchetă, repovestite de mii de ori în aceşti mulţi ani. Toate rănile anilor 1937 şi 1949 se deschiseseră, ardeau cumplit, cereau o rezolvare. Nu le mai puteai suporta în continuare, după ce în presă – până şi în ziarul *Sovetskaia Kolîma* – apăruseră aceste cuvinte: „metode ilegale de anchetă”.

Încet, încet, din stare de clocotire surdă începură să se cristalizeze excesele. Unul dintre deportaţi i-a aruncat comandantului în faţă adeverinţa sa şi a început să strige: „Nu mai vin! Am ajuns prea bătrân ca la fiecare două săptămâni să mă plec în faţa voastră, să-mi puneţi ştampila voastră. Dacă vreţi, săltaţi-mă! Dar eu nu mai vin!” Şi, lucrul cel mai important, nu i s-a întâmplat nimic. Pur şi simplu, peste câteva zile şi-a primit adeverinţa prin poştă. Şi pe ea era ştampila pentru acele două săptămâni şi pe alte două în avans...

La un punct de lucru de lagăr pentru bărbaţi din Magadan, muncitorii au făcut mare scandal din cauza fierturii acre. Unii chiar au aruncat lingurile pe jos. Şi din nou conducerea a înghiţit asta. Nimeni nu a fost luat la carceră. Şi, în locul acelei fierturi acre, oamenii au primit câte două polonice de caşă.

Şi cumva, într-o dimineaţă însorită de aprilie, s-a aflat deodată că în timpul nopţii un răufăcător necunoscut a trântit o găleată ruginită, de gunoi, peste statuia tovarăşului Stalin, care se află în Magadan în parcul de cultură şi odihnă. Drept în cap...

Concomitent au apărut zvonuri despre revolte în lagăre. Nu la noi, e adevărat. Undeva în Vorkuta, în Igarka... Şi

informaţiile despre ele erau vagi, neclare, numai nişte vibraţii îndepărtate, subterane. Dar ecoul lor oricum se împrăştia, se rostogolea prin barăcile noastre. Schimbări fără precedent. Răfuieli fără precedent...

Acum, când privesc în urmă, văd că pentru noi au fost zile fericite. Eliberarea de frică. Chiar dacă încă subconştientă, neîntemeiată nici pe fapte, nici pe analiza clară. Dar oricum. Nu se ştie de ce deocamdată ni se încordaseră toţi muşchii trupului şi toate forţele sufletului. De parcă brusc erai stropit cu un duş fermecat. Şi uite, deja este spălată acea oboseală care părea a fi pătruns în fiecare celulă. Întinerisem. Devenisem a dracului de energică. Ca la 20 de ani.

Am întreprins o serie de atacuri împotriva şefilor. În primul rând, am scris o cerere de reabilitare. Pentru prima oară. Înainte nu intrasem niciodată în psihoza de masă a scrierii de cereri, de care fuseseră mulţi contaminaţi. Uneori, la Elghen, după apel, la lumina lumânărilor, pe furiş de gardieni, tot scriam şi scriam, schimbând adresele. Fie către procurorul general, fie ministrului securităţii statului, fie preşedintelui Consiliului de Miniştri, fie la Comitetul Central al partidului. Şi, cel mai des, personal tovarăşului Stalin. Unii au scris, pe perioada detenţiei, câteva sute de cereri. Răspunsul era mereu unul singur: nu sunt temeiuri pentru revizuirea cazului.

Niciodată nu am fost atrasă de febra aceasta. Ştiam foarte bine că atâta vreme cât pe tron se află Cel mai bun prieten al copiilor, nici o mamă din Kolîma nu se va întoarce la copiii săi.

Acum am scris cererea, considerând că au apărut şanse pentru un răspuns favorabil. I-am scris lui Voroşilov[144]. Pentru că, în prima mea tinereţe, am intrat în contact cu el.

---

144 Kliment Efremovici Voroşilov (1881–1969), politician şi comandant militar sovietic, aliat politic al lui Stalin (n. red.).

l-am amintit pe scurt de mine, i-am spus despre soarta mea, l-am rugat să intervină. Acum el putea, avea posibilitatea să facă asta. Nu mă îndoiam că moartea tiranului ne va elibera nu numai pe noi, dar şi pe cei care se aflau în spatele lui, în rolul de tovarăşi apropiaţi.

Desigur, în aspiraţiile şi speranţele mele de atunci, acordam foarte puţin loc unei analize la rece a situaţiei, a particularităţilor sistemului în general. În starea aceasta de euforie generală în care ne aflam atunci emoţiile ne dominau. Sentimentul unei înnoiri aproape fiziologice pe care-l încercam ne împiedica să gândim, să apreciem, să cântărim.

Cât de departe mergeau speranţele mele pentru un început de viaţă nouă se vede măcar din faptul că deodată am început să scriu insistent pe continent, să se încerce să mi se facă rost cel puţin de copiile documentelor de studii. Ei, măcar de diploma de la universitate. Iulia încerca să mă convingă de faptul că puteam să cer cu acelaşi succes să mi se trimită o stea de pe cer. Ea presupunea că din toată viaţa noastră anterioară rămăsese numai acel dosar roz pe care scria „A se păstra pentru totdeauna”.

Dar minunile continuau. Sora lui Aksionov (a soţului meu) a reuşit să primească de la arhivă o copie de pe diploma mea de universitate şi mi-a trimis-o. Uite, atunci am început să fac un alt pas, care a uimit prin curajul meu nu numai şefii, dar şi pe mulţi dintre tovarăşii mei de exil. Am scris la Direcţia politică a Dalstroi o cerere în care rugam să mi se arate din ce mijloace trebuie să mă întreţin eu în exil, dacă nu mi se dă de lucru. Ceream să fiu numită într-un post conform specialităţii. Activitate pedagogică. Şi, total provocator, am mai adăugat: „Pentru că în Magadan nu există universităţi, sunt de acord să predau şi la şcoala medie.”

— Ai înnebunit! a exclamat Iulia. Să atragi atenţia asupra ta cu asemenea pretenţii! Şi asta într-o vreme când ei încă

nu s-au decis ce să facă cu denunţurile lui Krivoşei împotriva ta!

Astahov râdea de mine. Chiar făcuse un pamflet, „De la bancă la catedră”. Acolo se prezenta în versuri cum eu, bucurându-mă de banca de la comendatură, cerusem o catedră şi cum Cineva în cizme de fetru m-a scuturat, ca să termin o dată pentru totdeauna cu asemenea visuri fără rost.

— Râdeţi, râdeţi, mă încăpăţânam eu, dar ştiu că o să răspundă. „Noi v-am angaja cu plăcere, dar vedeţi dumneavoastră, nu aveţi documente de studii, despre dreptul de a preda.” Şi atunci o să le arăt diploma. O să vedem ce-o să mai cânte atunci. În opinia mea, nu vor avea ce să mai facă.

Anton ofta prefăcut la lipsa mea de chibzuinţă, făcea glume: pe mine, chipurile, cei şapte iezi nu m-au învăţat nimic. După ce am făcut o diversiune ideologică printre copiii de şase ani, acum mă strecor spre cei de 16...

Dar toate astea erau glume. Însă la modul serios am văzut că el îmi încuviinţează total acţiunile energice şi se află în aceeaşi stare sufletească de emulaţie ca şi mine.

Starea asta de spirit nu a putut să fie stinsă nici de amnistia lui Beria, declarată la scurtă vreme. Deşi, desigur, ea ne îndurerase foarte tare, iar pe unii chiar îi demoralizase complet.

Era o amnistie numai pentru infractorii de drept comun. Pe cei politici practic nu-i avea în vedere, pentru că sub incidenţa ei intrau formal numai cei care aveau o pedeapsă de cinci ani. Iar aşa ceva nu exista în rândurilor deţinuţilor politici. Până şi cei cu opt ani erau foarte puţini.

Această amnistie nu numai că ne-a înşelat aşteptările, dar ne-a mai şi adus nenumărate necazuri cotidiene. În aşteptarea transportului spre continent, bandiţii eliberaţi din lagăre terorizau Magadanul. Miliţia nu făcea faţă jafurilor de pe stradă. Obrăznicia bandiţilor mă făcuse să

cred, mai bine zis, să presimt neliniştită nişte pogromuri monstruoase, un fel de „bate-i, bate-i, numai să nu se vadă urma!”[145] Odată cu venirea serii, eram pur şi simplu blocaţi în Nagaevo al nostru. Devenise deosebit de periculos să treci prin locul viran de lângă spital după lăsarea întunericului.

Din fericire, a venit în fine primăvara şi în Kolîma s-a deschis navigaţia. Noii cetăţeni liberi, „prieteni ai poporului” fericiţi de către Lavrenti Beria, au început să fie îmbarcaţi cu grămada pe vapoarele care se îndreptau spre golful Nahodka şi de acolo plecau la Vladivostok, unde erau încărcaţi în eşaloane de cale ferată. Trenul care ducea compania asta era numit „cinci sute veselul”. După numele trenului şi toţi deţinuţii de drept comun amnistiaţi au fost numiţi „veseli”. Multă vreme ajunseseră până la noi zvonuri diferite despre faptele măreţe ale „celor veseli” în Vladivostok, Habarovsk, în oraşele din Siberia care se aflau pe drumul spre capitală.

La începutul verii, lui Anton i s-a oferit în sfârşit un serviciu. A fost angajat la Gosstrah[146] în calitate de medic care elibera certificatul despre starea de sănătate a asiguratului. Era o muncă neinteresantă şi fără suflet, de la care se întorcea în fiecare zi supărat, cenuşiu. Dar nici nu se putea pune problema să refuze. Totuşi aceste asigurări nefericite ne scoseseră din starea permanentă de lipsă de bani.

— Dar cum o să-mi faceţi formele de angajare? Doar buletinul e luat, şi nu am nici adeverinţă de exilat, i-a întrebat Anton pe noii lui stăpâni.

— Nu-i nimic, totul e aranjat unde trebuie, i s-a răspuns evaziv, grăbit şi chiar puţin tulburat.

După aceea şi mie mi s-a propus să cânt la pian la

---

145 Vers din poemul *Cei doisprezece,* de Aleksandr Blok (n. tr.).

146 Abreviere pentru Asigurarea de Stat (n.tr.).

grădiniţa din Marcekan. Asta era foarte departe, se ajungea acolo cu mare greutate. Şi în general, în situaţia de faţă, schimbată, mi se părea insuportabil să fac acelaşi lucru. Doar principalul torţionar nu mai exista. Deci chiar nu voi putea să obţin cea mai elementară, deşi simplă, muncă intelectuală? Abia acum, când am lăsat cumva la o parte temerile pentru propria viaţă, am simţit extrem de acut când de mult dusesem dorul unei activităţi adevărate. Să scriu şi să predau. Să predau şi să scriu. Uite ce-mi doream, uite la ce mă gândeam zi şi noapte, când îmi făceam în minte conspectele primelor mele cursuri. Nu mă hotărâsem să le pun pe hârtie. Ca să nu deochi, să nu-mi sperii speranţa încăpăţânată pe care aproape nimeni nu o împărtăşea.

Şi, între timp, întâmplările neaşteptate continuau. Se pare că istoria, în sfârşit, începea să lucreze şi pentru noi.

...Eram la bucătărie şi fierbeam, sub conducerea responsabilei cu curăţenia, tanti Zina, un crab înfricoşător, monstruos, în momentul în care radioul nostru nestins deodată, hodoronc, tronc, a început să ne prezinte noutăţi din biografia lui Lavrenti Beria. Când am aflat că e agent al ohranei ţariste, spion englez şi duşman înverşunat al poporului, eu şi tanti Zina am abandonat crabul fierbinte în voia sorţii şi, într-o nedumerire mută, ne-am holbat una la cealaltă.

— Tanti Zina, am spus eu, tanti Zina, repetaţi, vă rog, ce aţi auzit acum la radio?

— Dar dumneavoastră? Dumneavoastră ce aţi auzit? a strigat ea, năpustindu-se aproape agresiv spre mine.

— Nu am înţeles... Sau poate mi s-a părut...

— Ei, dar eu chiar că nu mă pricep deloc la asta. Dumneavoastră sunteţi oameni învăţaţi, citiţi ziarele, vorbiţi la telefon... De ce să repet eu asemenea lucruri... Noi suntem oameni simpli, nu am învăţat pe la universităţi.

M-am aranjat repede şi am dat fuga la Anton, la noul lui

serviciu.

— Ai auzit?

— Pssstt... a răspuns el. Deocamdată să tăcem. Acum o să-mi termin treaba aici şi o să dăm fuga la poştă, să verificăm...

Mi-am dat seama imediat ce are în vedere. La poştă, deasupra secţiei „Corespondenţă recomandată” atârna portretul lui Lavrenti Beria. O faţă foarte inteligentă. Lornion, nişte trăsături corecte, chiar fine, o privire gânditoare.

Gâfâind, am dat fuga în sala spaţioasă a poştei. Deasupra capului fetei care se ocupa de corespondenţa recomandată, provocator, aproape cinic, se iţea un pătrat gol, închis la culoare. Se pare că peretele arsese serios.

La câteva zile de la această întâmplare, lui Anton i s-a comunicat, într-o formă incredibil de politicoasă, că colonelul Şeveliov, de la „casa roşie”, ar vrea să se întâlnească cu doctorul Walter. Nu, colonelul nu stabileşte o oră fixă. Pur şi simplu când doctorul va avea o oră liberă, să sune la telefonul cutare.

Întâlnirea a avut loc. Într-un cabinet mare, plăcut, stând alături pe o canapea moale, de piele, interlocutorii, înţelegându-se foarte bine, au discutat în detaliu manifestările viclene ale ficatului colonelului, s-au înţeles în privinţa unei diete, au chemat imediat curierul care zbura mâine la Moscova, pentru a-i înmâna reţetele pentru farmacia homeopatică de acolo. Şi abia după ce l-a condus pe doctor până la uşă şi i-a strâns mâna cu recunoştinţă, colonelul şi-a adus aminte deodată:

— A, da, era cât pe ce să uit... O clipă, doctore... Aici, în biroul meu, a zăcut multă vreme buletinul dumneavoastră. Luaţi-l, vă rog!

...Amurgurile de vară din Magadan sunt foarte vântoase.

Nici nu-ţi trece prin minte să dai jos paltonul când urci din centru spre locul nostru viran de lângă spital. Şi când cobori panta oricum te pătrunde până la oase un frig înţepător.

Dar în seara aceasta, când ne-am hotărât să marcăm printr-o plimbare redarea buletinului lui Anton, totul parcă era altfel. Poate că toată vara nu am mai trăit aşa ceva mai mult de două, trei ori. Cu tot vântul, aerul era nemişcat, transparent, uşor rece. Ne-am oprit, privind golful ce se afla în faţa noastră.

— Ce minune e azi! exclamă Anton. Nu e Nagaevo, ci vreun Neapole cumva...

Corăbiile albe, cedându-şi delicat locul una alteia, se înghesuiau lângă chei. Amurgul, nu purpuriu, ca de obicei, ci de o culoare delicată, ca de piersică, se cernea de sus spre netezimea de un albastru-închis a apei.

Ne-am oprit privind întruna frumuseţea neaşteptată, nevisată ce se întindea în faţa noastră.

— Spui Neapole? am întrebat eu. Păi cum aşa? Poate că o să vedem noi şi Neapole... Mi se pare că viaţa o ia de la capăt... Încă nu suntem bătrâni...

Ce vremuri nebuneşti, nebuneşti! Speranţele nebuneşti de a ne întoarce la viaţa pierdută. Nişte voci misterioase, abia auzite, din interior.

Ei, ce să facem, o să mai stăm puţin, o să mai stăm puţin deasupra acestei ape mişcătoare, minunate, a cărei frumuseţe am văzut-o pentru prima oară în mulţi ani. O să mai stăm puţin pentru a ne mai prelungi niţel iluziile, pentru a nu ne cufunda aşa de repede în realitate. Las’ să se destrame singure, în lipsa noastră, înşelăciunile! Dar dacă e învins zmeul Gorînîci, asta înseamnă că undeva îşi conduce armata sa mărinimoasă bunul şi curajosul Ivan Ţarevici[147].

---

147 Personaj cu puteri magice aparţinând folclorului şi mitologiei ruse (n. red.).

Mai stăm puţin. Cum am putut să nu observăm cât de pitoresc este golful nostru! Nu am ştiut să-i distingem frumuseţea lui rece, de la facerea lumii, de stratul murdar de şuvoaie de jachete cenuşii, pâslari monstruoşi, strigăte rele ale escortelor ce ieşeau din apele lui...

Entuziasmată de vreme, toată populaţia barăcii noastre ieşise pe pantă. Fumează, îşi strigă copiii, îşi mângâie picioarele noduroase, obosite, îşi piaptănă părul, ronţăie nuci de cedru. Ca într-un sat din Voronej sau Penza.

Iar pe coridor e o linişte neobişnuită. Numai din spatele uşilor închise ale celor 30 de camere (câte 15 pe fiecare parte) se revarsă muzica din difuzoare.

— Mi se pare că e din nou Bach, spune Anton trăgând cu urechea.

— Asta e bine. E un semn bun. Bach se cântă de fiecare dată când sunt tulburaţi, când trebuie să spună ceva nou...

Şi aşa l-am târât pe Johann Sebastian Bach în treburile noastre păcătoase, pământeşti.

Capitolul 16

Comandanţii îi studiază pe clasici

La jumătatea lui august, primesc prin poştă o scrisoare oficială. Secţia de învăţământ public din Magadan mă invita să trec pentru a discuta despre numirea pe post. Scrisoarea venise vineri, dar trebuia să mă duc luni. În felul acesta, am avut trei zile întregi pentru a oscila între teama de a „deochea” şi dorinţa irezistibilă de a arăta tuturor această hârtie, tuturor celor care au prezis eşecul pretenţiilor mele cutezătoare.

Nu am mai rezistat şi am arătat-o. Scrisoarea extraordinară era trecută din mână-n mână, citită, discutată. Te cheamă la direcţia pentru educaţie! Pe tine, o deportată pe viaţă, la direcţia pentru învăţământ! Datorită înclinaţiei irezistibile de a face generalizări ample pe baza unor fapte singulare, foştii noştri deţinuţi interpretau hârtia asta ca un semn clar al reabilitării generale apropiate. Unii sceptici înverşunaţi strângeau din buze: „E vreun şiretlic! Nu se poate aşa ceva.”

Într-adevăr, era greu de crezut. Desigur, direcţia pentru învăţământ nu e o instituţie de felul, să spunem, administraţiei generale sau direcţiei politice, impunătoare la vedere, înconjurată de pază. Totuşi şi direcţia pentru învăţământ este una dintre insuliţele lumii libere. Acolo, intrarea celor din casta intangibililor e ferm închisă. Asta nu e nicidecum administraţia sanitară, unde lucrează o mulţime de deţinuţi şi deportaţi.

Eu sunt prima dintre ai noştri care am trecut acest prag. Şi când merg pe coridoarele necunoscute nu mă părăseşte

sentimentul de aşteptare a unei lovituri subite. La secţia de cadre, în prim-plan se află o femeie extrem de elegantă, cu un bust maiestuos. În partea din spate a camerei, cu spatele la uşă, e o siluetă bărbătească aplecată peste nişte documente. Îi întind în tăcere femeii hârtia mea importantă. Ea o citeşte multă vreme cu o înfăţişare aşa de încordată, de parcă sunt hieroglife chinezeşti.

— Asta sunteţi dumneavoastră? întreabă ea în cele din urmă.

Apoi se duce la seiful uriaş, asemănător cu un templu, scoate de acolo nişte foi de hârtie şi mi le pune în faţă.

— Completaţi-le.

Un formular. Formularul pentru persoanele care intră pe tărâm pedagogic în acest ţinut binecuvântat. Un formular unic în viaţa mea. Pentru că în anii ’30 asemenea formulare ÎNCĂ nu existau, iar după Congresul al XX-lea şi întoarcerea noastră pe continent DEJA nu mai erau. Formularul acesta mi-a lăsat o impresie de neuitat. Până acum ţin minte anumite întrebări. Numele de fată al mamei primului dumneavoastră soţ. În paranteze – al doilea, al treilea... Indicaţi adresele şi locurile de muncă ale fraţilor dumneavoastră, soţiilor lor, surorilor voastre şi soţilor lor. Doamne Dumnezeule, Doamne Dumnezeule! În ce mă bag? Oare nu e mai bine să rămân în lumea celor şapte iezi? Acolo măcar nu m-au întrebat despre aşa ceva. Dar calea de retragere era tăiată.

— Luaţi loc aici, la măsuţa asta şi completaţi cu un scris clar, fără mâzgăleli, a dat dispoziţii femeia şi s-a cufundat în nişte mape lucioase, multicolore, foarte frumoase.

Trebuia să fi văzut faţa acestui lucrător de cadre când, după o muncă îndelungată, am pus în fine în faţa ei foile completate. Şi cum să n-o înţelegi, omeneşte? Ea, chemată să prindă orice bunicuţă deschiaburită de rangul al doilea sau pe soţia vreunui cumnat cu nume nerusesc, ea, antrenată cu asemenea fineţuri, să primească deodată, cu

o sinceritate cinică, pe biroul ei, articolele teroriste mortale din Codul Penal, Colegiul Militar, deportarea pe viaţă, cei doi soţi reprimaţi şi o mulţime de rude reprimate din partea lui Anton. Ca să nu mai vorbim de o mulţime de nume germane care nu puteau să fie acoperite de ortodoxia Aksionovilor, pentru că Pavel avea numai o soră şi un frate, iar Anton patru surori şi patru fraţi, dintre care doi se aflau în Germania de Vest.

— Andrei Ivanîci! a strigat lucrătoarea de cadre cu o voce tulburată. Puteţi veni o clipă?

Ea chema în ajutor, deşi ştia foarte bine că, din nu se ştie ce considerente înalte necunoscute, mi se permisese accesul la predare, că există indicaţia „a se angaja”. Dar ea, pur şi simplu, nu se putea descurca. Reflexele condiţionate elaborate cu anii o doborau din picioare. Acum era ca un ogar care, nu se ştie de ce, e pus să lase liber vânatul prins.

Tânărul care stătea cu spatele la noi s-a sculat şi a venit la biroul femeii. Avea o înfăţişare care ţi se întipărea în minte. Un profesor prerevoluţionar cu o frunte mată. În mod clar era inteligent. Din ochii lui atenţi şi gura strânsă, uimită, se vedea că în intervalul de timp scurs de la 5 martie el, spre deosebire de şefa lui, înţelesese câte ceva şi, în orice caz, învăţase să nu se mai minuneze de nimic. Cu o înfăţişare impenetrabilă, a citit lista crimelor mele şi datele genealogiei mele. Apoi a spus:

— Excelent!

Femeia a tresărit.

— Excelent, a continuat el, acum scrieţi o cerere prin care solicitaţi să vi se ofere un post vacant de limba şi literatura rusă la şcoala de adulţi. Ataşaţi documentele de studii.

Femeia s-a animat, întrezărind o speranţă.

— Aveţi, desigur, la dumneavoastră, documentele de studiu, nu? a întrebat ea.

— Cum să nu? Uitaţi, vă rog. E adevărat, sunt copii. Dar sunt legalizate...

Înfrântă în mod neplăcut, ea a început să citească cu atenţie diplomele mele. Sprâncenele pensate cu grijă i se tot ridicau. Sărmana, avea o sarcină dificilă – să combine asemenea diplome cu ASEMENEA formular. Dar colegul ei s-a orientat imediat.

— Uite, foarte bine că o să lucraţi cu adulţii. Pentru dumneavoastră, ca profesor de facultate, va fi mai potrivit decât o şcoală pentru copii.

Mai potrivit! Doamne, dar era copil? Undeva, departe, departe, în depărtarea de nepătruns, dincolo de munţi, de văi, de închisori-lagăre, licărea în cutele memoriei o prostuţă tinerică ce turuia încrezătoare de la catedră nişte lecţii bine învăţate.

Pentru o clipă mă cuprinsese groaza. Oare în ce mă bag? Ce-o să predau? Poate că am uitat tot? Poate că ei nu vor vrea să mă asculte?

— Deci iată, aprobarea deja există, spune foarte loial acest Andrei Ivanîci, întorcându-se de la şef cu hârtiile mele, acum o să primiţi un extras din ordin şi puteţi merge la directorul şcolii.

...În ajunul zilei de 1 septembrie, de emoţie rămăsesem fără voce. Nu dispăruse de tot, dar era răguşită, ca la un alcoolic.

— Laringită nervoasă, m-a diagnosticat Anton şi mi-a dat nişte biluţe homeopatice de trifoi, care nu m-au ajutat.

— Pentru o situaţie unică nu sunt bune medicamentele obişnuite, i-am spus lui Anton care s-a mâniat cumplit din cauza asta. O să mă vindec singură!

Şi într-adevăr m-am vindecat singură la fel de neaşteptat cum m-am îmbolnăvit. De uimire. Din cauza unei lovituri neprevăzute.

— Iată elevii dumneavoastră, a spus directoarea şcolii ducându-mă în clasă.

Ce-i asta? În faţa mea, cu epoleţii aurii strălucind şi cu cizmele curăţate impecabil, se aflau ofiţeri. Numai ofiţeri. 40 de oameni. Printre ei se vedeau şi feţe pe care le ştiam. Păi ăştia sunt comandanţii noştri! Foştii şi actualii! Tineri şi mai bătrâni. Mai târziu mi s-a explicat că, în legătură cu noile schimbări, ofiţerii aveau nevoie de studii şi au trebuit să meargă imediat la şcoala pentru adulţi pentru a obţine diploma de bacalaureat devenită necesară.

Iar eu îmi imaginam, în calitate de elevi ai mei, muncitori de la uzina de reparaţii auto, de la aeroport, poate şi hamali din golful Nagaevo. Îmi imaginam nişte oameni muncitori, curajoşi, printre care se aflau şi mulţi tovarăşi de-ai mei de suferinţă. Visam că o să mă împrietenesc cu ei, că-mi vor fi recunoscători pentru ce le voi putea oferi. Şi uite...

— Profesoara de limbă şi literatură rusă, m-a prezentat directoarea şi am văzut că în ochii comandanţilor mei a licărit o curiozitate intensă, un zâmbet ironic, chiar, mă rog, ostilitate.

Mai ales că toţi se ridicaseră şi strigaseră clar, milităreşte:

— Bună ziua, tovarăşă profesoară!

— Bună ziua, tovarăşi! am răspuns eu descoperind cu uimire că îmi revenise vocea.

Mă vindecase, repet, lovitura neaşteptată. Şi nu poţi afirma că nu erau inteligenţi! Dacă ei, din cine ştie ce considerente, fuseseră nevoiţi să accepte într-o muncă pedagogică o persoană aşa de suspectă ca mine, cel puţin vigilenţa, în această componenţă a auditorului, era asigurată. Şi într-adevăr, în privirile lor aţintite asupra mea se vedea cel mai mult vigilenţa şi mai puţin curiozitatea, dorinţa de a primi de la mine ceva nou, necunoscut de ei până acum.

— Ei, cum o să construiesc nişte relaţii cu ei, când în

banca întâi stă Gorohov, comandantul meu? Chiar cel care, de două ori pe lună, îmi pune ştampila liliachie pe adeverinţă...

— Dar mai ţii minte, povesteai că toate anunţurile pe care le pune sunt pline de greşeli... Uite, învaţă-l gramatică rusă, mă calma liniştit Anton.

— Dar eu stau la coadă în faţa lor... El, şi toţi, de fapt, mă consideră o criminală...

— Puţin probabil. De fapt, majoritatea lor sunt nişte Ivani de la ţară. Probabil că au şi ei simţul realităţii... Şi dacă învaţă şi ei puţin, un anişor, o să fie cu totul alţi oameni... Lucrul cel mai important e să uiţi complet de epoleţi şi de grade. Să discuţi cu ei de parcă sunt elevi obişnuiţi...

Uşor de spus! Dar cum să strici reflexele condiţionate durabile, formate? Cizmele astea, obrajii aceştia proaspăt raşi şi marginile de la guler îmi stârneau complexul persecuţiei. Mă tot uitam mereu la feţele astea şi vedeam în ele numai prefăcătorie sau, în cel mai bun caz, un zâmbet ironic stârnit de o atenţie forţată. Am intrat în clasă şi se părea că, fizic, simţeam o radiaţie de neîncredere ursuză. Unii probabil erau cu urechea ciulită, aşteptând să vadă când voi începe să „scap” ceva îndoielnic din punct de vedere ideologic. Alţii probabil nu credeau că într-adevăr atinsesem nivelul înalt al înţelepciunii. Ei mă întrebau până la saturaţie date, nume de locuri, titluri de opere, se uitau pe faţă în manual pentru a mă verifica.

Relaţiile s-au acutizat şi mai tare după prima dictare de control. Ea a adus o recoltă colosală de note de doi. O atmosferă sumbră se strânsese deasupra clasei. Acum aceşti oameni, până acum porniţi împotriva mea, cum să spun, la modul general, acum mai erau şi ofensaţi personal de mine. Cei care erau mai inteligenţi pur şi simplu îşi ascunseseră sentimentul de ostilitate, dar cei care nu se puteau împăca nici cu rolul lor neobişnuit, nici în general cu noile schimbări, s-au dus la director să se plângă.

După reclamaţia aceasta, a venit dirigintele în clasă. El a explicat convingător şi cu multe cuvinte că tovarăşii ofiţeri nu trebuie să creadă că notele se pun după bunul plac al profesorului. Există o „scală” aprobată de minister, după care, pentru patru greşeli de ortografie şi patru de punctuaţie trebuie să se pună nota doi.

Se înţelege, ei nu puteau să protesteze în faţa unor cuvinte precum „scală”, „minister”, „trebuie”, dar iritatea împotriva mea rămăsese. Extrem de multă vreme n-a putut să se împace cu asta căpitanul Epifanov. Era un bărbat rotund, cu picioare scurte, care semăna cu un actor de la Teatrul Tânărului Spectator, deghizat în arici. Ortografia o mai cunoştea el, cu mare greutate, dar în problema punctuaţiei era implacabil. Era indignat chiar şi de virgule, ca să nu mai vorbim de două puncte şi liniuţă. Nici nu admitea ideea că un asemenea mărunţiş ar putea să-i enerveze pe nişte oameni serioşi.

După a doua dictare, la care din nou, cu o mână fermă, i-am pus doi, el s-a aşezat în fruntea unui grup de opoziţie împotriva mea, îmi întrerupea explicaţiile cu întrebări provocatoare, absurde. La lecţiile de sintaxă, observam mereu săgeţi înţepătoare în ochii lui de arici.

Atunci am apelat la cel mai vechi exemplu prezentat de Veresaev[148] în amintirile sale din gimnaziu. Am scris pe tablă o propoziţie fără semne de punctuaţie. Era rezoluţia lui Nicolae al II-lea referitoare la iertarea unui criminal condamnat la moarte. „Să fie împuşcat nu se poate să fie iertat.” Apoi l-am întrebat pe Epifanov: conform unei asemenea rezoluţii, condamnatul va fi executat? Elevul meu încăpăţânat a privit pieziş spre tablă pe sub sprâncene şi, în cele din urmă, a dat nervos din mână.

— Nicolae al II-lea a fost un idiot cunoscut! A scris încât

148 Vikenti Vikentievici Veresaev (1867–1945), medic, poet, romancier, critic şi traducător rus (n. red.).

se poate şi într-un fel, şi în altul.

— Ei, şi acum? am întrebat eu, punând virgula după cuvintele „să fie împuşcat”.

— Hm... Acum rezultă că îl împuşcă...

— Dar dacă este aşa?

Am şters virgula asta şi am pus una nouă, după „nu se poate”.

— Va fi iertat! a început să vuiască imediat toată clasa.

— Acum vedeţi, tovarăşe Epifanov, că de o singură virgulă pusă greşit sau absentă de tot poate depinde viaţa unui om!

Această veche curiozitate gramaticală le-a plăcut în mod clar elevilor mei neiscusiţi. În pauză, m-au înconjurat punându-mi tot felul de întrebări de cazuistică despre semnele de punctuaţie, dând exemple, contrazicându-se unul pe altul.

A doua împrejurare când s-a mai spart puţin gheaţa dintre mine şi ei a fost legată de locotenentul-major Nasreddinov. Îl remarcasem demult în sinea mea ca pe un om curios, care-mi amintea de foştii mei studenţi de odinioară de la facultatea muncitorească din Kazan. Simţeam şi din partea lui o bună părere faţă de mine. Nasreddinov vorbea foarte prost, scria şi mai prost în rusă, dar nu se supăra niciodată de notele de doi şi învăţa cu râvnă.

Odată răspundea în faţa clasei, vorbea despre Maiakovski, despre poezia „Tovarăşului Nette”. Sărmanul locotenent era complet ud de încordare, redând versurile capricioase. Şi toţi au oftat uşuraţi când a declarat că trece la caracterizarea „conţinutului de idei” al acestor versuri.

— O clipă, tovarăşă profesoară... O să răspundem...

Mai departe, Nasreddinov a explicat că „legaţi prin legământul de fier” înseamnă că trăim în învăluirea capitalistă, „scărpinaţi cu glonţ” înseamnă nu te apropia, o să tragem! Dar uite, „pentru ea pe cruce”...

Nasreddinov, aplecându-şi capul, se încordase şi roşise tot făcând eforturi de a înţelege neînţelesul.

— O clipă, tovarăşă profesoară... O să răspundem...

Deodată... un zâmbet vesel. A avut o revelaţie!

— Aha! Am înţeles! „Pentru ea pe cruce”... Ruşii pun crucea pe morminte. Deci nu te apropia, o să tragem, o să punem cruce...

Un râs vesel, care s-a întins în toată clasa, a adus imediat puţină căldură umană, a destins atmosfera tensionată. Ce poate fi mai potrivit ca un umor bun, pentru ca feţele să se acopere de ceva originar, copilăresc, libere de adaosurile crudei experienţe de adult!

Zilele treceau şi treptat am început să disting printre ofiţerii mei diverse tipuri psihologice. Uite, de exemplu, locotenentul Sumocikin – el se exprimase odată direct atât referitor la meşteşugul literar, cât şi la cei care se ocupă de el. Se părea că aici nici nu este mare şmecherie. Fiecare om cult poate, dacă nu în versuri, atunci în proză. Să descrii cum au stat lucrurile şi să pui din când în când descrieri de natură. Vecinul lui de bancă îl susţinea, spunând numai că trebuie păstrată latura ideatică. Trebuie doar să ai idei, că de scris, oricine poate.

Nici un efort al meu nu au putut să-i mişte de pe aceste poziţii de obtuzitate belicoasă, fermă. Ea răsuna în cuvintele lor la fel de clar cum sună din când în când accentul din Viatka sau Odessa.

În clasă exista şi alt gen de agresori. Şi ei îi dispreţuiau profund pe scribălăi, condeieri, intelectuali, dar îşi manifestau sentimentele vesel, arţăgos, tot protestând mereu, tot intrând în dispute. Aceştia nu mă descurajau aşa de tare. În caracterul lor ofensiv, în dorinţa de a polemiza exista deja ceva uman. Exista o speranţă de a-i înţelege, de a străpunge armura inimilor lor învelite în grăsime, până în miezul lor, unde, probabil, se ascundea ceva.

— Daţi-mi voie, dar de ce vreţi dumneavoastră să

pătrundeţi în inimile lor? Şi ce puteţi descoperi în adâncul acestor inimi de jandarmi?

Aşa mi-a întrerupt, brutal, într-o duminică, efuziunile prietenul lui Anton, Mihail Franţevici Geiss, chiar cel care ne-a adus primul vestea morţii Celui Mare şi înţelept. Geiss era implacabil în amintirea chinurilor trăite. El nu făcea nici o diferenţă între Inspirator şi Organizator şi zecile de mii de Ivani care ne puseseră ştampila pe adeverinţele noastre de deportaţi. Chiar de la început, el mă sfătuise să refuz să lucrez la şcoală, pentru că, „în loc de elevi, vi s-au băgat nişte călăi”.

— Bine, să admitem că v-a fost foarte greu să refuzaţi să lucraţi în specialitatea pe care aţi dorit-o aşa de multă vreme. Ei, atunci învăţaţi-i ce se cuvine. Dar de ce să puneţi suflet? Păstraţi-l pentru vremuri mai bune. Că nu mai e mult până atunci...

Geiss prindea, cu un extraordinar entuziasm, cel mai mic semn de dezgheţ, aştepta urmări cu bătaie lungă şi în visurile lui despre venirea unor vremuri mai bune un loc considerabil îl ocupau gândurile referitoare la răzbunarea faţă de călăi. Şi aproape în fiecare duminică, el mă „asedia” în legătură cu povestirile mele despre lucrul la şcoală. Ciocnirile acestea mi-au lăsat un gust amar, mai ales că poziţiei lui precise nu puteam deocamdată să-i opun un punct de vedere bine fondat. Doar când rămâneam numai cu Anton nu mă ruşinam să-mi prezint protestul încă neformat la opinia lui Geiss.

— Păi aşa nu se mai termină niciodată, nu? Ei pe noi, apoi noi pe ei, apoi din nou... Până când o să ne tot urâm? Ei, eu nu vorbesc, desigur, despre lucrurile cele mai importante, despre ele să se soluţioneze problema în funcţie de crimele săvârşite, dar nişte comandanţi ca ăştia... Şi de câte ori în lagăr nu am supravieţuit tocmai datorită unor escorte bune! Şi adu-ţi aminte de Timoşkin! Şi tu ştii ce s-a întâmplat la trei zile după lecţia despre Puşkin?

Locotenentul Pogorelko a venit la mine deja în pauză şi m-a rugat să mai citesc o dată sau, aşa cum s-a exprimat el, „să mai povestesc” încă o dată versurile lui Puşkin „Veselia stinsă a anilor nebuni”. Iar când i-am spus că abia se sunase şi nu ar prefera să fumeze acum, a răspuns că ţigara e mereu la el, dar uite, nişte versuri ca astea nu le auzi în fiecare zi. Şi în toată pauza mare i-am recitat pe de rost din Puşkin. Iar ei, Pogorelko şi încă vreo cinci oameni – nu s-au dus să fumeze, au ascultat. Şi cum au mai ascultat! Şi mă dispreţuieşti sau nu, dar în acest timp eu nu am văzut nişte comandanţi, ci pe elevii mei. Şi tare mai voiam să le placă tocmai acele versuri care-mi plac mie...

La una din multele şedinţe ale consiliului profesoral, dirigintele a declarat sobru că ofiţerii sunt mulţumiţi de lecţiile mele. Iar peste încă o săptămână, a venit la mine şeful clasei, căpitanul Razuvaev, şi s-a exprimat în sensul că acum, toamna târziu, serile au devenit foarte vântoase şi întunecoase. E foarte periculos să te întorci acasă, după ore, la ora 11 noaptea, şi să mai şi treci prin locul viran din Nagaevo. Şi clasa a hotărât să se facă de serviciu. În fiecare zi, mă va conduce unul dintre ofiţeri până acasă.

De regulă, mă aştepta Anton, dar când avea tură de noapte (acum el lucra din nou la spital), într-adevăr îmi era greu. De aceea am acceptat cu bucurie propunerea ofiţerilor. Acum, când coboram la garderobă, mă aştepta acolo deja unul dintre elevii mei înarmaţi şi sub paza lui mă întorceam liniştită la Nagaevo.

Multă vreme am mers eu sub escortă, dar o escortă aşa de originală era nouă şi pentru mine. Mergeam amical la pas, iar pe la gropi şi denivelări însoţitorul respectiv mă susţinea delicat de mână. În timpul acestor drumuri, discuţiile erau mai mult sau mai puţin numeroase, în funcţie de caracterul însoţitorului de serviciu, dar mereu se respecta o regulă: niciodată nu vorbeam despre politică, deşi evenimentele creşteau în tensiune şi fiecare zi aducea

cu ea noi impresii, speranţe şi deziluzii.

Vorbeam aproape mereu despre literatură, despre clasicii pe care îi studiam în clasă. Adesea asta însemna din partea lor un tribut de politeţe, o umplere a timpului. Dar, din când în când, se mai observau şi semne ale unui interes deloc contrafăcut pentru carte. Uneori foloseam acest timp pentru a face lecţii suplimentare în mers. Pe atunci aveam o memorie foarte bună, ţineam minte greşelile individuale ale fiecăruia şi le explicam când treceam prin celebrul nostru loc viran.

Odată a venit rândul să mă conducă şi propriul meu comandant, Gorohov. Tot drumul i-am explicat cum se ortografiază sufixele adjectivelor, iar când coboram deja panta spre Nagaevo, mi-am amintit deodată cu voce tare:

— Da, mâine e 15! Mâine trebuie să vin la dumneavoastră la comendatură. La prezenţă...

Gorohov (era un blond tânăr, destul de frumos, ca din Iaroslavl) s-a oprit deodată privindu-mă fix şi, hodoronc, tronc a întrebat:

— Dar pe Molotov îl ştiţi?

— Sigur. Nu personal, dar destul de bine. Din activitatea lui.

— Păi uite, soţia lui e în aceeaşi situaţie ca şi dumneavoastră... E adevărat, nu e în comendatura noastră, dar şi ea vine la prezenţă.

Nu m-am minunat prea tare, pentru că auzisem de asta. Mult mai interesată eram să prind şirul gândurilor lui Gorohov.

— În aceeaşi... în aceeaşi... a repetat el gânditor şi deodată a adăugat ferm: Probabil că totul se va termina în curând.

Am tăcut diplomatic. Când şi-a luat rămas-bun de la mine la scară, glumind, mi-a mulţumit „pentru ora suplimentară din mers” şi a spus ca mâine să vin cu vreo zece minute înainte de deschiderea comendaturii. O să vină mai

devreme şi o să-mi facă prezenţa repede, că de fiecare dată nu se simte bine când ştie că o doamnă aşa de cultă stă în picioare – şi chiar jos – pe coridor la uşa lui.

— Ce să spun, cultă, nu scap eu ocazia să-l duc spre nişte gânduri nepermise, păi acolo la dumneavoastră sunt o mulţime de oameni învăţaţi. Uite, bătrânul Grebenşcikov. A stat după mine data trecută. E un geofizician cunoscut. Membru corespondent al Academiei de Ştiinţe.

— Este cel care tuşeşte tare?

— Chiar el. Lucrează ca şef în baraca constructorilor.

...Şi, între timp, problema dacă e posibilă, e admisibilă o relaţie bună cu nişte elevi aşa de originali ca ai mei nu mai ieşea de la ordinea zilei la masa noastră de duminică. Relaţiile mele cu Geiss se înrăutăţiseră vizibil. Mă enerva că nu găsesc mereu obiecţii suficient de convingătoare împotriva argumentelor lui şfichiuitoare, în timp ce, în sinea mea, eram convinsă că am dreptate. Geiss se comporta ofensiv. Mă ataca puternic.

— Deci, în esenţă, ei sunt băieţi buni, ofiţerii ăştia de la instituţia respectivă? Şi e destul de plăcut să-i înveţi literatura clasică, nu? Mai ales că dumneavoastră voiaţi aşa de mult să reveniţi la profesia pe care o aveaţi...

— Nu mai atingeţi acest aspect al problemei. Da, mulţi ani am dus dorul muncii mele. Tot timpul am visat cu lăcomie să scriu şi să predau... Toţi anii când am tot tăiat lemne, am dat cu târnăcopul, am spălat pe jos, am bandajat răni şi altele şi altele... Credeţi că asta e o crimă a mea? O manifestare a lipsei de principii?

— Da, pentru că aţi fost numită să-i luminaţi pe torţionari...

— Dar dumneavoastră nu vă trece prin minte că printre soldaţii de rând din armata Răului sunt oameni, mulţi oameni care pot fi aduşi de partea Binelui?

Şi atunci, brusc, mi-a venit inspiraţia. Am început să vorbesc despre faptul că în epoca noastră, cu întinderile ei nemaivăzute, cu ştergerea graniţelor care-i separă pe călăi de victime (câţi oameni, înainte să nimerească chiar ei în maşina de tocat stalinistă, i-au tocat cu pasiune pe alţii în ea!), nu mai există acea baricadă care, să spunem, în 1905, delimita aşa de clar: de partea cealaltă EI, de partea asta NOI. Sistemul nemaiauzit de descompunere a sufletelor printr-o Mare Minciună a dus la faptul că mii şi mii de oameni simpli s-au trezit atraşi în aceste ispite. Şi ce să facem? Să ne răzbunăm pe toţi? Să-l imităm pe tiran în cruzime? Să lungim fără sfârşit victoria urii?

— Ei, se înţelege, n-o să „semănăm inteligenţa, binele, eternul" pe câmpul acela pietros care este comendatura MGB!

— Daţi-mi voie, Mihail Franţevici, a intervenit deodată în discuţie profesorul Simorin, unul dintre musafirii noştri de duminică permanenţi, haideţi să mutăm problema în plan practic. Uite, acum aşteptăm toţi cu nerăbdare – o să vedem mai târziu dacă întemeiat sau nu – schimbări radicale în societatea noastră. Imaginaţi-vă întoarcerea la tot ce a fost imaginat la modul ideal. În acest caz, cum vedeţi soarta tuturor acestor nenumăraţi mici comandanţi, supraveghetori, escorte? Ca un mare proces Nürnberg, da?

— Da! Zeci, chiar sute de asemenea procese! a exclamat înflăcărat Geiss. O răzbunare nemiloasă, nu, nu o răzbunare, ci o răfuială cu toţi complicii Tiranului, cu toţi satrapii lui! Să primească fiecare ce i se cuvine, fiecare şurub al maşinii torţionare!

Am văzut că Geiss sărise calul, că vorbea deja mai mult decât ce crede şi simte. Mi-am adus aminte câte a îndurat şi cumva mi s-a făcut milă de el pentru o înverşunare care-ţi sfâşie aşa de tare sufletul. Tare mai voiam să spun cu voce tare un enunţ scurt, devenit motto la romanul *Anna Karenina:* „A mea este răzbunarea, eu voi răsplăti." Dar mă

jenam să spun aceste cuvinte. Pe atunci în mine erau încă ferme, dacă nu idei, atunci mişcări sufleteşti inconştiente generate de o educaţie monstruoasă. Acele meditaţii despre Etern şi temporar, despre întreg şi oamenii-mici particule neajutorate ale lui, pe care le încredinţasem priciurilor din casa Vasikov, încă nu le puteam rosti cu voce tare. Şi în locul acestui Adevăr scurt, exhaustiv din evanghelie, i-am spus lui Geiss o mulţime de cuvinte mai puţin convingătoare.

— Dumneavoastră spuneţi: dacă lăsăm răufăcătorii nepedepsiţi, în cele din urmă o să facă lumea asta praf. Probabil aveţi dreptate, dacă vorbiţi de principalii răufăcători, despre „inspiratori şi organizatori”. Dar dacă o luăm pe calea prigoanei fiecăruia – unul a făcut Răul negândindu-se prea bine, altul din laşitate, din slăbiciune, din lăcomie, din prea multă credulitate, din incultură –, dacă din nou o să încurajăm cruzimea animalică, chiar dacă faţă de şuruburile de ieri din maşina complicată a facerii de rău, atunci cum se va termina totul? O să ne crească tuturor colţi şi blană! O să mergem în patru labe!

Anton, care deja de multă vreme ne privea neliniştit, ascultând disputa, se hotărî să oprească discuţia cu o glumă.

— Ia recunoaşte că, în ceea ce te priveşte, lucrurile stau tare prost în privinţa urii. Nu ai antrenament... Nu te pricepi... Schimbul de substanţe nu e cel care trebuie...

— Şi de ce asta? Uite, pe doi contemporani de-ai noştri îi urăsc tare mult. Din fericire, nici unul nu mai e viu.

— Şi cine e al doilea? s-a interesat Simorin zâmbind.

— Cum cine? Hitler, desigur!

Dar Geiss nu marşă la glumă, era posac în continuare. Acum i s-a adresat lui Anton:

— Dar dacă e să vorbim serios, fără rânjeli? Aprobi activitatea pedagogică a soţiei tale?

— În opinia mea, singurul lucru care trebuie făcut cu

aceşti comandanţi este să fie învăţaţi. Sunt proşti de nu se mai poate! Şi nu ştim ce va ieşi la iveală din sufletele lor când va pătrunde acolo măcar puţină lumină... Apoi Anton a tăcut puţin şi a mai spus încet de tot: De fapt, eu cred că toţi trebuie trataţi şi învăţaţi...

...Musafirii s-au risipit. E ora 1 noaptea şi eu încă nu am verificat caietele. Aprind veioza şi deschid caietul locotenentului-major Nasreddinov. Compunerea „Imaginea Nilovnei în romanul lui Gorki *Mama”*. „În anii tinereţi Nilovna, ca toate fătucile, iubea plimbări şi chefuri...” Nu mai poate săracul, cu cazul genitiv ăsta!... Nu, sunt prea tulburată de discuţie. Las caietele pe a doua zi dimineaţă şi mă duc la culcare. Anton şi Tonia respiră liniştit. Dar eu sunt încă agitată, febrilă, deşi simt că eu am dreptate, nu Geiss.

Capitolul 17

Înainte de răsărit

Probabil aşa a fost în primele luni ale revoluţiei. Adulţii de atunci, cel mai probabil, trăiseră şi ei în aşteptarea copilărească a unor minuni şi grozăvenii. Şi aşteptările nu i-au înşelat. Lucruri nemaivăzute şi nemaiauzite veneau, îi uimeau pentru o clipă şi se transformau imediat în cotidian. Şi din nou viaţa, ciufulită, dar oricum nemiloasă, îi trăgea pe oameni mai departe. Îi ducea ca pe nişte hârtiuţe luate de un torent furtunos. N-ai decât să dai din mâini şi din picioare cât vrei!

Anul 1954 nivela în această zbatere antipozii de ieri. Acum, stăpânii noştri deschideau ziarele cu aceeaşi nelinişte ca şi noi, la fel ca noi ascultau nu numai informaţiile de la radio, dar şi diferitele zvonuri ce apăreau mereu. Ei aveau zvonurile lor. Despre reducerea numărului de funcţii. Despre reorganizarea instituţiilor. Despre reducerea avantajelor marilor sporuri salariale pentru cei din Kolîma.

Nervozitatea şefilor se simţea la fiecare pas. Cei care erau mai inteligenţi şi-au dat seama că vremurile noi impun cântece noi. Au început să fie ostentativ politicoşi şi prevenitori cu noi, uneori chiar îşi permiteau glume eretice. Dar mulţi dintre ei, cei care erau fără speranţă, proşti până la moarte, continuau să se agaţe de lucrurile obişnuite, mecanice, rele. De exemplu, contabilul de la direcţia de învăţământ îmi socotea cu încăpăţânare venitul plecând de la cel mai mic salariu de profesor.

— Bonusurile nu se referă şi la deportaţi, a pufnit el, fără să-şi ridice ochii spre mine.

— Păi sunt bonusurile pentru Nordul Extrem. Şi eu de ce să nu primesc ceea ce se cuvine conform educaţiei şi vechimii?

— Deportaţii au toate drepturile limitate, mi-a tăiat-o el, rostind cuvântul „deportat” cu o intonaţie de parcă însemna „ciumat” sau „scârbos”.

Portretele generalisimului încă mai atârnau peste tot, neschimbate, încadrate de panglicile de doliu. Raportorii încă mai „încheiau” invariabil cu recitativul „Sub conducerea partidului lui Lenin şi Stalin”. Dar lucrurile noi tot apăreau insistent ici, colo, oricât de mult li se împotriveau. Deja trecuse celebrul plen pentru agricultură. Deja se manifestase Nikita Hruşciov[149]. Apăruseră zvonuri despre procesul care i se pregătea lui Abakumov[150].

S-au reluat câteva vechi legături cu continentul. Scriitoarea Lidia Seifullin i-a trimis Galiei Voronskaia o scrisoare în care propunea să o ajute în demersurile pentru reabilitarea postumă a „dragului Aleksandr Konstantinovici”. Fostul secretar al CC al comsomolului, Aleksandr Milceakov, primise deja câteva scrisori de la prietenii care rămăseseră în libertate, care tăcuseră cu încăpăţânare în toţi aceşti ani.

Pe 5 martie, la prima comemorare, au apărut articole de doliu. În ele încă se mai păstra formula sacramentală „Exact acum un an a încetat să bată inima celui care...” şi aşa mai departe. Dar tonul reţinut din ele era acum evident

---

149 Nikita Sergheevici Hruşciov (1894–1971), om politic sovietic, prim-secretar al CC al PCUS şi prim-ministru al URSS, unul dintre iniţiatorii „dezgheţului” în politica internă şi cea externă (n. red.).

150 Viktor Semionovici Abakumov (1908–1954), înalt funcţionar al serviciilor de securitate ale Uniunii Sovietice, vicecomisar al poporului pentru afacerile interne (1941–1943), ministru adjunct al apărării (1943–1946), comandant al Serviciului sovietic de contraspionaj (1943–1951), ministru pentru securitatea statului (1946–1951). A fost executat în anul 1954 sub acuzaţia de trădare a patriei (n. red.).

pentru toată lumea. Mai ales că peste trei zile, epuizaţi de atâta nelinişte, oamenii liberi din Magadan au sărbătorit extrem de vesel 8 martie – Ziua femeii.

— Mai ţii minte cum anul trecut femeile erau aşa de supărate, că de acum, chipurile, Ziua femeii va fi otrăvită pentru totdeauna? l-am întrebat eu pe Anton. Se temeau că umbra marii morţi va face necuviincioasă orice veselie de 8 martie...

— Trece, trece gloria pământească, a oftat vesel Anton.

Elevii mei cu funcţii m-au felicitat de 8 martie foarte solemn şi mi s-a părut că în discursul lor, printre toate clişeele, apăruse o nuanţă de atitudine pozitivă faţă de mine personal. Prin poştă a venit o felicitare individuală de la locotenentul Nasreddinov, chiar de la acel cunoscător al lui Maiakovski. Îmi dorea o mulţime de lucruri bune şi mai ales „REABELETARE cât mai rapidă!”

Iar a doua zi, a venit la mine pe coridorul şcolii şi mi-a spus tulburat:

— Iar am făcut o greşeală. Acum ştiu, nu „reabeletare”, ci „reabilitare”.

— Şi cine v-a corectat?

— Am observat chiar eu! Cuvântul ăsta e în aproape toate hârtiile de la serviciu...

Da, acest cuvânt uimitor, ameţitor chiar, plutea acum în aerul nostru din Kolîma, tot zburând din gură-n gură.

Istoria primelor reabilitări seamănă cu povestirea englezească pentru copii despre micuţa prinţesă Sara Crewe, care, după o serie întreagă de grozăvenii din timpul copilăriei ei de orfană, primise ca moştenire nişte diamante mari. Aşa şi aici. Dacă e să-i credem pe povestitorii entuziasmaţi, primii reabilitaţi intraseră chiar în aceleaşi apartamente din care fuseseră luaţi odată şi duşi în beciurile MGB. Ei ar fi primit cele mai înalte posturi de partid şi salariu la nivelul anului de dinainte de arestare, pentru toţi anii de detenţie. E adevărat, deocamdată nimeni

încă nu ştia numele unor asemenea fericiţi. Dar apariţia acestor povestiri era ea însăşi un fenomen al vremurilor.

În primăvara anului 1954, au fost anulate permisele de intrare în Kolîma. Asta mi-a adus o bucurie neaşteptată. Vasia, care trecea deja în anul patru la Facultatea de medicină, a venit la noi, cu trimitere la spitalul din Magadan, pentru a-şi face practica. Pentru toată vara! Anton mi-a făcut surpriza aceasta. El a vorbit la spital, i-a trimis lui Vasika bani de drum.

Avionul a venit mai repede decât telegrama din Habarovsk şi l-am întâmpinat pe fiu după o nouă pauză, de patru ani, pur şi simplu venind spre baraca noastră. Mergea pe jos cu capul descoperit (de parcă nu venise de la drum lung!), nepotrivit pentru vremea aceasta, tot agitându-şi un mic rucsac pestriţ. Era îmbrăcat cu un sacou în carouri, incredibil de viu colorat.

Toată înfăţişarea şi comportarea lui parcă subliniau că pentru Kolîma continentul încetase să mai fie o altă lume, dorită. Continentul parcă se apropiase în mod neobişnuit. Uite, pur şi simplu a luat bilet, a luat rucsacul şi, uitând şapca, a sărit în avion. Doar acum e intrare liberă în Kolîma. Ca într-o regiune obişnuită din ţară. Mi se părea preistorie calvarul meu pentru sosirea lui Vasia de la sfârşitul anilor ’40.

Un drum de o zi şi o noapte şi uite-l în faţa mea, băiatul meu! Îl văd din nou, pot să vorbesc cu el, pot să-mi trec mâna prin părul lui ondulat, frumos, deschis la culoare. Dar de ce este oare aşa de lung?

Şi atunci toată forţa iubirii mele ţâşneşte într-o exclamaţie:

— Ce-i sacoul ăsta aiurea pe tine? Şi ce-i tunsoarea asta?

Iar astea erau primele semne de „modernism” pe care le vedeam! Ar fi trebuit să mă bucur că băiatul meu, în aceşti ani, părea să fi ieşit din starea tragică de condamnare de fiu al unei familii reprimate, că se trezeşte în el setea

tânără de viaţă, chiar dacă e exprimată în sacoul în culori de papagal. Dar în mine funcţionau reflexele programate din copilărie, de comsomolist şi quaker, şi am spus supărată:

— Du-te la frizerie, tunde-te mai scurt. Mâine o să-ţi cumpăr un sacou normal. Iar din ăsta o să facem un pardesiu pentru Tonia.

— Peste cadavrul meu, a răspuns sumbru Vasia, este cea mai modernă culoare.

Nu glumea. Şi am tăcut, intuind deodată că totul este mult mai serios decât pare, că în dialogul nostru ridicol are loc prima mea ciocnire cu a doua jumătate a secolului, cu noul tineret, aşa de mânios pe generaţia părinţilor lui, încât nu vrea deloc să semene cu ei: nici în deprinderi, nici în maniere, nici măcar la culoarea şi modelul sacourilor. Şi cu atât mai mult în ceea ce priveşte opiniile despre viaţă.

...Între timp, toate evenimentele au evoluat. Nici răutatea, nici obtuzitatea, nici obscurantismul, nici inerţia nu puteau opri topirea subterană a gheţurilor atât de vechi. Impulsul a fost puternic şi tot timpul simţeam acest forfot subteran şi, uneori, fără să credem ochilor, chiar vedeam pâraie ieşite la lumină.

În luna august 1954, deportarea a fost înlocuită cu exilul. Sfârşitul comendaturii. Şoapte neliniştite printre elevii mei ofiţeri care căzuseră victimă unei nemaiauzite reduceri de personal. Iar pentru noi – o lungire a lanţului în care eram ţinuţi, în locul celor şapte kilometri în jurul Magadanului, sub forma exilului primeam acum posibilitatea ameţitoare de a traversa Marea Ohotsk, de a călători pe continent, e adevărat, fără a intra în oraşele şi satele indicate la punctul 39 din dispoziţia referitoare la buletine.

Trebuia să-i dau dreptate elevului meu, comandantul Gorohov. Deşi lichidarea comendaturii îl scosese din drumul

obişnuit, bătătorit al vieţii, îl ameninţa cu schimbarea domiciliului şi cu tot felul de treburi, el, lăsând la o parte grijile personale, ne dădea adeverinţe pentru miliţie cu un zâmbet sincer binevoitor. Iar noi ieşeam de la comendatură şi mai făceam multă vreme larmă pe stradă, ca nişte vrăbii poznaşe, ca nişte elevi în pauza mare. Tot discutam întruna despre acest articol malefic 39 pe care – ştiam deja – ni-l vor trece în buletin. Unii spuneau că este numai „minus capitala", alţii afirmau că este, de asemenea, „minus toate centrele regionale". Dar toţi erau de acord cu un lucru – puţin ne pasă de minusuri. Numai să putem călători, să vedem, să decidem singuri unde să trăim şi ce să facem. Toate minusurile se topeau în această pală de vânt de libertate.

Micile schimbări locale intrau şi ele în categoria acestor ştiri mari. Deodată, de exemplu, se răspândise zvonul că la redacţia ziarului nostru din Magadan fusese lichidat biroul de verificare specială a materialelor, pentru că acum orice fost deţinut sau exilat putea publica. M-am hotărât imediat să verific asta. În două seri, am scris un articol pe o temă destul de neutră. Despre pângărirea limbii ruse, despre dialectul specific din Kolîma. Am dat câteva exemple amuzante, am povestit despre cum se luptă cu aceste situaţii profesorii la ore. Am semnat cu numele meu.

Am plecat la redacţie cu aceeaşi emoţie în piept, cu care mersesem nu cu mult timp în urmă prima dată la şcoală. Cea de-a doua profesie a mea îmi era la fel de dragă ca şi prima. Tare mai voiam să scriu. Mă lua ameţeala când mă gândeam la coridoarele redacţiei, la mirosul de cerneală tipografică.

Ziarul se numea acum nu *Sovetskaia Kolîma,* ci *Magadanskaia pravda.* Redacţia era amplasată în aceeaşi piaţă centrală în care se aflau principalele instituţii ale oraşului. La secţia de cultură se afla un băiat foarte tânăr, cu un pulover gros cu nişte reni care alergau. În gura

băiatului atârna o pipă şi din felul în care trăgea cu efect din ea se vedea cât de tânăr este. După ce şi-a aruncat privirea asupra articolului, a exclamat bucuros:

— Ce temă proaspătă! Şi e scrisă bine. Aţi mai scris înainte?

— Înainte am scris şi am publicat mult. Dar asta a fost cu mult în urmă, în tinereţe. Iar din 1937 am fost mereu reprimată. Uite, mi-au schimbat numai exilul pe viaţă în limitele ţinutului Kolîma.

Pipa a căzut din gura băiatului. Într-un an şi ceva, încă nu se obişnuise cu asemenea fenomene. Ochii luminoşi se umplură de o groază de copil. Parcă i se arătase o sperietoare. Şi a bâiguit ceva ininteligibil în sensul că, de fapt, el nu este şef de secţie şi nu este şef deloc. E pur şi simplu colaborator literar. De fapt, de el nu depinde chiar nimic.

Dar eu continuam ofensiva.

— Am auzit că acum sunt anulate toate limitările pentru colaborarea la ziar pentru foştii reprimaţi. Ei, ce vă miraţi aşa? Doar s-au schimbat lucrurile. Uite, chiar mi s-a dat voie să predau la şcoală. Fiţi bun, arătaţi articolul cuiva care poate lua o decizie. Ei, măcar redactorului adjunct. O să aştept.

El s-a bucurat de ocazia de a ţâşni din cameră. Probabil că acum povestea tuturor despre cazul senzaţional, pentru că, din când în când, începuseră să scârţâie uşa, să apară tot felul de oameni care, aruncând spre mine priviri furişe, curioase, tot căutau ceva prin hârtiile întinse pe birou. Apoi am fost invitată la redactorul adjunct. El s-a ridicat de la birou şi mi-a întins mâna! Uite cât de mult se schimbaseră vremurile! Ce-ar fi cântat el dacă aş fi venit acum un an! Dar acum a început să bâiguie că a auzit de activitatea mea interesantă de la şcoala pentru adulţi. Problema articolului va fi rezolvată în zilele următoare. Acum o să noteze adresa mea. O să fiu anunţată prin poştă.

Dar nu am primit nici o veste. Am primit numărul ziarului cu articolul tipărit, iar sub el, semnătura mea completă.

Din nou tulburare în rândurile alor noştri. Câte prognoze nu se fac! Îi publică pe AI NOŞTRI! Ce semn mai clar poate să fie pentru faptul că suntem readuşi în lumea celor vii! Întrebări, entuziasm, râsete fericite... Presiunea acelui sentiment îmbătător că vin vremuri bune, a aşteptării permanente a unor minuni, aş putea spune ca a curentului electric care aruncă acum scântei aprinse în jurul nostru. Uite, uite, acum o să se deschidă porţile pentru toate zonele, uite, toate avioanele şi vapoarele din golful Nagaevo o să se alinieze, aşteptând nişte pasageri incredibili.

E adevărat, tocmai acest orbitor DEODATĂ nu a mai existat. Ghemul s-a desfăşurat în sens invers aşa de încet şi precaut, încurcându-se adesea în bucle şi noduri. Dar totuşi se desfăşura.

...Primul reabilitat important din Magadan a fost Aleksandr Ivanîci Milceakov, fost secretar al CC al comsomolului. Aici parcă se observa o succesiune legitimă. Pentru că nimeni nu era aşa de ferm convins de venirea acestui moment cum era Saşa Milceakov. În decursul tuturor acestor ani lungi, el exista în Kolîma de parcă uite, acum, acum, în clipa asta va trebui să plece înapoi pe continent, să-şi ia vechiul post, s-o întâlnească pe Marusia şi pe copii. Şi despre Marusia vorbea pe un ton de parcă ea plecase pentru o clipă la magazin şi o să se întoarcă imediat... Femeile nu existau pentru el şi nu avusese nici o poveste de dragoste în Kolîma. O aştepta pe Marusia. Era emoţionant. Dar, pe de altă parte, mulţi observaseră la el un fel de izolare accentuată, un fel de conştiinţă a menirii sale înnăscute pentru funcţii de conducere. De exemplu, deşi avea o părere bună despre Anton, care-l trata mereu,

totuşi de fiecare dată sublinia în glumă că doctorul e un „tovarăş apartinic”.

Am reţinut pentru totdeauna ziua plecării lui Milceakov la Moscova, chemat fiind în vederea reabilitării. Din întâmplare, am fost martora ultimilor paşi ai lui pe pământul Kolîmei. Pentru că tot atunci, cu acelaşi avion a plecat, după două luni de şedere la noi, Vasia al meu.

M-a frapat faptul că nimeni nu-l conducea pe Milceakov. El stătea la marginea pistei, jerpelit tot, încordat ca pentru o săritură, cu ochii mijiţi îndreptaţi spre un punct îndepărtat, invizibil pentru noi. Era cu adevărat izolat. Împreună cu jacheta de arestat aruncase orice legătură cu noi, orice amintire despre raţia uşor mărită, despre înghesuiala animalică de pe priciuri, despre etichetele legate de mâinile morţilor... Acesta nu mai era deja acel Saşa Milceakov care venea la noi să facem schimb de veşti, de prognoze, să se plângă lui Anton de problemele cu digestia, să râdă puţin la anecdote. Era un om care-şi înnodase cu grijă firul rupt al vieţii. Trăsese strâns de firele înnodate, unise anul 1937 cu 1954 şi aruncase cât mai departe ceea ce se aflase la mijloc. Acum, el pleca pentru a ocupa din nou un post corespunzător de nomenclaturist, pentru a începe din nou ascensiunea pe scara lui Iakov de pe care îl aruncaseră aşa din întâmplare. Îl aruncaseră din greşeală, îl luaseră drept altcineva, complet diferit de el...

Aleksandr Ivanîci şi-a luat rămas-bun politicos de la mine. Chiar şi-a manifestat convingerea că în curând o să plecăm şi noi pe acelaşi traseu. Dar erau nişte cuvinte false. Nici nu făcuse efortul de a se preface că poate fi interesat de ceva rămas aici.

Anton mai întâi nu a crezut, a spus că sunt meşteră la „creat subtexte”. Dar peste trei ani, deja în 1957, la Moscova, şi-a adus aminte de povestirea mea de la plecarea lui Milceakov, şi el, a nu ştiu câta oară, a recunoscut că nu sunt lipsită de simţ al sufletului.

(Şi aşa a fost în 1957. „Ia sună-l tu pe Saşa Milceakov”, a spus Anton, „uite, o să se bucure că suntem şi noi la Moscova!”

L-am sunat. „Saşa!” am exclamat eu tulburată. „Saşa, suntem şi noi la Moscova! Ce, nu mă recunoşti, cum aşa? Sunt Jenia! Jenia şi Anton!”

Am aşteptat nişte exclamaţii de bucurie, confuze, propunerea de a ne întâlni imediat... Şi deodată am auzit o voce scârţâitoare, de Karenin, care se interesa de sănătatea mea, de sănătatea DOCTORULUI... M-am pierdut aşa de tare, că i-am dat receptorul lui Anton. „Vorbeşte şi tu cu el!” Anton, timp de câteva minute, a ascultat această voce puţin cunoscută, cu nişte intonaţii protectoare de boier, şi faţa i se împietrea din ce în ce mai mult. Apoi a spus „vă doresc succes” şi a închis. Şi a recunoscut: „Nu, se pare că tu ai simţit foarte bine atunci, pe aerodromul din Magadan.”)

Da, chiar în ziua aceea, ultima zi a lui Milceakov în Kolîma, a avut loc prima mea ciocnire cu această dorinţă remarcabilă de a uita tot, de a smulge totul din rădăcini şi de a reveni la poziţia iniţială. Fără nici un fel de reevaluare a valorilor în lumina crudei experienţe primite, fără nici un fel de părere de rău pentru cei de care ieri te apropiau rănile identice. Câţi ca el, soiuri ale acestei specii, a trebuit să întâlnesc mai apoi pe continent!

Mai poţi să-i înţelegi şi, după ce-i înţelegi, să-i ierţi pe cei care sunt loviţi pe vecie de FRICĂ, care nu sunt în stare să-şi învingă memoria nervoasă. (Recidivele groazei – de fapt, care nu au dus nici la dezicerea de trecut, de prieteni, de cartea aceasta – le mai încerc şi eu din când în când la auzul sunatului la uşă, noaptea, când cheia se roteşte în uşă în exterior.)

Dar cum să-i înţelegi pe cei care, de dragul carierei, de dragul târgului deşertăciunilor, vor să uite tot, să-şi înăbuşe în sine tot ce au aflat prin suferinţă, să continue ca şi cum

nu s-ar fi întâmplat nimic drumul lor de dinainte de închisoare, autobiografia lor minunată cu execuţiile în masă ale cunoştinţelor lor apropiate. Şi toate acestea pentru goana după nişte fantome, după nişte zdrăngănele, după nişte mărunţişuri diavoleşti. Şi doar ne mai rămăsese tuturor aşa de puţin de trăit! Şi în clipa în care scriu asta, deja nu mai există prietenul nostru din Kolîma, Saşa Milceakov.

Nu, nu i s-a îndeplinit visul purtat prin cei 18 ani de chinuri. Nu a fost chemat la cârma puterii după reabilitare. La fel de implacabilă, ca şi în cazul altor persoane reabilitate, s-a păstrat şi în privinţa lui dispoziţia de partid. Odihnă legală? Da. Pensie personală? Vă rog! Locuinţă? Primiţi! Publicarea memoriilor despre trecutul revoluţionar glorios? Ei, de ce nu, publicaţi... Dar atât. Pentru a conduce treburile practice ale zilei de azi există deja o nouă nomenclatură. Formată cât dumneavoastră aţi stat în Kolîma, la Peciora, la Solovki. Neîmpovărată de o cunoaştere mult prea adâncă a istoriei.

Şi lui Aleksandr Ivanovici Milceakov, care ardea de dorinţa, de a acţiona, de a conduce, de a îndruma, de a strânge mâinile, picioarele, creierele, i s-a oferit, vai! o singură posibilitate: de a împărtăşi, în paginile revistei *Iunost,* amintiri despre primii ani ai comsomolului, despre conducătorii lui glorioşi, luptători şi mucenici ai revoluţiei. Dar până şi în aceste „vieţi ale sfinţilor”, Saşa nu putea să povestească tot ce înduraseră primii lui tovarăşi de arme, conducătorii comsomolului din anii revoluţiei. Tocmai sfârşitul de mucenic al acestor eroi împuşcaţi în anul 1937 era o temă interzisă. Şi dacă, la începutul anilor ’60, încă mai puteai să scrii „a devenit victimă a încălcării legalităţii revoluţionare”, la jumătatea deceniului deja trebuia să renunţi la această notă optimistă, lăsând în beznă totală modul în care aceşti eroi şi cavaleri incomparabili ai Revoluţiei au părăsit această viaţă.

Poate că tocmai din cauza ruinării speranţelor a şi murit, destul de devreme, Saşa Milceakov. A murit deplâns de familia credincioasă, de colegiul de redacţie de la revista *Iunost* şi de noi, prietenii din zilele grele, care uitaseră de ofensă, uitaseră că el voise să se delimiteze clar de noi, să nu se compromită cu „legăturile primejdioase”. O să-l ţinem minte pe Saşa Milceakov cel din Magadan, nu din Moscova.

...Dar, indiferent cum stăteau lucrurile, dezgheţul a continuat. Anul şcolar 1954–1955 mi-a dat posibilitatea, renunţând la clasa de ofiţeri, să primesc două clase obişnuite de la şcoala serală pentru adulţi. Acum elevii mei erau aviatori, muncitori de la uzina de reparaţii auto. Printre ei erau şi câţiva foşti deţinuţi, acceptaţi, conform vremurilor liberale de azi, pentru încheierea studiilor. Acum mi se încredinţau rapoarte la Institutul de Perfecţionare a Profesorilor, iar la lecţiile mele veneau CHIAR directorul direcţiei pentru învăţământ, Trubcenko şi, şi mai şi! directorul direcţiei regionale de învăţământ, Jelezkov. Ei mi-au propus să ţin câteva lecţii deschise pentru profesorii care doreau „să preia experienţa”.

După aceste vizite, asupra noastră s-a revărsat deodată mana cerească – am fost invitată la direcţia locativă orăşenească „pentru a discuta referitor la îmbunătăţirea condiţiilor de trai”.

Casa de lemn cu etaj, pe strada Kommunei, la doi paşi de şcoală, ni se părea palatul de la Versailles. Ni s-a dat o cameră de 20 de metri pătraţi într-un apartament în care, în afară de noi, mai locuiau încă două familii. Şi asta după baraca din Nagaevo, unde am fost 13! În apartament era o bucătărie bună, baie, o toaletă călduroasă. Fără să ne credem ochilor, eu şi Anton am dat drumul robinetelor de la cadă, pipăind neîncrezători plăcile de teracotă ale sobei din bucătărie. Zgomotul produs de apa trasă la toaletă îl

interpretam ca un fel de semnal din lumea cealaltă, pentru că, toate ca toate, dar o toaletă bine dotată în mod categoric nu mai văzusem în ultimele două decenii.

O minune mare, chiar incredibilă, o constituia aparatul telefonic apărut pe masa noastră. A fost instalat după ce Anton a început să lucreze la spital, într-un salon special pentru şefi. Ţin minte până acum acest număr al primului meu telefon din a doua viaţă, care începuse pe 5 martie 1953. 22–71. Pe atunci încă nu era o centrală automată în Magadan şi în locul ţârâitului impersonal se auzea o voce melodioasă ce răspundea amabil „Da”... În primele zile, eu şi Anton ne-am jucat cu telefonul acesta. Ne sunam unul pe altul de câteva ori pe zi, de la serviciu acasă şi purtam, murind de râs, cele mai stupide, dar drăguţe dialoguri ale noastre. „Aici este sovhozul Elghen?” „Nu, ce spuneţi...” „Mina Burhala?” „Nici vorbă.” „Poate este casa Vasikov?” „Cetăţene, este un apartament particular. Aici locuieşte un doctor extrem de popular în rândurile populaţiei, care mai este şi un şarlatan homeopat...” „Da? Iar eu credeam că este apartamentul remarcabilului specialist în învăţarea comandanţilor cu vorbirea aleasă...”

Aşa ne amuzam. Dar, în acelaşi timp, ne desfătam foarte serios cu noul nostru apartament. Savuram din plin, sensibil, am putea spune cu pasiune, eliberarea de Fricã, în sfârşit dobândită. Încuiam seara uşa curajoşi şi liniştiţi, şi adormeam fără să mai aşteptăm să sune sau să bată cineva la ea noaptea. Apartament particular... într-un cuvânt, casa mea – fortăreaţa mea.

Spre Anul Nou am primit, una după alta, două hârtii de la Moscova, pline de speranţă. Într-una se comunica faptul că cererea mea de reabilitare, adresată lui Voroşilov, a fost trimisă la Procuratura URSS, în cealaltă, că de la procuratură s-a dus la Curtea Supremă. Oameni care se pricepeau spuneau că este un semn remarcabil. Ne tulbura faptul că Anton încă nu primise nici un răspuns. În

apropierea sărbătorii, Tonia i-a pus pe noptieră o felicitare cu un desen, în care îi dorea „sănătate, fericire şi să primească cât mai repede un buletin curat”. La cei opt ani ai ei de atunci, ea înţelegea deja foarte bine ce înseamnă pentru un om un „buletin curat”.

Şi uite, primăvara anului 1955. Colegii mei de la şcoala de adulţi vorbesc animat în cancelarie despre vacanţă. Calculează cât vor primi pentru lunga vacanţă din Kolîma, discută despre avantajele relative ale Crimeei şi Caucazului, îşi arată unii altora lucrurile noi cumpărate pentru drum.

Demult puteam, cu un efort de voinţă, să mă rup de acea durere pe care o simţeam când eram prezentă la asemenea discuţii! Acum, nu mai pot. Acum, aceste afluxuri ale valurilor cotidiene răsună în capul meu ca o larmă puternică.

Şi uite, vine în sfârşit acel moment incredibil când directoarea şcolii îmi pune în treacăt o întrebare foarte simplă:

— Dar dumneavoastră de ce nu faceţi cerere pentru concediul pe continent?

— Eu? Pe continent?

— Şi de ce nu? spune directoarea cu o voce plictisită. Totul e aranjat cu secţia de cadre. Nu mai sunteţi supusă exilului. Puteţi să mergeţi.

Directoarea e o femeie bună. În orice caz, nu are înclinaţie spre rău. Numai că, uite, seamănă, la trăsăturile feţei şi la siluetă, cu un crap-oglindă mare. Şi are şi un suflet apatic, un caracter flegmatic. Ea se holbează la mine cu mare uimire, când o cuprind după umeri şi-i recit în şoaptă din Puşkin: „Am ajuns să mă consolez cu ideea, de ce să cârtesc împotriva lui Dumnezeu, când pot să-mi dăruiesc libertatea numai creaţiei?”

Ora 12 noaptea. Mă duc acasă de la şcoală. Acum nu mi-e frică, locuiesc alături de şcoală. Iar aerul din golf e adus şi

aici. Şi stelele sunt la fel ca şi acolo, la noi, în Nagaevo. Senzaţia de sărbătoare nu mă părăseşte. Nişte sentimente vechi, mirosuri de pământ primăvăratic, frânturi de versuri, un fel de contopire fericită cu tot ce există... De parcă ar fi Paştele... Şi parcă aş avea 14 ani...

O să mai treacă mulţi ani şi o să-mi amintesc odată această stare de spirit din acea noapte primăvăratică a „dezgheţului" cu un sentiment de mare ruşine. Asta se va întâmpla chiar la începutul anilor 70, când o să-mi cadă în mâini cartea lui Artur London[151], *Mărturisirea.* Şi din această carte cutremurătoare o să aflu că, iată, chiar în această noapte binecuvântată pentru mine, când mi se părea că venise în sfârşit capătul chinurilor noastre, tocmai ale NOASTRE, nu numai ale mele, alături, în Cehoslovacia, se desfăşura din plin ancheta „cazului Slánský"[152]. Şi chiar în aceste zile, când entuziasmul naiv resimţit când mă gândeam la revenirea la viaţă mi-a luat minţile, capacitatea de a citi ziare, de a compara fapte, de a trage concluzii şi a face prognoze, tocmai în aceste zile, când aproape crezusem în venirea Secolului de aur, oamenii continuau să fie chinuiţi rafinat, umiliţi, erau puşi să joace, conform unor scenarii, „procese juridice" ruşinoase... Oamenii continuau să fie SPÂNZURAŢI pentru nimic, fără nici o vină... Şi cenuşa lor era împrăştiată în vânt... Şi noaptea aceasta, plină pentru mine de iluzia libertăţii apropiate, complete, era pentru mulţi dintre cei ca mine, cel puţin pentru aceiaşi

151 Artur London (1915–1986), om politic cehoslovac. În anul 1963, se stabileşte în Franţa. Romanul său *Mărturisirea* a fost ecranizat în regia lui Costa-Gavras, avându-i ca interpreţi pe actorii Yves Montând şi Simone Signoret (n. red.).

152 Rudolf Slânsky (1901–1952), politician comunist cehoslovac. Procesul său a avut loc în anul 1952, în Cehoslovacia, fiind acuzat de spionaj într-o conspiraţie a capitaliştilor occidentali care urmăreau subminarea socialismului. A fost spânzurat, trupul său incinerat şi cenuşa împrăştiată undeva în afara oraşului Praga (n. red.).

cehi, plină până la refuz de aceeaşi disperare veche.

Dar atunci nu ştiam nimic. „Dezgheţul” mă lipsise de capacitatea de a prevedea ceva. Aproape subconştient, ideea absurdă a compensaţiei pe care soarta trebuia să mi-o dea pentru chinurile îndurate pusese stăpânire asupra mea, îmi acoperea privirile. Trebuia să mai fiu fericită. Încă nu sunt bătrână. O să apuc să fac multe, să citesc, să scriu.

...Multă vreme nu intru în casă. Stau pe scară şi mă uit la cerul înstelat din Kolîma, rece, dar totuşi primăvăratic. Nu mă gândesc la nimic, ascult numai vocea cuiva, pătimaşă şi tandră, care răsună în mine. Mi se pare că e vocea lui Blok. „O, vreau să trăiesc nebuneşte, să eternizez tot ce există, să umanizez tot ce e impersonal, să întrupez tot ce nu se poate împlini...”

Dar azi vreau să cer iertare lui Artur London şi colegilor lui pentru noaptea mea fericită din 1955. Şi pentru că am intitulat acest capitol *Înainte de răsărit.* Dar n-o să schimb titlul, ca să nu mă abat de la adevărul percepţiei mele despre evenimente.

Capitolul 18

Din lipsă de probe

Stau într-un fotoliu tapisat din avionul IL-14, iar în faţa mea se vălătucesc norii ce plutesc deasupra Mării Barents. Nu este vis. Este o realitate fantastică la mijlocul anilor ’50. Eu, adusă aici în pântecele *Djurmei,* sunt dusă înapoi pe continent cu tot confortul, şi însoţitoarea de bord îmi spune: „Doamnă, puneţi centura fetiţei dumneavoastră!” Doamnă? Eu sunt asta?

Tonia, de nouă ani, se obişnuieşte mult mai uşor decât mine cu situaţia deosebită. Ea nu are trecut. Ea este întreagă o întrupare a viitorului şi e măcinată de curiozitate. Îmi tot pune o mulţime de întrebări la care răspund mecanic.

Senzaţia intensă a zborului, bucuria mişcării este tulburată pentru mine de amintirea ochilor lui Anton, rămas pe pistă. Anton încă nu e reabilitat, de aceea el a refuzat să meargă, mai bine zis, chiar să întreprindă demersuri pentru călătoria pe continent. Dar nici eu nu sunt reabilitată. E altceva... „Ţie chiar ţi s-a propus să mergi.” El nu poate scăpa deloc de senzaţia de discriminare fatidică a sa după principiul naţional.

Intuiesc că s-a hotărât să mă trimită pe mine pentru prima dată, fără el, şi pentru ca, fără nici o presiune, să pot rezolva problema viitoarei noastre vieţi personale. Doar acum ştim clar că Pavel, primul meu soţ, trăieşte.

Eu şi Tonia stăm pe locurile noastre, când în avionul gata de decolare a intrat pilotul Baranov, elevul meu de la şcoala de adulţi, şi a spus să mă duc la uşă pentru o clipă. Anton Iakovlici mai vrea să-mi spună ceva, probabil a uitat la

despărţire. M-am dus la uşă şi Anton urca repede pe scara încă ataşată de avion.

— Fă cum îţi spune conştiinţa... Dar ţine minte, ţine minte...

Conştiinţa îmi spusese deja demult. O să mă întorc. Deşi ştiu deja că mă duc după reabilitare (am primit câteva hârtii care mă apropie de ea), decizia e fermă: n-o să plec din Kolîma cât timp Anton e legat de ea. O să ne întoarcem neapărat peste jumătate de an, după concediu. Dar deocamdată... deocamdată zbor pe continent şi sufletul meu nu e pur şi simplu deschis, ci e larg deschis în întâmpinarea norilor de vată, a şuvoaielor sidefii de aer, scânteilor răzleţe ce sar de sub aripa avionului. În întâmpinarea acelor lucruri aproape uitate, dorite, văzute în visurile îndepărtate, a ceea ce se numeşte VIAŢĂ.

Răspund tot mai aiurea Toniei la nenumăratele întrebări cu care ea continuă să mă asalteze. Vecinul care stă în faţă se întoarce şi pufneşte deschis când îmi aude explicaţiile referitoare la tehnica de mişcare a avioanelor. Dar nu mă simt deloc ofensată. Hohotesc împreună cu el şi-i explic confidenţial că la fizică nu am avut niciodată mai mult de trei.

— Dar avionul nu poate să cadă în mare? se interesează temătoare Tonia.

— Nu. Nu poate.

Răspunsul meu sună convins şi categoric. Pentru că l-am dat nu numai pentru calmarea copilului. Este convingerea mea profundă. Nu poate să cadă. Pentru că ar fi de neconceput să pier într-o catastrofa aviatică după ce am scăpat din Iaroslavka şi Elghen, din Izvestkovaia şi din casa Vasikov. Asta ar însemna că lumea e haotică şi fără sens. Iar eu, chiar la jumătatea anilor ’50, eram aşa de convinsă de înţelepciunea lumii, de sensul înalt al lucrurilor, de faptul că Dumnezeu vede adevărul, deşi nu-l spune prea repede.

(Asta era acum 20 de ani. Şi ce mi-a mai îngheţat inima

între timp!)

Şapte ore întregi a zburat măreţul avion în anul 1955 deasupra Mării Ohotsk. Din când în când, începeam să moţăi, învăluită de albeaţa ce se revărsa pe ferestre. Dar de fiecare dată mă trezeam tulburată de un gând: cum de pot să dorm, când zbor... Mi-e şi frică să spun! La Moscova! De parcă mergeam pe Marte. Şi-l privesc cu uimire pe bărbatul cunoscut care stă în spatele meu, şi el fost deţinut, care zbura, pentru prima dată după 18 ani, pe continent. El doarme cu toată făptura, tun, şi faţa lui căzută, boţită, emană o plăcere fizică profundă.

Îmi aduc aminte că numele lui este Fiodor Reşetnikov şi că de două ori era cât pe ce să-şi dea duhul şi că de două ori a reuşit să scape din ghearele morţii. Oasele lui răbdătoare au fost din nou acoperite de carne. Dar carnea aceasta, primită în urma actelor bune făcute la punctul de însănătoşire din lagăr, era chiar acel aluat dulceag, gălbui, răcoros din care fusese plămădită şi faţa asta ce seamănă cu un mulaj. Îmi aduc aminte că a urcat în avion fără cea mai mică emoţie, fără să zâmbească, cu o privire indiferentă, mată.

Şi-mi dau din nou seama că nu sunt pur şi simplu o fericită, ci de o sută de ori fericită. Pentru că în acest IL îmi duc nu numai mâinile şi picioarele întregi, ochii şi urechile, dar şi sufletul întreg, cel care nu şi-a pierdut capacitatea de a iubi şi a dispreţui, de a fi nemulţumit şi de a se entuziasma. Sunt pătrunsă de sentimentul recunoştinţei. Doamne! Ăsta nu e un vis. Tu m-ai scos din Kolîma...

Darul recunoştinţei este unul rar. Şi eu nu sunt o excepţie. Toţi strigăm neobosiţi „ajută-mă!” când murim, dar ne aducem aminte foarte rar de sursa acestei mântuiri când pericolul a trecut. Pe drumul crucii parcurs de mine am văzut zeci, chiar sute de marxişti foarte învăţaţi, cum se spune, „disperaţi”, care, în momentele groaznice ale vieţii îşi întorceau chipurile desfigurate spre Cel a cărui existenţă

o respinseseră aşa de ferm în numeroasele lor prelegeri şi rapoarte. Dar cei care au reuşit să se salveze au mulţumit pentru asta nu lui Dumnezeu, ci, în cel mai bun caz, lui Nikita Hruşciov. Sau nu au mulţumit nimănui. Aşa e natura noastră.

Tocmai de aceea am şi reţinut ca o clipă rară de iluminare acest prim zbor al meu deasupra Mării Ohotsk, când sufletul meu chiar binecuvânta pe câmp fiecare fir de iarbă, şi în cer fiecare stea. Chiar şi atunci când începeam să moţăi, legănată de golurile de aer, şi atunci, în mijlocul întunericului tot mai adânc, la ultima limită a conştiinţei, nu mă părăsea acest sentiment nepământesc. Nu mi s-a mai repetat niciodată. S-a înecat în deşertăciune.

...Habarovsk. Aterizarea. Calc superstiţioasă pe asfaltul ciuruit. Este prima mea atingere a pământului de pe continent.

— Mămico! Ia te uită, câte privighetori! exclamă Tonia împietrind entuziasmată în faţa unui stol de vrăbii ce ciripeau care mai de care deasupra unei baligi.

— Ei, copil din Kolîma! Nici vrăbii n-ai văzut, îi dă replica un bărbat roşu la faţă, în mod clar din neamul conchistatorilor din Kolîma, trecând pe lângă noi.

Apoi, se întâmplă să fie vecinul nostru în timpul micului dejun de la restaurant. Aruncă sfidător pe masă nişte hârtii noi-nouţe, elegante, de o sută şi cere chelneriţei să-i aducă tot tot meniul deodată. S-a ataşat de Tonia, îi tot explică.

— Şi asta ce-i? Nu ştii? Se numeşte măslină. Vezi, e un fel de prună... Ei, da tu nici prune nu ai văzut, nu-i aşa?

Desigur, noi nu am văzut prune. Tonia niciodată în viaţă, iar eu am văzut, dar am uitat. Dar eu şi Tonia suntem precum conspiratorii. Ne aruncăm numai nişte priviri expresive. Ea a înţeles deja că nu trebuie să se minuneze cu voce tare, să-şi arate minusurile. Şi ea are privirea

ageră, se agaţă de toate. Recipientul pentru muştar şi piper. Valiza cuiva cu un fermoar elegant, lung. Numai minuni.

...Lângă Irkutsk, vremea s-a înrăutăţit brusc. Mai întâi albeaţa de zăpadă a norilor s-a împestriţat cu străluciri închise la culoare, a început să semene cu blana de hermină. Apoi de după nori a început un fel de viscol umed şi am început să fim legănaţi tare de tot. În scaunele confortabile oamenii începuseră să se mişte. O femeie tânără, dolofană, cu un breton roşcovan până la sprâncene, a început să se frământe amarnic, uite, proasta de ea, s-a bucurat la biletul ăsta pentru Soci. Şi doar în Iujno-Sahalinsk are soţ şi o cameră. Puţin peste 18 metri. Numai fostul deţinut Fiodor Reşetnikov dormea la fel de adânc. Dormea tun, de parcă îşi lua revanşa pentru toate turele de noapte din lagăr.

O jumătate de oră, pilotul nostru face manevre pentru a-şi pune pasărea jos pe pământ. Şi uite, în fine, impactul dorit. Pământul! Un oftat de uşurare general. Imediat toţi s-au înveselit, au început să glumească, să-şi netezească părul, să-şi îndrepte hainele, şi-au adus aminte că era demult timpul să ia prânzul. Şi toţi au început să râdă amical când Fiodor Reşetnikov, trezit în sfârşit din somnul său letargic, a mormăit posac:

— Unul care s-a născut să se târască nu poate să zboare...

— Şi nici n-o să zburăm prea devreme, ne-a răspuns stewardesa noastră, vremea nu e bună de zbor. Să vă faceţi de cap după plac în Irkutsk.

Hotelul din Irkutsk al Aeroflotului ne-a uimit, pe mine şi pe Tonia, chiar mai mult decât restaurantul din Habarovsk. În asemenea apartamente locuiau, probabil, numai contele Friederick şi contesa Elvira din „romanele” borfaşilor.

Draperii grele de catifea de culoare vişinie atârnau de nişte inele aurii până pe podelele lăcuite, fosforescente. Lustrele de cristal îşi zăngăneau delicat ciucurii. În cel mai adânc fotoliu moale şedea aplecată asupra unor hârtii administratoarea, extrem de gătită. Şi deasupra acestei întregi măreţii, strălucea un anunţ laconic, tipărit: „Nu sunt locuri.” Totuşi, după lungi explicaţii, rugăminţi şi implorări, administraţia iubitoare de oameni s-a milostivit de noi şi toată populaţia câtorva avioane rămase la sol a fost cazată de-a valma, chiar pe podeaua coridorului de jos, în dreapta vestibulului.

Spre noapte, umanismul şefilor locali a ajuns până acolo că ni s-au dat câteva saltele vechi, astfel încât copiii au fost culcaţi, deşi pe jos, dar totuşi confortabil. Adulţii trebuiau să-şi petreacă noaptea pe taburete, tot pe acelaşi coridor, sub difuzorul din care nu zburau deloc cuvintele dorite: „Începe îmbarcarea.”

Şi atunci, deodată, una dintre pasagere, o bondoacă impulsivă de vreo 40 de ani, a adus o veste senzaţională. Se dovedeşte că în hotel sunt camere libere câte vrei.

— Pentru chinezi... Nouă nu ni se dau, suntem inferiori. Parcă banii noştri sunt altfel. Un etaj întreg e gol, iar noi stăm aici pe jos. Le păstrează... Dar pentru cine?

— Cum adică pentru cine? s-a indignat administratoarea. Aici e traseul Moscova-Pekin, aţi înţeles? Camerele sunt rezervate pentru tovarăşii chinezi.

— Şi de unde o să aterizeze, tovarăşii chinezi? Auzi din toate părţile vremea e proastă, Irkutsk nu primeşte. Iar spre dimineaţă, dacă se vede mai bine, o să plecăm şi noi.

Dar administratoarea continua să repete obtuz:

— Nu ne facem noi legile! E o linie internaţională...

S-a stârnit revolta. A apărut directorul hotelului, un om foarte delicat, palid, făcut numai din linii subţiri, alungite. Vocea lui stârnea amintirea unei bomboane cu mere extrem de dulci. Chemându-i pe pasageri la calm, el a dorit

să se uite la acte. Administratoarea i-a arătat spre buletinele noastre care stăteau grămadă pe biroul ei. El le-a răsfoit imediat, le-a pus pe trei categorii şi a început să strige după nume, spunând numărul camerei.

Complexul obişnuit a funcţionat imediat: mi-am zis că mie şi Toniei fie n-o să ne dea deloc nici o cameră, fie va fi cea mai proastă. Şi iată că primim camera 17 de la etajul întâi. Mai întâi mi-am zis că este o neînţelegere. Paşaportul meu cu „minusuri” şi punctul 39 nu putea în nici un caz să primească o asemenea minunăţie de export. Oare camerista asta apretată o să-mi spună *please*? Şi oare nouă ne sunt destinate oglinzile astea aşa de mari, lenjeria de atlaz şi dulapul monumental? Toate misterele s-au lămurit odată cu apariţia directorului.

— E confortabil? s-a interesat el, de parcă revărsa asupra noastră încă o jumătate de kilogram de bomboane. Doar înţelegem şi noi etapa istorică. Ieri reprimaţi, mâine şefi. Uite, chiar la noi, chiar în instituţia noastră, un tovarăş nou a fost numit în conducere. Chiar dintre cei care în 1937 purtau jachetele de lagăr. Trebuie să înţelegem asta... Doar totul se dezvoltă conform dialecticii... Vă doresc vise plăcute!

Astfel, eu şi Tonia, datorită gândirii dialectice rafinate a directorului hotelului din Irkutsk (care, de fapt, în viitor nu se justificase, cel puţin în domeniul previziunilor unei mari cariere pentru reabilitaţi), am dormit ca nişte zeiţe, sub plapuma de atlaz, pe paturi cu picioare sub forma unor capete de leu.

Iar a doua zi dimineaţă e soare. Şi zburăm din nou deasupra Siberiei, apoi a Uralilor. Aterizăm la Novosibirsk, Sverdlovsk. Începând chiar cu Sverdlovsk, simt revenirea pe continent. Cu fiecare jumătate de oră devine din ce în ce mai perceptibilă apropierea de Moscova. Copacii, pajiştile, păsările, culoarea cerului – totul începe să semene cu acele locuri de demult, dragi, care atâţia ani au fost aşa de ireale

din cauza ireversibilităţii lor. Îi comunic Toniei cu atâta mândrie toate noile denumiri ale copacilor de parcă eu i-am sădit aici, de parcă îi prezint proprietatea moştenită.

Mica fată din Kolîma începe să protesteze când e vorba de mesteceni.

— La noi, la „Severnîi Artek”, erau mesteceni. Nu sunt aşa...

— Aceia erau pitici...

Dar, în general, Tonia se orientează în toate aceste lucruri noi mai repede decât mine. Pentru că ea nu este distrasă de puterea asocierilor care amestecă consecutivitatea timpurilor. Iar pe mine mă ia prin surprindere chiar staţia Kazan. Nu-mi dau imediat seama de faptul că am ajuns în locul de unde a început totul. De parcă am venit la propriul meu mormânt...

Tresar când aud vocea sonoră, subţire, a fetei. Mai bine zis nu vocea, ci accentul tătăresc pronunţat.

— Aeroportul Kazan. Sunteţi bine, tovarăşi?

Fata aceasta rumenă în obraji şi cu o geantă medicală în bandulieră, mă scoate din nou din socoteala timpului. Apare un sentiment înşelător: oare chiar au trecut 18 ani de când am învăţat-o să vorbească ruseşte? Ca apa, ca apa s-a scurs printre degetele mele timpul meu, cei mai frumoşi ani ai vieţii, consumaţi pe nişte suferinţe monotone insuportabile...

Să nu permit, să nu permit să se instaleze durerea asta care te macină... Doar mă întorc... Doar în faţă mai am încă o mare bucată de viaţă. Şi ea va fi creatoare...

— Uite, Tonia, ce frumos e aeroportul din Kazan...

Mă îndurerează faptul că Tonia nu este entuziasmată de clădirea asta nouă. Ea nu văzuse fosta coşmelie strâmbă care se afla aici în anii ’30 şi spune indiferentă că aeroportul e la fel ca şi cel din Sverdlovsk.

Încă două ore de viaţă legănată, cu moţăială în avion. Şi în fine... Gata, s-a terminat! Izbitura de pământ. O izbitură

şi în interiorul fiinţei mele. Uite-o, Marte al meu, steaua mea inaccesibilă! Uite pământul ale cărui trăsături se şterseseră complet pentru mine, pentru noi toţi...

— Moscova!

Este vocea însoţitoarei noastre de bord. Ea ne dă instrucţiuni cu privire la ordinea debarcării, ne spune ce mijloace de transport e mai bine să folosim.

Nu înţeleg aproape nimic. Am decis că vom ieşi ultimele din avion, deşi Tonia mă tot trage de mână din toate puterile spre ieşire. Ea nu are răbdare. Iar eu mai câştig nişte minute pentru a face faţă valului de sânge care se ridică în tâmple. Mecanic, cu senzaţia de fantastic faţă de tot ce se întâmplă, acţionez cum trebuie: iau valiza, aştept autobuzul, răspund la întrebările Toniei.

Ziua aceasta e interminabilă. Eu, obişnuită să merg în etape, să stau la porţile lagărelor şi la cozile de la comendatură, nu mai pot face faţă acestor 24 de ore care au început la Sverdlovsk şi continuă aici la Moscova, în Taganka. De ce în Taganka? Păi pentru că nu m-am hotărât să mă adresez niciuneia dintre cunoştinţele vechi cu rugămintea de a ne da adăpost. Încă mi se părea inadmisibil să arunc pe umerii cuiva o asemenea povară – nişte nou-veniţi din vise de groază, cu bocceaua pe umeri. Şi am luat un bilet de la un fost deţinut cunoscut din Magadan către o gazdă din Taganka, ce se ocupa special cu închirierea de camere şi colţişoare pentru locuitorii liberi, cu genţile mari, din Kolîma.

Apartamentul s-a dovedit a fi un subsol care mirosea a umezeală, dar dotat cu televizor şi frigider. Molatică şi blândă, ca o pisică grasă, lacomă de bani, gazda, în schimbul bancnotelor noastre noi-nouţe, foşnitoare de o sută, ne-a dat un pat neîngrijit de două persoane cu o pătură făcută din petice şi nişte perne leşinate. Şi ne-am culcat repede, încă pe lumină, pentru a încheia cumva ziua asta în care se întâmplaseră atâtea.

Somnul m-a cuprins imediat, dar mă trezeşte strigătul subţirel, încântat de fericire:

— Mamă, uite, bunica are un mic cinematograf!

Deschid ochii şi, împreună cu Tonia, două sălbatice din Kolîma, vedem în acelaşi timp, pentru prima oară în viaţă, o emisiune televizată.

Dimineaţă, gazda cea blândă a apartamentului „Staulul celor din Kolîma” ne oferă cafea şi se aşază cu noi la masă. De o săptămână nu mai are nici un chiriaş, n-a mai vorbit deloc, abia aşteaptă să facă conversaţie, mai bine zis, monolog. Pentru ea, interlocutorul e o persoană nesemnificativă, pentru ea e important, cum spun francezii, „să-şi scuture sacul”. Nu a plecat în viaţa ei din Taganka, dar problemele din Magadan şi le-a însuşit cu mare precizie. Ştie cine ce bonusuri are şi unde e mai avantajos să lucrezi, la direcţia de nord sau de vest. O ascult cu jumătate de ureche, schimbând replici goale. Dar deodată îşi mijeşte întrebător ochii leneşi, plini de curiozitate, şi-mi pune întrebarea magică:

— Dar nu aţi uitat cum să ajungeţi pe Kirovskaia?

Kirovskaia 41 e adresa Procuraturii URSS, unde în primul rând trebuie să ajung în legătură cu reabilitarea. Dar de unde ştie asta grăsana care seamănă cu o pisică moale? Doar nu i-am spus nici o vorbă în acest sens nici în discuţiile cu ea, nici în biletul prin care am dat de ea.

— Mergeţi cu Bukaşka[153]. Până la Krasnîe vorota. Când eraţi dumneavoastră, Bukaşka mergea acolo? Nu mai ţin minte...

— Mergea. Dar de unde ştiţi tot?

— Nu sunt copil! Văd de pe geamantan, de pe îmbrăcăminte. Şi după faţă. Pe fetiţă s-o lăsaţi la mine. O să am grijă de ea. Şi nu iau mult pentru asta.

---

153 Tramvaiul B din Moscova, numit colocvial „bukaşka” de la iniţiala lui (n. tr.).

Dar Tonia are impresia că „procuratura” (aşa zice ea) este una din minunile Moscovei, precum televizorul. Ea se încăpăţânează, plânge, insistă. Şi cedez, o iau cu mine.

Pe drum, încerc să privesc Moscova pe fereastra tramvaiului, să prind, să văd cum anume s-a schimbat ea în 18 ani. Dar nu reuşesc să fac asta. Pentru că pe fereastră îmi văd reflexia, mă uit la ea şi încerc să înţeleg despre ce este vorba, de ce prima moscovită, proprietăreasa apartamentului, a recunoscut imediat în persoana mea fosta ocnaşă. Ridicând privirea de la fereastră, mă uit în jur cu o privire hăituită, pentru că în fiecare pasager al tramvaiului văd un om important, marcat de stema vizei de Moscova, inaccesibilă mie.

În clădirea sumbră de culoare cenuşie ca granitul uşile se deschid cu greu, în ciuda faptului că tot timpul intră câte cineva. Trag cu efort mânerul masiv. Tonia ţâşneşte iute în faţă şi mă trage după ea. Mă uit în jur şi mă opresc, cutremurată. Ce-i asta? Eu plec din Kolîma şi ea vine după mine? Vestibulul e plin de ai noştri. Cei pe care îi recunosc dintr-o mie, care au mâinile muncite, pline de noduri, dinţi ce se mişcă din cauza scorbutului, iar în ochi aceeaşi expresie de atotcunoaştere şi de oboseală extremă ce nu poate fi redată în cuvinte. Ea, expresia asta, nu este ştearsă nici de emoţia plină de bucurie care-i cuprinde pe oamenii de aici.

Aproape toţi vorbesc în acelaşi timp. Vorbesc întruna, deşi cu vocile scăzute, deşi cu privirea obişnuită aruncată spre militarii cu hârtii în mâini care se strecoară prin mulţime. Toţi îşi povestesc aventurile, toţi se învaţă unul pe altul în ce ordine să meargă pe la cabinetele, birourile şi ghişeele din această clădire cenuşie de granit. Vestibulul procuraturii de pe strada Kirov 41 bâzâie ca un... Nu, nu ca un stup! Ca o închisoare de tranzit! Ca închisoarea de tranzit de la Vladivostok. Închid ochii o clipă. Mă ia ameţeala şi văd tulbure din cauza amintirilor vii, din cauza

faptului că iar se schimbă graniţa timpului.

— Mamă, dar de ce la procuratură toţi au părul alb? întreabă tare Tonia şi în jurul nostru se aud râsete prietenoase.

Încă o clipă şi cineva mă strigă pe nume, apoi altul şi altul. Şi, uite, şi eu deja îi recunosc pe mulţi după faţă. În jur sunt numai rude... Surori de la Burtîrki şi fraţi din etapa de pe mare. Fetiţele din Elghen... Şi chiar şi părinţii şi mamele, pentru că aici sunt mulţi oameni de 70 de ani. Atunci, în 1955, încă nu muriseră toţi. Capetele lor albe, presărate în mulţimea clienţilor casei cenuşii de granit, sunt cele care creează impresia că la „procuratură toţi au părul alb”.

Ai noştri... Chiar acea împărăţie subterană, acel iad în care am trăit aproape două decenii. Ce înfricoşătoare sunt feţele lor în lumina sinceră a zilei însorite, de vară din Moscova! Dar cât de apropiaţi îmi sunt şi ce repede se evaporă şi se topeşte, în prezenţa lor, acea senzaţie de înstrăinare care nu mă părăseşte din clipa sosirii în capitală. Din toate părţile se întind spre mine mâini prietenoase. Uite, Tonia e deja predată în grija Anastasiei Fiodorovna, vecina mea din triajul de la Butîrki. Şi uite, deja la ultimul ghişeu mă conduce Ivan Siniţîn, care a fost internat, la noi, la mine şi Anton, la spitalul pentru deţinuţi din Taskan. Pe atunci, la noi era considerat muribund, dar uite, ca să vezi, a trăit să ajungă pe Kirovskaia 41, şi acum are deja peste 50 de ani.

Pe drum, Ivan mă previne să fiu pregătită de alergătură.

— Lucrul cel mai important, ţineţi minte: neapărat o să vă reabiliteze! În cele din urmă... Şi să nu fiţi cuprinsă de disperare când o să vă spună: „Mai treceţi peste câteva zile...” Fără asta doar nu se poate. Doar trebuie să-i înţelegem şi pe ei, uite în ce mare de hârtii înoată! Şi în ce mare de minciună!

Dar am avut un noroc incredibil. Doar câteva minute am

stat la ghişeu, după ce mi-am spus numele unui militar politicos.

— Totul e în ordine, a spus el cu o amabilitate reţinută, aplecându-se deasupra cartotecii. Sentinţa dumneavoastră a fost contestată de procuror. Acum nu mai trebuie să veniţi la noi, ci la Curtea Supremă. Strada Vorovskogo. Acolo o să primiţi decizia finală în cazul dumneavoastră.

De la ora 1, la procuratură e pauză de masă şi eu cu Ivan, Anastasia Fiodorovna şi cu alţi doi bătrâni cunoscuţi cu care am făcut „norma completă", plecăm la cafeneaua „Landîş", cunoscută încă din anii doctoratului. Îmi amintesc perfect gustul pelmenilor[154] mâncaţi în această cafenea acum peste 20 de ani.

Ne aşezăm la aceeaşi masă. Şi nu ne putem opri din vorbit. Ni se pare că vorbim în şoaptă, dar se vede că deja nu ne mai controlăm vocile. Remarcăm cum la masa vecină oamenii ne ascultă şi trag cu urechea. Nişte tineri. Doi băieţi şi o fată. Probabil studenţi. Nişte tineri intelectuali. De când nu i-am mai văzut, nu i-am mai auzit! Şi doar există o legătură strânsă! Durerea se manifestă cu o nouă forţă: în ochii lor răzbate calomnia, injuria! De câte decenii va fi nevoie pentru ca în conştiinţa lor să dispară în cele din urmă lipsa de încredere faţă de „spionii, diversionişţii, teroriştii" de ieri?

Totuşi noi le-am stârnit foarte tare interesul. Au încetat să mai discute şi ne ascultă cu lăcomie. În cele din urmă, unul dintre tineri se scoală hotărât, vine la noi şi, foarte tulburat, întreabă:

— Sunteţi de acolo, da? Din exil? Vă rog să mă iertaţi, nu e o simplă curiozitate.

— Da, răspunde liniştit Nikolai Stepanîci Mordvinov, unul dintre bătrânii noştri, fost geolog, fost deţinut la izolatorul politic din Verhneuralsk, fost puşcăriaş în lagărul din Uhta,

---

154 Varietate de colţunaşi cu carne specifici bucătăriei ruseşti (n. red.).

fost bărbat frumos. Da, suntem din locurile acelea. Foarte îndepărtate. Victimele anului 1937.

Tinerii sunt aşa de cutremuraţi de întâlnirea asta, că o vreme pur şi simplu tac, privind spre noi ca spre nişte arătări. Apoi fata exclamă:

— O clipă! şi se îndreaptă repede spre uşă.

Peste câteva minute, se întoarce cu două buchete de gladiole înfăşurate în celofan. Întinde florile Anastasiei Fiodorovna şi mie. Remarc că ochii fetei sunt plini de lacrimi, de asemenea şi cei ai băiatului care poartă ochelari. Şi toţi tăcem. Apoi bătrânul Mordvinov tuşeşte şi spune răguşit:

— Repet, suntem victime. Victime, nu eroi...

— Dar aţi avut curajul să înduraţi tot, protestează studentul cu ochelari.

— Prin urmare, florile sunt pentru că suntem zdravene, glumeşte grosolan Anastasia Fiodorovna.

Întâlnirea şi dialogul acesta cu tinerii necunoscuţi le-am ţinut minte mulţi ani. Prima dovadă a faptului că nu toţi, în mod clar nu toţi au crezut în acea mare minciună, că în multe suflete, mai ales ale tinerilor, a trăit pe ascuns compasiunea faţă de cei chinuiţi fără vină.

Iar peste vreo trei zile, am avut parte de o altă dovadă grăitoare că avea dreptate Evtuşenko, atunci când a scris în minunatele sale versuri de tinereţe: „Mor fricile în Rusia...” Ele mureau văzând cu ochii. Şi rezultă că tocmai pe ele, pe aceste frici s-a bazat respingerea noastră. Prin frică, nu prin încrederea în acea calomnie care ne-a înconjurat aproape două decenii.

Peste alte câteva zile, am primit o nouă confirmare convingătoare că în nici un caz nu toţi cei rămaşi în libertate au crezut în poveştile despre „spioni, diversionişti, terorişti”. Odată, dis-de-dimineaţă, în beciul nostru din Taganka a apărut pe neaşteptate vechea mea prietenă de comsomol, Tonia Ivanova. E greu de spus prin ce minune a

aflat că sunt la Moscova, pe Taganka. „Mi-a spus inima”, glumea ea.

— Şi cum de ai putut să vii într-un asemenea beci? De parcă nu ai prieteni la Moscova! Hai, strânge lucrurile!

Peste o oră, ne aflam într-un apartament confortabil de două camere pe strada Cikalova, unde mă aştepta fratele Toniei, Petia Ivanov, un ziarist cunoscut în anii ’30, prietenul meu din tinereţe, aşa-numitul „naş de partid” al meu, cel care-mi făcuse cândva recomandarea pentru partid. A fost o mare plăcere pentru mine să ascult povestea cum a reuşit el să scape de arest în 1937 (lucra pe atunci la *Pravda).* A dat dovadă de operativitate! Într-o noapte, a plecat din Moscova într-o direcţie necunoscută, a abandonat familia, serviciul, apartamentul. Iar după aceea „s-a pierdut în întinderile natale” şi a apărut în Moscova numai în vremea „refluxului temporar”, după ce a fost îndepărtat Ejov. Toată terminologia lui Petia, toate glumele şi cuvinţelele lui nu lăsau nici o îndoială că el îşi dăduse bine seama despre ce era vorba. Şi asta a fost o mare bucurie pentru mine, să descopăr tovarăşi de idei printre oamenii liberi din Moscova, cei care avuseseră noroc. Abia acum, eu, obişnuită cu firea superortodoxă a oamenilor liberi din Kolîma, începeam să-mi dau seama cât de relativă a fost bunăstarea intelectualităţii care scăpase de plasa mare, întinsă, mi-am dat seama că ei, salvaţi în toţi aceşti ani în paturile lor curate, moi, erau chinuiţi noaptea de aceleaşi frici mari ca şi noi, păcătoşii.

Iar spre seară, a apărut cea mai bună prietenă a mea din trecut, despre care nu am auzit nimic în toţi aceşti ani. Ksenia Krîlova! Apariţia ei a mai întins un alt fir între prima mea viaţă şi ultimii 18 ani. S-a restabilit legătura timpului. Despre întâlnirea mea cu Ksenia povestea mai târziu aşa de amuzant Tonia mea (cea mică):

— Ele se uitau numai una la alta şi plângeau. Şi spuneau pe rând câte un cuvânt fiecare. Tanti spunea: „Jenika!”, iar

mama spunea: „Ksenika!” Şi iar plângeau...

...Mutarea de pe strada Kirova pe strada Vorovskogo însemna pentru fiecare dintre noi pasul următor pe calea reabilitării. Şi se părea că starea de spirit trebuia să fie mai bună. Dar, în ciuda logicii, atmosfera din clădirea Curţii Supreme de pe strada Vorovskogo era mult mai nervoasă decât la procuratura de pe Kirovskaia. Acolo, fiecare încă mai era stăpânit de acea stare de spirit optimistă, legată de întoarcerea la Moscova, de explozia speranţelor, de planurile fantastice ale noii vieţi. Iar aici, pe strada Vorovskogo, veneau oamenii deja epuizaţi de statul la cozi, ghişee pe care trebuia să-ţi strecori umilitor capul pentru a vedea cărarea dreaptă a ofiţerului aplecat asupra hârtiilor, pentru a auzi (a nu ştiu câta oară!) cum spune el, cu o voce de Pythia[155]: „Încă nu a fost contestată!” sau chiar: „Dosarul dumneavoastră e la Curtea Supremă!”

Şi cei care ajungeau pe strada Vorovskogo erau tare iritaţi de toate astea.

— Ce repede mi-au trântit în 1937 o pedeapsă de zece ani! Fără nici un fel de alergătură birocratică! Iar acum... Binevoiţi să-i admiraţi pe aceşti preoţi ai lui Themis[156]! De câte hârtii au nevoie pentru a arăta că nu sunt agent al Madagascarului şi nu am organizat în oraşul Penza o reţea de informaţii în favoarea Ceylonului!

Bătrânul care a rostit tirada aceasta acidă mi se părea cunoscut. În mod clar l-am mai întâlnit undeva, dar unde? Numai când a rostit, dând din mână: „Şi prostul aşteaptă răspuns...”, mi-am adus aminte. Pe omul acesta l-am văzut odată în Magadan, când mă duceam în căminul pentru foştii

155 Preoteasa zeului Apollo care rostea profeţii în Oracolul din Delphi (n. red.).

156 În mitologia greacă, zeiţa dreptăţii (n. red.).

deţinuţi care lucrau la spital. Atunci era extrem de precaut, tăcut, încerca să nu ia parte la discuţii conspirative, iar la toate întrebările retorice „de ce?”, „pentru ce?”, „în ce scop?”, rostea o singură frază, aceasta: „Şi prostul aşteaptă răspuns...”

Unde a dispărut acum toată reţinerea lui precaută? De ce acum a prins curaj, când, până la libertatea dorită, mai rămăseseră doar câteva zile? Se dovedeşte că era tipic. După ce am stat câteva zile la cozile de pe strada Vorovskogo, am făcut o observaţie: chiar acum, când a mai rămas numai foarte puţin de aşteptat, dintr-odată oamenii şi-au pierdut răbdarea. Adresarea iritată către ofiţeri, replicile îndrăzneţe se auzeau din ce în ce mai des. Am reţinut, de exemplu, o femeie înaltă, foarte slabă, nici nu puteai să-ţi dai seama ce vârstă are. După ce a aşteptat ca un ofiţer să vină aproape de ea, a spus cu voce tare, arătând spre portretul lui Stalin, un bust, care încă mai împodobea anticamera de la Curtea Supremă.

— Şi pe ăsta de ce l-aţi pus aici? Sau asta e pentru ca oamenii să nu uite cine a făcut toate astea?

Ofiţerul a tăcut. De fapt, pe strada Vorovskogo, ofiţerii erau şi mai temperaţi decât la procuratură. Parcă aveau urechile acoperite cu vată. Când se strecurau printre rândurile noastre, rosteau cu nişte voci mecanice, ca nişte maşini: „Daţi-mi voie!”, răspunzând la întrebările adresate lor, indicau numărul biroului sau ghişeul la care trebuie să se adreseze fiecare. La asta se limita vocabularul lor.

De fapt, în acele zile, spiritul acestei instituţii parcă exprima la modul cel mai grăitor neclaritatea, caracterul de tranziţie şi aşteptarea momentului pe care îl trăia ţara. Puteai să-ţi imaginezi foarte uşor că aceşti ofiţeri politicoşi, tăcuţi, într-o bună zi o să înceapă deodată să bată cu pumnul în masă şi să scuipe acele cuvinte urâte aruncate şi de colegii lor mai mari din 1937. Dar la fel de uşor puteai să-ţi imaginezi şi reversul: că într-o zi cu adevărat bună, ei

o să înceapă să vorbească şi o să înceapă să demonstreze convingător că personal nu au avut nici o legătură cu crimele din 1937, pe atunci erau numai nişte copii nevinovaţi. Şi că sunt indignaţi de fărădelegile de atunci.

...M-am înghesuit peste zece zile în această clădire, iar după ce am primit invitaţia „de a trece săptămâna viitoare”, m-am decis ca în această săptămână să mă duc la Leningrad, pentru a-mi vedea sora, a trece puţin pe la mormântul mamei şi s-o las pe Tonia, chinuită de înghesuiala de la cozi, la casa de vacanţă a surorii mele.

Când i-am spus despre această hotărâre bătrânului din Vorkuta cu care mă împrietenisem stând la nesfârşitele cozi de la ghişee, el mi-a propus ca, în acelaşi timp cu clarificarea propriilor lui treburi, să ceară zilnic informaţii şi despre stadiul problemelor mele. Şi, la nevoie, să-mi trimită o telegramă la Leningrad.

Sora mea s-a dovedit a fi o necunoscută. Cu toată iubirea ei fierbinte, de rudă, faţă de mine, cu toată solicitudinea de a-mi veni în mod clar în ajutor din toate privinţele, ea a manifestat în acelaşi timp o asemenea indiferenţă organică faţă de tot ce m-a ars şi m-a făcut scrum, faţă de ceea ce a fost pentru mine, pentru NOI toţi, lucrul cel mai important în restul vieţii noastre. Şi la scurtă vreme, am abandonat tentativele de a o face să fie interesată de asta. Ea mă asculta distrată, în mod clar gândindu-se la ale ei, şi încheia toate povestirile mele cu o replică invariabilă: „Ah, ce grozăvie! Mai bine să nu ne mai aducem aminte de asta!” După care din nou trecea la ale ei, la problemele cotidiene, de serviciu, obişnuite. Asta m-a lovit cu atât mai mult cu cât primul ei soţ, Şura Koroliov, absolvent al Institutului

Profesorii Roşii[157], tatăl singurului ei fiu, fusese executat în anul 1938, şi eu aşteptam întrebări despre lumea noastră, despre lumea în care murise el. Dar faptul rămâne fapt: comunicarea noastră începuse să se limiteze din ce în ce mai mult la amintiri despre casa părintească, la vechile cunoştinţe. Cu toate acestea, ea a fost neobişnuit de bună, mărinimoasă, a acceptat să se ocupe de Tonia, pe care deocamdată am lăsat-o la ea.

Şi uite, în sfârşit...

— Aveţi o telegramă!

Am ghicit imediat, după inima care-mi bătea tare, ce-mi comunică această voce binecuvântată de pe coridorul apartamentului comunal al surorii mele.

„Veniţi urgent după adeverinţa despre reabilitare...” Dragul bătrân din Vorkuta, un tovarăş de suferinţă abia cunoscut, şi-a împlinit cu onestitate promisiunea.

...Şi uite, a venit această zi. De câte ori, în aceşti ani care nu se mai terminau, visam la ea, încercam să-mi imaginez concret acest moment, clipele acestea de eliberare totală, de plecare definitivă de sub palma apăsătoare care mă presa şi mă strivea! Visasem asta când într-un fel, când într-altul, dar invariabil gândurile erau legate de reprezentarea unui cataclism, a unei rafale care va mătura toate dispoziţiile monstruoase antiumane, a cuiva Nobil care va deschide în faţa noastră uşile închisorilor şi lagărelor, iar noi, noi o să NĂVĂLIM spre libertate, în bătaia vântului liber.

Cel mai puţin îmi puteam imagina că libertatea aceasta aşa de pătimaş visată o vom primi din mâinile aceluiaşi *establishment* (ca să mă exprim modern), vom sta pentru

157 Instituţie specială de învăţământ superior, înfiinţată în anul 1921 la Moscova, pentru pregătirea de cadre superioare de partid şi profesori de ştiinţe sociale. Şi-a întrerupt activitatea în 1938 (n. red.).

această libertate la cozi uriaşe, ne vom îneca în şuvoiul de hârtii oficiale întocmite alene de aceiaşi birocraţi, în cel mai bun caz indiferenţi, în cel mai rău – care abia îşi ascundeau nemulţumirea faţă de aceste reforme neprevăzute şi aşa de excentrice.

Şi, totuşi, totul a fost chiar aşa. Era o zi caniculară de vară. La rândul format la colonelul care elibera adeverinţele de reabilitare stăteau jos, în picioare, se mutau de pe un picior amorţit pe altul peste două sute de oameni. Mă lua ameţeala de la aerul stătut şi de la nerăbdare. Minute în şir, uitam diferenţa dintre această hârtie epocală şi ştampila albastră-liliachie de la comendatura din Magadan, care-mi prelungea viaţa cu două săptămâni. Încercam să mă îmbărbătez cu gândurile la libertate, dar sentimentul de amărăciune nu mă părăsea. Păi oare AŞA vine libertatea?

Deja spre seară, am reuşit în cele din urmă să mă strecor în grupul celor zece oameni din apropierea uşii. O să intrăm toţi zece deodată. Cu un gest obosit, colonelul ne propune să ne aşezăm pe o bancă de-a lungul peretelui şi ne cheamă după nume. Omul acesta în vârstă – stăpânul adeverinţelor de reabilitare – era obosit la fel ca noi. Îi este foarte cald. Noi suntem îmbrăcaţi cu nişte cârpe subţiri, iar el e în uniformă completă, încheiată la toţi nasturii. Transpiraţia îi curge şiroaie pe fruntea pleşuvă şi, din când în când, îşi întrerupe treaba pentru a-şi şterge fruntea cu batista, întreabă de trei ori numele, parcă e surd.

— Uite, îmi întinde el hârtia, citiţi-o cu atenţie. Aveţi grijă: dacă o pierdeţi, nu se eliberează alta.

În afară de adeverinţa pe care nici nu apuc s-o citesc, îmi mai dă o foaie din agendă cu un număr de telefon notat pe ea.

— Şi ăsta ce e?

— Telefonul Comisiei de Control a partidului. O să sunaţi aici în problema reprimirii în partid.

— Ceee?

Sunt aşa de cutremurată de această turnură a lucrurilor, figura mea e aşa de pierdută, încât colonelul se animă puţin şi se uită la mine ca la un om viu.

— Oare nu vreţi să fiţi reabilitată şi în partid?

— Eu... Eu...

Pur şi simplu nu-mi cred urechilor. Mie, unui paria de ieri, mi se propune să revin în rândurile partidului conducător. Mă cuprinde tulburarea.

— Şi cum veţi completa formularele la angajarea în serviciu? întreabă colonelul deja în felul său.

— Păi dacă... Apartinică!

— Dar dumneavoastră nu sunteţi apartinică. Dumneavoastră sunteţi exclusă din partid. Şi următoarea întrebare din formular va fi: aţi fost membru de partid, când şi în ce fel aţi ieşit? Şi va trebui să scrieţi formula pe care aţi avut-o în dosar: exclusă pentru activitate teroristă troţkistă contrarevoluţionară... Aşa că sunaţi la numărul acesta!

Cei care ies din cabinetul colonelului sunt imediat înconjuraţi de mulţimea celor care aşteaptă în vestibul. Ei îi smulg literalmente din mână adeverinţa abia primită, compară formulările, fac tot felul de supoziţii profunde despre care reabilitare e TOTALĂ şi care limitată. Imediat se găsesc chiţibuşari deloc mai răi decât autorii adeverinţelor. Ei încearcă să te convingă că nu este mare diferenţă între formulările „pentru lipsă de probe” şi „nedovedirea acuzaţiilor”...

Adeverinţa mea e clasa întâi. „Pentru lipsă de probe.” Cunoscătorii mă felicită. E adevărat, se găsesc şi sceptici care privesc hârtia în lumină, căutând în ea nişte filigrane ascunse, numere convenţionale şi serii... Iar eu nu prea ascult toate astea, cel mai tare mă tem să nu-mi boţească hârtia, să n-o rupă, Doamne fereşte! Doar, dacă o pierd, nu mai primesc alta.

Dar uite, de la colonel ies alţi oameni, atenţia se

îndreaptă asupra lor şi documentul meu preţios revine în mâinile mele. Acum păşesc epuizată total pe strada Vorovskogo (ah, da, dar e Povarskaia, Povarskaia... Abia acum mi-am dat seama că asta e!). De fapt, de când am lăsat-o pe Tonia la Leningrad, am cam scăpat hăţurile, am început să mă mai relaxez, să mănânc mai rar, să-mi permit să colind fără ţintă pe străzi. Fac un efort de voinţă. Trebuie să mă mobilizez puţin. Trebuie să mă duc chiar acum la Tonia Ivanova. Acolo toţi se impacientează, mă aşteaptă cu adeverinţa. Acum o să le-o arăt.

Apropo, unde e? Mă cuprinde deodată o sudoare de gheaţă. Mă opresc în mijlocul pieţei Arbatskaia, deschid poşeta şi încep să scormonesc febril prin ea. Nu e nici o adeverinţă! Iau la mână chitanţele vechi de un an (blestematul ăsta de obicei de a băga toate hârtiile în geantă şi de a o scutura numai o dată pe an!)... Nu e nici o adeverinţă. Sunt moartă... Şi din nou, stând în mijlocul pieţei, cu inima bătându-mi nebuneşte, iau la mână hârtiile adunate în poşetă. Ce să fie asta?

Mă scoate din această stare un scrâşnet disperat al frânei unei maşini şi o înjurătură sălbatică pe care mi-o aruncă şoferul camionului. Luată cu căutările adeverinţei, nici nu am observat că era cât pe ce să mor sub roţile acestui monstru greu, murdar, care, la mijlocul anilor ’50 încă mai circula prin vechea piaţă Arbatskaia.

— Aşa, aşa şi aşa! urla şoferul enervat. Ţăranca dracului! Maşa de la cooperativă! Vine în oraş şi nici nu ştie să meargă! Şi dacă ai fi crăpat aici, m-ai fi băgat şi pe mine la puşcărie! Dracu’ să te ia!...

Dar până şi cele mai dure cuvinte ale lui, pe care le trec sub tăcere, le accept cu mare blândeţe şi cu un zâmbet fericit. În primul rând, are dreptate: am încălcat în mod nepermis toate regulile de circulaţie ale pietonilor, nici măcar cu coada ochiului nu m-am uitat la semafor. Iar în al doilea rând... în al doilea rând, ce importanţă mai putea să

aibă asta, când am găsit, AM GĂSIT adeverinţa mea! Se pare că o pusesem nu în poşetă, ci acolo unde, timp de 18 ani, mă obişnuisem să-mi ascund toate lucrurile de valoare, în sân, în sutien...

Mă mai pipăi o dată şi încă o dată, aud în sutien foşnetul divin al hârtiei preţioase şi bâigui nişte scuze în urma şoferului de camion care plecase. Total fără putere, ajung până la o fântână ce se afla chiar în faţa intrării la staţia de metrou „Arbatskaia” şi mă prăbuşesc pe o bancă, alături de nişte bătrâni care se odihneau, sprijinindu-se în nişte bastoane vechi, lângă mămicile şi copiii care se jucau cu mingea lângă fântână. Scot adeverinţa mea şi încep pentru prima oară s-o citesc cu mare atenţie. Aha! Uite despre ce e vorba! Aici se spune: „În urma unor circumstanţe nou apărute...” Şi care, interesant, care sunt circumstanţele care au apărut din nou în faţa judecătorilor mei implacabili? Poate că l-au găsit pe adevăratul criminal terorist şi şi-au dat seama că nu eu, ci el a omorât... Dar cine a fost omorât? Doar, cu atâtea milioane de terorişti, NIMENI, absolut nimeni nu a fost omorât... Numai Kirov... Dar numele ucigaşului lui era cunoscut bine de noi în lagăr. Aşa... Să citim mai departe... „Cazul se suspendă pentru lipsă de probe.” În conştiinţă îmi răsare o frază preferată cu care ne linişteau şi ne potoleau cei mai „umani” temniceri. „O să vadă ei! Dacă nu sunteţi vinovat, o să vadă ei şi o să vă dea drumul.” Şi uite, au văzut. Şi n-au trecut nici 20 de ani şi însăşi Curtea Supremă declară cu autoritate: nu există probe!

Nu reuşesc deloc să-mi vin în fire, să mă ridic de pe bancă şi să urc în metrou. Deodată se apropie de mine doi provinciali – un el şi o ea – cu nişte valize grele în mână şi cu rucsacuri în spate.

— Duduie, puteţi să ne spuneţi cum să ajungem la gara Kazanski?

Fleacul ăsta care nu avea nici o însemnătate îmi ridică

deodată buna dispoziţie. În primul rând, ei mi-au spus duduie. Deci, spre cele cinci decenii ale mele încă nu arăt bătrână. În al doilea rând, m-au întrebat pe mine cum să ajungă la gara Kazanski. Nu la Mîlga, nu la Elghen, nu la casa Vasikov şi nici chiar la Lefortovo, ci pur şi simplu la gara Kazanski. Şi eu, cu toată străduinţa şi cu toate detaliile, le explic unde trebuie să schimbe şi ce să ia.

Îmi aduc aminte că atunci când am scormonit în geantă după documentul meu pierdut am văzut acolo, pe fundul ei, o bucăţică de ciocolată. O mănânc cu poftă şi mă scol hotărâtă de pe bancă. Mă uit în jur. Porumbeii din Moscova, bine hrăniţi, pe atunci foarte la modă, se agită gălăgioşi. O fetiţă într-o rochie roşie sare pricepută coarda. Pe uşa metroului năvălesc mereu oameni. Acum mă alătur şi eu lor. Mă cufund în şuvoiul general. Se poate oare? Doar sunt la fel ca ceilalţi!

„Lipsă de probe...”

Epilog

De fapt, cartea aceasta a trăit alături de mine peste 13 ani. Mai întâi ca intenţie, apoi ca scriere permanentă a variantelor, ştergerea unor fragmente mari de text, căutări ale unor cuvinte mai potrivite, a unor meditaţii mai mature.

Acest lucru se referă în special la acea parte a cărţii care nu a intrat în volumaşul publicat în Occident în anul 1967. Dar viaţa merge mai departe, drumul meu, deşi, în ultimele două decenii, a pierdut din caracterul său teribil de accidentat, totuşi rămâne destul de denivelat. Am acum şi o vârstă înaintată. Chiar cea la care conştiinţa epuizării a tot ce este personal, claritatea nemiloasă legată de lipsa zilei de mâine pentru tine îţi conferă nişte avantaje extrem de valoroase: obiectivitatea aprecierilor şi, lucrul cel mai important, eliberarea totală de acea Mare Frică ce a însoţit generaţia mea în decursul întregii ei vieţi conştiente.

Şi uite, când în lumina acestor zile la amurg reciteşti partea nepublicată a cărţii care încă se află pe biroul tău, apare o nevoie puternică de a mai reface câte ceva. (Nu în sensul faptelor, evident, ci în cel al selecţiei lor, al punerii lor în lumină şi, lucrul cel mai important, al judecării lor.) Pe de o parte, asta mă bucură, ca un semn al faptului că sufletul încă nu a împietrit, încă mai e în stare să se dezvolte în continuare, să înţeleagă noi fenomene ale vieţii. Dar, pe de altă parte, aceste refaceri nesfârşite (soarta tristă a tuturor manuscriselor care stau prea mult în sertar!) strică întrucâtva lucrarea, poate chiar îi schimbă, în rău, intonaţia.

De aceea m-am hotărât să nu mai refac nimic. Nici măcar corecţii stilistice. Să rămână totul aşa cum s-a spus, pentru că până şi erorile de stil reflectă o anumită stare a sufletului în care s-au scris aceste lucruri.

Mă întreabă adesea cititorii: cum de aţi putut păstra în

memorie aşa de multe nume, fapte, denumiri de localităţi, versuri?

E foarte simplu: pentru că tocmai acest lucru – a ţine minte, pentru a scrie după aceea! – a fost scopul principal al vieţii mele în decursul celor 18 ani. Adunarea materialului pentru această carte a început chiar din momentul când am păşit pentru prima dată pragul beciului închisorii interioare a NKVD din Kazan. În toţi aceşti ani, nu am avut posibilitatea de a nota ceva, de a face nişte crochiuri pentru viitoarea carte. Tot ce am scris, am scris numai din memorie. Singurele jaloane în labirintul trecutului au fost când am lucrat la cartea mea de versuri, create şi ele fără hârtie şi creion, dar, datorită memoriei mele antrenate tocmai cu poezie, s-au întipărit bine în minte. Îmi dau seama foarte bine de caracterul „domestic”, de amator, al versurilor mele din închisoare şi lagăr. Dar ele au înlocuit, într-o anumită măsură, lipsa hârtiei. Şi aşa se justifică.

Am început să scriu consecvent, capitol după capitol, încă din anul 1959, în Zakarpatie, unde am locuit la casa de vacanţă. Stăteam sub un nuc mare, pe o buturugă, şi scriam cu creionul, ţinând pe genunchi un caiet de şcoală. Primele capitole am apucat să i le citesc şi lui Anton. Era deja bolnav incurabil. Şi, pentru prima dată, m-au cuprins frisoanele când mi-am dat seama de apropierea bolii lui, când el a început să plângă după ce a ascultat capitolul meu „Nopţile la Butîrki”.

După moartea lui, pe 27 decembrie 1959, am scris cu pauze. Fie abandonam scrisul cu lunile, fie lucram până la epuizare nopţi întregi. (Ziua, pe atunci, scriam, pentru subzistenţă, tot felul de articole şi studii pentru presa periodică, în principal pedagogică.)

Spre anul 1962, am devenit autoarea unui manuscris cuprinzător de circa 400 de pagini dactilografiate. Asta nu era ceea ce ştiu acum mulţi cititori, prima parte a

Destinului în bătaia vântului. Această primă variantă, scrisă în acea stare de durere iluminată, care apare după pierderea celor apropiaţi, era plină de lucrurile cele mai sacre, care puteau fi încredinţate numai hârtiei. Mottoul la acea variantă erau versurile lui Blok: „Secolul douăzeci. Negura vieţii e şi mai singură, şi mai înfricoşătoare...” Pe atunci, în lucrarea mea nu se implicase şi redactorul intern, pentru că se părea că încă nu apăruse ideea publicării ei. Pur şi simplu scriam pentru că nu aveam cum să nu scriu.

Dar atunci a venit Congresul al XXII-lea al partidului, care mi-a animat cele mai nebuneşti speranţe. Mapa jerpelită, care până atunci fusese interlocutorul meu tainic, confidentul meu, a căpătat deodată în ochii mei o nouă însemnătate. Mi se părea că uite, au venit în sfârşit acele vremuri dorite, aşteptate, când pot să mă exprim cu voce tare, când mărturiile mele adevărate îi vor susţine pe cei care vor sincer să nu se mai repete ruşinea şi groaza noastră naţională.

Am tot recitit şi recitit prima mea variantă, plină de versuri şi emoţii, şi mi-am dat seama că încă nu e o carte, ci numai materiale pentru ea. Şi m-am apucat din nou de lucru, ştergând nemilos pagini întregi care ieri încă mi se păreau extrem de scumpe. Am tăiat mottoul lui Blok care mă obliga la o abordare general-filosofică a temei, peste măsură pentru mine, şi am ales unul nou, dintr-o poezie de Evtuşenko, mutând centrul de greutate în domeniul luptei concrete cu moştenirea lui Stalin.

Iar când a venit finalul peregrinărilor mele de mulţi ani prin apartamente şi am primit o garsonieră pentru care am avansat banii mei, am ars vechea mapă, pe care o ascunsesem atâţia ani în condiţiile traiului în apartamente comunale. Uneori îmi pare foarte rău că am distrus-o, îmi pare rău de acea deschidere şi de acel ton absolut confesiv care ar fi atras inimile cititorilor. Dar, în acelaşi timp, ştiu că în acea primă variantă erau o mulţime de lucruri de prisos,

insuficient gândite, cu o compoziţie şubredă.

Acum lucram regulat câte multe ore, fără să-mi fie lene să stau la maşina de scris după o zi obositoare la redacţie. Acum îmi era clar un scop definit – să propun acest manuscris ziarelor consistente. Poate la *Iunost,* unde îmi publicasem deja nişte eseuri? Sau, de ce nu, chiar la *Novîi mir,* unde apăruse deja pe atunci *Ivan Denisovici.*

Dar vai, odată cu speranţele de publicare, s-a născut în sufletul meu şi redactorul intern, care mă tot enerva la fiecare paragraf cu formula sa obişnuită – „asta nu va trece de cenzură”. Şi am început să caut formulări mai neutre, adesea am stricat nişte fragmente extrem de reuşite, liniştindu-mă că, chipurile, o frază nu e o jertfa prea mare pentru dreptul de a fi tipărită, de a ajunge în fine la oameni.

Toate acestea s-au reflectat în prima parte şi la începutul celei de-a doua din *Destin în bătaia vântului.* Imediat ce manuscrisul a apărut în redacţiile celor două reviste extrem de populare, a început navigarea lui de cinci ani pe valurile furtunoase ale samizdatului. Manuscrisul, căruia i se făcuseră zeci, poate chiar sute de copii, se înmulţea cu o rapiditate fantastică şi a depăşit graniţele Moscovei. Când am început să primesc ecouri de la cititori din Leningrad şi Krasnoiarsk, din Saratov şi Odessa, mi-am dat seama că am pierdut total controlul vieţii uimitoare a cărţii mele nepublicate.

Ca să nu mai vorbesc cât de liniştitor era să găsesc în scrisorile unor oameni necunoscuţi ecoul la acele lucruri sacre care, timp de ani, erau trăite în tăcere. Scrisorile acestea, mai ales cele scrise de tineri, mi-au risipit groaza de demult faţă de forţa hipnotizatoare a acuzaţiilor fantastice care ni s-au adus. Acum vedeam că tinerii îşi scot pălăria în faţa memoriei tovarăşilor mei morţi în celule şi-mi mulţumesc pentru acele frânturi de adevăr care au ajuns la ei prin intermediul cărţii mele.

Şi în curând au început să vină scrisorile de la scriitori. Şi

nu numai scrisori, dar şi exemplare de autor ale unor cărţi cu autografe emoţionante. Am primit scrisori şi cărţi de la Ehrenburg, Paustovski, Kaverin, Ciukovski, Soljeniţîn, Evtuşenko, Voznesenski, Vigdorova, Panova, Burstein şi mulţi, mulţi alţii. Mi se transmiteau şi ecouri frumoase, pe cale orală, ale unor oameni de ştiinţă, de exemplu, al academicianului Tamm. A venit să mă cunoască tânărul istoric Roi Medvedev, al cărui tată murise la noi, în Kolîma. Un alt grup de istorici mi-a dăruit cartea lor (o culegere) cu dedicaţia: „Celei care a luat-o înaintea istoricilor în înţelegerea evenimentelor istorice.”

Îmi era extrem de clar că eram obligată tuturor în nici un caz prin calităţile literare deosebite ale cărţii, ci numai prin adevărul din ea. Ducând demult dorul unor cuvinte simple, adevărate, oamenii erau recunoscători oricui îşi lua sarcina să povestească *de profundis* despre cum au stat lucrurile ÎN REALITATE.

Vreau să-i mai asigur încă o dată pe cititori că am scris numai adevărul. În textul acestei cărţi sunt posibile, evident, imprecizii, greşeli apărute în urma confuziilor făcute în timp de memorie. Dar minciună, vicleşuguri conjuncturale, omisiuni conştiente nu există. La vârsta mea de azi, când privesc viaţa deja oarecum de la distanţă, nu are rost să apelezi la vicleşuguri. Deci am scris adevărul. Nu TOT adevărul (probabil că nici nu ştiam TOT adevărul), dar NUMAI ADEVĂRUL.

Da, pentru a scrie TOT adevărul nu aveam nici informarea, nici capacitatea, nici profunzimea înţelegerii. Am avut numai pentru a nu-mi supune expunerea sofismelor ce jonglau cu noţiunea de „oportunitate”, pentru a nu-mi supune gândurile concepţiilor speculative „ale momentului dat”. Am plecat de la acel gând simplu că adevărul nu are nevoie de a fi justificat de oportunitate. E pur şi simplu ADEVĂR. Şi oportunitatea n-are decât să se bazeze pe el, nu invers.

Cu cât scriam mai mult, cu atât eram mai convinsă de acest lucru. Mă rog, din acest punct de vedere a fost pozitiv faptul că am pierdut orice speranţă de publicare a cărţii la mine în Patrie. Şi dacă în prima parte, în introducerea la ea, încă se mai vede mâna redactorului interior, în restul textului deja nici un fel de „consideraţii străine” nu m-au mai împovărat.

Între timp, cât am lucrat la terminarea cărţii, prima parte se răspândise prin samizdat în progresie geometrică din ce în ce mai mare. Un profesor din Leningrad, specialist în istoria presei ruse necenzurate, mi-a spus că, în opinia sa, după impresia ochiului său format, cartea mea a bătut recordurile tirajelor de samizdat nu numai în secolul nostru, dar şi în secolul al XIX-lea.

Au fost totuşi şi oameni cărora cartea mea nu le-a plăcut. Spre marea mea durere, unul dintre ei a fost Tvardovski[158]. În timp ce la secţia de proză de la *Novîi mir* oamenii tratau cartea mea cu simpatie şi înţelegere, redactorul-şef avea în privinţa ei idei preconcepute. Mi s-a transmis că ar fi spus: „Ea a observat că nu e totul în ordine numai atunci când au început să-i aresteze pe comunişti. Dar când a fost distrusă ţărănimea rusă, ea considera asta perfect normal.”

E o acuzaţie grea şi nedreaptă. Desigur, eu înţelegeam evenimentele, înainte de 1937, extrem de limitat, lucru despre care scriu cu toată sinceritatea. Dar când am auzit o asemenea apreciere a lui Tvardovski referitoare la lucrarea mea, am crezut că e puţin probabil să o fi citit, doar o fi răsfoit-o în fugă. Altfel nu avea cum să nu observe că problema răspunderii personale a fiecăruia dintre noi e principala mea durere, principala suferinţă. Despre asta scriu detaliat în capitolul intitulat *Mea culpa.* Dar Tvardovski nu a remarcat nici măcar acest titlu.

---

158 Aleksandr Trifonovici Tvardovski (1910–1971), scriitor şi poet rus, redactor-şef al publicaţiei *Novîi mir (*1950–1954; 1958–1970) (n. red.).

La redacţia revistei *Iunost,* unde primisem multe speranţe, manuscrisul rămăsese la fel în aşteptare. Iar, între timp, vremurile lucrau împotriva mea. Devenea din ce în ce mai clar că fusese impus un tabu pe această temă. Şi, în fine, într-o bună zi, redactorul Polevoi a exclamat într-o discuţie cu mine: „Oare chiar aţi sperat cu adevărat că o să publicăm asta?" După care *Iunost* a trimis manuscrisul meu la păstrare la Institutul Marx-Engels-Lenin, unde, aşa cum se scria în hârtia însoţitoare, „poate constitui un material pentru istoria partidului".

În felul acesta, spre sfârşitul anului 1966, toate speranţele într-o viaţă a cărţii, alta decât cea din samizdat, fuseseră îngropate. Şi ceea ce s-a întâmplat mai departe a fost pentru mine pur şi simplu neaşteptat, de domeniul ficţiunii!

Tare imprevizibil se mai împletesc diversele drumuri în secolul nostru uimitor. Deodată mi-am văzut cartea (cel puţin, prima parte a ei şi o bucată din cea de-a doua) tipărită în Italia. Eu, o locatară de mulţi ani a văgăunilor de lagăr îngheţate în care predomina sunetul *î* în denumirile localităţilor (Mîgla, Hattînah ş.a.), eram publicată la Milano, care suna aşa de dulce! Şi după aceea la Paris, şi la Londra, şi la München, şi la New York, şi la Stockholm, şi în multe alte locuri.

Am avut norocul să văd unele dintre aceste ediţii, să le ţin în mână. O parte a acestor cărţi a fost adusă din călătoria lui în străinătate de către Ehrenburg.

Este o temă cu totul nouă, generată de timpurile noastre ciudate şi de fenomenele lui. Tema stării sufleteşti a autorului unor astfel de ediţii. Sentimentele contradictorii îl sfâşie. Pe de o parte, el nu-şi poate reţine sentimentul firesc de bucurie când îşi vede manuscrisul transformat în carte. Dar, pe de alta... Fără corectura mea, fără implicarea mea în publicare... Fără posibilitatea de a corecta greşelile de tipar (ediţia rusă e plină de greşeli de ortografie şi de

punctuaţie)... De parcă copilul tău muribund ar fi salvat de nişte străini, dar, în acelaşi timp, ţi l-au şi luat cu totul de la tine. Şi, între timp, şi compatrioţii o tot acuză pe nefericita mamă: ea e vinovată nu numai că a dat naştere unui copil nedorit de autorităţi, dar şi de faptul că nu a putut să-l ţină acasă.

Oricum ar fi, cartea a intrat într-o nouă fază a existenţei sale: din cea pre-Gutenberg, de samizdat, de contrabandă de acasă, din patrie, s-a transformat într-un copil elegant al unor edituri în diverse limbi, a sărit în lumea hârtiei lucioase, elegante, a marginilor aurite, a supracoperţilor strălucitoare. O înstrăinare totală de autorul ei! Cartea a devenit un fel de fată adultă care a pornit „prin străinătăţuri”, uitând total de mama bătrână abandonată în patrie.

Dar ce se va întâmpla cu cealaltă parte, nepublicată, a cărţii? Oare îi va fi scris să rămână nu carte, ci caiet? Şi la ce să spere? La faptul că „manuscrisele nu ard”?

Oricum ar fi, eu consideram de datoria mea să o termin de scris. În principal, nu pentru a prezenta istoria faptică a celorlalţi ani de lagăr şi exil, dar şi pentru ca cititorul să vadă şi evoluţia interioară a eroinei, drumul întoarcerii idealistei comuniste naive spre omul care a muşcat definitiv din arborele cunoaşterii binelui şi a răului, spre omul care, prin alte noi pierderi şi chinuri, ajungea să aibă şi alte revelaţii (chiar tulburi!) în căutarea adevărului. Şi acest „destin în bătaia vântului” interior este mai important pentru mine să ajungă la cititor decât simpla cronică a suferinţelor.

Şi totuşi... Totuşi vreau să sper că dacă nu eu şi nu fiul meu, poate măcar nepotul meu va vedea această carte publicată în totalitate în Patria noastră...

CUPRINS

Prefaţă.....6

PARTEA A DOUA (continuare)

Capitolul 10 Aici au trăit copii.....13
Capitolul 11 „O adiere în tufele de agriş”.....23
Capitolul 12 Între URC şi KVC.....31
Capitolul 13 Război! Război! Război!.....41
Capitolul 14 — 49 grade Celsius.....51
Capitolul 15 Şi lumină în întuneric.....60
Capitolul 16 Râuri de lapte şi miere.....67
Capitolul 17 Crestele palide.....79
Capitolul 18 În mâinile cui e toporul.....91
Capitolul 19 Virtutea triumfă.....101
Capitolul 20 Viciul a fost pedepsit.....115
Capitolul 21 Izvestkovaia.....124
Capitolul 22 Un sfânt vesel.....134
Capitolul 23 Raiul sub microscop.....146
Capitolul 24 Despărţirea.....157
Capitolul 25 ZK, SK şi BK.....165
Capitolul 26 Mea culpa.....178
Capitolul 27 Din nou crimă şi pedeapsă.....189
Capitolul 28 De la un capăt la altul.....197

PARTEA A TREIA

Capitolul 1 Coada Păsării de foc.....208
Capitolul 2 Din nou licitaţie.....221
Capitolul 3 Capitala mea aurie.....234
Capitolul 4 La muncă cinstită.....250
Capitolul 5 Temporar fără escortă.....270
Capitolul 6 Şi mânia boierului, şi iubirea boierului.... 285
Capitolul 7 „Nu plânge în prezenţa lor..”.....302

Capitolul 8 Căsuţa din cărţi de joc.....318
Capitolul 9 În ordine alfabetică.....332
Capitolul 10 Casa Vasikov.....344
Capitolul 11 După cutremur.....360
Capitolul 12 Şapte iezi pe frontul ideologic.....375
Capitolul 13 Marele Gândac.....388
Capitolul 14 Al doisprezecelea ceas.....405
Capitolul 15 La radio e muzică de Bach.....418
Capitolul 16 Comandanţii îi studiază pe clasici.....434
Capitolul 17 Înainte de răsărit.....449
Capitolul 18 Din lipsă de probe.....464

Epilog 486

Evghenia Ghinzburg în tinereţe (fotografie din buletin).

În perioada 1931–1933, Canalul Marea Albă-Marea Baltică (Belomorkanal) s-a construit prin munca forţată a deţinuţilor politici. Potrivit datelor oficiale, 12.000 de muncitori au murit în timpul construirii sale.

Deportaţii în lagărele de muncă forţată formau echipe mixte. Cot la cot cu bărbaţii, femeile lucrau în mine sau la construcţia şoselelor şi a căilor ferate. (www.banaterra.eu)

Uneori oficialii regimului sovietic inspectau marile şantiere. Imagine înfăţişând vizita lui I.V. Stalin în timpul lucrărilor la Canalul Moscova-Volga.

La mina de aur din Kolîma, la manevrarea vagoneţilor se petreceau numeroase accidente de muncă.

În condiţii extreme de frig şi vânt, un deţinut împinge un vagonet la mina Kolîma, 1938.

Sub supravegherea atentă a paznicilor, indiferent de vreme sau de starea de sănătate, deţinuţii erau zilnic scoşi la muncă. (The New York Public Library, Digital Collections, Foto 52112)

Deţinuţi scoşi la muncă în pădure.

(The New York Public Library, Digital Collections, Foto 52113)

De multe ori, deportaţii îşi construiau singuri barăcile în care locuiau. (The New York Public Library, Digital Collections, Foto 52116)

Deţinuţii răzbăteau cu greu prin taigaua siberiana, pe

cărări grele şi prin troiene de zăpadă.

(The New York Public Library, Digital Collections, Foto 52117)

Eduard Berzin, fondatorul Kolîmei, fost comandant al gărzilor lui Lenin şi om de încredere al lui Feliks Dzerjinski (creatorul CEKA). Fotografie din 1930.

„Oare în lumea asta de sârmă ghimpată, cu turnuri de pază, plecări la muncă, apeluri, stingeri, carcere, etape, cineva mai poate încerca sentimentul de iubire sau măcar

de atracţie primitivă?”, se întreba Evghenia Ghinzburg. Imagine din lagărul Perm-36, situat la 100 kilometri de oraşul Perm.